

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

DİNLER TARİHİ AÇISINDAN HEYBELİADA RUHBAN OKULUNA
GENEL BİR BAKIŞ
DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. MEHMET AYDIN

HAZIRLAYAN
SALİH İNCİ

KONYA 2007

KISALTMALAR

AA	Apostolos Andreas
Arhim.	Arhimandrit
a.g.d.	Adı geçen dergi.
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen madde/makale
a.g.y.	Adı geçen yer
AT	Apostolos Titos
AV	Apostolos Varnavas
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
DBİA	Dünden Bu Güne İstanbul Ansiklopedisi
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DKB	Dünya Kiliseler Birliği
EA	Ekklesiastiki Alithia
ΕΕΘΣΙΑ	Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiu Athinon (Atina İlahiyat Fakültesi Dergisi)
ΕΕΘΣΠΘ	Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiu Thessalonikis (Selanik İlahiyat Fakültesi Dergisi)
ΕΠΕΘΧ	Epistimoniki Parusia Estias Theologon Halkis(HRO Mez. Derneği Yay)
GOTR	Greek Orthodox Theological Review
GP	Grigorios Palamas
HRO	Heybeliada Ruhban Okulu
İst.	İstanbul
Klr.	Klironomia
Θ	Theologia
ΘHE	Thiriskeftiki ke İthiki Engiklopedia (Din ve Ahlak Ansiklopedisi)
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Metrop.	Metropoliti / Metropolitliği
Mez.	Mezunu

O	Ortodoksia
ö.	Ölümü
s.	Sayfa
vd.	ve devamı/ve diğerleri
Yay.	Yayımları

ÖNSÖZ

Heybeliada Ruhban Okulu, bu gün iç ve dış kamuoyunda yoğun tartışmalara neden olmuş ve bu yönüyle de artık uluslararası bir konu haline gelmiştir. Ancak ne yazık ki bu kadar gündemde olmasına karşın, hakkında çok az şey biliniyor olması, onu ilginç kılan ve biraz da merak konusu yapan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Dışardan bakıldığında; çam ormanları arasında gizlenmiş, efsunlu, biraz da “yabancı” ve hatta “şüpheli” bir kurum olarak görülürken, içerden, gerçek anlamda Hristiyanlığı temsil ettiği iddiasında bulunan bir mezhebin (Ortodoksluğun) teolojisine yön veren, onun tarihsel mirasını bu günlere aktaran ve böylece bu geleneğin devamını sağlayan bir kurum olarak bakılmaktadır. Bu nedenle, kendisine farklı farklı anlamlar yüklenen bu okulu, mümkün olduğu kadar ilmi bir bakış açısı ile ele alıp tanımak, üzerindeki “büyülü” ve “gizemli” perdeyi birazcık aralamak ve bu konuda ulaştığımız doğru bilgileri ilim dünyasıyla paylaşmak adına Heybeliada Ruhban Okulu’nu doktora tez çalışması olarak seçtik.

Bu vesileyle, çalışmanın seçiminde ve sonuçlandırılmasında katkısı olan danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Aydın’a, doktora süresince gösterdikleri kolaylıklar nedeni ile Tez İzleme Komitesi üyeleri sayın Prof. Dr. Şerafettin Gölcük ve Doç. Dr. Hidayet Işık’a teşekkürü bir borç bilirim.

Yunanca öğrenmem konusunda bana destek olan, bu nedenle 2004-2005 eğitim öğretim yılında *İstanbul Üniversitesi Çağdaş Yunan Dili ve Edebiyatı Bölümü* hazırlık sınıfı derslerini takip etmemde bana büyük kolaylıklar gösteren bölüm başkanı sayın Yard. Doç. Dr. Esin Ozansoy, bölüm hocaları sayın Esra Özsüer Demirhan, Kornelia Çevik ve Viktoria Naçi’ye de ayrı ayrı teşekkür ederim. Çalışmamın başlarında *Heybeliada Ruhban Okulu*’nun kapılarını ve kütüphanesini bana açan ve benimle bazı bilgileri paylaşan kurumun idarecisi bay Apostolos Danilidis’e (Moshonision Metropoliti) ve onun şahsında tüm çalışanlarına da teşekkür etmem gerekiyor. Ayrıca okulun emektar öğretmenlerinden ve duayenlerinden olan bay Vasiliu Stavridu’ya, ilerlemiş yaşına rağmen bana vakit ayırıp en azından kendi kitabının bibliyografyasını birlikte inceleme fırsatı verdiği için ve ayrıca diğer kaynaklar konusundaki tavsiyeleri nedeni ile de kendisine müteşekkirim.

2005-2006 Eğitim yılında Yunanistan’da kaldığım sürece *Selanik Aristoteles Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi*’nde konuya dair tüm kaynaklara ulaşmamda çok büyük yardımlarını gördüğüm okulun çalışkan kütüphanecisi bay Apostolis Celiatis ve bayan Vasilia Kaburidu’nun da burada isimlerini anmadan geçemeyeceğim. Yine İlahiyat Kütüphanesinde bulamadığım kaynaklara ulaşmada yardımlarını gördüğüm aynı *Üniversitenin Merkez*

Kütüphanesi (Kentriki Vivlothiki) ile *Selanik Belediye Kütüphanesi* (Dimos Vivliothiki) çalışanlarına da teşekkür etmem gerekecektir. Bunun yanında Yunanistan'da kaldığım sürece bana destek olan Batı Trakyalı Türk dostlarım da mutlaka hatırlamam gerekenler arasındadır.

Ayrıca tezimin belli kısımlarını okuyup, değerlendirmelerde bulunan Doç Dr. Fuat Aydın ve Dursun Ali Aykıt beylere de katkılarından dolayı müteşekkirim.

Bu güne kadarki akademik çalışmalarımın her noktasında maddi manevi desteklerini gördüğüm İstanbul'daki *İlmi Araştırmalar Merkezi*'nin (İLAM) başta idareci ve eğitim danışmanlarıyla, diğer tüm personeline ayrıca teşekkürü bir takdisi nimet olarak görmekteyim.

Son olarak da araştırmalarım sırasında kendilerinden uzak kaldığımda, yokluğumu çocuklarımıza hissettirmeyen ve tüm çalışmalarım boyunca bana anlayış gösteren eşime ve bu yoğunluk içerisinde kendilerine bol vakit ayıramadığım çocuklarım Musab'la Dilara'ya da teşekkürü bir vefa borcu bilmekteyim.

Salih İNCİ

K. Çamlıca, İstanbul

Haziran, 2007.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	II
ÖNSÖZ	IV
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE GAYESİ	1
2. ARAŞTIRMANIN METODU	2
3. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	4
3.1. Birinci Derecedeki Kaynaklar	4
3.2. İkinci Derecedeki Kaynaklar	11
4. TARİHSEL ARKA PLAN FENER PATRİKHANESİ'NİN EĞİTİM TARİHİ VE KURUMLARI	13
4.1. İlk Dönemler	14
4.2. Doğu Roma (Bizans Dönemi)	16
4.2.1. Ortodoks-Katolik Ayrımına Kadarki Dönem (330-1054)	17
4.2.2. 1054 Sonrası Dönem (1054-1453).....	19
4.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Okulları (1453–1923)	24
4.3.1. Patrikhane Akademisi (1454-).....	27
4.3.2. Patmos Akademisi (1713).....	29
4.3.3. Athon Akademisi (1749/1753)	30
4.3.4. İzmir İncil Okulu (1733-1922).....	31
4.3.5. Heybeliada Ruhban Okulu (1844-1972).....	32
4.3.6. Patrikhaneye Bağlı Diğer Okullar.....	32
4.3.7. Fener Patrikhanesinden Bağımsız Diğer Ortodoks Teoloji Okulları	33
4.4. Modern Dönemler / Türkiye Cumhuriyeti Dönemi ve Okulları	35
4.4.1. Papaz Okulları.....	36
4.4.2. Teoloji Okulları	37
4.4.2.a. Heybeliada Teoloji Okulu (1844-1971)	38
4.4.2.b. Aziz Sergios (Saint Sergius) Teoloji Okulu/Enstitüsü, Paris – Fransa (1925)	38
4.4.2.c. Holy Cross Grek Ortodoks Teoloji Okulu, Hellenic College, Brookline, ABD (1937)	40
4.4.2.d. Apostolos Andreas Teoloji Okulu, Sidney, Avustralya (1986).....	42
4.4.3. Araştırma Merkezleri ve Enstitüler.....	44
4.4.3.a. Selânik Patrikhane Pateristik Araştırmalar Merkezi (1968)	45
4.4.3.b. Patrikhane Ortodoksluk Merkezi ve Ortodoks Teolojik Araştırmalar Enstitüsü, Cenevre – İsviçre.	47
4.4.3.c. Patrik Athinagoras Ortodoksluk Enstitüsü (, Berkeley, California, ABD, (1981/1986).....	49
4.4.4. Diğer Ortodoks Teoloji Okulları (Selânik İlahiyat ve Diğerleri)	50

BİRİNCİ BÖLÜM

HEYBELİADA RUHBAN OKULU TARİHİ

1. OKULUN ADI VE YERİ	55
2. HEYBELİADA RUHBAN OKULU VE AYİA TRİADA MANASTIRI	58
2.1. Manastırın Adı ve Tarihi	59
2.2. Patrik Fotios (858- 867, 877-886)	60
2.3. Manastır Mezarları	62
2.4. Manastır Başrahipleri:	63
2.5. Manastır Kütüphanesi.....	64
3. RUHBAN OKULU PATRİKHANE İLİŞKİSİ VE PATRİKHANENİN DURUMU	65
3.1. Patrikhane ve Heybeliada Ruhban Okulu İlişkisi	66
3.2. Patrikhane ve Osmanlıdaki Konumu	67
3.3. Dönemin Olayları	68
3.4. Patrikhanede Yaşanan İç Çekişmeler	70
4. OKULUN AÇILIŞI	74

4.1. Okulun Açılışı Sebepleri	74
4.2. Okulun Yapılış ve Açılışı	75
5. DÖNEMLERE GÖRE HEYBELİADA RUHBAN OKULU TARİHİ.....	78
5.1. Birinci Dönem, 1844-1919 (Kuruluş ve Gelişme Dönemi).....	79
5.1.1. Konstantinos Tipaldos Dönemi ve Olayları (1844- 1865).....	79
5.1.2. Yermanos Grigoras Dönemi ve Olayları (a. 1865-1869, b. 1877- 1898).....	84
5.1.3. Apostolos Hristodulu Dönemi, 1898- 1906.	91
5.1.4. Yermanos Strinopulos Dönemi, 1907-1922.....	92
5.2. Okulun İkinci Dönemi, 1919-1923 (Başarısız Bir Deneme) Akademi Dönemi.....	94
5.3. Okulun Üçüncü Dönemi (1923-1951) (İçe Kapanma ve Toparlanma Dönemi).....	96
5.3.1. İoakim Pelekanos Dönemi (1924-1931)	97
5.3.2. Emilianos Papadimitriou Dönemi (1932-1942)	99
5.3.3. Hrisostomos Koroneos Dönemi, (1942-1950).....	100
5.4. Okulun Dördüncü Dönemi (1951-1971) (Zirve ve Bitiş Dönemi)	103
5.4.1. İakovos Stefanidis (Lefter Yakovos) Dönemi (1951-1955)	104
5.4.2. Repanallis Dönemi (1955-1971/1991).....	106
5.5. Heybeliada Özel Rum Erkek Lisesi Dönemi (1971- 1984/-)	109
6. TEOLOJİ BÖLÜMÜNÜN KAPANMASINDAN SONRA YAŞANANLAR.....	110
6.1. Okulun Kapatılması İle İlgili Tartışmalar	111
6.1.1. Okulun Kapatılması Kararı	112
6.1.2. Kapatma Kararına İtirazlar ve Gerekçeler	113
6.1.3. İtirazlara Verilen Cevaplar	114
6.2. Okulun Yeniden Açılmasına Yönelik Girişimler	117
6.2.1. Patrikhanenin Türk Makamları Nezdinde Yaptığı Girişimler	117
6.2.2. Uluslararası Alanda Yapılan Girişimler.....	119
6.3. Okulun Açılması ve Statüsü İle İlgili Güncel Tartışmalar	122
6.3.1. Üniversiteye Bağlı Bir Bölüm Olarak Açılması İle İlgili Görüşler.....	122
6.3.2. Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Olarak Açılması İle İlgili Görüşler	125

İKİNCİ BÖLÜM

OKULUN İDARİ VE EĞİTİM KADROSU

1. ORTODOKS KİLİSESİNDE BAZI İDARİ UNVANLAR VE MAKAMLAR	132
2. HEYBELİADA RUHBAN OKULU MÜDÜRLERİ	137
2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	140
2.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi	152
2.3. Okulun Diğer İdari Kurumları ve Personeli	159
3. HEYBELİADA RUHBAN OKULU ÖĞRETMENLERİ.....	163
3.1. Osmanlı Dönemi	165
3.1.1. Teoloji Öğretmenleri	165
3.1.2. İfğite (Asistan Öğretmenler).....	176
3.1.3. Diğer Öğretmenler	177
3.2. Cumhuriyet Dönemi Okul Öğretmenleri.....	181
3.2.1. Teoloji Öğretmenleri	181
3.2.2. Orta/Lise Bölümü Öğretmenleri.....	195
3.2.3. Türk Öğretmenler	197

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HEYBELİADA RUHBAN OKULUNDA EĞİTİM ÖĞRETİM VE DERSLER

1. OKULDAKİ EĞİTİMİN GENEL ÖZELLİĞİ.....	200
1.1. Okulun Eğitim Seviyesi ve Genel Özelliği.....	200
1.2. Okuldaki Bazı Özel Kurallar	203
1.3. Okulda Gündelik Yaşam ve Manastır Hayatı	205

2. TEOLOJİ DERSLERİ.....	207
2.1. Teolojinin Bölümleri	207
2.1.1. Tefsir Bölümü	210
2.1.2. Tarih Bölümü.....	212
2.1.3. Sistematik Teoloji Bölümü.....	214
2.1.4. Pratik Teoloji Bölümü:.....	215
3. YÖNETMELİKLERE GÖRE OKUL DERSLERİ	218
3.1. Ortaokul / Lise Bölümü Dersleri	220
3.2. Teoloji Dersleri	225
3.3. Türkçe Dersleri.....	231
4. MEZUNİYET SONRASI EĞİTİM (YURT DIŞINDA)	233
4.1. Osmanlı Dönemi	234
4.2. Cumhuriyet Dönemi	236

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HEYBELİADA RUHBAN OKULU MEZUNLARI

1. MEZUNİYET TÖRENLERİ	240
2. MEZUN SAYILARI HAKINDA GENEL BİLGİLER.....	241
3. OKUL MEZUNLARININ FAALİYETLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	244
3.1. Uluslar Arası Toplantılar	244
3.2. Üniversitelerde Akademik Alanda Faaliyet Gösterenler	247
3.3. Atınadaki Heybeliada Mezunları Derneği (Estia) ve Faaliyetleri.....	248
3.4. Siyasi Faaliyetleri ile Öne Çıkan Bazı Okul Mezunları	249
3.4.1. Bursa Metropoliti (1908-1919) ve Patrik Vekili Dorotheos (1919-1921)	251
3.4.2. İzmir Metropoliti Hrisostomos Kalafatis (1910-1922)	253
3.4.3. Trabzon Metropoliti (Atina Başpiskoposu) (1913-1941) Hrisanthos Filippidis.....	258
3.4.4. Amasya Metropoliti Yermanos Karavangelos	260
3.4.5. Diğerleri	261
4. RUHBAN OKULU MEZUNLARININ GÖREV ALDIKLARI KİLİSELER	263
5. FENER PATRİKHANESİNE BAĞLI OLARAK GÖREV YAPANLAR.....	264
5.1. Patrikhane Merkezinde Görev Alanlar	264
5.1.1. Patrikler.....	265
5.1.2. Fenerde Heybeliada Ruhban Okulu Mezunları Diğer Görevliler	286
5.2. Diğer Ruhani Bölgelerde Görev Yapan Okul Mezunları	288
5.2.1. Amerika Başpiskoposluğu.....	288
5.2.2. Girit Başpiskoposluğu	291
5.2.3. Oniki Adalar Metropolitliği.....	293
5.2.4. Avrupa'daki Başpiskoposluk ve Metropolitlikler.....	294
5.2.5. Aynaroz Adası (Ayion Oros).....	295
6. BAĞIMSIZ ORTODOKS KİLİSELERDE GÖREV YAPAN HRO MEZUNLARI.....	296
6.1. Yunanistan Kilisesi.....	296
6.2. Kıbrıs Kilisesi.....	298
6.3. Diğer Kiliseler.....	300
SONUÇ.....	303
EK I.....	307
BİBLİYOGRAFYA	332

GİRİŞ

1. Araştırmanın Önemi ve Gayesi

Araştırmanın konusu, Fener Rum Patrikhanesine* bağlı olarak ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısı ile yirminci yüzyılın son çeyreğine kadar (1844-1971/1985), Heybeliada'da faaliyet gösteren ve açık olduğu dönemlerde Fener eksenli Ortodoks teoloji konularında üst seviyede Ortodoks ilahiyat eğitimi veren "Heybeliada Ruhban Okulu"dur.

Araştırmanın önemi de, çalışmamıza konu olan Heybeliada Ruhban Okulunun öneminden kaynaklanmaktadır. Bu önem iki açıdan ele alınabilir, birincisi konunun doğrudan tarafı olan Patrikhane ve ona bağlı Ortodokslar açısından, ikincisi de konuya dolaylı olarak taraf olan Türkiye açısındandır. Dolayısıyla okulun Patrikhane ve Ortodokslar açısından önemli oluşu, onu (ve Patrikhaneyi) üzerinde bulunduğu ülke (Osmanlı Devleti ve özellikle Türkiye Cumhuriyeti) açısından da müsbet veya menfi, konjoktüre göre ise de az ya da çok bir ilgi konusu yapmıştır.

Bizim çalışmamız, öncelikle okulun birinci derecede muhatabı olan Fener Patrikhanesi ve Ortodoksluk adına, okulun kendine özgü, eğitimi, öğretimi, dersleri, eğitim kadrosu ve mezunları ile birlikte yerine getirmeye çalıştığı misyon üzerine odaklanmaktadır. Bunun, konuyla dolaylı bir bağlantısı bulunan Türkiye açısından da önemli olduğu kanaatindeyiz. Zira konu, Türkiyede, Heybeliada Ruhban Okulu, Fener Rum Patrikhanesi, azınlıklar meselesi, dini özgürlüklerin sınırı ve din eğitimi gibi sorunlarla, bunlara karşı milli, dini ve ulusal nedenlerle duyulan bir takım kaygılar ve endişelerle de yakından ilişkilidir. Olayın bu yönü, doğrudan çalışmamıza konu olmasa da, araştırmanın bu sorunlar üzerine yapılan tartışmalara dolaylı da olsa olumlu bir katkı sağlayacağı inancındayız. Dolayısı ile, ülkemizde HRO hakkında geliştirilebilecek bir bakış açısının yukarıdaki konularla, bu konulara duyulan endişeler arasında orta yolun bulunması açısından bir örneklik teşkil edeceğini düşünüyoruz. Bu da bu çalışmayı önemli kılan bir başka husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızı önemli kılan bir diğer hususun da, bu konuda duyulan kaynak eksikliğinin (belli bir ölçüde de olsa) giderilmesine yapacağı katkı yönündeki kanaatimizdir. Zira, okula dair yapılan çalışmaların neredeyse tamamının Patrikhane ve HRO çevresindeki teologlar tarafından yapıldığı görülür. Doğal olarak da bu çalışmalar da kullanılan dil "Yunanca" olmuştur. Dolayısıyla biraz sonra araştırmanın kaynakları hakkında bilgi verilirken de görüleceği üzere bu "dil sorunu", konuya dair bilinenlerin Türkiye'de oldukça sınırlı ve

---

* Biz çalışmamızda Patrikhane'den genelde "Fener Rum Patrikhanesi", ya da "Patrikhane" diye sözedeceğiz. Orijinal eser adlarında ve kaynaklarda geçen kullanımları ise olduğu gibi vereceğiz.

yetersiz kalmasına yol açmıştır. Bunu, son dönemlerde okulun çok sık gündeme gelmesi sebebiyle, konuyla ilgili hukuk, siyaset ve uluslar arası ilişkiler etraflı çalışma ve yorumlarda somut olarak görmekteyiz.

Yukarıda bahsettiğimiz okulu önemli kılan sebepler göz önünde bulundurulduğunda çalışmamızın ana gayesi, mümkün olduğunca temel kaynaklara dayalı olarak Heybeliada Ruhban Okulu hakkında gerçek ve objektif bilgiler vermeye çalışmak ve bu sayede konuyla ilgilenen Türk Akademisyenlerin, kamuoyunun ve diğer ilgililerin doğru bilgilendirilmesine katkı sağlamaya çalışmaktır. Zira, temel kaynaklara dayalı olarak yapılmış bu ve benzeri çalışmaların, bu tür konuların diğer boyutları ile (siyasi, hukuki, uluslararası ilişkiler vb.) ele alınmasında birinci derecede önemli olduğuna inanıyoruz. Çünkü, bir konu hakkında farklı alanlarda yapılacak çalışmaların sağlıklı sonuçlar vermesi, öncelikle o konu hakkında bir takım gerçek ve doğru verilerden hareket edilmesine bağlıdır. Bu nedenle de çalışmamızın ülkemizde son yıllarda sıkça tartışılan bir konu hakkında, güncel bir ihtiyaca cevap verdiği oranda amacına ulaşmış olacağını düşünüyoruz.

2. Araştırmanın Metodu

Araştırmamıza konu olan Heybeliada Ruhban Okulu, teoloji eğitimi veren bir okul olması nedeniyle, öncelikle dini kimliği ile ön plana çıkan bir kurumdur. Dolayısıyla her şeyden önce bu müesseseyi, kurumun kendisini tanımladığı bu kimlikle tanımak ve araştırmak gerekmektedir. Bu yönüyle konu başta Dinler Tarihi ve Din Eğitimi gibi bilim dallarının ilgi alanına girmektedir. Daha sonra ise okulun kedine has özelliği nedeni ile ilişki içerisinde olduğu diğer kurumlarla bağlantılı olarak konu, Genel Tarih, Siyasi Tarih, Uluslararası İlişkiler gibi alanların da ilgi odağı haline gelmiştir. Geçmişten günümüze okul tarihine baktığımızda az veya çok, doğrudan ya da dolaylı onun bu bahsettiğimiz alanlarla bir şekilde ilişkisinin olduğunu görmekteyiz. Ancak biz konuyu mümkün olduğunca Dinler Tarihi alanında kalarak incelemeye çalıştık. Bununla birlikte okulun özel konumu nedeni ile başta Din Eğitimi ve Genel Tarih tarih olmak üzere, zaman zaman diğer alanların ilgi sahasına giren konulara da değinmek zorunda kaldık.

Araştırmamızda, Dinler Tarihi alanında yapılmış bir çalışma olması nedeniyle, öncelikle bu alanın kendine özgü metotlarını kullanmaya çalıştık. Bu nedenle öncelikle her bölümdeki konuyu kendi içerisinde *tarihsel bir perspektifle* ele alıp mevcut kaynaklarda verilen bilgilerden hareketle *objektif* olarak (*nitelendirici / deskriptif metotla*) tasvir etmeye gayret ettik. HRO'nun doğrudan Patrikhanenin bir eğitim kurumu olması sebebiyle, Patrikhane ile aralarında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu sebeple, tarihi M.S. 4. yüzyıla kadar giden

Fener Rum Patrikhanesi'nin eğitim tarihi ve kurumları, çalışmanın tarihsel arka planını oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmamızın giriş kısmında Patrikhanenin Doğu Roma ve Bizans'la başlayıp Osmanlı ile devam eden ve Türkiye Cumhuriyeti dönemini de içine alan Modern dönemlere kadarki eğitim tarihini ve kurumlarını kronolojiye göre özetlemeye çalıştık.

Okul Tarihini ele aldığımız ilk bölümde ise, her ne kadar tarihi okuldan çok daha erken dönemlere kadar uzanıyor olsa da, okulla aralarındaki yakın ilişki nedeni ile kısaca “*Fener Rum Patrikhanesi*” (M.S IV.yy.) ve Okulun bulunduğu yerde kurulmuş olan “*Heybeliada Aya Triada Manastırı*” (M.S. IX.yy.) hakkında bilgi verdik. Ardından okulun açılmasından bu güne kadar okulun dönemlerini detaylı olarak incelemeye çalıştık. Okulla ilgili bu güne kadar klasik olarak bilinen dönemleri, okulun durumunu yansıtması açısından farklı bir biçimde adlandırmayı denedik. Bu dönemler : *Kuruluş ve Gelişme Dönemi* (Birinci Dönem, 1844-1919); *Başarısız Bir Deneme: Akademi Dönemi* (İkinci Dönem, 1919-1923); *İçe Kapanma ve Toparlanma Dönemi* (Üçüncü Dönem, 1923-1951); *Zirve ve Bitiş Dönemi* (Dördüncü Dönem, 1951-1971) ve son olarak da *Rum Erkek Lisesi Dönemi* (1971-1985)'dir. Ayrıca Birinci Bölümde okulun tarihini ele alırken bu dönemleri, okulda uzun yıllar müdür olarak görev yapmış kişileri esas alarak, daha alt dönemlere ayırarak inceledik. Tezin bu ilk bölümünün sonunda ise okulun kapatılması ve yeniden açılması ile ilgili güncel tartışmaları özetledik.

Çalışmanın ikinci bölümünde okulun eğitim ve idari kadrosunu ele aldık. Bölümün ilk başlarında Patrikhane ve HRO'da kullanılan bir takım unvan ve rütbeleri Ortodoksluk açısından tanımlamaya çalıştık. Aynı şekilde çalışmamızın değişik bölümlerinde geçen Ortodoksluğa ait bir takım terimlerin açıklanmasında da *filolojik* yönetime başvurduk. İkinci bölümün devamında okul müdürlerini, öğretmenlerini, okul idaresinde söz sahibi olan diğer kurumları ve diğer personeli Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi olmak üzere iki ayrı bölümde ele aldık ve kronolojiye göre bu kişilerin *biyografilerine* yer verdik.

Üçüncü bölümü ise Okuldaki eğitim öğretime ve derslere ayırdık. Dersleri, teoloji, ortaokul/lise ve Türkçe dersleri alt başlığı altında inceledik, yurt dışına eğitim için gönderilen öğrencilerden, okuldaki günlük yaşamdan ve eğitimin genel özelliğinden bahsettik. Burada HRO'nun Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki eğitiminin seviyesi, mahiyeti, ders programları, yönetmelikleri ile, ayrıca tezin diğer bölümlerinde incelediğimiz Patrikhanenin tarihten günümüze, eğitim kurumları, HRO'nun eğitim kadrosu, okul mezunları, HRO'lu Patrikler döneminde okulun ve Patrikhanenin konumu gibi hususlar, dönemlerine göre benzerlikler ve farklılar açısından ele alınmak suretiyle de bir dereceye kadar konuya *mukayeseli* bir boyut kazandırmaya da çalıştık.

Tezin dördüncü bölümünde ise HRO'dan mezun olup çeşitli görevler de bulunup, daha çok siyasi, akademik ve dini kimlikleri ile ön plana çıkan önemli kişilerin *biyografilerine* yer verdik. Burada ayrıca değişik kilise bölgelerinde görev yapan isimleri zikrettik. Mezun sayıları hakkında, dönemlere ve geldikleri / görev yaptıkları kiliselere göre bir takım istatistiki bilgilerden bahsettik. Bu bölümde siyasi kimlikleri ile ön plana çıkan bazı okul mezunlarına yer vermekle, zaman zaman okulla ilişkilendirilmeye çalışılan bir takım *siyasi argümanlara* da değinmiş olduk. Tezimizin sonundaki “Ek I”de de, başlangıçtan sonuna (1844-1971) kadar HRO'dan mezun olmuş bütün isimleri, memleketleri ve görev yaptıkları yerlerle birlikte bir arada verdik.

Çalışmamızda “Ortodoksluk”tan bahsederken aksi bir beyanda bulunmadığımız sürece genelde Fener Patrikhanesi çevresindeki ortodoksluğu kasteddik.

Patrikhanenin ruhani bölgelerinden bahsederken Türkçe olarak bilinen isimler varsa bunları tercih ettik, ilk geçtikleri yerde de Patrikhane tarafından kullanılan ifadeleri parantez içerisinde belirtmeye çalıştık.

Menşei itibariyle Grekçe olan terimleri, doğrudan Türkçe ses karşılıkları ile değil, onun yerine batı dillerinden yapılan yaygın teleffuzlara göre verdik. Örneğin “Patrologia” yerine “Patroloji”, “Theologia” yerine “Teoloji” kullandık.

3. Kaynakların Değerlendirilmesi

Heybeliada Ruhban Okulu ile ilgili çalışmaların tamamı okul mezunu, okul öğretmenleri veya okulda idareci olarak görev yapmış kişiler tarafından yapılmıştır. Bu kaynakların dili de doğal olarak Yunanca'dır. Çalışmamızın önemli bir özelliği de, sözkonusu araştırmanın bu kaynaklara dayalı olarak yapılmış olmasıdır. Zira Türkiye'de, son dönemlerde okulun yoğun bir şekilde gündeme gelmesi üzerine yapılan çalışmaların hiç birisinde bu kaynaklara başvurulamamış, dolayısıyla okul, genelde Patrikhane ile ilişkilendirilerek olaya daha çok hukuki ve siyasi mülahazalarla yaklaşılmıştır.

3.1. Birinci Derecedeki Kaynaklar

Çalışmamızda istifade ettiğimiz eserleri “birinci ve ikinci derecede kaynaklar” diye iki kısma ayırdık. Bu tasnifi, eserlerin doğrudan HRO ile ilgili olup olmamalarına göre yaptık. Dolayısıyla araştırmamızda, doğrudan HRO ile ilgili eserleri birinci derecedeki kaynaklar, okul dışındaki diğer çalışmaları, genelde Patrikhane ile ilgili olanları da, ikinci derecedeki kaynaklar olarak zikrettik. Çünkü Patrikhane ile ilgili kimi eserlerde de zaman zaman HRO ve mensupları ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır.

Birinci derecedeki kaynaklarımız, HRO adına yapılan müstakil eserlerle yine okulla ilgili çeşitli dergilerde yayımlanan makale ve yazılardan oluşmaktadır. Aşağıda kronolojiye uygun olarak bu kaynaklar tanıtılacaktır.

Okula dair ilk bilgiler Patrikhane tarafından İstanbul'da çıkarılan “*Ekklesiastiki Alithia*” (EA) (1880-1923) adlı dergide yer alır. Burada okulla ilgili olarak, özellikle okul mezunları, derslerle ilgili yapılan değişiklikler, okula tayin edilen eğitim ve idari kadroya dair bir kısım haberlere yer verilmiştir.

Okulla ilgili müstakil olarak yapılan ilk çalışma, aynı zamanda okul mezunu ve okulda en uzun süre müdürlük yapan Arhimandrit Yermanos Grigoras* (1865-1869;1877-1898) tarafından yapılmıştır. Ölümünden sonra (1904) yayınlanmış olan “*Î en Halki Theologiki Sholi (1844-1898)*” (Heybeliada'daki Teoloji Okulu) adlı bu eser, İskenderiye Patriği Fotios'un katkılarıyla 1907'de İskenderiye'de basılmıştır. Kitabın hazırlanmasında başkalarının da katkısı olmuştur. Eser, okulla ilgili yayımlanan ilk çalışma olması bakımından önemlidir. Giriş dahil 240 sayfalık kitabın ilk 40 sayfalık giriş kısmı, tamamen Yermanos'un biyografisine ayrılmıştır. Toplam yirmi bölümden oluşan eserin ilk bölümünde (s.1-37) Patrikhanenin tarihi özetlenmiş, ikinci bölümde (s.37-46) okulun yapılışından bahsedilmiş, üçüncü bölümden itibaren de 1844-1898 arası okulla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Ancak eser, yazarın uslubu ve yanlı tavırları nedeni ile Patrikhane çevrelerince pek tasvip edilmemiştir. Zira Yermanos'un uzun idarecilik döneminde okulda çeşitli gruplaşmalar olmuş, yazar eserinde kendi taraftarlarını göklere çıkarırken, muhalifleri hakkında hiç de etik olmayan ifadeler kullanmış ve onları çok ağır dille suçlamıştır. Bu nedenle de eser kimileri tarafından “*liveografıma*” (küfürname) olarak adlandırılmış, eser bu yönüyle *Patrikhane Kutsal Sinodu* tarafından da tasvip edilmemiştir. *Selanik Aristoteles Üniversitesi Merkez Kütüphanesi*'nden tamamını fotokopi olarak temin ettiğimiz bu eser, sözkonusu tenkitlere rağmen, konusunda ilk olması bakımından önemlidir.

Aynı yıllarda doğrudan HRO ile ilgili olmasa da okul mezunları ve öğretmenleri tarafından hatırat türünde kaleme alınan eserlerde okul hakkında bilgiler verilir. Örnek olarak yine HRO mezunu ve bir dönemde okul müdürü olan Nikiforos (Mithimnis) Glikas'ın (1864-1865) *Viyografia ke İmerologion I- II*, (Biyografi ve Günlük) adlı Atina'da basılan (1907) eseri ile 1918 mezunu Veria Metropolitisi Kallinikos Haralambakis'in benzer çalışmaları bunlar arasında sayılabilir.

---

* Burada zikrettiğimiz yazarların biyografileri için tezimizin, “*Okulun Eğitim ve İdari Kadrosu*” adlı bölüme bakılabilir.

Yukarıda bahsettiğimiz Yermanos Grigoras'ın eserinden sonra doğrudan okula dair yapılan ikinci çalışma HRO mezunu ve öğretmeni (1931-1935) Apostolos Meksi'nin *İ en Halki İera Theologiki Sholi* (Heybeliada'daki Teoloji Okulu) adlı üç ciltlik hacimli eseridir. Kitabın birinci cildi 1933'de, ikinci cildi okulun kuruluşunun yüzüncü yılı (1944) adına 1953'de, üçüncü ve son ciltte 1957'de İstanbul'da yayımlanır. Kitabı önemli kılan hususlar arasında öncelikle o güne kadar okul hakkındaki bilgileri sistematik bir şekilde dönemlere ayırarak vermesi, her bir ciltte yapılan ilavelerle kitabın güncelleştirilmesi, okulun eğitim ve idari kadrosu ile okulda yapılan çeşitli etkinliklerden bahsetmesi, belkide en önemlisi eserin her bir cildinin sonunda başlangıçtan kitabın yayımlandığı tarihe kadar okul mezunlarını isim isim, bitirme tezleri ve görevleri ile birlikte kısaca tanıtmaları ve ayrıca okul mezunlarını geldikleri ve görev yaptıkları kilise bölgelerine göre tasnif etmesi gibi özellikler sayılabilir. Kitap, bu yönü ile daha sonra okula dair yapılan çalışmalarda en temel kaynak olarak karşımıza çıkmaktadır. Patrikhane ve okul çevresinin, yukarıda bahsettiğimiz nedenlerle Yermanos'un eserine mesafeli duruşu da, kanaatimizce bu kitabın öne çıkarılmasına sebep olmuştur. Bu da kitabı önemli kılan bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Okula dair bir başka kaynak da, Türkiye Cumhuriyeti döneminde İstanbul'da Patrikhane tarafından çıkarılan "*Orthodoksia*" (1926-1963) adlı dergidir. Derginin çeşitli sayılarında okuldaki eğitim öğretime ve öğrencilere dair bir çok bilgilere yer verilmiştir. Özellikle okulun kuruluşunun 100. yılı nedeni ile 1944'de (*Orthodoksia*, yıl 19, sayı 10/B, sayfa 323-369) dergide yayımlanan makaleler önemlidir.

Şüphesiz HRO denilince son dönemlerde akla gelen ilk isim, HRO mezunu ve öğretmeni Vasiliu Stavridu'dur. Yazarın *İ İera Theologiki Sholi tis Halkis I-III*, (Atina-Selanik, 1968-1973) adlı eserinin ilk iki cildi dört ana bölümden oluşmaktadır. Girişte HRO'nun tarihinden, ikinci bölümde geniş bir şekilde okul müdürlerinin, üçüncü bölümde de okulun teoloji öğretmenlerinin biyografilerinden bahsedilmektedir. Eklerden oluşan dördüncü bölümde ise okuldaki diğer hocalara, okul personeline, mezunlara ve okul yönetmeliklerine yer verilmektedir. Eserin üçüncü ve son cildi ise öncekiler üzerine yapılmış bir takım ilave bilgiler içermektedir. Kronolojiye uygun olarak birazdan tekrar bahsedeceğimiz gibi, yazar bu eserini sonraki yıllarda da yeni ilavelerle zenginleştirmiştir.

HRO'yu ilgilendiren bir başka çalışma Selanik İlahiyat öğretim üyesi ve dekanı (1988-1991) Vasiliu Tr. Yultsi'nin, "*Ellines Ptihuhi Orthodokseon Theologikon Sholon 1941-1975*" (Yunan Ortodoks Teoloji Okulları) adlı sosyolojik çalışmasıdır. Yazar burada, 1941-1975 arasında Atina İlahiyat Fakültesi, Selanik İlahiyat Fakültesi ve Heybeliada Ruhban Okulu'ndan mezun olanları sosyolojik açıdan mukayese ederek inceler. Beş bölümden oluşan

bu eserde yazar, okul mezunlarını, eğitimleri, memleketleri, meslekleri, sosyo kültürel konumları, modern yaşamla ilişkileri ve kişisel dindarlıkları gibi açılardan ele alır ve bunları bir takım grafikler ve istatistiklerle de destekler. Kitap, bu alandaki boşluğu doldurması bakımından oldukça önemli bir çalışmadır. Biz, konumuzun sınırlarını zorlamamak için, eserin ancak HRO ile ilgili bölümlerinden istifade etmeye çalıştık.

1980'li yıllardan sonra HRO'ya dair eserlerde, Atina'daki "*Estia Theologon Halkis*"* (Heybeliadalı Ruhbanlar Derneği) adlı kurumun desteğiyle büyük artış olur. Dernek **1980**'de Atina'da "*Epetiris Estias Theologon Halkis*" (Heybeliada Mezunu Ruhbanlar Derneği) adıyla 383 sayfalık dergi-kitap formatında bir yıllık yayımlar. Dört ana bölümden oluşan eserde çoğu HRO mezunu yazarlar, okulu, eğitim programlarını, mezunları ve önemli şahsiyetleri ile tanıtan yazılarla okula dair hatıratlarını kaleme almışlardır.

Okula dair bir başka eser, HRO mezunu, üniversite hocası ve aynı zamanda Metropolit olan Hrisostomos (Yerasimos) Zafiri'nin, "*Í Theologiki Sholi tis Halkis, Anamnisis-Viomata-Oramatismi*" (Heybeliada Ruhban Okulu, Hatıralar-Yaşanmış Olaylar-Hayaller) adlı çalışmadır. **1984**'de Atina'da yayımlanan eser altı bölümden oluşmaktadır. İlk dört bölümde ana hatlarıyla okulun ruhani özelliği, öğrenci öğretmen ilişkisi, okulda ve kilisede günlük yaşamla okul-Patrikhane ilişkisi ele alınmış, son iki bölümde ise okulun eğitim ve idari kadrosu ile önemli mezunlarından bahsedilmiştir. Kitapta daha çok okulun ruhani yönü ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır, bu yönü ile konuya daha çok hissi ve duygusal olarak yaklaşmıştır.

1985'de Atina Üniversitesinden Yeoryiu D. Metalinu ile Barbaras (Varvaras) G. Metalinu, "*Arhion tis Theologikis Sholis tis Megalis tu Hristu Ekklisias- Íeras Theologikis Sholis Halkis*" (Büyük İsa Kilisesinin Teoloji Okulu Arşivi – Heybeliada Ruhban Okulu) adlı çalışmanın ilk cildini yayımlarlar. Atina'da basılan eserin ikinci cildi 1987'de, üçüncü cildi ise 2001'de yayımlanır. Toplamda bin sayfayı bulan üç ciltlik bu çalışmanın içeriği, okulun ilk müdürü olan Konstantinu Tipaldu'nun, görevi sırasında (1844-1864) başta patrikler olmak üzere değişik kişilerle yaptığı yazışmalardan ve mektuplardan oluşmaktadır. HRO ve Patrikhane arşivlerine dayalı olarak yapılan bu çalışma, okulun ilk yirmi yıllık dönemi için oldukça zengin ve önemli bir kaynak niteliğindedir.

1986'da Amerika'da Rum Ortodoks Kilisesinin kuruluşunun 75. yılı nedeni ile "*Estia Apofiton Halkis, O Íeros Fotios*" (Heybeliada Mezunları Derneği, Aziz Fotios) adlı 80 sayfalık bir yıllık çıkarılır. Eser, 1934 HRO mezunu olan ABD Kilisesi Başpiskoposu

---

* 1953'de kurulan bu dernek için bkz. "Heybeliada Ruhban Okulu Mezunları" adlı bölüm

İakovos'un katkıları ile hazırlanmıştır. Yıllıkda, Amerika'da görev yapan HRO mezunlarından ve kilise hizmetlerinden bahsedilir.

Okulla ilgili bir diğer çalışma Ruhban Okulu'nun Sanat Tarihi hocası Aristidi Pasadeu'nun, "*İera Theologiki Sholi Halkis, İstoria, Arhitektoniki*" (Heybeliada Ruhban Okulu, Tarihi, Mimarisi), adıyla 1987'de Atina'da yayımlanan eserdir. Eserin ilk bölümünde okulun tarihinden, ikinci bölümde okulla birlikte Aya Triada Manastırı'nın mimari özelliğinden bahsedilir. Ek'de ise okulun mimarisi ile ilgili çizimlere ve okul yönetmeliklerine yer verilir. Eserin birinci özelliği okulu daha çok Ortodoks Hristiyanlık mimarisi açıdan ele alıp incelemesidir. Diğer bir özelliği de, ek'de 1845-1903 yıllarına ait çeşitli okul yönetmeliklerini bir tablo halinde verilmiş olmasıdır.

Okul hakkında yazılmış en kapsamlı çalışma Vasiliu Stavridis'e aittir. Yazar, daha önce üç ayrı cilt halinde yayımladığı *İ İera Theologiki Sholi tis Halkis I-III*, (Atina-Selanik, 1968-1973) adlı eserini, tek ciltte toplayarak aynı adla 1988'de Selanik'de yeniden yayımlar. Eklerle birlikte toplam 700 sayfayı bulan bu hacimli eserde yazar okulu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemi olmak üzere iki ana bölümde inceler. Eserin girişinde o güne kadar okula dair yapılan çalışmalar özetlenir ve okulun kısa tarihinden bahsedilir. Kitabın her iki bölümündeki alt başlıklarda okul müdürleri ile okulun teoloji öğretmenlerinin geniş biyografileri yer alır. Bölüm sonlarındaki eklerde ise diğer öğretmenlere, görevli personele, okul yönetmeliklerine, okul mezunlarına ve bazı fotoğraflara yer verilir. Stavridis, bu eserden (yaklaşık 13 yıl) sonra, 2001'de "*İ İera Theologiki Sholi tis Halkis Simpliroma, 1985-2000*" (Heybeliada Ruhban Okuluna Ek) adıyla yaklaşık 200 sahifelik ilave bir çalışma daha yapar. Burada geçen zaman içerisinde okula dair yayımlanan yeni eserleri tanıtır, ilk eserdeki bilgi eksikliklerini giderir ve ölüm, meslekte yükselme vb. sebeplerle durumlarında değişiklik olan bazı HRO mezunlarından bahseder. Ayrıca ekte Atina'daki "HRO Mezunları Derneğinin" yönetmeliği ile ilgili bilgiler verir.

Burada Vasiliu Stavridis'in kendisi ve bu eseri (eki ile birlikte) ile ilgili bazı noktalara temas etmek istiyoruz. Öncelikle HRO mezunu ve öğretmeni olan Stavridis'in okulla ilişkisi bu gün bile halen bir şekilde devam etmektedir.* Yazar, sadece bu eseri ile değil, Ortodokluğa ait yüzlerce eseri ile önemli bir teolog ve akademisyendir. Her ne kadar, zaman zaman okulla arasındaki ilişki nedeni ile eserinde hissi yazılara rastlansa da, kitapda akademik kaygıyı göz önünde bulundurmaya çalıştığını söyleyebiliriz. İkinci bir husus, yazarın ruhban sınıfından (*Kliros*) olmayıp, laik (*Laikos*) sınıftan bir teolog olmasıdır. Bir diğer husus da, eser, ilk

---

* Daha geniş bilgi için bkz. "*Okulun Eğitim ve İdari Kadrosu*" adlı bölüm.

olarak 1968’de yazılmaya başlanmış ve 2001’e kadar sürekli yeni ilavelerle zengileştirilmiş ve bilgiler güncellenmiştir. Bu yönü ile 2001’deki ilavelerle eser, HRO’ya dair (Yunanca) yazılmış en son, en yeni ve de en hacimli çalışma olma özelliği taşımaktadır. Eserin sonundaki indeks de kullanım için büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Bizim için önemli olan bir başka neden de eserin bibliyografyasını, bizzat kitabın yazarı bay Stavridis’le birlikte (16 Şubat 2005) HRO kütüphanesinde tek tek incelemiş olmamızdır. Stavridis, bu görüşmemizde bize hangi kitapların öncelikle kullanılması ve temin edilmesi gerektiği konusunda görüş ve tavsiyelerini bildirmiştir.

Stavridis’in yukarıda bahsettiğimiz kitabının ardından ilavesinin yayımlanması arasında geçen sürede de (1988-2001), HRO ile ilgili yapılmış başka çalışmalar da olmuştur. Bunlardan biri 1992’de Atina’da, HRO Mezunları derneğince yayımlanan “*Estia Theologon Halkis Epetiris Melon*” (Heybeliada Mezunlar Derneği Yıllığı) adlı albümdür. Küçük resimlerin, telefon, adres ve kısa kimlik bilgilerinin yer aldığı klasik okul yıllıkları tarzındaki eserde hayatta olan mezunlar, teoloji ve lise olmak üzere iki bölüm halinde verilmiştir.

1994 yılı okulun kuruluşunun 150. yılı olması nedeni ile okulla ilgili yayınların arttığı bir yıl olmuştur. Bu anlamda Vasiliu Stavridu, yukarıda bahsettiğimiz çalışmasını kısaltarak “*Ī Īera Theologiki Sholi tis Halkis Mia Sinoptiki Theorisis*” (Heybeliada Ruhban Okuluna Özet Bir Bakış) adıyla yayımlamıştır (Selanik, 1994).

Okulun 150. kuruluş yıldönümü nedeni ile bu yıl Yunanca yayımlanmış bir çok dergide de HRO ile ilgili makale ve yazılara rastlamak mümkündür. Örneğin Patrikhane’ye bağlı araştırma merkezince çıkarılan “*Klirinomia*” (Selanik), konuya dair yayımladığı özel sayısında, okula genişçe yer vermiş, yine aynı kurum tarafından çıkarılan “*Orthodoksia*” (Selanik) adlı patrikhane dergisi de okulla ilgili kutlamalara geniş yer vermiştir. Bunun dışında aynı yıl “*Apostolos Barnabas /Varnavas,*” (Kıbrıs Kilisesi Başpiskoposluğu), “*Grigorios Palamas*”(GP) (Selanik Metropolitliği), “*Kinonia*” (Atina), “*Pandinos*” (İskenderiye) gibi dergiler de 150. yılı nedeni ile HRO’ya yer vermişlerdir.

1994’de okul adına yayımlanan en kapsamlı çalışma, HRO Mezunları Derneği tarafından hazırlanan özel sayıdır. Dernek, 1987’den itibaren “*Epistimoniki Parusia Estias Theologon Halkis*” (Heybeliada Teologları Derneği Bilimsel Yayınları) adıyla kitap-dergi formatında özel sayılar çıkarmaya başlamıştır. Derneğin 1994’de çıkardığı üçüncü sayı “*Ekatonpentikontaetiris Īeras Theologikis Sholis Halkis 1844-1994*” (Heybeliada Ruhban Okulu Yüzellinci Kuruluş Yılı) adıyla HRO’ya ithafen hazırlanmıştır. 850 sayfayı geçen bu sayının içerisinde elliden fazla makale, hatırat, biyografi türünde kaleme alınmış yazılar bulunmaktadır. Yazıların bazıları hariç neredeyse tamamı HRO hakkındadır. Eseri,

öncekilerden farklı kılan şey, onlarca kişi tarafından HRO hakkında kaleme alınmış değişik yazılardan meydana gelmiş olmasıdır. Yazarların çoğu HRO mezunudur. Burada, bu kadar çok makalenin içeriğinden bahsetmemiz mümkün olmadığından, sadece eserin çok önemli bir kaynak olduğunu, tezimizde bu makalelerden de istifade ettiğimizi belirtmekle yetiniyoruz

HRO mezunları adlı derneğin yayınladığı diğer sayılar da, bir şekilde HRO ile ilgili kişi ve kurumlara ithaf edilmiştir. Örneğin birinci sayı (Atina, 1987) HRO mezunu ABD Rum Kilisesi Başpiskoposu İakovos'a; ikinci sayı (Atina, 1991) HRO Müdür ve öğretmenlerine; dördüncü sayı (Atina,1997) HRO'nun son müdürü Maksimos Repanallis'e; beşinci sayı ise (Atina, 2002) kuruluşunun ellinci yılı (1953-2002) nedeni ile Atina'daki HRO Mezunları Derneğine ithafen yayımlanmıştır. Bu sayılarda da zaman zaman HRO ve mezunları ile ilgili kaleme alınmış bazı makale ve yazılar bulunmaktadır. Yeri geldikçe tezimizde bunlardan da istifade ettik. Dernek ayrıca, bu sayılardan bağımsız olarak 1984'de, HRO müdürü ve Konya Metropoliti İakovos anısına ayrı bir çalışma yayımlamıştır. Bu eserle birlikte konuya dair Yunanca kaynakların tanıtım ve değerlendirmesini bitirmiş bulunmaktayız. Aşağıda konuyla ilgili Türkçe yapılan bazı çalışmalar hakkında bilgi verilecektir.

Türkiye'de akademik anlamda konuyla ilgili ilk çalışma Emre Özyılmaz'ın "*Heybeliada Ruhban Okulu*" (Ankara, 2000) adlı doktora çalışmasıdır. Söz konusu eser, Türkçe yayımlanmış ilk kitap olması nedeni ile önemli bir eserdir. Yazarın kendisinin de ifade ettiği gibi eserde kaynak sıkıntısı çekilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, yukarıda verdiğimiz kaynakların hiçbirisinin adı zikredilmemiştir. Eserde okulla ilgili bilgilere İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nün "Ruhban Okulu Dosyası"nda bulunan ve Manol/Manuel Fotiyadis (1950 HRO müdürü) tarafından yazılan "HRO Tarihçesi Notu" adlı belge ile İstanbul Adalar Kaymakamlığı'nda bulunan "HRO Tarihçesi" adlı bilgi notundan ulaşılmıştır. Ayrıca Nejat Gülen'in "*Heybeliada Tarihi Coğrafyası, Yaşamı*" (İst, 1985) adlı eserin içerisinde okula dair verilen bilgilerden yararlanılmıştır. Bunun dışında okula ve Patrikhaneye dair hazırlanan raporlardan ve özel çalışma notlarından istifade edilmiştir. Bunlar; Zekai Baloğlu'nun konuya dair raporları ile Emniyet ve istihbarat birimlerinden elde edildiği ifade edilen bir takım bilgilerdir. Konu, genelde Patrikhane okul ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Eser, 1951 öncesi okulun statüsünün değiştirilmesine yönelik çabalarla okulun kaptılması ve yeniden açılması konusundaki hukuki değerlendirmeler bakımından önemlidir. Ancak temel kaynaklar ve doğrudan okulla ilgili bilgiler bakımından yetersizdir.

Konuya dair Türkçe yapılan diğer özet çalışmalar, Elçin Macar - M. Ali Gökaçtı'nın, "*Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*", (İst., 2005) adlı

raporla, Sibel Özel'in, "*Heybeliada Ruhban Okulu ve Patrikhane*", (İst., 2007.) adlı eseridir. Konuyu hukuki çerçeve içerisinde ele almaya çalışan her iki özet çalışmanın da okula dair temel kaynakları yukarıda adı geçen Emre Özyılmaz'ın eseridir. Ayrıca her iki eserin de ortak yanı birer rapor niteliğinde olmalarıdır. Ancak varılan sonuç ve sunulan öneriler bakımından iki çalışma, birbirine muhalif görüş ve düşünceler içermektedir.

3.2. İkinci Derecedeki Kaynaklar

İkinci derecede kaynak derken kastettiklerimiz, genelde Patrikhane üzerine yapılan çalışmalardır. HRO, mezun vermeye başladıktan sonra (1848-) bir çok öğrenci zamanla patrikhane bünyesinde metropolit, piskopos ve patrik olarak etkin görevler almaya başlamıştır. Dolayısıyla Patrikhane ve onunla ilişkili olarak yapılan çalışmalarda bu isimlere yer verilmiş, onların biyografilerinden ve çeşitli faaliyetlerinden bahsedilmiştir. Araştırmamızda, Patrikhane bağlamında yapılan bu çalışmaların özellikle HRO mezunları ile ilgili olan kısımlarından istifade ettik. Bunlar arasında Dimitriu Mavropulu'nun, "*Patriarhike Selides To İkumenikon Patriarhion apo 1878-1949*" (Atina, 1960.); Prokopiu Çimani'nin, "*Apo İpsili Skopia I Patriarhe Konstantinupoleos, II. Cilt (1775-1972)*" (Atina, 1981); "*Triskevtiki ke İthiki Enkiklopedia*" (Atina, 1962-1968) adlı ansiklopedinin ilgili maddeleri ile Vasiliu Stavridu'nun konuya dair çeşitli eserleri örnek olarak zikredebiliriz.

Çalışmamızın giriş kısmında verdiğimiz Patrikhanenin eğitim tarihi ve kurumları ile, yeri geldikçe Patrikhaneye ve Ortodoks eğitimine dair verilen bilgilerde kullandığımız eserleri de ikinci derecedeki kaynaklarımız arasında zikredebiliriz. Bunlardan eğitime dair A. Adıvar'ın "*Bizans'da Yüksek Mektepler*" (İst. 1953) adlı makalesi, Stavridis'in eserleri*, Fanurgaki'nin, "*İsagogi sti Theologia*" (Selanik 1984) adlı eseri ve Dimitria Kukura'nın "*İsagogi sti Theologia*", (Selanik 2004) adlı çalışmalarını örnek olarak gösterebiliriz.

Bu gruba, son dönemlerde Türkiye'de de benzer şekilde Patrikhane ve Ortodoksluk üzerine yapılan çalışmaları da ilave etmek gerekir. Bunlar arasında Bülent Atalay'ın, "*Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri, 1908-1923*" (İst. 2001), Elçin Macar'ın "*Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*", (İst. 2003) ve Kürşat Demirci'nin "*Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*" (İst. 2005) gibi eserleri örnek olarak zikredebiliriz.

Ayrıca araştırmamız sırasında zaman zaman atıfta bulunduğumuz çeşitli ansiklopediler, sözlükler, dergi, gazete, internet haberleri de ikinci derecedeki kaynaklar kategorisinde değerlendirilebilir. Özellikle okula dair güncel tartışmalarda bu son zikredilen kaynaklardan

---

* Stavridu'nun bu konularda birden çok çalışması bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Bibliyografya

istifade edilmiştir. Şüphesiz ikinci derece kaynak olarak kabul ettiğimiz materyaller bunlarla sınırlı değildir. Çalışmada kullanılan diğer kaynak eserlerin tümü için eserin bibliyografya kısmına müracaat edilebilir.

4. Tarihsel Arka Plan Fener Patrikhanesi'nin Eğitim Tarihi Ve Kurumları

Patrikhane kaynaklarına göre M.S. 37'de Aziz Andreas¹ tarafından kurulduğuna inanılan İstanbul Kilisesi, önceleri Ereğli Piskoposluğuna bağlıdır. Kilise, İstanbul Konsilinde (381) alınan bir kararla Patriklik seviyesine yükseltilir. Kadıköy Konsili'nde (451) ise İstanbul Patriği, Roma piskoposları ile yetki yönünden eşit konuma getirilir. Bu da İstanbul Kilisesine Roma'daki Papanın yetkilerine benzer şekilde Anadolu'da ve Trakya'daki bazı bölgelerin papazlarını tayin yetkisi verir. Konsilde Papalık delegelerinin itirazları neticeyi değiştirmez. Böylelikle iki kilise arasında başlayan rekabet ileride yaşanacak büyük ayrılığın önemli nedenlerinden biri haline gelir.²

M.S. 476'da barbar istilaları sonucu Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkılışı ile Roma Kilisesi, kendini koruma ve kendisine yeni merkezler edinme arayışı içine girer. Sonuçta barbarları Hıristiyanlaştırma, (misyonerlik) faaliyetine hız verir. Böylelikle V. yy.'dan itibaren Keltler, Alman Kökenli Frank kabileleri, kuzeyde İngilizlerle Kuzey Afrikadaki Berberi kabileleri Hıristiyanlaştırılır. Bundan böyle, Roma Kilisesinin temsil ettiği Batı Hıristiyanlığı, Latin kökenine bağlı kalarak Avrupa coğrafyasını şekillendirirken, Doğu Hıristiyanlığı da İstanbul merkez olmak üzere Grek mirasına sahip çıkarak Doğu Roma (Bizans)'nın siyasi nüfuzu altında bulunan Balkanlar ve Anadolu coğrafyasındaki Hıristiyanlığı oluşturur. İstanbul Kilisesi, X. yy.'ın sonlarına doğru Rusları da Hıristiyanlaştırarak etkisini daha da genişletir. Bu iki kilisenin dayandığı farklı kültürel miras (Grek ve Latin) onların teoloji anlayışlarına da etki eder ve zamanla iki kilise arasında teolojik tartışmalar yaşanır. Bu kültürel ve dini farklılığa siyasi nedenler de eklenince ilişkiler daha da gerginleşir. Bu da, 1054'de iki kilisenin birbirlerini aforoz ederek ayrılımlarıyla sonuçlanır.³

Yukarıda kabaca bahsettiğimiz nedenlerle Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki farklılık teolojiye, kilisedeki din eğitimine ve buna bağlı olarak da eğitim kurumlarına yansır. Biz burada konumuz gereği Patrikhane çevresinde gelişen eğitim anlayışını ve kurumlarını özetlemeye çalışacağız. Katolik – Latin dünyasındaki gelişmelerden bahsetmeyeceğiz.

¹ Andreas, Petrus'un kardeşi ve İsa'nın 12 havarisinden biridir. Petrus'u İsa'ya götürüp ona takdim eden Andreas olmuştur. Yuhanna 1/40-42.

² Vasiliu Stavridu (Vasil. Th. Stavrides), "A Concise History of The Ecumenical Patriarchate", *The Greek Orthodox Theological Review (GOTR)*, Brookline, 2000, c., 45, sayı 1-4, s. 59-60 (Tezimizde yazarın bir çok eserini kullandık. Bu nedenle eserin ilk geçtiği yerde tam adı zikredilecek daha sonra ise her eser birbirlerinden ayrı belli bir kısaltma ile gösterilecektir. Yazarın bu eseri, bundan sonra "A Concise History..." şeklinde verilecektir); Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", *DİA*, İst., 1998, c., 17, s. 333.

³ Daha geniş bilgi için bkz. Steven Runciman, *The Great Church in Captivity*, Cambridge, 1968, s. 3-61; Stavridu, "A Concise History..." s. 60-74; Demirci, *a.g.m.*, s. 332-335.

4.1. İlk Dönemler

Bütün Hıristiyan mezheplerinde olduğu gibi Ortodoks teologlar da kendi teoloji eğitimlerinin başlangıcını, ilk Hıristiyan okullarına kadar dayandırırılar. Patrikhane çevresinde yapılan çalışmalarda da, eğitim tarihini Hıristiyanlığın bilinen en eski okulları olan Antakya ve İskenderiye teoloji okulları ile başlatırlar.⁴ Hıristiyanlığın düzenli ilk eğitim kurumları olan bu okullar, teolojiye dair geliştirdikleri farklı bakış açılarıyla iki ayrı ekolün oluşmasına neden olmuşlardır. Bunlar İskenderiye ve Antakya okullarıdır.

A. İskenderiye Okulu

Hıristiyan ilahiyat ve felsefe eğitiminin ilk örneğini oluşturan İskenderiye Teoloji Okulu, bu günkü Mısır'ın İskenderiye kentinde kurulmuştur. Okulun bilinen ilk hocası Pantaenos (180-200), sonuncusu da beşinci yüzyılın başlarında okulun kapanmasına kadar bu görevi yürüten Rodon'dur. Öğretmenlerin piskoposlar tarafından tayin edildiği bu okulun en önemli temsilcileri İskenderiyeli Clement (190-202) ve Origen (203-231)'dir. Kaynaklar, yaklaşık iki yüzyıldan fazla faaliyet gösteren okulun önemli öğretmenlerinden on üç kişinin daha isminden bahseder.⁵

Okuldaki öğrenciler, genelde öğretmen olmak, felsefe eğitimi almak ya da papaz olmak isteyen Hıristiyan çocuklardan oluşurdu. Bunun yanında heretiklerden ve Yahudilerden de bu okula devam edenler vardı. Eğitim saatleri sabit değildi, gün boyu devam ederdi ve hatta bazen geceleri de yapılırdı. Eğitim, öğrencilerin ruhi ve akli gelişimlerine göre birkaç kademedен oluşmaktaydı. Buna göre önce basit ilmi ve ahlak dersleri, sonraki sınıflarda ise felsefe ve teoloji derslerine yer verilirdi. Kitab-ı Mukaddes, gelenek, alegorik yorumlar, bu teoloji için gerekli olan materyallerdi. Eğitimin içeriği genelde Kitab-ı Mukaddes'in öğretimi, Logos⁶ kavramı, yaradılış ve düşünüş, kilise, inanç ve hikmet, ahiret, tarihin (hayatın) anlamı vb konulardan oluşurdu.⁷

Okulun Hıristiyan teoloji bilimindeki en önemli özelliği Kitab-ı Mukaddesi "alegorik"⁸ yani sembolik bir tarzda yorumlamasıdır. Okulda eski Yunan felsefi düşüncesinin etkileri

⁴ Vasiliu Stavridu, "İ Theologiki Ekpedevsis is tin Orthodoxon Ekklesian Parelthon ke Paron – To İkumenikon Patriarhion- *Klironomia*, Selanik, 1995, c. 27, sayı I-II, s. 297-298. (Bundan sonra "İ Theologiki Ekpedevsis..." şeklinde verilecektir.)

⁵ Vasiliu Stavridu, "Aleksandria" *Thiriskeftiki ke İthiki Engiklopedia (ΘHE)* Atina, 1963, c.2, s. 79.

⁶ Yunanca'da "düşünce", "söz", "kelam" anlamına gelir. Kelime Hıristiyanlıkta daha çok İsa Mesih için kullanılır. Mesih, Tanrı'nın ete-kemiğe bürünmüş ve bedenleşmiş kelimadır ve ezeldir. *Yuhanna*, 1/1-3.

⁷ Stavridu, "İ Theologiki Ekpedevsis..." s. 282.

⁸ Alegorik tefsir geleneği, Kutsal Kitabın metnini Antakya Okulunun yaptığı gibi lafza dayalı değil de, aksine daha çok sembolik bir dille yorumlamaya, böylelikle metnin gizli anlamlarını ortaya çıkarmaya çalışan, kinayeli bir anlatımı esas alan tefsir metodudur. Bu yönü ile Helenistik düşünceden etkilenen ünlü Yahudi bilgin İskenderiyeli Philo'nun (MÖ 20-MS 50) takipçisidir. Hıristiyan tefsir geleneği için bkz. Mehmet Aydın, "Hıristiyanlık", *DİA*, XVII/341-345.

görlür. Bir başka özelliği de okuldan yetişenlerin İsa'nın insani yönünü ön plana çıkaran Antakya okuluna karşı, O'nun ilahlığı konusunda aşırı ısrarcı olmaları ve bu yönü ile "Monofizit" (İsa'da tek bir ilahi tabiatın var olduğu düşüncesi) inancının savunucuları ve en önemli temsilcileri arsında yer almalarıdır.⁹

Tezimize asıl konu olan Heybeli Ada Ruhban Okulu da, doğal olarak diğer Hristiyan teoloji okulları gibi kendisini bu ilk dönem Hristiyan okullarının bir devamı olarak görmektedir. Bu nedenle de HRO'da İskenderiye Okulu ve bu okulun önemli isimleri hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Örnek olarak, Evangelos Antoniadis(1907 mez.), İoannis Krusuludis(1910), Vasilios Vasiliadis(1936), İlias Muavvat(1939), Kirillos Papadopulos(1939), Vasilios Stavridis(1947)¹⁰, Filotheos Vuzunerakis(1951) gibi mezunların bitirme tezleri zikredilebilir.¹¹

B. Antakya Okulu

Hristiyanlık tarihinin erken dönemlerine ait bir başka ilahiyat okulu da Antakya Teoloji Okulu'dur. Antakya Kilisesinin bu okulla çok yakın ilişkisi olmuş, hem işleyişi hem de aynı çizgideki öğrenci ve hocaları aynı teolojiden ve akademik prensiplerden ilham almışlardır.

Okulun kurucuları arasında Antakyalı üç papazın, Lucian (312'de İzmit'de öldürölür), Malchion ve Dorotheos'un adı öne çıkar. Lucian'ın verdiği bilgilerden hareketle Okulun tarihi, üçüncü yüzyılın ikinci yarısına kadar gider. Aralıklarla da olsa beşinci yüzyıla kadar eğitime devam eder. Lucian'ın'dan başka okulun en meşhur hocaları Tarsuslu Diodoros (390/394) ile Mopsuestialı Theodoros'dur(428). Ayrıca Antakyalı Melethios (381), İoannis Hrisostomos (407) gibi dah bir çok ismin okulla ilişkisi olmuştur. Antakya okulunun en iyi bilinen isimleri "sylloukianistai" (mantıkçılar) olarak bilinen İzmitli Eusebios'(ö. 341) başta olmak üzere Lucian'ın öğrencileridir.¹²

Okulun programları, öğretim metotları, kütüphanesi vb. konularla ilgili elimizde çok net bilgiler yoktur. Ancak bilindiği kadarı ile okul öğrencilerinin ilk eğitimlerini Pagan okullarında, Hristiyan olmayan hocalardan aldıkları, daha sonra ise eğitimlerine Antakya teoloji okuluna devam ettikleri söylenmektedir. Okulun en önemli özelliği Aristo felsefesinin

⁹ Hristiyanlıkta Hz. İsa'nın kişiliği ile ilgili tartışmalar için bkz. Aydın, "Hristiyanlık", *DİA*, s. 341-345.

¹⁰ Vasiliu Stavridu'nun 1947'de hazırladığı bitirme tezi *O Haraktirismos tu Origenus* (Origen'in Özelliği) adlı çalışmadır. Stavridu, HRO'dan sonra gittiği Boston Teoloji okulunda "Theological Education in the Alexandrian School" adlı çalışması ile teoloji doktoru olur. (1951). Bu çalışma, dönemin Patrikhane dergisi olan "Orthodoksia"nın değişik sayılarında Yunanca olarak da yayımlanır. Bkz. Vasiliu Stavridu, "Theologiki Ekpedevsis En Ti Aleksandrini Sholi", *Orthodoksia*, Sayı 1-4, Yıl 29/ 1954, s. 84-104, 173-203, 260-285, 430-432 ; Sayı 1-4, Yıl 30/ 1955, s. 60-68,175-189,336-362,428-436.

¹¹ Vasiliu Stavridu, *İ İera Theologiki Sholi tis Halkis*, Selanik, 1988. (isim sırasına göre) bkz. s. 278, 281, 468, 470-471, 474, 476. (Yazarın Heybeliada Ruhban Okulu ile ilgili olarak yaptığı en kapsamlı çalışması olan bu eser, bundan sonra kısaca "Halki" şeklinde verilecektir.

¹² Stavridu, "İ Theologiki Ekpedevsis..." s. 283-284; Aydın, "Hristiyanlık", *DİA*, , s. 342.

prensiplerine bağlılık, (İskenderiye Okulunun Kutsal Metinleri alegorik ve sembolik olarak yorumlamasına karşı) Kitabı Mukaddesi tarihsel ve literal (harfi, lafzi yorum) olarak yorumlaması ve bunlara mantıksal olarak yaklaşmasıdır. Bu bakış açısı Antakyalı teologların kilise dogmalarına ve dini metinlere yaklaşımlarını da etkilemiştir. Örneğin Mopsuestialı Theodoros, tamamen tarihsel olmaları nedeni ile I ve II. Tarihler gibi kitapların Kitabı Mukaddes içerisinde yer almaması gerektiğini savunmuştur. Okul, bu dönemlerde Hristiyan teologlar arasında ortaya çıkan bir çok ihtilaflarda önemli roller oynamıştır. Mesela bu okulun temsilcilerinden olan Antakyalı Nestorios İsa'da tanrısal ve insani olmak üzere birbirine karışmaksızın iki ayrı özelliğin bulunduğunu savunmuş ve daha sonra "Nasturiliğin" ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹³

Bu dönemlerde ayrıca bu iki okul kadar etkili olmasa da "Kapadokya Okulu" adıyla bilinen bir başka okul daha bulunmaktadır. Okul, alegorik ve literal yorum arasında kalmış, ancak daha çok İskenderiye Okulu'nun benimsediği alegorik yoruma meyletmiştir. Okulun en önemli temsilcileri Kapadokyalı Kilise Babaları¹⁴ olarak bilinen Aziz Basil (330-379), Nazianzuslu Gregory (ö. 390) ve Nyssalı Gregory (ö. 395)'dir.¹⁵

4.2. Doğu Roma (Bizans Dönemi)

Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılması ile başlayıp Bizansla devam eden ve 1453'de İstanbul'un Türkler tarafından fethi ile sona eren bu uzun dönem, sadece Ortodoksluk değil tüm Hristiyanlık dünyası açısından çok önemlidir. Dolayısıyla kilise yazarları, teologları, eserleri ile bu dönemde teolojinin oluşum süreci ve eğitim kurumları daha detaylı olarak ele alınması gerekir. Ancak biz ayrıntılara girmeden konuya İstanbul Kilisesi ve Ortodoksluk açısından ele alıp dönemin küçük bir fotoğrafını çekmekle yetineceğiz.

¹³ Stavridu, "İ Theologiki Ekpedevisis..." s. 284.; Emanuil I. Konstantinidis, "Antioheia", (Theologiki Sholi), *ΘHE*, II / 908 - 915.

¹⁴ **Kilise Babaları:** Kutsal Kitabı, yazılı veya sözlü geleneği esas alarak, kilise tarafından öğretilen dini esasların (doktrinler) tümünü hazırlayan ilk Hristiyan yazarlarına verilen bir addır. Bu isim altında piskoposlar, papalar veya bütün Hristiyan yazarları toplanmaz. Bu ismi sadece, doktrinlerinin değeri, hayatlarının kutsallığı, Kilisenin tasvibi ile temayüz eden kişiler alırlar. Hristiyanlıkta Kilise Babaları çağı, birinci asrın sonundan itibaren Romalı Clement, Antakyalı Ignace, Lion'lu Polycarpe gibi hemen havariilere halef olan Apostolik Babalarla başlamış ve IV. ve V. asırlarda Aziz Athanase, Cyrille, Basil, Nazianzeli Gregoire, Nysseli Gregoire, Jerome ve Aziz Augustinlerle doruk noktasına ulaşmış ve nihayet VII. ve VIII. asırlarda, Batıda Büyük Gregoire'le, Doğuda Jean Damacene'le sona ermiştir. İcma hali hariç yanılmazlığı olmayan kilise babalarının öğretisi geleneğin en değerli şahadetleridir. Kilise babaları "Doğulu Babalar" ve "Batılı Babalar" olmak üzere ikiye ayrılırlar. Erken Kilise Babaları büyük oranda Ortodoks coğrafyasında (Anadoluda) gelişti ise de Katolik ve Ortodoksların Babalara bakışı farklı oldu. Örneğin Eusebios, Ortodokslar için son derece önemli iken Katolikler için hiç de öyle olmadı. Benzer şekilde Katolik geleneğinin kurucusu sayılan Augustin Ortodokslarla hiç dikkate alınmadı hatta dini, Hristiyanlık öncesi felsefelere dayandığı gerekçesiyle tenkit edildi ve sevilmedi. Bunun yanında "Kapadokya Babaları" gibi her iki mezhep içinde önemli sayılan ortak "Kilise Babaları" vardı. Mehmet Aydın, *Din Fenomeni*, Konya, 1995, s. 234; Kürşat Demirci, *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*, (Bundan sonra "Ortodoksluğun Teolojisi" şeklinde verilecektir.), s. 13, 29, İst. 2005.

¹⁵ Aydın, "Hristiyanlık", *DİA*, s. 342.

4.2.1. Ortodoks-Katolik Ayrımına Kadarki Dönem (330-1054)

İstanbul, Doğu Roma İmparatorluğu'nun siyasi başkenti olunca (330) devletin dini merkezi olma yolunda da hızla ilerler. Buna karşın İskenderiye, Antakya, Filistin ve Kuzey Afrika'daki ilk Hristiyan merkezleri siyasi, politik ve dini sebeplerle zamanla nüfuzlarını kaybetmeye başlarlar. Bu merkezlerdeki dini hava yavaş yavaş İstanbul'a kayar ve yeni başkent kısa zamanda Doğu Hristiyanlığı'nın önemli bir ilim merkezine dönüşür. İlerleyen yıllarda İslam fetihleri ile Antakya (636), Kudüs (638) ve İskenderiye (642) gibi önemli Patriklik merkezleri de Müslümanların eline geçer. Sonuçta İstanbul Kilisesi, Patriklik seviyesinde Ortodoksluğun¹⁶ tek dini merkezi haline gelir. İstanbul Kilisesi, Patrik II. İoannis'den (518-520) itibaren de "Ekümenik (evrensel) Patrik"¹⁷ unvanını kullanmaya başlar. Bizans döneminde kilise, İmparatorluğun dini, siyasi ve kültürel hayatı açısından çok önemli bir fonksiyon icra eder ve İmparatorun himayesinde gelişir ve büyür.

İstanbul Patrikhanesi çerçevesinde oluşan bu teoloji iki ayrı döneme ayrılır. İlki genellikle "*Patristik Dönem*" olarak bilinen ve IV. – VIII. yüzyılları kapsayan period¹⁸, ikincisi de "*Bizans Dönemi*" olarak bilinen IX. – XV. yüzyıllar arasındaki tarihtir. Birinci dönemin tipik özelliği Hristiyan inancını yorumlama ve formüle etmeye yönelik çabaların arttığı ve aynı zamanda teolojinin kendine özgü çeşitli dalların ortaya çıktığı, Hristiyanlık dünyası için çok önemli olan konsillerin¹⁹ yapıldığı bir nevi teolojinin oluşum sürecidir.²⁰ İlk yedi konsilin tamamının Patrikhanenin yetki alanındaki bölgelerde yapıldığı göz önüne alınırsa, bu yıllarda nasıl bir teolojik hareketliliğin yaşandığı belki daha iyi anlaşılacaktır. Ayrıca "Patristik Dönemin" sonlarına doğru gerek İstanbul kilisesinin kendi içerisinde ve gerekse Roma kilisesi ile büyük tartışmalara sebep olan "*İkonaklast*"²¹ (İkon kırıcılık) (726-

¹⁶ Hristiyan dünyasında Katolik ve Ortodoks ayrımı XI.yy.'ın ikinci yarısında kesinleşmiş olsa da bu tarihe kadar sürekli bir çekişme ve rekabet olmuştur. Bu farklılığı vurgulamak adına Ortodoks teolog ve araştırmacılar, 1054'den önceki dönem için de "Ortodoks" tabirini kullanmaktadırlar. Vasiliu Stavridu, "İ Theologiki Ekpedevsis", s. 297 vd. Biz de çalışmamızda ortodoks kaynakları esas aldığımız için bu dönem içinde "Ortodoks" tabirini kullanacağız.

¹⁷ Yunanca "İkumenik"den gelen kelime, "evrensel" anlamına gelmektedir. Kelime ile ilgili geniş bilgi için bkz. "II. Bölüm"ün başı.

¹⁸ IV. yy.'da Bizans eğitiminin genel özellikleri hakkında bkz. Konstantinu Kalliniku, "İ Pedia ke İ Morfosi Sto Vizantio ke Kirios Stin Konstantinupoli Kata ton Tetarto M. H. Eona", *Epistimoniki Parusia Estias Theologon Halkis III*, Atina, 1994, s. 285-314. (Bundan sonra *EΠEΘX* şeklinde kullanılacaktır)

¹⁹ Konsiller için bkz. Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri II. Vatikan Konsili*, Konya 1991.

²⁰ Vasiliu Stavridu, "İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion", *Theologia*, Atina, 1982, c. 53, s. 675-676; Stavridu, "İ Theologiki Ekpedevsis..." s. 284-285.

²¹ **İkonaklast Dönem** : Bizans İmparatoru III. Leon (717- 741) 726'da ikonlara tazimi yasaklayan bir genelge yayımlar. 842'ye kadar sürecek olan bu dönemde Kilise içerisinde "*ikon taraftarları*" (İkonodules) ve "ikon karşıtları" (*İkonomahos/İkonoklast*) olmak üzere iki grup arasında uzun süren kavgalar yaşanır. Roma Kilisesi de ikon taraftarıdır. Bunda Yahudilerin ve Müslümanların, Hristiyanları kutsal tasvirlerle karşı aşırı tazimde bulunmaları nedeni ile puperest olarak nitlendirmelerinin etkisi olduğu da söylenir. Bundan başka ikon yasağı getirmekle aslında İmparator Leon'un, "ikon" veya "kutsal emanetler" merkezleri ihdas eden manastırların halk

842) hareketi de bu dönemdeki teolojik canlılığı yansıtan bir diğer önemli unsurdur. Bu dönemde Ortodoks teolojiye yön veren doğulu kilise babaları arasında IV. yy.'da Kapadokya Babaları (Nyssalı Gregory, Nazienzuslu Gregory ve Aziz Basil), V. yy'da Dionysius Areopagita, VI. yy'da Maksimus, VIII. yy'da Şamlı Aziz Yuhanna (Ayiü İoannu tu Damaskinu)²² gibi isimler sayılabilir.²³

Bizans'ta kilise ve teoloji eğitimi için merkezde Patrikhane Teoloji Okulu, vilayetlerde seminer ve manastır okulları tarzında eğitim kurumları vardı. Ayrıca laik karakterli yüksekokullar da bulunurdu. Yukarıda zikredilen Patrikhane Teoloji Okulunun (*Patriarhiki Akademi*) bağımsız ya da İstanbul'daki bir yüksekokula bağımlı olup olmadığı meselesi tartışmalıdır. Ancak araştırmalardan çıkan sonuç, bu teoloji okulunun yüksekokulla sınırlı bir ilişki içerisinde olup genelde bağımsız olduğu yönündedir. Okullar, çeşitli kütüphaneler²⁴, arşivler, kitapların kopyaları için kitapçı dükkânları ve değişik yazmalarla desteklenmiştir.²⁵ Nitekim bu gün Patrikhane'de on ve onikinci yüzyıllardan kalma yazmalar bulunmaktadır. Bir kısmı uzun bir süre Heybeliada Aya Triada manastırında tutulan bu eserler, daha sonra diğerleri ile birlikte bu gün Patrikhane kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.²⁶

Bizans'ta dini eğitim Patrikhaneye ait olup okulların hocaları (*didaskalia*) genellikle yüksek rütbeli papazlar arasından seçilirdi. Buralarda İlahiyat derslerinin yanı sıra felsefe, belağat, mantık, gramer gibi dersler de okutulurdu. Bizans'ta din eğitimi dışında tedrisat yapan laik karakterde yüksek okullarla kilise okulları arasında zaman zaman rekabet yaşanır ve ihtilaflar meydana gelirdi. Laik karakterli yüksek okullarda daha çok hukuk, tıp, felsefe, edebiyat, belağat, Latince ve Yunanca dersleri okutulurdu. Buralarda her ne kadar dini bir tedrisat yapılmasa da Hristiyanlığın etkisi hissediliyordu. Nitekim 529'da meşhur *Atina*

üzerinde oluşan etkisini ve nüfuzunu kırıp merkezi otoriteyi güçlendirme düşüncesi, halkı ekonomik üretkenlikten uzak tutan bir atalet psikolojisini yıkmak istemesi gibi nedenler de sayılmaktadır. Yaklaşık bir asırdan fazla süren ve ikonlara tazimi savunuların zaferi ile sonuçlanan bu olay, bu gün Paskalya perhizinin ilk Pazar'ında Ortodoks dünyasında "Ortodoksluk Bayramı" olarak kutlanmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Mehmet Aydın, "Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri", *Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2002, Sayı 13, 2002/ Bahar, s. 5 -14; Demirci, *Ortodoksluğun Teolojisi*, s. 64.

²² Şamlı Yuhanna'ya kadar gelen babaların büyük bir kısmı yeni fikirler üretir. Yuhanna ise yeni bir şeyler getirmekten ziyade mevcut doktrinleri tasnif eden ve eğitici bir rol üstlenen öğretmen pozisyonundadır. Eserleri bir bakıma ilmihal şekline getirilip her yerde öğretilmiştir. Demirci, *Ortodoksluğun Teolojisi*, s. 31; Kendisinden bir on asır sonra, ondokuzuncu yüzyılda Antakya Patrikliği tarafından Lübnan'da, Şamlı Aziz Yuhanna adına bir Teoloji okulu (İ Theologi Sholi tu Ayiu İoannu tu Damaskinu) açılacaktır. Vasiliu Stavridu, "İ Theologi Sholi tu Ayiu İoannu tu Damaskinu", *EIEΘX III*, Atina, 1994. s. 561- 563.

²³ Demirci, *Ortodoksluğun Teolojisi*, s. 30-31.

²⁴ Bizans dönemi kütüphaneleri için bkz. Konstantinu A. Manafi, *İ en Konstantinupoli Vivliothike Mehri tis Aloleos* (1453), Atina, 1972.

²⁵ Stavridu, "İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion", s. 675; "İ Theologiki Ekpedevsis..." s. 285.

²⁶ Patrikhanedeki yazmalar için bkz. Arhimandritu Emilianu Tsakopulu, "Perigrafikos Katalogos ton Heirografon tis Vivliothiki tu İkumeniku Patriarhiu Tmima Heirografon I. Monis A. Triados Halkis" *Ortodoksia*, İst. 1953-1956 ve, 1957-1963 arası değişik sayılar.

Akademisini de kapattıran imparator Justinianus (527-565) bu okullarda Pagan (Hristiyan olmayan) hocaların ders vermesini yasaklamış, bu baskılar nedeni ile bazı hocalar Hristiyan olmuşlardır. Yine daha sonraki dönemlerde (VII. yy.) put kırıcı olarak bilinen Leon'un, resim ve heykel yasağını kabul etmeyen bir yüksekokulun hocalarına kızarak okulu ve kütüphanesini yaktırdığı rivayet edilir. Genellikle okulun kapatıldığı kabul edilmekle birlikte yakılması meselesi tartışmalıdır²⁷. Buna rağmen ilk dönemlerden itibaren doğrudan patrikhanenin idaresinde olan Patriklik teoloji okulu hocaları ile laik karakterli yüksek okul hocaları arasında kati bir ayrılık yoktu, hocalar her iki bölümde de ders verebilir, isteyen öğrenci her ikisine de devam edebilirdi. Bu nedenle de her iki kurum (Patrikhane Okulu ve Yüksek Okul) arasındaki ilişki ve bağımlılık çok net değildir.²⁸

Laik okullarla kilise okulları arasındaki tartışmalara IX. yy.da kurulan laik karakterli ve imparatorluğun en önemli okulu olan "Bardas Mektebi" önemli bir örnektir. Okul, kimi din adamlarınca tenkit edilmiştir. Okulun en büyük hocalarından olan meşhur Fotios, Patriklik makamına kadar yükselmiştir (858-867, 877-886). Yine aynı dönemde Rusların Hıristiyanlaştırılmasında büyük payı olan bu nedenle "Rusların Havarisi" olarak bilinen Kirillos-Konstantinos da bu okuldandır.²⁹ Verilen bu örneklerde de görüldüğü üzere laik okullar da okuyan kişiler de Patriklik kilisesinde görev almışlar ve teolojiye katkı sağlamışlardır.

4.2.2.1054 Sonrası Dönem (1054-1453)

Bu dönemdeki Ortodoks teoloji eğitimine geçmeden evvel kısaca Hristiyanlık tarihi için çok önemli olan kiliseler ayrılığına değinmek istiyoruz. Zira 1054 yılı Hıristiyan dünyası için önemli bir tarihtir. Bu tarihe kadar iki kilise arasında kültürel, siyasi ve dini nedenlerle çeşitli tartışmalar yaşanmıştır.³⁰ Ancak bu seferki çok daha keskin olmuştur. İki kiliseyi ayıran en önemli teolojik sebep "Kutsal Ruhun" kimden çıktığı problemidir. Batı Kilisesi 1014 yılında

---

²⁷ A. Adnan Adivar, "Bizans'da Yüksek Mektepler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İst. 1953, cilt 5, sayı 8, s. 12, 17-18,

²⁸ Adivar, *a.g.m.*, s. 48-49.

²⁹ Adivar, *a.g.m.*, s. 8, 21-23.

³⁰ İki kilisenin arasında ilişkiler IX. yy.'da yaşanan ikon tartışmaları gerginleşir. Roma, imparatorun ikon yasağını ve Konsillerde oynadığı rolleri, Doğudaki kilisenin devlet kontrolü ve müdahalesi altında olduğu iddiası (Tarihçilerin "Sezaro – Papizm" adını verdikleri yönetim) ile tenkit eder. Aynı yüzyıl içerisinde Roma'nın Bulgarları Hıristiyanlaştırmak üzere faaliyete geçmesini Bizans İmparatoru, Slav bölgelerinde yaşayan halkların ancak kendileri tarafından Hıristiyanlaştırılabileceği iddiası ile tepki gösterir, ve Bulgarlarla Ruslara karşı misyonerlik faaliyetine girişir. Ayrıca 800'de Papa III. Leon'un Franklar'ın kralı Charlemagne'ye taç giydirerek onu Hıristiyanlığın kralı olarak ilan etmesi de bir başka gerginlik sebebi olur. İki kilise arasındaki ilişkiler İstanbul patriği Fotios (858-867 ve 877-886) zamanında da iyice gerilir. Papa, Fotios'un ruhban sınıfından olmadığı halde patrikliğe seçilmesine itiraz eder. Patrik de Latin inanç ve uygulamalarından bazılarını itham eden bir kilise beyanı yayınlar. Demirci, *a.g.md*, 333- 334.

“Kutsal Ruhun” hem Baba’dan hem de Oğul’dan geldiğini iddia ederek “ve oğuldan” anlamına gelen Latince “*Filioque*” ibaresini iman esasları içerisine dahil ettiğini ilan eder. Oysa İznik Konsilinde Yuhanna incilindeki “Babadan çıkan hakikat ruhu”³¹ ifadesinden hareketle Kutsal Ruhun yalnızca babadan geldiği kabul edilmiştir. Doğu kilisesi buna şiddetle karşı çıkmıştır.³² “*Filioque*” kavramınının Latin dünyasında popüler oluşunu Alman etkisine bağlayanlar da vardır. “*Filioque*”, düşüncesinin, İsa’nın tanrılığını ikinci plana atan Aryüsçülere bir tepki olarak, oğulu ön plana çıkarmak gayesiyle İspanya’da ortaya çıktığı, oradan Almanlar arsında yayıldığı, onuncu yy.’da da Almanların İtalya’yı işgali ile Roma Kilisesine bunu kabul ettirdikleri söylenir.³³ Hristiyan dünya arasında ortaya çıkan bu ayrılıkları gidermek amacıyla İstanbul’a gelen Patrik temsilcisi Kardinal Umberto ile bir anlaşmaya varılamayınca, kardinal, Ayasofya sunağına bir afaroz bırakır. (16 Haziran 1054) Bunun üzerine İstanbul Patriği de Roma Kilisesini aforoz eder.³⁴ Böylece iki kilise kesin olarak birbirlerinden ayrılır Bu gün iki kilise arasında teolojik konularda bazı farklılıklar mevcuttur.³⁵ 1204’de İstanbul’a saldıran Katolik Latinlerin şehri yakıp yıkmaları ve Ortodoks

---

³¹ Yuhanna, XV/26

³² Bunun arkasında iki kilise arasında birbirine karşı üstün olma ve nüfuz kavgası yatmaktadır. Zira, Roma kilisesi zaten Petrus’un halefi ve İsa’nın da vekili olarak “oğulu” temsil ettiği iddiasıyla İstanbul’a karşı sürekli kendi üstünlüğünü öne sürmekteydi. Bu yeni iddiasıyla daha da güçlenecek ve İstanbul Patrikliğine karşı üstünlük iddiasını teyit ettirmiş olacaktı. Bu nedenle İstanbul Patrikliği geleneğe bağlı kalarak İznik konsilindeki gibi Kutsal Ruhun sadece Baba’dan çıktığı inancını sürdürerek Roma’ya karşı çıkar.

³³ Demirci, Ortodoksluğun Teolojisi, s. 22-23.

³⁴ Mehmet Aydın, “Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış” Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXVII, s.137-139; Demirci, *a.g.md*, 334.

³⁵ Ortodoks ve Katoliklerin teoloji anlayışlarının arkasında iki ayrı kültür ve coğrafyanın etkisi söz konusudur. Ortodoksluk, bir bakıma doğu halklarının Hristiyanlık anlayışdır ve bunun gerisinde grek kültürünün izleri görülür. Bulunduğu coğrafyanın dini algılayışlarının etkisiyle daha mistik bir karakterdedir ve batıya oranla daha istikrarlı bir siyasi ortam içerisinde varlığını sürdürmüştür. Katoliklikse Batı Hristiyanlığının dini anlayışını yansıtmaktadır. Latin kültürünün etkisi altında gelişip büyüyen Katoliklik, Ortodokslukla mukayese edilince daha Rasyonel bir karakter arz etmektedir ve doğuya oranla daha hareketli bir siyasi ortam içerisinde gelişimini sürdürmüştür. İki mezhep arasındaki teolojik farklılıkları şu şekilde özetlemek mümkündür: Katoliklerde Papa yanılmaz bir otoritedir. Ortodokslar bunu kabul etmezler. Ortodokslardaki en üst ruhani makam Patriklidir. Katolikler’de konsiller devam eder, en son 1965’de İkinci Vatikan Konsili yapılır, Ortodokslar sadece ilk yedi konsil kararlarını bağlayıcı kabul eder. Ortodokslar, daha sonraları konsiller yerine Panortodoks Kongreler düzenlerler. Katolikler, Hristiyan büyüklere ve azizlere saygı duyarlar, bu Ortodokslarda daha ileri boyuttadır ve din büyüklerini tasvir eden resim ve İkonlar en önemli dini ritüellerdir. Katolik ruhbanlar evlenemezler, Ortodokslara göre ise kişi ruhban olmadan evvel evlenebilir. Ancak daha üst seviyelerdeki (Piskopos, patrik gibi) ruhbanın bekar olması şarttır. Katoliklerde boşanma yasaktır, ancak Ortodokslarda belli şartlarda boşanmaya ve ikinci evliliklere izin verilir. Katolik kiliselerde ayin dili yakın zamana kadar Latince idi. 1965’deki İkinci Vatikan Konsili’nde değişik dillerde ayin yapılmasına izin verildi. Ortodokslard herkes kendi dilinde ayin yapabilir. Detaylı bilgi için bkz Kürşat Demirci, *Ortodoksluğun Teolojisi*, s. 4-10.

kutsallarına hakaret etmeleri de iki kilise arasındaki düşmanlığı iyice artırır³⁶ ve sonraki tarihlerde yapılan birleşme çabalarını da boşa çıkarır.³⁷

Yukarıda Patrikhane çevresinde oluşan teolojinin “*Patristik Dönem*” (IV. – VIII. yy.) ve “*Bizans Dönemi*” (IX. – XV.yy) olarak ikiye ayrıldığından sözetmiştik. İşte “Bizans Dönemi” olarak tanımlanan bu dönem aşağı yukarı, iki kilise arasındaki tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemde başlar, iki kilisenin kesin olarak ayrıldığı dönem de dahil Bizans’ın çöküşüne (1453) kadar devam eden bir süreyi içine alır. İlk dönemde daha çok kilise babaları ve eserleri üzerine yoğunlaşmıştır. İkinci döneme gelindiğinde ise, ilk dönemlerde çalışılmamış kişilere ve konulara öncelik verilip daha çok mistik ağırlıklı bir teoloji anlayışına doğru bir yönelme olur. Yapılan çalışmalar, “*İmnografia*” (ilahî besteleme sanatı), sembolizm, mistisizm ve polemik türündedir.³⁸

XI. yy’ın sonlarına doğru Bizans Kilisesinin eğitim üzerindeki rolü giderek artmaya başlar. Buna paralel olarak XII. yy’da İstanbul’da ilahiyat eğitimi ilk kez resmen kurumsallaşır, Ayasofya Kilisesi civarında bir Patriklik Yüksek Okulu açılır. Programında ilahiyat dersleriyle birlikte retorik ve gramerin de yer aldığı bu okulda, Theodoros Prodromos ve Selanikli Evstatios’un hocalık yaptıkları bilinmektedir. Aynı dönemlerde başkente aktif olan bir başka dini eğitim kurumu da Havriyyun Kilisesindeki okuldur.³⁹ Kimi kaynakların ifadesine göre Büyük Konstantin zamanından 15.yy.’a kadar Bizans’da yüksek öğretim hiç kesintiye uğramadan devam etmiş, laik öğretim kurumları ile birlikte Patriklik Kilisesinde daima mevcut olan bir ilahiyat yüksek okulu olmuştur.⁴⁰

Bizans’da dini eğitimde önemli bir yere sahip olan “Manastır Okulları” da ilk dönemlerdeki gibi eğitim faaliyetlerini sürdürürler. Bunlar, diğer okullara göre daha mutaassıp olup ekserisi eski Yunan’dan tevarüs eden ilme ve diğer dünyevi bilimlere karşıdırlar. Onlara göre asıl ilim, Kitabı mukaddes’in ve kilise babalarının eserlerinin okunup öğrenilmesidir. Manastır okullarında dini ilimlerin dışında genelde belağat, gramer gibi ancak din ilimleri öğrenmede yardımcı olacak bazı yardımcı dersler okutulurdu. Genel anlamda manastır rahiplerine göre, “dünyevi ilimler cariyeden doğan İsmail, mukaddes ilimlerse asıl evlad olan

---

36 Tarih boyu iki kilise arasındaki ilişki için bkz. Salih İnci, “Papa’nın Türkiye Ziyareti Üzerine Vatikan-Fener İlişkilerinin Tarihi Seyri” *Bülten İlam*, Ocak-Mart 2007, Yıl 1, Sayı 1., s. 23-26.

37 Roma ile İstanbul arasında ilan edilen 1054 tarihli aforoz (yaklaşık 900 yıl sonra) 1964’de, Patrik Athinagoras’la, Papa VI. Paulun Kudüs’de bir araya gelmeleri ile kaldırılması kararı alınır. 7 Aralık 1965’de ise, Vatikan ve Fener’de aynı anda yapılan törenle aforozun karşılıklı olarak kaldırıldığı ilan edilir.

38 Vasiliu Stavridu, “İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion”, s. 675-676 ; Stavridu, “İ Theologiki Ekpedevsis...” s. 284-285.

39 Nevra Necipoğlu, “Eğitim (Bizans Dönemi)”, *DBİA*, İst. 1994, c. 3, s. 136-137.

40 George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret İşıltan) Ankara, 1999, s. 209, (1 nolu dipnot).

İshak gibidir”⁴¹. Bir manastır keşişine göre ise, “Homeros’un eserleri saçma sapan gevezeliklerdir, felsefe bir örümcek ağıdır, Eflatun, ihtiras çamurlarında sürünen bir yıldan başka bir şey değildir.”⁴² Manastırlara daha önce herkes gelebilirken, Kadıköy Konsili’nden sonra Papazlık mesleğine girmeyecek olanların buralarda okumaları yasaklanır.⁴³ Bu tür manastırlara yukarıda adı geçen Havariyyun Kilisesi civarındaki manastır okulu, Aynaroz Manastırları, İstanbul’un yakınlarındaki Adalarda bulunan manastırlarla imparatorluğun diğer bölgelerindeki manastırlar örnek olarak gösterilebilir. Dönemin sonlarına doğru bazı manastırlarda özel okullar da ortaya çıkmaya başlar. Mesela 1300’de *Akatalptos Manastırında* Maksimos Planudes’in okulu, XIV.yy.’da da *Karye Manastırındaki* Nikeforas Gregoras’ın okulları buna örnektir.⁴⁴

Bu dönemde Bizansta kilise ve manastır okulları yanısıra laik karakterli okullar da varlığını devam ettirir ve yenileri de ortaya çıkar. İmparator IX. Konstantinos Monomahos, selefleri tarafından ihmal edilen okulları yeniden canlandırır ve yeni birer felsefe ve hukuk fakültesi kurar. XI ve XII. yy.’da açılan okullar o dönem batıdakilerin aksine hukuki ve idari bağımsızlıktan yoksundurlar⁴⁵. Eğitimde, Latin istilas döneminde (1204-1261) bir duraklama yaşanır. XIII-XV. yy.’da yükseköğretimde kısmi bir özelleşme eğilimi göze çarpar.⁴⁶ Sonuçta genel olarak Bizans’da Yüksek Okul (Üniversite), Patrikhane Okulu ve Manastır Okulu olmak üzere üç türlü eğitim kurumunun varlığından bahsedilebilir⁴⁷ Dini eğitim daha çok Patrikhane ve Manastır okulların da verilmekle birlikte, laik okullarda okuyup da Patrikhanede görev alan ve hatta Fotios gibi Patriklik makamına kadar yükselenler de olmuştur. Dolayısı ile Bizans’daki teolojinin şekillenmesinde bu üç değişik eğitim müessesesinin etkisinin olduğu görülmektedir.

Genel anlamda XII. ve XIII. yy’dan itibaren Bizans’da her alanda başlayan çöküntü ve sona doğru gidiş Ortodoks teoloji içinde geçerlidir. Ancak bu dönemde de teolojide öne çıkan bazı kişilerin olduğunu kabul etmek gerekir. Şamlı Yuhanna’dan sonra geç Bizans döneminin sonlarına doğru Ortodoksluğu etkileyen iki önemli teolog bu döneme damgasını vurmuştur. Bunlardan biri Ortodoksluğun mistik hayatına silinmeyecek derecede izler bırakan Grigorios

---

⁴¹ Bu söz aslında Yahudi inancında, Hz. İbrahim’in Sara’dan olan ve Yahudilerin atası olarak görülen İshak’ın , Arapların atası sayılan ve Hacer’den olan İsmail’e karşı üstünlüğünü iddia eden bir anlayışa dayanır.. Buna göre hür bir kadın ve ondan doğan, cariyeye (Hacer) ve ondan doğana göre daha üstündür. Bu, İsrailoğullarının üstünlüğüne delil olarak kullanılan Yahudi menşeli bir görüştür. S.İ.

⁴² Adivar, *a.g.m.*, s. 51.

⁴³ Adivar, *a.g.m.*, s. 50-51.

⁴⁴ Necipoğlu, *a.g.m.*, 137.

⁴⁵ Batıda kurulan üniversiteler hakkında geniş bilgi için bkz. Kemal Aytaç, *Avrupa’da Eğitim Tarihi*, İst., 1998, s. 91-94; Burçin Erol, “Ortaçağ Avrupası ve Üniversiteler” *Doğu Batı*, Ankara, 2005, Yıl 8, sayı 33, s. 81 vd.

⁴⁶ Necipoğlu, *a.g.m.*, 137.

⁴⁷ Adivar, *a.g.m.*, s. 51.

Palamas⁴⁸, diğeri ise Palamas kadar taraftar bulamasa da ona zıt bir istikamette teolojiye daha rasyonal vurgu yapan filozof Barlaam olmuştur.⁴⁹

Bu uzun dönemde başlangıçtan sona kadar (330-1453) teolojinin gelişmesine doğrudan etki eden bazı faktörleri şu şekilde özetleyebiliriz:

- a. Patrikliğinde içinde bulunduğu İstanbul'un imparatorluğun başkenti olması,
- b. Grek kültürü ve teolojisi,
- c. Birleştirici bir merkez olarak Patrikhane'nin varlığı,
- d. Patriklikle bağlantılı olarak bu coğrafyada yapılan yerel ve evrensel sinodlar,
- e. Manastır hayatı,
- f. Yeni ve Eski Roma ile siyasi ve dini ilişkiler,
- g. Teolojik tartışmalar sebebi ile yaşanan bölünmeler ve sonuçta mezheplerin ortaya çıkışı.⁵⁰

Yukarıda bahsedilen bu ve benzeri diğer faktörler, uzun bir zaman dilimi içerisinde çeşitli akımlara ve eğilimlere sahip olan Bizans'taki hali hazırdaki teolojiyi ortaya çıkarmıştır. Sonuçta bu teoloji kişiye, ortaya çıktığı ve bulunduğu merkeze, imparator veya saraya, (Katoliklerle) birleşme taraftarı ve karşıtlarının gücüne göre değişik şekillerde isimlendirilmiştir. Bunu her ne kadar kesin çizgilerle ayırmak mümkün olmasa da belki de günümüzün diliyle ifade edecek olursak, Bizans'taki toplumsal hayata paralel olarak, liberal ve muhafazakâr olmak üzere iki türlü teoloji ekolünün (düşüncesinin) olduğunu söyleyebiliriz.⁵¹

Kısaca özetlemeye çalıştığımız gibi bu dönemdeki teolojinin oluşumu ve gelişiminde birden çok sebep rol oynamış ve bu şartlar altında oluşan teoloji, kendi özgün eğitim kurumlarını oluşturmuştur.⁵²

---

⁴⁸ Grigorios Palamas (1296-1359): Ortodoks geleneğin önemli bir siması olan Palamas'ın Ortodoks mistik hayatına yaptığı katkı ve sentez çok önemli olmuştur. Bizanslı asil bir ailenin ferdi olarak İstanbul'da doğan Palamas 1316'da keşişliğe başlamış ve yirmi beş yıl Athos'da (Aynaroz) zahitliği öğrenmiş ve manevi tecrübe metodunun ustası olmuştur. 1341-1347'deki savaş ortamında tutuklanmış, daha sonra serbest bırakılmış olan Palamas'ın görüşleri İstanbul'da toplanan bir çok Konsil'de dikkate alınmıştır. Aydın, *Din Fenomeni*, s.237-238. Bu gün, 1917'den beri devam eden bir gelenekle halen, Selanik Metropolitliği tarafından "Grigorios Palamas" adıyla teolojik bir dergi çıkarılmaktadır.

⁴⁹ Demirci, *Ortodoksluğun Teolojisi*, s. 3, 31-32.

⁵⁰ Stavridu, "İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion", s. 676; "İ Theologiki Ekpedevsis..." s. 285-286.

⁵¹ Stavridu, "İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion", s. 676; "İ Theologiki Ekpedevsis..." s. 285-286.

⁵² Daha geniş bilgi için bkz. P. Armanien, "The Patriarchal School at Constantinople in the Twelfth Century", *Byzantium*, 1962-1963, s. 32-33; C. N. Konstantinides, *Higher Education in Byzantium in the Thirteenth and Early Fourteenth Centuries*, Nicosia, 1987; (Naklen, Necipoğlu, a.g.m., s. 138); Konstantinos Bonis - Athanasios D. Kominis – "Vizantion" *ÖHE*, III / 1081-1087, 1127-1134, ; Runciman, *The Great*, s. 50-51,112-158.

4.3. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Okulları (1453–1923)

İstanbul'un Osmanlılar tarafından alınmasıyla (1453) bir Hıristiyan Ortodoks devleti olan Bizans yıkılır ve onun yerini farklı bir dini kimliğe sahip (İslam Dini) olan bir başka devlet almış olur. Patrikhane önce Bizans, ardından Osmanlı İmparatorluğunun ve en son olarak da Türkiye Cumhuriyeti Devletinin siyasi idaresi altında yaşamıştır. Dolayısı ile yüzyıllardır süregelen bir gelenekle, Patrikhane teolojisi (eğitimi, kurumları vb dahil) ve bu teolojinin ifade tarzı, bağlı buldukları devlet(ler)le aralarındaki ilişkilere göre şekil almıştır.

Osmanlı idaresi Patrikhaneye, o dönem için oldukça geniş sayılabilecek bir takım haklar verir. Bunların başında da eğitim gelir. Patrikhane, kendisine tanınan haklarla cemaatinin tüm eğitim hizmetlerini üstlenir. Böylelikle din adamlarının eğitim üzerindeki etkileri artar, yeni dönemin sonlarına kadar ortodoks cemaatin eğitimi dini bir karakterde devam eder. Aşağıda önce kısaca bu dönemde Patrikhanenin önderliğinde devam eden eğitimin genel özelliklerinden bahsedeceğiz, ardından da dini eğitim veren bazı okullara değineceğiz.

Bu yeni dönemin ilk yılları için Rum⁵³ milletini cahillikle itham etmek pek de adil bir yargı değildir. Zira dönemin hayat şartları, okullar, mektuplaşmalar, yayınlanmış ve yayınlanmamış literatür dikkatlice gözden geçirilirse bunun böyle olmadığı anlaşılacaktır. 19. yüzyılın ortalarına kadar, Avrupa'da eğitim, kurulan üniversiteler aracılığıyla laik ve hümanistlik bir özelliğe bürünürken, Patrikhane ve Ortodoks dünyasında eğitim, dini yapısını sürdürür. Kitaplar çoğunlukla dini içeriklidir, öğretmenler de değişik seviyelerdeki papaz veya keşişlerden oluşur. Eğitim ve edebiyat alanındaki çalışmalar, kilisenin ve inancın onayladığı bir tarzda gelişir. Bu dönemin genel eğitim kurumları manastır okulları, ilk ve orta seviyedeki okullar ve belli noktaya kadar da daha üst seviyedeki dini okullardır.⁵⁴

XVII. yüzyılın sonları Patrikhane ve cemaati için bütün alanlarda bir Rönesans'ın başladığı dönemlerdir. 1627'de ilk Rum Matbaası kurulur, Kitabı Mukaddes halk diline çevrilmeye başlanır. 19 yüzyılın ortalarında Patrikhanenin yetki alanındaki Ortodoks dünyasında yüksek eğitim veren ilk teoloji okullarının ortaya çıkması, eğitim ve edebiyat için bir dönüm noktasıdır. Patrikhanenin bir kurumu olarak kurulan HRO (1844), kilisenin ihtiyaçlarını karşılamada öncü rolü oynar. Akabinde çok çeşitli mektepler, meslek okulları, ve dernekler kurulur. Yeni açılan eğitim müesseseleri ile cemaat içerisinde soyo-kültürel, ekonomik gelişim ve değişimler yaşanır. Bu nedenle 19.yy. ortalarından Birinci Dünya Savaşı öncesine kadarki dönem, Osmanlıdaki Rum cemaati için en parlak dönemdir. Fener

⁵³Bu çalışmada Yunanistan sınırları dışında yaşayan ve Patrikhaneye bağlı olan Yunan menşeli halklardan (İstanbul ve diasporadakiler dahil) "Rum" olarak bahsedilecektir.

⁵⁴ Stavridu, "İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion", s. 677; ; "İ Theologiki Ekpedevsis..." s. 286.

Patrikhanesi, kendisine bağılı diğerk ortodoks milletleri (Bulgar, Sırp vs.) pek dikkate almaz, eğitim ve din dilinin “Rumca” olmasında ısrar eder. Bu nedenle de Rumca daha çok gelişir.

19. ve 20.yy’ın başlarında Rumca basılan kitap ve çıkarılan dergi sayısı artar. 1883-1912 arasında (Yunanistan’dakiler dahil) Rumlar tarafından basılan kitap sayısı 3503’tür. Bunlar içerisinde 2062 kitapla İstanbul ilk sırayı alırken Atina 752 kitapla ikinci sırada yer alır. Yine aynı tarihler arasında okullarda okutulan Ortodoks dini kitapların toplam adedi 421’dir.⁵⁵ Bu dönemde Rumca çıkarılan akademik ve teolojik dergiler şunlardır: “*Ekklisiastika/ Ekklisistikon*” (1869-1871), “*Ekklisiastiki Epitheorisis*” (1871-1885), “*Ekklisiastiki Alithia*” (EA), (1880-1923), “*Anagennisis*” (1919-1922) ve “*Neos Pimin*” (1919-1923)’dir. Şüphesiz bunlar içerisinde en uzun soluklusu ve en etkin olanı aynı zamanda Patrikhanenin resmi yayın organı olan *Ekklisiastiki Alithia*’dır.⁵⁶

Ayrıca 19.yy’ın sonlarına doğru Papaların desteklediği Katolik misyonerler olan “Assomptionist Tarikatı”nın⁵⁷ İstanbul merkezli faaliyetlerinde, Doğu Hristiyanlığı üzerine yaptıkları çalışmalar da Ortodoks teolojinin bilinmesi ve tanınması açısından oldukça önemlidir. Ekim 1897’de Kadıköy’ki Assomptionistler Merkezi (Centre des Assomptionistes) tarafından kurulan *Échos d’Orient* adlı dergi, Ortodoks teolojiye dair yaptığı son derece özgün çalışmalarla Doğu hristiyanlarını Batı’ya tanııtma görevini üstlenmiştir.⁵⁸

Burada konumuz Fener Patrikhanesi ile sınırlıdır. Ancak bu dönemlerde Rus Ortodoks teolojisinde ciddi bir hareketliliğin olduğunu da vurgulamak gerekir. Zira ileride de değineceğimiz gibi HRO mezunları ihtisas yapmak için ilk dönemlerde Kiev’deki akademiye tercih edeceklerdir. Bu dönem Rus Ortodoks teolojisine canlılık getiren isimler arasında Aziz Andre Roublev (1370-

⁵⁵ S. Ziogu – Karastergiu, *To İkumeniko Patriarhio i Othomaniki Diikisi ke i Ekpedevsi tu Genus, Kimena-Piges: 1830-1914*, Selanik, 1998, s.42- 43.

⁵⁶ Stavridu, “İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion”, s. 678.

⁵⁷ Assomptionistlerin faaliyetleri için bkz. İsmail Taşpınar, “Katolik Assomptionistler Tarikatı ve Türkiye”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/2004, s. 93-112.

⁵⁸ Bu çerçevede dergi, Doğu kiliseleri ve hristiyanları ile ilgili dogmatik meseleler, kilise hukuku, epigrafi, arkeoloji, folklor, coğrafya, dini rivayetler Kilise tarihi, genel tarih, edebiyat tarihi, ibadet, manastır hayatı, arşiv, eski Bizans topografisi vs. gibi konular üzerine bazıları sahasında ilk olan çok önemli yazılar ve araştırmalar yayınlamıştır. Derginin yazarları arasında; L. Petit (1912’de Atina başpiskoposu olmuştur), J. Pargoire, S. Vailhé (Doğu Kiliseleri tarihindeki uzmanlığı ile tanınmaktadır), M. Jugie, S. Salaville, R. Janin (Eski Bizans topografyacısı), V. Grumel, V. Laurant gibi isimler bulunmaktadır. Dergide, katoliklerin dışında başka hristiyan mezheplerine mensup yazarlarca kaleme alınmış makaleler de yayımlanmıştır. Bugün, aynı isim altında Fransız Bizans Araştırmaları Enstitüsü’ne (Institut Français d’Études Byzantines) bağılı olarak yayınlanmaya devam etmektedir. *Échos d’Orient*, Doğu kiliseleri ve hristiyanları ile ilgili araştırmaları içeren 39 ciltlik bir koleksiyona sahiptir. Günümüzde dergi “*Revue des Études Byzantines*” adıyla yayın hayatına devam etmektedir. Taşpınar, *a.g.m.*, 107-108.

1430)⁵⁹ ve onun takipçileri olarak sayılabilecek Dostoevsky (1821-1881), Nicolas Berdiaeff (1874-1948) gibi tüm dünyaya mal olmuş kişiler hemen ilk akla gelenler arasındadır.⁶⁰

Osmanlı dönemi boyunca Patrikhane muhitinde teolojinin oluşmasına ve şekillenmesine katkı sağlayan olayları ve sebepleri maddeler halinde şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Siyasi değişiklikler: Ortodoks bir devletin yerini başka dinden (Müslüman) olan bir devletin (Osmanlı İmparatorluğunun) almış olması ve neticede Patrikhaneyi de etkileyen bir takım idari değişikliklerin meydana gelmesi,

2. Roma Katolik Kilisesi ile Protestan Kiliselerinin Ortodokslara yönelik misyonerlik⁶¹ faaliyetleri bağlamında Patrikhane ile doğrudan ilgilenmeleri, Patrikhanenin de bunları engellemeye yönelik çalışmaları,

3. Batıdaki bilimsel araştırmaların yanı sıra yine Batıdan gelen yeni düşünce ve sistemlerin ortaya çıkması,

4. 17. yüzyılın ortaları ile 18. yüzyılın başlarında Batıdaki Rönesans hareketinin başlamış olması,

5. Özellikle Katolikler arasında yaşanan dini tartışmaların ve kavgaların akabinde ayrılıkçı eğilimlerin ve yeni mezheplerin ortaya çıkması.

6. Manastır hayatının devam etmesi,

7. Batı Kiliseleriyle Ortodokslar arasında yeni bir temel dini konuşma ve diyalog zemininin ortaya çıkması ve sonuçta XIX.-XX. yüzyıllarda evrensel (ekümenik) hareketlerin doğuşu.⁶²

Bizans sonrası teolojinin genel özelliği Kilise Babalarına ve geleneğe bağlılık şeklindedir. İlk yüzyıllar boyunca (15.-16. yy.) teoloji, Patrikhane kanalıyla Bizans dönemine benzer şekliyle devam eder. Sonra yukarıda bahsedilen faktörler sebebiyle bu teoloji polemik türü bir özelliğe dönüşür. Bunu yaparken de bu teoloji, bir yandan kendi inancı ve teolojisi ile ilgili örnek metinler, teolojik eserler vermeye çalışırken diğer yandan da kendisini Batının etkilerinden korumaya çalışır. Bu dönemlerde genel tarih yazıları ve kilise tarihi ile ilgili çalışmalar teşvik edilir. Ayrıca vaaz verme sanatı gibi pratik alanlarda büyük gelişmeler olur ve “sinaksarion”, olarak bilinen kitaplarla azizlerin hayat hikâyeleri kalem alınır, ilahiler

⁵⁹Rus Ortodoks kutsal sanatının en büyük ressamlarından olan Roublev’in en meşhur eseri “Trinite” (Teslis)’dir. Aydın, *Din Fenomeni*, s. 231.

⁶⁰ Aydın, *Din Fenomeni*, s. 231-234.

⁶¹ Misyonerlik faaliyetlerinin menşei ve kavramsal çerçevesi için bkz. Dursun Ali Aykıt, *Misyon ve İnciller: Misyonerliğin Tarihsel Kökenleri*, İst., 2006.

⁶² Stavridu, , “İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion”, s. 677-678; “İ Theologiki Ekpedevsis...” s. 299.

bestelenir. Ayrıca öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap vermek ve öğretmenlere de yardımcı olmak üzere yardımcı el kitapları hazırlanır.⁶³

Özellikle Fransız ihtilali ile batıdan gelen milliyetçilik akımları Patrikhane ve ona bağlı Ortodoks cemaatleri çok yakından etkiler. Ortodoks cemaatlerin dini liderlerinin, en azından bir kısmının, milliyetçi bir söylem geliştirmeleri ile Teoloji bir anlamda milliyetçi bir renge de bürünür.⁶⁴ Bu da diğer harici sebeplerle birlikte on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Fener Patrikhanesinden bağımsız “Ortodoks Milli” kiliselerin doğmasına neden olur. Dolayısı ile söz konusu bu dönemin başında, siyasi değişime paralel olarak, Patrikhane ve onun temsil ettiği teoloji, Ortodoksları birleştirici bir unsur olurken dönemin sonlarına doğru “ayrıştırıcı” bir karaktere bürünür. Nitekim, 1872’de Bulgar Kilisesinin Patrikhane tarafından milliyetçilikle suçlanarak aforoz edilmesi bunun en bariz örneğidir.⁶⁵

Bu dönemdeki diğer okulları⁶⁶, eğitim kurumlarını⁶⁷ ve oluşumları bir tarafa bırakarak aşağıda kısaca Patrikhaneye bağlı olarak dini eğitimi veren bazı okullardan bahsedeceğiz. Dönemin en meşhur yüksek okulları, Patrikhane Okulu ya da Akademisi (1454) adıyla anılan, Osmanlıda ise daha çok “Mektebi Kebir” olarak bilinen Fener’deki okul, Patmos Adasındaki Patmian Akademisi (1713), Aynaroz’daki Athonian Akademisi (1753) ile benzer özellikteki diğer okullardır. Bunların zirvesi de Heybeliada Ruhban Okuludur (1844). Ayrıca Patrikhaneden bağımsız olarak bu dönemde (1837)de Ortodoks özellikte eğitim veren Atina Üniversitesi İlahiyat Fakültesi açılır. Bunların yanında daha küçük ölçekte değişik yerlerde açılan kilise okulları da bulunmaktadır.

4.3.1. Patrikhane Akademisi (1454-)

Okul, İstanbul’un fethinden sonra açılan Patrikhanenin en eski eğitim kurumudur. Fetihden bir yıl sonra 1454’de, (bir anlamda Bizans’daki Patrikhane okulunun devamı olarak) Patrik *Yennadios Sholarios* tarafından kurulur, 2004 yılında da kuruluşunun 550. yılı kutlanır.⁶⁸ Okul tarih içerisinde, “Patrikhane Akademisi”, “Patrikhane Milletinin Büyük Okulu” (Patriarhiki Megali tu Genus Sholi) “Mekteb-i Kebir”, “Kırmızı Mektep” (dış binanın

⁶³ Stavridu, , “İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion”, s. 679; “İ Theologiki Ekpedevsis...” s. 287.

⁶⁴ Milliyetçiliğin Patrikhaneye etkisi için bkz. Salih İnci, “Milliyetçiliğin Osmanlıda Gayri Müslimler Üzerindeki Etkisi (Patrikhane Örneği)”, *Bülten İlam*, Yıl, 2007, sayı 2, Nisan-Haziran, s 17-19.

⁶⁵ Bulgar sorununa ileride Okulun tarihi anlatılırken tekrar temas edilecektir.

⁶⁶ Konuyla ilgili Türkçe çalışmalar için bkz. Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İst. 1977, cilt 1-2, s.737-748, 789-796; cilt 3-4, s. 1028-1038; İlhan Tekeli – Selim İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, 1999, s. 32-34,102-104; Süleyman Büyükkarcı, *Türkiye’de Rum Okulları*, Konya, 2003.

⁶⁷ Bu dönemde Rumların genel eğitim ve öğretimi, okulları, yönetmelikleri, ders programları, kitapları vb içeren ve bir takım fermanlarla da desteklenen Yunanca hacimli bir çalışma için bkz. S. Ziogu-Karastergiu, *To İkumeniko Patriarhio i Othomaniki Diikisi ke i Ekpedevsi tu Genus, Kimena-Piges: 1830-1914*, Selanik, 1998.

⁶⁸ *Orthodoksia*, 2004/1, s. 195-208.

renginden hareketle) gibi değişik adlarla anılır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise “Fener Rum Erkek Lisesi” adıyla bir azınlık okulu olarak eğitime devam eder. 1881’de Avrupa’nın birçok yerinde şatolar inşa eden mimar Dimadis tarafından yapılan mevcut bina, bu gün Balat’da bulunmakta ve çoğu zamanda Patrikhane ile karıştırılmaktadır.⁶⁹

Okulda ilk zamanlar hem dini hem de dünyevi derslere yer verilir, genelde gramer, mantık, retorik, teoloji ve felsefe ağırlıklı dersler okutulur.⁷⁰ Daha sonraları modern anlamda fen bilimi dersleri de ilave edilir. Okul, özellikle 1844’de HRO’nun açılması ile yavaş yavaş dini hüviyetinden sıyrılarak 1861’den sonra klasik bir lise haline dönüşür. 1881 tarihli okulun ders programları listesine baktığımızda okuldaki din derslerinin oldukça azaldığını görürüz. O zamanlar sekiz sınıftan oluşan okulun bir ve ikinci sınıflarında okutulan din dersi sayısı ikidir, bu sayı diğer sınıflar birer derse düşer. Buna karşın okulda diğer derslerin sayısında bir artış olur, Rumca ve Osmanlıcanın yanı sıra Fransızca ve Latince ilave edilir.⁷¹ Okul, HRO’nun açılmasından sonra onunla sürekli yakın ilişki içerisinde olur. Her ikisi de Patrkhanenin bir kurumu olmaları nedeniyle aralarında karşılıklı öğrenci, hoca ve idareci değişimleri olur.⁷²

Osmanlı imparatorluğu zamanında gerek devlette ve gerekse Patrikhane cemaati içerisinde en yüksek mevkilere gelenler hep buradan mezun olmuşlardır. Bunlar arasında en önemlileri, Osmanlı imparatorluğunun hariciyesinde ve sarayda tercüman⁷³ olarak çalışan ve Fenerlililer (Fanariot) adıyla maruf olan gruptur. Bunlar ayrıca, Ulah ve Boğdan Voyvodaları namıyla bu bölgelerde Osmanlı Devleti adına idari görevlerde bulunmuşlardır. Yine bu okul mezunları 18. ve 19. yy.’da Balkanların şekillenmesinde büyük roller oynarlar. Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Makedonya ve Sırbistan’ın kurucularının ve önde gelen isimlerinin önemli bir kısmı buradan mezundur. Dolayısı ile bir anlamda okul, söz konusu devletlerin yeniden doğuşuna zemin hazırlayan bir kurum olma özelliği de taşır.⁷⁴

Okul önceleri Patrikhane tarafından seçilen beş metropolitten oluşan bir heyetle yönetilirdi. Ancak daha sonra çıkarılan “Patrikhaneler Nizamnamesi” gereği Patrikhane Sen Sinod üyesi bir metropolitin başkanlığında halktan seçilen beş kişilik bir heyetle yönetilmeye başlanır.⁷⁵ Okul müdürleri genelde din adamları arasından seçilirdi. Okulun ilk müdürü 1454–1489 yılları arasında görev yapan Matheos Kamariotis’dur. Ondan sonra da birçok önemli

⁶⁹ www.istanbullife.org/rumokulu.htm.

⁷⁰ Tasos Ath. Griçopulos “Genus Megali Sholi ” *ÖHE*, IV/ 310.

⁷¹ S. Ziogu-Karastergiu, *To İkumeniko Patriarhio i Othomaniki Diikisi*, s. 571-575.

⁷² Stavridu, *Halki*, s. 147, 297, 321...

⁷³ Bu mütercimlerin, isimleri ve görevleri için bkz. Ergin, *Maarif Tarihi*, s.739-742 (2 nolu dipnot).

⁷⁴ Ergin, *a.g.e.*, s. 737; www.istanbullife.org/rumokulu.htm.

⁷⁵ Büyükkarcı, *Türkiye’de Rum Okulları*, s. 119.

ruhani okul müdürü olarak görev yapar.⁷⁶ Osmanlı döneminde Patriklik yapan birçok kişi de bu okuldan mezundur. Aralarında din adamlarının da bulunduğu bir çok seçkin öğretmen okulda ders vermiştir.⁷⁷

Doğrudan Patrikhaneye bağlı olan, masrafları Patrikhane ve zengin cemaat mensuplarınca karşılanan okul, dini yönü ile de çok önemli bir kurumdur. Okul, HRO açılmadan evvel Patrikhanenin, kilise, eğitim ve din hizmetlerinin yerine getirilmesinde önemli bir vazife üstlenir. Diyakoz, piskopos, patriklik gibi değişik seviyelerde görev yapan, birçok ruhani bu okuldan mezun olur.⁷⁸ Okulda gerek dünyevi ilimler gerekse teoloji ilmlerine dair önemli çalışmalar yapılır.⁷⁹ Bunlar arasında 18. asrın sonlarına doğru okul müdürü ve öğretmenleri tarafından hazırlanmaya başlanan “Yunan Dilinin Hazinesi” adlı önemli bir sözlük hatırlanması gereken önemli eserlerden birisidir.⁸⁰ Yine okulun eğitim kadrosunun Patrikhane tarafından çıkarılan “Ekklesia Alithia” ve diğer bazı dergi ve gazetelerin yayımlanmasında önemli katkıları olur.

Cumhuriyet döneminde çeşitli nedenlerle Yunanistan’a göç eden okul mezunları Atina’da Okul Mezunları adına bir dernek kurarlar. Bu gün daha çok İstanbul ve Anadolu üzerine araştırmalar yapan ve bunları destekleyen dernek, yılda bir kez çıkan kitap-dergi formatında *İ Kathimas Anatoli* (Bizim Anadolu) ve *İ Deksameni* (Sarnıç) adlı bir edebiyat dergisi çıkarmaktadır. Derneğin 1996’da “19.yy.’da İstanbul’daki G. Müslimler” adıyla yaptığı sempozyumun tebliğleri Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır.⁸¹

Aynı dönemlerde Patrikhanenin İstanbul’da Kuruçeşme civarında “*Kuruçeşme Okulu*” adıyla meşhur bir başka önemli okulu bulunmaktadır. Okul, dini eğitimden daha ziyade Dil-Edebiyat, Matematik ve tıp gibi alanlarda eğitim vermiştir.⁸²

4.3.2. Patmos Akademisi (1713)

Okul, bu gün on iki adalar grubu içerisinde yer alan “Patmos Adası”nda 1713’de, baş diyakoz Makarios Kalogeras adlı bir rahip tarafından kurulur. Makarios, aynı zamanda okulun ilk müdürü ve ilk öğretmenlerindendir (1713-1737)⁸³ Ondan sonra uzun süreli olarak bu

⁷⁶ Manuil Gedeon, *Hronika Tis Patriarhikis Akadimias*, İst., 1883, s. 6-7. (Okulla ilgili müstakil bir çalışma olan bu eserde, 1454-1883 arasındaki tüm müdürlerin isimleri görev yaptıkları tarihleri ile birlikte verilmektedir.); Griçopulos “Genus Megali Sholi”... s. 309-312.

⁷⁷ Gedeon, *Patriarhikis Akadimias*, s. 5, 8.

⁷⁸ Gedeon, *a.g.e.*, 264-269.

⁷⁹ 1883 yılına kadar yapılan çalışmalar için bkz. Gedeon, *a.g.e.*, s. 251 -257.

⁸⁰ Ergin, *a.g.e.*, s. 738.

⁸¹ Bkz. 19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayri Müslimler (editör. Pinelopi Stathis), (çev. Foti ve Stefo Benlisoy), Tarih ve Yurt Vakfı Yayınları, İst., 2003. (II. Baskı).

⁸² Okul için bkz., Ergin, *a.g.e.*, s. 745-748; Büyükkaracı, *a.g.e.*, s. 131-132.

⁸³ M. H. Malandraki, *İ Patmias Sholi*, Atina, 1911, s. 1-11; Nik. L. Foropulos, “Patmos” *ΘHE*, X / 132-133.

görevi yapanlar arasında Keşiş Vasilios Kutalinos(1740-1769), Başdiyakoz Pesios Karapatos(1809-1818), Başdiyakoz İezekil Papucinas(1835-146), Başdiyakoz Grigorios Agathovulos (1856-1862) ve meşhur paleograf İoannis Sakkalieon (1865-1883) gibi isimler sayılabilir.⁸⁴ Patrikhanenin bir kurumu sayılan Patmos, kuruluşundan itibaren Fener Patriklerinden özellikle İeremias III(1716-1726, 1732-1733), Gavriil IV(1780-1785), Neofitos VII(1798-1801)'den yakın destek görür.⁸⁵ 1821-1831 Yunan ihtilali sırasında maddi sıkıntı çeken okul halktan toplanan, Yunanistan ve Rusya'dan gelen yüklü miktardaki paralarla ayakta kalır.⁸⁶

Adada okul açılmadan önce de 11.yy'ın sonlarında Hristodulos Latrinos tarafından kurulmuş bir manastırın bulunduğu söylenir. Bu yönü ile okul, Ortodoksluktaki klasik manastır okullarının bir benzeridir. Okul idarecileri ve hocaları papazlardan oluşur. Ayrıca okulun bir de mütevellisi bulunur. Okulda öğrencilerin istifade ettikleri, içerisinde Yunanca ve Latince yazmaların da bulunduğu küçük bir kütüphanesi vardır. Okulda, teoloji, gramer, dil derslerinin yanı sıra ilahiyat bilimlerini anlamada yardımcı olacak şekilde Aristo ve ilk dönem Hıristiyan filozofları ile ilgili felsefe dersleri de okutulmuştur.⁸⁷ Okul müdürü ve öğretmeni Başdiyakoz Pesios Karapatos (1809-1818) meşhur “Kivotos tis Ellinikis Glossis” (Yunan Dilinin Hazineleri) adlı sözlüğün hazırlayıcılarından. 1770'lerde okuldaki öğrenci sayısı 100'ün üzerindedir. Okul 19.yy'ın sonlarına doğru eski önemini yitirir.⁸⁸ Döneminde düzenli bir teoloji eğitimine geçiş noktasında türünün ilk örneklerinden olması nedeni ile önemlidir.

4.3.3. Athon Akademisi (1749/1753)

Bu okul, halen Patrikhaneye bağlı özel bir statü ile idare edilen “Kutsal Dağ” anlamındaki meşhur Aynaroz Adasında⁸⁹ (Ayion Oros) kurulur. Aşağı yukarı 10. yy.'da kurulan ve bünyesinde 20 ayrı manastırı barındıran adada, Bizans'tan beri değişik zamanlarda çeşitli manastır okulları bulunurdu. Osmanlı İmparatorluğu (1430-1912) döneminde de kendisine verilen imtiyazlarla özel statüsünü devam ettiren adada 1749'da Patrik Kirillos V (1748-1757)'in gayretleri ile Vatopedi Manastırında “Aton Akademi Okulu” açılır. Okul adını, kurulduğu yerde bulunan ve bir anlamda Aynaroz'a da adını veren Kutsal Athos Dağından (Athos Oros) alır. Okulda ruhban olmayanlar da bulunsa da asıl amacı ruhbanları ve keşişleri daha özel olarak yetiştirmektir. Adadaki okula dışardan gelen öğrenciler de alınır.

⁸⁴ Foropulos, *a.g.m.*, 132-133; Bütün okul müdürleri için bkz. Malandraki, *a.g.e.*, 11-33.

⁸⁵ Malandraki, *a.g.e.*, Giriş.

⁸⁶ Yıllara göre ayrıntılı bir şekilde verilen rakamlar için Bkz. Malandraki, *a.g.e.*, s. 34-39.

⁸⁷ Malandraki, *a.g.e.*, 39-41, 74-75.

⁸⁸ Foropulos, *a.g.m.*, 133-134.

⁸⁹ Patrikhane- HRO- Aynaroz ilişkisine tezimizin Dördüncü Bölümünde değinilecektir.

Okulun kurucusu sayılan Evgenios Vulgaris adlı öğretmen, 1753’de okul idareciliğine tayin olur. İki yıl sonra, 1755’de okulla ilişkili olarak Lavra’da bir matbaa kurulur. Okulda Vulgaris’den başka Meçovitis Nikolaos Zerzulis, Panagiotis Palamas, Neofitos Kavsokalivitis, Athanasios Parios gibi isimler ders okutur. Okul ve matbaa dönemindeki teolojik çabalara belli bir canlılık ve hareket getirir. Okulda teoloji derslerinin yanı sıra felsefe, mantık ve Yunanca gibi dersler okutulur. Okulun Kosmas Etolos ve Yunanlıların büyük şairi ve ihtilalin en önemli fikir babalarından biri olarak görülen Velestinli Rigas Fereos (1757-1798)⁹⁰ gibiler için bir ilham kaynağı olduğu söylenir. Ancak bir süre sonra teolojik tartışmalar ve kavgalar nedeni ile akademi etkisini yitirmeye başlar. 1930’a kadar Papaz Okulu olarak devam eden okul, İkinci Dünya Savaşı sırasında kapanır, 1953’de yeniden açılarak bir keşiş okulu olarak devam eder. Okul, bu dönemin ilk on yılında (1953-1963) yedisi laik olmak üzere toplam 30 mezun verir.⁹¹

4.3.4. İzmir İncil Okulu (1733-1922)

İzmir’de kurulan *İncil Okulu* (Evangeliki Sholi tis Simirnis) bir bakıma Patrikhanenin İzmir’deki Ruhban Okulu sayılır. Kuruluşu 18. yy’a kadar dayandırılan okul değişik şekillerde yirminci yüzyılın başlarına kadar eğitim verir. 1922’de Rumların İzmir’den ayrılmalarına kadar faaliyetine devam eder, o tarihe kadar ruhban ve laik olarak birçok kişinin yetişmesine öncülük eder. İzmir Metropolitliğine bağlı olan okul, son kez meşhur İzmir Metropolitisi Hrisostomos (1910-1922) tarafından tamir ettirilir. Genellikle İzmir ve civarındaki Rum cemaate hizmet vermiş olan okulun önemli öğretmenleri arasında Aristidis Dimitrios Aspiopis, Anastasios S. Anastasiadis, İoannis Antoniadis, Fotios Pagiotas, Yeorgios N. Sotirios gibi isimler sayılabilir.⁹² Uzun süre (1896-1923) HRO’da öğretmenlik yapan Padoleon Komninos, yine HRO’dan mezun olup (1922) daha sonra 1923-1950 yılları arasında HRO’da öğretmenlik ve idarecilik yapan Niksar Metrop Hrisostomos Koroneos gibi bazı HRO mensupları da ilk dini tahsillerini bu okulda almışlardır.⁹³

⁹⁰ Bu günkü Yunanistan topraklarında doğup, İstanbul ve Eflak’ta yaşamış olan Rigas Fransız devriminin etkisinde kalarak önce Osmanlı içerisinde demokratik bir devrim yapmak için çalışmış, bu manada şiirler yazmış ve çeviriler yapmış, ancak daha sonra fikir değiştirerek silahlı eylem yolunu tercih etmiştir. Rigas, Mora’daki isyanlara destek vermek için buraya giderken Avusturya polisi tarafından yakalanıp Osmanlı’ya teslim edilmiş ve arkadaşları ile beraber idamla cezalandırılmıştır. Bu günkü Yunanistan’ın en önemli milli kahramanlarından ve şairlerinden sayılır. Milas; Yunanlılar, s. 173-174; Daha geniş bilgi için bkz. Tasos Ath., Griçopulos, “Rigas” *ΘHE*, X / 792-799.

⁹¹ Militupoleos Nathanail, “İ Athonias Sholi” *ΘHE*, I/933-935; Angelopulu, *Ekklisiastiki İstoria İ Monahiki Politia tu Ayiu Orus*, s. 208-209.

⁹² Okul için bkz. Aristotelus Stavritis, *Simirnaïke Selides*, Atina, 1947, s. 21- 134; Tasos Ath., Griçopulos, “Evangeliki Sholi” *ΘHE*, XI/ 792-799.

⁹³ Stavridu, *Halki*, s.220, 313-314.

4.3.5. Heybeliada Ruhban Okulu (1844-1972)

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın son çeyreğine kadar devam edecek olan okul, Patrikhane çevresinde çok önemli bir teolojik hareketlilik ortaya çıkaracaktır. HRO yukarıda bahsettiğimiz Patrikhanenin diğer okullarından sonra açılır. Dolayısıyla bunların tecrübelerinden istifade eder, eğitim kadrosunun en azından bir kısmı buralardan gelen öğretmen ve öğrencilerden oluşur. Ancak o bir çok yönleri ile de öncekilerden farklıdır. Tezimizin ana konusu olan bu okul, ileriki sayfalarda çok daha detaylı olarak incelenecektir.

4.3.6. Patrikhaneye Bağlı Diğer Okullar

Osmanlı döneminde yukarıda saydığımız okullardan başka Patrikhaneye bağlı bölgelerde metropolitler tarafından idare edilen yerel ve bölgesel ölçekte değişik kilise okulları bulunmaktadır. Bunların sayısı özellikle 19. yy.'da artış gösterir. Osmanlı Devleti tarafından çıkartılan 1862 tarihli "Rum Patrikliği Nizamı"nın 14. ve 15. maddelerinde de belirtildiği üzere Patrikhaneye bağlı Piskoposlar, buldukları yerlerde kendi idareleri altında küçük ölçekli de olsa "Ruhban Mektepleri" açabilecekler ve buradan seçecekleri kaliteli ve ilme iştiaqlı öğrencileri "Heybeliada Ruhban Okulu"na (Dersaadetteki Mezhep Mektebine) göndereceklerdir.⁹⁴ Bu nizamnameye bağlı olarak Piskopos ve metropolitler buldukları bölgelerde okullar açmışlardır. Örneğin 1889'da Fener Patrikhanesi Kayseri Metropolitine Zincidere manastırında bir ruhban okulu açtırır. Daha sonra HRO müdürü (1865-1869, 1877-1898) olacak olan Yermanos Grigoras da HRO'dan evvel bu okulda okumuştur.⁹⁵ Yine Patrikhane Merzifondaki Amerikan Kolejinin misyonerlik faaliyetlerine karşı Ortodoksları korumak amacı ile bu bölgelerde benzeri okullar açtırır.⁹⁶ Bunların dışında Anadolu'da kiliselerin ve Rum cemaatin bulunduğu Çanakkale, Trabzon, Bursa, Kapadokya gibi yerlerde, Balkanlarda, Ege ve Yunan Adalarında kiliseye bağlı benzer okullar bulunmaktadır. Aslında Rum cemaatin genel eğitim işi, Patrikhane adına bölgelerdeki metropolitlerin kontrolünde olduğu için açılan her okulun bir anlamda kilise ile ilişkili olduğu, az veya çok belli bir dini karakter taşıdığını söyleyebiliriz.

Kimi değerlendirmelerde bu okulların bir amacının da Ortodoksları Türk kültüründen tamamen uzaklaştırmak ve Rum milliyetçilik ideali taşıyan gençler yetiştirmek olduğu ifade edilmektedir.⁹⁷ Osmanlı coğrafyasında açılan tüm bu okullar, Rum papazların ve cemaatinin

⁹⁴ *Rum Patrikliği Nizamı'nın, İstanbul Patriği ile Cemâat-ı Metropolitanın Yek Diğerine Olan Münasebetini Hâvi Nizamname'nin* 14. ve 16. maddeleri. Bkz. Benlisoy Macar, *ag.e.*, s. 90-91.

⁹⁵ Stavridu, *Halki*, s. 90

⁹⁶ Macar, *ag.e.*, 61.

⁹⁷ Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, İstanbul 2001, s. 196.

eğitim seviyesinin yükselmesinde⁹⁸ belli bir etkileri olduğu gibi buna paralel olarak da dini ve ulusal kimliğin oluşmasında etkili roller oynadıkları da bir hakikattir.

4.3.7. Fener Patrikhanesinden Bağımsız Diğer Ortodoks Teoloji Okulları

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız okullar Osmanlı İmparatorluğunun sınırları içerisinde olmaları nedeni ile doğrudan patrikhanenin idaresi ve gözetimi altında açılmış ve faaliyet göstermişlerdir. Bu dönemde Patrikhanenin ruhani bölgesi dışında açılan başka ortodoks okullar da vardır. Bunlardan bazılarını kısaca hatırlamakta yarar vardır:

Ortodoks Teoloji Akademilerinin ilki 1631 yılında Kiev’de açılan *Kiev Ortodoks Teoloji Akademisidir*. Akademi Kiev Peçorsk Manastırı Başrahibi Pytor Mogila’nın (1596-1647) gayretleri sonucunda, daha önceden kurulmuş olan Kiev Kardeşlik Okulu’nun, sonradan açılan Latin Koleji örneğindeki bir okulla birleştirilmesi sonucu kurulur. Okul, 1633’de Kralın onayı ile Akademi seviyesine yükseltilir. Aynı dönemlerde Rusya’da bu akademi kadar meşhur olmasa da başka kardeşlik ve manastır okulları da vardır. Kiev Teoloji Akademisi, Rus Ortodoks teolojisinin şekillenmesi ve daha sonra açılacak okullara örnek olması bakımından çok önemli bir yere sahiptir. Okulun ilk rektörü Başrahip İsayia’dır(Trofimoviç Kozlovski, ö. 1651). Daha sonra bu görevi Başrahip İnnokenti (1648-1650), Lazar (1650-1655), ve İoanniki (1659-1663), gibi önemli teologlar yaparlar ve aynı zamanda yazdıkları eserlerle Ortodoksluğun ateşli savunucuları arasında yer alırlar. Onların halefleri de hocalarının izinden giderek diğer mezheplerin misyonerlik çalışmalarına karşı konulmasında çok önemli roller üstlenirler.⁹⁹ 1900’lerin başlarına kadar HRO mezunları da yüksek tahsil için bu akademiye gönderilirler¹⁰⁰ Yine bu dönemlerde, 1687/1814 yıllarında Moskova Teoloji Okulu, 1721/ 1809’da Leningrad Ortodoksluk Akademisi, 1838’de de Odise Teoloji Semineri gibi başa kurumlar da açılır.¹⁰¹

Aynı dönemlerde Yunanistan’da da teoloji okulları açılır. Yunan Kilisesi 1833’de Patrikhaneden ayrılıp bağımsızlığını ilan edince kendi teoloji okullarını kurmaya başlar. Bu manada ilk açılan okullardan birisi de 1841/1844’de açılan ve bu gün halen devam eden Rizarios Kilise Okulu (Riazarios Ekklesiastiki Sholi)’dur. Okul adına “*Rizarios Ekklesiastiki*

⁹⁸ Bu tür dini okullar cemaatin eğitiminde kısmen etkili olmuşlardır. Bunların dışında bu dönemlerde yurt dışında ve başka yabancı okullarda okuyup yetişenlerin de cemaat üyelerinin üzerindeki etkisi unutulmamalıdır. Dolayısıyla Rum cemaatinin eğitim alanındaki hareketliliğini sadece dini okullara hasret etmek doru değildir.

⁹⁹ Geniş bilgi için bkz. Sevinç Aslanova, *Kutsal Sinod’tan Rus Ortodoks Kilisesi’ne*, İst. 2006. s. 93-98; M.A. Starokantomski, “Kievu Theologiki Akademia”, *ΘHE*, XII/735-738.

¹⁰⁰ Bkz. Tezimizin “HRO’da Dersler ve Eğitim Öğretim” adlı bölüm.

¹⁰¹ Stavridu, “Orthodoks Theologiki Ekpedevsis..” s. 615-616

Pedia” adlı kilise eğitimine dair periodik bir yayın çıkarılmaktadır.¹⁰² Bu dönemde Yunanistan’daki en önemli dini kurum ise 1836’da Atina Üniversitesine bağlı olarak açılan Atina İlahiyat Fakültesidir.¹⁰³ Böylece yüksek dini eğitim klasik tarzdaki kilise okullarından farklı, batıda olduğu gibi bilimsel olarak inceleme ve araştırmalara¹⁰⁴ konu olacak şekilde bir üniversite bünyesinde verilmeye başlanmış olur. (Selanik İlahiyat ise daha ileriki bir tarihte 1942’de açılacaktır.) Fakülte tarafından 1926 yılından itibaren teolojik inceleme ve araştırmalara yönelik “Epistimoniki Epetiris Tis Theologikis Sholis” (ΕΕΘΣΠΑ) adlı bilimsel bir dergi çıkarılmaya başlanır. Atina İlahiyattan sekiz yıl sonra açılacak olan HRO (1844) arasında ilerleyen yıllarda yakın bir ilişki kurulur. HRO mezunlarından bir kısmı daha sonra burada da eğitim alırlar, bazıları öğretim görevlisi olarak çalışırlar,¹⁰⁵ ayrıca değişik zamanlarda iki kurum arasında kültür anlaşmaları da yapılır.¹⁰⁶

Patrikhanenin ruhani alanı dışında kalıp bu dönemlerde açılan bir başka Ortodoks teoloji okulu da Kudüs Patrikliğine bağlı Kutsal Haç Teoloji Okuludur (Timiu Stavru Theologiki Sholi). Kudüs Patriği Kirillos II (1845-1872) tarafından 1855’de kurulan okul, daha sonra yaşanan bir takım iç çekişmeler neticesinde 1909’da kapanır.¹⁰⁷ Eskiden kalma bir manastır yerinde kurulan okulda okutulan dersler HRO’da okutulanlarla benzerlik arzeder. Farklı olarak yedi sınıflı okulun ilk üç sınıfında dörder, diğer sınıflarda ise ikişer saat “Arapça” dersi okutulur.¹⁰⁸ Okulun eğitim ve idari kadrosunda birçok HRO mensupları görev alırlar. Mesela HRO’nun meşhur isimlerinden Yermanos Grigoras (1858-1862), Yermanos Vasilakis (1894-1900) okul müdürleri sıfatı ile; Vasilios Antoniadis de (1885-1888) öğretmen olarak burada bulunurlar.¹⁰⁹ Türkiye’nin işgal dönemlerinde Fener Patriği olarak görev yapan (1921-1923) Meletios IV Metaksis de bu okuldan (1900’de) mezundur.¹¹⁰

Bir başka okulda Antakya Patriği Methodios (1823-1850) zamanında Lübnan’da, Şamlı Aziz Yuhanna adına açılan Teoloji okuludur. (İ Theologi Sholi tu Ayiu İoannu tu Damaskinu) Okulun kurulması için “*Belendiu Manastırı*” başrahibi *Arhimandrit Athanasios Kassir*

¹⁰² Spir. G. Makris, “Riazarios Ekklesiastiki Sholi”, *ΘHE*, X/ 804-807, Atina, 1966; Rizarios Ekklesiastiki Pedia, Cilt 1, Atina, 1978.

¹⁰³ Bkz. Vasiliu Tr. Yultsi, *Ellines Ptihiuhi Orthodoxeon Theologikon Sholon 1941-1975*, Selanik 1977, s. 25-30; Dim. N. Noraitis, “Theologiki Sholi Panapistimiu Athinon”, *ΘHE*, VI/267-269.

¹⁰⁴ Atina İlahiyatta ilk dönemlerden 2000 yılına kadar yapılan doktora/ master çalışmaları ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Konstantinu I. Belezu, “İ Didaktores tis Theologikis Sholis tu Panepistimiu Athinon”, *ΕΕΘΣΠΑ*, Atina, 2000, cilt 35, s. 565-630.

¹⁰⁵ Akademik faaliyette bulunan HRO mezunları için bkz. “Heybeliada Ruhban Okulu Mezunları” adlı bölüm.

¹⁰⁶ Emanuil P. Perseli, “İstorikes Ptihes tis Ellinikis Panepistimiakis Theologikis Pideas”, *Theologia*, 63/1992, s. 735-791, Atina, 1992.

¹⁰⁷ Hrisostomos Papadopoulos, *İ İera Moni tu Stavru ke İ en Afti Theologiki Sholi*, Kudüs, 1905, s. 76-96; İoannis X. Konstantinidis, “Stavru Timiu Theologiki Sholi” *ΘHE*, XI/441-442.

¹⁰⁸ Dersler için bkz. Papadopoulos, *a.g.e.*, s. 150-154.

¹⁰⁹ Papadopoulos, *a.g.e.*, s. 158-159.

¹¹⁰ bkz. İoannu. H. Konstantinidis, “Meletios IV Metaksis” *ΘHE*, VIII/966-969.

(1832-1840) büyük gayret sarf eder ve okul, 1835’de Osmanlı Sultanı (II. Mahmut) tarafından verilen bir fermanla açılır. Arapça, Yunanca, Kilise Musikisi, Ahlak ve Kilise Dogmalarının okutulması hedeflenen okul, ancak Patrik Meletios (1899-1916) zamanında tam anlamı ile bir Papaz Okulu olarak eğitim verir. Okulda HRO, Atina, Rusya, Kudüs gibi okullardan gelen hocalar ders okuturlar. Birinci Dünya Savaşı sırasında kapanan okul daha sonra yeniden açılarak Antakya Patrikliğine bağlı olarak eğitime devam eder.¹¹¹

Şüphesiz söz konusu dönemlerde Ortodoks dünyasında açılan eğitim kurumları bunlarla sınırlı değildir. Ancak biz burada mümkün merteye değişik Ortodoks bölgelerinde açılan okullardan en önemlileri hakkında kısa bilgiler vermeye çalıştık. Bunlar, bundukları kilise bölgelerinde açılan ilk okullar olmaları ve sonra açılacaklar için de birer örnek oluşturmaları bakımından önemlidir.

4.4. Modern Dönemler / Türkiye Cumhuriyeti Dönemi ve Okulları

Bu çalışmamızın “Giriş” kısmında esas amacımız Heybeliada Ruhban Okulu açılıncaya kadar (1844) Patrikhanenin eğitim tarihini özetlemektir. Ancak HRO’nun ardından Patrikhaneye bağlı başka yeni bir takım eğitim kurumları da açılır. Kronolojik olarak bunları belki HRO’yu anlattıktan sonra, çalışmanın sonunda uygun bir yerde vermemiz gerekebilirdi. Ancak, gerek HRO’nun açık olduğu dönemlerde ve gerekse daha sonra Patrikhanenin ruhani bölgelerinde açılan benzer eğitim kurumlarını bu başlık altında vermenin konu bütünlüğü açısından daha uygun olacağını düşündüğümüz için, bu başlık altında sözkonusu müesseseleri inceleyeceğiz.

Bu dönem, Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile başlar. Patrikhane yeni dönemde eski güç ve nüfuzundan uzaktır. Yaşanan bir takım siyasi olaylar sonucu Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından, Patrikhanenin sadece dini bir kurum olarak İstanbul’da kalmasına izin verilir. Dolayısı ile eğitim de dahil din dışı diğer hizmetler Patrikhanenin uhdesinden alınır, bu kurumların işleyişi yeni yasalarla belirlenerek devletin denetimine tabi tutulmaya çalışılır. Bu dönemde HRO ile ilgili de yeni düzenlemeler getirilir. (Bu konuya ileride değinilecektir). Dolayısı ile ilk dönemler (1923-1949) Patrikhane için bir varlık mücadelesinin yaşandığı dönemlerdir. Patrikhanenin çeşitli nedenlerle cemaati azalır, buna karşılık diasporada yeni cemaatler oluşmaya başlar. Bu nedenle de yurt dışında yeni Kilise bölgeleri ve Metropolitlikler kurulur. Soğuk Savaş döneminde (Athinagoras I 1948-1972) Patrikhane açısından, konjektörün getirdiği bir takım yeni açılımlara ve kazanımlara sahne olur. Ancak 1965’li yıllardan itibaren Türk-Yunan ilişkilerine paralel olarak Patrikhanede de bir içe

¹¹¹ Vasiliu Stavridu, “İ Theologi Sholi tu Ayiu İoannu tu Damaskinu”, *ΕΠΙΘΧ III*, Atina, 1994. s. 561- 563.

kapanma dönemi yaşanır. Yine konjektöre bağlı olarak 1990'lardan itibaren de, özellikle Patrik Bartholomeos'la birlikte, dışa açılma ve küreselleşme dönemi yaşanmaya başlanır.

Patrikhane ile ilgili bu kısa girişten sonra bu dönemdeki eğitim ve teoloji hakkında da şunlar söylenebilir; Yeni dönemde diğer kiliselerle, gerek diğer Ortodoks kiliseler, gerekse Katolik ve Protestan kiliseleri ile başlatılan diyalog ve birlik çalışmaları teoloji alanında da bir hareketlilik getirir. Bu hareketliliğe paralel olarak aşağıda bahsedeceğimiz gibi yeni bir takım eğitim kurumları açılır. Bu dönemde Patrikhane matbaası yeniden faaliyete geçer (1954-1964) ve burada bir çok dergi, kitap vb. Ortodoks yayın basılır. Ayrıca Patrikhane tarafından İstanbul'da iki akademik dergi çıkarılır. Bunlar; *Ortodoksia* 1(1926)-38(1963) ve *Apostolos Andreas (AA)*1(1951)-13(1964) adlı dergilerdir.¹¹² Bunların dışında gerek Patrikhanenin yurt dışındaki bölgelerinde ve gerekse Patrikhane ile din ve kültür (dil, ırk) birliği olan Yunanistan ve Kıbrıs gibi bağımsız Ortodoks kiliseler ve buralardaki eğitim kurumları da akademik seviyede dini dergiler çıkarırlar.¹¹³

Bu dönemin ilk elli yılında Patrikhanedeki teoloji eğitiminin ağırlık merkezi yine HRO'dur. (Bu dönemde Patrikhaneye bağlı olmayan, ancak aynı dini gelenekten kaynaklanan ve beslenen eğitim anlayışı ile faaliyet gösteren Atina ve Selanik İlahiyatı da hatırlamak gerekir) Bu süre içerisinde Patrikhanenin Türkiye'deki tek teoloji okulu olan HRO bir anlamda "Zirve Dönemini" (1951-1965) yaşar. Birçok öğrenci yetişir ve teolojiye dair önemli eserler verilir. 1970'lerden sonra eğitim merkezleri batıya kayar. Batıda Patrikhaneye bağlı yeni teoloji okulları ve araştırma merkezleri açılır. Bunların kimisi doğrudan teoloji eğitimi verirken kimi de eğitimin geliştirilmesinde ve desteklenmesinde yardımcı roller üstlenirler. Bu kurumlar aşağıda; *Papaz Okulları*, *Teoloji Okulları*, ve *Araştırma Merkezleri/ Enstitüler* başlıkları altında incelencektir.

4.4.1. Papaz Okulları

Papaz okullarının çoğu Yunanistan sınırları içerisinde bulunmaktadır. Burada bunlardan sadece isim olarak bahsedeceğiz. Doğrudan patrikhaneye bağlı olan bu okullar şunlardır;

1. *Athon Okulu* (Aynaroz / Yunanistan)
2. *Patmos Okul* (Patmos Adası / Yunanistan)
3. *Girit Kilise Okulu* (Hanya-Girit Adası/ Yunanistan),¹¹⁴
4. *Girit Yüksek Kilise Okulu* (İraklion-Girit Adası/ Yunanistan)

¹¹² Dergiden ileride "Okul Tarihi" adlı bölümde tekrar bahsedilecektir.

¹¹³ Dergi listesi için bkz. Stavridu, *A Concise History of...*, s. 117.

¹¹⁴ Bu okulda Patrik Bartholomeos'un 16 Haziran 2002'de yaptığı bir konuşma için bkz. *Ortodoksia*, 2002, sayı 2, s. 283-284.

5. *Farmakolitrias Aziz Anastasias Papaz Okulu* (Halkidiki / Yunanistan)

Yukarıda geçen ilk iki okul bir önceki dönemde kurulmuş olan okullardır, bunlar hakkında geride bilgi verildi. Son sıradaki *Farmakolitrias Aziz Anastasias Papaz Okulu* bu gün hizmet vermemektedir. Selanik yakınlarındaki Halkidiki yarımadasında bulunan bu okul, 1918-1971 yılları arasında faaliyet gösterir.¹¹⁵ Yukarıdakilerin dışında ayrıca Yunanistan’da “*Neon Horon*” (Yeni Bölgeler)¹¹⁶ denen yerlerde de Patrikhanenin manevi nüfuzu altında olan benzer okullar vardır.¹¹⁷

Bahsi geçen okullar, kiliseye bağlı olarak papaz yetiştirmeyi hedefleyen ve orta seviyede bir eğitim veren papaz okullarıdır. Daha üst düzeyde dini eğitim almak isteyenler, eğitimlerine aşağıda bahsedeceğimiz yüksek dereceli dini eğitim okullarında devam ederler. Aynı şekilde bu dönemlerde başta Yunanistan olmak üzere diğer otosefal ve otonom Ortodoks kiliselerin kendilerine ait değişik seviyelerde eğitim veren farklı kilise ve papaz okulları mevcuttur.¹¹⁸

4.4.2. Teoloji Okulları

Bu dönemin en önemli özelliği yüksek derecede din eğitim veren teoloji okullarının açılmaya başlamış olmasıdır. Okullar bir yandan Ortodoks manastırlarında dini yaşamla ilgili geleneksel özelliği devam ettirmeye çalışırken diğer yandan da batıda olduğu şekliyle akademik anlamda teoloji eğitim vermeye başlarlar. HRO hariç diğerleri diasporadaki Ortodoks cemaate yönelik hizmet vermek amacıyla açılırlar. Zira iki büyük Dünya Savaşı sonrasında Anadolu’dan ve Yunanistan’dan Amerika ve Avrupa’ya yapılan göçlerle buralarda hatırı sayılır miktarda bir Rum nüfus oluşur. Buralardaki cemaatin dini ihtiyaçlarını karşılamak ve kilise örgütlenmesi için gerekli olan din adamını yetiştirmek için Avrupa ve Amerika’da yeni teoloji okulları açılır.

Patrikhaneye bağlı olan Teoloji Okulları şunlardır;

a. *Heybeliada Teoloji Okulu*, İstanbul / Türkiye (1844-1971).

b. *Saint Sergius Enstitüsü*, Paris – Fransa (1925).

c. *Holy Cross Grek Ortodoks Teoloji Okulu*, /*Hellenic College*, Brookline, ABD (1937).

¹¹⁵ Bu okul için bkz. Apostolu Glavina, *İ İeratikî Sholi Ayias Anastasias tis Farmakolitrias (1918-1971)*, Selanik, 1991.

¹¹⁶ Bu gün “*Neon Horon*” (Yeni Bölgeler) olarak bilinen ve 36 metropolitliği bulunan bu yerler, 1928’de Fener ve Yunan Kiliseleri arasında şartlı olarak imzalanan on maddelik “Yetki Devri Anlaşması” ile Yunanistan Kilisesine bırakılmış olan yerlerdir. Anlaşmaya göre bu yerler belli şartlara bağlı olarak, herhangi bir tarih verilmeksizin gerektiğinde Patrikhaneye verilmek üzere Yunan Kilisesine devredilmiştir. *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 931-935. (Anlaşmanın Türkçe tüm metni için bkz. Yorgo Benlisoy – Elçin Macar, *Fener Patrikhanesi*, Ankara, 1996, s. 68-70).

¹¹⁷ Stavridu, “İ Theologiki Ekpedevsis...” s. 300.

¹¹⁸ *Rizarios Ekklesiastii Pedia*, 4. cilt, Atina 1988, s. 389-404.

d. *Saint Andrew Grek Ortodoks Teoloji Koleji*, Sdney, Avustralya (1986).

Yukarıda isimlerini zikrettiğimiz okullar bazı ortak noktalara sahiptirler. Bunlar;

* Bu okullar öncelikle birer yüksek dini eğitim kurumlarıdır.

* Yerel kilise otoriteleri ile temas halindedirler. Mesela Heybeliada, Patrikhane ile; Paris'deki St. Sergius, Rus Başpiskoposluğu ile; Holy Cross, Amerika Grek Başpiskoposluğu ile ve St. Andrew Avustralya Grek Başpiskoposluğu ile bağlantılıdır.

* Bunlardan her birisi öncelikle kendi kilise otoritelerinin eğitimli papaz ihtiyaçlarını karşılamakta ve teolojinin genel amaçları doğrultusunda hizmet vermektedirler.

* Okul hocaları hem laik hem de papaz mesleğine girmiş kimselerden oluşmaktadır.

* Okullar, öncelikle dar anlamda kendi yerel piskoposluk bölgelerinde, daha geniş anlamda ise Patrikhane'nin diğer ruhani bölgelerindeki hizmetlere destek vermektedirler.

* Okul öğrencilerinin hayat tarzları bir keşiş gibi sıkı bir ibadet ve ayin disiplini içerisindedir.

* Ayrıca okullar bütün bu ortak özellikleri yanı sıra buldukları bölgelere göre kendilerine has yerel özelliklere de sahiptirler.¹¹⁹

* Yine bu okullar, HRO hariç diğerleri diasporada (Batı Avrupada ve ABD'de) açılmışlardır.

Aşağıda kronolojik sıraya göre bu okulla hakkında bilgi verilecektir.

4.4.2.a. Heybeliada Teoloji Okulu (1844-1971)

Bir önceki dönemde açılan HRO bu dönemde de en önemli teoloji okulu olma özelliğini sürdürür ve aynı zamanda diğerlerine de destek olur.

4.4.2.b. Aziz Sergios (Saint Sergius) Teoloji Okulu/Enstitüsü, Paris – Fransa (1925)

“Enstitü” olarak bilinen kurum ilgili kaynaklarda “Teoloji Okulları” başlığı altında zikredilmektedir.¹²⁰ Bu nedenle bizde okula burada yer verdik. Fransa'nın Paris kentinde bulunan Enstitü, 1925 yılında, Rus metropoliti Evlogios Yeorgiefski (1868-1946) tarafından Avrupa'daki Rus Eksarhlığı'nın ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulur. Kuruluşundan itibaren batıda Ortodoks teolojinin bilinmesi ve tanınmasında önemli bir misyon üstlenir ve 10-15 yıl boyunca Avrupa kıtasındaki Ortodoksluk çalışmalarında merkezi bir konumundadır.¹²¹

¹¹⁹ Stavridu, “İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion”, s. 681; “İ Theologiki Ekpedevsis...” s. 288-289.

¹²⁰ Stavridu, “İ Theologiki Ekpedevsis...” s. 300.

¹²¹ Stavridu, “İ Theologiki Ekpedevsis...” s. 289.

Enstitünün tarihi, İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) öncesi ve sonrası olmak üzere iki döneme ayrılır. Savaş öncesi dönemde çoğunluğunu Rus kökenli öğrenciler oluştururken, savaş sonrası dönemde ise öğrencilerin çoğu diğer Ortodoks Kiliselerden gelenlerden oluşur.¹²² Örneğin 1965-1966 akademik yılındaki toplam 25 öğrencinin aşağı yukarı 10 tanesi değişik ülkelerden gelmiştir.¹²³ (Okulun İkinci Dünya savaşı sonrasında yaptığı bir başka etkinlik de New York'ta, Amerika Ortodoksluğunu birleştirmeye yönelik olarak Saint Vladimir Papaz Okulu'nda bir şube açmasıdır.)¹²⁴

Enstitünün önemli hocaları arasında Dogmatik¹²⁵ hocası *Sergios Bulgakof* (1944), Tarih dersleri hocası *A.B. Kartassof* (1961) ve *G. Fedotof* (1948), Felsefe hocası *Viseslafçef* (1950) ve *Zenkovski* (1962), Patoloji¹²⁶ hocası *G. Florofski* ve *G. Kern* (1960), Ekümenik Hareketlerle ilgili dersler veren *L. Zanter* (1964) ve *Piskopos Katanis Kassianon Bezobrazof* (1965) gibiler sayılabilir. Bunlardan başka *Andreas Firillas* ile *Konstantinos Papulidis* adlı iki Rum hoca ile Ortodokslukla ilgili araştırmaları ile tanınan Fransız *Olivier Clement*'de¹²⁷ bu Enstitüde ders vermiş hocalar arasındadır.¹²⁸

Enstitüye öğrenciler orta öğretimden sonra kabul edilmektedirler. Bir yıl hazırlıktan sonra 4 yıllık Ortodoks teoloji eğitimi verilir, dolayısı ile toplam eğitim beş yıldan oluşur. Burada Ortodoks teoloji eğitimindeki klasik dersler okutulur. Bunlar arasında Yunanca, İbranice, Latince, Slavca ve Rusça gibi dil derslerinin yanı sıra Rus Kilisesi Tarihi ve Rus Kilisesi Mezhepler Tarihi gibi dersler de yer almaktadır. Kullandığımız kaynaktaki tabloda sınıflara göre haftalık ders saatleri ve ders isimleri verilmekte ve buradaki ders çeşidi 33'ü bulmaktadır. Enstitü de son yıllarda master ve doktora çalışmaları da yaptırılmaktadır.¹²⁹

Kurumun mezunlarının % 70'i papaz olarak atanır.¹³⁰ Bunlar arasından piskoposluk makamına kadar çıkanlar olmuştur. Mesela 1966 yılına kadar mezun olan 200 kişiden 10'u piskoposluğa kadar yükselir. Diğerleri de değişik kurumlarda eğitici olarak görev alırlar.

¹²² Stavridu, "Orthodoks Theologiki Ekpedevsis Dia tin Zoin ke Martirian tis Ekklesias" *Theologia*, Atina, 1980, c. 51, s.612.

¹²³ Konstantinos Papulidis, "To Orthodokson Theologikon İnstituton Ton Parision O Ayios Sergios", *Ekklesia*, Atina, 1966, c.43, s. 261.

¹²⁴ Clement, *Ortodoksluk Mezhebi*, s. 223.

¹²⁵ Dogmatik, Yunanca'da "Dogmatiki" olarak bilinen bu derste, Hristiyanlığın inanç esaslarını oluşturan dini dogmalar öğretilmektedir

¹²⁶ "Patoloji" (Patrologia), Kilise babalarının eserlerinin tümü anlamına gelmektedir. Bazen bunun yerine *Kilise Edebiyatı ve Yazını Tarihi* anlamına gelen Yunanca "Ekklesiastiki Grammatologia" da kullanılmaktadır. "Patrologia" ve "Ekklesiastiki Grammatologia", Ortodokslukta Hristiyan Kilise Babalarına ait eserlerin bilinmesini amaçlayan bir ders olarak Ortodoks teoloji okullarında okutulmaktadır.

¹²⁷ *Olivier Clement* 'in Türkçeye çevrilmiş bir çalışması için bkz. Oliver Clement, "Ortodoksluk Mezhebi" *Din Fenomeni*, (Çev. Mehmet Aydın), Konya, 1995, s. 197-241.

¹²⁸ Papulidis, *a.g.m.*, 260-261.

¹²⁹ Papulidis, *a.g.m.*, 261.

¹³⁰ Stavridu, "Orthodoks Theologiki Ekpedevsis.." s. 612.

Enstitüde uluslararası bazı etkinlikler de yapılır. Aziz Sergios adına yılda bir kez çeşitli organizasyonlarla anma programları icra edilir. Enstitü, 1949’da Kadın Teologlar Semineri, 1955’de Ortodoks Eğitime dair toplantı ile değişik zamanlarda Dünya Kiliseler Birliği, diğer Hıristiyan Kiliselerle diyalog toplantıları gibi çeşitli toplantı ve konferanslar düzenlemiştir.¹³¹

Enstitü günümüzde “Erasmus Projesi” çerçevesi içerisinde öğrenci değişimini kabul etmekte, ayrıca şartları taşıyanlara burs da vermektedir. 30 bin ciltlik eserden oluşan bir kütüphanesi bulunmaktadır.¹³² Patrikhane teologlarınca kurumun her ne kadar Patrikhanenin ruhani bölgesinde olduğu söylene de gerek kurucuları, gerek hocaları ve gerekse dersleri bakımından okulda daha çok Rus Kilise geleneğinin hakim olduğu söylenebilir. Bu yönüyle okul, aşağıda bahsedeceğimiz diğer teoloji kurumlardan farklılık arz etmektedir.

4.4.2.c. Holy Cross Grek Ortodoks Teoloji Okulu (Hellenic College), Brookline, ABD (1937)

Holy Cross Grek Ortodoks Teoloji Okulu, (*The Holy Cross Greek Orthodox School of Theology, The Hellenic College*) Brookline/ABD’de 1937 yılında kurulur. Kurulmasında o dönem Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposu (1930-1948) olan daha sonra ise Fener Patriği (1948-1972) olacak olan Athinagoras I’in katkısı olur. Kuruluş amacı ABD’deki Rum göçmen çocukları arasından papaz yetiştirerek buradaki cemaatin dini ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu okul, diasporada kurulmuş olan ilk Ortodoks Teoloji okulu olarak kabul edilir.¹³³ Ancak bundan önce Başpiskopos Alexander (1922-1930) zamanında, 1922’de New York’da “Aziz Athanasios” adında bir kilise okulu’nun kurulduğu ve 46 maddelik bir yönetmeliğinin hazırlandığını biliyoruz.¹³⁴ Muhtemelen Holy Cross’un bir papaz ya da kilise okulundan daha üst düzeyde bir ilahiyat okulu olması nedeni ile diasporada açılan ilk teoloji okulu sayılmış olabilir.

Okul başlangıçta HRO’ya veya Atina İlahiyata gidecek papaz adaylarını hazırlamak üzere iki yıllık olarak planlanır. İkinci Dünya Savaşının ardından beş yıllık bir akademiye dönüştürülür ve 1942’de 14 kişiden oluşan ilk mezunlarını verir. 1967’de toplam mezun sayısı 325’e ulaşır. Bunlar Amerika Ortodoks Kilisesinde değişik seviyelerde görev alırlar. Okul

---

¹³¹ Papulidis, a.g.m., 261.

¹³² Daha geniş bilgi için (Fransızca) bkz. <http://www.saint-serge.net/>

¹³³ Stavridu, “İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion”, s. 682.

¹³⁴ Makariu Tilliridi (Rirutas Piskoposu), “Apo tin İstoria tu Ellinismu tis Amerikis”, *Theologia*, Atina, 1997, c. 68, s. 664-696.

1947’de Pomfret Center’den akademik merkezlerin yoğun olduğu Boston / Brookline (bu günkü yerine) taşınır. 1955’den sonra okuldaki ders programlarında bazı değişiklikler yapılır. İlerleyen yıllarda da eğitim iki bölümde devam eder.¹³⁵ Bunlardan biri “Hellenic College”, diğeri ise “Holy Cross Grek Orthodox School of Theology”dir. Bir üniversite seviyesinde eğitim veren Koleje, lise (High School) mezunu kız ve erkek öğrenciler kabul edilir ve burada Grek Ortodoks geleneğini yansıtan bir eğitim verilir. Öğrencilere Teoloji, Klasik Eğitim, Psikoloji ve Pedagoji¹³⁶ alanlarından birinde yoğunlaşma imkanı sunulur. Öğrenim üç yıllıktır. Mezunlara “Bachelor of Arts” (B.A.) “Edebiyat Fakültesi Diploması” verilir. Kolej, kısmen “*Journal of Modern Hellenism*” adlı derginin yayımlanmasına destek vermektedir.¹³⁷

Holy Cross Teoloji Bölümüne ise biraz önce bahsettiğimiz “Hellenic Kolej” mezunları ile diğer üniversitelerden “Bachelor of Arts” (B.A) diplomasına sahip olanlar kabul edilmektedir ve eğitim üç yıl sürmektedir. Okul programlarında teolojinin tüm branşlarındaki dersler okutulmaktadır. Okul mezunlarına, Master of Divinity (M.Div.), Master of Theology (Th.M.), ve Master of Theological Studies (M.T.S.) olmak üzere tercihlerine göre üç ayrı master diploması verilmektedir.¹³⁸ İlahiyat alanında (Master of Divinity) master yapan mezunların çoğu papaz olarak atanmakta ve Amerika Başpiskoposluğunda görev yapmaktadırlar. Diğerleri de değişik din hizmetlerinde ve kilise bünyesindeki sosyal faaliyetlerde yer almaktadırlar. Holy Cross Okulu 1954 yılından itibaren İngilizce yayımlanan “*The Greek Orthodox Theological Review*” adlı teolojik araştırmalar dergisini çıkarmaktadır. Bu gün de halen çıkan dergi Ortodokslukla ilgili yayımlanan en önemli İngilizce dergilerden birisidir.¹³⁹

Her iki okulda bu gün ABD’deki yüksek eğitim kurumları arasında yer alır. Yunanistan Din ve Eğitim Bakanlığı (*İpurgiu Ethnikis Pedias ke Thriskevmaton*) tarafından Yunanistan’daki yüksek eğitim kurumlarına eş değerde kabul edilmektedir. İki okulun ayrı ayrı dekanları (Kosmitor) bulunmakla birlikte ABD Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu Dimitrios, aynı zamanda iki okulun da yönetim Kurulu Başkanı (Proedros tis Eforias /Chairman of the Board)’dır.¹⁴⁰

¹³⁵ Pan. A. Çabiras, “Stavru Timiu Theologiki Scholi en Ameriki” *ØHE*, XI/440.

¹³⁶ Bu alanlarda okutulan tüm ders adları ve kredileri ile ilgili daha detaylı bilgiler için bkz. <http://www.hellenic.hchc.edu/pages/programs/programs.asp>.

¹³⁷ *İmerologion tu Patriarhiu Etus 2001*, Selanik, s. 777. (Bundan sonra “İmerologion tu Patriarhiu” şeklinde verilecektir.

¹³⁸ Geniş bilgi için bkz. <http://holycross.hchc.edu/pages/programs/mdiv.asp>

¹³⁹ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 777-778.

¹⁴⁰ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 777-778

Holy Cross / Hellenic College, HRO mezunu (1934) Başpiskopos İakovos (1958-1996) zamanında yapılan *İakovos Kütüphanesi* ile *Eğitim-Araştırma Merkezi* ve 1962’de Bizans mimarisi sitilinde yapılan Kilisesi (The Holy Cross Chapel) ile, kampüs şeklinde büyük bir eğitim merkezidir. Özellikle içerisinde bir takım yazmaların da bulunduğu kütüphanesi, bu gün ortodokslukla ilgili araştırmalar için zengin bir kaynaktır.¹⁴¹ Okul bu haliyle Amerika’daki diaspora Rumlarının ve Kilisenin en önemli kurumlarından birisidir. Bu gün (2001), Boston Piskoposluğu Metropoliti *Methodios* (Turnas), Denver Piskoposluğu Metropoliti *İseas* (Hronopulos) gibi ADB başpiskoposluğunda önemli yerlere mevkilerde bulunan kimseler buradan mezundur.¹⁴²

Okul kurulduğundan beri HRO ile yakın ilişki içerisinde olur ve bazı HRO mezunları burada öğretmen olarak görev alırlar. Örneğin HRO’dan mezun olan Yeorgios Çumas (1938 mez), Dimitrios Zaharopulos. (1946), Maksimos Ayiorgusis (1957) Holy Cross’da öğretmenlik yaparlar. 1957/1958 yılında HRO’nun lise bölümünden mezun olan Konstantinos Yiokarinis “*Boston Teoloji Okulunun Tarihi*” adlı bir bitirme tezi hazırlar.¹⁴³ HRO ve Holy Cross arasındaki yakın ilişki nedeniyle kimi yazarlar bu iki kurumu, “kız-evlat” ya da “anne-kız” ilişkisi şeklinde tanımlamışlardır.¹⁴⁴

Okulun açık adresi şu şekildedir: Hellenic College and Holy Cross Greek Orthodox School of Theology 50 Goddard Avenue. Brookline, MA, 02446 U.S.A. Tel. (671) 731-3500. Fax: 232-7819. Web: <http://www.hellenic.hchc.edu> ve <http://holycross.hchc.edu>.

4.4.2.d. Apostolos Andreas Teoloji Okulu (Saint Andrew’s Grek Orthodox Theological College) Sidney, Avustralya (1986)

Okul, Avustralya’nın Sidney şehrinde, Başpiskopos Stilianos Harkianakis (1958 HRO mez.) tarafından 1986’da kurulur. Kuruluş amacı Amerika’daki Holy Cross’ta olduğu gibi aynı şekilde burada yaşayan Ortodoksların dini ihtiyaçlarını karşılamak ve eğitimli din adamları yetiştirmektir.¹⁴⁵ Okulda dört yıllık bir eğitim sonunda Teoloji Mezunu Diploması (Bachelor of Theology Degree) verilmektedir. Kolej, Avustralya Eğitim Bakanlığınca diğer

---

¹⁴¹ Joachim (John) Cotsonis, “The Archbishop İakovos Library and Learning Resource Center” *GOTR*, Vol. 45, Nos. 1-4, 2000, s. 307 vd.; Çabiras, *a.g.m.*, 440-441.

¹⁴² *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 754,759.

¹⁴³ Stavridu, *Halki*, s. 470, 474, 479, 502

¹⁴⁴ Yeorgio Çuma, “İ Theologiki Sholi tu Timiu Stavru...”, *EEΘX*, Atina, 1980, s. 201 (Naklen Stavridu, *Halki* 28)

¹⁴⁵ Vasiliu Stavridu, “İ Theologiki Sholi tu Apostolu Andreu”, *EEΘΣΠΘ*, Cilt 4, s. 25-26, Selanik, 1995.

yüksek okullarla eş değerdedir. Aynı şekilde okulun denkliği Yunanistan tarafından da kabul edilir. Avustralya Başpiskoposu, Kolejin yönetim kurulu başkanı ve dekanı (*Kosmitor*)’dır.¹⁴⁶

Okul 10.000 ciltlik bir kütüphaneye sahiptir. Bunun dışında konferans salonu, kilisesi ve diğer ihtiyaçlar için hazırlanmış bölümleri bulunmaktadır. Ders programları dört bölümden oluşur, bunlar; Beşeri İlimler, Kutsal Kitap Okumaları, Dogmatik ve Tarih Bölümü ile Pimantik¹⁴⁷ ve Pratik Teoloji Bölümleridir. Bu bölümlerde genel olarak Yunanca, Sosyoloji, Kitabı Mukaddes Okumaları I, Kitabı Mukaddese Giriş, Yeni Ahit, Eski Ahit, Kilise Tarihi I-III, Patroloji I-II, Teolojiye Giriş, Sistemik Teoloji I-II, Sembolik¹⁴⁸, Bizans Musikisi I-II, Liturji I-III, Pimantik Teoloji I-IV, Ortodoks Ruhanilik I-III, Kilise Hukuku dersleri okutulur. Okul ilk mezunlarını 1990 verir ve o yıl okuldan beş kişi mezun olur, 1994’de, okulda dört sınıftaki toplam öğrenci sayısı 30’dur.¹⁴⁹ Dekanla (Başpiskopos) birlikte diğer hocalar okulun eğitim kadrosunu¹⁵⁰ oluşturmaktadırlar.¹⁵¹

Diğer okullar da olduğu gibi HRO, bu okul için de bir ilham kaynağı olmuş ve HRO mezunları okulun eğitimine katkı sağlamışlardır. En başta okulun kurucusu ve dekanı Başpiskopos Stilianos Harkianakis HRO (1958) mezunudur. Stilianos’un yardımcısı olan İezekili (Hristos) Kefalas (Bishop Ezekiel of Dervis) da 1962 HRO mezunudur. İlk kez 24 Şubat 1986’da derslere başlanan okulda açılış dersleri de 19 Şubat 1986’da HRO Müdürü Maksimos Repanallis (1955-1971/1991) tarafından verilir. Yine HRO öğretmenlerinden Efes Metropoliti Hrisostomos Miron ve Vasilios Stavridis de çeşitli zamanlarda burada konferanslar verirler.¹⁵² “Phronema” adlı akademik bir dergi de çıkaran okulun resmi web sitesine “<http://www.sagotc.edu.au/home.html>” adlı adresten ulaşılabilir. Apostolos Andreas, diğer Ortodoks teoloji okulları ile karşılaştırılınca henüz yeni bir okuldur.

Yukarıda bahsettiğimiz okulların dışında Giritte de bir Akademi bulunmaktadır. Akademi Girit Başpiskoposluğuna bağlı Kisamos ve Selinos Metropoliti İrineos (Galanakis) tarafından 1968’de kurulur. Okul, Gonia Manastırının bulunduğu yerde denize yakın bir

¹⁴⁶ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 800.

¹⁴⁷ “Pimantik”le, din adamı adaylarına daha çok Papazlık ve din adamlığı mesleğinin gerekleri ile ilgi formasyon bilgileri verilir.

¹⁴⁸ Yunanca “Simvoliki” olarak telaffuz edilen sembolik, simgecilik, batınlık gibi anlamlara gelmektedir ve Hıristiyanlıktaki dini simgelerin ve sembollerin öğretimini esas alır.

¹⁴⁹ Stavridu, “İ Theologiki Sholi tu Apostolu Andreu”, s. 30, 35.

¹⁵⁰ Okulda İoannis Hrisavgis, İosif Harkiolakis (Atina İlahiyattan mez.), İlita Antoniadu, Serafim Gikinis, (Selanik İlahiyat mez.), R. Geoffery Peterson, Miltiadis Hrisavgis (Melbourne Üniv. mez.), Gavriil Popesku (Bükreş İlahiyat mez.), H.L.N. Simmons (Avustralya Üniv. mez.), Guy Alland Freeland (Cambridge Üniv. mez.) gibi yaklaşık 20 küsür hoca tarafından çeşitli dersler okutulmaktadır.¹⁵⁰ Ayrıca okula başta Patrikhane olmak üzere değişik yerlerden gelen davetliler genellikle Ortodoks ilahiyata dair çeşitli seminerler ve konferanslar verirler. Bunların sayısı okulun ilk altı yılında (1986-1992) yaklaşık otuzu bulmaktadır.

¹⁵¹ Bu kişiler ve konferans konuları için de bkz. Stavridu, “İ Theologiki Sholi tu Apostolu Andreu”, s. 33-35.

¹⁵² Stavridu, “İ Theologiki Sholi tu Apostolu Andreu”, s. 34.

konumdadır. Akademi, teolojiden daha çok çevre, (ekoloji) bilim, sağlık, gençlik vb konularla ilgilenmekte, bu konulara Ortodoks inancı çerçevesinde yaklaşarak diğer kiliselerle yakın diyalog sağlamaya ve insanları bu konularda bilgilendirmeye çalışmaktadır.¹⁵³ 12 Kasım 1995’de Yunanistan ve AB’nin de katkıları ile okulun yeni kongre binasının açılışı gerçekleştirilir. Açılışa katılan Patrik Bartholomeos/Vartholomeos¹⁵⁴ da bir konuşma yapar.¹⁵⁵ Akademinin idarecisi Aleksandros Papaderos’ dur.¹⁵⁶

4.4.3. Araştırma Merkezleri ve Enstitüler

Yukarıdaki teoloji okullarının yanı sıra bu dönemde Avrupa ve Amerika’da Teoloji alanında inceleme ve araştırmalar yapmak, mevcut okullardaki eğitimi desteleyerek teolojiye katkı sağlamak gayesiyle çeşitli araştırma merkezleri ve enstitüler kurulur. Bunların özellikle 1965’li yıllardan sonra kurulması önemlidir. Zira bu dönem de bu tür kurumların açılmasını gerektirecek bir takım gelişmeler olur. Bunlardan biri Hıristiyan Kiliselerin aralarında başlattıkları diyalog çalışmalarıdır. Bu anlamda 1948’de Amsterdam’da Katolik kiliseleri haricindeki Hristiyan kiliselerin katılımı ile “*Dünya Kiliseler Birliği*” kurulur. 1959’da Patrikhane ile Roma Kilisesi arasında diyalog çalışmaları başlatılır. Sonuçta 1965’de (1453’den beri süregelen) aforoz kaldırılır. Ayrıca Ortodoksların kendi aralarında yaptıkları Panortodoks Kongreler de devam eder. Genel anlamda Ortodoks Teolojinin geliştirilmesi yanında, bu dönemde ortaya çıkan bu yeni gelişmelere uyum sağlamak, diğerleri ile ilişkileri geliştirmek gibi nedenler, Patrikhane çevresini ve Ortodoksları bu tür merkezler açmaya sevk eder.

Yine yaşanan bu gelişmelere paralel olarak HRO’nun eğitim programlarında da değişiklikler yapılarak eğitimin daha kaliteli hale getirilmesine çalışılır. Ancak kısa bir süre sonra (1965) HRO’daki eğitimle ilgili bir takım sıkıntılar yaşanmaya başlanır, yurt dışından HRO’ya öğrenci alımı durdurulur. Bu beklenmedik olayın Patrikhaneyi bir takım yeni arayışlara sevkettiğini, bunun da dışarıda bu tür merkezlerin kurulmasını hızlandırdığını söyleyebiliriz. Bunların kurulmasına öncülük eden kişi eski ABD başpiskoposu ve dönemin Fener Patriği Athinagoras I (1948-1972)’dir. Bu merkezlerden en önemlileri şunlardır:

a. *Selanik Patrikhane Pateristik Araştırmalar Merkezi* (1968)

---

153 “Orthodoksos Akadimia Kritis” OHE, XII/873-877.

154 Türkiyede yaygın olarak “Bartholomeos” şeklinde bilinen ismin aslında Yunanca telaffuzu “Vartholomeos” dur. Biz bu çalışmada “Bartholomeos” şeklinde kullanacağız.

155 Konuşma metni için bkz. *Grigorios Palamas*, 79/ 1996, s. 173-184.

156 <http://www.oac.edu.gr>

b. *Patrikhane Ortodoksluk Merkezi* (1966) ve *Ortodoks Teolojik Araştırmalar Enstitüsü* (1997) Chambesy, Cenevre – İsviçre.

c. *Patrik Athinagoras Ortodoksluk Enstitüsü* (Berkeley, California, ABD, (1981/1986)

4.4.3.a. Selânik Patrikhane Pateristik Araştırmalar Merkezi (1968)

Patrikhane Pateristik Araştırmalar Merkezi (*Patriarhiku İdrimatos Paterikon Meleton / Π.Ι.Π.Μ.*) Patrik Athinaogoras I (1948-1972) zamanında Patrikhane ve Kutsal Sinod tarafından 1965’de alınan bir kararla kurulması kararlaştırılır. Sonuçta Patrikhanenin ruhani bölgesi içerisinde kalan ve doğrudan Patrikhaneye bağlı olan Selanik’teki “*Vladaton Manastırı*” (Stavropigiaki Moni ton Vladaton) içerisinde 1968’de kurulur. Amacı, Fener Patrikhane geleneği çerçevesi içerisinde öncelikle Kilise Babaları (*Patroloji*) ve onların oluşturduğu teoloji (*Patristik Theologia*), Hristiyan Edebiyatı ve yazımı (*Grammatologia*) ve teolojinin diğer alanları ile ilgili inceleme ve araştırmalar yapmak, bu geleneği muhafaza etmek ve ayrıca söz konusu alanlardaki problemlere ve sorunlara çözümler üretmek şeklinde özetlenebilir. İlk olarak “Akademi” adıyla açılan kurum daha sonra “Araştırma Merkezi” adını alır. Selanik’in seçilmesinde burada Selanik İlahiyatın bulunması, Halkidiki’deki Aynaroz Manastırlarına yakınlığı gibi nedenler sayılabilir.¹⁵⁷ İçerisinde manastırın da bulunduğu merkez bu gün eski Türk mahallelerinin olduğu semtte, şehrin üst tarafında (*Anapoli*) bir yerde bulunmaktadır.

Merkez, Patrikhane ve Kutsal sinod tarafından üç yıllığına seçilen yedi üye tarafından yönetilmektedir. Başkanı, HRO mezunu (1959) ve öğretmeni Aydın (İliupoleos)¹⁵⁸ ve Thiron Metropolitisi Athanasios Papas’dır. Başkan Yardımcısı Vladaton Manastırı İdarecisi ve aynı zamanda üniversite hocası Tirolois ve Serendios Metrop. Panteleimon’dur. Üyeleri arasında Apostolos Glavinas(1963 mez.) Konstantinos Delikonstantis (1970 mez), gibi HRO mezunu olup Selanik Üniversitesinde hoca olarak görev yapanlar da vardır. (2001 yılı itibari ile)¹⁵⁹

Araştırma Merkezi, Patrikhane ve Ortodokslukla ilgili çok önemli yayınlara imza atar. Bunlar;

a. Kurumun ilk yaptığı işlerden biri 1969’dan itibaren “*Klironomia*” adlı akademik bir dergi çıkarmak olur. Dergi, Patrikhanenin teolojik görüşleri doğrultusunda yayın yapar ve

¹⁵⁷ *Grigorios Palamas*, 51/1968, s. 76-80; *Klironomia*, 33/ 2001, Selanik, s. 17-18, 33-39; *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1021.

¹⁵⁸ Bu gün Patrikhanede bulunan ve Rumca adlarla anılan metropolitlik makamları ilk geçtileri yerde orjinal adları ile birlikte verilecek, daha sonra ise Türkçe’de bilinen adları ile zikredilecektir.(S.İ.)

¹⁵⁹ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1021.

Patrikhane açısından önemli bir boşluğu doldurur.¹⁶⁰ Zira Patrikhanenin İstanbul'da yayımlanan *Orthodoksia* (1926-1963) adlı dergisi 1963'de kapatıldığı için o yıllarda Patrikhanenin henüz akademik bir dergisi yoktur.

b. Kurumun bir diğer faaliyeti de yukarıda bahsettiğimiz “*Orthodoksia*” adlı dergiyi Selanik’de 1994’den itibaren yeniden çıkarmasıdır. Yılda dört sayısı yayımlanan dergi, bu gün Patrikhane’nin resmi yayın organı ve akademik dergisi konumundadır.¹⁶¹

c. Dergicilik adına yapılan bir diğer önemli faaliyet de, Patrikhane tarafından Osmanlı İmparatorluğunun son yarım asrı boyunca (1880-1923) İstanbul’da çıkarılmış olan 47 ciltlik “*Ekklesiastiki Alithia*” (*EA*) adlı derginin tıpkı basımının yapılmasıdır. Dergi, Patrikhanenin hafızası ve geçmişi açısından önemli olduğu kadar, o dönemdeki Patrikhanenin diğer kiliselerle ve hükümetle ilişkileri bağlamında Yakın Türk Tarihi açısından da çok önemli bir kaynaktır.¹⁶²

d. Merkez, “*Analekta Vladaton*” adı altında tarih, teolojik ve arkeolojik içerikli seri halinde geniş bir külliyat çıkarmaktadır. Halen devam eden seride en son 52. cilt yayımlanır. (2001)

e. Aynarozla ilgili olarak “*Thisavri tu Ayiu Orus*” adlı lüks baskılı dört ciltlik bir çalışma ile yine Aynaroz’la ilgili olarak Profesör P. Hristos’un “*Patrologia ke Ayion Oros*” adlı çalışması yayımlanır.

f. Ayrıca “*Fos Pateron*”, “*Theologika Dokimia*” (beş cilt), “*Theologika Meletimata*” (dört cilt), adlı teolojik çalışmalarla Grek el yazmalarına dair kataloglar hazırlanır. Yayımlanan eserler kurumun dergisi olan *Klironomia*’da periodik aralıklarla tanıtılmaktadır.¹⁶³

Bu gün merkezin arşivinde Aynaroz manastırlarındaki el yazması eserlere ait 8.850 mikrofilm, bundan başka ayrıca 4.000 mikrofilm bulunmaktadır. Bunların yanında 45.000 ciltlik kitaba sahip olan kütüphane de önemli bir kaynaktır. Bunların bir kısmı satın alınarak, bir kısmı ise bağış yolu ile elde edilmiştir.¹⁶⁴ Bu bağışların büyük bir kısmını 1922’de HRO’dan mezun olan ve uzun sürede Okluda öğretmenlik yapan Niksar Metropoliti

¹⁶⁰ Klironomia, kuruluşunun otuzuncu yılı (1969-1998) anısına 2001’de özel bir sayı hazırlar. Bu sayıda, geçen otuz yılda yayımlanan tüm makalelerin künyelerini bulmak mümkündür. Bu açıdan bu sayı sözkonusu alandaki araştırmacılar için önemli bir kaynaktır. Bkz. *Klironomia*, 33/ 2001, Selanik.

¹⁶¹ Derginin İstanbul’da çıkarıldığı ilk dönemi (1926-1963) ile ilgili geniş çaplı bir tanıtım çalışması için bkz. Adamantiu St. Anestidi, *Orthodoksia İthikothiriskeftikon Periodikon tu İkumeniku Patriarhiu (1926-1963)*, Atina, 1984.

¹⁶² Dergi ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Th. Hristu Krikoni, , “İs tin Epanekdosin tu Periodiku ‘Ekklesiastiki Alithia’Konstantinupoleos 1880-1923 ke tu Parartimatos Aftis ‘O Neos Pimin 1919-1923’ *Klironomia*, 16/B, 1984, Selanik,

¹⁶³ Bkz. *Klironomia*, 16-B/ 1984, s. 361-364.

¹⁶⁴ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1022.

Hrisostomos (Koroneos) tarafından bağışlanan kitaplar oluşturur.¹⁶⁵ Merkez bunların dışında çeşitli kitaplar basmakta, konferanslar, seminerler vb. etkinlikler düzenlemektedir.

Faaliyetlerini kısaca özetlemeye çalıştığımız bu kurum, basın yayın, inceleme ve araştırma konuları bakımından bu gün Patrikhanenin en önemli merkezidir diyebiliriz. Bir anlamda Pateristik Merkez, Patrikhanenin beyni konumundadır.

Patrikhanenin Yunanistan'daki bir başka kurumu da "*Patrikhane Uzak Doğu Ortodoks Misyonerlik Merkezi*" (Patriarhikon İdrima Orthodoksu İerapostolis Apo Anotolis) dir. Merkez, Patrikhane tarafından Uzak Doğudaki misyon çalışmalarına destek amacıyla kurulmuştur. Kurum, Patrikhane tarafından dört yılda bir atanan on bir kişilik yönetim kurulu üyeleri tarafından yönetilmektedir. Başkan İoannis Lappas (Teoloji Doktoru), Başkan vekili Vasilios Anagnostopoulos'tur. (2001) Merkez, Yunanistan'da *Elefteros Venizelos 59a, 155 62 Holarhos Attikis* adlı adreste faaliyet göstermektedir.¹⁶⁶

4.4.3.b.Patrikhane Ortodoksluk Merkezi (1966) ve Ortodoks Teolojik Araştırmalar Enstitüsü (1997) Chambesy, Cenevre – İsviçre.

İsviçre'nin Cenevre kentindeki Chambesy'de Patrikhanenin iki kurumu bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1966'da kurulan "*Patrikhane Ortodoksluk Merkezi*", diğeri ise 1997'de faaliyete geçen ve lisansüstü eğitim veren "*Ortodoks Teolojik Araştırmalar Enstitüsü*"dür. Burada sırasıyla bu iki kurumu aynı başlık altında kısaca tanıtmaya çalışacağız.

Bunlardan ilki olan Patrikhane Ortodoksluk Merkezi, yine patrik Athinagoras I zamanında, Patrikhane ve Kutsal Sinod tarafından 1966'da alınan bir kararla kurulur. Kuruluş metninde ifade edildiğine göre amacı, Batılı Hristiyan dünyaya özellikle de Batı Avrupa'ya Ortodoks inancını, ibadetini, teolojisini, kilise öğretilerini ve geleneğini tanıtmak, ayrıca diğerkiliseler ve mezheplerle ilgili teolojik ve ruhani hayatla ilgili çalışmalar yapmak, bunun yanında Ortodoks kiliseler arasında ilişkilerin kurulmasına ve böylelikle Ortodoks birliğinin sağlanmasına katkıda bulunmak, son olarak da aynı şekilde diğerkiliselerle Ortodoks kiliseler arasında Hristiyan birliğine yönelik olarak çalışmalara katkı sağlamak şeklinde tarif edilir.¹⁶⁷

Araştırma merkezinin bulunduğu yere daha sonra "*İeros Naos tu Apostolu ton Ethnon Pavlu*" adlı bir de kilise yapılır. (1975) Kilise Cenevredeki Ortodokslara (Rum, Fransız, Arap, Romen) hizmet vermektedir. Kurumun idarecisi ve yönetim kurulu başkanı İsviçre

¹⁶⁵ Stavridu, *Halki*, s. 317

¹⁶⁶ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1024-1025.

¹⁶⁷ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1022-1023; *Le Centre Orthodoxe Du Patriarcat Ecumenique A Chambesy* (Merkezi tanıtmak adına yayımlanan bir kitapçık), tarihsiz, s. 17-18.

Metropoliti Damaskinos, yardımcısı aynı zamanda *Selanikteki Pateristik Merkezin* başkanı olan Aydın ve Thiron Metropoliti Athanasios Papas'dır. (2001). Bunların dışında diğer idari işlerde görevli olanlar ve başka üyeler de bulunmaktadır. Kurum, kuruluş amacında belirtildiği gibi Ortodokslar ve diğer Hıristiyan kiliselerle ilgili çeşitli programlar düzenlemektedir. Bunların yanında "*Episkepsis*"(1969-), "*Sinodika*" ve "*Theologika Melete*" adlı dergileri çıkarmaktadır. Merkez, kütüphanesi, okuma salonları, mutfağı ve kilisesi ile geniş bir külliye şeklindedir.¹⁶⁸ Patrikhanenin burada gerçekleştirdiği önemli organizasyonlardan bazıları şunlardır; *IV. Panortodoks İstişare Toplantısı* (1968), *Ortodokslararası Hazırlık Toplantısı* (1971), *Panortodoks Konferansı Öncesi Hazırlık Toplantıları* (I. 21-28 Kasım 1976; II.3-12 Eylül 1982; III. 26 Ekim-6 Kasım 1986)¹⁶⁹

Patrikhanenin buradaki ikinci kurumu olan "*Ortodoks Teolojik Araştırmalar Enstitüsü*" "Ortodoksluk Merkezinden" bağımsız olarak akademik faaliyetlerde bulunur. Enstitü, 1997-1998 eğitim yılından itibaren Friburgs Üniversitesinin Roma-Katolik Teoloji Okulu ve Cenevre Üniversitesinin Protestan Teoloji Okulu ile birlikte eğitime başlar. Enstitü, yukarıdaki Ortodoksluk Merkezinin kuruluş amacında belirtilen faaliyetleri daha akademik bir düzeyde sürdürmeyi ve geliştirmeyi hedefler. Burada lisansüstü eğitilmiş laik veya ruhban sınıfından yeni teologlar yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca öğrencilerin diğer kiliselerle ilgili açılmış olan okullar aracılığıyla, bu dinler hakkında daha geniş bilgi sahibi olmaları ve kiliseler arası ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir.¹⁷⁰

Enstitünün rektörü ((Pritanis), İsviçre Metropoliti Damaskinos'tur. Ortodoks hocaları; Efes Metropoliti Yeron Hrisostomos (Dogmatik Teoloji okutur), Vlasios Fidas (Kilise Tarihi ve Kilise Hukuku). Katolik Hoca; Guido Vergauwen O. P., (Pratik Teoloji), Protestan Hoca; Olivier Fatio (Kilise Tarihi). Bunların dışında eğitim kadrosu içinde İsviçre Metropoliti Damaskinos, Aydın ve Thiron Metropoliti Athanasios Papas, Konstantinu Skuteri gibi isimler de bulunmaktadır. (2001)¹⁷¹ Enstitüde, Teolojinin hemen hemen tüm alanları ile ilgili çeşitli dersler¹⁷² okutulmaktadır.¹⁷³

Ortodoksluk merkezinin tarihi daha eski olmakla birlikte Enstitü henüz daha yeni sayılır. Belki de enstitünün diğerlerinden farkı programlarında Katolik ve Protestan öğretilere

---

¹⁶⁸ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1022-1023; ; *Le Centre Orthodoxe Du Patriarcat Ecumenique A Chambesy*, s. 39-40;

¹⁶⁹ Stavridu, *A Concise History of...*, s. 108.

¹⁷⁰ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1026-1027.

¹⁷¹ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1027.

¹⁷² Ders programları hakkında geniş bilgi için bkz. <http://www.institutorthodoxe.org>.

¹⁷³ Daha geniş bilgi için bkz. Tranupoleos Damaskinu, "To Orthodoxu Kentron tu İkumeniku Patriarhiu is Sambesi Yenevis" *EEOX*, Atina, 1980, s. 283-288 (Naklen Stavridu, *Halki* 30)

biraz daha fazla yer vermesidir. Enstitü, Avrupa'nın merkezi bir yerinde olması sebebi ile Patrikhanenin Batı Avrupa'daki faaliyetleri için önemli bir merkez konumundadır.

Ayrıca Cenevre'de 1946'da "Dünya Kiliseler Birliği" tarafından kurulmuş olan "Bossey Ekümenik Enstitüsü" de bulunmaktadır. Enstitünün amacı "Dünya Kiliseler Birliği"nin, Hıristiyanlar arasında işbirliğini sağlamaya yönelik çalışmalarına destek olmaktır. Cenevre'deki bu enstitüde bu amaca yönelik dersler, kurslar düzenlenmektedir. Patrikhane de bu birliğin önemli üyeleri arasındadır. Patrikhaneden giden *Vasilios Anagnostopulos* (1968-1975), *Vasilios Stavridis* (1975-1983) gibi isimler belli bir süre bu enstitüde üye olarak bulunmuşlardır.¹⁷⁴

4.4.3.c. Patrik Athinagoras Ortodoksluk Enstitüsü (Berkeley, California, ABD, (1981/1986))

Kısaca "PAOI" (The Patriarch Athenagoras Orthodox Institute) olarak bilinen Enstitü, Patrikhane ve Kutsal Sinod kararı ile Patrik Athinagoras I (1948-1972) adına kurulur. ABD'de bulunan merkezin amacı öncelikle buradaki Ortodoks teoloji çalışmalarını desteklemek, geliştirmek ve bu alanda çalışan Ortodoks teoloji mezunlarına yardımcı olmaktır. Enstitü, ABD'deki Ortodoks kiliseler ve diğer kurumlarla yakın ilişki içerisinde.¹⁷⁵

Enstitünün başkanı ve idarecisi Apostolos G. Manulis, danışma kurulu başkanı Hristos Kamacis, başkan vekili ise Presbiter Anastasios Paspaliaris'dir. (2001) Kurumun faaliyetlerinden birisi düzenli olarak yapılan konferanslardır. Bu konferanslar, alanında uzmanlaşmış kişiler tarafından verilmekte ve genellikle Ortodokslukla ilgili konulardan oluşmaktadır. Kurum akademik alanda periodik aralıklarla sempozyumlar düzenlemektedir. Yaklaşık 10.000 ciltlik kütüphanesi ile araştırmacılara hizmet vermektedir. Ayrıca lisans mezunu teoloji öğrencilerine Ortodokslukla ilgili çalışmalarında destek olma amacı ile burs imkanı da sağlamakta, yetenekli öğrencilere çeşitli kurslar düzenlemekte ve eğitim desteği vermektedir. Kurum "Orthodoksia" (bu Selanik'deki merkezin çıkardığı akademik dergiden farklıdır) adlı bir bülten çıkarmakta ve ayrıca değişik kitaplar da yayımlamaktadır. Berkeley Üniversitesi öğrencileri ile yakın ilişki içerisinde olan okul, özellikle buradaki Ortodoks öğrencilerin dini ve ruhani ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmaktadır.¹⁷⁶ Doğu Hristiyan Kiliseler üzerine yapılacak çalışmalara destek amacı ile Rusça, Slavca, Sırpça, Arapça, Mısır

¹⁷⁴ Geniş bilgi için bkz. Vasiliu Stavridu, "To İkumenikon İnstituton tu Bossey Plision tis Yenevis en Elvetia" *Ekklesia ke Theologia*, III/ 1982, Londra, s. 431-440.

¹⁷⁵ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1025.

¹⁷⁶ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 1025-1026.

Kopt dili gibi doğu dilleri Modern Yunanca Fransızca, Almanca gibi modern dillerde de dil kursları düzenlenmektedir.¹⁷⁷

Enstitü, Berkeley / California’da bulunan ve ABD’deki değişik kiliselere mensup bir çok ilahiyat okulunun üye olduğu “*Teoloji Mezunları Birliği*” (Graduate Theological Union) üyesidir.¹⁷⁸

4.4.4. Diğer Ortodoks Teoloji Okulları (Selanik İlahiyat ve Diğerleri)

Daha önceki yıllarda olduğu gibi bu dönemde de Ortodoks dünyasında Patrikhaneden bağımsız başka yeni teoloji okulları açılmaya devam eder. Bunlardan birisi de 1926’da kurulan Selanik Aristoteles Üniversitesine bağlı olarak eğitim veren Selanik İlahiyat Fakültesidir. Burada Fakülte ile HRO arasındaki ilişki nedeni ile Selanik İlahiyat hakkında biraz daha detaylı bilgiler verirken diğer okullardan sadece isim olarak bahsedeceğiz.

Selanik İlahiyat Fakültesinin, Patrikhane ile hukuken bir bağının olmamasına rağmen burasının Patrikhanenin “Yeni Bölgeler” (*Neon Horon*) denen sınırlar içerisinde yer alması, İncillerin ilk yazımından¹⁷⁹ Bizansa kadar uzanan şehrin tarihi bir öneme sahip olması, Selanik ve civarında Patrikhaneye bağlı kurumların olması (Selanikteki iki manastır, araştırma merkezi, Aynaroz) gibi nedenlerle Atina İlahiyata¹⁸⁰ nazaran Patrikhane ile daha yakın bir ilişki içerisinde olduğunu söyleyebiliriz. Bu yakın ilişki nedeni ile olsa gerek, Patrik Bartholomeos’e 1987’de Yunanistan ziyareti sırasında Selanik İlahiyat’tan (Selanik Aristoteles Üniversitesine bağlı bir çok bölümler de dahil olmak üzere) fahri doktora unvanı verilmiştir.¹⁸¹ Selanik İlahiyatın ders programları, HRO ile hemen hemen aynı olup birbirlerine denk kabul edilmişlerdir.¹⁸² Bu nedenle de 1971’de HRO’nun Teoloji bölümü kapatıldığında ara sınıflarda olan 11 öğrenci yatay geçişle Selanik İlahiyata geçmiş ve

¹⁷⁷ <http://sites.silaspartners.com/orthodoxinstitute>.

¹⁷⁸ “Teoloji Mezunları Birliği” (Graduate Theological Union) için bkz. <http://www.gtu.edu>.

¹⁷⁹ Bu gün mevcut İncilleri oluşturan mektuplardan ikisi “Selaniklilere” hitaben yazılmıştır.

¹⁸⁰ Bizim gözlemlediğimiz kadarı ile Atina İlahiyat Fakültesi daha milliyetçi bir çizgide gibi görünmektedir. Nitekim Kıbrıslı Rumların kurduğu silahlı örgüt EOKA’nın üyesi olup Atina İlahiyat Fakültesinden mezun olan kişilerin (Makarios III’de Atina İlahiyat Fakültesi mezunu olduğu hatırlanmalıdır) fotoğrafları bu gün halen Atina İlahiyat Fakültesinin koridorlarında şeref tablosu olarak sergilenmektedir. (Nisan 2006’da Atina İlahiyatı ziyaretimiz sırasındaki gözlemlerimiz) Dolayısı ile Atina İlahiyat’ın daha çok Yunanistan Kilisesine yakın dururken, Selanik İlahiyat Fakültesinin ise daha ılımlı kimliği ile Patrikhaneye yakın durduğunu söyleyebiliriz.

¹⁸¹ 1997’de Selanik Üniversitesinde, geniş bir katılımı ile düzenlenen törende, başta Teoloji bölümü olmak üzere hemen hemen tüm Üniversitenin her alandaki fakülteleri tarafından Patriğe fahri doktora unvanları verilir. Bunun anısına Selanik Üniversitesi tarafından Patriğin ve Patrikhanenin de tanıtıldığı İngilizce ve Yunanca olmak üzere özel bir albüm hazırlanır. Bkz. *İdiki Timitiki Ekdilosı tu Aristotelıu Panepistimiu Tessalonikis Yia Tin A. Th. P. ton İkumeniko Patriarki Vartholomeo / Aristotle University of Thessaloniki Special Ceremony in Honour of the Ecumenical Patriarki Bartholomeo*, 1 Ekim 1997, Selanik.

¹⁸² Bkz. “HRO’da Eğitim Öğretim ve Dersler” adlı bölüm.

öğrenimlerini burada tamamlamışlardır.¹⁸³ HRO'dan mezun olanların bir kısmı akademik çalışmalarını burada devam ettirmektedirler. Buna örnek olarak halen okulda öğretim görevlisi olarak görev yapan *Apostolos Glavinas, Konstantinu N. Yiokarinis* gibi HRO mezunları sayılabilir.¹⁸⁴

Selanik Üniversitenin İlahiyat Fakültesi bölümü 1942 yılında eğitime başlar. Bu, Atina İlahiyattan sonra Yunanistan'daki ikinci İlahiyat fakültesi olur. Amacı laik ve ruhbandan oluşan öğrencilere yüksek seviyede din eğitimi vermek, böylelikle hem kilisenin ihtiyacını karşılamak hem de ülkedeki okullarda din öğretmeni ihtiyacına cevap vermektir. Ayrıca okul, akademik anlamda teoloji araştırma ve incelemelerine de katkı sağlayacaktır. İlk açıldığında okulda öğrenim dört yıllıktır ve dersler üç temel bölüme ayrılır, bunlar; 1. Teoloji, 2. Pimantik, 3. Kilise ve Sosyal Hizmetler (Ekklesistikis ke Kinonikis Diakonias)'dir. Başlangıçta bu bölümlerde okutulan dersler şunlardır: *Genel Kilise Tarihi, Yeni Ahid'e Giriş ve Tefsiri, Eski Ahid'e Giriş ve Tefsiri, Genel Kilise Edebiyatı (Grammatologia), Dogmatik ve Sembolik, Katihitik*¹⁸⁵ ve *Ansiklopedik Teoloji, Omilitik*¹⁸⁶ ve *Litürji*¹⁸⁷, dir. 1946'da yeni dersler eklenir, bunlar; *Yeni Ahit Tarihi, Ahlak, Apoloji*¹⁸⁸, *Felsefeye Giriş, Kilise Hukuku, Pimantik, Hristiyan ve Bizans Arkeolojisi*. İlerleyen yıllarda *Yunanistan Kilisesi Tarihi, Slav Tarihi ve Diğer Ortodoks Kiliseler Tarihi, Din Bilimi (Thriskiologia), Ayiologia ve İmnologia* (Azizlere ait ilahiler), *Dogmalar Tarihi, Ekümenik Hareketler* gibi dersler konur. İlk dönemlerde bu dersler - aynı zamanda okulun ilk dekanı (Kosmitör) olan - Arhimandrit Averkios Papadopulos, B. İoannidis, G. Bonis, B. Eksarhos, D. Muraitis, D. Petrakakos, gibi hocalar tarafından verilir, ilk dönemlerde hoca sayısı da 17'dir.¹⁸⁹

Fakültede ilk kez 1962-1964 akademik yılında lisansüstü eğitime de başlanır ve bitirenlere doktora diploması verilir. 1982'de yapılan bir değişiklikle Selanik İlahiyat iki ayrı bölüme ayrılır ve bu bölümler bir dekanın yönetiminde ancak iki ayrı başkan/idareci

¹⁸³ Stavridu, *Halki*, s. 495-496

¹⁸⁴ Bkz. "HRO Mezunları" adlı bölüm

¹⁸⁵ Katihitik" dinle ilgili genel bilgilerin verildiği bir derstir. Çocuklara ve gençlere yönelik olarak ayrı ayrı yaş gruplarına göre verilir. Yeni bir dine girene verilen ilk dersler de bu türdür.

¹⁸⁶ Omilitik", bazen "Ritorik" olarak da kullanılmakta, hitabet ve belâgat sanatları ile ilgili olup, teorik ve pratik olarak papaz adayına verilen / gösterilen önemli dersler arasında yer almaktadır.

¹⁸⁷ Dinler Tarihinde genelde "Litürji" (Litürgiki) şekliyle kullanılan kelime, Hristiyanlıkta, *ibadet yöntemi ve ayin usulü* anlamına gelmektedir. Bu, din adamlarının en önemli vaziflerinden biri olduğu için papaz adaylarına bu alanda teorik ve uygulamalı dersler verilir.

¹⁸⁸ "Apoloji" (Apologitik), kelime olarak *savunma, bir görüşü müdafaa etme* anlamına gelmektedir. Dini literatürde Hristiyanlığın müdafası için çokca kullanılan bir terimdir. Bu anlamda Hristiyan din adamları tarafından kilisenin kabul ettiği resmi doktrinine karşı çıkan, anti Hristiyanî fikirlere karşı cevap olarak, Apoloji "reddiye" tarzında eserler kaleme alınmıştır.

¹⁸⁹ Hr. Evgenidis, "Theologiki Sholi Thessalonikis", *ÖHE*, VI/270; Vasiliu Tr. Yultsi, *Ellines Pthiuihi Orthodoxeon Theologikon Sholon 1941-1975*, s. 30-32; Hristu Krikoni, "İstoria tis Theologikis Sholis Thessalonikis", *Ortodoksia*, 70/1995, s. 600-602.

tarafından yönetilirler.¹⁹⁰ Bu Bölümler: a) **Teoloji Okulu**: Kendi içerisinde beş bölümden oluşur. b) **Papazlık Okulu ve Sosyal Teoloji** (School of Pastoral and Social Theology): Bu da kendi içerisinde dört bölümden oluşur. Her bölüm altında değişik dersler okutulmaktadır.¹⁹¹ Okul ilk elli yılında (1942-1992) 5.200 mezun verir. Mezunların çoğu laik ya da papaz olarak orta eğitim kurumlarında öğretmenlik yapmakta, bir kısmı kiliselerde görev almakta, yine bir kısmı da çeşitli üniversitelerde akademik çalışmalarını sürdürmektedir, bazıları da daha başka alanlarda hizmet vermektedirler. İki zemin ve bir girişten oluşan Okul kütüphanesi 100.000'in) üzerindeki zengin kitapla Ortodoks araştırmaları için önemli bir kaynak konumundadır.¹⁹² İlahiyat Fakültesi 1953'den itibaren “*Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiu Thessalonikis*” (ΕΕΘΣΠΘ) adlı akademik bir dergi çıkarır. Dergi, okulun iki ayrı bölüme ayrılmasıyla 1990'lardan sonra “Teoloji Okulu” ve “Papazlık Okulu ve Sosyal Teoloji” dergileri olmak üzere iki farklı şekilde yayınına devam eder.

Bu dönemde açılan diğer yüksek teoloji kurumları arasında şunlar da sayılabilir:

Belgrat Üniversitesi Teoloji Okulu (1920, Belgrat / Yugoslavya-Sırbistan)¹⁹³,

Sofya Üniversitesi Teoloji Okulu / Akademisi (1923, Sofya / Bulgaristan)¹⁹⁴,

Bükreş Üniversitesi Teoloji Enstitüsü (Bükreş / Romanya)¹⁹⁵,

Saint Vladimir (Rus Kilisesi) Ortodoks Teoloji Okulu/Semineri (1937, New York/ ABD)¹⁹⁶,

Prag Teoloji Okulu (1950, Prag / Çekoslovakya-Çek Cumhuriyeti)¹⁹⁷.

¹⁹⁰ Hristu Krikoni, *a.g.m.*, s. 602-603

¹⁹¹ Her iki bölümün alt dalları ve okutulan dersler şunlardan oluşmaktadır :

A. Teoloji Okulu:

1) *Biblical Literatür ve Din Bilimleri Bölümü*: Eski Ahit, Yeni, Ahit, Din Bilimleri, Klasik Diller (Grekçe, İbranice vb.)

2) *Kilise Tarihi, Hristiyan Literatürü, Arkeolojisi ve Sanatı: Bölümü*: Genel Kilise Tarihi, Yunanistan Kilisesi Tarihi, Slav Kiliseleri Tarihi, Kilise Literatürü, Hristiyan ve Bizans Arkeolojisi.

3) *Dogmatik Teoloji Bölümü* : Dogmatik, Dogmalar Tarihi, Sembolik, Ekümenik Hareketler, Felsefe Tarihi

4) *Latria (İbadet), Hristiyan Eğitimi ve Kilise İdaresi Bölümü* : Omilitik, Litürji, Kilise Musikisi, Hristiyan İlmihali (Katihitik), Din Eğitimi, Kilise Hukuku ve Teolojiye Giriş

5) *Ahlak ve Sosyolojik Araştırmalar Bölümü* : Ahlak, Genel Sosyoloji, Din Sosyolojisine Giriş, Hristiyanlık Sosyolojisi ve Pimantik.

B. Papazlık Okulu ve Sosyal Teoloji

1) *Kitabı Mukaddes ve Patristik Gelenek Bölümü*: Kitabı Mukaddes, Patristik Gelenek, Din Bilimleri

2) *Kilise Tarihi ve Dogmatik Teoloji Bölümü*: Kilise Tarihi, Yunanlılık ve Ortodoksluk, Dogmatik ve Sembolik Teoloji

3) *Litürji- Hristiyan Arkeolojisi ve Sanatı Bölümü* : Litürji, Hristiyan Arkeolojisi ve Sanatı, Ayiologia (Azizlere dair), Bizans Musikisi ve İlahi Okuma Sanatı

4) *Kilise Hukuku, İdaresi, Hayatı ve Hizmetleri* : Kilise Hukuku, Pimantik, Pimantik Psikolojisi, Misyonerlik, Pedagoji, Hristiyan Ahlakı ve Sosyoloji. Bkz. <http://web.auth.gr/theosch/dptms.htm>

¹⁹² Hristu Krikoni, *a.g.m.*, s. 606-607.

¹⁹³ “Serviki Eklisia”, *ΘHE*, XI/85.

¹⁹⁴ Ap. Mihailof, “İ Theologiki Akademia Sofias”, *ΘHE*, XI/314-317.

¹⁹⁵ Dim. B. İkonomidis, “Rumaniki Eklisia” *ΘHE*, X/851.

¹⁹⁶ İoakim Valasiadis, “Theologike İdisis”, *Theologia*, 39/1968, s. 868-691.

Yukarıda modern dönemlerde açılmış olup patrikhaneye bağlı olarak hizmet etmiş olan Papaz Okulları, Teoloji Okulları, Araştırma Merkezleri ve Enstitüler dışında eğitime destek olan başka yan kurum ve kuruluşlar da bulunmaktadır. Kütüphaneler, arşivler, matbaalar, kendi kütüphanesi ile birlikte Fenerdeki Patriklik Merkezi, Metropolitlik, Başpiskoposluk ve Piskoposluk Makamlarının buldukları merkezler ve birçok manastır da eğitime destek veren kurumlar arasında gösterilebilir. Özellikle Piskoposluk ve Metropolitlik merkezleri ile Manastırlar, nazari teoloji eğitiminin yanı sıra, dini ve teolojik bilgilerin pratik olarak uygulandığı eğitim merkezleri konumundadırlar.¹⁹⁸ Ayrıca Patrikhane bünyesinde oluşturulan “*Teolojik Araştırmalar Komisyonu*”, “*Ortodoksia Dergisi Yayın Komisyonu*”, “*Yıllık Yayımlama Komisyonu*”, “*Arşiv ve Kütüphaneler Komisyonu*”¹⁹⁹ gibi değişik komisyonlar da Patrikhanenin eğitime katkı sağlayan birimleri arasında sayılabilir.

---

¹⁹⁷ Stavridu, “Orthodoks Theologiki Ekpedevsis..” s. 608-617.

¹⁹⁸ Stavridu, “İ Theologiki Ekpedevsis...” s. 301.

¹⁹⁹ *İmerologion tu Patriarhiu...*, s. 560-564.

BİRİNCİ BÖLÜM
HEYBELİADA RUHBAN OKULU TARİHİ

1. Okulun Adı ve Yeri

Günümüz Türkiyesinde daha çok “Heybeliada Ruhban Okulu” olarak bilinen okul, tarih içerisinde birbirine yakın birkaç değişik adla anılır. Okuldan, çeşitli tarihli Osmanlı arşiv belgelerinde; “Rum Milletine Mahsus İlmî Kelam Mektebi”¹, “Papaz Mektebi” ve “Ruhban Mektebi”² diye söz edilmektedir.³ Osmanlı Döneminde farklı tarihlerde (1845, 1853, 1857, 1867, 1903) Rumca yayımlanan okul nizamnamelerinde ise okulun adı, “*Ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Εκκλησίας*”⁴ (H Θεολογική Σχολή τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Εκκλησίας) yani, “Büyük İsa Kilisesi'nin Teoloji Okulu” olarak geçmektedir.⁵ Cumhuriyet döneminde 1951 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığınca hazırlanan yönetmelikte okuldan “Heybeliada Rum Rahipler Okulu” olarak bahsedilir.⁶ Aynı tarihli bu yönetmeliğin Rumca çevirisinde ise okulun adı “*Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης*”⁷ şeklinde geçer, bu ifade bu günkü Türkçeye “Heybeliada Rahipler Okulu” olarak çevrilebilir. Okul bu gün Türkiye’de daha çok “Ruhban Okulu”⁸ adıyla bilinmektedir. (Bu çalışmada da “Ruhban Okulu”, kısa adıyla “HRO” tercih edilecektir.) Okulun adı İngilizcede ise “*The Theological School of Halki / Chalki*” (Heybeliada Teoloji

¹ İslami ilimlerin bir şubesi olan “Kelam İlmî”nin amacı “İslam Dini”ni tanıtmaya ve diğer dinlere karşı savunmaktır. HRO’da bir anlamda Ortodoks Hristiyanlığın tanıtımını ve savunmasını üstlendiğinden Osmanlıda okul için “İlmî Kelam Mektebi”denmiş olabilir.

² “Rum Milletine Mahsus İlmî Kelam Mektebi” ifadesi için bkz. İrade Hariciye (BOA. İ.HR.) 143/7350, 3 Recep 1273/28 Şubat 1857; İrade Dahiliye (BOA.İ.DH.) 1138/88817, 10 Şevval 1306/ 9 Haziran 1889 (Bundan sonra dosya ve gömlek numaraları kısaca 48/64 şeklinde verilecektir); “Papaz Mektebi” için bkz. BOA. İ.DH. 1279/100655, 22 Zilkade 1309 / 17 Haziran 1892; “Ruhban Mektebi” için bkz. İrade Şurayı Devlet (BOA.İ.ŞD.) 109/6525, 17 Muharrem 1309/23 Ağustos 1891; BOA.İ.HR..356/1315, 28 R. Ahir 1315/25 Eylül 1897.

³ Osmanlı arşiv belgelerinde Heybeliada’da bulunan ve Birinci Dünya Savaşının sonuna kadar eğitim veren “Rum Ticaret Okulu”ndan “Rum Okulu” diye bahsedilir. Dolayısıyla Ticaret Okulu ile Ruhban Okulu birbirine karıştırılmaması gerekir. Örneğin 1880 tarihli birkaç arşiv belgesinde Ticaret Okulu kastedilerek “Rum Mektebinde” yapılan soruşturma ve tahkikattan bahsedilir. Bkz. Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (BOA.YA.HUS.) 163/130, 25 R.Evvel 1297/7 Mart 1880.

⁴ Yunanca orijinal kelimelerin Türkçe ses karşılıkları verilirken Yunanca’daki “Tonosları” (vurguları) dikkate almayacağız.

⁵ *Kanonismos Organikos tis en ti kata Halkin İera Moni tis Ayias Triados Theologikis Sholis tis Hristu Ekklesias, 1845* (HRO 1845 Yönetmeliği), I. Bölüm, I. madde, Patrikhane Matbaası, İstanbul, 1845; *Kanonismos tis en Halki İeras Patriarhikis Theologikis Sholis tis tu Hristu Megalis Ekklesias, 1903*, (HRO 1903 Yönetmeliği), I. Bölüm, I. madde Patrikhane Matbaası, İstanbul, 1903; Stavridu, *Halki*, s. 45. (Bundan sonra Rumca okul yönetmelikleri kısaca “*Kanonismos tis Halkis 1845*” ve “*Kanonismos tis Halkis 1903*” şeklinde verilecektir)

⁶ *Heybeliada Rum Rahipler Okulu Yönetmeliği*, I. madde, TCMEB Talim Terbiye Dairesi Arşivi, Kurul Karar Defteri, Karar No 151, Tarih: 25/09/1951. (Bundan sonra bu yönetmelik kısaca “*HRO Yönetmeliği 1951*” şeklinde verilecektir.)

⁷ *Kanonismos tis Halkis, 1951*, İstanbul, 1953, I. madde. (1951 tarihli yönetmeliğin aynı zamanda Türkçesi de elimizde bulunduğundan, bundan sonra 1951 yönetmeliği için kaynak olarak Türkçe olanı tercih edilecektir.)

⁸ “Ruhban Okulu” ifadesinde geçen “Ruhban”, Arapça’dan Türkçeye geçmiş bir kelimedir. Ruhban, Arapça’da ismi fail kalıbındaki “Rahip” kelimesinin çoğuludur ve müzekkerdir (erkekler için kullanılır). Bu haliyle “Ruhban” Türkçede, Hristiyan din adamları anlamında “Rahipler” şeklinde kullanılmaktadır. Kelimenin müennesi (kadınlar için kullanımı) ise “Rahibe” (çoğulu Rahibetun/Ravahibun) şeklindedir. İbni Manzur, *Lisanü'l-Arap*, Beyrut, (Tarihsiz), I, s. 437; Serdar Mutçalı, *Arapça Türkçe Sözlük*, İst. 1995, s. 344.

Okulu) olarak geçmektedir. Okulun Teoloji Bölümü'nün kapanmasıyla birlikte 1971/1972 öğretim yılından itibaren okul, halen “*Özel Heybeliada Rum Erkek Lisesi*” adını taşımaktadır.⁹

Osmanlı dönemindeki Türkçe (Osmanlıca) tanımlamalarda okul daha ziyade Rum milleti ile özdeşleştirilerek “Rum” tabiri öne çıkartılırken, Rumca ifadelerde ise okulun Kilise ve Patrikhane ile ilişkilendirilerek tanımlandığını görüyoruz. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise Türkçe kullanımlarda genelde “Ruhban” ifadesine vurgu yapılır. Bu dönemde okula dair Rumca yazılan eserlerde Kilise ve Patrikhanenin ismi pek fazla öne çıkarılmaz. Onun yerine daha çok “*Ī Īera Theologiki Sholi tis Halkis*” (Heybeliada Ruhban Okulu) ifadesi tercih edilir. Aşağıda okulla ilgili yaygın olarak kullanılan bu isimlendirmede geçen kelimelerin anlamlarını açıklamaya çalışacağız.

Okulun Yunanca adındaki “Īera” (**Īerá**) kelimesi, *kutsal, mübarek, mukaddes, aziz* gibi anlamlara gelen Yunanca “Īeros” (**Īerós**)’dan gelmekte ve kelimenin sonu, cümle içinde kullanılışına göre (eril, dişi, isim, sıfat vb) değişebilmektedir.¹⁰ Kelime Ortodoks teolojide bir çok kutsal temayı ifade etmek için kullanılır. Örneğin Kitabı Mukaddes için “*Īera Vivlia*”, Aya Sofya için “*Īeros Naos tis Ayias Sofias*”, Kutsal Sinod için “*Īera Sinodos*” vb. şekillerde kullanılır. “Īera”, İngilizce’deki “Holy” kelimesine karşılık gelmektedir.¹¹

Okulun adında geçen ikinci kelime “Theologiki” (**Θεολογική**)’dir. Kelime *tanrıbilim, ilahiyat, teoloji* anlamındaki “Theologia” (**Θεολογία**)’dan gelmekte ve yukarıda olduğu gibi sıfat olarak kullanıldığında *tanrıbilimsel, teolojik* gibi anlamları içermektedir.¹² Theologiki, Theologia ve onlarla aynı kökten gelen *tanrıbilimci, teolog, ilahiyatçı*, anlamındaki “Theologos” (**Θεολόγος**) kelimeleri Ortodoks teolojinin en temel kavramlarıdır. “Theologos” kelimesi de “Theos” ve “Logos” kelimelerinin birleşiminden meydana gelen mürekkep bir isimdir. Burada geçen “Theos” (**Θεός**), *Tanrı, Allah, Rab* demektir. “Logos” (**λόγος**) ise sözlükte *söz, konuşma, kelam, vaaz düşünce* gibi anlamlara gelir. “Logos” terim olarak, Hıristiyanlıkta daha çok İsa Mesih için kullanılır. Zira İncillere

⁹ Necdet Yaşar, “Heybeliada Ruhban Mektebi”, *Dünden Bu Güne İstanbul Ansiklopedisi, (DBİA)* 1994, c. 4, s. 58.

¹⁰ *Yunanca Türkçe Sözlük*, Doğu Dilleri ve Kültürleri Merkezi Yay. Atina, 1994.

¹¹ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, İnstituto Neoellinikon Spudon Aristotelio Panapistimio Thessalonikis, Selanik, 2001, s. 609; *A Patristic Greek Lexicon*, (editör G.W.H. Lampe) Oxford University Press, 1972. (First Publish 1961), s. 670-671.

¹² Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde Yunanca “Theologia” kelimesi, Türkiyedeki Dinler Tarihi terminolojisinde yaygın olarak kullanılan haliyle “Teoloji” şeklinde ifade edilecektir.

göre Mesih, Tanrı'nın ete-kemiğe bürünmüş ve bedenleşmiş ezeli kelimidir.¹³ Kelimenin kökeni Hıristiyanlık öncesi kadim Yunan'a, Platon ve Aristo'ya kadar uzanmaktadır.¹⁴

Ruhban Okulunun isminde geçen "Sholi" (**Σχολή**) kelimesi ise *okul, ekol, fakülte, yüksek okul* gibi anlamlara gelmektedir.¹⁵ HRO için söz konusu olan "Teoloji Okulu" (**Θεολογική Σχολή**) ifadesi Ortodokslukta daha ziyade yüksek seviyede din eğitimi veren okullar için kullanılmaktadır. Örneğin Yunanistan'daki *Selanik Aristoteles Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* ile *Atina Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Boston'daki (ABD) *Timiu Stavru* (Holy Cross), Paris'deki (Fransa) *Ayiu Sergiu* ve Sidney'deki (Avustralya) *Apostolos Andreas Enstitüleri* de "Teoloji Okulu" olarak isimlendirilirler.¹⁶ İlk dönem Hıristiyanlığının en önemli eğitim merkezleri olan Antakya ve İskenderiye okulları da bu şekilde ifade edilmişlerdir.¹⁷ Yukarıda bahsettiğimiz okulların dışında bu gün Yunanistan'da "Yunanistan Din ve Eğitim Bakanlığının" (*İpurgiu Ethnikis Pedias ke Thriskevmaton*) gözetiminde gerek Patrikhaneye, gerekse Yunanistan Kilisesine bağlı olan ve daha aşağı seviyede din eğitimi veren bazı okullar da vardır. Patmos, Aynaroz, Girit gibi değişik yerlerde bulunan bu tür okullar için genelde, *Papaz Okulu* anlamına gelen "İeratiki Sholi" (**Ιερατική Σχολή**) veya *Kilise Okulu* anlamında "Ekklesiastiki Sholi" (**Εκκλησιαστική Σχολή**) denilmektedir. Bunların dışında ayrıca Yunanistan'da *Yüksek Okul* anlamına gelen "Anotera Sholi" (**Ανώτερα Σχολή**) denen okullar da vardır. Bu okullar, seviye olarak orta öğretimdeki "Kilise Okulları"nın üstünde, ancak "Teoloji Okulları"nın altında eğitim veren iki-üç yıllık Meslek Yüksek Okullarıdır..¹⁸ (Orta öğretimdeki lise ile Üniversite öğretimindeki İlahiyat okullarının arasında) Meslek Yükseokulu olan bu dini kurumlar yakın zamana kadar devlete bağlı okullardı. Ancak son dönemlerde bunların doğrudan Kiliseye bağlanması gündeme geldi. Bu yasa Yunan kamuoyunda ve siyasileri arasında yoğun tartışmalara neden oldu.¹⁹

¹³ *Yuhanna*, 1/1-3.

¹⁴ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 586-587, 800-801; Dimitra A. Kukura, *İsagogi sti Theologia*, s. 27-28, Selanik, 2004; *Yunanca Türkçe Sözlük*, s. 322, 433.

¹⁵ *Yunanca Türkçe Sözlük*, s. 723.

¹⁶ Bu okullarla ilgili çalışmamızın "Giriş" kısmında bilgi verilmişti.

¹⁷ Vasiliu Stavridu, "İ Theologiki Ekpedevsis is tin Orthodoxon Ekklesian Parelthon ke Paron" *Klironomia*, 27/1995, s. 297-301.

¹⁸ "Hronika", *Rizarios Ekklesiastiki Pedia*, Selanik, 1978, 361- 362; Selanik, 1988, s. 389-391; Stavridu, "İ Theologiki Ekpedevsis...", s. 300.

¹⁹ Yeni uygulamayla bu okulların mezunları İlahiyat Fakültesi öğrencileri gibi okullara din öğretmeni olarak atanamayacaklar. Bunun yerine kiliseye bağlı olup sadece ruhbanlık mesleğini icra etmek ve kiliseye ruhban yetiştirmek üzere eğitileceklerdi. Burada eğitim görmek isteyenlerin, üniversite sınavlarına girmeden önce kısa bir mülakata alınarak, dini inançlarının doğruluğu hakkında belge almaları ve Ortodoks Hristiyan olmaları gerekecekti. Yunan medyasının "ayetullah okulları" olarak nitelediği uygulamaya muhalefet partisi (PASOK)'un milletvekilleri, iktidardaki YDP'nin, "Kilisenin, seçmen tabanını etkilemek için kullanılmasına karşıyız" diyerek

Okulun Yunanca isminde geçen son kelime ise “Halki” (**Χάλκη**)’dir.²⁰ Bu, “Heybeliada”nın Yunanca karşılığıdır²¹ ve *Bakır* anlamına gelmektedir. Bu isimin adada bulunan bakır madeninden dolayı verildiği sanılmaktadır. Söz konusu maden 19.yy’da bir ara işletilir, ancak daha sonra ekonomik olmadığı için kapatılır.²² Adaya Türkçe “Heybeliada” denmesinin nedeni ise uzaktan bakıldığında, adanın yere bırakılmış bir heybeye benzemesindedir. Heybeliada, İstanbul’a yakın adalar grubu²³ içerisinde Büyükada’dan sonra yüzölçümü bakımından ikinci sırada yer alır. Ada nefis çam ormanları ve temiz havasıyla da meşhurdur.²⁴

Heybeliada Ruhban Okulu, eski adıyla “Papaz Dağı”, yeni adıyla bu gün “Ümit Tepesi” (**Λόφος της Έλπίδος** /Lofos tis Elpidos) olarak bilinen tepe üzerindedir. Tepenin denizden yüksekliği 85 m’dir. Adadaki *Aya Triada Manastırı* ve *HRO* dışında Ortodoks Rumlar açısından önemli sayılan *Makarios Manastırı*, *Panagia Manastırı*, *Ayios Yeorgios Manastırı*, *Terki Dünya Manastırları* ile Osmanlıda ilk özel ticaret okulu olan *Heybeliada Rum Ticaret Okulu* -sonradan kapatılmıştır- gibi diğer bazı önemli kurumlar bulunmaktadır.²⁵

2. Heybeliada Ruhban Okulu ve Aya Triada Manastırı

Burada HRO’nun bulunduğu yerdeki *Heybeliada Aya Triada Manastırı* hakkında kısa bilgi verilecektir. Daha sonra da doğrudan okulun kendisine bağlı olduğu bir kurum olan Fener Rum Patrikhanesine de kısaca değinilecektir. Zira HRO’nun anlaşılabilmesi için, ilişki içerisinde bulunduğu bu iki kurumun bilinmesi gerektiğini düşünüyoruz. Okul maddi

---

bu düzenlemeye karşı çıktılar. Muhalefet milletvekili Andreas Loverdos, "Kilise okulları anayasaya aykırı. Bu okulların üniversite olması, gerçek üniversitelerin devre dışı bırakılması demek. Bu okullar eğitim, araştırma, doğru düşünce karşıtı" diye bir açıklama yaptı.. PASOK'lu Evangelos Venizelos da "Heybeliada ve Boston'daki Kutsal Haç Ruhban Okulu ve diplomalarının tanınması başka, üniversiteler başka. Anayasa akademiler için garantiler veriyor. Anayasa'nın yanında uluslararası gelenek de var" diyerek uygulamaya karşı olduğunu söyledi. *Milliyet*, 23 Eylül 2005; Ayrıca HRO Müdürü *Apostolos Danilidis*'le 12 Mayıs 2007'deki görüşmemizden notlar.

²⁰ Heybeliada ile ilgili Yunanistan’da yayımlanan bir kitap için bkz Akilas Milas, *İ Halki ton Pringkiponison*, Atina, 1984. (Kitabın Herkül Milas tarafından yapılan tanıtımı için bkz. *Tarih Toplum*, c.11, sayı 62, İst. 1989, s. 23-29)

²¹ Bu gün, Yunanistan sınırları içerisinde olup Rodos Adası’nın batısında da “*Halki*” adında küçük bir adacık bulunmaktadır. Ada, adını daha çok uluslararası alanda belli aralıklarla yapılan çevre faaliyetleri ile duyurmuştur. Söz konusu yerin Türkiye’deki “Heybeliada” (Halki) ile sadece bir isim benzerliği bulunmaktadır.

²² Tarihte bir çok isimle anılan adanın en yaygın bilinen bir başka ismi de “*Demonisos*” dur. *Demonisos*’un Bizans Döneminde Çam Limanında bakır madeni işleten ilk kişinin adı olduğu ileri sürülür. *Aristoteles*’in de adayı bu şekilde isimlendirdiği söylenir. Orhan Erdenen, *İstanbul Adaları*, İst. 1962, s.31.

²³ Marmara Denizinde bulunan ve “*Prens Adaları*” olarak bilinen bu takım adalarda Bizans dönemi ve sonrasında Ortodoksluğa ait bir çok kilise, manastır, yetimhane, okul vb bulunmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Orhan Erdenen, *İstanbul Adaları*, İst. 1962; Apostolu M. Vasiliadu, *İstoria tis Prinkipiu*, İst., 1963.

²⁴ Nejat Gülen, *Heybeliada Tarihi Coğrafyası, Yaşamı*, s. 31 vd., İst, 1985 (İkinci Baskı); Gülen “Heybeliada” DBİA, 4 / 54. Gülen, “Heybeliada” DBİA, 4 / 54.

²⁵ Gülen, “Heybeliada” DBİA, 4 / 55-56; *Heybeliada Tarihi*, 205-230.

ve cismani olarak ne kadar Patrikhane ile ilişkili ise, manevi ve ruhani bakımdan da o kadar Aya Triada ile ilintilidir. Bu açıdan Okul, Manastır ve Patrikhane'den oluşan bu üçlü, Hıristiyanlıkta Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'u ifade eden "Teslis"e benzetilebilir. Yani bu benzetemizde HRO, İsa'yı ve onun şahsında havarileri temsil eder. *Patrikhane*, "Kutsal Baba"dır. *Aya Triada Manastırı* da teslisin bir diğer unsuru olan "Kutsal Ruh"u simgeler. Dolayısıyla İsa ve Havarileri temsil eden HRO, Kutsal Ruh'tan, yani Aya Triada Manastırı'ndan aldığı ruhani, manevi yardımla Tanrının ışığını (bu benzetme ile ifade edersek Patrikhanenin düşüncesini ve teoloji anlayışını) bütün insanlığa ulaştırma ve öğretme misyonunu yerine getirmeye çalışmıştır diyebiliriz.²⁶

2.1. Manastırın Adı ve Tarihi

Manastır tarih boyunca değişik adlarla anılır. Bunlardan bazıları; *Kadıköy (Halkidu) Manastırı*, *Heybeliada (Halki) Manastırı*, *Despotlar Manastırı*, *Yeni Sion*, *Studion Sofias* ve *Mathimaton Manastırı*' gibi isimlerdir. Konuya dair en eski rivayet, 1063 yılında Bizans İmparatoriçesi Katerina Komnini tarafından bu manastıra hediye edilen bir İncil'e dayanır. El yazması bu kitap üzerinde manastır için, "Aya Triada" ifadesinin yer aldığı belirtilmektedir.²⁷

Günümüzde Manastır daha çok Yunanca'da **Μονή της Αγίας Τριάδος Χάλκης** (Moni Tis Ayias Triados Halkis) adıyla bilinir. Bu Türkçe'de "Heybeliada Aya Triada Manastırı" şeklinde ifade edilebilir. Yunanca "Moni" (**Μονή**) *manastır* anlamına gelir, keşiş ve manastır rahibi için de aynı kökten gelen "Monahos" (**Μονάχος**) kullanılır. Manastırdaki kadın rahibeler içinse "Monahi" (**Μοναχή**) denir.²⁸ Manastırın isim tamlaması içerisinde geçen "Ayia/Ayios (**Αγία/Αγιος**) kelimesinin sonu cümle içinde kullanıldığı yere göre değişebilmektedir. "Ayios/Ayia", *ermiş*, *aziz*, *kutsal*, *mübarek* vb. anlamlar ifade eder.²⁹ Kelime Türkçe yazımlarda genellikle "Aya" şeklinde kullanıldığı için biz de (sadece bu manastır bağlamında kullanırken) bunu tercih edeceğiz. Manastırın adında geçen son kelime "Triada" (**Τριάδα**)'dır ve "üçlü" demektir. Buradaki manastırın isminde olduğu gibi, bu iki kelime "Aya Triada" (**Αγία Τριάδα**) şeklinde birlikte kullanılınca da Hıristiyan teolojisinin en temel doktrini olan, *Baba-Oğul ve Kutsal Ruh'u* ifade eder ve "Kutsal Teslis" anlamına gelir.³⁰ Dolayısıyla manastırın adını Türkçeye tam olarak çevirmeye çalışırsak "Heybeliada

²⁶ Bu benzetme tümüyle subjektif olup bize ait bir değerlendirmedir. (S.İ.)

²⁷ Vasiliu Stavridu, *Ī İera Theologiki Sholi tis Halkis Mia Sinoptiki Theorisis*, Selanik, 1994, s. 21. (Bundan sonra yazarın bu eseri için kısaca "*Halkis Mia Sinoptiki*" kullanılacaktır)

²⁸ Yunanca Türkçe Sözlük, s. 475.

²⁹ A.g.y. s. 5

³⁰ A.g.y., s. 747.

Kutsal Teslis Manastırı” diyebiliriz. Biz bu çalışmamızda daha çok “Aya Triada Manastırı” ifadesini tercih edeceğiz.

Manastırın kesin olarak kuruluş tarihi bilinmemektedir. En erken dönemlere ait bir rivayette Rahip Theodoros Studitis³¹ (809-811)’in burayı iki yıl kadar kullandığı söylenmektedir. Manastırda İmparator Leon V.’ün karısı kraliçe Theodora ile oğlu Vasilios’un, yeni imparator Mihail II.’nin (820-829) emriyle iki yıl kadar sürgünde kaldıkları bilinmektedir. Bu bilgilerden hareketle manastırın 9.yy.’da mevcut olduğu söylenebilir. 860’lı yıllarda Karadeniz’den gelen Kazak korsanların yağmaları sonucu yıkılan manastır, 862 yılında Patrik Fotios (858- 867, 877-886) tarafından yeniden yaptırılır. Bu yüzden Fotios, bugün manastırın kurucusu olarak kabul edilir.³²

Manastırın ikinci restorasyonu 1540-1545’li yıllarda manastırın başrahibi Mitrofanis tarafından yaptırılır.³³ Bu tamirle birlikte içinde değerli el yazması eserlerin bulunduğu manastır kütüphanesi de yenilenir. Bina üçüncü kez 1772’de Sakızlı başrahib Samuil Kofos tarafından tamir ettirilir. Etrafındaki avlu duvarla çevrilir, küçük bir ev ve keşiş odası ilave edilir.³⁴

Manastır ve yanındaki küçük okul 1821’deki yangın esnasında yanar. Bina dördüncü kez İstanbul Patriği Yermanos IV (1842-1845, 1852-1853) zamanında okulla birlikte yeniden yapılır. 13 Eylül 1844’de Patrik Yermanos IV’ün de katıldığı bir törenle manastır açılır. Bu tarihten sonra manastır okul olarak da hizmet vermeye başlar.³⁵

2.2. Patrik Fotios (858- 867, 877-886)

Manastırın kurucusu sayılan Patrik Fotios³⁶, Ortodoks dünyası açısından çok önemli ve renkli bir kişiliktir. Onun genel de Ortodokslukta, özelde ise Manastır üzerinde etkisi büyüktür. Fotios’un bu etkisi manastırla aynı mekanı paylaşan ve ondan’dan yaklaşık bin yıl sonra açılan HRO’nun üzerinde de görülmektedir.

Fotios, genel kültürü, teoloji ve felsefe konularındaki yetkinliği ile hem bir rahip, hem bir teolog, hem de iyi bir siyaset adamıdır. Kendisi İstanbul Kilisesi Patrikliğine seçilince,

---

³¹ Stodios manastırı başrahibi Theodoros, Bizans’daki tasvir kırıcı harekette tasvir taraftarı olarak Patrik Nikephoros I (806-815)’in yanında yer almış ve imparator. Leon V. tarafından sürgüne gönderilmiştir. Ostrogorsky, *age*. s. 188-189.

³² Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 21.

³³ Mitrofanis, 1551-1565 yıllarında Kayseri Metropolitisi olarak görev yapar. 1565- 1572 ve 1579- 1580 yıllarında ise Mitrofanis III. adıyla Fener Patriği olur.

³⁴ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 22.

³⁵ Stavridu, *Halki*, s. 43.

³⁶ Fotios’un ismi Latince kaynaklarda geçen şekliyle “Photios” olarak kullanılmaktadır. Yunanca’da Fotios’un ismindeki baş harf “fi” (Φ) harfidir ve Türkçe ses karşılığı da tam olarak “F” harfine tekabül etmektedir. Dolayısıyla biz çalışmamızda bu ismi “Fotios” şeklinde kullanacağız.

Papa Nicolaos, onun ruhban sınıfından gelmediği için patrikliğe yükseltilmesinin kilise kanunlarına aykırı olduğunu ileri sürerek patrikliğine itiraz eder. Teolojiye dair diğer konulardaki ihtilaflar da buna eklenince iki kilise arasındaki ilişkiler iyice gerilir. Sonuçta Fotios, 867’de İstanbul’da İmparator’un da bulunduğu Konsilde Papayı aforoz eder. (Bu tartışmalar aslında 1054’deki iki kilise arasında meydana gelecek olan ayrılığının habercisi sayılır.) Fotios’un ikinci Patrikliği döneminde (877-886) papalarla ilişkileri daha iyidir. Nitekim Fotios, daha önce verdiği aforoz kararını 879’da geri alır. Onun döneminin en önemli olaylarının başında şüphesiz Rusların ve Bulgarların Hıristiyanlaştırılması hadisesidir. Bu dönemde, Fotios’un desteklediği misyonerlik faaliyetlerinde Selanikli Konstantinos ve Methodios kardeşlerin etkisi çok büyüktür. Sırf Slavlar arasında Hıristiyanlığı yayma gayesiyle Konstantinos tarafından Slav (Kiril) alfabesi icat edilerek Kutsal Kitap bu dile çevrilir. Fotios, iki dönemlik Patrikliği sonunda 886’da yeni imparator. Leon VI tarafından Patriklikten azledilerek sürgüne gönderilir ve sürgünde iken ölür. (891).³⁷

HRO açıldıktan sonra Patrik Fotios ’la ilgili bir çok çalışma yapılır. Bunların ilki, aynı zamanda HRO’nun da ilk müdürü olan Konstantinos Tipaldos tarafından yazılan “*Akolovthia Fotiu Patriarhu Kpoleos*, (İstanbul Patriği Fotios’un Ayin Düzeni) (İstanbul, 1848) adlı eserdir. 1848’de İstanbul’da basılan eser, daha sonra Kahire (1903), Atina (1951) ve Katerini’de (1991) tekrar basılır. Tebit edebildiğimiz kadarıyla HRO’da doğrudan Fotios’la ilgili 6, dönemin kilise ayrılığına işaret eden ve Fotios’la dolaylı da olsa ilişkili olan 32 olmak üzere toplamda kırk kadar bitirme tezi yapılır. Bunun dışında okulun öğretmenleri tarafından konuyla ilgili birçok seminer ve konferanslar verilir ve onun adına çeşitli anma toplantıları düzenlenir.³⁸

HRO’da ve Aya Triada Manastırında, Fotios’un anısı sürekli canlı tutulmaya çalışılmıştır. Günümüzde her yıl Şubat ayının altıncı günü Fotios’un isim günü olarak kutlanır. Sözkonusu tarih, bir anlamda manastırın da kuruluşu olarak kabul edilmekte ve “Aya Triada Bayramı” olarak bilinmektedir. Kutlamalar çerçevesinde başta HRO mezunları olmak üzere Ortodoks dünyasının değişik yerlerinden; Amerika, Yunanistan Başpiskoposluğu ve diğer piskoposluk bölgelerinden birçok din ve bilim adamı bir araya gelmekte, çeşitli toplantılar düzenlenmekte, bayramı takip eden Pazar günü de HRO ve Aya Triada manastırında görkemli ayinler yapılmaktadır. Bu bayram, aynı günde değişik şekillerde diğer

³⁷ Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 210-217, 222-225.

³⁸ Fotios ve HRO ilişkisine dair detaylı bilgi için bkz Vasiliu Stavridu, “O İeros Fotios ke İ İera Theologiki Sholi Tis Halkis”, *Klironomia*, 26 /1994, Selanik s. 89-104.

piskoposluk bölgelerinde de kutlanmaktadır.³⁹ Bu tarih günümüzde, bir nevi HRO mezunlarını bir araya getiren geleneksel mezuniyet günü gibi de telakki edilebilir. 1991’de manastırın kuruluşunun 1100. yılı kutlanır. Bu nedenle Patrikhane tarafından konferans, seminer, ayin, vb çeşitli anma etkinlikleri düzenlenir. Söz konusu etkinlikler bağlamında *Selanik Aristoteles Üniverversitesi Bizans Araştırmaları Merkezi* tarafından da bir sempozyum düzenlenir, burada Fotios ve manastır ile ilgili değişik tebliğler yayımlanır.⁴⁰

2.3. Manastır Mezarları

Manastırın içinde ve çevresinde çeşitli kişilere ait mezarlar bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi İstanbul Rum Patriğine, diğerleri ise Okul Müdürlüğü yapmış olan din adamları ile okulun tanınmış öğretmenlerine aittir. Bunlar:

Patrik Kirillos VII (1855-1860), Patrik Konstantinos V (1897-1901), İzmit (Nikomidia) Metrop. Flotheos Vriennios (1833-1917), Sardeon (Manisa-Salihli) Metrop. Mihail Kleovulos (1848 – 1818), Okul müdürü Arhimandrit Yermanos Grigoras (1832-1904), Okul Öğretmenlerinden Ioannis Taksis (1807-1877), Leandros Arvanitakis (1824-1893), İlias Tantalidis (1818- 1876), Pantoleon Komninos (1867- 1923)’dur. Manastırın dışında da yine din adamlarına ait eski mezarlar bulunur. Bu mezarlar 1996’da Patrik Bartholomeos tarafından tamir ettirilir. Ancak mezarlardan bazılarının kime ait oldukları tespit edilememiştir. Burada isimleri bilinenler şunlardır:

Patrik Neofitos VIII (1891- 1894), Gaziköy ve Hoşköy (Gana ve Hora)⁴¹ Metrop. Serafim Skarulis, Kastorias (Osmanlıda Kesriye) Metrop. Ioakim Vaksevanidis, Miriofitu (Mürefte) Metrop. Filotheos, Pelagonias Ioakim Foropulos, Moglenon Kallinikos, Başrahip İakovos Andriotis, Başrahip Hrisanthos Vatopedinos, (bundan sonraki isimler HRO’nun hocalarıdır ve ölüm tarihleri de bellidir) Periklis Grigoriadis (ö. 1881), Dimitrios Hanceris, (1875), Evangelos Amaksopulos (1902), Aristidis Krimlis (1919), Hristoforos Samarcidis (1919), Kleanthis Haralampidis (1919), Mihail Kefalas (1919), Yeorgios Lianopulos (1922), Theodoros Vasmacidis (1917), Evstratios Yeorgiadis (1917), Thalıs Antoniadis (1917), G. Manopulos (1917) ve Stefanos Varkas (1923)’dır.⁴²

³⁹ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 22.

⁴⁰ *Minimi Ayion Grigoriu tu Theologu ke Magalu Fotiu Arhiepiskopon Konstantinupoleos*, Selanik 1994. (Stavridu’nun yukarıda *Klironomia* dergisinde yayımlanan makalesi de bu tebliğler içerisinde yer almaktadır, bkz. s. 461-474)

⁴¹ O zamanlarda Rum cemaatin de yaşamış olduğu bu yerlerden her ikisi de bu gün Tekirdağ’ın Şarköy ilçesine bağlı yerleşim birimleridir.

⁴² Stavridu, *Halki Simpliroma*, 42-43.

2.4. Manastır Başrahipleri

Heybeliada Aya Triada manastırının bilinen baş rahipleri şunlardır:

1. Manastırın bilinen ilk baş rahibinin Evdokimos (809-811) olduğu söylenir.
2. Keşiş Ioannis. Aynı zamanda manastırı da restore etmiştir.
3. Klimis I.
4. Keşiş Leon. Muhtemelen imparator Ioannu I. Tsimiski zamanında. (969-976).

Keşiş Leondan sonra 1540 yılına kadar manastırda görev yapan rahiplerin adı bilinmemektedir.

5. Mitrofonis, a)1540-1545, b)1551-1565 (Fener Patriği Mitrofanis III).
6. Keşiş Iosif, 1609-1616, Patrik Gavriil I zamanında.
7. Keşiş Maksimos.
8. Dionisios I, 1691.
9. Klimis II, 1714.
10. Keşiş Arsenios.
11. Dionisios II.
12. Iakovos I.
13. Keşiş Iosif.
14. Samuil Kofos, 1778.
15. Keşiş Anthimos.
16. Damaskinos.
17. Keşiş Athanasios, 1826.
18. Iakovos II, 1826-1834.
19. Konstantinos Tipaldos (1844-1864).

1844'de HRO'nun açılışından itibaren manastırın başrahipleri, başrahiplik makamıyla birlikte Okul Müdürü olarak da görev yapar ve derslere girerler. Okulun açılmasından sonra okulun yönetimini ve giderlerini üstlenen Patrikhaneyi, burada bu metropolit-müdürler temsil ederler. Yeni değişiklikle birlikte ilk Başrahip-Müdür Konstantinos Tipaldos (1844-1864)'dur. Okulun açık olduğu süre içinde (1844-1971) toplam Başrahip-Müdür sayısı 27 kişidir.⁴³ Okulun Teoloji bölümünün kapanmasından sonra Manastır Başrahipleri şunlardır:

1. Maksimos Repanallis. (1951-1991)
2. Theodorupoleos Yermanos Athanasiadis. (1991-1995)

---

⁴³ Söz konu kişiler hakkında "Okulun İdari ve Eğitim Kadrosu" adlı bölümde detaylı olarak bilgi verilecektir.

3. Moshonision (Cunda Adası, yeni adıyla Ali Bey) Metrop. Apostolos Danilidis. (1996-)⁴⁴

2.5. Manastır Kütüphanesi

Manastırın 1894'deki büyük İstanbul depremine kadar müstakil bir kütüphanesi vardır. Kütüphaneye başta Patriklerden Kirillos VII (1855-1860), Patrik Grigorios VI (1835-1840, 1867-1871), Yermanos IV (1842-1845, 1852-1853) Konstantinos V (1897-1901), okul hocaları, mezunları ve halktan bir çok kişi kitap bağışında bulunur. Bu tür katkılarla kütüphane zengin bir kitap koleksiyonuna sahip olur. Bu eski kütüphane zamanla kullanılamaz hale gelir ve HRO açılınca manastır kütüphanesi de yeniden yapılır.⁴⁵

Okul açıldıktan sonra yapılan bu kütüphane iki katlı, taş yapılı müstakil bir binadan oluşur. Kütüphane binası, özel kütüphane bölümü, müze, çalışma, okuma ve yazma bölümü gibi birkaç kısımdan oluşur. Binanın müteahhitlik işlerini, Kalfa Konstantinis Arnakis üstlenir. İnşaat için Fener Patriği Yermanos IV, Kudüs Patriği Kirillos II (1845-1872), Fener Patrikhane çevresindeki başrahipler ve Hıristiyan hayırseverler maddi yardımda bulunurlar. Kütüphane binasına yapılan harcamalar için kalfa Arnaki'ye 6 Haziran 1854 yılına kadar, önce 222.000 kuruş, daha sonra ise 26.960 kuruş olmak üzere toplamda 248.960 kuruş (248 lira 960 kuruş) para ödenir. Kütüphane, 1894 yılındaki büyük depreme kadar teoloji okuluna 40 yıl hizmet verir. Ancak sözkonusu tarihte meydana gelen büyük depremde okul binasının yanısıra kütüphane'de kullanılamayacak derecede büyük zarar görür. Depremden sonra okul binası yeniden yapıldığı halde kütüphane için müstakil bir bina yapılmaz ve yeni okul binasının üst katı kütüphane olarak kullanılır. Ancak üst kattaki bu kütüphane bölümü 1928'den sonra ise bugünkü bulunduğu yer olan bodrum katına taşınır.⁴⁶

Kütüphane çok zengin bir kitap koleksiyonuna sahiptir. Bugün 120 binin üstünde kitap bulunmaktadır. Bunlar arasında doğal olarak ilk sırayı Ortodoks Teolojiye dair eserler alır. Onların dışında Yunan ve Latin klasikleri, Bizans ve Roma Tarihi, Kilise Mimarisi, Kilise İlahileri, Hukuk, Arkeoloji, Sanat Tarihi ve Osmanlı Tarihi⁴⁷ gibi konularda da değerli

⁴⁴Apostolu Danilidu (şimdiki manastır başrahibi Moshonision), "İ İera Moni Tis Ayias Triados Halkis", *Ekklesia ke Theologia*, Londra, II/ 1981, s.1005-1011; Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 23-24.

⁴⁵ Stavridu, *Halki*, s. 52-53.

⁴⁶Sotiriu L. Varnalidi, "Anekdotu Simioma Yia Tin İkodomisi Tis Petrinis Vivliothikis Tis I. Theologikis Sholis Halkis Kata To Etos 1853", *EΠΕΘΧ III*, Atina 1994, s. 103-107.

⁴⁷ Okuldaki Osmanlı Tarihi ile ilgili yapılan bir bitirme tezinde incelenen 66 eserin 16'sı Türkçe (Bunlardan sadece birisi, Cevdet Tarihi Osmanlıca'dır), 32'si Fransızca, 10'u Rumca, 5'i İngilizce, birer tane Almanca, İtalyanca ve Macarca'dır. O tarihte okulda 32 bin kitabın olduğu, ayrıca bu sayının dışında 26 bin kitabın da diğer kütüphaneye (muhtemelen Patrikhane Kütüphanesine) aktarıldığı ifade edilmektedir. Toplamı 58 bin olan bu kitapların içerisinde el yazması kitapların sayısı bin tanedir. Okulda, genel tarih kitapları içerisinde en fazla eser "Bizans Tarihi" hakkında yazılmış kitaplardan oluşmaktadır. Bkz. Serap Artun, *Heybeliada Rum Rahipler*

kitaplar vardır. Lugatlar ve çeşitli dillerdeki Ansiklopediler de önemli bir yer işgal etmektedir. Yunanca ve Latince dillerinin dışında Türkçe, İtalyanca, Fransızca, İngilizce, Almanca ve Arapça kitaplar da bulunur. Kütüphanenin okuma salonu ile süreli yayınların bulunduğu bölüm 1960 yılında İstanbul' un varlıklı Rum ailelerinden Kıryako Pamukoğlu' nun katkıları ile restore edilir.⁴⁸

Okul uzun yıllardır kapalı olmasına rağmen bu gün yurt içinden ve yurt dışından gönderilen bağışlarla okul kütüphanesindeki kitap sayısı her yıl giderek artmaktadır. Bu gün dünyanın çeşitli yerlerinde yayımlanan ortodoks dergilerin neredeyse tamamını burada bulmak mümkündür. Bu gün kütüphaneye Yunanistan Kilisesi, Atina Akademisi, Amerika Başpiskoposluğu, Vatikan, İngiltere Kilisesi, Alman Evanjelik ve Katolik Kilisesi, İsviçre Evanjelik Kilisesi, Dünya Kiliseler Birliği, Bizantinoloji Enstitüsü gibi kurumlar yayın bazında destek vermektedirler. Kimi hayırseverler de kendi özel kütüphanelerini buraya bağışlamışlardır. Bunlar arasında son dönemlerde Thiatiron Germanu, Viladimir Mirmiroğlu gibi kişilerin bağışları örnek olarak gösterilebilir.⁴⁹

Kütüphanede yakın zamana kadar 12. yy.'dan kalma olanlar da dahil çok değerli yazma eserler bulunmaktaydı.⁵⁰ Ancak bu eski eserlerin daha özel şartlar korunması gerektiği için bunlar bu gün Patrikhane binası içindeki Patriklik Kütüphanesinde muhafaza edilmektedir.⁵¹

3. Ruhban Okulu Patrikhane İlişkisi Ve Patrikhanenin Durumu

HRO'nun iyi anlaşılabilmesi için Patrikhanenin de en azından o dönemlerdeki durumunun bilinmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle burada HRO'ya geçmeden önce kısaca Okul ve Patrikhane ilişkisine değineceğiz. Daha sonra ise HRO'nun açıldığı dönemlerde Patrikhanenin durumu, Patrikhane ile ilgili olarak içerde ve dışarda meydana gelen dönemin (19.yy'ın) bazı olaylarına kısaca yer vereceğiz.

Okulu Kütüphanesindeki Osmanlı Tarihi İle İlgili Eserler, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Bitirme Tezi), İst. 1974.

⁴⁸ Stavridu, *Halki*, s. 52-53; <http://www.ec-patr.gr/mones/chalki/turkish.htm>

⁴⁹ Stavridu, *a.g.y.*

⁵⁰ Bu yazmalarla ilgili detaylı ve çok değerli bir çalışma Arhimandritu Emilianu Tsakopulu tarafından yapılmış ve bunlar *Ortodoksia* dergisinde bir dizi halinde yayımlanmıştır. Emilianu bu makalelerinde sadece manastır bölümüne dair toplam 138/147 yazma eseri tanıtmaktadır. Bkz. Arhimandritu Emilianu Tsakopulu, "Perigrafikos Katalogos ton Heirografon tis Vivliothiki tu İkumeniku Patriarhiu Tmima Heirografon I. Monis A. Triados Halkis" *Ortodoksia*, İst. 1954-1956. Aynı yazar bundan başka Patrikhane Kütüphanesinin *Panagias Kamariotissis Bölümü* ile *HRO Bölümünde* bulunan diğer yazmaları da tanıtmıştır. Bkz. *Ortodoksia*, 1953, 1957-1963 arası değişik sayılar.

⁵¹ HRO ve Ayia Triada Manastırı Kütüphanesi ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Hrisostomu Konstantinidu (Miron), "İ is tin Diathesin tis İeras Theologikis Sholi Vivliothiki tis Megalis Ekklisias, en ti kata Halkin İera Patriarhikin ke Stavropiyyiaki Moni tis Ayias Triados", *Orthodoksia*, 19 (1944), s. 342-354; Vasiliu Drosu, "İ Patriarhiki Vivliothiki Tis İeras Monis Ayias Triados Halkis", *Theologia*, Atina, 66/ 1995, s. 739- 768.

3.1. Patrikhane ve Heybeliada Ruhban Okulu İlişkisi

Okul yönetmeliklerinde de sık sık vurgulandığı gibi HRO, doğrudan Patrikhaneye bağlı bir kurumdur ve bu manada aralarında kurumsal bir işbirliği sözkonusudur.⁵² Bunun dışında Patrikhane kendisine bağlı Ortodoksların en büyük ruhani makamıdır ve onun için tüm bağlıları tarafından “Kutsal Anne” (*Alma Mater*) olarak görülür. Bu nedenle HRO Patrikhaneye kurumsal ilişkiden daha da öte, ruhani ve manevi bir saikle bağlılık gösterir. Böylelikle hem cismani hem de ruhani bağlılık aralarındaki ilişkiyi daha da güçlendirir.

Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde okulla ilgili verdiğimiz bilgiler, okulun Patrikhane ile olan ilişkisini daha yakından görmemize ve okulun Patrikhane açısından önemini kavramamıza yardımcı olacaktır. HRO tarihinde okul mezunu birisinin ilk kez Fener Patriği (1860 mez. Ioakim IV Krusuludis, 1884 – 1886) olmasından bu güne kadar geçen yüzyirmi yıllık süre içerisinde (1884-2007) görev yapan on yedi Patrikten on ikisi HRO mezunudur. Yine Türkiye Cumhuriyeti Dönemindeki dokuz Patriğin yedisi HRO mezunudur.⁵³ Bu rakamlar bize Okul ve Patrikhane ilişkisi bağlamında bir takım ip uçları da vermektedir. Çalışmamızın içerisinde yeri geldikçe bir şekilde bu iki kurum arasındaki ilişkilere sürekli atıflarda bulunduğumuz için konuyu daha fazla uzatmayacağız. Ancak, burada konunun birinci derecedeki muhataplarının bakışını yansıtması bakımından 1960 HRO mezunu Hirisostomos (Yerasimos) Zafiri'nin, (birazda subjektif bir tarzda) anlattığı iki kurum arasındaki ilişkiyi, (biraz da yorumlayarak) özet olarak aşağıya alıyoruz:

“Patrikhane ve HRO birbirlerini tamamlayan iki temel kurumdur. Birincisi (Patrikhane) tarihi, geçmişi ve geleneği öğretirken, diğeri (HRO) şimdiki zamanı öğretir. Biri ona bir yön çizer, öteki de onu takip eder. Biri kanun, yasa çıkarır, diğeri onu uygular. Biri konuşur, diğeri dinler; birincisi önden gider, ikincisi onu takip eder; biri hastalanırsa diğeri üzülür (acı çeker), biri yücelirse diğeri sevincinden çoşar.

İkisi arasında iş, düşünce ve pratik açıdan uyumlu bir ilişki ve birbirinden ayrılması mümkün olmayan ideal bir birliktelik bulunmaktadır. İlk bakışta birbirinden ayrı, bağımsız birer organ gibi görünseler de özünde biri diğeri olmadan bir bütün oluşturamayacak bir beden gibidir. Onları birbirinden ayırmak, aynı vücuda sahip olan kalple akciğeri birbiriden ayırmak gibidir. Bu organizmanın kalbi olarak adlandırılan şey, Ortodoks dünyanın en yüce ruhani merkezi ve başı, kiliselerin annesi olan Patrikhanedir; Onun akciğeri ise HRO'dur. ...Onun bu şekilde tek bir organizma gibi ayakta kalması ve bu manada soyun ve

⁵² *Kanonismos tis Halkis 1845*, I/7 md.; *Kanonismos tis Halkis 1903*, II / 2,3 md.

⁵³ HRO mezunu patrikler ve diğerleri için tezimizin “Heybeliada Ruhban Okulu Mezunları” adlı dördüncü bölümünde geniş bilgi verilecektir.

Ortodoksluğun ruhsal bakımdan ideal bir koruyucusu olabilmesi için, kalbe ve akciğere (HRO) ihtiyacı vardır. Ona zoraki, ayrılığı kabul ettirmekle, ne Patrikhanenin, ne Okulun ve ne de hristiyan dünyanın ihtiyacı karşılanabilir...Bu ayrılığın, aralarındaki uyumu bozmak amacıyla yapıldığını da itiraf etmek gerekir...Şayet okul, Patrikhaneden ayrılırsa, yani o kalbinden mahrum bırakılırsa başka organların yardımıyla ayakta kalacak ve kalp mütehassıslarının yardımıyla yaşamaya çalışacaktır. O zaman da onun için yaşam, her zaman güvensiz olacak, daima onun hasreti, özlemi, hatıraları, başlangıçtaki görkemli dini ve teolojik geleneğine dönme arzusuyla yanıp kavrulacaktır. Bu gelenek, sadece okulun kendi geçmişi değil, bütün bir Ortodoksluğun mirası, Fenerin ışığı, tüm dindar bir soyun geleneğidir. Eğer okul Patrikhaneden ayrılacaksa bu, sıcak memleketlerde yaşamaya alışmış olan kuşların, ağır kış şartlarının hakim olduğu bir yerde kışı geçirmeye zorlanmasına, ya da engin denizlerdeki tuzlu sularda yaşamaya alışmış olan balıkların bir cam kavanozunun içinde yaşamaya mahkum edilmesine benzer ki, bu da imkansız gibi bir şeydir...»⁵⁴

Her ne kadar duygusal bir yaklaşım olsa da yukarıdaki görüş, aslında bir anlamda Patrikhane çevresinin okula bakışını özetler. Özellikle Osmanlının son dönemleri ile Cumhuriyetin başlarında eski gücünü ve itibarını yitiren Patrikhane için HRO, vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Okul mezunları Patrikhanede ve onun ruhani bölgelerinde yaptıkları çok değişik hizmetlerle bir anlamda Patrikhanenin can damarını oluşturmuşlardır.

3.2. Patrikhane ve Osmanlıdaki Konumu

Konumuz Patrikhane değildir. Ancak HRO ile ilişkisi olması nedeniyle zaman zaman patrikhaneden de söz etmemiz gerekiyor. Çalışmamızın “Giriş” kısmında konunun akışına göre yer yer satır aralarında Osmanlı İmparatorluğuna gelene kadar Patrikhanenin tarihinden bahsettik. Burada da Patrikhanenin Osmanlıdaki konumu ve özellikle de HRO’nun açıldığı dönemlerdeki durumu hakkında özet bilgiler vermeye çalışacağız.

Patrikhane, Osmanlı döneminde de kendisine tanınan haklarla Bizansdaki konumunu bir şekilde devam ettirir. Osmanlı Devleti, “Millet Sistemi” esasına göre yönetilmektedir.⁵⁵ Bu sistem çeşitli din, mezhep ve ırklara bağlı toplulukları bünyesinde barındıran çok uluslu bir yapıya sahiptir. Devletin sosyal, idari ve siyasi yapısı ırk esasına göre değil, din esasına göre şekillenmiştir⁵⁶. Gayri Müslimler, imparatorluğun neresinde olurlarsa olsunlar yönetim

⁵⁴ Hrisostomu (Yerasimu) S. Zafiri, *İ Theologiki Sholi tis Halkis* (Anamnisis-Viomata-Oramatismi) Atina, 1984, s. 48-49.

⁵⁵ Millet Sistemi için bkz. Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi*, İstanbul, 1992; M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, İstanbul, 2004.

⁵⁶ Eryılmaz, *Millet Sistemi*, 12-13.

merkezi İstanbul'da olan bir milletin üyesi olmuşlar ve devletle ilişkilerini millet yönetimleri aracılığıyla yürütmüşlerdir.⁵⁷ Buna göre her dini grubun en yüksek rütbeli din adamlarından biri, yine kendi cemaati tarafından o grubun lideri olarak seçilmiş ve kendi topluluğunu yönetmekle görevlendirilmiştir. Böylelikle her cemaat beratlarla kendisine verilen bu özerklik sayesinde kendi din, hukuk, gelenek ve eğitimlerini sürdürmüştür. Buna göre her cemaatin dini liderini seçme, örgütlenme, ayin ve ibadetlerini kendi dini mekanlarında özgürce yapma, kilise, manastır, mezarlık, hastane, yetimhane vb. hayır kurumlarını açma, okullar açarak kendi dilleriyle eğitim yapma, evlenme, boşanma, çeyiz, miras gibi medeni hallerini kendi mahkemelerinde görmek gibi bir çok haklara sahip olmuşlardır. Dini toplumun liderleri de devletin birer memuru gibi temsil ettikleri toplumun yönetiminden Sultana karşı sorumlu olmuşlardır.⁵⁸ Yukarıda bahsi geçen yetkilere istinaden Fener Rum Patrikhanesi de kendi dini temsilcisini, yani Patriği seçebilirdi. En az on kişiden müteşekkil olan "sen sinod" meclisi, oy çokluğuyla seçtiği kişiyi Divan-ı Hümayuna bildirir, eğer seçilen kişi Divanda onaylanırsa patrik olurdu⁵⁹.

Patrikhane kendisine verilen haklar çerçevesinde Ruhani reisleri azl ve cezalandırma (hapsetme, sürgün, dini vasfını geri alma) Metropolitlerle piskoposların tayin, azl ve muhakeme işlemlerine bakardı. Yine bir takım adli imtiyazlar, gümrük muafiyeti, cemaatin vergilerini toplama gibi konularda patrikhaneye tanınan haklardandı⁶⁰. Bu haklar Fatih'ten sonra gelen her padişah tarafından da tasdik edilir, üstelik Kanuni Sultan Süleyman, II. Selim gibi bazı dönemlerde yeni bir takım imtiyazlar da verilir.⁶¹ Yine I. Mahmut döneminde 1741 yılında Metropolitlerin seçimiyle ilgili bir başka imtiyaz elde edilir.⁶² Ancak Osmanlı İmparatorluğundaki Tanzimat ve Islahat hareketleri çerçevesinde yapılan reformlarla Patrikhane eski nüfuzlu konumunu giderek kaybetmeye başlar.

3.3. Dönemin Olayları

Osmanlıda uygulanmakta olan millet sistemi öncelikle güçlü bir merkezi idarenin varlığıyla mümkündür. 19. yüzyılda devletin zayıflaması, artan milliyetçilik duyguları ve batılı devletlerin sık sık azınlıklar meselesiyle Osmanlı'nın iç işlerine müdahalesi millet

---

⁵⁷ Eryılmaz, *Millet Sistemi*, 13.

⁵⁸ Ergin, *Patrikhaneler*, 73.

⁵⁹ Patriklerin seçilişi, Patrikhanenin iç işleyişi ve idari teşkilatı için bkz. Kenanoğlu, *a.g.e.*, 91-100; Şahin, *a.g.e.*, s. 88-96.

⁶⁰ Macar, *a.g.e.*, s. 51; bkz. Şahin, *a.g.e.*, s. 65-75

⁶¹ Şahin, *a.g.e.*, s. 37-64

⁶² Macar, *a.g.e.*, s. 42.

sisteminin ortadan kalkması sonucunu doğurur. 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları, Gayri Müslimler lehine bir takım yeni düzenlemeler getirir.⁶³

Özellikle ıslahat fermanının hükümlerinin çoğu doğrudan gayri Müslimlerle ilgilidir. Bu kararlar gayrimüslim halk tarafından olumlu karşılanırken cemaatlerin ruhanileri tarafından pek de hoş karşılanmaz. Zira onlar cemaat üzerindeki etkilerinin azalacağı, manevi itibarlarının zedeleneceği endişesi içerisindeydiler. Fener Rum Patrikhanesi de getirilmek istenen bu yeniliklerle bir takım haklarını yitireceğinden bu değişikliklere olumlu bakmaz.⁶⁴ Örneğin 1862’de yayımlanan yeni Rum Patrikliği nizamnamesi ile Kutsal Sinod’un yanında “Karma Meclis”(Meclisi Muhtelit), de Patrikhanenin yönetiminde söz sahibi olur. Karma Meclis, 12 üyeden meydana gelir, üyelerinin dördü metropolit, geri kalan sekiz’i de halktan oluşmaktadır. Meclis, Patrikhanenin onayladığı Metropolitlerden biri (sırlamada birinci olan) tarafından idare edilmektedir. Bu meclis, Kutsal Sinod’la birlikte Patriğin başında bulunduğu Patrikhanenin en yüksek milli ve dini iktidarını temsil etmektedir. Bununla amaç ruhbanların cemaat üzerindeki etkisini kırmak veya en aza indirmektir.⁶⁵

Patrikhane bu tür uygulamalara tepkilidir.⁶⁶ Ayrıca yapılan düzenlemeler Rumların dışında olup patrikhaneye bağlı olan diğer uluslara da bir takım haklar verir. Bu da diğerlerine göre daha itibarlı ve nüfuz sahibi olan Patrikhaneyi iyice tedirgin eder. Nitekim Patrikhane bundan sonra yapılan bu tür düzenlemeleri “Patrikhanenin asırlık haklarının gaspı” olarak nitelendirerek bunlara karşı çıkar.⁶⁷ 1865’de yayımlanan Patrikhaneler nizamnamesi Gayri Müslim Cemaatlerin ruhani idareleri ile ilgili esaslı düzenlemeler getirir.⁶⁸

Bütün bu yeni düzenlemelerden çok bu dönemde Patrikhanenin asıl gücüne darbe vuran en önemli olay milliyetçilik akımlarıyla başlayan bölünmelerdir. Zira 19. yüzyıl ulus devletlerin ortaya çıkmaya başladığı bir dönemdir. Bu dönemde Milliyetçilik hareketleri

---

⁶³ Bülent Atalay, *a.g.e.*, s. 16

⁶⁴ Hatta İzmit Metropolit Hatt-ı Humayun okunup atlastan yapılmış kesesine konulduğunu görünce; “Tanrıdan bir daha onun bu keseden çıkmamasını temenni ederim,” diyerek tepkisini ortaya koyduğu söylenir. Atalay, *a.g.e.*, s. 17-18

⁶⁵ Daha geniş bilgi için bkz. “1862 Rum Patrikliği Nizamı, Meclis-i Muhtelit-i Daiminin Sureti Teşkiline Dair Bölüm, Birinci Madde vd.,” *Düster*, cilt II, s. 902 vd.

⁶⁶ Athanasios Anagnostopulu, “Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi, Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim”, *19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayri Müslimler* (editör Pinelopi Stathis), (çev. Foti ve Stefo Benlisoy), İst. 2003, s.14-15.

⁶⁷ Anagnostopulu, “Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi..” s. 6-7.

⁶⁸ 1865 yılında “Rum Patrikliği Nizâmâtı yayımlanır. Her cemaat için ayrı ayrı hazırlanan bu nizamnamelerin mantığı, dini ve dünyevi işleri birbirinden ayırmak, ilkinin dini liderlere, ikincisini de oluşturulacak olan laik ağırlıklı yeni bir meclise vermektir. Böylece patrikhanenin uhdesindeki yargı, eğitim gibi bir çok konu dünyevileşmeye başlar, merkezi hükümetin yargıda, laiklerin de eğitim alanındaki etkileri hissedilmeye başlanır. Cemaatlerle Bab-ı Âli’ni arasındaki ilişkilerin sorumluluğu hariciye Nezaretinden alınarak adliye Nezareti dahilinde oluşturulan “Mezahip” (mezhepler) müdürlüğüne verilir. 1879da da bu vekaletin adı Adliye ve Mezâhib Nezâreti olarak değiştirilir. *Macar*, *a.g.e.* s. 55-56 ; Yorgo Benlisoy – Elçin Macar, *Fener Patrikhanesi*, Ankara, 1996, s. 71-107.

Osmanlı İmparatorluğunun idaresinde yaşayan Balkan uluslarını doğrudan etkiler. Sonuçta Osmanlı Balkanlardan çekildikçe yeni oluşan devletler Fenerin politik vesayetinden⁶⁹ kurtulur, siyasi özgürlükleriyle birlikte dinsel bağımsızlıklarını da ilan ederler. Dolayısıyla İmparatorluğun siyasi kaderi değiştikçe Patrikhanenin kaderi de ona paralel olarak değişir. Osmanlı büyüdükçe o da büyür, küçüldükçe o da küçülür. Osmanlı toprak kaybettikçe Patrikhane de Metropolitliklerini, dolayısıyla gelirlerini ve prestijini kaybeder. Tabiki bu dönemdeki ulusçuluk mücadelesinde Patrikhanenin nüfuzu altındaki bölgelerde Slavların ve Arapların aleyhine “Helenizmi” himaye etmesinin ve diğer etnik kökenli Ortodoksları dikkate almamasının da etkisi büyüktür.⁷⁰ Bu nedendir ki sayıları az olmakla birlikte 1854-1861 yıllarında Bulgarlardan, Fenere tepki olarak Ortodoksluğu bırakıp Katolikliğe bile geçenler olmuştur.⁷¹

Bu anlamda 1821 Mora isyanının ardından ilk olarak 1833’de Yunan Kilisesi bağımsızlık kazanır ve Fenerden ayrılır. Patrikhane buna tepki gösterir ve Yunan Kilisesinin bağımsızlığını ancak 1850’de tanır. Yunanlılardan sonra diğer uluslarda yavaş yavaş Patrikhaneden ayrılarak bağımsız Kiliselerini kurmaya başlarlar.⁷²

3.4. Patrikhanede Yaşanan İç Çekişmeler

Patrikhane, gücünü temsil ettiği Rum cemaatinden almaktadır. Dolayısıyla cemaat içerisinde meydana gelen soyo-kültürel, ekonomik gelişim ve değişimlerden Patrikhane de etkilenmektedir. Osmanlıdaki Rum toplumunda meydana gelen bu değişime ve özellikle eğitimdeki gelişmelere kısaca değinmekte yarar vardır.

Yunan ihtilalinin yankıları dindikten sonra, Tanzimat ve Islahat fermanı gibi reformların ardından Rum cemaatinde ekonomik ve eğitim konularında belli bir ilerleme göze çarpar. Zaman dilimi olarak 19.yy. ortalarından başlayıp Birinci Dünya Savaşı öncesine kadar süren bu dönem, Osmanlıdaki Rum cemaatinin en parlak dönemi, adeta “altın devri” olarak kabul edilir.⁷³ Bu dönemde Rumlar, devletin güvenini yeniden kazanırlar, Avrupayla yapılan ticaret sayesinde bir çok Rum bankerler ve Rum aristokrasisi ortaya çıkar.

---

⁶⁹ Osmanlı döneminde Rumeli ve Anadolu’dan başka Mısır, Suriye, Filistin, daha sonra imparatorluğun sınırlarının genişlemesine paralel olarak Kıbrıs, Mora, Girit gibi bölgelerdeki Ortodokslarının yönetimi de İstanbul Rum patrikhanesine verilmiştir. Şahin, 51-52; Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Ankara 2001, s. 104.

⁷⁰ Clement, *Ortodoks Mezhebi*, s. 208.

⁷¹ Taşpınar, *a.g.m.*, s. 101.

⁷² 1879’da Sırp Kilisesi ve 1865-1885 yıllarında ise Romanya Kilisesi bağımsız olurlar ve Fener de bunları kabul etmek zorunda kalır. Bulgar Kilisesi de 1870’de kurulur ve 1872’de ise Padişah’tan onay alır. Ancak diğer Balkan kiliselerinin aksine Fener, Bulgarların bağımsızlığını Yunan-Bulgar çekişmesi nedeniyle ancak 1945’de tanır.

⁷³ Herkül Milas, *Geçmişten Bu Güne Yunanlılar Dil, Din ve Kimlikleri*, İstanbul, 2003, s. 216 – 219.

Zenginlerin maddi desteğiyle Rumlar arasında çok geniş, etkili ve ciddi bir kültürel canlanma meydana gelir. Bir çok yerde kız mektepleri dahil çok çeşitli okullar, hastaneler, dernekler açılır. 1870'lerde sadece İstanbul'da 26 dernek kurulur, şüphesiz bunlardan en önemlisi de "Ellinikos Filologikos Silloğos Konstantinupoleos/ Dersaadet Rum Cemiyeti Edebiyesi" adlı dernektir.⁷⁴ Nikiforos Glikas, Dimitrios Yeorgiadis gibi bazı HRO'lu öğretmenler de bu derneğin faaliyetlerine aktif olarak katılırlar.⁷⁵

Yukarıda bahsi geçen dernek (Dersaadet Rum Cemiyeti Edebiyesi), Asya Rumlarının ve Helenleşenlerin bir nevi Eğitim Bakanlığı gibi hizmet görür.⁷⁶ Dernek, taşradaki en ücre köyler dahil eğitimle ilgili düzenli raporlar hazırlar ve bunlar, merkezde oluşturulan eğitim komisyonlarında değerlendirilir.⁷⁷ Tabii ki Islahat Fermanının akabindeki bu tür laik yapıdaki örgütlenmeler, Patrikhanenin kontrolü altındaki eğitime seküler bir müdahale anlamına gelmekte ve eğitimdeki ruhbanların nüfuzundan kurtulmayı amaçlamaktadır. Nitekim Patrikhane bu oluşumlara başlangıçta tepkili yaklaşır, ancak daha sonra (özellikle de Bulgar nüfuzunun yayılması tehlikesi karşısında) desteklemek durumunda kalır ve hatta taşradan eğitim raporları alınırken buralardaki görevli ruhbanlardan azami bir şekilde istifade edilir.⁷⁸

İşte Rumların bu şekilde yükselişte olduğu bir devirde imparatorluk, dağılmaya ve çöküşe doğru gitmektedir. Buna paralel olarak da Yunan ulusçuluğunun yayılma eğilimleri doruk noktasına ulaşır. Bu dönemde İmparatorluğun idaresi altında yaşayan "Grekofon Ortodokslar" (Yunanca konuşan Ortodokslar) arasında değişik görüşler ortaya çıkar. Başta Hariciyede ve saray tercümanlığında olmak üzere Osmanlı bürokrasisinde önemli yeri olan "Fenerliler"⁷⁹ denilen bir aristokrat sınıf vardır. Bunlar, her ne kadar Yunan ihtilalinden sonra devletin gözünden düşseler de yine belli bir etkinlikleri vardır. Kendi içlerinde tam bir bütünlük arz etmeyen bu topluluk bazı konularda devlete karşı direnç gösterebilirler de, genelde yönetici kesimle işbirliği içinde olmayı tercih ederler. Ancak Rumlar arasında bu dönemin hakim fikri "Megali İdea"dır ve çok güç kazanır. "Büyük Fikir, Düşünce" anlamına gelen "Megali İdea", kısaca Osmanlı toprakları da dahil olmak üzere Rumların yaşadıkları bütün

⁷⁴ Milas, *Geçmişten Bu Güne Yunanlılar*, 216-217

⁷⁵ Stavridu, *Halki*, s. 85,233.

⁷⁶ Haris Eksertzoglu, *a.g.e.*, 14.

⁷⁷ Örneğin 1878'de Derneğe gelen Bursa ile ilgili bir raporda "bütün köylerde çoktan beri kurulmuş olan okullar çok şükür.. az çok iyi muhafaza ediliyor... merkezde üç ilkokul, üç kız mektebi devam ediyor" denir. Antalya gibi tecrit edilmiş yerlerde bile küçük sınıflı okullar, bir kız mektebi ve iki anaokulunun varlığından bahsedilir. Kurum ayrıca okutulacak Yunanca ders kitapları için ödüllü müsabakalar, konferanslar düzenler. Haris Eksertzoglu, *a.g.e.*, 15, 56

⁷⁸ Haris Eksertzoglu, *a.g.e.*, 9-11.

⁷⁹ Fenerliler için bkz. İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim-Makaleler 1*, Ankara, 2000, s. 356 vd.

toprakları Yunanistan bayrağı altında toplamayı hedefleyen fanatik milliyetçi ve yayılmacı bir dış politika siyasetidir.⁸⁰ İstanbul'daki okullar, dernekler, gazeteler ve genel olarak Rum cemaatin büyük bir bölümü bu fikirdedir. Buna karşı Rumlarla Türklerin bir arada yaşayabileceğini savunan “*Helen Osmanlılığı*” (Hellinoothomanismos) düşüncesini dile getirenler de bulunmaktadır, ancak bunlar diğerlerine göre azınlıkta kalırlar.⁸¹

Tabii ki cemaat içerisindeki bu ayrışmanın iz düşümleri Patrikhane üzerinde de görülür. Patrikhane çevresi de, cemaatinin çıkarlarını ve kendi haklarını savunmak için “Fenerliler” gibi devlete karşı direnç göstermekle birlikte genelde yöneticilerle işbirliği içinde olmaya çalışırlar.⁸² Ancak Patrikhanenin yetkilerinin sınırlandırılması ve denetlenmesi amacıyla hazırlanan ve 1865’de yürürlüğe giren “*Rum Patrikliği Nizamati*”⁸³ ile birlikte Patrikhanenin devletle ilişkisi daha çok bir çatışma şeklinde seyir takip eder. Zira hükümet, Patrikhane denetimindeki okullarda devlet aleyhine yapılan propagandaları, usulsüz atama ve tayinleri ve diğer patrikhane kurumlarını denetlemek ister, buna karşı da Patrikhane Avrupa devletlerinden aldığı destekle bir takım restleşmelerle karşılık verir, bu nedenle Patrikler, bazen Avrupa’da kamuoyu oluşturmak gayesiyle tüm kiliseleri kapatma kararı alırlar. Bu çekişmenin dozajı zaman zaman düşer, kimi zaman da yükselişe geçer ve çeşitli gerilimlere yol açar.⁸⁴

Patrikhane çevresinde, Fener Patriği İoakim III’ün⁸⁵ döneminde karşıt iki siyasi düşünce ortaya çıkar. İki çizgi arasındaki kutuplaşma İoakim III’ün ikinci patrikliği döneminde (1901-1912) daha da belirginleşir. Bunlardan ilki başını İoakimin çektiği ve kendilerine “İoakimciler” denen topluluktur. Bu grubun temel hareket noktası, Patrikhanenin Fatih döneminden beri verilmiş olan imtiyazlarının korunması, Patriğin “*ethnark*” yani “*milletbaşı*” oluşu geleneğinin sürdürülmesidir. Amaçları, Osmanlı toplumundaki azınlıklar içerisinde Rumların en fazla okur yazar grubu oluşturması sebebiyle kültürel bir hakimiyet çerçevesi içerisinde Osmanlı’yı içerden fethederek Bizansı yeniden

⁸⁰ 1844’de Yunanistan Başbakanı İoannis Koletes’in parlamentoda yaptığı konuşma söz konusu fikrin başlangıç tarihi olarak kabul edilir. Macar, *a.g.e.*, s. 60.

⁸¹ Milas, *age.*, 171, 176, 221.

⁸² Milas, *age.* 176.

⁸³ 1862’de hazırlanıp 1865’de yürürlüğe giren “Rum patrikliği Nizamatin”ın tam Türkçe metni için bkz. Yorgo Benlisoy-Elçin Macar, Fener Patrikhanesi, 71-107.

⁸⁴ Atalay, *a.g.e.*, s. 15 vd., Macar, *a.g.e.* s. 52-67.

⁸⁵ 1834’de İstanbul’da doğan İoakim III, Osmanlı’nın son dönemlerinde (1878-1884, 1901-1912) görev alan en önemli ve etkin patriklerin başında gelir. 1858-1861 arasında Viyana’da diyakoz olarak bulunur. Bir süre Patrikhanede “Protosingellos” (Piskopos yardımcısı, Patrikhane idari amiri) olarak çalışır. 1863’de Varna, 1874’de Selanik metropoliti olur. 1878’de Patrik olur. İkinci patrikliği sırasında 1912’de ölür. Yaşadığı dönem gerek Patrikhane içerisindeki ilişkiler gerekse devletle olan ilişkileri bağlamında çok hareketli ve tartışmalı bir devirdir. Patrikhanede iz bırakan son dönemin en önde gelen din adamlarından birisidir. Tasos Ath. Griçopulos “İoakim III” *ÖHE*, VI/1102-1104; Prokopiu Çimani (İpiretu), *Apo İpsili Skopia İ Patriarhe Konstantinupoleos*, (1775-1972) II. Cilt, Atina, 1981, s. 210-228.

kurmaktır. Kurtuluş savaşı sırasındaki meşhur Trabzon Metropoliti Hrisantos⁸⁶ (1904 HRO mezunu, 1938-1941 Atina Başpiskoposu), Patrikhane arşivcisi ve tarihçisi Manuel Gedeon'un⁸⁷ içinde bulunduğu bu grup Yunan milliyetçiliğine entelektüel bir karşı koyuş içerisine girerler. İoakimciler arasında HRO'dan Nikiforos Glikas gibi isimler sayılabilir. 1897'de Yunanistan'ın Osmanlıya yenilmesiyle patrikhanede bu grup güç kazanır.⁸⁸

Patrikhanedeki ikinci grupsa doğrudan Yunanistan'ın siyasi önderliğinde Osmanlı ve Balkanlardaki Rumları da içine alacak şekilde “Büyük Yunanistan'ı” kurmayı hedefleyen “*Megali İdea'cı*” çizgidir. Bu çizginin en önemli temsilcisi Amasya Metropoliti Yermanos'tur.⁸⁹ Yermanos Karavangelis, (Makedonya mücadelesi, Pontus hamisi) de HRO'nun 1887 mezunlarından. Ayrıca yine HRO mezunu (1891) olan İzmir Metrop. Hirisostomos Kalafatis, Patrik Vekili Dorotheos (1884 mez.) vb. bu grubun önde gelen isimleri arasında yer alırlar.⁹⁰ Yunanistan başbakanı Venizelos'la müşterek fikirlere sahip olmaları sebebiyle bu grup “Venizelosçular” olarak da bilinir. İşgal dönemiyle birlikte HRO mezunu ve ılımlı bir kişi olan Patrik Yermanos V, istifa ettirilerek yerine “Megali İdeacı” olan Bursa Metropoliti Dorotheos Patrik vekili olarak atanır. Artık bundan sonra Patrikhanede hakimiyet bu grubun elindedir.⁹¹ Patrikhane işgal kuvvetleriyle işbirliği yaparak İstanbul'un Yunanistan'a ilhakı yönünde gayret gösterir. O günden bu günlere kadar Türk kamuoyu nezdinde Patrikhane hakkında menfi kanaatlerin oluşmasında bu çizginin çok büyük etkisi vardır. Dolayısıyla Patrikhane hakkındaki bu menfi bakış dolaylı da olsa HRO'ya da yansır.

Bu dönemde Patrikhanenin durumunu kısaca özetleyecek olursak, HRO'nun açılmasının arifesinde (1844-) ve sonrasında, Patrikhanenin gündemini, dışarda kiliseler ve kilise sorunları oluştururken, içerde ise ana hatlarıyla cemaatin yönetimi, eğitim işleri ve Patrikhanenin eski imtiyazlarını koruması meselesi oluşturur. Bu konuda önerilen çözüm

---

⁸⁶ Burada adı geçen ve HRO mezunu olan şahısların biyografilerine tezimizin ikinci bölümünde “HRO'nun İdari ve Eğitim Kadrosu” ile dördüncü bölümdeki “HRO Mezunları” adlı bölümlerde genişçe yer verilecektir. HRO'lu olmayan ancak Patrikhane için önemli sayılan kişiler hakkında da gerektiğinde ilk geçtikleri yerde bilgi verilecektir.

⁸⁷ Manuel Gedeon 1851'de İstanbul'da doğar. 1869'da Mektebi Kebir'den (şimdiki adıyla Fener Rum Lisesi) mezun olur. Bir süre İstanbul Rumlarınca yayınlanan “Proia” (1876) ve “Anatolia” (1877) gazetelerinde çalıştıktan sonra Osmanlı Döneminde Patrikhanenin en önemli dergisi olan ve Patrik İoakim III tarafından çıkarılan meşhur “Ekklessia Alithia”da çalışmaya başlar ve tam 43 yıl (1880-1923) yazı işleri müdürlüğü görevini yapar. 1921'den sonra ölünceye kadar (1943) Atina'da yaşar. Özellikle Patrikhane ve Ortodoks konularında yazmış olduğu yüzlerce eseri ile ilmi açıdan Patrikhanenin 19. yy. sonu ile 20.yy'a damgasını vuran en önemli şahsiyetlerinden birisidir. H.G. Patrinelis, “Manuel Gedeon”, *Thiriskeftiki ke İthiki Engiklopedia*, 4/ 241-243,

⁸⁸ Macar, *a.g.e.*, s. 59-60

⁸⁹ Macar, *a.g.e.*, s. 60-61; Biyografisi için bkz “HRO Mezunları” adlı bölüm.

⁹⁰ Bu şahısların biyografileri için bkz “HRO Mezunları” adlı bölüm.

⁹¹ Bkz. “HRO Mezunları” Bölümü

yolları ve metotları konusunda da Patrikhane içerisinde gruplaşmalar ve çeşitli görüş ayrılıkları ortaya çıkar. Bu farklı fikri akımların etkisi, ileride yeri geldikçe değineceğimiz gibi bir şekilde HRO'da üzerinde de hissedilir.

4. Okulun Açılışı

4.1. Okulun Açılış Sebepleri

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız iç ve dış sebeplerle Fener Patrikhanesi giderek nüfuzunu kaybetmeye başlar. Bu nedenle Patrikhane, farklı uluslardan oluşan Ortodokslar arasında dini birliği muhafaza etmek, en azından Ortodoks teolojiye dair konularda belli bir bütünlük sağlamak amacıyla kendi ruhbanını yetiştireceği ciddi bir teoloji okulu açmak ister. Kurulacak olan bu okulun, İstanbul Kilisesinin ve onun hitap ettiği Ortodoks çevrenin günün şartlarında ortaya çıkan her türlü dini ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olması arzu edilir. Okulun açılmasını gerektiren başlıca nedenleri maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Öncelikli olarak Kilisenin ve Ortodoks cemaatin ihtiyaç duyduğu kaliteli Ortodoks Ruhaneler yetiştirme ihtiyacı. (Belki başlangıda amaç sadece ruhani yetiştirmektir, ancak zamanla okuldan ruhban olmayan, fakat cemaat içerisinde dini konularda uzman teologlar ve bilim adamları da yetişti. Bunların sayısı ilk dönemlerde çok az olmakla birlikte ilerleyen yıllarda artmaya başladı.)

2. Ortodoksluktaki kilise ve dini geleneğe ait (Dogmaların dışındaki) literatürün, dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden yorumlanması gerekliliği.

3. Dini ilimlerin daha düzenli hale getirilmesi ve sistematik bir eğitimin verilmesi düşüncesi . Buna, her ne kadar bu günkü anlamdaki gibi olmasa da bir nevi din eğitimine bilimsel ve akademik bir karakter kazandırma çabası da diyebiliriz.

4. O dönemlerde, batıdan gelen çeşitli materyalist eğilimlere ve Hıristiyanlık karşıtı felsefi sistemlere karşı durabilecek, fikri anlamda bunları göğüsleyebilecek, daha üst seviyede fikir ve düşünce üretme ihtiyacının hissedilmesi.

5. Avrupa destekli Katolik ve Protestan misyonerlerin Ortodoks cemaat arasında misyon faaliyetlerine yönelmeleri⁹². Patrikhane tarafından bunun Ortodoksluğa yönelik bir tehdit olarak algılanması ve bunlara karşı koyacak ve cemaati de bilgilendirecek din adamı

---

⁹² Patrikhanenin Misyonerlerle mücadelesi için bkz. Kiriaki Mamoni, "Agones tu İkumeniku Patriarhiu kata ton Missionarion", *Minimosini*, 1980-1981, Atina, s. 179-211.

yetiştirme ihtiyacı.⁹³ Özellikle Batı Kiliselerinde felsefi ve dünyevi ilimleri de tahsil eden yetişmiş din adamlarının olması, bir yerde böyle bir okulun kurulmasını gerekli kılmaktaydı.⁹⁴

6. Yunanistan'da Atina Kilisesinin bağımsızlık ilanı ile orataya çıkan Patrikhaneye muhalif din anlayışına karşı⁹⁵ durma çabası.⁹⁶

7. Uzun vadede düşünülen bir diğer amaç da Kiliseleri birleştirmektir. Zafiri'nin (bir toplantıdan naklettiğine) göre okulun bir amacı da Kadıköy (Konsili) öncesi Ortodoks Kiliseleri ile Kadıköy sonrası Kiliseleri birleştirmektir⁹⁷. Dolayısıyla okulun Kadıköy'de (Kadıköy Metropolitliğine bağlı) olması da belki bu anlamda sembolik bir önem taşır. Aynı şekilde bütün hristiyanları Katolik Kilisesi çatısı altında toplaması için Papa tarafından görevlendirilen Assomptionistler'in, bu misyonlarını gerçekleştirmek için Kadıköy'ü merkez seçmiş olmaları da aynı sembolik önemden kaynaklanmaktadır.⁹⁸

Bütün bunlarla Patrikhane öncelikle kendi ihtiyacını karşılamayı hedefler. Bunun yanında ayrılıkları (şizma) engellemeyi, eğer bu mümkün olmazsa, hiç değilse inanç konularında bir bütünlük sağlayarak Ortodoks kiliseler üzerinde yavaş yavaş zayıflamaya başlayan nüfuzunu bu şekilde devam ettirmeyi ister.

4.2. Okulun Yapılış ve Açılışı

HRO'nun bulunduğu yerde dokuzuncu yy.'dan kalma "Aya Triada" Manastırı bulunmaktaydı. İlk dönemlerden itibaren bu manastırla birlikte burada bir okulun olduğuna dair kesin bilgi yok Ancak manastırın yanında bir de kütüphanenin olduğu biliniyor. Dolayısıyla böyle bir kütüphanenin yanında küçük de olsa bir manastır okulunun olması muhtemeldir. Manastır HRO'nun açılışına kadar çeşitli tamirlerle varlığını sürdürür.⁹⁹

⁹³ Stavridu, *Halki*, s. 45; *Halkis Mia Sinoptiki*, s. 29-30.

⁹⁴ Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğunda misyonerlik faaliyetleri hız kazanır. İngiliz ve Amerikalı misyonerler İmparatorluk içindeki gayri Müslimler üzerinde daha etkili olur ve sonuç alırlar. Diğerlerine göre Ortodoks Rumlar bundan en az etkilenen topluluktur. Ancak yine de misyonerlerin faaliyet gösterdiği Anadolu, İzmir, Yunan Adaları, Teselya vb. yerlere Rum papazlar gönderilerek bunun önüne geçilmeye çalışılır

⁹⁵ Yunan Kilisesi 1833'de bağımsızlığını ilan edince Patrikhane ile arası açılır. HRO'nun açıldığı yıllarda da iki kilise arasındaki ilişkiler oldukça soğuktur. Aynı yıllarda 1836'da Atina Üniversitesine bağlı İlahiyat Fakültesinin açılmış olması da Patrikhane'yi tedirgin etmiş olabilir ve bu nedenle Atina İlahiyata karşı HRO ile vermek istenmiş olabilir. Patrikhane ancak 1850'de Yunanistan Kilisesinin bağımsızlığını tanır ve ilişkiler normalleşmeye başlar. İlk önceleri bir nevi Yunanistan'a rakip olarak açılan HRO'ya sonraki yıllarda okul tarihinde en fazla öğrenci Yunanistan'dan (Patrikhane'ye bağlı bölgeler de dahil) gönderilecektir. Yunanistan'dan gelen öğrenciler için Bkz. "Mezunlar" bölümü.

⁹⁶ Stavridu, *Halki*, s. 45; *Halkis Mia Sinoptiki*, s. 29-30.

⁹⁷ Hrisostomu (Yerasimu) S. Zafiri, *İ Theologiki Sholi tis Halkis* (Anamnis-Viomata-Oramatisimi) Atina, 1984, s. 46.

⁹⁸ Taşpınar, *a.g.m.*, s. 107.

⁹⁹ Manastırla ilgili olarak bu bölümün başındaki ilgili alt başlığa bakılabilir.

Manastırı, 1772’de Keşiş Samuel Kufos yeniden tamir ettirirken yanına, Anadolu ve İstanbul’daki benzerleri gibi küçük ve basit bir okul da yaptırır.¹⁰⁰ 1821’de Manastırla birlikte okulda yanınca geçici olarak başka bir yere taşınır. Yermanos IV’ün ilk patriklik döneminde (1842-1845), atıl bir durumda olan manastır, onarılır, daha sonra hükümetin izniyle manastırın diğer binaları, özellikle fırını, mutfağı, kilisesi ve geri kalan bölümleri de tamir edilir.¹⁰¹ Bazı rivayetlere göre manastır olarak tamir edilen bu yerde aslında gizli bir okul açılmak istenir. Nitekim tamirata başlamadan önce bu maksatla 12.06.1842’de İstanbul’un tüm zengin ve aristokrat Ortodoksları Patrikhane’de toplanırlar ve içerideki bir takım kiskançlar yüzünden bu işin gizli tutulmasını isterler. Nitekim aşağıda değineceğimiz gibi okul yapılırken çıkarılan gürültüler bir anlamda bu endişeyi haklı çıkarır. Ancak sıra okulun açılmasına gelince çevredekilerin kiskançlıklarından çekinirler ve okul için toplanan bir kurul hükümete resmi müracaatı yapar ve böylelikle resmen okul açma izni alınmış olur.¹⁰²

Bugün kullanılan okulun yanındaki kilisenin, sağ tarafındaki duvarda bulunan Yunanca mermer kitabeden anlaşılacağı üzere, Patrik IV. Germanos zamanında, Padişah Abdülmecit’ in Cemazi-ül evvel 1259 tarihli iradesi ile 1 Mayıs 1844 Pazartesi günü açılır.¹⁰³ Burada 13 Eylül 1844 yılında Patrikhaneye bağlı metropolitlerin katılımıyla bizzat Patriğin kendisinin yönettiği bir ayin yapılır. 1 Ekim 1844’de ise Kayseri Metropoliti Pesiu tarafından yapılan özel bir ayinle Aya Triada Manastırındaki Teoloji Okulunun açılış töreni gerçekleştirilir. Okulda dersler ise 8 Ekim 1844’de başlar.¹⁰⁴ (Okulun ilk açıldığındaki eğitimi öğretimi, sınıflar, dersler, öğrenci profili vb. ilerleyen sayfalarda ve diğer ilgili bölümlerde daha detaylı olarak ele alınacağı için burada o konulara girilmeyecektir)

Binanın yapımı sırasında bazı sıkıntılar yaşanır. İnşaat için cemaatten para toplanmasından rahatsız olan Ortodoks halkın bir kısmı saraya başvurarak Patriğin Ruslarla anlaşarak burada bir kale yaptırdığını bu kalenin içerisinde de papaz kıyafetli askerler yerleştirdiğini iddia ederler. Bu şikayet üzerine tahkikat yapılana kadar binanın yapımı hükümet tarafından durdurulur. Elli günlük bir gecikmeden sonra, Patriğin çabaları ve ayrıca Rus ve İngiliz sefaretinin araya girmesiyle binanın yapımına devam edilir. Okulun yapımı sırasında cemaat içerisindeki anlaşmazlıklar, ağız kavgaları, polemikler,

¹⁰⁰ Gülen, *Heybeliada Tarihi...* s. 212.

¹⁰¹ Stavridu, *Halki*, s. 43

¹⁰² Gülen, *Heybeliada Tarihi...*, s. 135-136.

¹⁰³ [www. ec-patr. gr/mones/chalki](http://www.ec-patr.gr/mones/chalki)

¹⁰⁴ Stavridu, *Halki*, s. 43.

hatta iftiraya kadar varan bir takım ithamlar devam eder.¹⁰⁵ Dönemin Ruhbanlarından bazıları da yolsuzlukla suçlanır.¹⁰⁶

Yapılanların israf olduğunu söyleyen bir kısım halkın şikâyeti üzerine toplanan paralar halka geri iade edilir. Böylece halktan para toplama ümidi kesilince bu paranın diğer bağlı kiliselerden toplanılmasına karar verilir.¹⁰⁷ Binanın yapımı ve giderleri için Patrikhane tarafından başrahiplerden ve bölgelerinden kendi durumlarına göre 250 ile 3000 kuruş arasında değişen oranlarda yardım ve bağış talep edilir ve toplam 144.500 kuruş toplanır. Bu miktara Fener Patrikhanesinin katkısı 10 000 kuruş olurken¹⁰⁸, Kıbrıs Başpiskoposluğu 5 000 kuruş,¹⁰⁹ Efes, Tırnova, Edirne, Seres, Drama, Tokat gibi büyük bölgelerinin her biri 3 000 kuruş, Petra, Lernis vb. küçük yerler de 250'şer kuruşla destek sağlarlar.¹¹⁰

Okulun açılışı öncesi bir başka zorluk da İngiliz-Rus çekişmesi nedeni ile yaşanır. İngiliz elçisi Canin, Rumların bu okulu Ruslardan yardım almaksızın tek başlarına yapacaklarını ve bu nedenle de yönetemeyeceklerini öne sürer. Kendisine Patrikhane tarafından okulun yapılışının Ruslarla bir ilişkisinin olmadığı söylenir ve elçi Patrikhane tarafından güçlkle ikna edilir. Elçi, okulun ilk müdürlüğünü yapacak olan İngiliz vatandaşı K. Tipaldos'un İstanbul'a gelmesine de yardımcı olur.¹¹¹ Belki de elçinin razı edilmesi için bir İngiliz vatandaşı okul müdürü olarak seçilmiş de olabilir.

Okulun ilk binası Kuzey ve Batı yönlü olmak üzere iki kattan oluşmakta, ortada da dört köşe bir avlu bulunmaktaydı¹¹². Bu haliyle 1894 yılına kadar hizmet veren bina 28 Haziran 1894 günü İstanbul'da öğle vakti meydana gelen Büyük İstanbul depreminde kullanılamaz hale gelir. Depremde sadece kilise binası ayakta kalır.¹¹³ Şu anki mevcut

¹⁰⁵ Arhimandritu Yermanu Grigora, *İ en Halki Theologiki Sholi* (1844-1898), İskenderiye, 1907, s.,38-39,

¹⁰⁶ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim-Makaleler 1*, Ankara, 2000, s. 358,

¹⁰⁷ Gülen, *Heybeliada Tarihi...* s. 136.

¹⁰⁸ Sotiriu L. Varnalidi, "Ena Anekdoton "Katastihon" Ton Etision İsforon Tis Olomelias Ton Arhieron Tu İkumeniku Patriarhiu Yia Tin Sintirisi Tis I. Theologikis Sholis Halkis Tu Etus 1854", *EΠEΘX*, IV / 155-156,

¹⁰⁹ Andreu Miçidi, *İ Theologiki Sholi Tis Halkis Ke İ Ekklesia Tis Kipru*, *EΠEΘX* III / 413,

¹¹⁰ Varnalidi, "Ena Anekdoton Katastihon...s. 156-160

¹¹¹ Gülen, *age.*, s. 136.

¹¹² İki kattan oluşan okulun aşağı katı taştan kâgir tarzında, üst kat ise ağaçtan ahşap şeklinde yapılar, içerisindeki odalar, değişik hizmetlere uygun tarzda düzenlenmişti. Alt kat revir ve yatakhaneleri ile öğrencilere, üst kat ise sadece öğretmenlere ayrılmıştı 16 oda bulunmaktaydı. Bunların dışında binada büyük bir salon, idare odası ve patrikler için tahsis edilmiş özel bir oda vardı. Okulun batı bölümünde ise dört çan, okul bölümü ve sınıflar yer almaktaydı. İlerleyen yıllarda zaman zaman (1869, 1891 vb) binaya bir takım yeni ilaveler yapılmış, eskiyen kısımlar tamir edilmiştir. Okulun mimari yapısı hakkında daha geniş bilgi için bkz. Aristidi Pasadeu, *İera Theologiki Sholi Halkis İstoria, Arhitektoniki*, Atina, 1987; Stavridu, *Halki*,s. 43-44; *Halkis Mia Sinoptiki*, s. 26-27; Gülen, *age.*, s. 137.

¹¹³ Stavridu, *Halki*,s. 43-44; *Halkis Mia Sinoptiki*, s. 26-27; Gülen, *age.*, s. 137.

yapı, sonradan yapılan okul binasıdır. Bu yeni binanın yapımı ile ilgili, kronolijiye uygun olarak aşağıda bilgi verilecektir.

Okul için öncelikle bir bütçe hazırlanır. Üç yıllık olarak planlanan bu bütçeye mum gelirleri, değirmen kirası, bahçe ve kamış gelirleri, üzüm, rakı ve şarap satışları da eklenir.¹¹⁴ Sonraki yıllarda ise “Halkidiki” (şimdiki Yunanistan’da) Yarımadasında bulunan Kasandra’daki gelir getirici 328 dönümlük arazi de Okula bağışlanır.¹¹⁵

5. Dönemlere Göre Heybeliada Ruhban Okulu Tarihi

Burada balangıçtan sona kadar, bu gün okulun yeniden açılması ile ilgili yapılan güncel tartışmalar da dahil okul tarihi belli dönemlere ayrılarak detaylı bir şekilde ele alınmaya çalışılacaktır.¹¹⁶ Okulla ilgili yapılan çalışmalarda okul temel olarak dört dönemde incelenmekte ve 1971’de Teoloji bölümünün kapatılması ile sona ermektedir.¹¹⁷ Biz, dönemleri adlandırmada ve tasnifte biraz farklı bir yol izledik. Okulun tarih içerisindeki eğitim durumuna ve etkisine dayalı olarak, Birinci Dönemi “Kuruluş ve Gelişme”; Akademi olarak bilinen İkinci Dönemi “Başarısız Bir Deneme”; Üçüncü dönemi “İçe kapanma ve Toparlanma”; Dördüncü Dönemi ise “Zirve ve Bitiş” dönemleri olarak isimlendirdik. Ayrıca Okulun lise bölümü 1985 yılına kadar “Heybeliada Rum Erkek Lisesi” adıyla fiilen eğitime devam ettiği için biz bu dönemi de okulun “Beşinci Dönemi” olarak kabul ettik ve okulun dönemlerini beşli bir tasnifle ele aldık. Bu dönemlerde eğitim süreleri de aşağıdaki gibidir:

a. *Birinci Dönem, 1844-1919 (Kuruluş ve Gelişme Dönemi)*: Bu dönemde eğitim dört yıl ortaokul, üç yıl teoloji olmak üzere toplam yedi yıldır.¹¹⁸

b. *İkinci Dönem-Akademi Dönemi, 1919-1923 (Başarısız Bir Denem)*: Eğitim süresi, orta okulsuz beş yıllık sadece akademi eğitimi vermek üzere planlanır.

c. *Üçüncü Dönem, 1923-1951 (İçe kapanma ve Toparlanma Dönemi)*: İlk dönemdeki gibi dört yıl orta, üç yıl da teoloji okutulur.¹¹⁹

---

¹¹⁴ Gülen, *age.*, s. 137.

¹¹⁵ Emre Özyılmaz, *a.g.e.*, 34-35.

¹¹⁶ Okul tarihi ele alınırken okul müdürleri, öğretmenleri, onların biyografileri ve okulda okutulan derslerle ilgili ayrıntılara fazla girmeyeceğiz. Zira bu konuları ileride müstakil bölümler halinde inceleyeceğiz. Ancak okul tarihi anlatılırken kronolojik bir bütünlük arz etmesi sebebiyle yeri geldikçe bu konulara kısa atıflarda bulunmakla yetineceğiz.

¹¹⁷ Vasiliu N. Anagnostopulu, “İ Tetarti Periodos Liturgias Tis İera Theologikis Sholis Halkis”, *EΠΕΘΧ, 1884-1994*, s. 35, Atina, 1994.

¹¹⁸ Okulda 1844-1853 arasında sadece üç yıllık teoloji eğitimi verilir. 1853’den sonra dört yıl ortaokul ilevesiyle okulda eğitim yedi yıla çıkarılır. 1883’de eğitim sekiz yıla çıkarılır, ancak iki yıl sonra 1885’de tekrar yedi yıllık sisteme dönlür. İleride bunlarla ilgili biraz daha detaylı bilgiler verilecektir.

d. *Dördüncü Dönem, 1951-1971 (Zirve ve Bitiş Dönemi)* : Üç yıl lise, dört yıl teoloji ihtisas bölümü olmak üzere toplam yedi yıllık bir eğitim verilir.

e. *Heybeliada Rum Erkek Lisesi Dönemi (1971-1984--)*¹²⁰ : Teoloji bölümü olmaksızın azınlık liseleri statüsünde bir eğitim sözkonusudur.

5.1. Birinci Dönem, 1844-1919 (Kuruluş ve Gelişme Dönemi).

Birinci dönem (1844 – 1919) yetmiş beş yılı kapsayan oldukça uzun bir zaman dilimidir. Okulun tarihi açısından bakıldığında parlak bir dönemdir Biz bu uzun tarihi süreci anlatırken, herhangi bir özel nedenden dolayı değil, sadece anlaşılması kolay olsun diye bu dönemleri de okulda uzun yıllar müdür olarak görev yapan kişilerin görev yaptıkları süreleri dikkate alarak tasnif edeceğiz. Burada konumuz okul müdürleri¹²¹ değildir amaç, bu dönemi anlatırken anlaşılabilir, kronolojik bir sıra takip etmektir. Bu tasnifte bu dönem için dikkate aldığımız okul müdürleri şunlardır:

1. Konstantinos Tipaldos Dönemi, 1844- 1865.
2. Yermanos Grigoras, Dönemi, 1865-1869 ve 1877- 1898.
3. Apostolos Hristodulu Dönemi, 1898- 1906.
4. Yermanos Strinopulos Dönemi, 1907-1922 .

5.1.1. Konstantinos Tipaldos Dönemi ve Olayları (1844- 1865)

8 Ekim 1844 günü resmen eğitime başlayan okulun ilk müdürü Arhimandrit Konstantinos Tipaldos'dur. (1844-1864). Yirmi yıl boyunca aralıksız olarak bu görevi yerine getirecek olan Tipaldos, okulda en uzun okul müdürlüğü görevi yapan ikinci kişi olacaktır. ¹²² (Okul tarihi boyunca en uzun süre görev yapan müdür 25 yıllla Yermanos Grigoras'dır.)

1844-1845 yılında okul iki sınıfla eğitime başlar, sonraki yıllarda birer sınıf ilave edilir ve 1847-1848'de sınıf mevcudu dörde çıkarılır.¹²³ Okul, ilk mezunlarını 1848'de verir ve bu tarihte okuldan dört kişi mezun olur.¹²⁴ Okulun ilk öğrencileri bursludur. Aralarında İstanbul içinden ve dışından gelenler de vardır. Bu arada idare tarafından bir yandan öğrencilerin

---

¹¹⁹ Ancak bu dönemde Milli Eğitim Bakanlığı okulun sadece orta kısmını tanıır, okulu dört yıllık eğitim veren orta derceli azınlık okulları statüsünde kabul eder, teoloji kısmını ise tanımaz.

¹²⁰ 1985 yılında Patrikhane öğrenci yokluğu gibi sebeplerden dolayı okulun lise kısmını kapatmak için MEB'e başvurur, ancak bu talep kabul edilmez, Patrikhane ise kendisi fiilen okuldaki eğitimi durdurur. Buna rağmen MEB okulun lise kısmının hukuken açık olduğunu göstermek için günümüze kadar okula bir Türk müdür yardımcısı atamasını sürdürür.

¹²¹ Okulun müdürleri ve öğretmenleri "Okulun İdari ve Eğitim Kadrosu" adlı bölümde ele alınacaktır.

¹²² Müdürlerin görev süreleri ile ilgili bir çizelge için bkz. Aristidi Pasadeu, *Halki İstoria, Arhitekoniki*, s.207.

¹²³ Özyılmaz, 35.

¹²⁴ 1844-1971 arası okulun tüm mezunlarının, isimleri, memleketleri ve yaptıkları görevleri de içeren uzun bir liste için bkz. Ek I.

sayısı artırılmaya, öte yandan tüm Doğu Ortodoks Kiliselerine ve Patriklerine davetler gönderilerek onların da burada güçlü bir biçimde temsil edilmesine çalışılır.¹²⁵

Okulun ilk dönemlerinde gelen öğrencilerin çoğu doğrudan Patrikhaneye bağlı bölgelerden oluşur. Zamanla diğer Ortodoks kiliselerden de öğrenciler gelmeye başlar. Bunlar; İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patrikliklerinden, Yunanistan, Kıbrıs, Girit gibi bağımsız kiliselerden, Etyopya/Habeşistan kilisesinden ve Suriye'dendir. Sınırlı da olsa öğrenim için Sırp, Bulgar, Arnavut gibi Balkanlardaki Ortodoks kiliselerinden de öğrenciler gelir. Daha sonra sayıları az da olsa Anglikan kilisesinden ve Lutheran kiliselerden de öğrenci alınmaya başlanır. HRO'ya Ortodoks olmayan öğrenciler ilk kez 1907'de Anglikan Kilisesinden alınır. Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile birlikte Amerikadaki ortodoks kilisesinde de öğrenci alınmaya başlanır.¹²⁶

a. Bu Dönem Okul Yönetmelikleri (1845, 1853, 1857)

Okul açılmasından sonra değişik dönemlerde okul yönetmelikleri yenilenir. Bu dönemde peşpeşe üç yönetmelik hazırlanır. Bunlar 1845, 1853 ve 1857 yılına ait yönetmeliklerdir.

Okulun ilk yönetmeliği 1845 yılında Meletios III'ün kısa süren Patrikliği (Nisan-Kasım 1845) sırasında yayımlanır ve 18 bölümden oluşur.¹²⁷ Yönetmeliğin ilk bölümünün iki ve üçüncü maddesinde (I/2.,3.) belirtildiği üzere okul, üç yıllık yüksek din eğitimi vermek üzere açılır. Okula durumlarına göre 18-20 yaşlarındaki lise mezunu öğrenciler kabul edilir. (II/ 1) 1845 yılındaki yönetmelikle okulun ilk iki sınıfında teoloji ile birlikte sosyal (tarih coğrafya matematik vb.) dersler de okutulur. Ayrıca ilk iki yılda Yunaca ve Latince de önemli dersler arasında yer alır. Son sınıfta tamamen ilahiyat dersleri okutulur.¹²⁸

1853 Yılında Patrik Anthimos VI zamanında (1845-1848, 1853-1855, 1871-1873) Okul Yönetmeliği yenilenir. Yeni yönetmelikle okulda eğitim yedi yıla çıkarılır. Bunun dördü lise üçü de teolojiden oluşur. Bir başka tasnifte ise ortaokul beş yıl, teoloji ise üç yıl kabul edilir ve orta okulun beşinci sınıfı aynı zamanda teolojinin birinci sınıfı olarak düşünülür.¹²⁹

Bu yönetmelikle düzenlenen okul programlarında dikkatimizi çeken önemli hususlardan biri okulda dil derslerinin oldukça fazla olmasıdır. Yeni ders programlarıyla eskiden var olan

¹²⁵ Andreu N. Miçidu, "İ en Halki Theologiki Sholi", *Apostolos Varnavas*, Kıbrıs, 2005/ 1, s.510.

¹²⁶ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 43.

¹²⁷ *Kanonismos Organikos tis en ti kata Halkin İera Moni tis Ayias Triados Theologikis Sholis tis Hristu Ekklesias, 1845* (HRO 1845 Yönetmeliği), Patrikhane Matbaası, İstanbul, 1845

¹²⁸ Derslerle ilgili geniş bilgi için bkz "dersler" bölümü.

¹²⁹ Manol Fotiyadis, *HRO Tarihiçesi Notu*, İst. Milli Eğitim Müd. Ruhban Okulu Dosyası. (naklen Emre Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.33, 36, Ankara, 2000.)

Yunanca ve Latincenin yanı sıra okulda ilk kez Türkçe, Slavca, Fransızca dersleri konur. Böylelikle okuldaki dil derslerinin adedi beşe yükselir.¹³⁰ (İleride Bulgarcanın da eklenmesiyle bu sayı altıya çıkacaktır.) Yeni yönetmelikle okulun teoloji bölümü derslerinin sayıları ve çeşitleri de artırılır.¹³¹

Gülen, Heybeliada hakkındaki eserinin bir bölümünde HRO ile ilgili bilgi verirken, “...çeşitli ülkelerden gelen öğrencilerin çoğu Yunanca bilmediği için dersler İbranice, Arapça hatta Ermenice okutuluyordu” diye bir ifade kullanır.¹³² Ancak okulda okutulan dersler arasında yukarıda sözü edilen derslerden Arapça ve Ermeniceyi göremiyoruz. Fakat 1845 tarihli ilk yönetmeliğe (IV/I. madde) düşülen dipnotta daha sonraları İbranice, Arapça, Ermenice, Slavca gibi yeni dillerden biri ve kilise musikisi derslerinin ilave edileceği bilgisi yer almaktadır. Sonraki yönetmeliklerde Arapça ve Ermenice’nin dışındakilerin ders programlarına girdiklerini görüyoruz. Aynı şekilde okul öğretmenleri arasında da Arapça ve Ermenice dersi okutanlara rastlamadık.

1857 yılında tekrar yeni bir yönetmelik hazırlanır. Bu yönetmelik de okul derslerine ilk kez altıncı sınıfta okutulmak üzere “İbrani Arkeolojisi” dersi konur. Bunun dışında diğer derslerde pek değişiklik olmaz, sadece bazı derslerin içeriği aynı kalmakla birlikte adları değiştirilir.¹³³ Ayrıca bu yıl (1857’de) okulun Osmanlı dönemindeki ilk ve son Türk hocası olarak Mekteb-i Tıbbiyyenin Arapça hocası Hafız Mehmet Efendi, Türkçe dersi okutmak üzere HRO’ya tayin edilir.¹³⁴

b. Okulda Yaşanan Bazı Olaylar

HRO’da Kırım savaşına (1853-1856) denk düşen yıllarda bazı olaylar yaşanır ve bunların sonucunda okul öğrenci ve öğretmenleri soruşturma geçirirler. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

1854 tarihinde Babıaliye, Ruhban Okulundaki talebenin ellerinde Devleti Aliyye aleyhinde bir kitabın bulunduğu ve bunun öğrenciler arasında elden ele dolaştığı ihbarı gelir. Bunun üzerine İngiltere sefaretı tercümanınının da hazır bulunduğu bir ortamda Patrikhanede

¹³⁰ Aristidu Pasadeu, *Halki İstoria Arhitektoniki*, s.264-269.

¹³¹ Derslerle ilgili geniş bilgi için bkz “Eğitim Öğretim ve Dersler” bölümü.

¹³² Gülen, 137.

¹³³ Bkz. Aristidu Pasadeu, *age.*, s.264-269

¹³⁴ *BOA. İ.HR.* 140/7350, 3 Recep 1273 / 28 Şubat 1857; Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (*BOA. MKT.NZD.*) 218/14, 26 Recep 1273 / 23 Mart 1857.

soruşturma yapılır. Sözkonusu kitap,¹³⁵ Konstantin adlı bir rahip tarafından 1833’de Atina’da basılmıştır. “Ağadanlı” (muhtemelen 1855 mezunu Agathangelos Rilliotis kastediliyor) adlı öğrencinin verdiği bilgiye göre kitap, soruşturmanın yapıldığı tarihten (1854) iki sene kadar evvel okula sokulmuş ve kendisine okuldaki Konstantin¹³⁶ adlı bir öğretmen tarafından verilmiştir. Sonradan mezkur kitabın aynısı diğer öğrencilerin de ellerinde görülmüştür. Ayrıca Agathangelos adlı talebe, mezkur öğretmenin kendisine memleketi olan Filibe ve Bulgaristandaki Hristiyanları tahrik etmeye zorladığını ve tehdit ettiğini de ifade etmiştir.¹³⁷ Bundan daha önceki tarihli bir başka belgeye göre de konuyla ilgili olarak okulda bulunan aşağı yukarı 17 öğrenci hakkında Patrikhane meclisinde, İncil üzrine el bastırılarak bir tahkikat yapılır ve (muhtemelen Rumca) yapılan soruşturma mazbatasının bir tercümesi de devletin ilgili birimine gönderilir. Buradaki öğrencilerin tamamı böyle bir kitabın varlığını teyit ederler. Ancak bu kitabın kendilerine idare tarafından verilmediğini, bunu arkadaşlarından edindiklerini ifade ederler. Belgede, Ağadanlı’nın, kitabın okul öğretmeni tarafından öğrencilere verildiği iddiasını isbatlayamadığı söylenir.¹³⁸

Bundan bir yıl sonra (1855’de) okulda bir başka olay olur. Okul kilisesinde bir grup öğrenci Rumca dua ederken bir kısmı da Slavca dua eder. Okula gelen İngiliz büyükelçisi Canin bunu öğrenince “Biz, İngilizler, Fransızlar ve Türkler bir araya gelmişiz Kırım’da Ruslara karşı savaşırken nasıl olur da siz Slavca dua edersiniz” diye okul idaresine tepki gösterir. Yine aynı yıllarda 1855-56’da okulda öğretmenlik yapan Agathangelos¹³⁹, Bahriye kumandanına başvurarak okulda Slavca eğitim gören sekiz öğrencinin olduğunu ve bunların Slavca öğretmenleri ile birlikte devlete karşı eylemlerde bulduklarını ihbar eder. Bahriye kumandanı ihbar edilen Slavca hocasının Kasımpaşa’ya, Amirallik dairesine gidip ifade vermesini ister. Ancak hoca; “Ben İngiliz uyrukluyum, kimseye ifade vermem” diye diretir. Bunun üzerine öğretmeni Kasımpaşa’ya götürmek için adaya Rumca bilen üç memur gönderilir. Ancak öğrenciler ve halk buna karşı çıkar. Sonuçta Patriğin araya girmesiyle suçlanan öğretmen, Patrikhane gazetesinde önünde sorguya çekilir ve suçsuz olduğu anlaşılır. İhbarcı öğretmen Agathangelos da kendi taraftarlarınca gizlice Paris’e kaçar.¹⁴⁰

---

¹³⁵ Bizim konuya dair ulaşabildiğimiz belgede kitabın ismi zikredilmiyor, sadece kitaptan “Konstantin adlı bir rahip tarafından telif edilen mezkur kitap” diye bahsediliyor ve içeriğinin “İlmi Kelam” hakkında olduğu söyleniyor.

¹³⁶ Bu kişi, okul müdürü Konstantinos Tipaldos olabilir.

¹³⁷ Hariciye Nezareti Mektubi Kalem Evrakı (BOA. HR. MKT.) 85/37,20 Zilhicce 1270 / 13 Eylül 1854.

¹³⁸ BOA. HR. MKT. 70/94, 6 Camaziülevvel 1270 / 4 Şubat 1854.

¹³⁹ Burada ismi geçen “Agathangelos” adlı şahısın, yukarıdaki soruşturma sırasında okul aleyhine ifade veren ve okuldan 1855’de mezun olan Makedonya’lı Agathangelos Rilliotis’le, 1855-56 yıllarında okulda filoloji, patoloji ve ayiografik arkeoloji dersleri okutan Diyakoz Agathangelos’la aynı kişi olup olmadığını bilmiyoruz.

¹⁴⁰ Gülen, *Heybeliada Tarihi*...s.137-138.

Yine Osmanlı arşivindeki bir belgeye göre bu tarihlerde Heybeliada Ruhban Okulu idaresi devletten okula et tahsisatında bulunmasını talep eder. Ancak buna verilen cevapta mevcut durumda (Kırım Savaşı nedeni ile) bu tahsisatın yapılamayacağı, bu nedenle ihtiyatla davranılması gerektiği ifade edilir.¹⁴¹

Bu yıllardan itibaren okulun öğretmen ve idarecileri, Patrikhaneyi yakından ilgilendiren dönemin önemli olaylarında mühim vazifeler üstlenmeye başlarlar. Örneğin, HRO müdürü Konstantinos Tipaldos, HRO'lu Nikiforos Glikas ve Yermanos Grigoras gibi isimler, Ocak 1852'de Yunanistan Kilisesinin, Nisan 1865'de de Romanya Kilisesinin bağımsızlık ilanını görüşmek üzere toplanan Büyük Sinod'a üye veya sekreter olarak katılıp aktif rol alırlar.¹⁴²

c. Okulda İlk Fikri Ayrılıklar

Bu dönemlerde Patrikhane çevresinde oluşan bir takım farklı gruplaşmaların ve fikir ayrılıklarının HRO'ya da yansıdığı görülür. Okulun ilk müdürü Tipaldo okuldaki muhafazakâr grubun lideri konumundadır. Onun yardımcısı ve aynı zamanda HRO'dan öğrencisi (1856 mezunu) ve daha sonra batıda (Almanya'da) eğitim görmüş olan Arhimandrit Filotheos Vriennios¹⁴³ ise özgürlükçü, liberal grubun fikir öncülerindedir ve kendisi fikirlerini Tipaldo'ya karşı açıkça ifade etmekten çekinmez. Vriennios, okuldaki öğretmenliği (1861- 1867) ve kısa dönem idareciliği sırasında teoloji derslerinin bilimsel metotlara göre yapılması için çaba harcamıştır. Yine o geleneksel olarak papaz cübbesinin (*Raso*) altına giyilen “çahsirios” denilen giyisi yerine, avrupalı tarzda pantolon giymeye başlamış, ve yine Ortodoks papazların şapkanın altına giyip başın arkasına sarkıttıkları başörtüsünü (*Kalimafhios*) takmamıştır.¹⁴⁴ O, daha ileri yıllarda Patrikhane'de İoakim taraftarları ve karşıtları şeklinde ortaya çıkan gruplaşmada da şiddetli bir İoakim karşıtı olarak yer almıştır.¹⁴⁵ Bu iki grup arasındaki mücadeleye kronolojiye uygun olarak ileride yeri geldiğinde devam edeceğiz.

1860'lı yıllara gelindiğinde Okul müdürü Konstantinos Tipaldos'un sağlık sorunları nedeniyle kendisine idari işlerde yardımcı olmak üzere Filotheos Vriennos (1863), Preslava Metropolitisi Anthimos Mihail (1863-1864,1865-1867) ve Nikiforos Glikas (1864-1865)

¹⁴¹ BOA. HR. MKT. 95/92, 26 Rabiülevvel 1271 / 17 Aralık 1854.

¹⁴² Stavridu, *Halki*, s. 64, 81-87,91.

¹⁴³ Bkz. “İdari ve Eğitim Kadro” bölümü

¹⁴⁴ Ortodoks manastır geleneğinde keşişlerin başlarına taktıkları bu örtü onların evli olmadıklarını gösteren bir işarettir.

¹⁴⁵ Stavridu, *Halki*,s. 70-71.

müdür yardımcısı (daha sonra da idareci-Müdür sıfatıyla) olarak atanırlar. Tipaldos kısa bir süre sonra da 1865’de okul müdürlüğü görevini bırakır.¹⁴⁶

5.1.2. Yermanos Grigoras Dönemi ve Olayları (a. 1865-1869, b. 1877- 1898)

1865’de Tipaldos’un okul müdürlüğü görevini bırakmasından sonra kısa aralıklarla peşpeşe Filotheos Vriennos, Nikiforos Glikas ve Anthimos Mihail bu göreve getirilirler. Daha sonra da bu görevi Yermanos Grigoras devralır. Bu, onun okul müdürlüğünün ilk dönemidir. (1865-1869) Yermanos bir süre ara verdiği (1870-1877) bu göreve 1877’de tekrar döner, ve 1898’e kadar bu görevde kalır.¹⁴⁷ Yermanos, okul tarihinde en uzun Okul Müdürlüğü görevi yapan kişi unvanına da sahiptir. O, yirmi beş yıl süren bu görevi ile, okulun çeyrek asırlık dönemine damgasını vurur.

Bu dönem bir çok olaylara sahne olur; Okulun 1867 yönetmeliğinin hazırlanması, okul öğrencilerine yapılan Katolik propagandası, Bulgar sihizmasının okula yansımaları ve hizipleşmeler, geçici olarak eğitimin sekiz yıla çıkarılması, ilk kez HRO mezunu birinin Patrik olması, Patrikhane içindeki İoakim ve karşıtlarının mücadelesi ve bunun HRO’ya yansımaları, 1894 Büyük İstanbul depremi ve okulun tamamen yıkılması, hemen ardından Müdür Yermanos’un sonunu getirecek olan okuldaki toplu istifalar, dönemin belli başlı olaylarıdır.

a. Okulun yeni Yönetmeliği (1867) ve Bulgar Sorununun Okula Yansımaları

1867’de, bir önceki yönetmelik (1857) esas alınarak kısmi bir takım değişikliklerle yeni bir okul yönetmeliği hazırlanır. Bu, 1865 tarihinde yürürlüğe giren ve Patrikhanenin işleyişini yeniden düzenleyen “Rum Patriği Nizamnamesi”nin ardından yapılan bir yönetmeliktir. Yeni okul yönetmeliğinin ders programlarına göre okulda ilk kez (altıncı sınıfta okutulmak üzere) “Bulgarca” dersi konur. Ancak Bulgarca, daha sonraki yıllarda ders programlarında yer almaz. Yönetmelikteki en önemli değişiklik ise son sınıf öğrencileri için bitirme tezleri hazırlamaları şartının getirilmiş olmasıdır. Bu şart, okulun kapanmasına kadar devam eder ve böylece Ortodoks teolojiye dair yüzlerce bitirme tezleri hazırlanır.¹⁴⁸

Yermanos’un ilk müdürlük döneminin ardından bu göreve 1869 – 1870 yılında Başrahip Spiridon Vretos atanır. O, ilk iş olarak okulda gördüğü bir takım aksaklıklarla ilgilenir ve bazı önerilerde bulunur. Öğrenci kayıtlarının tutulduğu kütük defterini düzenlettirir, öğretmenler derneği ve okul müdürünün faaliyetlerine dair bir talimat ve

¹⁴⁶ Stavridu, *Halki*,s. 64.

¹⁴⁷ Stavridu, *Halki*,s. 89-98.

¹⁴⁸ Tezlerle ilgili ayrıntı için bkz. “Eğitim Öğretim ve Dersler” bölümü.

aylık ders takip çizelgesi hazırlar. Bu arada öğretmenlerin sorunları ile de yakından ilgilenir. Okuldaki öğrencilerin sağlık ve yeme-içme ile ilgili şikayetlerinin yanısıra okul binasının iş ve dış sorunları na da çözümler arar. Birbiriyle zıt düşüncelere sahip olan Nikiforos Glikas ile Yermanos Grigoras bile onun bu çalışmalarından övgüyle bahsederler.¹⁴⁹

Vretos'dan sonra okul müdürlüğüne geçici olarak 1870'de Ahyolu Metropoliti Vasilios Asteriu getirilir. Bu dönem Patrikhane açısından çok önemli ve sorunlu olan bir devreye rastlar. Bu da 1870-1872 lerde başlayan ve yıllarca Patrikhaneyi uğraştıran Bulgar Sorunudur.¹⁵⁰ Sorunun etkileri HRO'da yakından hissedilir. Bu sorunla birlikte Patrikhaneden kopan Bulgarlar bu olaydan sonra bir daha okula öğrenci göndermezler.¹⁵¹ HRO'nun 1848'deki ilk dört mezununun ikisi, Anthimos Mihail (Bulgar papzlarla birlikte Bulgar yanlısı olmakla suçlanır) ve İgnatios İoannidis Bulgar kökenlidir.¹⁵² Okulun son Bulgar öğrencileri 1864'de mezun olan Evgenios Hacı Misailof ile Hristos Mihailiof adlı öğrencilerdir.¹⁵³

Bulgar itizalinin tartışıldığı bu büyük sinod'da HRO'lular aktif olarak görev alırlar. Bu toplantıya Anthimos Mihail, Filotheos Vriennios, Yermanos Grigoras, Arhimandrit Grigorios Fotinos, İoannis Anastasiadis, Diyakoz Grigorios Zigavinos, Diyakoz Konstantinos Vafidis, Arhimandrit İlarion Kanakis, vb. HRO'lu öğretmen ve idareciler katılırlar. 1872 Temmuzunda, okulda bir süre Müdürlük ve öğretmenlik yapmış olan Nikiforas Glikas istifa

---

¹⁴⁹ Stavridu, *Halki*, s. 102.

¹⁵⁰ Bulgar Sorunu bu dönemde Patrikhaneyi en fazla meşgul eden olayların başında gelir. 1879'da Sırp, 1865-1885 yıllarında ise Romanya Kilisesi bağımsız olunca Patrikhane bunların bağımsızlığını kabul eder. Bulgar Kilisesi de 1870'de kurulur ve 1872'de ise Padişah'tan onay alır. Ancak diğer Balkan kiliselerinin aksine Fener, Bulgar Kilisesinin bağımsızlığını kabul etmez. Zira cemaati iyice azalan Fener Patrikhanesi, Bulgarların kalan cemaatin neredeyse yarısını alıp götüreceği düşüncesindedir. Balkanlarda ve Makedonya da Yunanlılar ve Bulgarlar arasında büyük bir siyasi nüfuz mücadelesi söz konusudur. Bu nedenle 1872 yılında toplanan Kutsal sinod aldığı kararla Bulgar Kilisesini ayrılıkçı (schismatic) olarak ilan eder, Bulgarları ırkçılık yapmakla (ethnofiletizm) itham eder ve bunun Hıristiyanlığa aykırı olduğunu söyleyerek Bulgar Kilisesini mahkum eder. Bu durum ileride Rumların ve Bulgarların birlikte yaşadıkları yerlerdeki kiliselerin paylaşımında da büyük sorunlara neden olur. 3 Ekim 1919'da çıkarılan "Kiliseler Kanununa" göre kilise ve okulların kime ait olacağı sorunu nüfus dağılımına göre çözülür. Fener Patrikhanesi, II. Dünya Savaşı sırasında Rus Kilisesinin yükselişi karşısında Bulgarları yanına çekebilmek için Bulgar Kilisesinin otosefalliğini (bağımsızlığını) ancak 1945'de tanır. *Bulgar Eksarhu* ünvanı ile anılan Bulgar Metropoliti, 1961 yılında Patrik unvanını alır. Bkz. Athanasia Anagnostopulu, *a.g.e.* 16; Macar, *a.g.e.s.* 57-58.

¹⁵¹ Patrikhane ile Bulgarlar arasında sıkıntıların yaşandığı bu dönemde Patrikhanenin yerel dil ve kültürleri dikkate almayan uygulamalarından şikayetçi olan Bulgarlardan Katolikliğe geçenler olur. 1854'te başlayıp 1859'da hızlanan Ortodoks Bulgarlar'ın Katolikliğe geçişleri, 1861'de Sistine Chapel'de IX. Pie'nin Bulgarları kutsaması ile önemli bir noktaya ulaşmıştır. Bu noktada devreye giren Katolik misyoner Assomptionistler tarikatı 1864'de Plovdiv'de, 1868'de ise Edirne'de bir kolej, Karacadağ'da ise Bulgar katolikler için papaz yetiştiren seminer okulu açmışlardır. Taşpınar, *a.g. m.*, s. 101.

¹⁵² Bulgar sorununun yaşandığı dönemlerde İstanbul'daki Bulgar Cemaati hakkında bkz. Yeorgios Kiutuçkas, "1878'e Kadar İstanbul'daki Bulgar Cemaati", 19. Yüzyıl İstanbul'unda Gayri Müslimler (editör Pinelopi Stathis), (çev. Foti ve Stefo Benlisoy), İstanbul, 2003, (II. Baskı)

¹⁵³ Stavridu, *Halki*, s. 250, 255; Yeorgios Kiutuçkas, *a.g.e.* s. 50.

eder. İstifasının gerekçesi ise o anki okul müdürü Ahyolu Metropoliti Vasilios ve öğretmen İlia Tantalidu'nun Bulgar itizali (schism) karşısındaki ılımlı tavrıdır.¹⁵⁴ Aynı günlerde muhtemelen Bulgar itizalinin getirdiği hareketli ortamdan uzak kalmak için okul müdürü Vasilios Asteriu da istifa eder. (O, bir yıllık bir aradan sonra tekrar göreve döner) Vasilios Asteriu, Bulgar ayrılığı ile ilgili olarak İoannin Anastasiadin, İlian Tantalidin ve Kudüslü Kirillos gibi düşününlerle birlikte Bulgar meselesine daha musamahalı bakanlar safında yer alır ve 1872'deki Bulgar itizali ile ilgili sinoda katılmaz. Bu nedenle de muhalifleri tarafından Bulgar yanlısı olmakla itham edilir.¹⁵⁵

Vasilios Asteriu'nun ayrılmasıyla müdürlüğe Arhimandrit Grigorios Fotinos (1872-1873) getirilir. Fotinos, okulda yaşanan talihsiz bir olay (Birazdan bahsedeceğimiz Katolik propagandası) nedeniyle görevi bırakır. 1873 yılında bir süre geçici olarak Arhimandrit İoannis Anastasiadis Okul müdürü olarak görev yapar. İoanis'in ardından Bulgar itizali nedeniyle bir yıl önce okuldan ayrılan Vasilios Asteriu, 1873 Eylül'ünde (1876 Temmuzuna kadar) ikinci kez okul idareciliği görevine seçilir. Bu yıllarda HRO'nun yatılı öğrencileri için el kitabı şeklinde küçük bir kitapçık hazırlanır ve burada, okulun yönetim ve idari durumu, öğrencilerin yetişmeleri için gerekli olan ruhani sistem ve okulla ilgili değişik konularda bilgiler verilir. Vasilios Asteriu, HRO'nun müdürü olarak birkaç yabancı dil bilmesinin getirdiği avantajla birlikte, Filotheo Vrienniu, İoannu Anastasiadu gibi okulun diğer öğretmenleriyle birlikte Ortodoksluk karşıtı fikirlere karşı mücadele eder.¹⁵⁶

b. Büyük Depreme Kadar (1894) Dönemin Diğer Olayları

Bulgar sorunundan sonra okulda hatırlanması gereken olaylar; okuldaki katolik propagandası, Okuldaki eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılması ve ilk kez HRO mezunu birisinin Patrik olması gibi olaylar sayılabilir.

1872'de okula Vasilios Yeorgiadis öğretmen olarak atanır. Sonradan Patrik de olacak (1925-1928) olan Yeorgiadis'i diğerlerinden ayıran özellik, HRO mezunu olmadığı halde burada öğretmenlik yapan nadir hocalardan birisi olmasıdır. O, 1867-1871 yıllarında Atina Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezundur.¹⁵⁷ 1876-1877 yılında Arhimandrit Grigorios Zigavinos geçici olarak okul müdürlüğü görevini yürütür. Zigavinos'dan sonra ise uzun bir süre (1877- 1898) okula damgasını vuracak olan Yermanos Grigoras, ikinci kez okul müdürlüğüne atanır.

---

¹⁵⁴ Stavridu, *Halki*, s. 81.

¹⁵⁵ Stavridu, *Halki*, s. 105-106.

¹⁵⁶ *A.g.y.*, s. 106.

¹⁵⁷ *A.g.y.*, s. 163 vd.

Arhimandrit Grigorios Fotinos'un (1872-1873) okul müdürü olduğu dönemde okul Katolik propagandası ile ilgili bir olaya şahit olur. Olay, henüz bir yıllık bir idari görevi olan Fotinos'un istifasını getirir. 1873'de okulun üst sınıflarındaki üç öğrenci, okul kütüphanesini ziyarete gelen yabancı Katolik rahipler tarafından, kendilerine yurt dışında yüksek öğrenim imkanı sağlanacağı vaadi ile ayartılır. Bunda asıl amaç öğrencileri Katolikler safına çekip onları birlik yanlısı (Katoliklerle birleşme) olarak yetiştirmektir. Durumu öğrenen arkadaşları bu üç öğrenciyi yakalayıp bir odaya hapsederler. Ertesi sabah üç öğrenci Patrikliğe götürülürler. Yapılan soruşturma neticesinde öğrencilerin okulla ilişkileri kesilir ve bu öğrenciler bir daha okula geri dönmezler.¹⁵⁸ Bu olay üzerine Grigorios Fotinos' idari görevi bırakır. Meksi, bu hususta Grigorios Fotinos'un herhangi bir grubun etkisinde kalmaksızın sahip olduğu dünya görüşü ve yenilikçi düşünceleri nedeniyle bağımsız bir duruş sergilediğini, onun okula bir takım yenilikler getirmeye, problemlere çareler üretmeye çalıştığını ancak bu çabalarının okuldaki öğretmenler ve farklı görüşte olanlar tarafından pek de hoş karşılanmadığını söyler.¹⁵⁹

1880'de Patrik İoakim III tarafından "Ekklessia Alithia" adlı Patrikhanenin meşhur dergisi çıkarılmaya başlanır. Yazı işleri müdürlüğünü Manuel Gedeon'un yaptığı bu dergi yayın hayatı boyunca (1880-1923) yukarıda bahsedilen Katolik misyonerleri, kilise ayrılıkları gibi konularda Patrikhane karşıtı propagandalarla mücadele eder ve aynı zamanda Makedonya mücadelesinde önemli bir rol oynar.¹⁶⁰ HRO mezunları zamanla bu derginin yazar kadroları arasına girerler ve çalışmalarını burada yayımlama fırsatı bulurlar. Dergi, bu misyonunun yanında Patrikhane ile ilgili haberler, HRO ile ilgili çıkan yeni yönetmelikler, mezunlar, mezuniyet törenleri ve okulun genel eğitim öğretimi ile ilgili birçok konuya da yer verir.¹⁶¹

Patrik İoakim III, ilk patriklik döneminde (1878-1884) okul programlarında bir takım değişiklikler ve yenilikler yapmayı planlar. Bunlardan biri de HRO'da yedi yıl olan derslerin sekiz yıla yayılmasıdır. Buna, başta okul müdürü olmak üzere bir çok öğretmen karşı çıkar. Bütün karşıt düşüncelere rağmen bu yenilik kabul edilir. 1883'de başlayan bu uygulama nedeniyle okul o yıl mezun vermez. Fakat bu değişiklik uzun soluklu olmaz ve

¹⁵⁸ Vasilios Adoniadis, "Mia Selis Mathitias Mu", *Orthodoksia*, 2 (1927/1928) 125-129.

¹⁵⁹ Apostolu Meksi, *İ en Halki İera Theologiki Sholi I*, İst., 1933, s. 117. (Bundan sonra Meksi I şeklinde verilecektir)

¹⁶⁰ Mihail N. Farganis, "İ Andistasi tu Ellinismu tis Pelagonias stis Ksenes Propagandes kata ta eti 1880-1913 epi ti Vasi tu Periodiku 'Ekklesiastiki Alithia'" *Hristianiki Makedonia*, Selanik, 2004, s. 259-268.

¹⁶¹ Dergi hakkında geniş bilgi için bkz. Hristu Th. Krikoni, "İs tin Epanekdosin tu Periodiku 'Ekklesiastiki Alithia' Konstantinupoleos 1880-1923..." *Klironomia*, 16/B, 1984, Selanik, s. 273- 334.

1885 yılında tekrar eski haline, yani yedi yıllık eğitime dönülür.¹⁶² Bu arada Okul müdürü Yermanu Grigora'nın aksine okul programlarının sekiz yıla çıkarılmasını savunan ve Patrik İoakim III'e destek veren öğretmenlerden Filippus Papadopoulos'un (1876 Atina Üniv. Teoloji Okulu mezunu) müdür tarafından 1888'de okuldaki görevine son verilir.¹⁶³ Okul Müdürü Yermanos Grigoras, her ne kadar derslerin sekiz yıla çıkarılmasında Patrik İoakim'le farklı düşünse de onun ilk patrikliği döneminde(1878-1884) barışçı bir ilişki içerisinde olmayı tercih eder. Böylelikle okulda İoakim ve karşıtları arasında geçici de olsa bir nebze uzlaşma sağlanmış gibi gözükür. Bu arada daha önceden başlayan yurt dışına (daha çok Rusya'ya ve Batıya, özellikle Almanya'ya) staj için öğrenci gönderilmesi geleneği, bu yıllarda artarak devam eder. Bu kişilerden eğitimini tamamlayanlar yavaş yavaş HRO'ya dönerek okulun kendi eğitim kadrosunun oluşmasına katkıda bulunurlar.¹⁶⁴

1884 yılında İoakim IV'ün Patrik (1884-1887) seçilmesi HRO tarihi için anlamlı bir gündür. Zira İoakim IV, 1860'da HRO'dan mezun olup Fener Patrikliği makamına yükselen ilk kişidir. Bu bir başlangıç olur. İlerleyen yıllarda, gerek İmparatorluk, gerekse Cumhuriyet döneminde, bir çok kişi bu makama gelecektir.¹⁶⁵

c. 1894 Depremi ve Okulun Yeniden Yapılışı

1890-1891 yıllarında hükümetten alınan izinlerle okul binası yeniden tamir edilir.¹⁶⁶ Ancak bu tamirle okul binasının ömrü üç yıl olur. Zira 28 Haziran 1894 Salı günü öğle vaktinde şehirde meydana gelen büyük depremde kilise dışında hemen hemen tüm okul binası yıkılmanın eşiğine gelir, binanın her tarafında büyük yarıklar oluşur. Şans eseri öğrenciler o sırada yemekhanede oldukları için depremde can kaybı olmaz, fakat okul kullanılamayacak hale gelir. Bunun üzerine Kutsal sinodun aldığı kararla teoloji okulundaki derslere on beş ay kadar ara verilir. Teoloji bölümü sınıfları Kınalı Adadaki "Metamorfoseos Sotiros Hristu Manastırı"na yerleştirilirken; ortaokul sınıfları da geçici olarak eğitimlerine Mekteb-i Kebir'de (bu günkü adıyla Fener Rum Lisesi) devam ederler.¹⁶⁷

¹⁶² Stavridu, *Halki*,s. 93, 263.

¹⁶³ Yermanu Grigoria, s.110-119; Stavridu, *Halki*,s. 191.

¹⁶⁴ Stavridu, *Halki*,s. 93 vd.

¹⁶⁵ Bunlarla ilgili geniş bilgi için "HRO Mezunları" adlı bölüm.

¹⁶⁶ İçerisinde binanın detaylı olarak çizilmiş planlarında bulunduğu arşiv belgeleri için bkz. *BOA. İ.DH.* 1185/92724, 25 Zilkade 1307/ 12 Temmuz 1890; *BOA. İ.ŞD.* 109/6525, 17 Muharrem 1309 / 23 Ağustos 1891.

¹⁶⁷ Stavridu, *Halki*,s. 94.

Okulun yeniden yapılması için Patrikhane hemen çalışmalara başlar. İlk iş olarak izin almak için Sadaret makamına bir dilekçe ile başvurulur. Bu talep Sadaret makamınca yerinde görülerek olumlu karşılanır ve okulun yeniden yapılmasına müsaade edilir.¹⁶⁸

Okul binası yeniden yapılırken maddi olarak ilkinde yaşanan sıkıntılarla karşılaşılmaz. Zira Patrikhaneden bahsederken ifade ettiğimiz gibi bu dönemde Rum cemaati içerisinde büyük bankerler ve zengin hayırseverler orataya çıkmıştır. Dolayısıyla Osmanlıdaki Rumların sosyo-ekonomik ve kültürel durumları elli yıl öncesine göre daha ileri seviyededir. Bu nedenle finansman sorunu kolay çözülür. Okul binasının yeniden yapılması için bağış para toplanırken Pavlos Skilitsis Stefanovik¹⁶⁹ adlı büyük bağış sever 25 Şubat 1895’de Patrikhaneye göndermiş olduğu mektupla yeni binanın yapımı ile ilgili giderleri üstleneceğini ifade edip okula 10. 000 lira verebileceğini söyler. Ayrıca Yunanlı zengin Andreas Singros da 1000 lira bağışta bulunur. Okul yapımı için 25 000 lira harcanır. Binanın müteahhiti Aleksandros Kikrilin, mimar ise Feriklin Fotiadin’dir.. Okulun yapımına Rus Yunan, Sırp kiliseleri de para ve malzeme yardımında bulunurlar. Binanın keresteleri de Aynaroz’dan getirilir.¹⁷⁰

Bu günkü bina Bizans ve çağdaş mimarinin özelliklerini yansıtan neoklasik bir tarzda yapılır. Binanın dış görünüşü, okulun yapımını üstlenen Pavlos Stefanovik’in anısına onun adının baş harfine istinaden Yunanca “Π” (Pi) şeklinde yapılır. Bina iki kat ve birde zeminden oluşur.¹⁷¹ Aya Triada kilisesi de okulun orta yerinde bulunmaktadır. Binaya tepeden bakıldığında kilisenin “Π” (Pi) harfinin tam ortasına gelerek bir “E” harfini oluşturduğu, bunun da Pavlos Stefanovik’in karısı Eleni’nin ilk harfi olduğu şeklinde bir söylenti vardır.¹⁷² 22 Nisan 1895’de başlayan inşaat, yaklaşık on yedi ayda bitirilir ve yeni okul binası 6 Ekim 1896’da törenle açılır. Pazar günü yapılan açılış töreni Patrik Anthimos VII ve Sinod üyelerinin katılımıyla gerçekleştirilir.¹⁷³

Bu onarımlar esnasında bir takım ilaveler de yapılır. Bunlar; Güney tarafında orta yere uygun bir şekilde çamaşırhane ve mutfak, güneyde avlunun orta yerine okul fırını, limonluk ve kapıcı dairesidir. Binanın etrafı çok güzel, düzenli ve bakımlı bir bahçeyle çevrilir. Büyükada Metropolit Dorotheos (1891-1974) görev yaptığı yıllarda bizzat kendisi bu

¹⁶⁸ İrade Adliye ve Mezahip (BOA. İ.AZN.) 16/1313.R-O2, 4 Rabiülahir 1313 / 23 Eylül 1895.

¹⁶⁹ Pavlos Skilitsis Stefanovik, İstanbul’ un zengin Rum tüccarlarından. Kadıköy’ deki Aya Triada, Şişli Rum Mezarlığındaki Ayios Petros ve Pavlos, Paris’ teki Ayios Stefanos Kiliselerinin yapımında da Stefanovik ailesinin büyük katkıları olmuştur.

¹⁷⁰ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 26, Gülen, *age.*, 138,

¹⁷¹ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 26,

¹⁷² Gülen, *age.*, 138

¹⁷³ Stavridu, *Halki*,s. 16.

bahçeyle yakından ilgilenir.¹⁷⁴ Bina yapıldıktan sonra zamanla ortaya çıkan ihtiyaçlar nedeniyle bir takım yenileme ve tadilat çalışmaları sürdürülür.¹⁷⁵

d. Okuldaki Büyük Ayrılıklar ve Toplu İstifalar

Depremden sonra, 21 Ekim 1896'da yeni binada derslere başlanır. Ancak okulda asıl büyük deprem bundan sonra yaşanır. Yeni binada ilk yıl, 1896-1897 eğitim yılı sakin geçer. Ancak, 1897-1898 eğitim yılının başında okulda ayrılık rüzgarları esmeye başlar. Öğretim kadrosunun gövdesini oluşturan öğretmenlerden sekiz kişi okul müdürü ile anlaşamadıkları için okuldan ayrılırlar. Bu sekiz öğretmen; Arhimandrit Apostolos Hristodulu, Agathangelos Konstantinidis, İoannis Evstratiu, Vasilios Antoniadis, Pandoleon Komninos, Ksenofon Lampridis, Apostolos Fotiadis ve Hristoforos Samarcidis. Bu, okul tarihindeki en büyük toplu istifa ve protesto hareketidir. 1897 Aralık ayında ayrılıklar zirveye ulaşır ve öğretmenler 13 Aralık 1897'de kesin istifalarını verirler. İstifalarla oluşan boşluğu doldurmaya çalışan Felsefe ve Yunanca öğretmenleri Hristu Andrutsu ve I. Karolidu da istifa ederler. Mesele Patrikhane, okul mütevellisi gibi ilgili kurumlarda tartışılır, soruşturmalar açılır ve neticede iki zıt fikir ortaya çıkar. Kutsal Sinod onların geri dönmelerini isterken, okul mütevellisi (eforia) sekiz öğretmenin uzaklaştırılmasını talep eder. Öğrencilerin de büyük ısrarı ile Sinod derslere ara verme kararı alır. Olaylar sonunda sekiz öğretmen ve okul müdürü okuldan ayrılır. Böylelikle Yermanu Grigora'nın okul müdürlüğü görevinden ayrılmasıyla okuldaki yirmi yıllık Yermanos dönemi kapanmış olur. Ayrılan sekiz öğretmen belli bir süre sonra değişik zamanlarda tekrar okula geri dönerler. Yermanos'dan sonra okulun idarecilik görevine geçici olarak Arhimandrit Mihail Kleovulu (1898) getirilir.¹⁷⁶

Şüphesiz bu olaylarda Yermanos'un kişiliği, şahsiyeti ve karakterinin etkisi vardır. O, okulla ilgili eserinde kendisiyle anlaşabilen herkesi göklere çıkarmakta, onunla anlaşamayıp aynı fikirde olmayanları ise yerden yere vurmaktadır. Aynı eserde bu sekiz öğretmene hakaretler ederek onları dolandırıcı, istismarcı ve bayağı tipler olarak tarif eder. Bu nedenle eser kimileri tarafından "*livellografima*"¹⁷⁷ (küfürname) olarak adlandırılmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 27.

¹⁷⁵ Binanın kullanma suyu, iç ısıtma sistemi değişen hayat şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenir. Üst katta ve mutfaktaki pencereler değiştirilir, meskun odalardaki havalandırma sistemi yenilenir, laboratuvar malzemeleri zenginleştirilerek kimya laboratuvarı tesis edilir, toplantı odası, gardorabı odası, kantin ve kuaförü yenilenir, okulun dersliklerine parke döşenir, patrik odası onarılıp içerisine mobilyalar konur, sinod üyelerinin ve öğretmenlerin bulunduğu kısım, revir, idare odası, dinlenme salonu ve okul sekreterinin odası düzenlenir, bu yenileme çalışmaları zaman içerisinde devam ederek günümüze kadar gelir. Stavridu, *Halki Simpliroma*, 43; *Halkis Mia Sinoptiki*, 27.

¹⁷⁶ Stavridu, *Halki*, s. 94 - 95.

¹⁷⁷ Filaretu Vafidu, *Ekklesiastiki İstoria*, İskenderiye, 1928, III, 415. (naklen Stavridu, *Halki*, s. 97.)

¹⁷⁸ Stavridu, *Halki*, s. 96-97.

Meksi'ye göre bütün bu olup bitenleri soğukkanlı ve tarafsız bir şekilde değerlendirdiğimizde, okuldaki bu kırgınlıklar, fırtınalar, sadece mütevazilik, hırs veya şöhret gibi basit nedenlerle izah edilemez. Zira bu, uzun süredir okulda devam eden muhafazakarlarla yenilikçilerin mücadelelerinin bir sonucudur. Nitekim o dönemlerde öğretmenlerden bazıları okulda bir takım yeniliklerin yapılması gerektiğini söylerken idare, mevcut yapıyı korumak düşüncesiyle gelen bu taleplere olumsuz bakıyordu.¹⁷⁹ İstifa eden sekiz öğretmenin daha sonra peyder pey okula geri döndüklerini hatta kimilerinin (Apostolos Hristodulu, Arhimandrit İoannis Evstratiu vb.) okul idareciliklerine atandıklarını görüyoruz. Dolayısıyla bu mücadelede yenilikçi grubun daha baskın çıktığını söyleyebiliriz.

Bu çalkantılı dönemde, Sırp tebasından olan Arhimandrit Tiyomilyanos adlı bir rahip İstanbul'a gelip yerleşir. Patrikhanenin de muvafakıyla HRO'ya öğretmen olarak tayin edilir ve Osmanlı tebasına geçmek için devlete başvurur.¹⁸⁰

5.1.3. Apostolos Hristodulu Dönemi, 1898- 1906.

Mihail Kleovulu'nun bir yıllık (1898) geçici idareciliği sonunda bu göreve A. Hristodulu (Eylül 1898) atanır. Onunla birlikte bir süredir okulda kaybedilen huzur ve sükunet yeniden sağlanır. Yermanos döneminde okuldan ayrılan on teoloji öğretmeni, sonradan ikisi hariç tamamı iki ayla beş yıl içerisinde okula geri dönerler. Kilise de Kleovulu'nun değerini takdir ederek kendisini yapmış olduğu hizmetlerinden dolayı, bizzat Patrik İoakim III'ün de katıldığı bir törenle, 1901'de Stavropoleos Metropolitliği unvanıyla ödüllendirir.¹⁸¹ Yeni okul müdürü olan A. Hristodulu, Yermanu Grigora'nın müdürlüğü sırasında (1897) ona karşı tavrı alan ve istifa eden sekiz öğretmenin içerisindeydi. Bu nedenle selefi Yermanos Grigoras'ın eleştirilerinden o da nasibini alır.¹⁸²

Aynı zamanda bir kilise hukukçusu olan Apostolu Hristodulu, *Patrologia* (İstanbul, 1894) adlı eserinin girişinde HRO'nun işleyişi, öğretmenleri ve okulun karakteristik özelliği ile ilgili düşüncelerini dile getirir. Burada HRO'yu, Atina Üniversitesi İlahiyat Okuluyla mukayese ederek HRO'nun teoloji eğitimindeki yerine dikkat çeker.¹⁸³ Yine o bir başka eserinde okuldaki öğretmenlerden evliler, bekarlar ve laiklerle ilgili yapılması gereken bazı yeniliklerden bahseder. Bunların içinde iyi eğitilmiş, ahlaklı olanlarının seçilmesi ve belli bir süre onlarla sözleşme yapılması önerileri de vardır.¹⁸⁴

¹⁷⁹ Meksi, I, s.147.

¹⁸⁰ BOA. İ.HR. 356/1315 R-18, 28 Rabiülevvel 1315 / 25 Eylül 1897.

¹⁸¹ Stavridu, *Halki*,s. 116-117.

¹⁸² Daha geniş bilgi için bkz. Yermanu Grigora, İ en Halki Theologiki Sholi, s. 174-190.

¹⁸³ Apostolu Hristodulu, *Patrologia*, İstanbul, 1894, I, 0', ve dipnot 5 (Naklen, Stavridu, *Halki*,s. 116)

¹⁸⁴ A. Hristodulu, *Dokimion Ekklisiastiku Dikeu*, İstanbul, 1896, s. z -0 (Naklen, Stavridu, *Halki*,s. 116)

1903 yılında, Patrik İoakim III'ün ikinci patrikliği döneminde (1901-1912), 16 bölüm ve toplam 186 maddeden oluşan yeni bir okul yönetmeliği hazırlanır. Bu yönetmelikteki derslerde pek fazla değişiklik olmaz, sadece önceki ders programında yer alan Slavca dersi yeni yönetmelikte Slavca ve Rusça şeklinde yer alır. Bulgarca dersi ise yeni ders programında yoktur.¹⁸⁵ Zaten bu ders sadece bir önceki yönetmelikte (1867) yer alır, o da yalnız altıncı sınıfta okutulur. Dolayısıyla bunu diğer yabancı dillerin ders saatleri ile mukayese ettiğimizde bunun göstermelik bir ders olduğunu söyleyebiliriz. Bu ders muhtemelen o yıllarda hızlanan Bulgar itizalini bir ölçüde hafifletmek için konmuş, ancak bu ayrılık önlenemeyince de yeni yönetmelikle bu derse yer verilmemiştir.

A. Hristodulu'nun okuldaki müdürlük görevi 29 Haziran 1906'da Verriasis Nausis Metropolitliğine atanmasıyla sona erer ve yerine geçici olarak Arhimandrit İoannis Evstratiu atanır. O da selefi A. Hristodulu gibi Yermanos'un hışımına uğrayan ve istifa eden meşhur sekizler grubundandır.

Arhimandrit İoannis Evstratiu'nun bir yıllık (1906) geçici idareciliğinden sonra okul Müdürlüğüne İrineos Padoleodos (1906-1907) atanır. İrineos Padoleodos, okuldaki sekiz teoloji hocasının istifası sonrası okulda kalan ve o zamanki müdür Yermanu Grigora taraftarı olan tek teoloji hocasıdır. 1903'de Demirhisar (Meleniku) Metropoliti olduğu zaman yöredeki Bulgar nüfuzunun önüne geçmek için yaptığı faaliyetleri ile ön plana çıkmıştır. Ayrıca o HRO mezunu olup (sonradan) Yunan Kilisesinde görev yapan bir kişi olması yönüyle de seleflerinden farklı bir özelliğe sahiptir.¹⁸⁶

5.1.4. Yermanos Strinopulos Dönemi, 1907-1922

İrineos Padoleodos'dan sonra okul müdürü Yermanos Strinopulos olur. Onun 15 yıllık dönemi, en çalkantılı ve fırtınalı olaylara sahne olur. Zira bu dönemde Meşrutiyet ilanı, Balkan Savaşları ve Balkanlardaki nüfuz mücadelesi, patrikhane ile hükümet arasındaki gerginlikler, Birinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası İmparatorluğun dağılmasıyla başlayan yeni gelişmeler, okulun Akademiye dönüştürülmesi, işgal yılları, kurtuluş savaşı gibi olaylar meydana gelir. Bunlar doğrudan veya dolaylı da olsa HRO'ya bir şekilde yansımaları olur ve böylelikle HRO müdürü olarak Yermanos Strinopulos bir çok olaylarla birlikte bir dönemin sona erişine şahit olur.

Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte okul da bir takım sıkıntılarla karşılaşır ve okul bu yıllarda değişik misafirlere ev sahipliği yapmak zorunda kalır. İlk konukları da

¹⁸⁵ *Kanonismos tis Halkis 1903*, 96. madde.

¹⁸⁶ Stavridu, *Halki*, s. 121-122.

Bahriyeli öğrencilerdir. 1918 yılı başlarında Bahriye Nezareti, Heybeliada'da bulunan Deniz Harp Okulu binasının yetersiz kalması nedeniyle HRO'ya el koymak ister. Daha önce de adadaki Rum Ticaret okuluna el konur ve burası Bahriyenin "Çarkçı Mektebi" haline getirilir. Ticaret Okulu öğrencileri ve bu okulda kalan yetimler de Ruhban okuluna taşınır. HRO müdürü Yermanos Strinopulos'un ricalarını dikkate almayan Bahriye Nazırı Cemal Paşa HRO'yu da almakta kararlıdır. 8 Mayıs 1918'de okula el konur, gönderilecek memurların okula bir değer takdir edeceklerini ve parasının ödeneceğini, bu nedenle sekiz gün içinde de okulun boşaltılması istenir. Okul müdürü ise bu kadar kısa sürede okul binasında bulunan hem ticaret, hem ilahiyat hem de yetimhane bölümünün boşaltılmasının imkânsız olacağını söyler. Bu gelişmeler üzerine Patrik Yermanos V, Sadrazam Talat Paşa'ya çıkar, devletin buna ihtiyacı olduğunu farkında olduklarını, ancak okul binasına dokunulmamasını talep eder. Buna mukabil kendilerinin bir başka bina bulup Bahriyeye verebileceklerini söyler. Bunun üzerine Sadrazam okulun istimlâkinden vazgeçildiğini, binanın gene Patrikhanenin mülkiyetinde kalacağını, ancak harp süresince geçici olarak kullanılmak üzere alınacağını söyleyince, Patrik buna razı olur. Böylece Okuldaki öğrenciler geçici olarak "Aya Yorgi" Manastırına taşınır.¹⁸⁷

Bahriyelilerin okuldaki varlığı çok kısa sürer ve savaş sonrasında, 1918 sonbaharında Bahriyeliler hem Ruhban Okulundan hem de Rum Ticaret Okulundan çıkarılırlar. Ticaret okulu yeniden açılmaz, okul binası yetimhane olarak kullanılır. Ruhban okulu ise birkaç ay boş kaldıktan sonra 12 Aralık 1918'de okula 750 Alman askeri yerleştirilir. Ancak bu kadar çok sayıdaki askerin okula zarar verebileceği endişesi vardır. İtirazlar neticesinde ayda 1050 lira kira karşılığı 350 Alman askerinin okulda kalması kabul ettirilir. Böylelikle HRO'nun ikinci misafirleri Alman askerleri olur. 29 Aralık 1918'de de HRO öğrencileri "Aya Yorgi" Manastırından tekrar kendi okullarına dönerler.¹⁸⁸

1919 yılından itibaren Çarlık Rusyası'ndaki Komünist ihtilalden kaçan Beyaz Ruslar İstanbul'a sığınınca bu kez de okul Rus göçmenlerin işgaline uğrar. Okul idaresinin karşı koymasına rağmen kilise "Ortodoks kardeşlerimizi sokakta mı bırakacağız?" diyerek onları okula yerleştirir. Ruslar, kısa dönem içerisinde (Bahriyeliler ve Alman askerlerinden sonra) okula yerleşen üçüncü grubu oluştururlar. Göç dalgası devam eder, 24 Ocak 1920'de bir grup

---

¹⁸⁷ Bu anlaşma üzerine Bahriye Nazırı Cemal paşa 4 Haziran 1918'da Heybeliada'ya gelir, okulda öğrenci, öğretmen ve halkın da katılımıyla, sürekli çalan çanlar eşliğinde törenle karşılanır, orada bir tören yapılır, okul müdürü Yermanos Strinopulos, konuşmasında Fatih'ten beri kendilerine verilen emanlardan bahseder, kapı kahyası İkiadis efendi söylenenleri Türkçeye çevirir. Daha sonra Cemal Paşa'da devletin onlara tanıdığı haklardan bahseden bir konuşma yapar, geçici olarak okula el koyma gerekçelerini anlatır, okuldaki kilise, mezarlık gibi kutsal mekanların aynen korunacağı, kilisede cemaatin ibadetlerine devam edeceği teminatını verir. Gülen, *Heybeliada Tarihi...*, 139-140.

¹⁸⁸ Gülen, *Heybeliada Tarihi...*, 140

Fransız subayı okula gelerek 250-500 civarındaki yeni Rus göçmenini barındırmak için okulun birinci katını, bodrumu, yemekhaneyi ve mutfağı işgal eder. Okulda daha önceden, 1919 Nisanında yerleştirilmiş göçmenler de bulunmaktadır. Ayrıca adaya para karşılığı yerleştirilen Ruslar da paraları bitince okula sığınır ve okul tam anlamıyla bir insan ambarına döner. Bu haliyle bina, her yaştan ve her sınıftan barındırdığı insanlarla, okuldan çok bir toplama kampını andırır. 1921’de işgal kuvvetleri Rus göçmenleri Selimiye kışlasına yerleştirmek istese de Patrik Meletios IV, “dindaşlarımızı vermeyiz” diye diretir ve göçmenler İstanbul’u terk edene kadar burada kalırlar.¹⁸⁹

5.2. Okulun İkinci Dönemi, 1919-1923 (Başarısız Bir Deneme) Akademi Dönemi

Bu dönemde Yermanos Strinopulos’un okul müdürlüğü görevi devam etmektedir. Yapılan yeni değişiklikle okulun orta kısmı kaldırılıp okul beş sınıflı bir akademi haline dönüştürülür. Akademiye devam süresi önce beş, daha sonra ise dört sene olarak tespit edilir. Akademi, eğitime 16 Aralık 1919’da başlar ve ilk yıl birinci sınıfa on öğrenci kaydedilir.

1920-1921’de birinci sınıfa yeniden beş öğrenci alınır ve okul iki sınıflı olarak eğitime devam eder. Tabii ki bu arada okul yukarıda bahsettiğimiz gibi Rus göçmenlerin istilası altındadır. 1921-1922 yılında ise Akademiye kaydolmak için sadece bir öğrenci müracaat edince, bu durumda akademinin bu şekilde devam edemeyeceği kanaati hasıl olur ve akademiye hazırlık amaçlı bir lise kısmının açılması gerektiği düşünülür, ancak bu o zaman için hayata geçirilemez. 1922-1923 eğitim öğretim yılında Akademinin iki sınıfı, III. ve IV. sınıfı birleştirilerek 1923 Haziran’ında okulun tüm öğrencileri mezun edilirler. Bu dönemde akademi adı altında okuldan mezun olan öğrenci sayısı sadece dokuz kişidir.¹⁹⁰ Akademi döneminde ders sayıları ve çeşitleri de artırılmıştır.¹⁹¹

Bu arada 1919 Ocak ayından itibaren Patrikhanenin resmi yayın organı olan “Ekklesia Alithia’nın” (*EA*) bir ilavesi olarak “Neos Pimin” (1919-1923) adlı dergi çıkarılmaya başlanır. *EA*’da olduğu gibi bu dergide de HRO’lu bir çok kişi gerek okul hakkında gerekse Ortodoksluğa dair değişik konularda yazılar yazmaya devam ederler. Derginin yayın hayatı *EA* ile birlikte 1923’de sona erer.¹⁹²

Okulda işgal dönemi boyunca önemli olaylar olmaz. Ancak adada bir takım hadiseler meydana gelir. Yunan zırhlısı Averof ada önlerine demirler, adadaki bazı Rumların değişik

¹⁸⁹ Gülen, *Heybeliada Tarihi...*, 140-141.

¹⁹⁰ Stavridu, *Halki*, s. 288-289; Özyılmaz, *age.* 39-40. (Fotiyadisten),

¹⁹¹ Bkz. “HRO’daki Dersler” adlı bölüm.

¹⁹² Hristu Th. Krikoni, “O Neos Pimin Periodikon Theologikon 1919-1923” *Klironomia*, 16/B, 1984, Selanik, s. 335-342.

bayram ve törenlerdeki sevinç çılgınlıkları, “Yaşasın Venizelos” diye bağrıışmalarını ve adadaki bazı kendini bilmez Rumların yaptıkları taşkınlıkları, Türk halkı ve adadaki Bahriyeli öğretmen ve öğrenciler tepkilerini sessiz kalarak ifade etmek zorunda kalırlar. Hatta bu duruma adadaki bazı yerli Rumlar da tepki verirler.¹⁹³ O dönemde Ruhban Okulundaki papazlar, okul yöneticileri ve öğrenciler de işgal sırasında ağırbaşlı davranıp, taşkınlık yapmazlar.¹⁹⁴ Ancak aynı şeyi HRO öğrencilerinin selefleri (öncekiler) olup bu yıllarda değişik mevkilere gelmiş olan kimi eski HRO mezunları için söylemek zordur. Zira bu dönemde kendilerini “Megali İdea”ya kaptıran bir kısım HRO mezunu papaz ve metropolitlerin yaptıkları faaliyetler, gerek okul ve gerekse Patrikhane hakkında Türk kamuoyunda menfi bir imajın oluşmasına neden olmuşlardır.¹⁹⁵

Bu arada 1920 yılında “İstanbul Kilisesi Genel Sinodu Büyük İsa Kilisesinin (Patrikhanenin) Umumi Bildirisi” (Engkikliu Sinodikis tis Ekklesias Konstantinupoleos pros tas Apantahu Ekklesias tu Hristu) hazırlanır. Bu konuda Yermanos’un müdürü olduğu HRO öğretmenler derneğinin etkin bir çalışması olur. Burada diğer kiliselerle birlikte çalışarak ekümenik hareketlerin hayata geçirilmesi ve bu konuda uygulanacak yöntemlerin belirlenmesi görüşülür.¹⁹⁶

Yermanos Strinopulos’un Thiatira metropolitliğine atanmasından sonra Mayıs-Temmuz 1922 arasında üç ay İoannis Evstratiu müdürlük görevini yürütür. Onun ölümüyle 1922 yılında geçici olarak Okul müdürlüğü görevi Vasilios Stefanidis’e verilir ve bu arada kendisine kilise çevreleri tarafından kadrolu olarak okul müdürlüğüne atanacağı sözü verilir. Verilen bu söz tutulmaz, o da Yunanistan’a gider.¹⁹⁷ Temmuz 1922 - 19 Nisan 1923 arasında Pandoleon Komninos geçici olarak okul müdürlüğü görevinde de bulunur. Bu arada aşırı yorgunluk nedeniyle sağlık sorunları başlar. Komninos, okuldaki göçmenlerle uğraşmak zorunda kalır bu arada okulda bulaşıcı hastalıklar baş gösterir. Kendisi de burada hastalanır ve kaldırıldığı Fransız Hastanesinde 19 Nisan 1923’de ölür.

Okulun bir akademiye dönüştürülmesi ile bir çok beklenti içine girilmiştir. Ancak harici şartlardan dolayı büyük hayal kırıklıkları yaşanır. Zira bir yandan okul Rus göçmenlerin istilasına uğramış, öte yandan okulda Yermanos Strinopulos, Vasilios Stefanidis, Vasiliu Antoniadu ve Komnini’den başka hocalaradan kimse kalmamıştır. Ayrıca okulda sadece iki

¹⁹³ Özellikle Anadolu Rumları bu taşkınlıklara katılmazlar, örneğin Dr. Kriton Dinçmenin babası Rumlar arasında “Kemalist Anastas” diye bilinirmiş ve onun kurtuluş savaşı boyunca başında kalpakla gezdiği söylenir. Aynı zamanda birer adalı olan Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Aziz Nesin’in de o dönemlerle ilgili bir takım anıları vardır. Gülen, *Heybeliada Tarihi*... 141,182-187, 197-202.

¹⁹⁴ Gülen, *Heybeliada Tarihi*... 141,182-187, 197-202.

¹⁹⁵ bkz. “Mezunlar Bölümü”

¹⁹⁶ Stavridu, *Halki*, s.129-132.

¹⁹⁷ Zafiri, s.285, 317. dipnot; Stavridu, *Halki*, s. 236.

son sınıf kalmıştır. Komninos da o dönemler okulun geleceği ile ilgili hiç de iyimser olmadığını söyler.¹⁹⁸

Okulda kalan dört öğretmenden Vasilios Stefanidis Yunanistan'a gider. Okul öğretmenlerinden İoannu Evstration'un ölümü ve Yermano Strinopulu'nun da Londra'ya gitmesiyle okul değerli üç elemanını yitirmiş olur. Okulda teoloji hocası olarak Vasilios Antoniadis ile Pandoleon olmak üzere sadece iki kişi kalır, ancak daha sonra Pandoleonun da ölmesiyle Vasilios Antoniadis tek başına kalır.¹⁹⁹

Savaş sonrası dönemde bir çok Rum halkı ve okul öğretmeni Türkiye'yi terk eder. Okuldaki eğitimin iyice zayıflaması nedeniyle Yunan hükümeti okulun denkliğini bir derece indirdiğini duyurur. Bunun üzerine buradan mezun olanlara artık ilahiyat doktoru yerine öğretmen unvanı verilmeye başlanır.²⁰⁰

5.3. Okulun Üçüncü Dönemi (1923-1951) (İçe Kapanma ve Toparlanma Dönemi)

Birinci Dünya Savaşı, İstanbul'un işgali ve Kurtuluş Savaşı yıllarında epey sarsıntı geçiren okul, Cumhuriyetin ilanı ile yeniden toparlanma sürecine girer. 1923'den sonra dördü ortaokul, üçü de yüksek okul olmak üzere tekrar eski sistemde olduğu gibi yedi yıllık bir okul haline dönüştürülür. 1923 yılı ve sonrasında 1903 yılı yönetmeliğinde bir takım değişiklikler yapılır, okul azınlık okulları statüsünde kabul edilerek Türkiye Cumhuriyeti MEB.'in ortaöğretim kanunlarına göre idare edilir.²⁰¹ Okul, değişik tarihlerde yayımlanan "İstanbul Okulları Klavuzunda" da Kültür Direktörlüğüne bağlı orta derceli azınlık okulları içerisinde gösterilir.²⁰² Ancak MEB okulun sadece ortaokul kısmını tanıırken, teoloji eğitimi veren kısmını tanımaz.²⁰³ Bu dönemde Patrikhane, Lozan anlaşmasıyla yürürlükten kalkmış olan 1862 Tarihli Nizamname'nin "İstanbul Patriği ile Cemâat-ı Metropolidanın Yek Diğlerine olan Münasebatını Hâvi Nizamname" kısmının 14, 15 ve 16. maddelerini yürürlükte sayarak,²⁰⁴ kapanmasına kadar HRO'yu Patrikhaneye bağlı olarak tedrisata açık tutar.²⁰⁵

Okulun üçüncü dönemi, (1923-1951) bu süre içerisinde okulda uzun süreli görev yapan okul müdürlerinden İoakim Pelekanos (1924-1931), Emilianos Papadimitriou (1932-1942) ve Hrisostomos Koroneos (1942-1950) olmak üzere üç alt başlık altında incelenecektir.

¹⁹⁸ Stavridu, *Halki*, s. 223-224.

¹⁹⁹ Stavridu, *Halki*, s. 236.

²⁰⁰ Özyılmaz, *age.* 40.

²⁰¹ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 33.

²⁰² *İstanbul Okulları Klavuzu*, 1936, s. 1-65; 1937, s. 74-76; 1938, s. 5-135.

²⁰³ *Ortodoksia*, 22 / 1947, s. 158; Gülen, *Heybeliada Tarihi...*, 134

²⁰⁴ Nizamname için bkz. Benlisoy – Macar, *Fener Patrikhanesi*, 71-107.

²⁰⁵ Özyılmaz, *a.g.e.*, 76, 88-89.

5.3.1. İoakim Pelekanos Dönemi (1924-1931)

1923 yılında geçici olarak (Nisan-Kasım 1923) okul müdürlüğü görevini Vasilius Antoniadis yapar. 1890'da HRO'da öğretmenliğe başlayıp 36 yıl burada teoloji ve felsefe dersleri okutan ve okulun en kıdemli hocası olan Antoniadis, 10 Mayıs-8 Haziran 1923'de İstanbul'da yapılan Panortodoks Konferansına²⁰⁶ geçici HRO müdürü sıfatıyla İstanbul Kilisesinin temsilci üyesi olarak katılır.²⁰⁷ HRO öğretmenlerinden (sonradan müdür olacaktır) Hrisostomos Koroneos da onun asistanlığını ve müdür yardımcılığını yapar.²⁰⁸

Okula 1923-1924 eğitim öğretim yılında okula 30 öğrenci kaydedilir.²⁰⁹ Bu öğrenciler orta birinci sınıfı bitirmiş ve 17 yaşından küçük olanlar arasından seçilir. Müteakip dönemlerde sınıf mevcudu yediye çıkarılır.²¹⁰ Bu dönemin başında gelen ilk öğrenciler sınavsız alınır.²¹¹ Bu arada Türkiye'de eğitimi birleştirmek için, 3 Mart 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat kanunu çıkartılır. Bununla azınlık ve yabancı okullar doğrudan MEB'e bağlı hale getirilir ve okullara dair bir takım yeni düzenlemeler yapılır. İlerleyen yıllarda da okulların ileyişi ve ders programlarına dair bir takım yeni genelgeler yayımlanır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu dönemde HRO da MEB'e bağlı orta derceli bir azınlık okulu statüsünde eğitime devam eder.

Okul müdürlüğü görevini Antoniadis'den sonra Meletios Lukakis (Kasım 1923-Ağustos 1924) yapar.²¹² Lukakis'in ardından Eylül 1924'de İoakim Pelekanos HRO'ya müdür olarak atanır. İoakim, Cumhuriyetin ilk döneminde yedi yıl müdürlük görevinde bulunur. Kısa sürede Arhimandrit olan Pelekanos'a, 1926'da Stavropoleos Metropolitliği payesi verilir. Okul, Cumhuriyet döneminde ilk mezunlarını 1930'da, onun müdürlüğü sırasında verir ve bu yıl altı kişi okuldan mezun olur.²¹³ 18 Temmuz 1930 yılındaki mezuniyet günü gerek okulun tarihi ve gerekse Doğu Ortodoks Kilisesinin geleceği için yeni ümitler vaat ettiğinden önemli bir tarihtir.²¹⁴

²⁰⁶ İstanbul'da Patrik Meletios Metaksakis tarafından toplanan bu konferanda, daha büyük bir Panortodoks Kongre hazırlığı ve Jülyen takviminden Gregoryen takvimine geçiş gibi konular ele alınır. Zahirin böyle gözükse de Patriğin asıl amacının Lozan'da Patrikhanenin ve Patriğin konumunun tartışıldığı bu sıkıntılı dönemde Ortodoks dünyasında güven tazelemek ve arkasındaki gücün varlığını kamuoyuna duyurmak olduğu söylenir. Macar, *a.g.e.*, 120. Süleyman Büyükkarcı, *a.g.e.*, s. 40-41.

²⁰⁷ Stavridu, *Halki*, s. s. 339.

²⁰⁸ Stavridu, *Halki*, s. 313-314.

²⁰⁹ HRO'ya resmi ruhsat (okul açma izni) ancak 16 Temmuz 1928'de Nikolaki Polikarpos adına verilir. Bu ruhsat 29 Kasım 1930'da yine aynı kişi adına yenilenir. Ruhsatname 14 Şubat 1940, 21 Ağustos 1943 ve 2 Haziran 1951 yıllarında tekrar yenilenecektir. Bkz. İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü Azınlık Okulları Şube Müdürlüğü HRO Dosyası (Naklen Özyılmaz, *a.g.e.*, 77, 177)

²¹⁰ Özyılmaz, *a.g.e.*, 71 (Fotiyadis'den).

²¹¹ Stavridu, *Halki*, s. 295.

²¹² Stavridu, *Halki*, s. 295.

²¹³ Stavridu, *Halki*, s. 298; Mezun öğrencilerin isimleri için bkz. Ek I.

²¹⁴ Meksi, I, s. 193.

Genelde Patrikhane yapılan Kutsal Sinod toplantılarından biri, 14 Haziran 1926'da (Patrik Vasilios III zamanında) HRO'da yapılır. Ancak Patrikhane yetkilileri, Türkiye'deki Dernekler Kanununa muhalefet etikleri gerekçesiyle bir soruşturma geçirirler.²¹⁵ Patrik Vasilios III, 1926 yılında HRO'da bir Panortodoks toplantısının yapılması için izin ister, ancak bu talep Bakanlar Kurulunun 18 Ağustos 1926 tarih ve 3995 sayılı kararınca reddedilir.²¹⁶

1926 yılında, Fener Patrikhanesinin resmi yayın organı olan “Ortodoksia” adlı dergi çıkarılmaya başlanır. Derginin faaliyette bulunduğu süre içerisinde (1926-1963) yazar kadrosunun çoğunu HRO'lu öğretmen ve öğrenciler oluşturur. HRO'lular bu dergide bir önceki Patrikhane dergisi olan “Ekklesia Alithia'dan” daha çok etkin olarak yer alırlar. Dergide Patrikhane, Ortodoksluk, Ekümenik Toplantılar, diğer kiliselerle ilişkiler gibi konulara dair haberlerin ve ilmi makalelerin yanı sıra, HRO mezunu öğrencilerin bitirme tezleri, okuldaki eğitim öğretim faaliyetleri, dersler, mezunlar, mezuniyet ve açılış törenleri gibi haberler de yer alır. Bu yönüyle dergi HRO öğrencilerine ve mezunlarına kendilerini geliştirme ve yetiştirme imkanı verir.²¹⁷ 1963'de kapatılan dergi 1994'den itibaren Fener Patrikhanesinin Selanik'teki *Selanik Pateristik Aaştırmalar Merkezi (To Patriarhikon Idrima ton Paterikon Meleton)* tarafından yeniden çıkarılmaya başlanır.

Okul müdürü İoakim Pelekanos, okulun gerek öğretmen gerek idareci açıdan yüksek seviyede bir eğitimden yoksun olmasına rağmen 1924'de okula öğretmen olarak tayin edilen İoannis Panagiotidis gibi az sayıdaki meslektaşları ile birlikte 1923'den sonra okulun eğitim ve öğretimini yeniden düzenlemek için büyük gayret sarfeder. İoakim Pelekanos'un okul müdürlüğü görevi Aralık 1931 yılında Terkos metropolitliğine seçilene kadar devam eder.²¹⁸

1930'lu yıllardan itibaren bir Türk-Yunan dostluğu dönemi başlar ve karşılıklı üst düzey ziyaretler yapılır. Türkiye'ye gelen Yunan devlet adamları Patrikhaneyi ve HRO'yu da ziyaret ederler. Bunlardan biri de 1930 yılında Türkiye'ye gelen Yunanistan Başbakanı Venizelos'dur.²¹⁹ Venizelos, bu gezisi sırasında HRO'yu da ziyaret eder, ilgililerle görüşür ve birlikte hatıra fotoğrafları çektirilir.²²⁰ Cumhuriyet döneminde Patrikhane'ye gelen misafirlerin bir şekilde HRO'yu da ziyaretleri bir gelenek halini alır.

---

²¹⁵ Macar, *age*, 143.

²¹⁶ Başbakanlık Cumhuriyet Evrakı – Bakanlar Kurulu Kararı (BCA-BKK): 020 52 16. (Naklen, Macar, *age*, 143.)

²¹⁷ Derginin tanıtımı ile ilgili 856 sayfalık detaylı bir çalışma için bkz. Adamantiu St. Anestidi, *Ortodoksia İthikothriskeftikon Periodikon tu İkumeniku Patriarhiu (1926-1963)*, Atina, 1984.

²¹⁸ Stavridu, *Halki*, s. 299-300.

²¹⁹ Macar, *a.g.e.*, 146-147.

²²⁰ Stavridu, *Halkis Simpliroma*, s. 212.

5.3.2. Emilianos Papadimitriu Dönemi (1932-1942)

İoakim Pelekanos'dan sonra okul müdürlüğü görevine 1931 Ekiminde Aleksandros Zotos atanır. Bir dönem (1920-1925) Fener Rum Lisesi müdürü olarak görev yapan ve aynı zamanda Trakya piskoposu olan Zotos'un ataması İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından onaylanmadığı için ancak bir ay kadar bu görevde kalabilir.²²¹ HRO'dan öğrencisi olan İakovos (daha sonra ABD Başpiskoposu olacaktır) okulla ilgili hatıralarında ondan övgüyle bahseder.²²² Aleksandros Zotos'dan sonra, 1932'de Emilianos Papadimitriu, okula müdür olarak atanır ve yaklaşık on yıl (1932- 1942) kadar bu görevi yürütür. Okul müdürlüğü sırasında 1936'da Alaşehir (Filadelfia) metropolitliğine seçilen Emilianos, aynı anda HRO, Aya Triada Manstırı gibi konularda ilmî çalışmalarını sürdürür. Okul müdürlüğü görevini 1942'ye kadar devam ettirir.²²³

1933'de HRO'dan mezunu (1911) ve öğretmeni Apostolos Meksi, “*İ en Halki İera Theologiki Sholi*” (Heybeliada Ruhban Okulu) adlı eserinin ilk cildini yayımlar. (İstanbul, 1933) Eser başlangıçtan o güne kadarki tüm HRO mezunlarını, eğitim ve idari kadrosunu anlatan ilk²²⁴ ciddi ve derli toplu olması bakımından önemlidir. Eserin ikinci cildi 1953'de İstanbul'da, üçüncüsü ise 1957'de yine İstanbul'da yayımlanır.²²⁵ Emilianos Papadimitriu döneminin önemli olaylarından biri 1936–1937 yıllarında başlayıp, uzun süre devam eden HRO'nun ve Çam Manastırının istimlak edilmesi meselesidir. Sorun ancak 1952 yılında HRO yetkilileri ile varılan anlaşma sonucu çözümlenir.²²⁶

²²¹ Stavridu, *Halki*, s. 303

²²² *Ortodoksia*, 8/1933, s191-192.; Amerikis İakovu, *Aferome, EEΘX*, Atina , 1980, s.114-115 (Naklen, *Halki*, 303-304).

²²³ Stavridu, *Halki*, s. 307-308.

²²⁴ Aslında bu konuda yazılan ilk eser 1907 yılında İskenderiye'de basılan Yermanos Grigoras'ın eseridir, ancak daha önce de belirtildiği gibi eser objektif olmaktan uzaktır, bu nedenle de kilise içerisinden tepki almıştır

²²⁵ Stavridu, *Halki*, s. 358

²²⁶ Konu 1936 yılında Heybeliada'daki Deniz Kurmay Okulunun yer ihtiyacını gidermek için HRO'nun ve Çam Manastırı Yetimhanesinin istimlâki nedeni ile gündeme gelir ve gerekli talimatlar verilir. Ancak aynı yıl yapılan Balkan Konseyi Belgrad toplantısının ardından istimlâk meselesi –muhtemelen Yunanistan'la bir gerginlik yaşanmaması için - geçici olarak tehir edilir. Ayrıca dönemin Yunanistan Ankara Büyükelçisi, 27 Ocak 1937'de Başbakan İsmet İnönü'ye başvurarak okulun dini ve tarihi özelliği nedeniyle istimlak edilmesinden vazgeçilmesi talebinde bulunur. 13 Nisan 1944'de Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Yunanistan Başbakanı Metaksis arasında uzun süre sürüncemede kalan bu konu görüşülür, şifahi olarak mutabık kalınan karara göre Ruhban Okulu Patrikhaneye iade edilecek, Çam Manastırı ise istimlâk yolu ile Hazineye geçecektir. Buna rağmen konuyla ilgili tartışmalar 1950 yılına kadar devam eder ve karşılıklı davalar açılır. Bu arada 1946'da Patrikhane ile yapılan pazarlıklar sonunda Heybeliada Rum Ticaret Okulu istimlak edilir, ancak istimlak konusu ile ilgili tartışmalar devam eder. Nihayet 1950'de İstanbul'da toplanan Komisyon, Çam Manastırı ve Ruhban Okulunu temsil eden avukatlarla beraber bu iş sulh yoluyla çözümlenir ve taraflar arasında bir sulh name tanzim edilir. Bu anlaşmanın ilgili maddelerine göre Tepe Manastırı ve müştemilatının (Ruhban Okulu) rahiplere ait olduğu kabul edilerek, Tepe Manastırı adına tapuya tescilli yapılır. Çam Manastırı ve müştemilatı da evvelce Hükümet tarafından Merkez Bankasına yatırılmış olan 21003 lira 64 kuruş bedel mukabilinde Hazineye terk edilir. Sonuçta Devlet Şurasının da uygun mütalaası alınarak konunun sulhen halli yoluna gidilmesi 2 Haziran 1952 tarihli ve 25147 sayılı kararname ile kararlaştırılır. Özyılmaz, *a.g.e.*, 73-76; Macar, *a.g.e.*, 288-291.

1940 yılına kadar okulda öğretmenliğin yükünü İoakim Pelekanos, İoannis Panagiotidis, Hrisostomos Koroneos, Emilianos Papadimitrios ve Apostolos Meksi gibi öğretmenler omuzlamışlardır. Sonraları eğitimi daha kaliteli hale getirmek için Yeorgios Anastasiados, Emmanuil Fotiados, Aristidos Pasadeos okula tayin edilirler.²²⁷

5.3.3. Hrisostomos Koroneos Dönemi (1942-1950)

Emilianos Papadimitriu'nun ayrılmasıyla, Kasım 1942'de Hrisostomos Koroneos okul müdürlüğüne getirilir. 1923 sonrası dönemde okul tarihinde büyük gayret gösteren birkaç kişiden biri olan Koroneos, İkinci Dünya Savaşı'nın (1939-1945) getirdiği zorlu bir dönemde okul müdürlüğü görevini yerine getirir. Döneminde okuldaki disiplini ile tipik bir manastır hayatı yaşanır.²²⁸ 1940-1946 yıllarında Okulun Mütevelli Heyeti başkanı ve Kutsal Sinod üyesi olan Kadıköy Metrop. Maksimos, (1946-1948 Patrik Maksimos V) bu dönemde okulla yakından ilgilenir, savaş şartlarının getirdiği ağır ekonomik sıkıntılara rağmen eğitimin devam etmesi için büyük gayretler sarf eder.²²⁹

1944 yılı okul için önemli bir yıldır. Zira bu tarihte okul kuruluşunun yüzüncü yılını kutlar. Be vesile ile değişik anma törenleri düzenlenir, ayinler ve kutlamalar yapılır. Okul geçen yüzyıl içerisinde (1844-1944) yaklaşık 666 mezun vermiş²³⁰ ve mezunlar Fener Patrikhanesinin ruhani bölgelerinde çeşitli görevler üstlenmişler bir kısmı Patriklik makamına kadar yükselmiştir.²³¹ Patrikhane tarafından yayımlanan "*Ortodoksia*" adlı dergi de yüzüncü yıl anısına özel bir sayı hazırlar.²³² Derginin bu sayısı geride bahsettiğimiz Apostolos Meksi'nin eseriyle birlikte, bu dönemde okulla ilgili yapılan en önemli çalışmalar olup konuyla ilgili sonradan yapılan bir çok araştırmalara kaynaklık etmiştir. Derginin bu özel sayısında HRO mezunlarının ve dönemin diğer önemli simalarının okula dair çeşitli makaleleri yer alır.²³³

HRO, yüzüncü yılına dünyada oluşan bir takım yeni siyasi gelişmelerin eşliğinde girer. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslar arası konjoktörde oluşan yeni dengelerde Türkiye ve Yunanistan, Komünist blok karşısındaki ABD safında yer alırlar. Bu durum Patrikhane ve dolayısıyla HRO konularında büyük rahatlamaların ve kolaylıkların sağlanacağı yeni bir dönemin başlangıcını oluşturur.

²²⁷ Stavridu, *Halki*, s. 336. Öğretmenlerle ilgili geniş bilgi için bkz "Eğitim ve İdari Kadro Bölümü"

²²⁸ Stavridu, *Halki*, s. 313-315.

²²⁹ Anagnostopoulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 39 vd.

²³⁰ Stavridu, *Halki*, s. 473.

²³¹ Mezunlar hakkında "Mezunlar" bölümünde daha detaylı bilgiler verilecektir.

²³² *Ortodoksia*, 19 / 1944, (sayı 10 B), s. 323 vd.

²³³ *a.g.d.*, 323 vd.

Bu dönemden itibaren Patrikhane, HRO'ya dair bir takım taleplerde bulunmaya başlar. Mayıs 1947'de Patrikhane Kutsal Sinodunca Adalar Metropoliti Dorotheos ve İrinupoleos Konstantinu'dan oluşan komisyon iki üç kez Ankara'ya giderek okul ders programlarında ve yönetmeliğinde değişiklik yapılması taleplerini Başbakan ve Milli Eğitim Bakanlığına iletirler.²³⁴ Böylece ileride, 1951 yönetmeliğine zemin teşkil edecek olan çalışmalar başlatılmış olur. Konuyla ilgili talep edilen değişiklikler şunlardır;

1. Okulun devlet tarafından ortaokul olarak tanınan kısmının lise seviyesine çıkarılması,
2. Halen üç sınıflı olan Teoloji kısmına bir sınıf ilave ile bu bölümün dört sınıfa çıkarılması ve tanınması,
3. Teoloji Bölümü için dışarıdan öğretmen getirilmesine izin verilmesi,
4. HRO'da okutulan Tarih, Coğrafya ve Sosyoloji derslerinin kaldırılması,
5. HRO mezunlarına, Rum azınlık okullarında öğretmenlik yapabilme hakkı verilmesi,
6. Eğitimlerini geliştirmek için yurt dışına gidecek olan HRO mezunu öğrencilere de, diğer resmi okul mezunlarına gösterilen kolaylıkların sağlanması,
7. HRO'ya öğrenci olarak gelmek isteyenlere Konsolosluklar tarafından Ankara'dan özel bir izin alınmaksızın gelebilmelerine imkan tanınması.²³⁵

Bu talepler İçişleri, Dışişleri ve MEB. temsilcilerinden oluşturulan komisyon tarafından değerlendirmeye alınır. Daha sonra Patrikhanenin okul hakkında süregelen taleplerini görüşmek üzere 26 Ekim 1949 tarihinde Dışişleri Bakanlığında toplanan İçişleri Müsteşarı Haluk Nihat Pepe; Milli Eğitim Müsteşarı Besim Kadırgan; Dışişleri Umumi Katibi büyükelçi Faik Zihni Akdur'dan oluşan heyet HRO hakkındaki kararın özeti şöyledir:

1. Dışardan HRO'ya gelmek isteyen yabancıları memlekete kabule mecbur kılan ahdi bir vesika veya kanun olmadığı tespit edilmiştir.
2. Ruhban Okulunun yüksek okul haline getirilmesi yolunda yabancı uyruklu öğretmen ve öğrenci getirmek hususunda bir hakkı olup olmadığı keyfiyetine gelince; Okulun tesisine dair ferman elde mevcut olmamakla beraber mesele Lozan Anlaşmasının ekalliyetlere (azınlıklara) temas eden maddeleriyle eski nizamnameler zaviyesinden incelenince, okulun bu günkü ihtiyacı karşılamaya kafi geldiği görülür. Okulun 11 öğretmeni, 16 talebesi vardır. Buna karşılık hariçten 45 ecnebi (yabancı) talebeye vize verilmesi Patrikhanece istenmiştir. Bu talep, okulu azınlık müessesesi mahiyetinden çıkararak bütün dünya Ortodokslarını toplayacak bir ilim merkezi haline getirilmesi gayesini istihdaf etmektedir (hedeflemektedir).

²³⁴ Vasiliu N. Anagnostopulu, "İ Tetarti Periodos Liturgias Tis İera Theologikis Sholis Halkis", *EITEOX*, 1884-1994, s. 41-42

²³⁵ "İera Thelogiki Sholi tis Halkis, Patriarhiki ke Sinodiki apostoli is Angiran", *Ortodoksia*, 22/1947, s. 158-159.

Halbuki Ruhban Okulu yabancı uyruklu talebeyi okutmaya değil münhasıran Türkiye'deki azınlık için din ve kilise adamı yetiştirmeye mahsus bir müessesedir.²³⁶

3. Bu temel prensip dışındaki mülahazalar, ahidlerimizin ve mevzuatımızın haricinde kalır. Diğer taraftan, Ortodoksları Moskova'nın nüfuzuna kaptırmamak ve onun nüfuzu ile mücadele etmek gibi bir misyon tamamen siyasi bir veçhe taşıdığından Patrikhane'ye tanınan sırf ruhani sıfatla kabili telif değildir. Lozan'da Lord Curzon müttefiklerin murahhasları namına Patrikhanenin dini bir müessese şekline girmesini kabul ettiklerini söylemesi üzerine başmurahtığımız bu sözleri senet ittihaz ettiğini kabul etmiştir.

4. İstanbul Patrikhanesince Ruhban Okulu statüsünün değiştirilerek yüksek bir tahsil müessesesi haline getirilmesi teşebbüsüne gelince; Bu talep her şeyden önce 16 yerli talebesi bulunan bir okul hakkında vaki olduğuna göre evvela hakiki bir ihtiyaç mahsulü değildir. Bundan sarfınazar 4936 Sayılı Kanunda, Üniversitelerle üniversitelere bağlı olmayarak açılacak fakülteler devlet eli ile ve kanunla kurulabilir denilmektedir. Üniversitelere bağlı fakülte küşadı (açılması), Üniversite Senatosu'nun teklifi MEB'in tasvibi ile kabil olur. Bu bakımdan ileride hakiki bir ihtiyaçla karşılaşılırsa bu ihtiyacın İlahiyat Fakültesine bir Ortodoks Kürsüsü ilavesi suretiyle temin edilmesi düşünülebilir.

5. Bu esaslar haricinde ve Rum Ortodokslarının lehine istisnalar ve imtiyazlar kabul edilirse bunun Türkiye'deki diğer azınlıklar için emsal teşkil edeceği göz önünde tutulmamalıdır.²³⁷

Hazırlanan rapor olumsuz olsa da dönemin ilgilileri tarafından Patrikhanenin talepleri kabul edilecek ve ileride hazırlanan yeni yönetmelikle birlikte uygulamaya geçilecektir.²³⁸ Bu bölümün sonlarına doğru da değineceğimiz gibi okula yönelik söz konusu bu olumsuz görüşler ve gerekçeler bu gün de aynı şekilde tartışıldığı için güncelliğini hala korumaktadır.

HRO'ya yabancı öğrenci alınmasına yönelik MEB'nin olumsuz görüşüne rağmen Dışişleri konuya sıcak bakar ve dönemin idarecilerinin talimatıyla okula yabancı öğrenci²³⁹ alınmasında bir sakınca görülmediği ve okula gelmek isteyen yabancılara vize verilmesi konusunda gerekli kolaylığın gösterilmesi talimatı verilir.

---

²³⁶Okulla ilgili yaygın kanaat, okula 1951 öncesinde yabancı öğrenci kabul edilmediği şeklindedir. Ancak biz okul mezunlar listesine baktığımızda 1951'den evvel de yabancı memleketlerden gelip okuldan mezun olmuş kişilere rastlıyoruz. 1931-1951 yılındaki yabancı öğrenciler için bkz. Ek I. Bu soruyu Aya Triada Manastırı Başrahibi Apostolos Danilidis'e yönelttiğimizde o da bize tam bir cevap veremedi. Dolayısıyla meselenin bu yönü muallakta kalmaktadır.

²³⁷ Özyılmaz, *a.g.e.*, 85-86.

²³⁸ *A.g.y.*, s. 86.

²³⁹ Yabancı öğrenci meselesiyle ilgili olarak yukarıdaki dipnota bakınız.

1948'de Amsterdam'da Dünya Kiliseler Birliği kurulur. Patrikhanede buna üyedir. Kurumun toplantılarında Patrikhaneyi, Ioannis Panagiotidis, Vasilios Anagnostopulos vb.gibi HRO'lu öğretmenler temsil eder. Bu, daha sonraki yıllarda artarak devam eder.²⁴⁰

Dönemin önemli olaylarından biri 1910 yılında HRO'dan mezun olan ve Amerika Başpiskoposu olan Athinagoras'ın Fener Patriği olarak seçilmesidir. Okul müdürü Koroneos 1948'de ABD'nin desteklediği Athinagoras'ın patrik seçiminde onun aleyhine oy kullananlardan birisidir. Koroneos, 1950'de Leros ve Kalimnos metropolitliğine seçilince okul müdürlüğünü bırakır.²⁴¹ Muhtemelen bunda yeni Patrik seçilen Atinagoras'la aralarının pek iyi olmamasının etkisi vardır.

Hrisostomos Koroneos'dan sonra 1950 yılında okulun emektar öğretmenlerinden İoannis Panagiotidis geçici olarak iki ay kadar (Eylül-Ekim 1950) Müdürlük yapar.²⁴² Ondan sonra da bu görevi bir yıl kadar (Eylül 1950- Eylül 1951) okul öğretmenlerinden Emmanuil Fotiadis yerine getirir. Bu dönem, yeni bir sürece geçişin yaşandığı bir nevi hazırlık safhasıdır. Fotiadis, müdür olarak görev yaptığı sırada MEB ve Kutsal Sinod tarafından okulun 1950/1951 yılı yönetmeliğini hazırlamakla görevlendirilir.²⁴³

5.4. Okulun Dördüncü Dönemi (1951-1971) (Zirve ve Bitiş Dönemi)

Bu periyotun aşağı yukarı ilk on beş yılı, beliki de okul tarihinin en verimli ve zirve dönemidir diyebiliriz. Yeni yönetmelikle okul, yüksek teoloji eğitimi veren bir ihtisas kurumu haline gelir. Patrikhanenin de desteğiyle okulda Ortodoksluk ve diğer Hristiyan Kiliseler adına yapılan çalışmalar, Ortodoks teolojisi ve din eğitimi için son derece önemlidir. Bunların başında okul mezunlarının bitirme tezleri²⁴⁴ ve okul öğretmenlerinin yayımladıkları çalışmalar gelir. Ayrıca bu yıllarda Ortodoks'luk dışındaki diğer Kiliselerle (Katolik, Anglikan, Protestan vb) ilişkilerin artmasında HRO' eğitim kadrosunun büyük katkısı olur.²⁴⁵

Bu yıllarda Patrikhane ve devlet ilişkilerinde bir yakınlaşma sözkonusudur. Cumhuriyet döneminde ilk kez bir Başbakan (Menderes) Patrikhaneyi ziyaret eder. HRO için de büyük kazanımlar elde edilir. Bu yumuşamada soğuk savaş dönemi konjektörünün getirdiği Türkiye - Yunanistan yakınlaşmasının etkisi büyüktür. Ayrıca o dönem Türkiye'deki siyasi ortamın da etkisi vardır, çok partili hayata geçiş, devletin kendi din adamı ihtiyacını karşılamak için İmam

²⁴⁰ Stavridu, *Halki*,s. 352, 377.

²⁴¹ *A.g.y.*,s. 315.

²⁴² Stavridu, *Halki*,s. 351.

²⁴³ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 44;. Stavridu, *Halki*,s. 365-366.

²⁴⁴ Bkz. "HRO Dersleri" bölümü

²⁴⁵ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 36.

Hatip²⁴⁶ Okullarına yönelik düzenlemeler yapması ve dini özgürlükler konusundaki kısıtlamaların kaldırılmaya başlamasından Patrikhane ve HRO'da nasibini alır. Bunlara ilaveten ABD'nin HRO mezunu olan ABD Başpiskoposu Athinagoras (1948-1972) gibi çok faal ve etkin birinin patriklik makamına getirilmesi de Patrikhane ve HRO için ayrı bir şanstır. Athinagoras'ın gerek patriklik seçimi, gerekse ileriki dönemlerde Kutsal Sinod seçimi sırasında Patrikhanede görüş ayrılıkları yaşansa da uzun vadede düşünüldüğünde o, Patrikhaneye büyük imkanlar sağlamış, dönemin şartlarının ona altın tepsi içerisinde sunduğu fırsatları iyi değerlendirerek Patrikhaneye ve HRO'ya büyük kazanımlar sağlamış bir kişidir.²⁴⁷ Bu dönemde HRO'nun tüm faaliyetleri Patrik Athinagoras'ın²⁴⁸ yakın desteği, özel ilgi ve alakası altındadır. Kaderin garip bir cilvesi olsa gerektir ki HRO'nun bu altın yılının ardından teoloji bölümünün kapatılması da (1971) yine Athinagoras'ın Patrikliği döneminde olur.

Bu dönemi aşağıda İakovos Stefanidis(1951-1955) ve Repanallis Dönemi (1955-1971/1991) olmak üzere iki alt başlık altında inceleyeceğiz.

5.4.1. İakovos Stefanidis (Lefter Yakovos) Dönemi (1951-1955)

Emanuil Fotiadis'den sonra 1951 sonbaharında Konya Metrop. İakovos Stefanidis (Lefter Yakovos) Kutsal Sinod ve Patrik Athinagoras'ın onayıyla okul müdürlüğüne getirilir ve resmi makamlarla da onaylanır.²⁴⁹ İakovos'un atandığı günlerde HRO'nun 1951 yönetmeliği yürürlüğe girer.²⁵⁰

1947 yılından itibaren Patrikhane tarafından dile getirilen okulun statüsünün ve ders programlarının değiştirilmesi talebi MEB'nin 8 Aralık 1950gün ve 9127/7 ve 2601 sayılı emri ile uygun görülür²⁵¹. Bu emir üzerine 25 Eylül 1951 tarih ve 151 sayılı kararla MEB. Talim ve Terbiye Dairesi Okul Yönetmeliğini onaylar. Buna göre okulun dört sınıflı olan (orta okul)

---

²⁴⁶ Burada aslında bir noktaya kadar İmam-Hatip Liseleri ile HRO arasında bir benzerlik bulunmaktadır. İHL'ler ilk olarak 1924-1930 arasında "İmam-Hatip Mektepleri" olarak faaliyet gösterir. 1930'da öğrenci azlığı nedeni ile kapatılır. 1949-1951 arasında "İmam-Hatip Kursları" adıyla açılır,1950'lerden sonra Türkiye'de dini özgürlükler (ezanın ve haccın serbest bırakılması vb) alanındaki bir takım adımlara paralel olarak 1951'de İHL'ler "İmam-Hatip Okulları" adıyla açılır, aynı yıl HRO için çok önemli olan teoloji bölümü tanınır. 1971 İHL'lerin orta kısmı, HRO'nun da teoloji bölümü kapatılır, ancak İHL'ler sonraki yıllarda "İmam-Hatip Liseleri" adıyla yeniden açılır. Macar- Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 31; İHL'ler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Ünsür, *Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri*, İst. 2005.

²⁴⁷ Geniş biyografisi için bkz. "Mezunlar" bölümü.

²⁴⁸ Athinagorasla ilgili detaylı bilgi için bkz. *Athinagoras A' İkumenikos Patriarhis o İpirotis*, (edit. Ioan. E. Anastasiu) Ioannina (Yanya) / Yunanistan, 1975.

²⁴⁹ Anagnostopoulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 44.

²⁵⁰ *HRO 1951 Yönetmeliği*, TCMEB Talim Terbiye Dairesi Arşivi, Kurul Karar Defteri, Karar No 151, Tarih: 25/09/1951.

²⁵¹ Özyılmaz, *a.g.e.*, 78.

kısmı azınlık liseleri derecesine çıkartılarak üç sınıflı bir lise haline dönüşür.²⁵² Daha önceden üç sınıflı olan teoloji kısmı ise dört sınıflı bir “Teoloji İhtisas Okulu” olarak tanınır. Böylece teolojiyi bitirenlere, “Teoloji Doktoru” unvanıyla bir diploma verilir ve mezunlar lise üzerine en az bir yıllık mesleki tahsil veren okullar derecesinde öğrenim görmüş sayılırlar. Okulun yeni dönemdeki değişiklikleri içeren 89 maddelik yeni okul yönetmeliği yayımlanarak yürürlüğe girer.²⁵³

Yeni dönemde dışarıdan eğitim için gelen ve Türkçe bilmeyen yabancı öğrencilere yönelik Türkçe dersleri için hazırlanan 10 maddelik ek bir yönetmelik de İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından uygulanmak üzere (10.09. 1952) okula gönderilir. Bunun neticesinde yabancılar için ayrı Türkçe kurlar düzenlenir. Yeni yönetmelikle Türkçe derslerinin haftalık ders saatleri artar, Teoloji bölümünün her bir sınıfına haftada ikişer saat Türk Dili ve Edebiyatı dersi konurken Lise kısmına da Türkçe derslerinin yanı sıra Türk Tarihi, Coğrafyası ve Türkiye Sosyolojisi gibi dersler konur.²⁵⁴

1951 yılında okula dört yeni öğretmen atanır. Bunlar; diyakoz Hrisostomos Konstantinidis (Miron), Maksimos Repanellis (Stavropoleos), Konsatantinos Kallinikos ve Vasilios Th. Stavridis (Vasiliiu Stavridu)’dir. Okul bu yeni öğretmenlerle dışardan eğitim için gelecek öğrenciler nedeni ile ortaya çıkacak olan öğretmen ihtiyacını karşılamayı hedefler.²⁵⁵

Okulun ders programlarında da bir takım değişiklikler yapılır. Bu dönemde diğer Hıristiyan Kiliselerle yapılan bir takım uluslar arası faaliyetler yoğunluk kazanır. Bunların takibi ve bilinmesi için de 1951’de “Ekümenik Hareketler Tarihi” diye yeni bir ders konur. Bu ders HRO mezunu ve okulun yeni öğretmeni Vasilios Stavridis tarafından okutulur. Stavridis’in belirttiğine göre, bir Ortodoks Teoloji okulunda ilk kez böyle bir ders okul ders programları içinde yer alır.²⁵⁶ (Ancak bu ders okul ders program cetvelinde gözüküyor.)

Okul Müdürü İakovos, 12 Eylül 1951 yılında Patrikhane yetkililerini okul programındaki değişiklikler ve hükümet yetkilileri ile yapılan görüşmeler hakkında detaylı bir şekilde bilgilendirir.²⁵⁷ Okulun yeni dönemi, yani dördüncü dönem eğitim öğretim yılı 8 Ekim 1951 yılında Patrik Athinagoras, Kutsal Sinod üyeleri ve okul mütevellisinin katılımıyla yapılan bir tören ve günün anlam ve önemine dair yapılan konuşmalarla başlar.²⁵⁸ Yeni HRO

---

²⁵² Lise kısmının bu yönüyle diğer azınlık liselerinden bir farkı yoktur, MEB’a bağlıdır, öğretmenler bakanlıkça atanır, okulun lise kısmında ek olarak ilahiyat bölümüne hazırlayıcı dersler de okutulur. Nejat Gülen, 141.

²⁵³, Stavridu, *Halki*, s. 615.

²⁵⁴ Derslerle ilgili geniş bilgi için bkz. “HRO’daki Dersler Bölümü”

²⁵⁵ Stavridu, *Halki*, s. 321.

²⁵⁶ Stavridu, *Halki*, s. 408.

²⁵⁷ İakovos’un kendi arşivinden elde edilen bu konuşmanın metni için bkz. Anagnostopoulos, “İ Tetarti Periodos...”, s. 45-48.

²⁵⁸ “İ Nea Periodos tis İeras Theologikis Sholis”, *Ortodoksia*, 26/1951, 384-402.

müdürü İakovos, kilise hizmetlerindeki gayretleriyle birçok niteliğe ve aranan özelliklere sahip bir kişidir. İakovos 18 Mayıs 1954’de Kutsal Sinod üyeliğine de seçilir. Bu seçim sırasında Patrik Athinagoras’la sinod arasında sorunlar yaşanır. Sonraki yıllarda genç yaşlarda yakalandığı hastalığının artması nedeniyle Temmuz 1955’de müdürlükten istifa etmek durumunda kalır. Türk Hukuk sistemine göre yeni dönemde okulun kurucu müdürü olduğu için ölünceye kadar da (1965) Okul Kurucu Müdürü unvanıyla anılır.²⁵⁹ Bu nedenle, 7/11/1956 tarihli MEB tarafından verilen Özel Okullar açma izin belgesinde kendisinden kurucu okul müdürü olarak bahsedilmekte, sorumlu müdür olarak da Maksimos Repanallis (Stilyanos)’un ismi zikredilmektedir.²⁶⁰ İakovos’un ölümünün yirminci yılında (1984) Atina’daki “HRO Mezunları Derneği” (*Estia Theologon Halkis*) tarafından onun adına faaliyetlerinin ve tüm kilise hizmetlerinin de tanıtıldığı özel bir sayı hazırlanır.²⁶¹

1953’de Atina’da Okul mezunları tarafından “Heybeliada Ruhban Okulu Mezunları Derneği” (*Estia Theologon Halkis*) kurulur. Bu gün halen aktif olarak özellikle yayın alanında faaliyet gösteren bu dernek, okul mezunlarını bir arada tutan ve daha sonra onları bir araya getiren önemli bir oluşumdur.²⁶²

5.4.2. Repanallis Dönemi (1955-1971/1991)

İakovos Stefanidis’in istifasının ardından Arhimandrit Maksimos Repanallis (Stilyanos) Temmuz 1955’de Kutsal Sinod tarafından oy birliği ile HRO’ya müdür olarak atanır. Okulun teoloji bölümünün kapatılmasına kadar bu görevi yürütecek olan Repanallis’in bu dönemi şüphesiz okul tarihi için en önemli dönemlerinden birini teşkil eder. Onun müdürlüğü döneminde başlatılan HRO okulu ve Aya Triada Manastırı binalarının, bahçesinin ve çevresinin yenileme ve restorasyonu çalışmaları günümüze kadar devam eder.²⁶³ Döneminde HRO ile ilgili bir çok olaya şahit olacak olan Maksimos Repanallis 1991’de İstanbul’da ölür ve cenazesi Yunanistan’da defnedilir.²⁶⁴ Yukarıda adı geçen HRO mezunları derneği (Estia) tarafından onun adına da özel bir sayı hazırlanır.²⁶⁵

Okul müdürü Maksimos Repanallis’e daha önceki birçok HRO müdürüne verildiği gibi 1961 yılında Patrikhane Kutsal Sinodu tarafından yapılan bir törenle Stavrupolis²⁶⁶

²⁵⁹ Zafiri, *a.g.e.*,186,190; Stavridu, *Halki*,s. 322.

²⁶⁰ Macar, *a.g.e.*, 322

²⁶¹ *Minimi Mitropolitou İkoniu İakovu*, Atina, 1984.

²⁶² Dernek hakkında daha geniş bilgi için bkz. “Mezunlar bölümü”

²⁶³ Stavridu, *Halki*,s. 328

²⁶⁴ Stavridu, *Halkis Simpliroma*, 80-82.

²⁶⁵ *Epistimoniki Parusia Estias Theologon Halkis IV, Minimi Mitropolitou Stavrupoleos Maksimu Sholarhu I.Theologikis Sholis Halkis, 1919-1991*, Atina, 1997.

²⁶⁶ Anadoluda, Lidya ya da Likia olarak anılan bir yer ismi.

Metropolitli unvanlı makam verilir. Ancak o zamana kadar sadece bir makam unvanı iken 1965 yılından itibaren Patrikhane tarafından Stavrupolis Metropolitliği faal bir Metropolitlik derecesine yükseltilir.²⁶⁷

1955 yılındaki 6-7 Eylül²⁶⁸ tarihinde İstanbul'daki Rum azınlığa yönelik şiddet eylemleri sırasında ilan edilen sıkıyönetimle Bahriye'deki askerler duruma el koyarlar. Neticede adada HRO'ya yönelik herhangi bir vaka olmaz. Sadece üç-beş kendini bilmez, gece karanlığından istifade ile okula giderler, giriş kapısı tarafındaki bir iki camı kırarlar, ancak okulun tüm elektrikleri söndürüldüğü için çekinirler ve geri dönüp çamlar içinde kaybolup giderler.²⁶⁹

Okulda 9 Temmuz 1964'de Pan-Ortodoks ve Pan-Hıristiyan toplantıları yapılır. Toplantının ana gündem maddesi III. Pan-Ortodoks Kongresinin toplanmasına hazırlık yapmaktır. Ayrıca bu toplantıda sınır dışı edilen Yunanlılara daha iyi imkân sağlanması konusu da gündeme gelir. Toplantı sonunda alınan kararla bu kongrenin devamının 23 Ağustos 1964'de Rodos'ta yapılması kararlaştırılır. Bu yıllarda Türkiye'ye gelen birçok üst seviyedeki resmi ve gayri resmi ziyaretçi konumundaki Ortodoks misafirler, HRO'da ağırlanır. Böylelikle okul zaman zaman İstanbul'a gelen üst düzey misafirlere de ev sahipliği yapar.²⁷⁰

1950'den sonra okuldaki yabancı uyruklu öğrencilerin sayısı yerli Rum öğrenci sayısından çok fazla olur. Örneğin, 1959'da 95 öğrencinin 60'ı, 1962'de 81 öğrencinin 70'i, 1963'de ise 76 öğrencinin 64'ü yabancı uyrukludur. Kıbrıs meselesi yüzünden 1963'lü yıllarda başlayan Türkiye – Yunanistan gerginliğinden HRO'da payını alır. Yabancı öğrenci konusunda bir kısım kısıtlamalar başlar. 30 Mayıs 1963 yılında yayımlanan bir genelge ile HRO'ya gelmek için başvuran öğrencilerden soruşturma yapmaksızın vize uygulaması kaldırıldığı bildirilir. Bundan böyle ancak soruşturma yapıp müracaatları uygun görüldükten sonra yabancı uyruklu öğrencilere vize verileceği bildirilir.²⁷¹ Bu dönemde Türkiye, İstanbul'daki Rumların eğitim kurumlarına, dolayısıyla HRO'ya tanınan ve mevzuat hükümlerini aşan özel hakların kaldırılacağını, bu hakları Batı Trakya'daki Türk azınlığa

---

²⁶⁷ Stavridu, *Halkı*, s. 9-11.

²⁶⁸ 1955 yılında Kıbrıs olaylarının başladığı sıralarda 6 Eylül'de ikinci baskı yapan Ekpres ve Hürriyet gazeteleri Selanik'teki Atatürk'ün evinin bombalandığı şeklinde bir haber geçer, bunun üzerine İstanbul'da tahriklere kapılan halk iki gün boyunca sürecek olan Rum azınlığın evlerine, işyerlerine ve kutsal mekânlarına yönelik bir yağmalama ve şiddet hareketlerine girişir, Bu olaylardan Rum azınlık maddi manevi büyük zarar görür. Takribi hesaplanan zararları Türkiye Hükümeti tazmin etmek zorunda kalır. Konuyla ilgili bkz. Dilek Güven: *6-7 Eylül Olayları*, İstanbul, 2005; Fahri Çoker, *6-7 Eylül Olayları : Fotoğraflar – Belgeler*, İstanbul, 2005.

²⁶⁹ Gülen, *Heybeliada Tarihi...*, 141.

²⁷⁰ Özyılmaz, *a.g.e.*, 93-95.

²⁷¹ Özyılmaz, *a.g.e.*, 89-91; Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 55-56, 66.

tanınan haklarla mukayese ederek bundan böyle mütakabiliyet esasına göre hareket edeceğini bildirir.²⁷² 1964-1965 eğitim öğretim yılından itibaren dışarıdan gelen öğrenciler için alınan bu sert önlemler, öğrencilerinin yüzde seksen beşini dışarıdan gelenlerin oluşturduğu bu okul için büyük bir darbe olur.²⁷³

Bu dönemlerde okula alınacak yabancı öğrencilerle ilgili belli şartların getirilmesi, sayılarının tahdidi, ayrıca yabancı öğrencilerin Rumca bilmemesi gibi nedenlerden dolayı Patrikhane, Avrupa'daki Ortodoks Rum cemaatinin ihtiyacı olan din adamını, buldukları ülkelerde yetiştirmeyi hedefler. Bu nedenle konu ile ilgili yapılması gerekenleri araştırmak üzere Patrikhane Harici Ruhani Daireleri Komisyonu görevlendirilir.²⁷⁴ Bu çalışmaların neticesinde, zamanla Patrikhaneye bağlı olmak üzere Yunanistan, Avustralya, ABD gibi ülkelerde, bir takım yeni kolejler, (HRO seviyesinde olmasa da) okullar ve araştırma merkezleri açılır.²⁷⁵

1970'lerin başında Yunan Kilisesine bağlı "Zois"²⁷⁶ teşkilatı üyesi ruhanilerin, Avrupa Ortodoks Kiliselerinde nüfuz sahibi olmaya başlaması Patrikhaneyi endişelendirir ve bu nedenle HRO mezunlarının daha iyi yetiştirilmeleri için, yabancı dil derslerine ağırlık verilmesi, yurt dışına burslu olarak gönderilen öğrenci sayısının artırılması, dışarıdan kaliteli yabancı eğitimcilerin getirilmesi, kütüphanenin zenginleştirilmesi, kilise tarihi derslerinin modern tarih dersleri ile desteklenmesi, okulun Selanik İlahiyat Fakültesi gibi bilimsel inceleme ve araştırma yapan bir statüye getirilmesi gibi konulara ağırlık verilmesi yönünde bir takım kararlar alınır.²⁷⁷ Ancak bundan kısa bir süre sonra teoloji kısmının kapatılmasıyla bu kararları uygulama imkânı olmaz.

Bu arada 1968'lerden itibaren HRO öğretmenlerinden Vasilios Stavridis okulla ilgili eserini kaleme almaya başlar, eser 2002'ye kadar sürekli yeni ilavelere genişletilir.²⁷⁸

1971 yılı Repanallis dönemi Okulun Teoloji Bölümünün sonu olur. 12 Ocak 1971 tarihli Anayasa Mahkemesinin kararı ile Türkiyedeki tüm özel yüksek okulların kapatılmasını öngören bir yasa çıkartılır. HRO'da bu kararın kapsamına girdiği gerekçesiyle İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 12 Ağustos 1971 gün ve Özel Öğretim Kurumları 101787 Sayılı yazısı ile "Teoloji bölümünün 9 Temmuz 1971 tarihinden itibaren hiçbir hukuki varlığı

---

²⁷² *Milliyet*, 13 Nisan 1964.

²⁷³ Anagnostopoulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 56.

²⁷⁴ Özyılmaz, *a.g.e.*, 92-93.

²⁷⁵ Bu kurumlarla ilgili detaylı bilgi çalışmamızın "Giriş Bölümü"nde verilmiştir.

²⁷⁶ Yunanistan'da en faal dini teşkilat olan bu kurum için bkz. Münir Yıldırım, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, s. 92

²⁷⁷ Özyılmaz, *a.g.e.*, 95-96.

²⁷⁸ Bkz. "Giriş Bölümü"nde kaynakların tanıtımı; Yazarın biyografisi için de "HRO'nun İdari ve Eğitim Kadrosu" adlı bölüme bakılabilir.

kalmadığı” okul müdürlüğüne bildirilir.²⁷⁹ Böylelikle 1844- 1971 arasında 127 yıldır faaliyet gösteren okulun Teoloji kısmı kapatılmıştır.²⁸⁰ Konuyla ilgili itirazlara ve güncel tartışmalara bölüm sonunda ayrı bir alt başlık altında değinilecektir.

Teoloji bölümünün kapatıldığı yılda okuldaki öğrenci sayısı 12 kişidir. Bunlardan sadece bir kişi son sınıftadır. Dolayısıyla 1971 yılında dördüncü sınıf olarak okuldan sadece Mihail Balkis adlı öğrenci “*O Meta tin Hirotonian Gamos ton Klirikon ke o B’ Gamos ton en Hiria Diatelunton Klirikon*” (Evlilik töreninden sonra dul olan papazların ikinci evlilikleri) başlıklı bitirme teziyle okulun teoloji bölümünden mezun olan son kişi olarak okul tarihine geçer. Geriye kalan 11 kişiden ikisi birinci sınıf, üçü ikinci sınıf ve altısı da üçüncü sınıf öğrencileridir. Bunlar da Selanik Aristotheles Üniversitesi İlahiyat Fakültesine yatay geçiş yapar.²⁸¹

Bu arada kaderin bir garip cilvesi olsa gerek Teolojinin kapatılmasından kısa bir süre sonra okula adeta altın dönemini yaşatan, ancak aynı zamanda kapatılmasına da tanık olan HRO mezunu Patrik Athinagoras (1948-1972) HRO’da düşerek geçirdiği bir felç sonucu ölür.²⁸² Patrik adaylarından biri de yine HRO’dan, okul müdürü Maksimos Repanallis’tir. Ancak vilayet Maksimos’un ve onunla birlikte diğer üç adayın ismini listeden çıkarır. Sonuçta 16 Temmuz 1972’de bir başka HRO’lu, (1937 mezunu) Gökçeada ve Bozcada Metropoliti Dimitrios, yeni Patrik (1972-1991) olarak seçilir. Ondan sonra 1991’de, bu makama gelen şimdiki Patrik Bartholomeos da 1961 yılı HRO mezunudur.²⁸³

5.5. Heybeliada Özel Rum Erkek Lisesi Dönemi (1971- 1984/-)

Teoloji kısmının kapatılmasından sonra okul, 1971-1972 öğretim yılından itibaren “Özel Heybeliada Rum Erkek Lisesi” adı altında ve azınlık okulu statüsünde varlığını sürdürür. Teoloji bölümünün kapatılmasından evvel de giderek azalan öğrenci sayısı, teolojinin kapanmasından sonra iyice azalır. Bu sayı, 1923-1950 arasında en fazla 60 civarında iken okulun en parlak dönemi olan 1951-1971 arasında 100-110 kişiye kadar çıkar. 1962-1963’de ise 95 öğrencisi vardır. Bu rakam, sonraki yıllardaki düşüşle birlikte 1984-1985 öğretim yılında 8 kişiye kadar iner.²⁸⁴ Bu dönemde liseyi bitiren öğrenci sayısı da oldukça azdır. Kullandığımız kaynaklarda 1971’den sonraki lise mezunları hakkında ancak birkaç

²⁷⁹ *Em.Gn.Md.lüğü Güv.D.Bşk.lığı Arşivi* Klasör No:42226-3/3-8/F3 (Naklen Özyılmaz, *a.g.e.*, 101.)

²⁸⁰ 1923-1951 arasında da resmi makamlarca okul azınlık okulları statüsünde orta dereceli bir okul olarak görüldüğü için okulun teoloji kısmı tanınmamış, ancak buna rağmen okulda fiilen devam eden teoloji eğitimi bir yerde göz yumulmuştur.

²⁸¹ Stavridu, *Halki*, s. 495-496; Ek I.

²⁸² Benlisoy – Macar, *Fener Patrikhanesi*, s. 55.

²⁸³ Biyografileri için bkz. “Mezunlar Bölümü”.

²⁸⁴ Necdet Yaşar, “Heybeliada Ruhban Mektebi”, *DBIA*, 4/58.

kişinin ismine rastlayabildik. Bunlar; Yeorgios Gugudis (1982 mez), Evstratios Kantaras (1973), Vasilios Mavridis /Karabodos (1972), Kosmas Nakos (1972), Hristos Plengas (1974).²⁸⁵

Öğrencilerin iyice azalması üzerine Patrik Dimitrios, dönemin Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerlere yazdığı 4 Ağustos 1984 tarih ve 491 no'lu mektubunda okula önerilen kurucu adayların reddedildiğini, bu nedenle resmi yazışmaların ve SSK işlerinin takip edilemediğini, hukuki davalarda avukat tutamadıklarını, gıyaben sonuçlanan davalar nedeniyle de tazminata mahkum olduklarını ve okul mallarına haciz uygulandığını dile getirir. Ayrıca okul müdürünün ve öğretmenlerinin tayin edilememesinden dolayı okulda eğitim ve disiplin işlerinin aksadığını, ayrıca öğrenci sayısının dörde inmiş olduğunu (Necdet Yaşar yukarıda bu sayıyı sekiz olarak verir) ifade ederek okulun kapatılmasını talep eder.²⁸⁶ Ancak bu istek yetkililer tarafından kabul edilmez. Patrikhane ise fiilen okulu kapatır. Milli Eğitim açısından en azından hukuki olarak okulun lise kısmı açık kabul edildiğinden MEB'i temsilen okula "müdür vekili" adıyla Türk Müdür yardımcısı ataması devam ettirilir.²⁸⁷ 1990'dan beri Yaser Kayışoğlu, "Heybeliada Özel Rum Lisesi Müdür Başyardımcısı" unvanıyla bu görevi yürütmektedir.

Patrikhane yetkilileri ilk başlarda okulun teoloji bölümünün kapanmasından sonra hiç değilse lise mezunlarını burada yetiştirip teoloji eğitimi için yurt dışına göndermeyi ve oradan mezun olanları tekrar Patrikhane bünyesinde kilise hizmetlerinde kullanmayı düşünmüşlerdi. Ancak durum bekledikleri gibi olmamış, lisedeki mevcut öğrencilerin sayılarının az olması yanında, okula pek de istenilen ölçüde kaliteli öğrencinin gelmemesi, ayrıca mevcut öğrencilerden yurt dışına gönderilenlerin de geri dönmek istemeyişleri Patrikhanenin 1984'de okulun lise kısmını kapatmasının bir başka nedenidir. Bu gün Manastırla aynı çatı altında bulunan 44 oda ve derslikten oluşan okulda halen öğrenci ve öğretmen bulunmamaktadır. Ancak her an eğitime başlayacakmış gibi hazır durumda olan Okulda şu an 15 personel, dört de rahip bulunmaktadır.²⁸⁸

6. Teoloji Bölümünün Kapanmasından Sonra Yaşananlar

Yukarıda bahsettiğimiz gibi 1971'de teoljinin kapanmasından sonra okulun lise kısmı 1984'e kadar eğitime devam eder. Ancak teolojinin hemen kapanmasıyla başlayan tartışmalar itirazlar günümüze kadar devam eder. Aşağıda bu tartışmalar girmeden önce kronolijiye

---

²⁸⁵ Estia Theologon Halkis Epetiris Melon, Atina, 1992, s. 189,192, 196-197, 200.

²⁸⁶ Macar, *a.g.e.*, 295-296.

²⁸⁷ Necdet Yaşar, "Heybeliada Ruhban Mektebi", *DBİA*, 4/58.

²⁸⁸ 12 Mayıs 2007'de Manastır Başrahibi Apostolos Danilidis'le yapılan görüşme.

uygun olarak okulun kapanmasından sonra da okulda yapılmaya devam eden birkaç önemli uluslararası toplantıya değinip ardından konuyla ilgili tartışmalara geçeceğiz.

Son dönemlerde okulda yapılan faaliyetlerin en önemlisi 1994'deki Okulun 150. kuruluş yılı etkinlikleridir. Bu nedenle gerek HRO'da ve gerekse başka yerlerde değişik faaliyetler icra edilir. Patrikhane tarafından organize edilen bu toplantılarda okulla ilgili çeşitli konferans ve seminerler verilir. 28 Ağustos – 1 Eylül 1994 tarihleri arasında yapılan bu toplantılara başta Patrik Bartholomeos olmak üzere İskenderiye Patriği Parthenios, Romanya Patriği Theoktistos, Arnavutluk Başpiskoposu Anastasios, diğer Ortodoks kiliselerin çeşitli düzeydeki temsilcileri, Vatikan temsilcisi, Dünya Kiliseler Birliği genel sekreteri K. Reiser ve J. Fisher gibi önemli isimler de katılır. Bu vesileyle dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan rahip ve laik olmak üzere toplam 137 HRO mezunu bu toplantılara iştirak eder. Burada Efes Metropoliti Yeron tarafından okulun önemine dair bir konuşma yapılır. Yapılan diğer konuşmaların ana teması, Aya Triada Manastırı, Aziz Fotios, HRO'nun tarihi, okulun yeniden açılması ile ilgili karşılaşılan güçlükler ve yapılması gerekenler hakkındadır.²⁸⁹

Konuyla ilgili olarak dış basında HRO ile ilgili “Kathimerinis” adlı gazete, Profesör A. Anestidis'in editörlüğünde özel bir sayı hazırlar. Atina'daki HRO Mezunları (Estia) Derneği de gerek radyo, televizyon ve gazetelerdeki yayınlar ve programlarla, gerekse hükümet nezninde konuyla ilgili çeşitli faaliyetlerle bir takım çalışmalarda bulunur.²⁹⁰

20-29 Haziran 1994 tarihlerinde “*Din Eğitimi ve Çevre*” konulu Uluslararası Çevre Toplantısı da HRO'da yapılır. Konuyla ilgili birçok oturumda değişik konular müzakere edilir.²⁹¹ Bu toplantılarla ilgili İstanbul'da ve dış basında aleyhte ve lehte çeşitli yazılar yazılıp farklı değerlendirmelerde bulunulur.²⁹² Toplantı özellikle iç basında Türk katılımcıların kimliği ve Patriğin konumu açısından ön plana çıkarılır.²⁹³

6.1. Okulun Kapatılması İle İlgili Tartışmalar

Okulun kapatılması ve yeniden açılması konusunda ileri sürülen konunun hukuki yönüyle ilgili tartışmalar çalışmamızın ana konusu değildir. Ancak burada konunun okul tarihinde önemli bir yere sahip olması ve güncelliğini halen koruması nedeniyle detaya

---

²⁸⁹ Athanasios Papa, “İ İkona tu ieru Fotiu sto Naidrio tis Ayias Triados ke İ Parusia tis İeras Theologikis Sholis Halkis Simera”, *Klironomia*, 26 (1994), s. 78, Selanik, 1996. (Bu makale aynı zamanda, 13 Şubat 1995 tarihinde okulun kuruluşunun 150. yılı nedeniyle Halki Mezunları Derneği tarafından düzenlenen ve Atina Üniversitesinde verilen konferanstır.)

²⁹⁰ Athanasios Papa, “İ İkona tu ieru Fotiu...s. 80-81.

²⁹¹ Ortodoksia, (II. Dönem), Selanik, 1995/3, s. 491-501;1996/2, 233-245; Ayrıca konuyla ilgili bkz.

<http://www.patriarchate.org/visit/html/environment.html>.

²⁹² Konuyla ilgili yerli ve yabancı basındaki değerlendirmeler için bkz. Athanasios Papa, “İ İkona tu ieru Fotiu...s. 78 -80

²⁹³ Geniş bilgi için Patrik Vatholomeos'un biyografisine bkz. “Mezunlar Bölümü”

inmeden ve sadece ilgili karar ve buna karşı tarafların tepkileri kısaca özetlenmeye çalışılacaktır.

6.1.1. Okulun Kapatılması Kararı

Danıştay Dava Kurulu Daireleri, özel yüksek okullarca verilen diplomaların iptali konusunda MEB'e karşı bir dava açar. Dava konusunun başlangıçta HRO ile hiçbir ilgisi yoktur. Dava, İzmirdeki Ege Özel Mimarlık ve Mühendislik Yüksek Okulu İnşaat Mühendisliği Bölümünü bitiren sekiz kişiye verilen diplomaların iptali konusunda, bir mühendis tarafından Danıştay'da MEB aleyhine açılır.²⁹⁴ Bu davada, 8 Haziran 1965 tarihli ve 625 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanununun²⁹⁵ 1 ve 13. maddelerinin Anayasaya aykırılık iddiası ile iptali istenir. İptali istenen 1. madde şudur: “*Özel öğretim kurumları; Türkiye Cumhuriyeti uyruklu gerçek kişiler, özel hukuk tüzel kişileri veya özel hukuk hükümlerine göre idare edilen tüzel kişiler tarafından açılan her derecedeki okullar, haberleşme ile öğretim yapan yerler, çeşitli kurslar, dershaneler, bıçki-dikiş yurtları vb. kurumlar ile yabancılar tarafından açılmış bulunan öğretim kurumlarıdır.*” 13. madde ise Milli Eğitim Bakanlığının gözetiminde bu okullarda yapılan imtihan ve imtihan prosedürleri ile ilgilidir.²⁹⁶ Danıştayın başvurusu üzerine, Anayasa mahkemesi, 12 Ocak 1971 tarihli kararıyla, yukarıda adı geçen maddelerle birlikte, 8'inci maddenin özel yüksek okullara ilişkin 2, 3 ve 4. fıkraları ve 48. maddenin özel okullara ilişkin hükümlerini de iptal eder.²⁹⁷ Söz konusu maddeler bu okulların eğitim ve öğretim kadrolarının seçimi, Milli Eğitim bakanlığının yetkisi, disiplin cezaları vb. ile ilgilidir. Bu davada Anayasaya aykırılık, 1960 Anayasasının 21. ve 120. maddeleri açısından ele alınmıştır.²⁹⁸

Yukarıda sözü edilen maddelerin iptali ile, bu dönemde bir yüksekokul statüsünde görülen HRO kapatılır. Karar, sadece HRO'ya has değil, genel bir karardır. Hatta kimi yorumlara göre bu kararı alanlar, Ruhban Okulunu, akıllarından dahi geçirmemişlerdir, ancak karar genel olduğu için HRO'yu da içine almıştır.²⁹⁹ Kapatma kararı İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünün 12 Ağustos 1971 gün ve Özel Öğretim Kurumları 101787 Sayılı yazısı ile “Anayasa Mahkemesinin 12 Ocak 1971 tarihli kararı ve 26 Mart 1971 tarihli gerekçesi muvacehesinde okulunuzun, bu kararın kapsamına girer durumunda olduğu anlaşıldığından,

²⁹⁴ Sibel Özel, *Heybeliada Ruhban Okulu ve Patrikhane*, İst., 2007, s. 13.

²⁹⁵ Düstur 5. Tertip, 4.Cilt, 3. Kitap, s. 2847 vd. (Naklen, Özel, *a.g.e.*, s. 13.)

²⁹⁶ Bkz. 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu (Düstur, 5. Tertip, 4.cilt, 3.Kitap, s. 2847 vd.) (Naklen özyılmaz, *a.g.e.*, s. 96-98)

²⁹⁷ Resmi Gazete, 26 Mart 1971, sayı. 13790.

²⁹⁸ Konunun 1960 Anayasasının 21 ve 120. maddeleri açısından yapılan değerlendirmeler için bkz. Özsoy, *a.g.e.*, 98-101.

²⁹⁹ Mehmet Çelik, *Fener Patrikhanesi'nin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri*, İzmir, 2000, s. 279.

diğer yüksekokullar gibi özel bir yüksekokul mahiyetinde bulunan Teoloji bölümünün 9 Temmuz 1971 tarihinden itibaren hiçbir hukuki varlığı kalmamıştır” denilerek okul müdürlüğüne bildirilmiştir.³⁰⁰

6.1.2. Kapatma Kararına İtirazlar ve Gerekçeler

Söz konusu kararla ilgili en önemli tartışma, okulun bir yüksek okul sayılıp sayılmayacağı noktasına odaklanır. Kanunen okul bir yüksek okul statüsünde görülürken, HRO ve Patrikhane yetkilileri okulun bir yüksek okul statüsünde olmadığını ve dolayısıyla ilgili kararın kapsamına giremeyeceğini ve bu kararın adil olmadığını savunmuşlardır.³⁰¹ Konuyla ilgili taraflar, kendi haklılıklarını isbat etmek için değişik gerekçeler ileri sürerler, karşılıklı raporlar hazırlatırlar ve davalar açarlar. Patrikhane kanalıyla Danıştay’a açılan karşı dava ise, Patrikhanenin tüzel kişiliği olmadığı gerekçesiyle reddedilir.³⁰²

Patrikhane ve HRO yetkililerinin konuyla ilgili temel itiraz noktaları ve argümanları kısaca şunlardır: Okul mezunları yalnız rahiplik mesleğine girebilmektedirler, ilk-orta ve liselerde öğretmenliğe kabul edilmemektedirler, üniversitelere diğer lise mezunları gibi sınavla girmektedirler, askerliklerini er olarak yapmaktadırlar, okulda üniversitelerde olduğu şekliyle bilimsel araştırma metodları uygulanmamaktadır, dolayısıyla okul bir yüksekokul değildir. Ayrıca Patrikhaneye göre okul, 625 sayılı kanunun I. Maddesi ile (sonradan iptal edilen) açılmasına müsaade edilen okullardan olmayıp, 25 Eylül 1951 gün ve 151 sayılı yönetmelikle faaliyet gösteren ve Ortodoks din icaplarına göre rahiplik eğitimi veren bir meslek okuludur.

Bu süreçte İstanbul 3. Sulh Hukuk Hakimliği, 8 Kasım 1971 tarih ve 971/225-971 233 sayılı kararı ile okula avukat Simeon Tahmincioğlu’nu kurucu kayyım olarak görevlendirir.³⁰³ Kayyımlık, Ankara Hukuk Fakültesi Profesörlerinden Ömer İlhan Akipek avukat olarak tutar o da 17 Kasım 1971’de Danıştay 8. Dairesi nezdinde MEB aleyhine dava açar.³⁰⁴ Akipek, Patrikhanenin yukarıdaki gerekçeli itirazlarına ilaveten okulun, Lozan’ın 40. maddesinin³⁰⁵

³⁰⁰ Em.Gn.Md.lüğü Gv.D.Bşk.lığı Arşivi Klasör No:42226-3/3-8/F3 (Naklen Özyılmaz, a.g.e., 101.)

³⁰¹ Anagnostopulos, “İ Tetarti Periodos...”, s. 56.

³⁰² Zekai Baloğlu, Grek Devleti, Patrikhane ve Rahipler Okulu, İst., 2000, s. 22 (naklen, Macar, 295) aslımı bul

³⁰³ Macar, a.g.e. s. 298.

³⁰⁴ Anagnostopulos, “İ Tetarti Periodos...”, s. 65-66.

³⁰⁵ Azınlıkların korunmasına ilişkin Lozan Antlaşmasınının 40. maddesi şöyledir: “Müslüman olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, hem hukuk bakımından, hem de uygulamada öteki Türk uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır kurumlarıyla dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.” Lozanın azınlıklarla ilgili diğer maddeleri için bkz. İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları İle Birlikte Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları*, I (1920-1945), s. 95-98, Ankara, 1989.

kapsamına girdiğini, okulun 625 sayılı Özel Öğretim Kurulları Kanununa göre kurulmuş olmayıp 1844'den beri var olduğunu, ifade eder. Bunun yanında Özel Yüksek okulların kapatılmasıyla öğrencilerin öğrenimlerini sürdürmek için hangi okullara devam edebileceği bunların da hangi üniversiteye bağlanacağını belirttiği 1472 sayılı kanuna göre hazırlanan listede HRO'nun bulunmadığını, bunun da HRO'nun bir yüksek okul olarak görülmediğinin bir kanıtı olduğunu vurgular.³⁰⁶ Ayrıca böyle bir okulun ihtiyaç olduğu, kapatıldığında ise bu ihtiyacın nasıl giderileceği sorunu da gündeme getirir.³⁰⁷

Bunun dışında okul kayımlığı Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden Prof. Hicri Fişek'e bir görüş hazırlattırır. Fişek'in 10 Şubat 1972 tarihli hazırladığı görüşde yukarıdakilere benzer gerekçeler dile getirilir; burada kapatma kararının Lozan'a aykırı olduğuna vurgu yapılır, halen Türk milletinin çoğunluğunun din adamı yetiştirme ihtiyacı devlet tarafından karşılandığını, azınlıkların da bu haktan mahrum edilmesinin eşitlik ilkelerine de aykırı olduğu, azınlıkların din adamı yetiştirmek için özel okul açmalarının laikliğe aykırı olmadığı, aksine bunun, laik devletin din okulu açmasından daha az laikliği zedeleyeceği belirtilir. İlaveten okuldan verilen diplomaların liselerdeki gibi okul müdürü ve Milli Eğitim Müdürü tarafından imzalandığı, oysa yüksekokulların diplomalarının Bakanlıkça imzalandığı dile getirilir.³⁰⁸

Tüm itirazlarda ortak nokta ve hedeflenen amaç, okulun bir yüksek okul değil, lise seviyesinde eğitim veren bir meslek lisesi olduğunu ve böylelikle okulun, Özel Yüksek Okulların kapatılmasına ilişkin 625 sayılı kanunun kapsamına girmediğini isbat etmektir.

6.1.3. İtirazlara Verilen Cevaplar

Yukarıdaki itirazlara karşı verilen cevaplar ise, özetle şu şekilde olur:

1950'den önce hükümete sunulan teklifte Teoloji bölümünün yıllardan beri fiilen yüksekokul niteliği taşıdığı bizzat okul yetkilileri tarafından ifade edilmiş olduğunu ve bunun devletçe de tanınması talebinde bulunulduğu hatırlatılır. Teoloji mezunlarının Yunanistan'daki Atina ve Selanik İlahiyat Fakültesi mezunlarıyla aynı statüye tabi olduğunun tesbit edildiği bildirilir.³⁰⁹ Ayrıca dava dilekçesindeki diploma örneklerinden ayrı Patrikhane tarafından Teoloji mezunlarına verilen Rumca belgede, belge sahibine teoloji öğretmeni unvanı verildiği, bunun, daha önceden ifade edilen okul mezunlarının öğretmenlik

³⁰⁶ Söz konusu maddede oluşan bu boşluğu doldurmak üzere Ankara Üniversitesi Senatosunca 21 Aralık 1971 tarih ve 728 /5118 sayılı kararıyla HRO'nun İlahiyat Fakültelerinden birine bağlı Ortodoksluk dini üzere eğitim veren bir bölüm olarak açılacağı ifade edilmiştir. Özsoy, 138-139.

³⁰⁷ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 56-57; Özsoy, *a.g.e.*, s. 105-107.

³⁰⁸ Özsoy, 106-107; Macar, *a.g.e.* s. 295.

³⁰⁹ Özsoy, *a.g.e.*, s. 107-108; Ayrıca bkz. Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 58-61.

yapamadığı ifadesiyle çeliştiği, dolayısıyla lise seviyesindeki bir okulda teoloji dersi verecek kişinin ancak Yüksekokul mezunu sayılması gerekeceği ifade edilerek okulun bir Yüksekokul statüsünde olduğu vurgulanır.³¹⁰

Konuya dair sonradan yapılan çalışmalarda mesele 1951 yılı okul yönetmeliği açısından ele alınarak değerlendirilir. Buna göre yönetmelikte geçen “Okul üç sınıflı lise bölümü ile dört sınıflı Teoloji İhtisas Bölümünden teşekkül eder”(md. 3), “Teoloji sınıflarına, lise mezunlarından rahpilik mesleğine intibak edebilecekler alınır”(md. 54), “Kayıt kabul ile ilgili olarak okula yazılmak isteyenlerden lise bitirme diploması alınır”(md.55) şeklindeki maddelerle, okulun lise kısmından sonra eğitim veren bir yüksek okul olduğu dile getirilir.³¹¹

Yukarıdaki görüşün devamında okul mezunlarının fiilen Yunanistandaki muhtelif liselerde din dersleri öğretmenliği yaptıkları, böylelikle ilahiyat mezunları ile aynı statüye sahip olduğu vurgulanır, buna somut örnek olarak da okul kapanınca ara sınıflardaki 11 öğrencinin Selanik İlahiyat Fakültesine yatay geçişle kabul edildikleri gösterilir. Okul kapanınca (oluşan boşluğu doldurmak için) okul öğrencilerinin statüsü Ankara Üniversitesi Senatosunun 21 Aralık 1971 tarih ve 728/5118 sayılı kararıyla İlahiyat Fakültesine eşdeğer sayılarak buraya kaydolmaları teklifi getirilir. Türkiyede din eğitimi alanında hangi derece ve türde olursa olsun Özel Eğitim kurumlarının (devlet okulu değil) açılmayacağı Anayasa Mahkemesi kararı (625 sayılı Kanun) olduğundan, aksi takdirde bunun, diğer müslüman ve gayri müslim cemaatlere de emsal teşkil edebileceği ifade edilerek, böylelikle müslüman ve diğer gayri müslim tebaaya tanınmayan devletten bağımsız kendi din adamlarını yetiştirme hakkının sadece bir cemaate tanınması durumunda, asıl eşitlik ilkesinin diğer Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları aleyhine bozulacağı vurgulanır.³¹²

Aynı değerlendirmede, okulun kapanmasının Lozandaki azınlık haklarına ilişkin maddeye de aykırı olmadığı, zira öğrencilerinin % 80’ini yabancıların oluşturduğu ve bunların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmadıkları için g. müslim azınlık olarak da telakki edilemeyeceği ifade edilir. Cemaatin ihtiyacı olan ve talep edilen ruhbanın ise mevzuat gereği özel bir okulda değil ancak devlete ait bir Üniv. çatısı altında bunun mümkün olabileceği söylenir. Bunun için de Ankara Üniversitesi Senatosunun 21 Aralık 1971 tarihli teklifi hatırlatılarak bu durumun bu gün ileri ülkelerde uygulanmakta olan çağdaş bir uygulama

---

³¹⁰ Özsoy, *a.g.e.*, s. 107-108.

³¹¹ Özsoy, *a.g.e.*, s. 109.

³¹² *A.g.y.*, s. 109-112.

olduğu belirtilir. Buna Yunanistan'daki Atina ve Selanik Üniversitelerinin İlahiyat Fakülteleri örnek gösterilir.³¹³

Konuya dair yapılan bir başka yorumda da şu değerlendirme yapılır: “Anayasa Mahkemesinin Üniversite diye anılmayan, ancak verdiği yüksek öğretim, nitelikçe üniversite öğretimi olan veya bu öğretimin sonuçlarını sağlayan bütün kurumların Anayasa'nın 120. maddesi açısından, üniversite kavramı içinde sayılması gerektiği sonucuna varmıştır. Anayasa mahkemesine göre, üniversitelerin toplumsal görevini yapan, temel çizgileri bakımından üniversite öğretim ve eğitimi sağlayan, üniversite diplomasına eşit değerinde diploma veren ve ancak adı üniversite olmayan yüksek öğretim ve eğitim kurumları da üniversite kapsamı içerisinde yer almaktadır” denir.³¹⁴

Patrikhane yetkilileri konuyu kendi aralarında tartışırlar. Kanunun tanıdığı süre dolmadan karar vermeleri gerekecektir. Okul idarecileri, dönemin koalisyon hükümeti yetkililerinin kendilerini anlamadığından yakınırırlar. Önlerinde iki seçenek kalmıştır, okul ya kapatılacak ya da bir üniversitenin çatısı altında devletleştirilecektir. O zamanki havaya göre devletleşince iki risk vardır. Bunlardan biri okul elden gidecektir, ikincisi ise Okulun Ankara Üniversitesi Senatosunun 1971 yılındaki kararına göre bir İlahiyat fakültesine bağlanması durumunda sıkıntılar doğacaktır, zira öncelikli olarak İslam dininin öğretildiği bir okulda nasıl Ortodoks Papaz yetiştirilebileceği bir problem olarak görülür. Sonunda okulun kapatılması kararı benimsenir, teoloji bölümü kapanır, lise kısmı ise (1985'e kadar) açık kalır.³¹⁵

Bu gün de okulun açılması ile ilgili yapılan hukuki tartışmalar, yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız çerçeve içerisinde ele alınmakta, konuya Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Milli Eğitim Temel Kanunu ve Yüksek Öğretim Kanunu, Özel Öğretim Kurumları Kanunu ile Lozan'ın Antlamasının (azınlıklara dair 37-45. maddelerinin³¹⁶) ilgili maddeleri açısından yaklaşılmaktadır.³¹⁷ Aşağıda, okulun hangi statüde açılacağı ile ilgili tartışmalarda da kısaca değineceğimiz gibi HRO ve Patrikhane konusunda yapılan tartışmalarda genel olarak, biri olumlu,³¹⁸ diğeri olumsuz³¹⁹ iki farklı bakış açısı ortaya çıkmaktadır. Bu farklılık, konuya dair yapılan hukuki değerlendirmelerde de açıkça görülmektedir.³²⁰

---

³¹³ A.g.y.s. 102.

³¹⁴ Sibel Özel, *a.g.e.*, s. 14.

³¹⁵ Gülen, *Heybeliada Tarihi*, s. 142.

³¹⁶ Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları*, I (1920-1945), s. 95-98.

³¹⁷ Bunlara dair geniş değerlendirmeler için bkz. Sibel Özel, *a.g.e.*, s. 29-38

³¹⁸ Bkz. Elçin Macar- Gökaçtı, M. Ali, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*, s. 32-38. İst., 2005.

³¹⁹ Bkz. Sibel Özel, *Heybeliada Ruhban Okulu ve Patrikhane*, İst., 2007; Özsoy, *a.g.e.*, s. 103-143.

³²⁰ Hukuki değerlendirmelerle ilgili geniş bilgi için bkz. Macar- Gökaçtı, *a.g.e.* s. 32-38; Sibel Özel, *a.g.e.* s. 29-38.

6.2. Okulun Yeniden Açılmasına Yönelik Girişimler

6.2.1. Patrikhanenin Türk Makamları Nezdinde Yaptığı Girişimler

HRO'nun kapatılmasından sonra Patrikhanenin birinci gündem maddesini okulun yeniden açılması meselesi oluşturur. Bu nedenle, Patrik Athinagoras'dan başlayıp Patrik Dimitriosla devam eden ve şimdiki Patrik Bartholomeos'a kadar uzanan süreçte İstanbul'daki Rumların sorunları ile ilgili olarak Türk makamları ve devlet yetkilileri ile yapılan aşağı yukarı her görüşmede HRO'nun yeniden açılması konusu en önemli sorun olarak dile getirilir. Konjektöre bağlı olarak bu talep kimi zaman daha yüksek sesle doğrudan, kimi zamanda dolaylı olarak bir şekilde bu görüşmelerde gündem maddesi olmaya devam eder.

Teoloji Bölümünün kapatılmasının hemen ardından Patrikhane ve Okul yetkilileri konuyu görüşmek ve sıkıntılarını gidermek maksadıyla Ankara'daki yetkililerle temasa geçerler. Bu maksatla ilk olarak Patrik Athinagoras, dönemin başbakanı Nihat Erim'e yukarıda özetlediğimiz gerekçelerle okulun yasak kapsamına girmediğini ifade eden bir dilekçe yazar ve yardımlarını talep eder.³²¹ Başta Okul Müdürü Stavropolis Metrop. Maksimos Repanallis olmak üzere, Denizli (Laodikya) Metrop. Maksimos ve Demre (Miron) Metrop. Hrisostomos gibi okul ve patrikhane temsilcileri, bir çok kez yasağın kaldırılması için Ankara'ya giderler ve üst düzey yetkililerle görüşmelerde bulunurlar.(1971, 1979)³²²

Bu talepler kimi zaman Cumhurbaşkanı ve Başbakan gibi dönemin en üst makamlarıyla yapılan görüşmelerde, kimi zamanda yazılan dilekçe ve mektuplarla da dile getirilir. Bu anlamda Başbakan Bülent Ecevit (4.3.1978); Cumhurbaşkanı Kenan Evren ve Başbakan Turgut Özal (9.3.1988)³²³; Başbakan ve Cumhurbaşkanlığı döneminde Süleyman Demirel (14-17.1.1992 ve 21.9.1993)³²⁴ ve Başbakan Tansu Çiller'le,³²⁵ ya bizzat yapılan görüşmelerde ya da verilen dilekçelerde, konu gündeme gelir. 4 Nisan 1996'da Patrik tarafından Mesut Yılmaz'a verilen dilekçede de bunun bir ihtiyaç olduğu, bu nedenle 1996-1997 eğitim öğretim yılından itibaren okulun açılmasını beklediklerini yazar ve konuyla ilgilenmesi ricasında bulunur.³²⁶ Demirel'in Cumhurbaşkanı olduğu zamanlar okulun açılmasını "gizliden gizliye" desteklediği³²⁷ ve konuyu Patrikle gizlice görüşmesi için

³²¹ *Emniyet Genel Müd. Güvenlik Daire Başkanlığı Arşivi* Klasör No: 42226-1/2-8/C3, C/4 (Naklen, Özsoy 103)

³²² Stavridu, *Halki*, s. 330.

³²³ Athanasios Papa, *a.g.m.*, s.71

³²⁴ Ortodoksia, (II. Dönem) (1994), s. 262-263, 364.

³²⁵ Athanasios Papa, *a.g.m.* s. 71.

³²⁶ Özsoy, 126.

³²⁷ *New York Times*, 7 Ağustos 2000. (Naklen, Macar, *a.g.e.*, 297)

dönemin YÖK Başkanı Kemal Gürüzü görevlendirdiği söylenmektedir.³²⁸ Demirel ayrıca Abdi İpekçi Barış ve Dostluk ödülü nedeniyle 20.08. 1993 yılında düzenlenen törende, Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülü Yunan Sekreteryası Başkanı Andreas Politaki'ye konuyla ilgili açıklamalarda bulunur.³²⁹ Çillerin bir ara olaya sıcak baktığı³³⁰ ancak daha sonra konuyla ilgili Patriğin görüşme talebini reddettiği, Yılmaz ve Ecevit'in ise ılımlı davrandıkları, ancak bu güne kadar yazılı isteklerin sadece raflarda kaldığı ifade edilir.³³¹

Liderlerle yapılan bu görüşmelerde Patriği belki de en çok umutlandıran kişi Turgut Özal olmuştur. Patrik kendisiyle yapılan bir görüşmede Özal'ı anarken “eğer bu kadar erken vefat etmeyip yaşamış olsaydı okulumuzu açacaktı. Çünkü hakikatleri gören ve Türkiye'nin gerçek menfaatlerini bilen bir siyaset adamı idi” diye bahsedecektir.³³² Bartholomeos, daha sonra 28 Ağustos 2003'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'la yaptığı görüşmede de konuyu tekrar gündeme getirir. Özellikle AB ile müzakerelere başlanması için bir tarih alınması yönünde Türkiye'de azınlıklar meselesi de dahil değişik konularla ilgili bir çok kanuni düzenlemelerin yapılmaya çalışıldığı dönemde, Patrik, yapılan görüşmenin çok faydalı olduğunu, kendilerinde olumlu izlenimler bıraktığını, ancak okulla ilgili somut adımların atılmasını beklediklerini ifade eder.³³³ Görüşme dış basında da gündeme gelir.³³⁴ Ancak ilerleyen yıllarda somut bir gelişmenin olmaması nedeniyle Patrik, 2005 yılını sonlarında Fener de PASOK'un Avrupa Parlamenterleri ile yaptığı görüşmede, Erdoğan Hükümeti'nin okulun açılmasına dair söz vermesine rağmen kendilerini hayal kırıklığına uğrattığını söyler.³³⁵

Patrikhane yetkilileri bundan başka devletin diğer ilgili yöneticilerine de çeşitli müracaatlarda bulunurlar. Bu anlamda 5.4.1993 tarihin de Dönemin Milli Eğitim Bakanı Köksal Toptan'a da Patrik Bartholomeos tarafından konuya dair bir dilekçe verilir.³³⁶ Kendisine verilen cevapta mevcut durumda okulun yeniden açılmasının Türk Anayasa ve yasalarına aykırı olduğu hatırlatılır.³³⁷ Bartholomeos, 8 Ağustos 2003'de konuyu Dışişleri

---

³²⁸ Bu gizli pazarlığı, eski YÖK Başkanı Kemal Gürüz, ilk kez Habertürk'te yayınlanan Melih Meriç'in yönettiği “Basın Kulübü” programında açıklar. Gürüz, Cumhurbaşkanı Demirel'in talimatıyla Ankara'da Bartholomeos ve heyeti ile 6 saat süren gizli bir pazarlığın yürütüldüğünü söyler. Patrik de, bu görüşmeyi doğrular fakat bu konuda kesin bir anlaşmaya varılmadığını söyler. *Aksiyon*, 26.06.2006; .internethaber.com. 20 Haziran 2006.

³²⁹ A. Politaki, “İ Epanaliturgia Tis Theologigis Sholis Halkis”, *Politika Themata*, 9.9.1994, s.36-37. (naklen Athanasios Papa, *a.g.m.* s. 73.)

³³⁰ Athanasios Papa, *a.g.m.* s. 71.

³³¹ *Milliyet*, 2 Ekim 2003. (Önay Yılmaz'ın Başrahip Apostolos Daniilidis'le yaptığı röportaj)

³³² Macar, *a.g.e.* 298.

³³³ Harun Odabaşı, “Patrikhane Rehin Değil”, *Aksiyon*, sayı: 459, 22.09.2003.

³³⁴ Barbara G. Baker - Compass Direct, 12 Sep. 2003, http://www.religioscope.info/article_215.shtml

³³⁵³³⁵ <http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/disbasinbaslik/2005/01/24x01x05.htm>

³³⁶ Athanasios Papa, *a.g.m.* s. 72.

³³⁷ Özsoy, *a.g.e.* s.127.

Bakanı Abdullah Gül'le görüşür ve taleplerini iletir.³³⁸ Bu dönemde Milli Eğitim ve Dışişleri Bakanlıklarında konuyla ilgili raporlar ele alınır ve karşılıklı görüş alışverişinde bulunulur ve konuya özellikle AB ile ilişkiler bağlamında sıcak bakılır. Okulun YÖK yerine MEB'e bağlanması görüşü ağırlık kazanır. Ancak başlangıçta oluşan bu sıcak hava zamanla yerini tekrar belirsizliğe bırakır. Patrik Bartholomeos, bu dönemle ilgili bir beyanatında "Eğitim bakanı geçenlerde Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden faaliyete geçmemesi için hiçbir neden bulunmadığını söyledi. Ama şimdi bize bunun devletin güvenliği için tehlike olduğu söyleniyor" diye dert yakınır ve bir hayal kırıklığının yaşandığını söyler.³³⁹

Konuya dair 2007'nin Mart aylarında Türk medyasında çıkan son haberlerde Hükümetin "AB'ye uyum" takvimini belirlemek üzere AB Genel Sekreterliği'ne (ABGS) hazırlattığı kitapçıkta Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden eğitime başlamasına yol açacak yasal düzenleme talebinin, söz konusu kitapçığın "2009-2013 arasında çıkarılmasında yarar görülen yasal düzenlemeler" başlığında de yer verildiği söylenir.³⁴⁰

6.2.2. Uluslararası Alanda Yapılan Girişimler

Konu, gerek Patrikhane yetkililerinin, gerekse konuyla yakından ilgilenen diasporadaki, özellikle ABD'de ve Avrupa ülkelerindeki Rumların ve Yunanistan'ın etkisi ve lobi faaliyetleri neticesinde sözkonusu ülkelerin üst düzey devlet yetkilileri ile AB'nin çeşitli kurum ve kuruluşları tarafından değişik uluslararası platformlarda gündeme getirilir.

Olaya Vatikan'ın Ankara temsilcisi de müdahil olur Papalığın Türkiye temsilcisi S. Sebastiani, HRO için Türkiye'de ilk Vakıf Üniversitesi olarak kurulan ve Yüksek Öğretim Kurulunun tarafından açılmasına izin verilen Bilkent Üniversitesinin statüsüne benzer ya da ona yakın bir statü önerir. Bu öneri, Kadıköy metropoliti Bartholomeos (şu anki Patrik) tarafından 2.4. 1990'da selefî Patrik Dimitrios'a verilen raporda zikredilir.³⁴¹ Şüphesiz okulun yeniden açılması yönündeki faaliyetler, HRO'nun kuruluşunun 150. yılına denk gelen 1994 yılında hız kazanır, kuruluş yıldönümü nedeniyle yapılan hemen hemen bir çok etkinlikte bu talep dile getirilir. Bu tarih, aynı zamanda Türkiye'nin Gümrük Birliğine girmek için yoğun bir gayretin gösterildiği bir tarihe denk gelmesi bakımından da ayrıca önemlidir. Nitekim daha önce Cumhurbaşkanı Demirel'le de görüşen³⁴² Abdi İpekçi Dostluk ve Barış Ödülü Yunan Sekreteryası Başkanı Andreas Politaki, Gümrük Birliği süreci öncesinde 1994'de Türkiyede

³³⁸ Harun Odabaşı, "Patrikhane Rehin Değil", *Aksiyon*, sayı: 459, 22.09.2003.

³³⁹ Derya Sazak, "Heybeliada'da Meslek Yüksekokulu Açılsın", *Milliyet*, 2 Aralık 2005

³⁴⁰ *Milliyet*, 31 Mart 2007.

³⁴¹ Athanasios Papa, *a.g.m.* s. 72.

³⁴² Athanasios Papa, *a.g.m.* s. 73.

gelir, zamanın Dışişleri Bakanı Deniz Baykal, ANAP Genel başkanı Mesut Yılmaz ve CHP Milletvekili Hikmet Çetin’le görüşür, HRO’nun açılması konusunda verilecek güvence karşılığında Patriğin Türkiye’nin Gümrük Birliğine girişi konusunda her türlü çabayı sarfedeceğini söyler.³⁴³

Bu dönemde mektuplaşma trafiği de iyice artar. Dünya Kiliseler Birliği (WCC) Genel Sekreteri K. Reiser tarafından 4.11.1993’de, yine HRO mezunları tarafından 29.8.1994 tarihinde dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tansu Çiller’e HRO’nun açılmasına ilişkin mektuplar gönderilir. ABD’de yaşayan diaspora Rumlarının etkisiyle dönemin ABD başkanı Bill Clinton da olaya müdahil olur. 20.3.1994 tarihinde Bill Clinton tarafından dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Tansu Çiller’e gönderilen bir mektupta Türkiye ve Yunanistan’ın HRO’nun açılması için aralarında görüşmeleri talebi iletilir.³⁴⁴ HRO ile ilgili Alman parlamenter ve meclis dış ilişkiler komisyonu başkanı Dr. H. Stercken, dönemin Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin’e ve TBMM Başkanı H. Cindoruk’a 11.5.1994’de, yine Belçika’nın AB Parlamento üyesi F.X. de Donnea, İstanbul Milletvekili ve Türkiye AB Karma Komisyonu eşbaşkanı B. Akarcalı’ya 8.4. 1990’da, ABD’den Arhontos D. Fraykos, Washington’daki Türk konsolosu M. Özçelik’e 6.7.1993’de çeşitli mektuplar gönderirler.³⁴⁵ 01.09.1994’de A. Alamvanos, ardından da İspanya’nın AB Parlamenterleri Laura Gonzales Alvarez, Avrupanın yetkili kurumlarının HRO’nun yeniden açılması için olaya müdahil olmaları yönünde AB Parlamentosuna sözlü soru önermeleri verirler.³⁴⁶

Konuyla ilgili 1994 yılında Yunanistandaki çeşitli kurumlarca okulun açılması yönünde bildirimler yayımlanır. Bu manada 10.9.1994 tarihinde Selanik Aristoteles Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Pimantik ve Sosyal Teoloji Bölümü, aynı şekilde 21.9.1994 tarihinde Atina Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Teoloji Bölümü, ve yine Temmuz 1994’de Yunanistandaki Piros Üniversitesi hocaları, 9.9.1994’de HRO’nun kuruluşunun 150. yılı münasebetiyle yapılan törende Selanik’deki Din ve Ahlaki Düşünce Kurumu³⁴⁷ ile, 25.8.1994’de ABD Massahusetis Kent Meclisi, Patrikhane’nin taleplerinin karşılanması ve HRO’nun yeniden açılması yönündeki talepleri karşılamak için konuyla daha yakından ilgilenilmesi yönünde bildirimler yayımlarlar ve bu yöndeki çalışmaların hızlandırılması talebinde bulunurlar.³⁴⁸

---

³⁴³ Özsoy, 124-125.

³⁴⁴ Athanasios Papa, *a.g.m.* s. 72.

³⁴⁵ *A.g.y.* s. 73.

³⁴⁶ *A.g.y.*, s. 73.

³⁴⁷ “Simparastasi sti Theologiki Sholi tis Halkis”, *Ekklesiastiki Alithia*, 391, 19 (1994) 8, Atina 1994. (Naklen Athanasios Papa, *a.g.m.* s. 74)

³⁴⁸ Athanasios Papa Athanasios Papa, *a.g.m.* s.74.

Okulun kuruluşunun 150. yılında açılması yönündeki yoğun çalışmalar bir sonuç vermeyince konu bir nebze soğumaya bırakılmış gibi görünür. Ancak sorun, Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde tekrar yeni umutlarla gündeme getirilmeye başlanır. Patrik, konuyu çeşitli defalar ABD'ye yaptığı hemen her ziyarette çeşitli vesilelerle sürekli dile getirmeye devam eder. 2002'de ABD Rum Ortodoks Kilisesinin kuruluşunun 80., Holy Cross Teoloji okulun da 65. yıldönümü kutlamaları nedeni ile gittiği ABD'de, Başkan Bush ve Dışişleri Bakanı Colin Powell'la yaptığı görüşmelerde yine HRO' dan da bahsedilir.³⁴⁹ Okul konusu aynı yıl, Ocak 2002'de, Yunanistan Dışişleri Bakanı George Papandreou'nun İstanbul'da Patriği ziyareti sırasında da konuşulur.³⁵⁰ Tabii ki konu özellikle ABD'deki diaspora Rumlarının gündeminden hiç düşmez, değişik vesilelerle mesele sık sık işlenir.³⁵¹

HRO konusu AB'nin 2004 ilerleme raporlarına da girer.³⁵² Patrik, 2004'ün son aylarında kendisini İstanbul'da ziyaret eden Yunanistan Turizm Bakanı Dimitrios Avramopulos'a da Heybelida Ruhban Okulu için dert yanar.³⁵³ 2005 yılında İstanbul'da yapılan "Ortodoks Kilisesi ve Avrupa Parlamentosu Hıristiyan Demokrat Grubu Dokuzuncu Diyalog Toplantısı"nda da katılımcılar, HRO'yu gündeme getirirler.³⁵⁴

HRO'nun açılması meselesi 2006 Mayıs'ında, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın Yunanistan ziyareti sırasında da Yunan basını tarafından da gündeme gelir ve tartışılır.³⁵⁵ Konu, en son ABD Dışişleri Bakanlığı'nca hazırlanan "ABD'nin 2006 Yılı İnsan Hakları ve Demokrasiye Katkı Raporu" ile³⁵⁶ yine ABD'de 2007 Mayıs'ında yayımlanan "Uluslararası Dini Özgürlükler"³⁵⁷ raporunda da yer alır.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız gibi, konu yurt dışında sürekli gündemde tutulmakta, özellikle Türkiye'nin AB'ye üyeliği sırasında, HRO şart koşulmasa bile bu meselenin çözümü konusunda ısrarcı davranılmaktadır. Ancak aşağıda değineceğimiz gibi meselenin çözümü konusunda Türk kamuyunda farklı bakış açıları bulunmakta, bunun yanında bir takım hukuki ve siyasi sorunların da olduğu dile getirilmektedir.

---

³⁴⁹ <http://www.byegm.gov.tr/YAYINLARIMIZ/DISBASIN/2002/03>.

³⁵⁰ www.greekembassy.org/press/newsflash/2002/February/nflash0213c.html - 6k.

³⁵¹ Barbara G. Baker - Compass Direct 12 Sep 2003 www.compassdirect.org; http://www.religioscope.info/article_215.shtml; <http://www.eubusiness.com/afp/031115023201.95r5m7ze>

³⁵² http://europa.eu.int/comm/enlargement/report_2004/pdf/rr_tr_2004_en.pdf, s. 44.

³⁵³ [internethaber.com](http://www.internethaber.com). 2 Aralık 2004.

³⁵⁴ NTV. 21 Ekim 2005.

³⁵⁵ 4 Mayıs 2006 tarihli Yunan TV programları.

³⁵⁶ *Hürriyet*, 6 Nisan 2007.

³⁵⁷ www.uscirf.gov. (*Annual Report of the United States Commission on International Religious Freedom*)

6.3. Okulun Açılması ve Statüsü İle İlgili Güncel Tartışmalar

Okulun açılması meselisini de okul tarihinin bir parçası olarak gördüğümüz için burada okulun hangi statü ile açılacağı, bu konuda çözüm olarak ileri sürülen görüşlerin neler olduğu da özetlenmeye çalışılacaktır. Meselenin Türk Hukuk sistemi ve MEB'in ilgili mevzuatı ile ilgili temel görüşler yukarıda, Okulun kapatılması ile ilgili tartışmalarda kısaca zikredilmişti. Bu günde okulun yeniden açılması ile ilgili talepler aşağı yukarı aynı hukuki çerçevede içerisinde ele alındığı için burada bu tartışmalar tekrarlanmayacak, ancak yukarıda zikredilmeyen bir iki küçük hususa değinmekle yetinilecektir.³⁵⁸ Okulun açılmasıyla ilgili iki alternatif söz konusudur. Birincisi, okulun üniversiteye bağlı bir bölüm olarak, diğeri ise MEB'e bağlı bir meslek lisesi olarak açılmasıdır.

6.3.1. Üniversiteye Bağlı Bir Bölüm Olarak Açılması İle İlgili Görüşler

Okulun bir üniversite çatısı altında açılması sunulan alternatif tekliflerden birisidir. Bunun da asıl başlangıcı 1946'da Patrikhane tarafından Ruhban Okulunun statüsünün değiştirilerek yüksek bir tahsil müessesesi haline getirilmesi talebi ve o zamanlar buna verilen cevaba dayanır. Burada "Üniversitelere bağlı fakülte küşadı (açılması), Üniversite Senatosu'nun teklifi MEB'in tasvibi ile kabil olur. Bu bakımdan ileride hakiki bir ihtiyaçla karşılaşılırsa bu ihtiyacın İlahiyat Fakültesine bir Ortodoks Kürsüsü ilavesi suretiyle temin edilmesi düşünülebilir" denilmektedir.³⁵⁹ Buna istinaden 1971'de Ankara Senatosu bir karar alır. Hatırlanacağı üzere HRO'nun Teoloji Bölümü, ilgili yasa gereği kapanınca, oluşan boşluğu doldurmak için Ankara Üniversitesi Senatosunun 21 Aralık 1971 tarih ve 728/5118 sayılı kararıyla HRO'nun Teoloji Bölümünün İlahiyat Fakültesine bağlanması teklifi getirilmiş, ancak o zamanki Patrikhane çevresi bu teklifi kabul etmektense okulun kapatılmasını tercih etmiştir.³⁶⁰

Bu konu, Türkiye'de yapılan son "Dünya Konferansı" (AGİT) nın ardından benzer şekilde tekrar gündeme gelmiş ve ardından Başbakanlık Güvenlik İşleri Başkanlığı'nın 3 Eylül 1999 tarihli talebi doğrultusunda Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) 14 Eylül 1999 tarihindeki toplantısında 2547 Sayılı Kanunun 2880 sayılı kanunla değişik 7/d-2 maddesi uyarınca İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde "Dünya Dinleri Kültür Bölümü" kurulmasına karar verilmiştir. 9 Aralık 1999'da ise İstanbul'da "Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı"nın verdiği iftar yemeğine katılan azınlık cemaat liderlerine ve

³⁵⁸ Hukuki değerlendirmelerle ilgili geniş bilgi için bkz. Macar- Gökaçtı, *a.g.e.* 32-38; Sibel Özel, *a.g.e.* s. 29-38.

³⁵⁹ Özyılmaz, 84.

³⁶⁰ Gülen, *Heybeliada Tarihi*, s. 142; Özsoy, *a.g.e.*, s. 109-112.

temsilcilerine konu hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bölümün kuruluş işlemlerini yürütme görevi verilen Prof. Zekeriya Beyaz da, 14 Aralık 1999'da azınlık cemaati liderlerine gönderdiği mektupla öneri ve manevi yardımlarını talep etmiştir.³⁶¹ Bu formülle Türkiye'deki sadece tek bir cemaatin ve kurumun (Fener Rum Patrikhanesi ve cemaati) değil benzer sıkıntıyı yaşayan diğer tüm azınlıkların da din adamı yetiştirme ihtiyacı karşılanmış olacaktır. Zira benzer talepler Ermeni ve Süryani cemaatleri tarafından da dile getirilmiştir. Yahudi cemaati böyle bir talepte bulunmazken Katolik ve Protestanlar da din adamları ihtiyacını, yurt dışına gönderdikleri (veya dışarıdan getirttikleri) elemanları vasıtası ile karşılamaktadırlar.³⁶² Buna göre yukarıda bahsedilen “Dünya Dinleri Kültür Bölümü”ne bağlı olarak alt “Ana Bilim Dalları” oluşturularak bu alanda akademik çalışmalar da yapılabilecektir.³⁶³

Konu ile ilgili yakın zamanlarda basında yer alan haberlere göre bu mesele dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in YÖK başkanına verdiği bir talimatla Ankara'da Patrikle yapılan uzun tartışmalarda gündeme gelmiş ve herhangi bir sonuca bağlanamamıştır.³⁶⁴

Bu formül bu gün, Rum Patrikhanesi'nin dışında hemen bütün Hıristiyan cemaatlerin üzerinde anlaştıkları bir formüldür. Bir devlet üniversitesi bünyesinde, yukarıdakine benzer bir şekilde “karşılaştırmalı din araştırmaları” gibi bir ad altında, her bir din ve mezhebe yönelik olarak, örneğin “Ermeni dili ve kültürü,” “Süryani dili ve kültürü” vb. adlandırılabilir çeşitli bölümler açılabilir. Müfredatın hazırlanmasında dinî liderlerin de söz sahibi olmak istediği bu bölümler “laik” eğitim verecekler, ancak öğrencilerin içinden ruhanî olmak isteyenler, bölümde teorik bilgileri alırken, uygulamayı da bizzat kendi cemaatlerinin dinî kurumlarında öğreneceklerdir. Bu bölümlerin mezunları yalnız ruhanî değil, aynı zamanda gayrimüslimlerin okullarındaki dil ve kültür derslerine öğretmen olma gibi bir işlevi de yerine getireceklerdir.³⁶⁵

YÖK tarafından önerilen bu teklif, genelde milli ve ulusal, kaygılarla Patrikhane ve Ruhban Okulu'na karşı kuşku ve şüphe ile yaklaşan yazar ve araştırmacılar tarafından da

---

³⁶¹ Özsoy, *a.g.e.*, s. 142, 152, 213-214.

³⁶² Macar- Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 2.

³⁶³ Özsoy, *a.g.e.*, s. 152.

³⁶⁴ Eski YÖK başkanı Kemal Gürüz konuya dair basına yaptığı açıklamada “İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mukayeseli Dinler Bölümünde ‘Rum Ortodoks Ana Bilim Dalı’ açılacaktı, kılık kıyafet aynen bizdeki gibi olacaktı” der ve Patriğin de bunu kabul ettiğini söyler. Ancak görüşmeyi doğrulayan Patrik, anlaşmaya varıldığını reddeder ve kesin bir mutabakatın sağlanmadığını söyler. internethaber.com (20 Haziran 2006); Faruk Mercan, *Aksiyon*, Sayı: 603, Haziran, 2006.

³⁶⁵ Macar- Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 49

desteklenmektedir.³⁶⁶ Getirilen bu teklifte, okulun böyle bir statüde açılmış olması, laiklik ilkesi ile de daha çok uyum içerisinde olacağı da vurgulanmaktadır.

Söz konusu teklife Patrikhane dışındaki diğer gayri müslim azınlıkların olumlu yaklaşıtlarını ifade etmiştik. Patrikhanenin bu konudaki itirazları muhtemelen şunlardan kaynaklanmaktadır; Öncelikle Patrikhane 1971’de getirilen benzeri bir teklife de okulun bir üniversitenin çatısı altında devletleştirileceği, okulun elden gideceği ve ayrıca bir İlahiyat fakültesine bağlanması durumunda, öncelikli olarak İslam dininin öğretildiği bir okulda nasıl Ortodoks Papaz yetiştirileceği gibi itirazlarla karşı çıkmıştır.³⁶⁷ Bu günkü itirazlardan birisi de yine İslam İlahiyatının okutulduğu bir okulda nasıl papaz yetiştirileceği endişesidir. Bu ayrıca üzerinde tartışılması gereken bir konudur. Ancak bu teklif diğer azınlıklar tarafından kabul edilebilir bulunurken Patrikhanenin itiraz etmesinin bir başka nedeni de, Patrikhanenin geçmişinde kendi idaresi altında HRO gibi bir okulun olması ve onun tekrar aynı şekilde faaliyete geçirilmesi isteği olsa gerektir. Bu konudaki bir başka sıkıntı da HRO bu bölüme bağlı olarak açılırsa (ve dersler de burada yapılırsa) okul bir fakülte halini alacak ve buraya okulu tercih eden her kes gelebilecektir, hatta belki de kız öğrencilerin gelmesi bile mümkün olabilecektir, bu da bir manastır okulu için pek de kabul edilebilir bir şey değildir.³⁶⁸ Bunun yanında her isteyen gelmesi hem istenilen ölçüde kaliteli ruhban yetişmesini hem de bunlar üzerinde Patriğin ve Patrikhanenin ruhani nüfuz sahibi olmasını engelleyecektir. Her ne kadar 1971 öncesinde de kılık kıyafet kanununa uygun eğitim yapıldığı söylene de dini ayinler, mesleki tatkiyat manastır ve keşiş hayatının gerektirdiği bir takım diğer uygulamalar zamanla YÖK çatısı altında sorunlar yaratabilecektir. Bu konu hakkında Patrik Varholomeos da “Sadece akademik bir seviyede derin bir bilgi sahibi olmanın Hıristiyan din adamı olmak için yeterli olmadığını ve manastır yaşamının kendine has bir takım kuralları olduğunu, bunun da bir üniversite bünyesinde mümkün olamayacağını” ifade³⁶⁹ etmiştir.³⁷⁰

Sonuçta bu gün Türkiyedeki azınlıkların din eğitimi ihtiyacını karşılamak üzere İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesine bağlı olarak açılmış olan “Dünya Dinleri” adlı bölüm, Patrikhanenin de sıcak bakmamasıyla atıl bir durumda varlığını sürdürmektedir.

---

³⁶⁶ Aralarında küçük farklar olmakla birlikte bu görüşü destekleyenler; Zekai Baloğlu, www.bozkurt.net/modules.php, Emre Özyılmaz, *a.g.e.*, s. 142-143; Çelik, *Fener Patrikhanesi'nin Ökumeniklik İddiasının Tarihi Seyri*, s. 284-285.

³⁶⁷ Gülen, *Heybeliada Tarihi*, s. 142.

³⁶⁸ *Milliyet*, 2 Ekim 2003 (Apostolos Danilidis’le yapılan mülakat)

³⁶⁹ Öğrencilerin gündelik yaşamları için bkz. “HRO’da Eğitim Öğretim ve Dersler” adlı bölüm.

³⁷⁰ Rıdvan Akar, “Kapımız Bizleri Tanımak İsteyen Herkese, Her Zaman Açık” *GÖRÜŞ*, Eylül-Ekim 2002, Sayı 52, s. 46; Derya Sazak, “Heybeliada’da Meslek Yüksekokulu Açılış”, *Milliyet*, 2 Aralık 2005

6.3.2. Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Olarak Açılması İle İlgili Görüşler

Okulla ilgili diğer bir alternatifse, patrikhane tarafından dile getirilen MEB'e bağlı bir "Özel Okul" statüsünde "Meslek Lisesi" olarak açılmasıdır. Buna göre okul, 1971'den öncekine benzer bir şekilde yeniden açılacak, yönetimi Patrikhane'ye, denetimi ise MEB'e ait olacaktır. Böylelikle Patrikhane Okulunun Üniversiteye bağlı olmasının getireceği sorunların üstesinden gelebileceğini hesaplamaktadır. Bu formülde okulun bir Vakıf bünyesinde olması da düşünülmektedir.³⁷¹

Konuyla ilgili olarak Patrik Bartholomeos, 2005'in son aylarında bir gazeteye verdiği söyleşide, YÖK Başkanı Prof. Erdoğan Teziç'in Patrikhaneye gelip, kendilerine 1951'de onaylanmış yönetmeliğin çok iyi hazırlanmış olduğunu, okulun eskiden olduğu gibi Milli Eğitim'e bağlı olması hususunda herhangi bir hukuki engelin olmadığını beyan ettiğini söylemektedir.³⁷²

Konunun hukuki durumu ile ilgili tartışmalar sürüp gitmekte ve değişik kesimler tarafından farklı farklı değerlendirmeler yapılmaktadır. Konu en son, 2006'da TBMM Genel Kurulunda, "Özel Öğretim Kurumları Kanunu Tasarısı" ile ilgili değişiklikle gündeme gelmiş ve HRO'ya yeşil ışık yakıldığı gerekçesi ile Meclis'de tartışmalara neden olmuş, bunun üzerine Komisyon Başkanı tarafından yapılan bir açıklamada "Ruhban Okulu'nun açılmasının, bir anayasa meselesi" olduğu ifade edilmiştir.³⁷³ Yapılan açıklamalara bakılınca bu meselede YÖK ve MEB arasında da bir takım fikir ayrılıklarının olduğu da görülmektedir. Okulunun "Özel Okul" statüsünde "Meslek Lisesi" olarak açılması konusunda farklı hukuki değerlendirmeler yapılmaktadır. Bu nedenle meselenin hukuki boyutunu konunun uzmanlarına bırakarak konu hakkındaki diğer tartışmalara değinmek istiyoruz. Bu tartışmaların bir kısmı doğrudan okulla ilgili olurken bir kısmı da dolaylı olarak okulla irtibatlandırılmaktadır. Bunlar:

1. Bu formülde öncelikle Patrikhane dışındaki diğer gayri müslimler pek dikkate alınmamaktadır. Buna, Patrikhaneye diğer azınlıklar aleyhine bir ayrıcalık tanınmış olacağı gerekçesiyle itiraz edilmektedir.

2. Okulunun yeniden açılması hususundaki tartışmalardan birisi de okulunun denetimi meselesidir. Patrik bu konu ile ilgili sorulara, Okulunun açık olduğu zamanlar, Milli Eğitim

---

³⁷¹ Haşim Söylemez, "Papaz Okuluna Formül Arayışı" *Aksiyon*, Sayı: 501, Temmuz 2004; Faruk Mercan, *Aksiyon*, Sayı: 603, Haziran, 2006.

³⁷² Derya Sazak, "Heybeliada'da Meslek Yüksekokulu Açılsın", *Milliyet*, 2 Aralık 2005

³⁷³ TBMM Genel Kurul Tutanağı 22. Dönem 4. Yasama Yılı 129. Birleşim 26/Eylül /2006 Salı (http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g.birlesim)

Bakanlığı müfettişleri tarafından denetlendiği, cevabını vermektedir.³⁷⁴ 1951 yılındaki yönetmelik de Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılmıştır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti döneminde okul üzerinde devletin denetim hakkı sürekli var olmuştur. Osmanlı Devleti döneminde azınlık ve yabancı okulların denetimi büyük sorun oluşturmuştur. Bu nedendir ki o dönemlerde zaman zaman bu tür okullardan devlet aleyhtarı kişiler yetişebilmiştir.³⁷⁵ Dolayısı ile bu durumun farkında olan yeni Türkiye Cumhuriyetinin kurucuları da bu ve benzeri okulları denetim altına alma gereği duymuşlardır. Bu nedenle Cumhuriyetle beraber diğer azınlık okulları gibi HRO'ya da bir Türk müdür yardımcısı atanmış ve Türk hocalarının sayıları artırılmıştır.³⁷⁶ Ancak bu denetimlerin fiili olarak ne kadarının mümkün olup olmadığı ya da nasıl gerçekleştirildiği ise ayrıca incelenmesi gereken bir konudur.

3. Bu formülde karşılaşılan bir başka husus da yurt dışından gelecek öğrenci konusudur. Bu sorun aslında Patrikhane için böyle bir okulun ihtiyaç olup olmadığı meselesi ile yakından ilgilidir. Eğer bu gün Patrikhane sadece İstanbul'da yaşayan iki bin kişilik bir cemaate hizmet veren bir kurum olarak kabul edilirse, İstanbul'da böyle bir okul olmadan da mevcut cemaatin ihtiyacı bir şekilde karşılanabilir. Nitekim Patrikhane, 1947'de okulun statüsünün değiştirilerek dışarıdan da öğrenci getirilmesi talebinde bulunduğu bu talep dönemin yetkilileri tarafından özetle "Dışardan okula gelmek isteyen yabancıları memlekete kabule mecbur kılan ahdi bir vesika veya kanun olmadığını belirtmiş, konuya Lozan açısından bakılınca, okulun o günkü ihtiyacı karşıladığı ifade edilmiş, yabancı öğrenci talebinin okulu azınlık müessesesi statüsünden çıkararak bütün dünya Ortodokslarını toplayacak bir ilim merkezi haline getirileceği söylenmiş, son olarak da, Ruhban Okulunun yabancı uyruklu talebeyi okutmaya değil, münhasıran Türkiye'deki azınlık için din ve kilise adamı yetiştirmeye mahsus bir müessese olduğu, dolayısı ile o gün için 16 yerli talebesi bulunan bir okula yabancı öğrenci alınmasının hakiki bir ihtiyaç olmadığı vurgulanmıştır.³⁷⁷ Eğer bu gün de bu talepler Lozan'a istinaden dile getiriliyorsa, dışarıdan görüldüğü kadarı ile Lozan'da, hakları garanti altına alınanlar sadece Türkiye sınırları içerisindeki azınlıklardır ve yerine getirilmesi gereken bir haktır. Buna mukabil, 1951'de dışarıdan öğrenci talebine izin verilmiş

---

³⁷⁴ Patrik bu konuda şunları söylemektedir: "Heybeliada'ya 100 talebe gelse koskoca Türk devleti bunları kontrol edemez mi? Bir yaramazlık yapacak olursa talebeler, tut kulağından sınır dışı et, o kadar kolay. Zaten ikamet izni alınacak emniyetten, açıkken de Milli Eğitim'den müfettişler geliyordu. Devletin denetimi her zaman oldu. Özerklik, imtiyaz istiyormuşuz, yok böyle bir şey. Okulumuzun kapısında Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tabelası duruyor". Derya Sazak, "Heybeliada'da Meslek Yüksekokulu Açılışın", Milliyet, 2 Aralık 2005.

³⁷⁵ HRO'dan yetişen öğrenciler için bkz. "HRO Mezunları" adlı bölüm

³⁷⁶ Bkz. "HRO'da Dersler ve Eğitim Öğretim" adlı bölüm.

³⁷⁷ Kararın tüm maddeleri için bkz. Özyılmaz, *a.g.e.*, s. 85-86.

olması ve Yüksekokul statüsü ile Teoloji bölümünün tanınmış olması, Lozan'dan çok daha sonra (1951'de) Patrikhaneye verilmiş bir imtiyaz olup, 1971'de yapılanın ise, bu imtiyazın geri alınması ve 1951 öncesine dönülmesi olarak da algılamak mümkündür. Nitekim 1971'de teoloji kısmı kapatılınca okulun lise kısmına dokunulmamıştır. 1923 sonrasında açık olduğu iddia edilen kısım da dört sınıflı ortaokul kısmıdır, MEB, bu dönemde (1923-1951) fiilen eğitime devam etmekle birlikte okulun üç sınıflı teoloji kısmını tanımamıştır.³⁷⁸

Ancak bu gün Patrikhane, ruhban ihtiyacı talebini sadece Türkiyedeki iki bin kilişilik cemaati için değil, yurt dışında kendisine bağlı bölgelerdeki cemaati de hesaba katarak dile getirmektedir. Bunlar, genelde Yunanistan'ın belli bölgeleri başta olmak üzere Avrupanın değişik ülkelerinde ve Amerika'da yaşamaktadırlar. HRO açık olduğu zamanlarda buralardan bir çok öğrenci gelmiş ve bunların sayısı çoğunlukla yerli öğrencilerden fazla olmuştur.³⁷⁹ Bu gün, yabancı öğrenci alımına izin verilmeden HRO'nun açılmasını Patrikhane kabul etmemekte ve öğrenci kaynağının dışarıdan olacağını dile getirmektedir.³⁸⁰ Ancak tezimizin "Giriş" kısmında belirttiğimiz gibi Patrikhane, yurt dışındaki ruhbanlarını, yüksek seviyede dini eğitim veren teoloji okullarında ve araştırma merkezlerinde de yetiştirebilme imkanına sahiptir. Özellikle ABD'deki "Holy Cross Teoloji Okulu" bunların içinde en eskisi ve en önemli olanıdır. Zaten, "Holy Cross" hariç bunların tümü 1965'li yıllardan sonra açılmıştır ve açılış nedenlerinden biride bu yıllardan itibaren HRO'da yaşanmaya başlayan sıkıntılardır. (Bu okullara Patrikhaneye bağlı olmasalar da Atina ve Selanik İlahiyatı da dahil etmek gerekir.)

Bu konuda da patrikhanenin şikayetleri, yurt dışına gönderilenlerin geri dönmek istemeyişleri³⁸¹, oralarda yetişenlerin kendilerini farklı düşünce ve ideolojilere kaptırmaları,³⁸² bir şekilde Patrikhaneye muhalif gruplardan etkilenecek olmaları vb. Patrikhanede açısından sıkıntı yaratan hususlar olarak sayılabilir.³⁸³ Dolayısı ile Patrikhane, tarihi geçmişi ile kendini kanıtlamış bir kurum olan HRO'da, eskiden olduğu gibi kendi düşüncesinde, kendisine bağlı, bir anlamda daha "itaatkar" ruhbanlar yetiştirmek istemektedir. Ayrıca sürekli olarak kendisinin diğer Ortodoks kiliseler üstündeki tarihi rolüne vurgu yapması, ancak kendi

³⁷⁸ *Ortodoksia*, 22 / 1947, s. 158; Gülen, *Heybeliada Tarihi...*, 134

³⁷⁹ Bkz. "HRO Mezunları" adlı bölüm.

³⁸⁰ Söylemez, *Aksiyon*, Temmuz 2004.

³⁸¹ Sazak, *Milliyet*, 2 Aralık 2005.

³⁸² Çelik, s. 284.

³⁸³ Zira Patrikhanenin gerek kendi nüfuzu altındaki kilise bölgeleri ve gerekse diğer Ortodoks Kiliseleri ile zaman zaman problemler yaşamaktadır. Bunun en yakın örneği 2002'den beri devam eden ve 2006'da yaşanan şiddet olayları ile doruğa ulaşan Aynaroz'daki bazı papazların Patrikhaneye başkaldırması olayıdır. *Milliyet 26 Kasım 2005*. Ayrıca Patrikhane zaman zaman Yunanistan ve ABD kilisesi ile sorunlar da yaşamaktadır. Bkz. Macar, *a.g.e.*, s. 280-287.

öğrencisini yetiştirmekten bile aciz oluşu onun kiliseler arasındaki etkisini ve nüfuzunu azaltmaktadır. Bu anlamda HRO'nun açılması Patrikhane açısından büyük bir prestij meselesidir. Özellikle Bartholomeos'la başlayan süreçte, Patrikhanenin dışı açılma politikası için bu önemli bir kazanım olacaktır. Patrikhane açısından bir diğer önemli kaygı ise mevcut papazların çok yaşlı olduğu, yerlerine yenilerinin gelmediği takdirde İstanbul'daki cemaatin ve Patrikhanenin varlığının tehlikeye düşeceği ve zamanla yok olacağı endişesidir.

Dışardan yabancı öğrenci getirilmesi konusunda Heybeliada Aya Triada Manastırı Başrahibi Apostolos Danilidis, "Ruhban okuluna Türk vatandaşı Rumlar hemen her dönemde ilgi göstermedi. Örneğin, 1949'da Rum liselerinde 2 bin 500 öğrenci eğitim görürken, Ruhban okulunda sadece 16 Türk vatandaşı öğrenci okuyordu. Rum aileler papaz okuluna göndermek yerine çocuklarının normal liselerde eğitim almasını tercih ediyor" cevabını vermektedir.³⁸⁴ Görüldüğü gibi yurt dışından öğrenci alımı meselesi oldukça tartışmalı ve problemli bir konudur.

4. Bir başka sorun okuldaki kılık-kıyafet meselesidir. Patrikhane yetkilileri bu konuda, okulun açık olduğu zamanlar öğrencilerin MEB'e bağlı diğer öğrenciler gibi giyindiklerini, ancak kilisedeki ayin sırasında sadece ruhani olanların papas cübbesi (Raso) giyebileceklerini, kılık kıyafet kanunundan sonra geçmişteki uygulamanın da böyle olduğunu söylemektedirler.³⁸⁵ (Yunanistan'daki Selanik ve Atina İlahiyatta gördüğümüz kadarı ile Ortodoks ruhaniler bu kisvelerini pek çıkartmazlar, ancak bu kural HRO'daki özel şartlar gereği belki de farklı uygulanmış olabilir.)

5. Bir diğer problem, Türkiye'de eğitim sistemi içerisindeki dini özgürlüklerin yerinin ve sınırının ne olacağı ile ilgilidir. Dini hak ve özgürlükler bağlamında HRO'nun açılması gündeme geldikçe Türkiye'nin kendi vatandaşları din eğitimi konusundaki sıkıntılarını dile getirmektedirler.³⁸⁶ Ayrıca HRO'nun "özel bir dini kurum" statüsünde açılması ile Türkiye'nin kendi vatandaşları ile diğer azınlıkların da benzer eğitim kurumları açma taleplerinde bulunacakları varsayımı bu noktada karar vericileri düşündürmektedir.

6. Bu konuda öne çıkarılan bir diğer husus da Yunanistan'da, Batı Trakya'da yaşayan Türk Azınlığın yaşadıkları sorunlar ve bunların "karşılıklı ilkesi" çerçevesi içerisinde ele

³⁸⁴ Söylemez, *Aksiyon*, Temmuz 2004.

³⁸⁵ Macar- Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 39; Selahattin Güngör, "Bütün Dünyaya Papaz İhraç Eden Heybeliada Ruhaneleri Arasında" *Yeni Mecmua*, cilt 5, sayı 84, s. 12, İst. 1940.

³⁸⁶ Bu talepler genelde İHL ve İlahiyat Fakülteleri ile ilgilidir. İHL'ler son yıllardaki kısıtlamalarla mezunlarının haksız yere Üniversiteye girişlerinin engellendiğini, buna paralel olarak öğrencilerinin sayı ve nitelik bakımından yetersiz hale getirildiğini söylemektedirler. İlahiyat Fakülteleri ise son 6-7 senedir öğrenci kontenjanlarının düşürüldüğü, bazı ilahiyatlar da halen öğrenci alamadığı için atıl durumda bırakıldığı, var olan fakültelerin de ders programlarının içinin boşaltıldığı şeklinde şikayetleri gündeme getirmektedirler. Buna ayrıca başörtüsü konusunda yaşanan sıkıntıları da ilave etmek gerekir.

alınması melesidir. Bu gün Yunanistan, HRO'yu ve Patrikhanenin sorunlarını dile getirdiğinde, buna Türkiye, Batı Trakya'daki Türk azınlığın da sorunları³⁸⁷ olduğu şeklinde karşılık vermektedir. Nitekim konuya dair yapılan bir haberde HRO karşılığında Yunanistan'a Gümölcine Celal Bayar Lisesi'ndeki Türk öğretmen sayısının artırılması koşulu³⁸⁸ sunulacağı ifadesi yer almaktadır.³⁸⁹ 1960 sonrasında iki ülke arasında, özellikle "Kıbrıs Meselesi" ile başlayan gerilimli süreçte, her iki ülke azınlıkların durumu "karşılıklık" ilkesi içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bundan iki tarafın da azınlıkları çok büyük zarar görmüşlerdir. Bu gün, iki ülke azınlıklarının, vatandaş olmaktan kaynaklanan haklarının hiçbir şekilde engellenmemesi gerektiği, bir ülkenin kendi vatandaşlarına vereceği hakları "karşılıklık" ilkesine göre değerlendirilmesinin hukuken yanlış olduğu dile getirilse de pratikteki uygulamalar genelde bu ilkeye göre olmuştur.

7. Son olarak ilave edilmesi gereken bir husus da HRO'nun açılmasının ardından Patrikhane tarafından Ekümenikliğin³⁹⁰ tanınması, Patrik adayı olacak Metropolitlerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması zorunluluğunun kaldırılması³⁹¹ gibi başka taleplerin gündeme getirileceği görüşüdür.³⁹² Ayrıca konuya dair bazı yorumlarda, Patrikhane tarafından sorun olarak gösterilen bu hususların, "Vatikanlaşma" gayretleri gibi Patrikhanenin uzun vadeli hesapları ile yakından ilgili olduğu iddia edilmektedir. Patrikhaneyi, Yunanistan'ın ve AB'nin Türkiye'ye yönelik dış politikaları ile de ilişkili gören bu bakış

---

³⁸⁷ Batı Trakya Türklerinin en önemli sorunlarından biri kimlik meselesidir. Bu gün Yunanistan, Türklerin dini kimliklerini tanıırken etnik kimliklerini "Türk azınlık yoktur, Müslüman Yunanlılar vardır" söylemiyle reddetmektedir. Bu yüzden başında "Türk" kelimesi geçen sivil toplum kuruluşları ve dernekler kapatılmış ve kendilerini "Türk" olarak tanımlayanlar da yargılanmışlardır. (Bu tür uygulamalar nedeni ile AHİM'de verdiği kararlarla birkaç kez Yunanistan'ı mahkum etmiştir) Bu kimlik sorunu, Batı Trakya Türklerinin gündelik hayatta, hastane, okul, ve diğer resmi kurumlarla olan ilişkilerinde karşılaştıkları en büyük sorunların başında gelmekte, hükümet, muhalefet, kilise ve basın yayın işbirliği ile sürdürülen bu siyaset, azınlık üzerinde çok büyük bir psikolojik baskı oluşturmaktadır. Azınlığın diğer sorunları, eğitim, seçimle gelen müftülerin tanınmaması ve din adamlarının hükümetçe tayini, ifade özgürlüğü ile ilgili sınırlamalar, Vakıfların ve Dini Kurumların kontrolü, toprak ve arazi sorunu, ekonomik baskılar, kamu görevlerinde ayrıcalık, sosyal örgütlenmenin ve siyasi katılım hakkının engellenmesi vb. şeklinde sıralanabilir. Bkz. *Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği* (Kitapçık), 60. Yıl (Yer ve tarih belirtilmemiş)

³⁸⁸ Eğer HRO sorunu, karşılıklık ilkesine göre çözümlenecekse bunun karşılığında bir lisenin öğretmen sayısının artırılması koşulu, kanaatimizce muadil olmayan bir talep gibi görünmektedir. Zira Batı Trakya'da bulunan Türk Liselerinin muadili İstanbul'daki benzer Rum Okulları olmalıdır, HRO'nun konumu ise daha özel ve daha farklıdır. Belki HRO'nun muadili, Selanik'de Türk azınlığa yönelik olarak açılmış olan iki yıllık *Selanik Pedagoşi Akademisi* olabilir. Ancak akademi, Türk azınlık tarafından tamamıyla Yunanistan hükümetinin politikalarına hizmet ettiği ve Türk azınlığı "asimile" etmeğe yönelik bir kurum olduğu, bu şekilde eğitim vermektense kapatılmasının çok daha iyi olacağı, onun yerine Batı Trakya'da tümüyle Türk Azınlığa ait özel bir Akademinin kurulması gerektiği ifade edilmektedir. (2005-2006 yılında Yunanistan'da Türk azınlığın üyeleri ile yaptığımız görüşmelerden)

³⁸⁹ *Radikal*, 4 Haziran 2005.

³⁹⁰ Ekümeniklik kavramı ileride "İkinci Bölüm"de açıklanacaktır.

³⁹¹ Konu, 2004 yılında Patriğin Türk vatandaşı olmayan metropolitleri Kutsal Sinod üyeliğine ataması ile kamuoyunda uzun süre tartışılmıştı. *Akşam*, 4 Mart 2004.

³⁹² Patrikhanenin dile getirdiği sorunlar için bkz. Macar- Gökaçtı, *a.g.e.*, s. 19-23

açısı, yukarıda zikredilen taleplerin kabul edilemez olduğunu söylemektedir.³⁹³ Diğer yandan Patrik, bu tür iddialara, kendilerinin devlete bağlı olduklarını, bir okul açıp kendi ruhanını yetiştirmekten bile aciz olduklarını, her hangi bir siyasi taleplerinin olmadığını, bunun zaten Ortodoks kilisesinin ilkelerine de ters düştüğünü, kendilerinin sadece bazı sıkıntılarını dile getirdiklerini söyleyerek cevap vermektedir.³⁹⁴ Burada HRO'nun açılması konusu biraz da karşılıklı güven sorununa takılmaktadır.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız gibi HRO'nun Patrikhanenin talebi doğrultusunda açılması kendi içerisinden bir dizi sorunla ilişkilendirilmektedir. Bu sorunların bir kısmı okulla doğrudan ilişkili iken, diğer bir kısmı da okulla doğrudan bağlantılı olmayan sebeplere dayanmaktadır.

HRO konusunda Türkiye'nin takınması gereken tavırla ilgili temelde iki farklı bakış açısının olduğu görülmektedir. Bunlardan biri HRO'nun Patrikhanenin talebi doğrultusunda eski statüsünde yeniden açılmasını destekleyen görüşlerdir. Bu, ülkemizde daha çok AB³⁹⁵, özgürlükler, uluslar arası ilişkilerdeki kazanımlar gibi konulardan yola çıkılarak seslendirilen bir görüştür.³⁹⁶ İkinci yaklaşımsa konuyu ulusal ve milli hassasiyetler açısından ele alan görüştür. Konuya bu açıdan bakanlar, AB ve ABD gibi dünyayı yönetme ve şekillendirme iddiasındaki büyük güçlerin Türkiye gibi ülkeler üzerinde uzun vadeli hesaplarının olduğu, bu nedenle de etnik, mezhepsel ve dinsel farklılıkları kendi politikaları doğrultusunda kullandıkları tezini öne sürerek okulun Patrikhanenin talepleri doğrultusunda açılmasına karşı çıkmaktadırlar. Burada her iki tarafça kullanılan söylemin genelde, kendi görüşünü merkeze alıp, onu mutlaklaştırıcı “ötekini” de dışlayıcı bir görüntü sergilediğini söyleyebiliriz.

---

³⁹³ Özsoy, *a.g.e.*, 140-141, 147; 281 vd; Uğur Yıldırım, 254 vd.

³⁹⁴ Sazak, *Milliyet*, 2 Aralık 2005.

³⁹⁵ Bu gün ülkemizde, AB'nin, birçok konuda öne sürdüğü taleplerin samimi ve ülke yararına mutlak doğrularmış gibi algılanmasının kendi içerisinde bazı sorunlar taşıdığı söylenebilir. AB ülkelerinde nisbeten dini özgürlüklerin daha fazla olduğu kabul edilse bile, Hristiyanlık dışı dinler, özellikle de “İslam” sözkonusu olduğunda bir takım engelleyici rezervlerin olduğu görülmektedir. Bu bağlamda yakın zamanlarda İslam ve İslam dininin kutsalları hakkında değişik AB ülkelerinin ve dini liderlerinin menfi söylemleri hatırlanabilir. Buraya, Müslüman bir ülke olması sebebiyle AB adaylığı sürecinde Türkiye'den istenilen farklı talepleri de ilave etmek gerekir. Ayrıca, 25 yıldır bir AB ülkesi olan Yunanistan'da Türk azınlığın problemlerinin (AB ile birlikte kısmi iyileştirmeler olmakla birlikte) hala çözülmemiş olması, yine bazı AB ülkelerinde yaşayan azınlıklara karşı uygulanan ayrımcılıklar da AB ile ilgili kuşkuları haklı kılacak özelliktedir.

³⁹⁶ Macar- Gökacı, *a.g.e.*, s. 26.

İKİNCİ BÖLÜM
OKULUN İDARİ VE EĞİTİM KADROSU

1. Ortodoks Kilisesinde Bazı İdari Unvanlar Ve Makamlar

Tezimizde sık sık Fener Patrikhanesinde kullanılan ortodokslukla ilgili bir takım kavramlardan ve terimlerden bahsedeceğiz. Bunları zaman zaman çalışmanın giriş ve birinci bölümlerinde zikrettik. Ancak özellikle bu ve sonraki bölümlerde bu kavramlara daha sık değineceğimiz için burada onları kısaca açıklamaya çalışacağız. Kavramların bir kısmı ortodoks kilise hiyerarşisindeki çeşitli unvan ve makamlarla ilgilidir. Aşağıda Ortodoks Kilise hizmetlerinde en alt makam olan “Diyakoz”dan, en üst makam olan “Patriklere” kadar kilisenin idaresine dair bazı rütbe ve makamlarla, eğitime dair bazı unvanların alfabetik sıraya göre kısaca tanımları yapılacaktır. Bunların dışında kalan bazı kavramlar ise yeri geldikçe ilgili metin içerisinde veya dipnotlarda açıklanacaktır. Aşağıda (parantez içerisinde Yunanca orjinalleri ile birlikte) vereceğimiz kelimeler, bu gün Patrikhane ve HRO ile ilgili çalışmalarda kullanılan ifadelerdir ve büyük ölçüde “Modern Yunanca”daki versiyonlarıdır.

Arhidiakonos(Αρχιδιάκονος) / **Protodiakonos**(Πρωτοδιάκονος) : Her ikisi de “Başdiyakoz”, “ilk, birinci diyakoz” demektir. Üç dereceli diyakozluğun kendi içindeki en yüksek olanıdır. En kıdemli diyakozluk rütbesidir de diyebiliriz.¹ Ortodokslukta, Fener Patrikhanesine bağlı ruhbanlar bu unvanı kullanırken başlarına “Büyük” anlamına gelen “Megas” (**Μέγας**) kelimesini eklerler ve “Megas Arhidiakonos” yada “Megas Protodiakonos” şeklinde kullanırlar. Patrikhane, bu tür unvanların başında “Megas” kullanılmasının sadece İstanbul Kilisesine ait bir hak olduğu iddiasındadır. Nitekim bir ara Selanik Metropolitliği kendisine bağlı ruhbanlara da bu unvanı vermeye başlamış ve Fener Patrikhanesi tarafından Kilise Hukukuna ve gelenekelerine aykırı davrandığı gerekçesiyle uyarılmıştır.²

Arhiepiskopos (Αρχιεπίσκοπος) : Türkçede daha çok “Başepiskopos /Başpiskopos” (Archbishop) olarak bilinen bir makamdır. Ortodokslukta Patrik’den sonraki en yüksek idari makamdır. Bulduğu bölgede kendisine bağlı piskopos ve metropolitlerden oluşan kilisenin başıdır. Patriklik seviyesinde olmayıp bağımsız (otosefal) olan Ortodoks Kiliselerinin başındaki piskopos, “Başepiskopos/Başpiskopos” olarak anılır. Amerika Başpiskoposu, Yunanistan (Atina) Kilisesi Başpiskoposu, Kıbrıs Kilisesi Başpiskoposu gibi. İstanbul Fener Rum Patriği de, aynı zamanda İstanbul Başpiskoposudur.³

¹ ΘΗΕ, IV/1165; *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 210.

² Apostolos Danilidis’le yapılan görüşme.

³ ΘΗΕ, III/327 vd.; *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 211.

Archiereas (Αρχιερέας) :Genellikle Ortodoks Kilisesinde yüksek rütbeli papaza verilen isimdir. “Baş rahip” anlamına gelmektedir.⁴ Patrikhaneninkiler “Megas Arhieras” (Μέγας Αρχιερέας) şeklinde kullanılırlar. Çoğul olarak da “başrahipler” anlamında **Arhieratikos** (Αρχιερατικός) şeklinde kullanılır. Patrikhane Kutsal Sinodu tarafından bu unvan 53 kişiye verilmiştir. Bunların 4’ü Patrik, 9’u Metropolit, 4’ü İstanbul Başpiskoposu yardımcısı, 35’i de Metropolit yardımcısıdır.⁵

Arhimandritis (Αρχιμανδρίτης): Daha çok “Arhimandrit” şeklinde kullanılan kelime, “paşpapaz”, “manastır papazı”, “evlenmemiş papaz” gibi anlamlara gelmektedir.⁶ Ortodoks Kilise hiyerarjisinde ruhbanlara genelde Presbiterlikten hemen sonra bu makam verilmektedir.⁷ HRO müdürleri en azından “Arhimandrit” seviyesindeki ruhaniler arasından seçilirlerdi.⁸

Ayios (Άγιος) : “Ermiş”, “aziz”, “kutsal”, “mübarek”, anlamlarına gelen ve kilise literatüründe çok sıklıkla kullanılan bir sıfattır. Kelimenin dişili **Ayia** (Άγια) şeklindedir⁹. Örnek bazı kullanımlar: “Kitabı Mukaddes” için *Ayia Grafi*, “Aya Sofya” için *Ayia Sofia*, Hristiyan “Teslis”i için *Ayia Triada*¹⁰ şeklinde kullanılır.

Daskalos/Didaskalos (Δάσκαλος / Διδάσκαλος) : Kelime, “Öğretmen”, “Usta” gibi anlamlara gelmektedir. Genelde ilk ve orta okul öğretmenleri için kullanılır. HRO’nun teoloji dışındaki diğer derslerin hocalarına da “Daskalos” denirdi.¹¹

Despot/Despotis (Δεσπότης) : Despot; “zorba”, “tiran”, “piskopos” ve “derebeyi” gibi anlamlara gelmektedir. Ortodokslukta ise bir dini bölge piskoposunun kendi bulunduğu bölgede otorite sahibi olduğunu gösteren bir unvandır.¹²

Diakonos (Διάκονος): Kelime Türkçede daha ziyade “Diyakoz” veya “Diakon” olarak bilinir. Diyakozlar için ayrıca “Rahip Diyakoz” anlamına gelen **İerodiakonos** (Ιεροδιάκονος) da kullanılır ve kelimenin başındaki “İeros”, onların rahip sınıfından geldiğini gösterir. Ortodoks kilise hiyerarşisinde en alt derecedeki rütbedir. “Diyakoz”dan sonraki rütbe “Presbiter” (*Presviteros*)liktir. Ortodoksluktaki en yüksek dini rütbe ise “Piskopos” dur.

⁴ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 211.

⁵ Hristu Cuvali, “İ Titularii tis Patriarhias tu apo İmru ke Tenedu Dimitriu tu A” *ΕΠΕΘΧ III*, Atina, 1994, s. 651.

⁶ *Yunanca Türkçe Sözlük*, s.114; *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 211; *A Patristic Greek Lexicon*, 240.

⁷ Stavridu, *Halki*,s. 236, 147, 151.

⁸ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 36; Stavridu, *Halki*, 59 vd.

⁹ Yunancada kelimeler erkek/ eril (*arseniko*), dişil (*thiloko*) ve yansız /nötr (*udetero*) olmak üzere üçe ayrılır. Biz burada “Ayios” kelimesinde olduğu gibi birkaç istisna dışında genellikle kelimelerin eril kullanımlarını vereceğiz. Zira Ortodokslukta ve Patrikhane hiyerarşisinde görev alanlar çoğunlukla erkeklerdir.

¹⁰ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 10.

¹¹ Stavridu, *Halki*,s. 242-246.

¹² Dimitriu B. Dimitraku, *Orthografikon Ermineftikon Leksikon*, Atina, 1969, s. 391.

Bunun dışında “Patrik”, “Metropolit” gibi vasıflar, değişik derecelerdeki unvan ve makamdırlar. HRO’daki öğrenciler daha öğrenci iken ruhbanlık mesleğine girebilirlerdi ve “diyakoz” olarak atama törenleri yapılırdı. Diyakozlar kendi içerisinde, “başdiyakoz”, “birinci ve ikinci diyakoz” olmak üzere üç dereceye ayrılır. Bunların dışındaki diyakozlar eşit dereceye sahiptirler.¹³

Efimerios (Εφημέριος) : Kelime cemaat, mahalle veya semt papazları için kullanılan bir isimdir.¹⁴

Episkopos (Επίσκοπος): Türkçe’de yaygın olarak kullanılan “Piskopos”un karşılığıdır. Kelime olarak “gözeten”, “kollayan” anlamına gelmektedir. Ortodoks Kilisesindeki en yüksek dini rütbedir. Patrikler, metropolitler ve başepiskopos/başpiskoposlar, piskopos rütbesine yükselmiş olan ruhaniler arasından seçilirler. Piskoposlarda bekar olmak şarttır.¹⁵

İera/ İeros (Ιερά / Ιερός)’ kelimesi, *kutsal, mübarek, mukaddes, aziz* gibi anlamlara gelmektedir.(Kelime hakkında “Okul Tarihi” adlı ilk bölümde bilgi verildi)

İerokirikas (Ιεροκήρυκας): Vaiz demektir. Vaizler kilise tarafından hıristiyanlığı anlatmak ve cemaati dini konularda bilgilendirmek üzere çeşitli yerlere görevlendirilirler. Vaizler, ruhbanlar arasından seçildiği gibi ruhban olmayanlar arasından da seçilip tayin edilebilirler.¹⁶

İfigitis (Υφηγητής) : Kelime anlamı itibariyle “Doçent” demektir.¹⁷ HRO da ilk dönemler bir nevi “yardımcı öğretmen” veya “asistan” şeklinde alt sınıflardaki öğrencilere ders veren daha üst sınıflardaki öğrencilerine verilen addır.¹⁸

İgumenos (Ηγούμενος) : “Manastır başrahibi”, “başkeşiş” anlamına gelmektedir. Bir manastırın idaresinden sorumlu olan papaz için kullanılır.¹⁹

İkumenikos (Οικουμενικός): Kelime, “evren”, “kainat”, “alem” anlamına gelen “ikumeni” (οικουμένη) isminin sıfat olarak kullanımıdır ve “evrensel” anlamına gelmektedir.²⁰ Kelimenin sonu sıfat olarak kullanıldığı isme göre (İkumenikos, İkumeniki, İkumeniko) şeklinde değişmektedir. Türkçe’de yaygın olarak “Ekümenik” şeklinde telaffuz

¹³ *ΘHE*, IV/1156 vd; *Yunanca Türkçe Sözlük*, s. 199,334; *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 355,609;. Kelimenin ilk dönem Hıristiyanlıktan günümüze kadar kullanımı ve değişik anlamları hakkında geniş bilgi için bkz. *A Patristic Greek Lexicon*, s. 352-354.

¹⁴ *Yunanca-Türkçe Sözlük*, 302.

¹⁵ *ΘHE*, VI/782; *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 514.

¹⁶ *A Patristic Greek Lexicon*, 670; *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 609.

¹⁷ *Yunanca Türkçe Sözlük*, s.780; *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 1408.

¹⁸ Stavridu, *Halki*,s. 247- 248.

¹⁹ *ΘHE*, VI/5-7; *A Patristic Greek Lexicon*, 601; *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 570.

²⁰ *Yunanca-Türkçe Sözlük*, 528.

edilmektedir.²¹ Bu gün Fener Patrikhanesi bunu, kendisine ait tarihi bir sıfat olduğu iddiasıyla kullanmaktadır. Buna karşın Roma’da bütün hristiyanları temsil ettiği iddiasıyla kendisini “Katolik” olarak tanımlamaktadır. Aslında Fener, tarihsel anlamdaki ekümenikliğin anlamını “Bağımsız Ortodoks Kiliselerin” ortaya çıkmasıyla yitirmiştir.²²

Kathigitis (Καθηγητής): Kelime, “Öğretim üyesi”, “hoca,” “profesör” anlamlarına gelmektedir. Yunanca da hem orta öğretim hem de yüksek öğretimdeki öğretmenler için aynı kelime kullanılmaktadır. Bayan öğretmenlere ise **Kathigtria** (Καθηγήτρια) denir.²³ HRO’da teoloji öğretmenleri için de “Kathigitis” kullanılırdı.²⁴

Kliros (Κλήρος) :Ruhban sınıfını, din adamlarını ifade eden bir terimdir. Ruhban sınıfından olmayan, halk, sivil, anlamına gelen **Laikos** (Λαϊκός), yani “Laik” kelimesinin karşıtı olarak kullanılır. Kliros’la aynı kökten gelen **Klirikos** (Κληρικός) da “Rahip” anlamına gelmektedir.²⁵

Mathitis (Μαθητής) : “Öğrenci”, “mürit”, “çömez” ve “havari”²⁶ anlamlarına gelmektedir.²⁷ Kelime İncillerde bir çok yerde değişik şekillerde geçmektedir.²⁸ HRO öğrencilerine de “Mathitis” denilirdi. Bu gün Yunanca da “Mathitis” daha çok orta öğretim öğrencileri için kullanılırken, üniversite öğrencileri için erkeklere **Fititis** (Φοιτητής), kızlar için de **Fititria** (Φοιτήτρια) denir.²⁹

Mitropolit (Μητροπολίτης): Türkçede “Metropolit” olarak bilinir. Metropolit, (metropolitlik seviyesindeki) büyük bir şehrin ya da belli bir bölgenin sorumlusu olan piskoposa verilen addır.³⁰ Metropolitlik, Patriklik ve başpiskoposluktan sonra üçüncü büyük idari makamdır. Büyükten küçüğe sıralama şöyledir; 1. Patrik, 2. Başpiskopos, 3. Metropolit. Mesela Kadıköy, Terkos (Tarabya), Adalar, Gökçeada-Bozcada, Efes vb. İstanbul

²¹ Bazı kullanımlarda ise Latince metinler esas alınarak kelime Türkçe “Ökümenik” şeklinde telaffuz edilmektedir. Kelime Latin değil Grek menşelidir ve başındaki iki harf “**OL**” (omigron ve yota) yanyana geldiklerinde Türkçe’deki “**I**” sesini vermektedir. Dolayısıyla kelimenin mutlaka orijinal telaffuzu tercih edilecekse “ökümenik” yerine “İkumenik” şeklinin daha doğru olacağı kanatindeyiz. Biz çalışmamızda Türkçe’deki yaygın kullanımı ile “Ekümenik” şeklini tercih edeceğiz.

²² Türkiyede çokca tartışılan bu konu hakkında farklı değerlendirmeler için bkz. Mehmet Çelik, *Fener Patrikhanesi’nin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri*, 31-73, 142-145; Macar, a.g.e., s. 269 vd.

²³ Dimitraku, *Orthografikon Ermineftikon Leksikon*, 720.

²⁴ *Kanonismos*, 1845, I/ 5. md.; Stavridu, *Halki*,s. 139, 335 vd.

²⁵ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 721, 776.

²⁶ Yunancada “Havari” için daha çok “Apostolos” (Απόστολος) kullanılmaktadır. Hz. İsa’nın 12 havarisi için de “Dodeka Apostoli” (Δώδεκα Απόστολοι) denilmektedir. *A Patristic Greek Lexicon*, 211-212.

²⁷ *ΘHE*, VIII/465-466.

²⁸ *Matta*, 10/ 24-25; *Luka*, 6/ 40.

²⁹ *Yunanca Türkçe Sözlük*, s. 794.

³⁰ *ΘHE*, VIII/1130-1131.

Başpiskoposluğuna bağlı metropolitler tarafından idaredilen birer Metropolitliklerdir. Bunlar da en üst makam olan Fener patrikhanesine bağlıdır.³¹

Monahos (Μοναχός), **Monahikos** (Μοναχικός): Her iki kelime de “keşiş”, “tek başına yaşayan”, “münzevi”, “manastır rahibi” demektir. Ortodoks kilisesinde ayrıca manastır keşişleri için “Rahip Keşiş” anlamına gelen **İeromonahos** (Ιερομόναχος) da kullanılır. “İeromonahoslar” hem keşiştirler, hem de rahip olmak için gerekli prosedürleri yerine getirmiş ve ruhban sınıfına dahil olmuş olan ruhbanlardır. “Monahoslar” ise ruhbanlığın gerektirdiği dini eğitimden geçmeden manastır yaşamına başlamış olan keşişlerdir.³²

Orthodoks (Ορθόδοξος) : Kelime olarak “doğru iman” anlamındaki “Ortodoksia”dan gelen bu ifade, bu gün Orthodoks Mezhebindeki hristiyanları tanımlamak için “Hristiyan Ortodokslar” (Χριστιανός Ορθόδοξος /Hristianos Orthodoksos) şeklinde kullanılmaktadır.³³

Patriarhis (Πατριάρχης) : Kelime olarak “kabile reisi”, “aile başkanı” gibi anlamlara gelir. Yahudilikte İbranilerin ataları olarak bilinen Hz. İbrahim, İshak ve Yakup için bu kelime kullanılmıştır. Türkçede “Patrik” olarak bilinir. Hristiyanlıkta ise Ortodoks Kiliselerde en yüksek dini makam olan “Patriklik” makamının sahibidir ve Patriklik seviyesindeki kiliselerin de başıdır.³⁴ Patrikler, piskopos rütbesindeki ruhaniler arasından seçilirler.³⁵

Patrikhane içinde **Patriarhiu** (Πατριαρχείο) denir. Ortodoks dünyasında Fener, İskenderiye, Kudüs ve Antakya Patriklikleri, “Tarihi Patriklidir”. Moskova, Bulgar, Sırp, Romanya ve Gürcistan patriklikleri ise sonradan patriklik seviyesine çıkarılmış olan “Ulusal Patriklikler”dir.³⁶

Presbiter / Presviteros(Πρεσβύτερος): Kelime “daha yaşlı” ve “evli papaz” anlamına gelmektedir. Yunanca’daki “vita” (β) harfi Türkçede “ve” sesini verdiği için bu kelimenin tam olarak Türkçeye karşılık gelen sesi “Presviteros”tur. Ancak Türkçede batı dillerinden geçtiği şekliyle yaygın olarak “Presbiter” şeklinde kullanıldığı için bizde bunu tercih edeceğiz. Presbiter, Ortodoks Kilise hiyerarşisinde “diyakoz” ile “piskopos” arasındaki bir rütbedir.³⁷ Evli olan ruhbanlar, diyakozluktan sonra ancak Presbiterliğe kadar yükselebilmekte, piskopos

³¹ Macar a.g.e., 28.

³² *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 609, 867.

³³ Yunanca Türkçe Sözlük, s. 539.

³⁴ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 1042.

³⁵ Fener Patrikhane tarihinde zaman zaman piskopos olmayan, hatta ruhban olmadığı halde (laik) Patrik seçilenler de olmuştur. Patrikhane tarihinde doğrudan siviller (laikler) arasından patrik seçilenlerin sayısı altıyı bulmaktadır. Macar – Benlisoy, *Fener Patrikhanesi*, s. 29.

³⁶ Macar, a.g.e., 24.

³⁷ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 1122.

olamamaktadırlar.³⁸ Bu kelimeyle bağlantılı olarak kullanılan bir başka unvan da “*başpapaz, başpresbiter*” anlamına gelen **Protopresviteros** (Πρωτοπρεσβύτερος) dur.

Proigumenos (Προηγούμενος) : Faal olarak bir manastırda “İgumenos” adıyla idarecilik yapan kişiden önceki idareciye verilen isimdir. Hali hazırdaki “İgumenos”un selefi konumunda olan sabık yöneticidir.³⁹

Proistamenos (Προϊστάμενος): “*Sorumlu*”, “*idareci*”, “*yönetici*”, “*müdür*” “*şef*”, gibi anlamlara gelmektedir.⁴⁰ Kilise hiyerarşisinde ise daha çok bir yerdeki yerel cemaatin sorumlusu, idarecisi için kullanılmaktadır.⁴¹

Protosaltis (Πρωτοψάλτης): Kilisede ilahi söyleyenlerin başı, şefi anlamında kullanılır ve “*baş muganni*”, “*baş ilahici*” demektir. Patrikhanenin baş mugannicisine ise “*daha büyük, hakim, egemen*” anlamına gelen “*Arhon Protosaltis*” (Αρχων Πρωτοψάλτης) denir.⁴²

Protosingelos (Πρωτοσύγκελλος) : Piskopos yardımcısı, yüksek rütbeli papaz demektir. Bulunduğu yerdeki metropolite vekalet eder ve onun adına idari işleri yürütür. Türkçe kaynaklarda “*patrikhane kaymakamı*”⁴³ da denen Patrikhanenin idari amiri olan din adamıdır.⁴⁴ Bu unvan, sadece Fener Patrikhanesine ait Protosingeloslar için “**Megas Protosingelos**” (Μέγας Πρωτοσύγκελλος) şeklinde kullanılır.

Sholarhis (Σχολάρχης) : Okul müdürü demektir. HRO’daki müdürler için genel de “*sholarhis*” denilmiştir.⁴⁵ Bununla birlikte nadiren “*yönetici*”, “*müdür*” anlamına gelen **Diefthintis** (Διευθυντής) de kullanılmıştır. Müdür yardımcısına ise **İpodieftintis** (Υποδιευθυντής) denilmektedir.⁴⁶ Selanik ve Atina İlahiyat Fakültelerinin yöneticileri için de “*Dekan*” anlamında **Kosmitoras** (Κοσμήτορας) kullanılmaktadır.⁴⁷

2. Heybeliada Ruhban Okulu Müdürleri

Burada okul müdürlerinden söz ederken kısaca onların biyografilerine yer verilecektir. Zira bu isimler (önceki bölümlerde de görüldüğü gibi) çalışmamızın bir çok yerinde sık sık

³⁸ Örnek olarak HRO öğretmeni Yeorgios Anastasiadis / Anastasios. Bkz. Stavridu, *Halki*,s. 361.

³⁹ *Yunanca Türkçe Sözlük*, s. 620.

⁴⁰ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 1134.

⁴¹ Stavridu, *Halki*,s. 260, 262, 266...

⁴² *Yunanca Türkçe Sözlük*, s. 634.

⁴³ Patrikhanenin idari amiri olan Protosingellos, aynı zamanda Patrikhanenin kolluk yetkisini de yerine getirirdi. Yetkileri 1839 Tanzimat Fermanı ile azalmakla birlikte hapsedme veya iplikhaneye çalışmaya gönderme yetkisi 1877’e kadar sürer. Ayrıca elli sopya kadar ceza verme hakkı da vardı. Bu cezalar Patrikhanenin “*Klitiraslarınca*” (Türkçede ‘Kavas’ olarak bilinir, Patrikhanenin ve tüm piskoposlukların sivil hizmetlilerine verilen addır) Patrikhane önünde icra edilirdi. Benlisoy-Macar, a.g.e. s. 37-38, 153.

⁴⁴ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, 1162.;Benlisoy-Macar, *Fener Patrikhanesi*, 154.

⁴⁵ *Kanonismos tis Halkis 1845*, I. Bölüm, 5. madde.

⁴⁶ Stavridu, *Halki*,s. 69, 77.

⁴⁷ Stavridu, “İ Theologiki Sholi tu Aristoteliiu Panepistimiu Thessalonikis ke to İkumenikon Patriarhion” *Orthodoksia*, II. Dönem, Yıl 4, sayı 4, s. 453, Selanik, 1997.

geçmektedir. Her ismin geçtiği yerde ayrı bir dipnotla sözkonusu şahıs hakkında bilgi vermek yerine, bu şekilde vereceğimiz kısa biyografilerle okul müdürlerini tanıtmış olacağız. Bir sonraki alt başlıkta öğretmenlerden bahsederken de yine aynı usulu takip edeceğiz.⁴⁸ Okul müdürlerine geçmeden önce kısaca HRO'daki müdürlerin seçimi, müdürlerde aranan asgari şartlar ve okul müdürlerinin görevlerinden söz etmek istiyoruz.

Okul Müdürü (*Sholarios*) olarak tayin edilecek kişi en azından arhimandrit unvanına sahip bir ruhani olmalıdır. Bunun dışında daha üst makamlardan, genelde metropolit seviyesindeki piskoposlardan da müdürlüğe tayin edilen kişiler olmuştur. Geleneğe göre okul müdürü genelde evlenmemiş olan okulun teoloji öğretmenleri arasından tayin edilirdi.⁴⁹ Müdürün teoloji diplomasına sahip, erdemli, iyi ahlak sahibi ve kabiliyetli olması da aranan diğer özelliklerdendi. Müdür, Okul Mütevellisinin tavsiyesi ile Patrik ve Kutsal Sinod tarafından seçilirdi.⁵⁰

Okul, doğrudan Patrikhaneye ve Kutsal sinoda bağlı olduğundan,⁵¹ okul müdürü de Kutsal Sinod'a bağlı olarak görev yapar.⁵² Müdür, okulla ilgili ihtiyaçları, varsa bir takım sıkıntıları, Kutsal Sinod tarafından oluşturulan ve üyeleri de başrahiplerden olan komisyona iletir ve okulla ilgili meseleler bu komisyon tarafından ele alınır.⁵³ 1871'de Okul Mütevelli heyetinin oluşturulması ile birlikte mütevelli de okulun idaresinde söz sahibi olmaya başlar. Bundan böyle okula dair sorunlar okul müdürü, okul mütevellisi ve Kutsal Sinod'la birlikte ele alınmaya başlanır.⁵⁴

HRO müdürleri öncelikle, okul yönetmeliğinde belirtilen şekliyle okulun yönetim, eğitim öğretim işlerinden ve bunların takibinden birinci derecede sorumludurlar. Okul müdürü aynı zamanda "Okul Öğretmenler Derneği"nin de başkanı sayılır ve düzenli olarak yapılan toplantılara başkanlık eder. Aynı şekilde müdür, birlikte çalıştığı meslektaşları olan öğretmenlerin, ruhbanların, papazların, rehber öğretmenlerin, okul kütüphanecisinin, okul idari sekreterinin, okul muhasebecisinin ve alt tabakadaki diğer personelin de amiri konumundadır. Bu nedenle onların çalışmalarını da yakından takip eder.⁵⁵ Görevlerini ihmal eden, her ne şekilde olursa olsun eğitim öğretimin yapılmasını engelleyen veya

---

⁴⁸ HRO mezunu olup okulda Müdür ve öğretmenlik yapanların dışında önemli gördüğümüz bazı şahsiyetleri (Patrikler, metropolitler vb.) bir sonraki bölümde "Mezunlar Bölümünde" işleyeceğiz.

⁴⁹ Stavridu, *Mia Sinoptiki Theorisis*, 36-37.

⁵⁰ *Kanonismos tis Halkis 1903*, V / 16 md.

⁵¹ *Kanonismos 1845*, I/7 md.; *1903*, II / 2,3 md.

⁵² *Kanonismos, 1845*, I/5 md.

⁵³ *Kanonismos 1845*, I/7-8 md.

⁵⁴ Okul Mütevellisinin konumu 1903 nizamnamesinin ikinci bölümünde (5-12 md) de açıkça belirlenmiştir.

⁵⁵ Okulun ilk nizamnamesinde belirtildiği şekliyle müdürün eğitim ve öğretimle ilgili vazifleri için bkz. *Kanonismos, 1845*, XV / 1-9. md.

yönetmeliklere aykırı davranan öğretmen ve personeli uyarır ve bunları düzenli olarak okul mütevellisine bildirir.⁵⁶ Müdür, Ortodoksluk açısından önemli sayılan günlerde, okulun açılış ve mezuniyet törenlerinde umuma hitaben vaazlar verir, günün anlam ve önemine dair konuşmalar yapar.⁵⁷

1844’de teoloji okulunun kuruluşundan itibaren manastırın başrahipleri, başrahiplik makamıyla birlikte Okul Müdürü olarak da görev yapmaya başlarlar, ayrıca okulda derslere de girerler. Okulun açılmasından sonra okulun yönetimini ve giderlerini üstlenen Patrikhaneyi bu metropolit-müdürler temsil ederler. Okul müdürlerinden başarılı olanlara “Stavropolis Metropolit”⁵⁸ makam ünvanı verilir.⁵⁹

Aşağıda biyografileri incelerken de değineceğimiz gibi bazen Okul müdürlerine yahut öğretmenlerine Rus ve Yunan devletleri tarafından “Devlet Nişanları”nın verildiğini görmekteyiz. Osmanlı arşivlerindeki bir belgede de, 1892’de “Devlet-i Aliyye tebasından ve Rum Cemaatinden sabık Papaz Mektebi Müdürü Payaneo Dorvi Efendi” adlı birisine iftihar madalyası verildiğinden bahsedilmektedir.⁶⁰ Ancak bu ismin tam olarak hangi müdüre ait olduğunu belirleyemedik. Belgede “sabık Müdür” denildiğine göre bu kişinin 1892’den önce bu görevi yapmış biri olduğunu anlıyoruz.

Cumhuriyet döneminde kimi zaman okul müdürlerinin ataması İstanbul İl Milli Eğitiminden geri döner. Örneğin 1932’de Aleksandros Zotos’un okul müdürlüğü ataması İl Milli Eğitimi tarafından onaylanmaz, onun yerine başkası seçilir.⁶¹ 1951 yılındaki yeni yönetmelikte belirtildiği şekliyle müdürler, okulda çalıştırılacak öğretmen ve memurları Özel Okullar Yönetmeliğine uygun olarak seçer ve Valiliğe iletirler. Müdür personelden birinin vazifesine son vermek durumunda kalırsa, ya da öğretmen herhangi bir sebeple (hastalık, ölüm, askerlik vb) görevden ayrılırsa bunları da gerekçeleri ile birlikte Valiliğe bildirir. Resmi makamlarla ilgili yazışmaları ve evrakları takip eder. Müdürün okulda olmadığı zamanlarda seçeceği bir öğretmen ona vekalet eder. Yeni yönetmelikte öncekilerden farklı olarak okulda lise ve teoloji bölümleri için iki ayrı sorumlu müdürtayin edilir.⁶²

---

⁵⁶ *Kanonismos 1903*, V/ 20 md.

⁵⁷ *Kanonismos 1903*, V/22-23. md.

⁵⁸ Bu unvan, HRO’nun yanı sıra aynı adada bulunan “Heybeliada Ticaret Okulu” ile Fenerde’ki “Mektebi Kebir”in (bu günkü Fener Rum Lisesi) müdürlerine bir gelenek halinde verilen şeref unvanlı bir Metropolitlik payesidir. 1965’den sonra Stavropolis Metropolitliği unvan olmaktan çıkartılıp faal bir Metropolitlik derecesine yükseltilir ve Sinod üyeleri arasında yerini alır. Stavridu, *Halki*,s.64, 330.

⁵⁹ Stavridu, *Halki*,s. 330.

⁶⁰ *BOA. İ.DH.* 1279/ 100655, 22 Zilkade 1309 / 17 Haziran 1892.

⁶¹ Stavridu, *Halki*, s. 303

⁶² *HRO Yönetmeliği 1951*, 8,9,11,16. maddeler.

2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Burada okul müdürlerinin tamamının listesi (geçici veya kısa süreli görev yapanlar da dahil) kronolojiye uygun olarak, unvanları ve görev yaptıkları süreleri ile birlikte zikredeceğiz. Ardından önemli gördüğümüz bazı okul müdürlerinden biraz daha geniş olarak bahsedeceğiz.⁶³ Osmanlı Dönemi okul müdürleri şunlardır:

1. Konstantinos Tipaldos. Arhimandrit, Stavrupolis Metrop., 1844- 1864.
2. Filotheos Vriennios. Arhimandrit, 1863.
3. Anthimos Mihail. Preslava Metrop., a. 1863-1864; b. 1865- 1867.
4. Nikiforos Glikas. Arhimandrit, 1864- 1865.
- Anthimos Mihail. Preslava Metrop. (İkinci kez), 1865- 1867.
5. Yermanos Grigoras.a.1865-1869; (Anthimos Mihail'le beraber) b.1877- 1898.
6. Spiridon Vretos. Başrahip, 1869 – 1870.
7. Vasilios Asteriu. Ahyolu Metrop. a.(Geçici), 1870-1872; b. 1873- 1876.
8. Grigorios Fotinos. Arhimandrit, 1872- 1873.
9. İoannis Anastasiadis. Arhimandrit (Geçici), 1863.
- Vasilios Asteriu. Ahyolu Metrop. (İkinci kez), 1873- 1876.
10. Grigorios Zigavinos. Arhimandrit (Geçici), 1876-1877.
- Yermanos Grigoras. Arhimandrit (İkinci kez), 1877- 1898.
11. Mihail Kleovulos. Arhimandrit (Geçici), 1898.
12. Apostolos Hristodulu. Arhimandrit, Stavrupolis Metrop., 1898- 1906.
13. İoannis Evstratiu. Arhimandrit (Geçici), a. 1906; b. 1922.
14. Irineos Padoleodos. Arhimandrit, Demirhisar Metrop., 1906- 1907.
15. Yermanos Strinopulos. Arhimandrit, Silifke Metrop., 1907-1922.
- İoannis Evstratiu. Arhimandrit, (Geçici, ikinci kez), Mayıs- Temmuz 1922.
16. Vasilios Stefanidis. Diyakoz (Geçici), Temmuz 1922.
17. Pantoleon Komninos. (Geçici), Temmuz 1922 - 19 Nisan 1923.
18. Vasilios Antoniadis. (Geçici), Nisan – Kasım 1923.⁶⁴

Yukarıda geçici olanlar da dahil olmak üzere Osmanlı döneminde toplam on sekiz kişi HRO müdürü olarak görev yapmıştır. Bu kişilerden Konstantinos Tipaldos, Spiridon Vretos, Grigorios Fotinos ve Pantoleon Komninos olmak üzere sadece dört kişi HRO mezunu değildir. (Bu dört kişiden Konstantinos Tipaldos hariç diğer üç kişi sadece birer yıl bu görevi

⁶³ Bu listede ismi müdür olarak geçen, ancak daha çok okulda öğretmen olarak ön plana çıkmış olan geçici müdürlerin biyografilerine öğretmenler başlığı altında yer verilecektir.

⁶⁴ Okul müdürleri ile ilgili karşılaştırmalı bir zaman tablosu için bkz. Aristidi Pasadeu, *Halki İstoria, Arhitektoniki*, s.207; Stavridu, *Halki*,s. 59-60.

yürütmüşlerdir) Geriye kalan on dört kişinin tamamı HRO'dan mezun olmuş ve daha sonra gerek müdür ve gerekse öğretmen olarak okulda önemli görevler üstlenmişlerdir.

1.Konstantinos Tipaldos (1844-1864) (Arhimandrit, Stavrupolis Metrop.)

Konstantinos Tipaldos İakovatos, 17 Şubat (veya 20 Kasım) 1795'de Liksurion / Kefallinias(Yunanistan)'da doğar. 1817'de diyakoz olur. Venedik Rum Ortodoks toplumunda Kilisede ilahici olarak çalışır, aynı zamanda orada bulunan “Flagginanon” okulunda öğretmenlik yapar. İbranice, Fransızca ve İtalyanca bilen Tipaldo, 1824'de Kefallinian papazlığına, 1826'da Kerkira vaizliğine atanır. Aynı yıllarda akademik faaliyetlerde bulunmak üzere *Gilford* tarafından 1824'de kurulmuş olan İonya Akademisine geçer. Burada; 1826-1839 İlkokul öğretmeni, 1826-1839 Teoloji profesörü, 1833-1839 Papaz Okulu yöneticisi, 1837-1839 Rektör olarak bulunur. 1839'da memleketi Kefallinian'a döner. O dönem burası İngiliz hakimiyeti altındadır. Kendisi dindar bir Ortodoks olduğu için şüpheli addedilerek Strofada'ya sürülür. (1840 -1841) 12 Ekim 1842 de Kefallinia metropolitliğine seçilir. 17 Mayıs 1843 İstanbul'a gelen Tipaldos, (muhtemelen) patrikhane kilisesinde vaizliğe başlar.⁶⁵

1844 yılında HRO kurulduğunda Patrik Yermanos IV ve Kutsal Sinod tarafından okulun ilk müdürü ve aynı zamanda teoloji ve felsefe öğretmeni olarak tayin edilir. Dogmatik, Papazlık Eğitimi, Ahlak, gibi değişik dersler verir.⁶⁶ 1845'de “arhimandrit” olur, 1848'de kendisine Stavrupolis Metropolitliği şeref unvanı verilir. 1850 yılında Yunanistan Kilisesinin bağımsızlığını onaylayan kutsal sinodun üyeleri arasında yer alır. Yunan Kilisesinin bağımsızlığının onaylanabilmesi için bir takım şartları belirlemek üzere toplanan komisyonda da bulunur. 1862 yılında Yunanistan tarafından Yunan Krallığı nişanı verildi. Tipaldo, 1865'de sağlık sorunları nedeniyle okuldan ayrılır.⁶⁷ Ömrünün kalan kısmını Kefallinias'da (Yunanistan) geçirir ve 1867'de ölür.⁶⁸

HRO'nun ilk müdürü olan Tipaldo hayatını eğitime adanmış ve okul çevresi tarafından saygıyla anılmış bir isim olmuştur.⁶⁹ O ilk Yunan Ortodoks teoloji okulu olan İonya Akademisinin Teoloji Okulunda, modern anlamda teoloji okutan ilk Yunanlı Ortodoks teoloji hocasıdır. Tipaldo arkasında bir hayli eser bırakır, bunların çok az bir

---

⁶⁵ Stavridu, *Halki*,s. 63.

⁶⁶ Döneminde okuldaki olaylar için “HRO Tarihi” adlı bölüme bakınız..

⁶⁷ Okul müdürlüğü sırasında HRO'da meydana gelen olaylar için bkz. “I. Bölüm HRO Tarihi”

⁶⁸ Stavridu, *Halki*,s. 64

⁶⁹ Filadelfias Emilianu, “Sintomos İstoriki Episkopisis (1844-1944)” *Orthodoksia*, 19/1944, 304-305.

kısmı yayımlanır, geri kalanları ise yayımlanmamış olarak Liksurion'daki ailesinde kalmıştır.⁷⁰

Tipaldo'nun yayımlanmış eserlerinden bazıları şunlardır; *Logos Panigirikos is osion Yerasimon ton Prostatin Kefallinias*, (Kefalliniaslı Aziz Yerasimos Anısına Kutlama Konuşması)Venedik,1823; *Katihisis Orthodoxu Hristianikis Pisteos*, (Hıristiyan Ortodoks İnancının Öğretimi), Kerkira, 1829; *Akolovthia Fotiu Patriarhu Kpoleos*, (İstanbul Patriği Aziz Fotios) İstanbul, 1848(Eser, İoannu N. Karmiri tarafından gözden geçirilerek 1951'de Atina'da yeniden basılır); *İ Eklisia Apenanti tu Papa ke tis kata ton XVI. Eona Metarrithmiseos*, (16. yüzyıl Reform Hareketleri döneminde Papa Karşısında Kilise) İstanbul,1851. Ayrıca yazarın yayımlanmamış vaazları da bulunmaktadır.⁷¹ Tipaldo'nun görev yaptığı zamanlarda (1844-1864), başta Patrikler olmak üzere değişik yerlerdeki Ortodoks din adamları ile okul müdür sıfatıyla yapmış olduğu yazışmaları ve mektupları da yakın zamanda (1985-2001) üç cilt halinde Atina'da yayımlanır.⁷²

2. Filotheos Vriennios (1863) (Arhimandrit)

1833 yılında İstanbul'un Tatavla (şimdiki Kurtuluş) semtinde doğar. HRO'da diyakoz olup "Filotheos" adını alır. 1855 /1856 okuldan mezun olur. Yeorgiu Zarifi'nin mirasından verilen bursla eğitim için Almanya'ya gider. Burada (1856-1861) Laypzig, Berlin ve Münih Üniversitelerinde felsefe ve ilahiyat eğitimi alır.

HRO'da kısa süreli idarecilik görevinde bulunur. Okulda daha çok öğretmen olarak görev yaptığı dönemlerde (1861- 1867) muhalif görüşleri ile ön plana çıkar. Kilise Tarihi, Tefsir Bilimi gibi dersleri okutur. 1863'de *Presbiter*'liğe atanır. 1963'de müdür Konstantinos Tiplado'ya yardımcı olmak üzere okula idareci olarak tayin edilir. Vriennios o zamanlar okuldaki özgürlükçü, liberal grubun düşünce lideri olarak gözüktür. Bu düşünceleri ile de aynı zamanda öğretmeni olan muhafazakar grubun lideri Konstantinos Tipaldo'nun karşısında yer alır. Okuldaki teoloji çalışmalarının Alman eğitim metoduna göre yapılması taraftarıdır. Papazların kılık kıyafeti, taktıkları papazlık baş örtüsü gibi konularda da farklı düşüncelere sahiptir. Mesela o okul tarihinde, papaz elbisesinin altına ilk kez pantolon giyen, Papazların taktığı başörtüsünü çıkararak kişi olarak bilinir⁷³

⁷⁰ Stavridu, *Halki*,s. 65.

⁷¹ Yazarın tüm eserleri için bkz. Stavridu, *Halki*,s. s. 66-67; *Halkis Simpliroma*, 51.

⁷² Yeoryiu Δ. Metallinu - Varvaras Kaloyeropulu.Metallinu, *Arhion tis Theologikis Sholis tis Megallis tu Hristu Ekkliasias,- İeras Theologikis Sholis Halkis- Sholarhia Mitropolitou Stavrupoleos Konstantinu (Tipaldu-İoakovatu)*, 1844-1864. I-III. Atina 1985 -2001.

⁷³ Stavridu, *Halki*,s. 70.

1867-1875 arasında Fenerdeki Büyük Patrikhane Okulunda idarecilik yapar. Bu arada İstanbuldaki Rum okulları ve dernekleri ile ilgili değişik komisyonlarda farklı görevlerde bulunur. Yunan hükümeti tarafından “Yunan Krallığı Nişanı” verilir. 1872 yılında Bulgar sorunu ile ilgili Fenerdeki büyük oturumda da hazır bulunur. 1875’de Serez,1877’de İzmit Metropolitliğine seçilir ve 1910 yılına kadar bu makamda kalır. Taşrada bulunan okulların ve kiliselerin yeniden kurulması ve iyileştirilmesi ile yakından ilgilenir. 1877-1884, 1894-1896, 1904-1910 yıllarında olmak üzere üç kez patrikhane sinodunda görev yapar. Patrikhanenin en etkin kişilerinden biri olarak zamanındaki diğer kiliselerle ilişkiler, kiliseler arasındaki ayrılık sorunları, manastır sorunları ile ilgili toplantılara aktif olarak katılır. (1880 Romanya, 1896 Rusya) Patrikhane temsilcisi olarak Rusya İmparatoru Nikolau II’nin taç giyme töreninde bulunur. Dönemindeki İoakim taraftarları ile karşıları arasındaki mücadelelere şiddetli bir “*Antiioakim*” taraftarı olarak yer alır.⁷⁴ 1917 yılında HRO’da ölür ve okulun avlusuna defnedilir.⁷⁵

Filotheos, bilimsel çalışmaları ile de ön plana çıkmış bir isimdir.Yazıları Patrikhanenin resmi yayın organı olan *Ekklesiastiki Alithia* da ve diğer dergilerde yayınlanır. Fenerdeki hiyeroglifler ve kilise babaları üzerine yaptığı çalışmalarını önemlidir. Bu konularda yayınlanmış olan bu eserlerin bir kısmı yurt dışında ödüllendirilir. Kendisine Atina (1878) ve Edinburg (1884) Üniversiteleri tarafından fahri doktora unvanı verilir.⁷⁶

Eserlerinden bazıları şunlardır: *Gnome peri tis Diakonias tu Amvonos*, (Vaaz hizmetleri ile ilgili düşünceler (Fransızcadan tercüme,1855); *Ekthesis peri tis Katastaseos tis Megalis tu Genus Sholis*, (Büyük Patrikhane Okulu ile İlgili Raporlar) İstanbul, 1867-1875; *Peri tis Didahis ton Dodeke Apostolon...* (On iki Havarinin Öğretileri Hakkında) İstanbul, 1883; “Papa Leontos XIII. Evkikliu Epistolis Eleyhos”, (Papa 13. Leon’un Yayınladığı Genelge hakkında), “*Vraheia Diasafisis peri ton en ti Mikra Asia Diamartiromenon İrapostolon*” (Anadoludaki Protestan Misyonerler Hakkında Kısa Bir Açıklama), *Eklessiastiki Alithia* İstanbul, 1(1881).⁷⁷

3. Anthimos Mihail (a. 1863-1864; b. 1865- 1867) (Preslava Metrop.)

Bulgar kökenli olan Anthimos Mihail (Mihailof) Kırklareli’nden’dir. Aynaroz Dağında keşiş olarak bulunur.1844’de girdiği HRO’dan 1848’de “diyakoz” olarak mezun olur. Okulun ilk dört mezunundan birisidir. Patrik Yermanos zamanında hem temsilci hem

⁷⁴ A.g.y.,s.70-71

⁷⁵ A.g.y.s. 73-74.

⁷⁶ A.g.y.,s.71.

⁷⁷ Daha geniş bilgi için bkz. Stavridu, *Halki*, s. 74-75.

de eğitim için Rusya'ya, Moskova Teoloji Akademisine gönderilir. 1858'de HRO'da Slavca öğretmenliğine başlar, 1861'de Preslava Metropolitliğine seçilir.⁷⁸

Filothéon Vriennion'un ardından 1863-1864 yıllarında Konstantinos Tipaldo ile birlikte okulda idarecilik (müdür yardımcısı) görevinde bulunur ve aynı zamanda Slavca öğretmenliğine de devam eder. Anthimos'la aynı dönemlerde sınıf arkadaşı ve HRO'dan meslektaşı olan Nikiforos Glikas'la zıt düşüncelere sahiptir.⁷⁹ Nikiforos Glikas, Anthimos'tan bahsederken onun okulun sorunlarına ve Fener'in organizasyonlarına karşı ilgisiz olduğunu, görevini suistimal ettiğini, bu nedenle de okul mütevelliisi ile bir takım sorunlar yaşadığını, sorumluluklarını yerine getirmesi ve okuldaki aksaklıkları gidermesi konularında uyarıldığını söyler. Okul müdürlerinden Nikiforos Glikas, Vretos ve Fotinos'un Fenerlilerle ilişkileri pek de iyi olmamıştır. Buna karşın Preslava Metrop. Anthimos, Ahyolu ve İzmir Metrop. Vaslios ve Yermanos Grigoras'ın Fenerlilerle araları daha iyidir.⁸⁰

13 Nisan 1868 Vidin Metropolitliğine atanır. O zamanlar diğer Bulgar kökenli piskoposlarla birlikte Fener Patrikhanesine karşı olan hareketlere destek olmakla itham edilir. Kendisi Bulgar eksarhlığına seçilir. 13 Mayıs 1872'de Patrikhane Anthimos'un eksarhlığını kabul eder. Kutsal ve Aziz Sinod Bulgarların ayrılık taleplerini görüşmek üzere Fener Patrikhanesindeki sinoda davet edilir ve 16 Eylül 1872'de diğer Bulgar Papazlarla birlikte "*shismatik*" (ayrılıkçı) olmakla suçlanır. Bulgarlar Nisan 1877'de Anthimos'u eksarhlıktan uzaklaştırırlar ve Loftsu İosif'i onun yerine seçerler. Anthimos Anadolu'ya sürülür, 1888'de, ölümüne kadar da Vidin Metropoliti olarak kalır.⁸¹

4. Nikiforos Glikas (Eylül 1864- Eylül1865) (Arhimandrit)

Nikoforos Glikas, 1819'da Gökçeada'nın Bademli (Eski adıyla Glikli) köyünde dünyaya gelir. 1848'de diyakoz olur. Teoloji okulunda bir yandan öğrenci olarak derslere devam ederken öte yandan da "ifigitis" (doçent /asistan) olarak daha alt sınıflara cebir, tarih, aritmetik, geometri, fizik, siyasi coğrafya ve Yunanca dersleri verir. 1849 yılında okuldan mezun olur.⁸²

---

⁷⁸ Stavridu, *Halki*,s.76.

⁷⁹ Vasiliu Stefanidu, *Ekklesiastiki İstorka*, Atina 1978. s. 730,

⁸⁰ *A.g.y.*,s. 77-78.

⁸¹ *A.g.y.*,s. 78.

⁸² Stavridu, *Halki*,s. 80-81.

Glikas HRO’da, İskenderiye Patrikliğine bağlı papaz okulunda, Aynarozdaki bir okulda öğretmenlik ve idarecilik yapar.⁸³ Patrik Kirillos VII tarafından Nikiforon Glikan ve beraberindeki iki arkadaşı ile birlikte din adamları arasında baş gösteren huzursuzluğu gidermek üzere Girit’e gönderilir. Daha sonra Atina, Paris ve Strazburg gibi değişik Avrupa şehirlerinde bulunur. 1864-1865’de HRO’da ikinci defa müdürlük yapar. Okulda Dogmatik, Pimantik, Dini Ahlak ve Tarih okutur.⁸⁴

Glikas 1872 yılına kadar okulda öğretmen olarak kalır ve aynı yılın Temmuz’unda istifa eder. İstifasının sebebi okul müdürü Ahyolu Metrop. Vasiliu’nun (müdürle beraber İlia Tantalidu ve İoannu Anastasiadu da aynı gruptadırlar) Bulgar itizaline karşı olan ılımlı yaklaşımıdır. Bir süre Heybeliada Ticaret okulunda da idarecilik görevinde bulunur. 1873’de İmroz, 1881’de Mithimnan’a Metropolitliğine atanır. Daha sonra Kutsal sinod üyeliği İstanbul Rum filoloji derneği üyeliğinde bulunur. O, sahip olduğu görüşleri ile İoakim taraftarı grup arasında yer alır. Glikas Şubat 1896 yılında ölür.

Onun, 19. yüzyılın ikinci yarısını kapsayan önemli olaylara ilişkin kendi gözlemlerini aktardığı “*Viyografia ke İmerologion*” (Biografi ve Günlük) (Atina, 1907) adlı iki ciltlik bir çalışması vardır. Eser, zamanındaki patrikhane sorunları, başta Bulgar sorunu olmak üzere bağımsız kiliselerle ilgili yapılan görüşmeler, çeşitli toplantılar vb. dönemin belli başlı olayları için önemli bir kaynaktır.⁸⁵ Bunun dışında dönemin *Ellinikos Filologikos Sillogos (1861-1921)*, *EA(1880-1923)* vb. yerlerde yayımlanmış çeşitli makaleleri bulunmaktadır.⁸⁶

5. Yermanos Grigoras, (a.1865-1869; b. 1877- 1898.)

1832’de Kapadokya bölgesinde doğar. 1848-1855 yıllarında HRO’da okur, öğrenci iken, 1854’de diyakoz olur. İki yıl okulda Kilise Tarihi, Pimantik, Kilise Hukuku Yunanca ve Latince dersleri okutur. Bu arada Presbiter ve arhimandrit olur. Okul müdürü K. Tipaldonun güvenini kazanır. 26 yaşında iken Kudüsdeki Papaz okuluna⁸⁷ idareci ve öğretmen olarak tayin edilir. Bu okulda 4 yıl görev yaptıktan sonra 1862’de İstanbul’a döner. Bulgar itizali sırasında patrikhane komisyonu üyesi olarak bulunur. Aynı şekilde 1865’de Romanya Kilisesi ile ilgili oluşturulan komisyonda da üye olarak katılır. HRO’daki ilk müdürlük görevi 1865-1869 yılları arasında olur.⁸⁸

Yermanu Grigoras 1869’da kiliseden aldığı izinle yurt dışına çıkar, iki yıl (1869-1871) Atina’da, beş yılda İsviçre’nin başkenti Cenevre’de ve Paris’de kalır. Buralarda

⁸³ A.g.y., s. 81-82.

⁸⁴ A.g.y,s. 83-84.

⁸⁵ A.g.y., s. 85-86

⁸⁶ Tüm eserleri için bkz. Stavridu, *Halki*, s.87; *Halkis Simpliroma*, 51-52.

⁸⁷ 1855 -1909 arasında faaliyet gösteren bu okul için bkz. “Giriş” Bölümü.

⁸⁸ Stavridu, *Halki*,s. 91-92.

kaldığı yıllarda (1871-1876) daha çok kütüphane çalışmalarında bulunur, kendini tamamen teoloji ve eğitim konularında inceleme ve araştırmalara adar. Kendi kitabında Avrupa macerasından bahsederken Batının ve özellikle Fransa'nın içinde bulunduğu ahlaki kirlilikten bahseder ve bunlara karşı “adeta bir çin seddi gibi nasıl karşı durduğunu” anlatır.⁸⁹

Grigoras 1876'da İstanbul'a döner ve 1877'de HRO'da müdür olarak göreve başlar. Onun bu ikinci müdürlük dönemi 1897'ye kadar, tam yirmi yıl sürer. Daha önce yapmış olduğu okul müdürlüğü görevlerine göre bu sefer daha olgun bir çağda bu vazifeyi üstlenmiştir. O disiplinli, katı ve sert tabiatlı bir kişiliğe sahiptir. Onun müdürlüğü döneminde okul derslerinin sekiz yıla çıkarılması, 1894'deki büyük deprem ve ardından yaşanan toplu istifalar döneme damgasını vurur.⁹⁰ Grigoras, İoakim'in ilk patriklik döneminde barışçı bir ilişki içerisinde olmaya çalışır, “*Antiioakimciler*”le bir uzlaşma sağlar.⁹¹ 1889'da Yermanos Grigoras'a ve okuldan bir öğretmene Yunanistan tarafından bir devlet nişanı verilir ve bunun kabulü için de Babıali'den izin talebinde bulunulur.⁹²

1897-1898 eğitim yılının başında öğretim kadrosunun gövdesini oluşturan ve okul müdürü Yermanos'un muhalifi olan öğretmenlerden sekiz kişi istifa etmesiyle gelişen olaylar akabinde müdür Yermanos'da istifa etmek durumunda kalır. Bu ayrılıklar ve çekişmeler kişisel çıkar kavgaları ve hırstan ziyade uzun süredir okulda devam eden muhafazakarlarla yenilikçilerin mücadelelerinin bir sonucu olarak görülür. Grigora'nın hayatının sonları sıkıntılı geçer. Bir süre Midilli Metrop. Kirillu'nun yanında, daha sonra ise Patrik Fotios'un davetiyle İskenderiye'de onun yanında kalır. 23 Ekim 1904'de İstanbul'da ölür.⁹³

Ölümünden sonra onun adına yayınlanmış olan en önemli eseri “*İ en Halki Theologiki Sholi (1844-1898)*” (Heybeliada Teoloji Okulu) İskenderiye'de 1907'de basılır. Eser, HRO hakkında yayımlanmış ilk büyük hacimli bir çalışma olması bakımından önemlidir. Ancak muhaliflerine karşı içerdiği ağır ithamlar ve hakaretler nedeni ile Kutsal Sinod tarafından kabul görmemiş, bazıları tarafından da “*livellografima*”⁹⁴ (küfürname) olarak adlandırılmıştır. (Eser çalışmamızın “Giriş” kısmında, kaynaklar başlığı altında tanıtılmıştır) Yermanos'un *EA*'da yayımlanmış bir kaç makalesi de bulunmaktadır.⁹⁵

⁸⁹ Yermanu Grigora, *a.g.e.*, s. XI. vd.

⁹⁰ Dönemin olayları için bkz. “HRO Tarihi” adlı bölüm

⁹¹ Stavridu, *Halki*, s. 93.

⁹² *BOA. İ.DH.* 1138/ 88817. 10 Şevval 1306 / 9 Haziran 1889.

⁹³ Stavridu, *Halki*, s. 94-96.

⁹⁴ Filaretu Vafidu, *Ekklisiastiki İstoria*, İskenderiye, 1928, c.3, s 415; *EA*, 27/1907, s. 345-346.

⁹⁵ Stavridu, *Halki*, s. 96-98.

6. Spiridon Vretos (1869 – 1870) (Başrahip)

Spridon Vretos, 1816'da İthaki adasının Eksogi köyünde doğar. Liseden sonra Kerkira'daki İonya Akademisinde teoloji okur ve 1835'de buradan mezun olur. 1839'da evlenir ve beş çocuk sahibi olur. Bu nedenle de en fazla diyakoz ve rahip olur. Uzun süre doğduğu yer olan İthaki'de görev yapar. HRO mezunu olmadığı halde HRO'da görev yapmış olan bir kaç kişiden birisidir. Kendisi çevresinde tanınmış bir öğretmen olması nedeniyle HRO mütevellisi tarafından okula davet edilir ve 1869'da yönetici olarak okula gelir, okulda Dogmatik ve Kutsal Katihitik dersleri de okutur. Okuldaki bir takım aksaklıklarla ilgilenir ve bazı önerilerde bulunur. Öğrenci kayıtlarının tutulduğu kütük defterini düzenlettirir, öğretmenler derneği ve okul müdürünün faaliyetlerine dair bir talimat çıkarır, aylık ders takip çizelgesi hazırlar ve okul öğretmenlerinin sorunları ile ilgilenir. Okuldaki öğrencilerin sağlık ve perhiz/yeme-içme konularındaki sıkıntılarını da çözümler üretmeye çalışır. Birbiriyle zıt düşüncelere sahip olan Nikiforos Glikas ve Yermanos Grigoras bile halefleri Vretos'nun okuldaki çalışmalarından övgüyle bahsederler. Ancak buradaki görevi, kısa (1870'e kadar) sürer. Spiridon Vretos, 1888'de 72 yaşında İthakis adasında ölür.⁹⁶

7. Vasilios Asteriu. (a. 1870-1872; b. 1873- 1876) (Ahyolu Metrop.)

Vasilios Asteriu, 1834'de Zagoritsan'ın Kastorias köyünde doğar. 1847'de Fenerdeki Mektebi Kebir'e, oradan da 1853'de HRO'ya girer. 1860'da diyakoz olarak okuldan mezun olur. 31 yaşında Ahyolu metropolitliğine seçilir. Eylül 1870'de geçici olarak HRO'nun idareciliğine tayin edilir. Okulda, Pimantik ve Yunanca okutur, aynı zamanda o, dogmatik ve Patroloji konularında geniş bir bilgi birikimine sahiptir. J. P. Migne'nin meşhur "Yunanlı Kilise Babalarına" (*Ellinon Pateron*) dair eserinin yayımlanmasında büyük katkıları olur.⁹⁷ Çok fazla disiplinli, derslere karşı çok aşırı ihtimamlı olması ile tanınır. 1872'de okul müdürlüğünü bırakır. Bunda muhtemelen 1872'de ortaya çıkan Bulgar itizalinin etkisi vardır. Çıkan kargaşadan ve huzursuzluktan kaçınmak için bu yolu tercih ettiği söylenir. Yine de Bulgar yanlısı gibi algılanır. 1873 Eylül'ünden 1876 Temmuzuna kadar ikinci kez okul idareciliği görevi yapar. Bu yıllarda HRO'nun yatılı öğrencileri için el kitabı şeklinde küçük bir kitapçık hazırlar.⁹⁸

⁹⁶ A.g.y.,s. 1001-103.

⁹⁷ Hrisostomu Konstantinidu (Miron) "Ta programmata Didaskalias," *EEΘX*, Atina 1980, s. 88-89 (Stavridu, *Halki*, 105'den naklen)

⁹⁸ Stavridu, *Halki*,s. 104-106.

Arhaik Yunanca, Latince, Türkçe, Fransızca ve Almanca bilen Asteriu, 1876 Temmuzunda görevinden istifa eder. 1884’de İzmir metropolitliğine atanır. Aynı yıl, 1894’de 13. Leon’un (1878-1903) doğu halklarını, Katoliklerin himayesi altında birleşmeye çağıran umumi genelgesine⁹⁹ karşı Yermanos Karavangelis’le birlikte cevabi bir yazı kaleme alır. Genelge Rusça, Fransızca, İngilizce, Almanca gibi değişik dillere çevrilir. Bu çalışma Ritorik, Ansiklopedik Teoloji, Kilise Tarihi gibi açılardan önemli bir el kitabı olma özelliği taşır. Asteriu, 1910’da ölür. Yukarıda bahsedilen çalışmalarının yanısıra çeşitli yerlerde yapılmış vaaz ve konuşaları da bulunmaktadır. Çalışmaları *Ekklesiastiki Alithia* da yayınlanır.¹⁰⁰

8. Apostolos Hristodulu (1898- 1906)(Arhimandrit, Stavropolis Metrop.)

Apostolos Hristodulu, 1850 (veya 1855) tarihinde Gökçeada’da dünyaya gelir. 1874’de girdiği HRO’dan 1881’de diyakoz olarak mezun olur. 1882 yılında burslu olarak yüksek öğrenime devam etmek üzere Kiev Teoloji Akademisine gönderilir. İstanbul’a dönünce Piresbiter,1892’de ise Arhimandrit olur. 20 yıl kadar (1886-1906) okulda öğretmen ve idareci olarak bulunur. Okulda Kilise Hukuku, Pimantik, Patroloji ve Slavca gibi değişik dersler okutur. Daha sonra Patroloji ve Kilise Hukuku ile ilgili ders notlarını rehber kitaplar olarak yayına hazırlar. Bunlardan ilki “*Patrologia*” (Kilise Babaları) (İstanbul, 1894, 572 sayfa) adıyla, ikincisi de “*Dokimion Ekklesiastiku Dikeu*” (Kilise Hukuku ile İlgili Deneme) (İstanbul, 1896, 504 sayfa) adıyla yayımlanır.¹⁰¹ Kilise hukuku konusunda uzman olan Bartholomeos Arhontonis (şimdiki Fener Rum Patriği) yukarıda adı geçen ikinci eserle ilgili olarak, bunun Rum Ortodoks yazımında Kilise Hukuku ile ilgili olarak yayınlanmış ilk ciddi çalışma olduğunu ve daha öncesinden sistemli ve düzenli bir şekilde bu güne ulaşmış böyle bir çalışmanın olmadığını söyler.¹⁰²

⁹⁹ Katolik Papalar zaman zaman Yunan Ortodoks Kilisesi ile Doğu Kiliseleri’ne çağrıda bulunmuş ve kendine bağlamak için girişimde bulunmuşlardır. Papa IX Pios’un benzer bir teklifine Yunan Ortodoks Patriği IV. Anthimos’un ve sinodunun verdiği cevap çok sert olmuştur. Onlara göre Roma Katolik Kilisesi 15 noktada hataya düşmüştür ve dinen sapkındır. Ortodoks kilisesi gibi diğer Doğu Kiliseleri başkanları da Roma’ya karşı benzer cevaplar vermişlerdir. Daha sonra Papa XIII. Leo (1878-1903), Doğu Kiliseleri ile özel olarak ilgilenmiş ve 1894 de, papalığa seçilmesinin yıldönümü vesilesiyle, Ortodoks Kilisesi ile Doğu Kiliseleri’ne hitaben, onları Roma Kilisesi’ne bağlılığa davet eden ‘*Praeclara Gratulationis*’ adlı bir papalık mektubu yazmıştır. Ayrıca, o, Doğu Kiliseleri’nin kendi ritüellerini korumaları için, Roma’da bu ritüellere göre derslerin verileceği eğitim kurumu bile açmıştır. Papa ayrıca, Katolik Kapüsenler’in Doğu’da okullar açmalarını isterken, Assomptionistler’in de Kadıköy’de bir kolej açmalarını istemiştir. Doğu Kiliseleri ile olan ilişkilerini daha da geliştirmek için, bu kiliseleri konu alan ve onları tanıtan çeşitli dergilerin çıkarılmasını bizzat istemiş ve papalığın bu dergileri destekleyeceğini açıkça ilan etmiştir ve bu maksatla bazı dergiler çıkarılmıştır. Bkz. İsmail Taşpınar, *a.g.m.*, 100, 106-107.

¹⁰⁰ Stavridu, *Halki*, s. 107-109, 204-205; *Halkis Simpliroma*, 52-53.

¹⁰¹ Stavridu, *Halki*, 115.

¹⁰² Vartholomeu Arhontoni (Filedelfia Metropoliti), *Prosopikon Simioma pros ton yrafonta*, İstanbul, 1969.

Hristodulu *Patrologianın* girişinde HRO'nun işleyişi, öğretmenleri ve okulun özelliği ile ilgili düşüncelerini dile getirir ve HRO'nun Atina İlahiyat'tan daha iyi olduğunu söyler.¹⁰³ Okuldaki eğitimin düzenlenmesi ve istikrarı için okulun teoloji hocaları ile evli veya bekar olanların durumu da dikkate alınarak 20 yıllık veya ömür boyu geçerli olmak üzere bir sözleşme yapılması gibi bir takım yeni önerilerde de bulunur.¹⁰⁴ Yermanu Grigora'nın müdürlüğü sırasında (1897) müdüre karşı tavır alan sekiz öğretmenin içerisinde Hristodulu da vardır. Yermanos Grigoras diğerlerinden ayrı olarak onu “kof, derin düşünmekten yoksun ve başkalarının güdümünde olmakla itham eder.”¹⁰⁵

Çalkantılı olaylarla Yermanu Grigoranın müdürlük döneminin (1897) sona ermesinden sonra sonra bu göreve Hristodulu'nun (Eylül 1898) atanmasıyla belli bir süredir okulda kaybedilen huzur ve sükunet yeniden sağlanmış olur. Kilise de onun değerini anlar ve kendisini yapmış olduğu hizmetlerinden dolayı bizzat Patrik İoakim III'ün de katıldığı bir törenle Stavropoleos Metropolitliği unvanıyla ödüllendirir. (1901). A. Hristodulu'nun okuldaki müdürlük görevi 29 Haziran 1906'da Verrias ve Nausis Metropolitliğine yükseltilmesiyle sona erer. 1909'da Serron (Serez) Metropolitliğine atanır. 1916 yılında Serez şehrinde yaşanan Bulgar felaketini ve onun getirdiği yıkıma da tanık olduktan bir yıl sonra, 1917'de burada ölür. HRO tarihinde, okulda iz bırakan idareci ve öğretmenlerden birisi olarak hatırlanır. Yukarıda bahsedilen iki çalışmasının yanısıra komisyon tarafından gözden geçirilip yayına hazırlanan “*İ Keni Diathiki Egrisi tis Megalis tu Hristu Ekklesias*, (İstanbul, 1904.) adlı Rumca İncilin hazırlanmasında büyük katkısı olur. Bunların dışında *Ekklesiastiki Alithia*'nın değişik sayılarında çeşitli konularla ilgili yayınlanmış makaleleri de bulunmaktadır.¹⁰⁶

9. İrineos Pandoleondos, (1906-1907) Kassandria ve Demirhisar Metrop.

İrineos Pandoleondos (Emanuil) 1864'de Heybeliada'da doğar. Okul müdürlüğünden ziyade HRO'da öğretmenliği ve sonraki yıllarda kilise hizmetleri ile ön plana çıkmış bir isimdir. HRO'dan 1890 yılında diyakoz olarak mezun olur. 1891'de teoloji okulu öğretmenleri derneğinin desteğiyle yüksek öğrenim için Kiev Teoloji Akademisine gönderilir. Burada özellikle Kilise Hukuku alanında yoğunlaşır. 1895'de Akademiden mezun olur. 1895 HRO'ya döner ve burada Kilise Tarihi, Omilitik, Teoloji Ansiklopedisi (teolojiye giriş) ve Rusca dersleri okutur. 1896'da “Piresbiter”, daha sonra ise “Arhimandrit” olur. 1903 yılına kadar okulda öğretmenliğe devam eder. 1897'de Okul müdürü Yermanu

¹⁰³ Apostolu Hristodulu, *Patrologia*, İstanbul, 1894, I, θ', ve dipnot 5 (Stavridu, 116'dan naklen)

¹⁰⁴ A. Hristodulu, *Dokimion Ekklesiastiku Dikeu*, İstanbul, 1896, s. z' – θ'

¹⁰⁵ Daha geniş bilgi için bkz. Yermanu Grigora, *a.g.e.*, s. 174-190.

¹⁰⁶ Stavridu, *Halki*, s. 117 -119.

Grigoras'a karşı okuldaki sekiz hoca muhalefet ettiğinde, İrineos Padoleodos, okulda Yermanu Grigora'nın taraftarı olarak kalan tek teoloji hocasıdır. O, 1903'de Demirhisar (Meleniku) Metropolitliğine atanır.¹⁰⁷

Bu yeni görevinde çok aktif olarak çalışır, Kilisede Bulgarca konuşan bir çok kişiye müdahale eder, Bulgarca kullanılmasına izin vermez, buralarda Slavca ayin yapılmasını yasaklar. 1906 yılında HRO müdürlüğü görevine getirilir. Fakat bu görevi kısa sürer. 26 Temmuz 1907 Kassandra Metropolitliğine tayin edilir ve 16 Ağustos 1945'de ölünceye kadar tam 38 yıl bu görevde kalır. O yaşadığı dönem itibariyle yirminci yüzyılın ilk yarısındaki yoğun siyasi ve dini hareketliliğe şahit olmuştur. Bu dönemde Melenikon Metrop. unvanıyla bulunduğu bölgede aktif görevler alır. Yeni kiliselerin, okulların yapılmasına derneklerin kurulmasına ön ayak olur. O, Fener menşeli rahiplerden olup da Yunan Kilisesinde görev yapan bir kişi olması yönüyle Trabzon Metrop. (daha sonra Atina Başpiskoposu) Hrisantos, İoanninon Spiridon, Selanikli Yennadios, Samoslu İrineos, Mitilinis İakovos vb. ile ortak bir özelliğe sahiptir.¹⁰⁸

Halkidikideki kutsal manastırda yapılan Anastasiadas Farmakolitrias Papaz okulunun kurucuları içinde yer alır. 1911'de Aynoroz'un (Ayion Oros) yönetiminin el değiştirmesi ile idari işlemlerle ilgili taslak çalışmasında bulunur. (Bu ön çalışmalar daha sonra 1925' de yayınlanacak olan Aynoroz Tüzüğü'nün de temelini oluşturacaktır.) İrineos Padoleodos, Ağustos 1945'de ölür. Bazı eserleri şunlardır;

İ Proskinesis ton Ayion İkonon kata tin Ayian Grafin ke tin İeran Paradosin (Kitabı Mukaddes ve Gelenekler Açısından İkonlara Tapma) Atina, 1971 (HRO bitirme tezi); *Kodiks Allilografias İrineu Kassandrias*, (İrineos Kassandrias'ın Mektuplaşmaları) I. cilt (1907-1914); II. cilt (1914-1925); İrineos'un 1917'den itibaren Selanik'te çıkarılmaya başlanan, "*Grigorios Palamas*" (GP) adlı dergide, Ortodoks İlahiyatı, Fener ve Rus patrikhaneleri gibi değişik konularda yayınlanmış makaleleri de bulunmaktadır.¹⁰⁹

10. Yermanos Strinopulos (1907-1922) (Arhimandrit, Selefkia Metrop.)

Lukas Strinopulos olarak da bilinen Thiatiron Yermanos, 1872'de Silivri'nin bir köyünde doğar. 1888'de HRO'dan mezun olur. 1898'de diyakoz olup "Yermanos" adını alır. Üç yıl Tekirdağ ve Çatalca'da okul idareciliği ve kilise vaizliği görevlerinde bulunur. Yüksek öğrenim için Zoyrafyon Vakfı'nının bursuyla Avrupa'ya gönderilir. 1900-1904

¹⁰⁷ Stavridu, *Halki*, s. 120-121.

¹⁰⁸ *A.g.y.*, s. 122.

¹⁰⁹ *A.g.y.*, s. 123 -124.

yıllarında Avrupa’da Laypzig, Strazburg ve Lozan Üniversitelerinde öğrenim görür ve Laypzig Üniversitesinin Felsefe bölümünden felsefe doktoru olarak mezun olur. 1904’de HRO’da öğretmenliğe başlar ve 1922’ye kadar okulda dogmatik dersleri, Sembolik, Yeni Ahide Giriş, Teoloji Ansiklopedisi gibi bir dizi ders okutur. 1908’de (35 yaşında) okul müdürü olur, 1912’de Silifke Meropoliti unvanı verilir.¹¹⁰

Okuldaki 15 yıllık dönemi, en fırtınalı olaylara sahne olur. II. Meşrutiyetin ilanı, Balkan Savaşları ve Balkanlardaki nüfuz mücadelesi, patrikhane ile hükümet arasındaki gerginlikler, Birinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası İmparatorluğun dağılmasıyla başlayan yeni gelişmeler, okulun Akademiye dönüştürülmesi, işgal yılları, kurtuluş savaşı gibi olaylar doğrudan veya dolaylı da olsa HRO’ya bir şekilde yansımaları olur, döneminde okulun değişik ziyaretçileri olduğu için öğrenciler geçici olarak başka yerlere¹¹¹ taşınmak zorunda kalırlar.¹¹²

Strinopulos, 1922’de Thiatiran metropolitliğine seçilir ve Londra’da göreve başlar. Ayrıca Batı ve Kuzey Avrupa’nın merkezlerinde patrikhanenin temsilcisi olarak Ortodokslukla ilgili yapılan organizasyonlara katılır ve oluşturulan yeni kurumlara katkı sağlar. 1939 yılındaki İskenderiye Patrikliği seçiminde üç adaydan birisidir. 1950 yılında patrikhane tarafından alınan kararla kilise hizmetlerindeki 50. yılı kutlaması yapılır ve adına özel bir kitapçık basılır. 80 yıllık ömrünün 40 yılını başrahip 30 yılını da Thiatiron Metrop. olarak geçiren Yermanos Strinopulos, 23 Ocak 1951’de ölür ve Londra’daki Aya Sofia kilisesi katedralinde cenaze töreni yapılır. Ölümünden sonra özel kütüphanesi HRO’ya bağışlanır.¹¹³

O’nun adı, ekümenik hareketlerle özdeşleşmiştir ve o ortodokslar için, bu hareketlerin öncüleri arasında sayılır. 1911’de İstanbul’da toplanan Dünya Hristiyan Öğrenciler Konfederasyonu Genel Kongresinin (*Paykosmiu Sinedriu tis Paykosmiu Hristianikis Fititikis Omospondias*) gerçekleştirilmesinde onun katkıları büyüktür. 1920 yılında Patrikhanenin, “İstanbul Kilisesi Genel Sinodu Büyük İsa Kilisesinin Umumi Bildirisi” (*Engkikliu Sinodikis tis Ekklesias Konstantinupoleos pros tas Apantahu Ekklesias tu Hristu*) hazırlanmasında Yermanos’un müdürü olduğu HRO öğretmenler derneğinin etkin bir çalışması olur. Burada ekümenik hareketlerin hayata geçirilmesi ve uygulanacak yöntemlerin belirlenmesi görüşülür. 1945 yılında Moskova Patriği Aleksios’un tahta geçme merasimi ve 1948’de Rus Kilisesinin bağımsızlığının 500. yılı kutlamaları ile ilgili kutlamalar için

¹¹⁰ Stavridu, *Halki*, s. 127-129.

¹¹¹ Bkz, “HRO Tarihi”

¹¹² Gülen, *Heybeliada Tarihi...*, 139-140.

¹¹³ Stavridu, *Halki*, s. 130-131.

Rusya'ya gider. Patrikhane, Anglikan Kilisesi, Katolik Kilsesi ile ilgili yapılan bir çok toplantılara aktif olarak katılır. 1948'de Amsterdam'da kurulan Dünya Kiliseler Birliği'nin toplantılarına aktif destek verir. Oxford, New York, Atina gibi Avrupa'nın çeşitli üniversitelerinden fahri doktora unvanları alır.¹¹⁴

Yermanos Strinopulos'un Anglikan Kilisesi, ekümenik hareketler, Patrikhane ve diğer Hıristiyanlarla ilişkilere dair yayınlanmış onlarca makale ve yazıları bulunmaktadır. Bunların çoğu başta “*Ekklesiastiki Alithia*” olmak üzere “*Ortodoksia*”, “*Neos Pimin*”, (İst.), “*Ekklesia*” (Atina) gibi değişik dergilerde yayınlanır.¹¹⁵

2.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

HRO'da Osmanlıda olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de “Aya Triada Manastırı” başrahibi aynı zamanda okul müdürü olarak görev yapmaya devam eder. Bu dönemde Patrikhane, Lozan anlaşmasıyla yürürlükten kalkmış olan 1862 Tarihli Nizamname'nin “*İstanbul Patriği ile Cemâat-ı Metropolidanın Yek Diğerine olan Münasebatını Hâvi Nizamname*” kısmının 14, 15 ve 16. maddelerini yürürlükte sayarak kapanmasına kadar HRO'yu Patrikhaneye bağlı olarak tedrisata açık tutar.¹¹⁶

Cumhuriyet dönemiyle başlayan azınlık okullarına Türk müdür yardımcısı atanması ilkesi HRO'ya da uygulanır ve okulda sürekli bir Türk müdür yardımcısı bulunur. Müdür yardımcılığı vazifesi, okuldaki Türk öğretmenler arasından seçilen biri tarafından yürütülür.¹¹⁷

1951 yönetmeliği ile okulun Teoloji kısmı “ihtisas sınıfına” dönüştürülür. Bundan sonra Okulun lise bölümü ayrı bir müdür tarafından yönetilir. Ancak yönetmeliğin dördüncü maddesinde belirtildiği gibi Teoloji Bölümünün müdürü aynı zamanda Lise kısmının idari işlerinden de doğrudan doğruya sorumludur.¹¹⁸ Okulun lise kısmında müdürlük vazifesini 1951'den itibaren Arhimandrit Bolu (Klavdiupoleos) Piskoposu Andreas Pantaleontos¹¹⁹ yapar.

Aşağıda ilk olarak Cumhuriyet Döneminde Teoloji Bölmü müdürleri liste halinde kronolojik sıraya göre verilecek sonra da detaylı biyografilerinden bahsedilecektir.

---

¹¹⁴ Stavridu, *Halki*, s. 131 -132

¹¹⁵ *A.g.y.*, s. 133 -138.

¹¹⁶ Özyılmaz, *a.g.e.*, 76, 88-89.

¹¹⁷ Müdür yardımcıları okulda ders de verdikleri için bunlardan bu bölümün ilerleyen kısımlarında “Okulun Türk Öğretmenleri” ile ilgili alt başlıkta bahsedilecektir.

¹¹⁸ Bununla birlikte Lise'nin yönetim, eğitim-öğretim ve disiplin işleri Teoloji bölümüne ait hükümlerden ayrı olarak Rum Ortaokul ve liselerinin müşterek yönetmeliği hükümlerine göre yürütülür. (Madde 5)

¹¹⁹ Andreas Pantaleontos 1933 HRO mezunudur. Daha sonra Atina Üniversitesi Felsefe Bölümünü bitirir. 1949'dan itibaren okulda Yunanca ve Latince dersleri okutur. 1978'de Atina'da ölür. Stavridu, *Halki* 460, 466.

1. Vasilios Antoniadis. Nisan-Kasım 1923.
2. Meletios Lukakis. Arhimandrit, 1923-1924.
3. Ioakim Pelekanos. Arhimandrit, Stavrupolis Metrop., 1924-1931.
4. Aleksandros Zutos. Trahias Metrop., 1932. (Yaklaşık bir ay)
5. Emilianos Papadimitriou. Alaşehir (Filadelfia) Metrop., 1932-1942.
6. Hrisostomos Koroneos. Arhimandrit, Niksar (Neokesarias) Metrop., 1942-1950.
7. İoannis Panagiotidis. İncil öğretmeni, Eylül-Ekim 1950.
8. Emmanuil Fotiadis. Megas Protonotarios. 1950-1951.
9. İakovos Stefanidis. Konya Metrop., 1951-1955.
10. Maksimos Repanellis. Arhimandrit, Stavrupolis Metrop., 1955-1971/1991¹²⁰
11. Apostolos Danilidis. Cunda /Ali Bey Adası (Moshonision) Metropoliti. 1995 - ...¹²¹

Yukarıda sayılan isimlerden Vasilios Antoniadis, İoannis Panagiotidis ve Emmanuil Fotiadis müdür olmalarına rağmen daha çok öğretmen kimlikleri ile ön plana çıkmışlardır. Dolayısı ile bunlarla ilgili biyografik bilgiler, öğretmenler başlığı altında verilecektir. Listede zikredilenlerin tamamı HRO mezunudur. Bunlardan Meletios Lukakis, Ioakim Pelekanos, Emilianos Papadimitriou ve İakovos Stefanidis hariç diğerlerinin tamamı HRO'dan sonra Avrupadaki üniversitelerde de eğitim görmüşlerdir.¹²²

1. İoakim Pelekanos (1924-1931) (Arhimandrit, Stavrupolis Metrop.)

1892'de İstanbul'da doğar. İlk öğrenimini Sakız'da tamamlar, İstanbul'da önce iki yıl kadar *Mektebi Kebir*'e devam eder, ardından 1910'da HRO'ya girer ve 1917'de okuldan mezun olur. 1923'e kadar Adalardaki yetimhanenin idari görevini yürütür. 1922'de diyakoz olur. 1924'de HRO'ya müdür olarak atanır. Presbiter ve sonra Arhimandrit olur. 1926'da ise Stavropoleos Metropolitliği payesi verilir. 1928'deki patrikhane metropolitlerinin çalışmaları ile ilgili yasanın hazırlayıcı üyelerinden birisidir. Okulda Kutsal Katihitik, Liturji, Kilise Tarihi, 1927'den itibaren ise İbrani Arkeolojisi, Dogmatik, İncil Tefsiri, 1929'dan sonra ise Sembolik ve Hristiyan Arkeolojisi derslerini okutur.¹²³

İoakim Pelekanu'nun müdürlüğü, okul tarihinin üçüncü döneminin başlangıcını oluşturur ve yeni bir dönemdir. Yeni dönemin ilk mezunlarını da onun idareciliği zamanında verir. 1923'de okula başlayan öğrenciler için, 18 Temmuz 1930 yılında mezuniyet töreni

---

¹²⁰ Stavridu, *Halki*, s. 293.

¹²¹ *İmerologion tu Patriarhiu*, s. 602.

¹²² Stavridu, *Halki*, s. 293.

¹²³ Stavridu, *Halki*, s. 297-298.

yapılır.¹²⁴ İoakim Pelekanos, kısıtlı sayıdaki eğitim ve idari kadrosuyla meslektaşları ile birlikte eğitim ve öğretimi yeniden düzenlemek için büyük gayretler sarfeder. 1924 yılında İoannis Panagiotidis okulda öğretmen olarak göreve başlar ve İoakim'e büyük yardımları dokunur. 1930 yılında HRO'dan mezunu olan Emmanuil Fotiadis, İoakim Pelekanos'un idarecilik dönemini, okuldaki öğretmen ve öğrenciler arasındaki ilişkileri övücü ifadelerle anlatır.¹²⁵

İoakim Pelekanos 1931 yılında Terkos (Derkon) metropolitliğine seçilir. Metropolit olarak Patrikhane kutsal sinodunun çalışmalarına katılır, gerek üye gerekse başkan olarak bir çok komisyonlarda görev alır, HRO'nun mütevelli heyetinde bulunur, ayrıca Kilise temsilcisi olarak da bir çok kez dışarıya gönderilir. Son dönemlerde Kıbrıs Kilisesinde kilise mallarının iadesi ile ilgilenmek üzere görevlendirilir. 1948 yılında Patrik Maksimos V'in istifasıyla Terkos Metropolit İoakim Pelekanos, Patrikhane piskoposlarının çoğunluğu tarafından patrik adayı olarak gösterilir. Ancak dış faktörlerden dolayı patrikhane içerisinde büyük bir bölünme yaşanır. Sonunda kutsal Meclis'de yapılan oylamada Amerika Başpiskoposu Athinagoras 17 oya karşılık 11 oyla yeni patrik¹²⁶ seçilir.¹²⁷ İoakim Pelekanos 1950 yılında ölür. Pelekanos'un "*Ortodoksia*" dergisinde yayınlanmış birkaç makalesi bulunmaktadır.¹²⁸

2.Emilianos Papadimitriou (1932-1942) (Alaşehir Metrop.)

Konstantinos adıyla bilinen Emilianos Papadimitriou, 1892'de Panormon'da doğar. 1908'de girdiği HRO'dan 1915'de mezun olur. Diyakoz olarak, "Emilianos" adını alır ve Grevenon Bölgesine öğretmen ve vaiz olarak atanır. 1920'den itibaren patrikhaneye bağlı olarak değişik görevlerde bulunan Emilianos, 1927'de Patrikhanenin idari amirliğine (Protosingellos) getirilir. 1928'de Militu Piskoposluğuna atanır. 1931'de Kutsal Sinod baş sekreterliğine ve HRO'ya öğretmen olarak atanır. 1932'de selefi Aleksandros Zotos'un okul müdürlüğü ataması İstanbul İl Milli Eğitimi tarafından onaylanmayınca onun yerine HRO müdürlüğüne tayin edilir. 1936'da Alaşehir metropolitliğine seçilir, okul müdürlüğünü 1942'ye kadar devam ettirir. "Panhristianikon" (Tüm Hristiyanlar) ve "Panorthodoks" (Tüm Ortodokslar) arasında yapılan değişik kongrelere de komisyon üyesi olarak katılır. 1945 yılında kalp hastalığı nedeniyle istifa edinceye kadar okulda öğretmen olarak kalır. Bu süre

---

¹²⁴ Meksi I, 193.

¹²⁵ Emmanuil Fotiadis, *Logos kata tin 30 etirida tu k. Ioannu Panagiotidu, İ 30 etiris....*, İst. 1955, s. 8

¹²⁶ Macar, a.g.e. s. 188-189.

¹²⁷ Bu oylamada İoakim lehine kendisi ile beraber Bergama Metrop. Adamantios, Tokat (Haldiya) Metrop Kirillos, Niksar Metrop Hrisostomos, Denizli (Laodikya) Metrop Maksimos ve Manisa-Salihli (Sardeon) Metrop Maksimos oy kullanırlar.

¹²⁸ Stavridu, *Halki*, s. 299 – 300.

içerisinde okulda, Hristiyan Ahlakı, Sembolik, Arkeoloji, Omilitik, Dogmatik, Pimantik ve Apoloji derslerini okutur.¹²⁹

Yukarıda bahsedilen görevleri yanında ilmi çalışmalarını da devam ettirir. Bunlar, dönemin yayın organı Orthodoksia'da yayımlanır. Derginin 1926'dan 1946 yılına (ölümüne) kadar hemen her sayısında bir veya birden fazla makalesi yayımlanır. Stavrodromiu Aya Triada manastırı, HRO ile ilgili çalışmaları yanında Patrik Vasiliu III, Fotios II, Venyamin ve Maksimos V gibi bazı Patriklerin biyografilerini ele alan çalışmaları vardır. Apostolos Meksi'nin HRO hakkındaki eserinin ilk cildine bir önsöz de yazar. Ayrıca din ve ahlak eğitimi, hristiyan düşüncesinin ortaya çıkışı ve şekillenmesi gibi konularla da yakından ilgilenmiştir. Emilianos Papadimitriu, 1946'da 54 yaşında iken ölür. Geniş katılımlı bir ayinin ardından Balıklı mezarlığına gömülür.¹³⁰

3. Hrisostomos Koroneos (1942-1950) (Arhimandrit, Niksar Metrop.)

Hrisostomos (Ksenofon) 1894'de İzmir/Foça'da doğar. Bir süre İzmir'deki İncil Okuluna¹³¹ devam eder. 1913'de HRO'ya girer. 1917-1919 yılları arasında eğitimine ara verir ve Türk ordusunda yedek subay olarak Filistin Cephesinde bulunur. Savaş sonrası eğitime devam eder ve 1922'de HRO'dan mezun olur. 1923'de Presbiter olur, aynı yıl HRO'da öğretmenliğe başlar ve Yunan tarihi ve coğrafyası, Din dersleri ve Tefsir okutur. 1929'da arhimandrit olur. 1931-1933 yılları arasında Strazburg Üniversitesi Katolik İlahiyat okulunda teoloji eğitimi alır. 1933'de tekrar HRO'ya dönerek Eski ve Yeni Ahit Tefsiri, Yeni Ahid'e Giriş, İbrani Arkeolojisi, Tefsir Bilimi, Kilise Hukuku (1933-1940) okutur. İhtiyaç olduğunda da aralıklarla Ritorik, Ansiklopedik Teoloji ve ortaokul sınıfının din derslerine girer. 1942'de okul müdürlüğüne atılır ve 1950'ye kadar bu görevi yürütür. 1944'de Niksar Metrop. atanır.¹³²

Hrisostomos ana dili dışında Türkçe, Fransızca, Latince, Rusça bilir. Okuldaki derslerinde daha çok kendisinin özel ilgi alanı olan tefsir'e ağırlık verir. Bu derslerde Havari Pavlos'un mektupları ile (özellikle Romalılara, Galatyalılara, Selanıklere I-II vb) Eski Ahid'in Mezmurlar bölümünden tefsirler yapar.¹³³ 1923 sonrası dönemde okul tarihinde büyük gayret gösteren birkaç kişiden biridir. İkinci dünya savaşının (1939-1945) getirdiği sıkıntılı bir dönemde okul müdürlüğü yaparak, dönemin zorluklarını göğüslemeye çalışır. Okuldaki disiplini ile bir tipik manastır hayatı yaşatır. Onun döneminde 1947'de HRO'nun ders

¹²⁹ Stavridu, *Halki*, s. 306-307.

¹³⁰ Stavridu, *Halki*, s. 308-312; *Halkis Simpliroma*, s. 77.

¹³¹ İzmir'deki İncil Okulu için tezin "Giriş Bölümü"ne bakılabilir.

¹³² Stavridu, *Halki*, s. 313-314.

¹³³ Miron Hrisosotomu (Konstantinidu), "Ta programmata.." s. 93.

programlarının değiştirilmesi için bir takım raporlar hazırlanır ve Milli Eğitim Bakanlığında bu yönde taleplerde bulunulur. Bu çalışmalar 1951'deki değişikliğin de alt yapısını oluşturur.¹³⁴ 1948'de Athinagoras'ın patrik seçiminde onun aleyhine oy kullananlardan birisidir. 1950'de Leros ve Kalimnos metropolitliğine seçilince okul müdürlüğünü bırakır. 1960 yılında Yunanistan kilisesinde görev yapar. 1964'de Papa VI. Paul ile Patrik Atinagoras'ın Kudüs'te buluştukları görüşmede patrikhane üyesi olarak katılır. 1967'de Patriğin Batı ve Balkan Ortodoks Kiliselerine yaptığı gezilere iştirak eder.¹³⁵

Ömrünün son yıllarını Kadıköy / Moda'da geçiren Hrisostomos, 1976'da, 82 yaşında iken ölür ve Balıklı mezarlığına defnedilir. Kitaplarının tamamı Selanik'teki Patrikhane Pateristik Araştırmalar Merkezine bırakılır.¹³⁶ Kendisinin "*Orthodoksia*" dergisinde Ortodoks ilahiyatına dair yayınlanmış bazı makaleleri ve vaazları bulunmaktadır.¹³⁷

4. İakovos Stefanidis, Konya Metrop. 1951-1955

Elefterios İakovos Stefanidis 1916'da Langa / İstanbul'da doğar. Bir süre Zoğrafyan ve İtalyan okullarında öğrenim gördükten sonra HRO'ya girer ve 1938'de mezun olur. Aynı yıl içinde diyakoz olur ve "İakovos" adını alır. Kadıköy'deki cemaatin başında diyakoz ve sonra baş diyakoz olarak görev yapar. 1943'de Patrik Veniamin tarafından patrikhane kutsal sinodu sekreter yardımcılığına seçilir. 1947'de Presbiter olur, 1950'de ise Konya metropolitliğine seçilir. 1949-1951 arasında Fener Rum Lisesinde (Mektebi Kebir) öğretmenlik yapar. Şüphesiz dönemin en önemli olayı, HRO'nun 1951 yılı yönetmeliğinin yürürlüğe girmesi ve okulun lise kısmının yanında teoloji bölümünün de resmen tanınmasıdır. Gerek yönetmeliğin taslak çalışmalarında gerekse resmi makamlarca kabul edilemesinde önemli gayretleri olur, bu nedenle de birkaç kez Anakara'ya gidip çeşitli temaslarda bulunur.¹³⁸

5 Ekim 1951'de Konya Metrop. İakovos okul müdürlüğüne getirilir. Okulda bir süre Kilise Tarihi derslerini okutur, fakat hastalığı nedeniyle derslerini öğretmen İoannin Panagiotidin vekaleten yürütür. Hastalığının artması nedeniyle Temmuz 1955'de müdürlükten istifa eder. Ancak, yeni yapılan değişiklikler gereği, Türk Hukuk sistemine göre okulun kurucu müdürü olduğu için ölünceye kadar da öyle kalır. Okul müdürlüğünden istifa ettikten sonra da okul mütevelli heyetinde üye, kurucu üye ve öğretmen sıfatı ile okulla ilişkisini devam ettirir. (1955-1960) İakovos, 18 Mayıs 1954'de Kutsal Sinod'a seçilir. Bu seçim

¹³⁴ Bkz. "HRO'nun Tarihi"

¹³⁵ Stavridu, *Halki*, s. 315-316.

¹³⁶ Miron Hrisosotomu (Konstantinidu), "Ta programmata..". s. 134.

¹³⁷ Stavridu, *Halki*, s. 317-318.

¹³⁸ Stavridu, *Halki*, s. 320 - 321.

sırasında Patrik Athinagoras'la sinod arsında sorunlar yaşanır, sekiz sinod üyesinin oyuyla seçilen İakovos patrik tarafından takdis edilir. İakovos Stefanidis'in *Orhtodoksia*'nın değişik sayılarında (1951-1956) yayınlanmış birkaç makalesi bulunmaktadır.¹³⁹

Tedavi için gittiği Atina'da 1965'de 49 yaşında iken ölür. Onun adına, HRO mezunları derneği "Estia" tarafından ölümünün yirminci yılında 531 sayfalık özel bir sayı hazırlanır. Bu sayıda çoğu HRO'dan meslektaşı veya öğrencisi olan yazarlar, kendisinin okul ve kilise ile ilgili hizmetlerinden bahsedip, onunla ilgili hatıralarına yer verirler.¹⁴⁰

5. Maksimos Repanellis (1955-1971/1991) (Arhimandrit, Stavrupolis Metrop.)

Stilianos adıyla bilinen Maksimos Repanallis, 1919'da Midilli'de doğar. Bir süre (1936-1937) Fener Rum Lisesi'nde okuduktan sonra 1937'de girdiği HRO'dan 1944'de mezun olur. Aynı yıl diyakoz olur ve "Maksimos" adını alır. 1948'de Kilise bursuyla felsefe eğitimi almak üzere Belçika'ya gönderilir, ve üç yıl (1948-1951) Luven Üniversitesi Felsefe okulunda eğitim görür. Onun burada başlayan felsefe merakı HRO'da da devam eder. Özellikle Platon, Aristo ve Kant gibi filozoflara karşı daha özel bir ilgisi olur. Belçika'da kaldığı süre içinde Brüksel'deki kiliselerde diyakoz olarak hizmet eder. 1951'de HRO'ya öğretmen olarak tayin edilir ve Felsefe Tarihi, Felsefe ve Hristiyan Ahlakı okutur. Lise bölümünde ise Psikoloji, Felsefeye Giriş ve Din dersleri verir. Öğretmenliği sırasında, bilgisi, etkili hitabeti, felsefi ve dini konulardaki düşünceleri, meslektaşları ve öğrencileri tarafından takdir edilir. 1952'de Presbiter, daha sonra da Arhimandrit olarak takdis edilir. Temmuz 1955'de Kutsal Sinod tarafından oy birliği ile HRO'ya müdür olarak atanır.¹⁴¹

1961'de Stavrupolis Metropolitliği unvanı verilir. Bir din adamı, bir akademisyen, bir öğretmen ve idareci olarak HRO tarihinin çok önemli şahsiyetlerinden birisi olur. Görev yaptığı ilk yıllar HRO'nun altın yıllarıdır. Yeni yönetmelikle okulun statüsü değişir, eğitim kalitesi artar, böylece okula yurt içi ve yurt dışından pek çok öğrenci kaydolar. Ancak okulun bu görkemli döneminin ardından kapanması da yine onun görev yaptığı döneme rastlar. Okul müdürü sıfatıyla Maksimos Repanallis, Denizli Metrop. Maksimos ve Demre Metrop. Hrisostomos'la beraber bir çok kez HRO'nun teoloji bölümünün çalışmasıyla ilgili yasağın kaldırılması için Ankara'ya gider ve üst düzey yetkililerle görüşmelerde bulunur. Okulla ilgili yeni düzenlemeye karşı itirazlarını sürdürür ve gerekli hukuki zeminlerde bu mücadeleyi

¹³⁹ Stavridu, 323-325.

¹⁴⁰ *Minimi Mitropolitü İkoniu İakovu*, Ekdotis Estia Theologon Halkis, Atina, 1984.

¹⁴¹ Stavridu, *Halki*, s. 327 - 328.

devam ettirir.¹⁴² Fakat tüm bunlar okulun teoloji kısmının kapanmasını engileyemez. Repanellis, Patrikhanenin bir çok komisyonlarında gerek üye gerekse başkan olarak aktif görevlerde bulunur.¹⁴³

Repanellis, Patrik Athinagoras'ın ölümü (1972) ile boşalan Patriklik makamının adaylarından birisidir. Onunla birlikte Kadıköy Metrop. Melitona, Terkos Metrop. İakovon, Tokat Metrop. Kirillon olmak üzere toplam dört adayın ismi onaylanmak üzere İstanbul Valiliğine gönderilir. Ancak vilayet Maksimos Repanellis'le beraber diğer üç adayın ismini listeden çıkarır. Sonuçta 16 Temmuz 1972'de Gökçeada ve Bozcada Metrop. Dimitrios, Kutsal Sinod tarafından yeni Patrik olarak seçilir. Maksimos Repanellis'e 1974-1978 arası beş metropolitle beraber yurt dışına çıkış için pasaportları verilmez, ancak 1978'de verilir.¹⁴⁴ Yurt dışında yapılan bir çok toplantı ve organizasyonlara Patrikhane temsilcisi olarak katılır.¹⁴⁵

Maksimos Repanellis, ayrıca yurt dışında, çeşitli zamanlarda değişik konularla ilgili konferanslar da verir. 22 Eylül 1969'da "Pro Oriente" kurumu tarafından Viyana'da düzenlenen VI. Evrensel Konsil sempozyumunda "Sevgi Kavramı" (İ Dialektiki tis agapis) konulu bir konferans verir. Şubat 1986'da Sidney'de Avustralya Başpiskoposluğuna bağlı Andreas Ortodoks Teoloji Okulunun açılış töreninde Patrikhane temsilcisi olarak hazır bulunur ve 19 Şubat 1986'da okul öğrencilerine, "İnsan Ruhunun Gelişimi" ve "Yunan Felsefesine Giriş" konulu iki açılış dersi verir. 1986'da Atina'nın Avrupa Kültür Başkenti seçilmesi nedeniyle yapılan etkinliklere katılır, bu toplantılarda Aynaroz Manastırları ve Ortodoks teoloji konuları ile ilgili konferanslar verir. Bütün bu sayılan özellikleri ile yirminci yüzyılın ikinci yarısında Kilisenin önemli şahsiyetlerinden birisi olarak kabul edilir. Repanellis'in, dönemin iki dergisi olan *Apostolos Andreas (AA)* ve *Orthodoksia*'da yayımlanmış bazı yazıları bulunmaktadır. Bunlar müstakil çalışmalardan ziyade çeşitli vesilelerle yurt içi ve yurt dışında yapılan toplantıları değerlendirme notları ve kutlama konuşmalarından oluşmaktadır.¹⁴⁶

Repanellis, 4 Ocak 1991'de, Kadıköy'de ölür. Cenazesi Yunan Olimpik Hava Yolları uçağıyla Yunanistan'daki aile kabristanlığına defnedilmek üzere Atina'ya gönderilir.¹⁴⁷

¹⁴² Bkz. "HRO'nun Tarihi"

¹⁴³ Stavridu, *Halki*, s. 329.

¹⁴⁴ *Macar, a.g.e. s. 225-226.*

¹⁴⁵ Yurt dışında katıldığı toplantılardan bazıları şunlardır ; Dünya İnanç ve Mezhep Konferansı (İsveç 1952), Dünya Kiliseler Birliği Kongreleri (ABD,1954; Rodos,1959; İsveç, 1968), Patrik Athinagoras'la beraber Aynaroz'un kuruluşunun 1000. yılı kutlamaları (1963), Patrik Dimitrios'un İskenderiye, Kudüs, Yunanistan ve Polonya Kilisesine yaptığı gezilere (1987) iştirak eder. Aynarozla ilgili değişik zamanlarda yapılan toplantılar (1973, 1979, 1984, 1986), Griirit Kilisesi ile ilgili toplantılar (1978, 1982), yine değişik Avrupa ülkelerine yapılan ziyaret ve toplantılar (Bonn, 1972; Newyork , 1984; Sidney, 1981) Stavridu, *Halki*, s. 330.

¹⁴⁶ Zafiri, *İ Theologiki Sholi tis Halkis*, 195-201; Stavridu, *Halki*, 331-334.

¹⁴⁷ Stavridu, *Halkis Simpliroma*, 80-82

1997’de HRO Mezunları Derneği (*Estia*) tarafından onun anısına 715 sayfalık özel bir sayı hazırlanır. HRO’nun geleceğinin de ele alındığı bu eserde, Repanellis hakkında daha detaylı bilgiler bulunmaktadır.¹⁴⁸

2.3. Okulun Diğer İdari Kurumları ve Personeli

Okulun idaresinde Okul müdürü dışında Patrikhanenin, Kutsal Sinod’un ve Okul Mütevelli Heyeti’nin de söz hakkı bulunmaktadır. Patrik ve Patrikhane adına okulun idaresini Kutsal Sinod üstlenmiş olduğundan burada “İdari Kurum” olarak, “Kutsal Sinod” ve “Okul Mütevellisi”nden bahsedeceğiz. Daha sonra da okulda görev yapan okul sekreteri (kâtip ve hesap memuru), idari memur, levazım memuru, okul kütüphanecisi ve okul doktorundan oluşan personel grubuna da kısaca değineceğiz. Okulun eğitim kadrosunu oluşturan öğretmenler hakkında ise bir sonraki ana başlıkta daha detaylı bilgiler verilecektir.

Ortodoks Kiliseler, “Sinod” (meclis) adı verilen ve din adamları tarafından oluşturulan 12 üyeli Kutsal Meclis tarafından yönetilir.¹⁴⁹ Kutsal Meclis’de, başında birer metropolitin bulunduğu değişik konularla ilgili komisyonlar bulunur. (Patrik, her zaman Kutsal Sinod’un ve oluşturulan komisyonların doğal başkanı kabul edildiği için yapılan tüm işler onun adına bu kurumlarca yürütülür) Okulla ilgili tüm nizamnamelerde Kutsal Sinod’un okul idaresindeki etkisinden bahsedilir. Okul, doğrudan Patrikhaneye ve Kutsal sinoda bağlı olduğundan,¹⁵⁰ okul müdürü de Kutsal Sinod’a bağlı olarak görev yapar.¹⁵¹ Okul müdürü ve okul öğretmenleri de bu Sinod tarafından tayin edilir.¹⁵² Okulun ihtiyaçları, problemleri, sıkıntıları olduğunda Kutsal Sinoda iletilir. Kutsal Sinod, üyeleri başrahiplerden olan bir komisyon oluşturur ve bu komisyon aracılığı ile okulun ihtiyaçları ile ilgilenir.¹⁵³ 1875’de ise Okul Mütevellisinin oluşturulmasıyla, Kutsal Sinodun yükü hafifler. Ancak yine de Sinod, okulla ilgili alınan kararların nihai olarak tasdik edildiği en üst kurumdur. Bu nedenle Sinod’un onayı alınmadan hiçbir karar geçerli değildir. Kutsal Sinod, Cumhuriyet döneminde de okuldaki etkinliğini sürdürür. 1951 yönetmeliğinde de okul müdürünün seçiminde Kutsal Sinod’un etkisi vurgulanır.¹⁵⁴

Okul idaresinde önemli bir yeri olan bir başka kurum da 1875’de kurulan “*Heybeliada Ruhban Okulu Mütevelli Heyeti*” (Eforia tis İeras Theologikis Sholis tis Halkis) dir. Bu

¹⁴⁸ *Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis IV*, Atina, 1997.

¹⁴⁹ 1862’de yayımlanan Rum Patrikliği nizamnamesi ile Kutsal Sinod’un yanında “Karma Meclis” de Patrikhanenin yönetiminde söz sahibi olur. Anagnostopulu, “Patrikhane, Cemaat Kurumları Eğitim”, s.14-15.

¹⁵⁰ *Kanonismos 1845*, I/7 md.; *1903*, II / 2,3 md.

¹⁵¹ *Kanonismos, 1845*, I/5 md.

¹⁵² *Kanonismos, 1903*, V/16; VI / 26 md.

¹⁵³ *Kanonismos 1845*, I/7-8 md.

¹⁵⁴ *Kanonismos, 1951*, 2. md.

tarihten sonra müteveli de okul idaresinde sorumluluklar üstlenir. Kutsal Sinoddaki başrahipler arasından seçilen ve dört kişiden oluşan (sayı zamanla değişebilmektedir) Okul Mütevellisi okulun maddi ihtiyaçları ve bütçesi ile ilgilenir. Müteveli üyelerinden birisi “*Müteveli Heyeti Başkanı*” (Proedros tis Eforias) olarak seçilir.¹⁵⁵ Bunun yanında okulun geliştirilmesi ve korunması için gerekli özeni gösterir, zaman zaman okula ziyaretler yapar. Okul müdürlüğü makamının boşalması, ya da öğretim kadrosu ve diğer personele ihtiyaç duyulduğunda bunu Kutsal Sinod’a bildirir ve seçilecek kişileri tavsiye edebilir. Ders yılı başında yönetmeliğe uygun olarak yetenekli öğrencilerin seçimi ve okula alımı, sağlık raporu, ikametgah vb. resmi işlemlerinin takibi gibi konularla da ilgilenir. Müteveli, okulla ilgili aldığı kararları okul müdürüne tebliğ eder.¹⁵⁶ Kendisine okul müdürü ve öğretmenler derneği tarafından sunulan raporları gecikmeksizin yönetmeliklere ve ilgili kanunlara göre ele alıp inceler, tartışır ve alınan kararları onaylamak üzere Patrikhaneye ve Kutsal Sinod’a sunar.¹⁵⁷

Müteveli düzenli olarak her hafta Patrikhane binasında okulla ilgili toplantı yapar, ders yılı başından itibaren aylık bir bütçe hazırlar ve bunu onaylanmak üzere Patrikhaneye ve Kutsal Sinoda sunar. Müteveli’nin, Kutsal Sinod’un tavsiyesi ile okul mezunu rahipler arasından seçilmiş özel bir sekreteri bulunur. Sekreter, yazışmaları ve okul kitaplarının takibi ile meşgul olur. Aidat, yardım ve bağış şeklinde para toplama işi de müteveliye aittir, bunlar makbuz karşılığı toplanır ve makbuzlar sekreter tarafından düzenli olarak takip ve muhafaza edilir, okula erzak tedariki, bunun miktarı gibi hususlarla da ilgilenir. Okul öğretmenlerinin ve diğer personelin maaşları da müteveli tarafından ödenir. Kısaca, okulun maddi anlamdaki tüm gelir ve giderlerinin takibi, kontrolü ve hesabı Okul Mütevellisine aittir. Müteveli üyeleri Kutsal Sinod’un görevde kaldığı sürece bu görevi yürütürler.¹⁵⁸

Okulla ilgili bu kadar aktif görevi bulunan Müteveli Heyeti ile ilgili 1951 yönetmeliğinde herhangi bir ifade, bir atıf bulunmamaktadır. 1971 yılında okulun teoloji kısmının kapanmasıyla birlikte “Heybeliada Ruhban Okulu Mütevellisi” adını değiştirerek “Heybeliada Aya Triada Manastırı Mütevellisi” şeklini alır ve Kutsal Sinod’a bağlı bir komisyon olarak Patrikhanede varlığını devam ettirir. 1994’de bu müteveli şu kişilerden oluşmaktadır;

Kadıköy Metropoliti İoakim (Başkan),

---

¹⁵⁵ *Kanonismos, 1903, 5. md.*

¹⁵⁶ *Kanonismos, 1903, II / 5-7. md.*

¹⁵⁷ *Kanonismos, 1903, II / 8. md.*

¹⁵⁸ *Kanonismos, 1903, II / 9-12. md.*

Maçka Metropoliti İeronimos,
Adalar Metropoliti Simeon,
Listron Metropoliti Kallinikos,
Çatalca ve B. Çekmece Metropoliti (Metron ve Athiron) Theoklitos,
Tianon Filippos,
Yeorgios Trovolis (Sekreter).¹⁵⁹

Okulda, müdür ve öğretmenlerin dışında okul sekreteri (kâtip ve hesap memuru), idari memur, levazım memuru, okul kütüphanecisi ve okul doktorundan oluşan bir personel grubu da bulunmaktadır.

Okul müdürü tarafından tespit edilen öğretmenlerden birisi en azından bir yıl olmak üzere Okul Sekreterliği (Kâtip ve Hesap Memuru) görevine atanır.¹⁶⁰ 1903 yılı yönetmeliğinde sekreter aynı zamanda okul kütüphanecisi olarak da görev yapar ve hizmet alanı daha genişler.¹⁶¹ Cumhuriyet döneminde “Katip ve Hesap Memuru” olarak bilinen bu kişi okulun hesap ve yazı işlerini düzenler, gelir-gider defterini, okula girip çıkan evrak defterini, öğretmen, memur ve hizmetlilerin sicil defterlerini tutar ve bunları özel dosyalarında muhafaza eder.¹⁶² Sekreterlerin genelde diyakozlardan oluştuğu görülür.¹⁶³

“Okul İdari Memuru” olarak bilinen personel ise müteveli tarafından seçilir ve müdürün sorumluluğu altında görev yapar. İdari memur konumundaki kişi, okulun idari işleri ile eğitim öğretim işlerinde müdüre yardımcı olur. Okul müdüründen alacağı talimatlara göre hareket eder.¹⁶⁴ Okulda idari memur olarak değişik seviyelerdeki ruhaniler görev almışlardır.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Stavridu, *Halkis Snoptiki Theorisis*, 34-35.

¹⁶⁰ *Kanonismos*, 1845, XV / 4. md.

¹⁶¹ *Kanonismos*, 1903, VII / 46-49. md.

¹⁶² *HRO Yönetmeliği 1951*, 17. md.

¹⁶³ Okul Sekreteri olarak görev yaptıkları bilinen kişiler şunlardır: a) *Osmanlı Dönemi*: Keşiş Neofitos Riliotis (1849), Diyakoz Grigorios Gogos (1862), Konstantinos Himonios (1870-1889)(Aynı zamanda kütüphaneci), Diyakoz Nikolaos Kurupetroğlu (1894 depremine kadar bu görevi yürütür), Aleksandros Vrienios (yirminci yüzyılın başları), Yeorgios Progakis (1907-1916), Diyakoz Nikiforos Zavordinos (1922). b) *Cumhuriyet Dönemi*: Yeorgios Progakis (1923-1927), Pavlos Melitopulos, Adamantios Keçeoğlu, Diyakoz Hrisostomos Konstantinidis (1942-1946), Nikolaos Prokopiu (1947-1958), Arhimandrit Konstantinos Harisiadis (1958-1962), Hristos Çuvalis (1962-1964), Aggelos Yeorgiadis (1964'den ölümüne kadar). Stavridu, *Halki*, s. 249, 463; *Halkis Simpliroma*, 66-67.

¹⁶⁴ *Kanonismos*, 1903, XII/149-151. md.; 1951, 17. md.

¹⁶⁵ Okulun bilinen idari amirleri şunlardır: a) *Osmanlı Dönemi* Keşiş Hacı Dionisios (1848-1849), Selanikli Diyakoz Eftimios (1849-1850), Thiroros (1850), Diyakoz Gavriil Kontos (1899), Papa Zisis (19. yy. sonu), Papa Simeon (20.yy. başları), Papa Theodoros (20.yy). b) *Cumhuriyet Dönemi*: 1923-1930 Yılları: Keşiş İordanis, Keşiş Yerasimos Kalokerinos, Arhimandrit Hrisostomos Koroneos, Arhimandrit Sofronios Kiorpes, Papaz Kirillos, Keşiş Sokratis Papanikolau, Papaz Prokopios, Papaz Antonios Gaços. 1931-1950 Yılları: Diyakoz Theofanis Kiakidis, Diyakoz İoakim Pelekanidis, Nikolaos İkonomidis, Diyakoz Andreas Pandaleontos, Nikodimos Harvalias (1940 sonrası) Diyakoz Andreas Laguros, Pavlos Sideridis (1944-1945), Arhimandrit Dionisios Psiahas (1945-1947), Aggelos Yeorgiadis (1947-1951). 1950 ve Sonrası: Vasilios Th. Stavridis

Okuldaki bir diğ er personel “Levazım Memuru”dur. Bu kişi okuldaki ruhbanlar arasından müteveli tarafından tayin edilir ve müdürün sorumluluğu altında görev yapar ve ondan aldığı talimatlar doğ rultusunda okulun dahili hizmetlerini if a eder. Okulun demirbaş eş yalarını deftere kaydeder, ayrıca okulun erzak deposu ile ilgilenir, okula giren çıkan gıda maddelerinin hesabını¹⁶⁶ tutar.¹⁶⁷

“Okul Kütüphanecisi”de okul personeli arasında yer alır. İlk yönetmeliğe göre kütüphaneci Okul müdürü tarafından atanır, denetim ve gözetimi ise okul öğretmenleri tarafından yerine getirilirdi.¹⁶⁸1903 yılı yönetmeliğinde ise kütüphane görevlisi ve okul sekreteri aynı kişidir. Bu kişi mütevelinin tavsiyesi ile Kutsal Sinod tarafından atanır ve Okul müdürünün yönetimi altındadır.¹⁶⁹1951 yönetmeliğinde kütüphanenin öğrencilerden müteş ekkil bir komisyon tarafından idare edileceğ i hükmü yer alır. Aynı yönetmelikte Türkiye devleti, rejimi ve Türklük hakkında menfi yayınların kütüphanede, yada bunların ders kitabı veya yardımcı ders kitabı şeklinde öğrencilerin ellerinde bulundurulmaması, bundan da doğ rudan doğ ruya okul müdürünün mesul olduğu şeklinde bir madde yer alır.¹⁷⁰ Okul kütüphanecileri arasında okulun önemli hocaları da bulunur.¹⁷¹

Okul personeli içerisinde bir de okul doktoru vardır. Doktor, müteveli tarafından atanır, müdüre karşı sorumludur, okulun ve okul personelinin sağ lıkla ilgili tüm sorunları ile ilgilenir, ihtiyaç duyulduğ unda sağ lık raporu verir, hastaları mümkünse revirde tedavi eder, gerektiğinde ağır olanları büyük hastanelere sevk eder. Okul doktoru ayrıca okuldaki sağ lık bilgisi derslerini de verir, bunun yanında yemekleri ve yemekhaneyi sağ lık açısından denetler,

---

(1951-1952), Arhimandrit Filaretos Papaharalambus (1952-1956), Arhimandrit Konstantinos Harisiadis (1956-1958), Presbiter Vasilios Kiriakidis (1958-1960), Haralabos Hristoforidis (1962-1964), Hristos Vaços (1965-1967), Athanasios Sporos (1967-1968), Yeorgios Buhalis (1968-1977). Stavridu, *Halki*, s. 249, 463-464; *Halkis Simpliroma*, 67.

¹⁶⁶ *Kanonismos*, 1845, XVII /1-3. md. ; *Kanonismos* 1903, XIV/ 163-166. md. ; *HRO Yönetmeliğ i* 1951, 17. md.

¹⁶⁷ Okulda levazım memurluğu yapan kişiler ř unlardır: a) *Osmanlı Dönemi*: Filaretos Afgerinos (1854, 1856, 1862), Nikodimos (19.yy.), Agathangelos (1894 depreminden sonra), Arhimandrit Porfirios (1898), Sofronios Karabiberis (20.yy. baş ları). b) *Cumhuriyet Dönemi*: 1923-1930 yılları : Papaz Athanasios, Arhimandrit Hrisostomos Koroneos, Arhimandrit Sokratis Papanikolau. 1930 ve sonrası: Apostolos Meksi (1931-1935), Dimitrios Kaderoğ lu, Konstantinos Küçükaltıncıoğ lu, İoannis Kasapidis, Aggelos Yeorgiadis, İoannis Krikakis, Prodromos Karabodos, Odissis Saridis, Hristos Ç ulman. Stavridu, *Halki*, s. 249, 464; *Halkis Simpliroma*, 67.

¹⁶⁸ *Kanonismos*, 1845, XV / 5. md.

¹⁶⁹ *Kanonismos*, 1903, VII / 46-51. md.; Kütüphane için aynı yönetmelik bkz. IX/ 133-148.

¹⁷⁰ *HRO Yönetmeliğ i*, 1951, 19. md.

¹⁷¹ Okulda kütüphaneci olarak görev alanlar ř unlardır: a) *Osmanlı Dönemi*: Öğretmen Theodoros Konstantinidis (1859,1860,1962), Öğretmen Th. Kiriakidis (1862), Konstantinos Himonios (1870-1889), Baş diyakoz Nikodimos (1889-1892), Diyakoz Nikolaos Kurupetroğ lu (1892-1896), Yeorgios Progakis (1896-1914, 1916-1918), Diyakoz Mihail Konstantinidis (1914-1915). b) *Cumhuriyet Dönemi*: Yeorgios Progakis, (1923-1927), Nikolaos Papadopulos, Diyakoz Konstantinos Glinos (1930-1931), Diyakoz Hrisostomos Konstantinidis (1942-1946), Nikolaos Prokopiu (1947-1952), Aggelos Yeorgiadis (1953-1966), Presbiter Andreas Milonopulos (1966-1968 ve sonrası), Yeorgios Karas (1990 ve sonrası). Stavridu, *Halki*, s. 249, 464; *Halkis Simpliroma*, 67, 154.

hastalıklara karşı gerekli uyarıları yapar.¹⁷² Okul tarihi boyunca en uzun süre okul doktoru olarak görevi yapan kişi (1923-1972) Evangelos Fundopulos'dur.¹⁷³

Bu gün her an eğitime başlayacakmış gibi hazır durumda olan okulda, toplam 15 personel, dört de rahip bulunmaktadır.¹⁷⁴

3. Heybeliada Ruhban Okulu Öğretmenleri

Teoloji bölümünün öğretmenleri, ruhanilerden (*Klirikos*) ve laiklerden (*Laikos*) olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır ve büyük çoğunluğu da bu okul mezunudur. Öğretmenler, genelde Ortodoks, bazen de diğer Teoloji okullarında yüksek öğrenimlerini tamamlayarak kendi alanlarında uzmanlaşmış kişiler arasından, okul müdürü ve okul mütevelli heyetinin tavsiyesi ile Kutsal Sinod ve Patrik tarafından seçilirlerdi. Bunlar, HRO'da görev yaparken ancak mütevellinin onayıyla başka okullarda da derslere girebilirlerdi.¹⁷⁵ Öğretmenlerin maaşları da yine mütevelli tarafından ödenirdi.¹⁷⁶ Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise okul "Azınlık Okulları" statüsünde görüldüğü için öğretmen tayinleri de bu yeni statüde belirtildiği şekliyle yapılmaya başlanır ve okula (Teoloji dışındaki dersler için) Türk hocalar da tayin edilir.¹⁷⁷ 1951 yılı yönetmeliğinde öğretmenlerle ilgili olarak "Mesul Müdür ve öğretmenlerin seçim, tayin ve azl işlemleri, Özel Okullar Yönetmeliği hükümlerinin ve bu hususta bakanlıkça verilmiş ve verilecek umumi direktiflere göre yürütülür." hükmü yer almaktadır.¹⁷⁸ Ancak yine de teoloji öğretmenlerinin seçiminde Kutsal Sinod ve patrikhanenin tercihlerinin de belirleyici olduğu söylenebilir.

Osmanlı Döneminde, Vasilios Antoniais (1890-1926) gibi birkaç isim dışında Teoloji bölümü hocalarının tamamı ruhanilerden oluşurken, Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki teoloji hocalarının hemen hemen yarısı ruhban sınıfından olmayan (laik) teologlardan meydana gelmektedir. Bunlar içinde; Ioannis Panagiotidis (1924-1962); Apostolos Meksi (1931-1935); Vasilios Anagnostopoulos (1950-); Vasiliu Stavridu (1951-) gibi çok önemli kişiler de bulunmaktadır. Bunlar içerisinde evli olanlar da vardır. Okulun klasik orta /lise bölümü ile, genel kültür derslerinin hocaları genelde laiklerden oluşmaktadır.

¹⁷² Kanonismos, 1903, XIII / 152-162. md; HRO Yönetmeliği 1951, 20-22. md.

¹⁷³ Bilinen okul doktorları şunlardır: Drosos İvos (1847), Sarantis Arhigenis (1856-1862), Zaharias Strumskis (1860), H. Mihailidis (1862), B. Murunakis (1906), L. Kabanis (1915-1916), Evangelos Fundopulos (1923-1972). Stavridu, *Halki*, s. 434-436; *Halkis Simpliroma*, 67-68.

¹⁷⁴ 12 Mayıs 2007'de Manastır Başrahibi Apostolos Danilidis'le yapılan görüşme.

¹⁷⁵ 1903 yılı yönetmeliğinde öğretmenlerle ilgili maddeler için bkz. *Kanonismos 1903*, VI/ 25-45; Bir önceki (1845) yönetmelik için bkz., *Kanonismos 1845*, 16/ 1-6. md.

¹⁷⁶ *Kanonismos 1903*, II/ 11.

¹⁷⁷ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 33; *İstanbul Okulları Klavuzu*, 1936, s. 1-65; 1937, s. 74-76; 1938, s. 5-135.

¹⁷⁸ HRO Yönetmeliği 1951, 23; 1951 yılı yönetmeliğine göre öğretmenlerin eğitim öğretim işlerine dair maddeler için bkz. 23-30. md.

Öğretmenler öncelikle okuldaki eğitim ve öğretim işlerinden sorumludurlar. Bunun yanında onlar, kendi alanları ile ilgili çeşitli eserler de kaleme almışlar ve bunları okuldaki derslerde okutmuşlardır. Yapılan çalışmalar ya kitap olarak yada değişik Ortodoks dergilerinde makale olarak yayınlanmıştır. Bu dergiler arasında özellikle Patrikhane tarafından (İstanbul’da) çıkarılan *EA*(1880-1923), *Neos Pimin* (1919-1923), *Ortodoksia* (1926-1963), *AA* (1951-1964) gibi dergiler en önemlileridir.

Eğitim kadrosunu oluşturan öğretmenler, Fener Patrikhanesinde oluşturulan değişik komisyonlarda üye olarak yer alırlar ve Kilise sorunları ile yakından ilgilenirler. Ayrıca öğretmenler derneği şeklinde kendi danışma kurullarını oluşturmuşlardır. Bu birlik 1971’den sonra Patrikhane bünyesinde “*Teolojik Araştırmalar Komisyonu*” adıyla faaliyetlerini devam ettirmiş, böylelikle kilisenin dini ve teolojik konulardaki faaliyetlerine destek olmayı sürdürmüştür. Yine onlar, Patrikhane ve okul temsilcisi olarak Ortodokslar, diğer Hıristiyanlar ve ekümenik hareketlerle ilgili bir çok toplantılara katılmışlardır. 1920’de Patrikhane tarafından “*Pros tas Apantahu Ekklesias tu Hristu*” (İsa Kilise’sinin Bildirisi) adıyla Kiliselerin Birleştirilmesi adına meşhur bir bildiri yayımlanır. Bu bildirin hazırlanmasında o zamanki müdür ve Silifke Metropoliti Yermanu Strinopulu’un ve HRO öğretmenler derneğinin büyük katkıları olmuştur. (Bu bildiri, 1948’de Amsterdam’da kurulacak olan *Dünya Kiliseler Birliğinin* temellerini oluşturması açısından önemlidir) Öğretmenler yurt dışındaki bilimsel toplantı ve kongrelere katılmışlar, konferanslar vermişler, bunun yanında oralardaki değişik üniversitelerde ve kilise kurumlarında misafir hoca olarak bulunmuşlardır. Öğretmenlerin gerek okul ve gerekse patrikhane ile ilgili çalışmaları ve her türlü faaliyetleri neticesinde Patrik Athinagoras’a nisbet edilen bir tanımlama ile onlar “Kilisenin Kurmayları”¹⁷⁹ olarak nitelendirilmişlerdir.

Okul müdürleri ve öğretmenler Ortodokslukta önemli sayılan İstanbul Kilisesinin kuruluşu (30 Kasım), İsa’nın doğum günü (Hristugennea), kırk günlük perhizin ilk Pazarı gibi diğer önemli günlerde ve yortularda; ayrıca cenaze, patriklerin tahta çıkışı, okulun mezuniyeti ve açılışı töreni gibi kutlamalarda Patrikhane’de, okuldaki “Aya Triada Manastır”ında ve İstanbul’daki diğer ortodoks kiliselerde çeşitli vaazlar vermişlerdir. Şu an okul öğretmenlerinden hayyatta kalanlardan bir kısmı emekli olmuş, bir kısmı da halen Patrikhanenin merkezinde veya dışarıdaki başka Ortodoks kurumlarda eğitim ve din hizmetlerini devam ettirmektedirler.¹⁸⁰ Aşağıda okul öğretmenlerini, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi olmak üzere iki kısımda ele alacağız.

---

¹⁷⁹ Stavridu, *Halki*, s. 48.

¹⁸⁰ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki Theorisis*, 38-40

3.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Döneminde HRO’da öğretmen olarak karşımıza üç grup çıkmaktadır. Bunlardan ilki “profösör” anlamına gelen lise ve üniversite hocaları için kullanılan “*Kathigitis*” denen teoloji öğretmenleri; ikincisi “asistan”, “yardımcı doçent” gibi anlamlara gelen, HRO’da ise bir nevi yardımcı öğretmen, (kıdemli öğrencilerden seçilen) şeklinde karşımıza çıkan “*İfigitis*”ler; üçüncüler ise daha çok ilk ve ortaokul öğretmenleri için kullanılan “*daskalos*” adlı öğretmenlerdir.¹⁸¹ İlerleyen sayfalarda üçüncü grubu, “diğer öğretmenler” alt başlığı altında zikredeceğiz. Burada ilk grupta yer alan teoloji öğretmenlerinden öne çıkan isimler hakkında biraz daha detaylı bilgiler verilirken diğerlerinden sadece isim olarak bahsedilecektir.

3.1.1. Teoloji Öğretmenleri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde okulun teoloji öğretmenleri şu isimlerden oluşmaktadır:

1. Hristoforos Prodromisis, Diyakoz, 1852-1854,
2. Agathangelos, Diyakoz, 1855-1856,
3. Grigorios Gogos, Diyakoz, 1856-1864,
4. Konstantinos Pliziotis, Diyakoz, 1861-1865,
5. İoannis Anastasiadis, Diyakoz, Arhimandrit, 1867-1875,
6. İlarion Kanakis, Arhimandrit, 1871-1883,
7. Grigorios Zigavinos, Diyakoz, Arhimandrit, 1872-1884,
8. Konstantinos Vafidis, Diyakoz, 1872-1878,
9. Vasilios Yeorgiadis, 1872-1880,
10. Flaretos Vafidis, Diyakoz, Arhimandrit, 1875-1888,
11. Efmenios Ksirudakis, Diyakoz, Arhimandrit, 1880-1886,
12. Filippos Papadopulos, 1881-1888,
13. Mihail Kleovulos, Diyakoz, Arhimandrit, 1883-1888, 1898,
14. Fotios Aleksandridis, Arhimandrit, 1888-1891,
15. Vasilios Antoniadis, 1890-1926,
16. Yermanos Karavangelis, Diyakoz, Arhimandrit, 1891-1896,
17. Yermanos Vasilakis, Diyakoz, 1892-1894,
18. Hristos Andrutsos, 1895- 1897, 1901-1905,
19. İoannis Evstratiu, Arhimandrit, 1896-1922,

¹⁸¹ Bu kelimelerin orijinal adları ve anlamları için bu bölümün başına bakılabilir.

20. Pandoleon Komnini, 1896-1923,
21. Dimtrios Yeorgiadis, Arhimandrit, 1899-1914,
22. Vasilios Stefanidis, Diyakoz, Arhimandrit, 1912-1922.¹⁸²

Yukarıda saydığımız Teoloji öğretmenlerinden sadece Vasilios Yeorgiadis, Filippas Papadopulos ve Pandoleon Komnini HRO mezunu değildirler. Onların dışındakilerin tümü HRO mezunu olup yukarıda belirttiğimiz süre içerisinde okulda teoloji hocası olarak görev yapmışlardır.

1. Grigorios Gogos, Diyakoz (1856-1864).

1824 (1828) de Midilli de doğar. 1851'de HRO'dan mezun olur. Strazburg da öğrenimine devam eder ve burada Teoloji doktoru olur. 1856-1864 yıllarında HRO'da teoloji ve felsefe hocası olarak görev yapar, Ahlak, Ermineftiki ve Slavca dersleri okutur. 15 yıl düzenli olarak Kilisenin hizmetinde bulunur. 1867'den sonra Avrupa'nın değişik yerlerinde eğitimle ilgili çalışmalarını devam ettirir. Bir ara İskenderiye kilisesinde hizmet eder. Ölünceye kadar (1880-1889) Budapeşte'de Yunan topluluğunun idarecisi olarak görev yapar. Eserlerinden bazıları; *Enghiridion tu Orthodoxu İereos* (Ortodoks Papazların Atanması), İst., 1858; *Hristianiki İthiki* (Hristiyan Ahlakı), Kahire, 1877; *Aoidimos Mitropolitis Stavropoleos Konstantinos Tipaldos* (Merhum Stavropolis Metrop. Konstantinos Tipaldos), Atina, 1868.¹⁸³

2. İoannis Anastasiadis, Diyakoz, Arhimandrit (1867-1875).

İoannis Anastasiadis, 1833'de Kayseri – İncesu'da doğar. Bir süre Fener'deki Mektebi Kebir'de okur. 1852'de girdiği HRO'dan 1859'da diyakoz olarak mezun olur. 1864-1862 yıllarında Atina Üniversitesi Felsefe okulunda okur, aynı zamanda burada İlahiyat okulundaki derslere de devam eder. 1864-1867 yıllarında Strazburg, Haydelberg ve Gottingen Üniversitelerinde Kilise Tarihi üzerine ihtisas yapar. 1867'de HRO'da öğretmenliğe başlar, Kilise Tarihi, Tefsir ve Latince dersleri okutur. 1872 de Presbiter ve daha sonra Arhimandrit olur.

İoannis Anastasiadis, 1872'deki Bulgar itizali ile ilgili sinoda katılır ve alınan kararı imzalar. Ahyolu Metropoliti Vasilion ve İlian Tantalidi ile birlikte o zamanlar ortaya çıkan Bulgar itizalinde, Bulgar yanlısı olmakla itham edilir. 1873'de geçici bir süre de okul müdürlüğü görevinde bulunur. Patrikhane temsilcisi olarak yurt dışındaki bazı toplantılara katılır. HRO'dan sonra 1875-1878 yıllarında Fenerdeki Mektebi Kebirde müdür olarak görev yapar. 1878'de Kayseri Kapadokya Metropolitliğine seçilir. Burada bulunduğu süre içerisinde özellikle eğitim ve sosyal yardım faaliyetlerine büyük önem verir. 1886'da Patrik İoakim IV'ün istifasıyla bir süre Patrik vekili olarak

---

¹⁸² Stavridu, *Halki*, s. 139.

¹⁸³ *A.g.y.*, s. 142-145

görev yapar. İoakim taraftarı olan grupta yer alır. 1887 yılında Atina Üniversitesi'nin ellinci yılı münasebetiyle yapılan törende kendisine fahri teoloji doktoru unvanı verilir. 1902'de ölür. Geride yazılı bir eser bırakmamıştır. Mütevazı yaşam biçimi ve hayır işlerindeki faaliyetleri ile tanınmıştır.¹⁸⁴

3. Grigorios Zigavinos, Diyakoz, Arhimandrit, (1872-1884).

“Yeorgios” adıyla bilinen Grigorios Zigavinos, 1835'de Eğriboz Adası'nda doğar. HRO'da 21 yaşında (veya 26) iken diyakoz olur ve 1863'de de okuldan mezun olur. Bir süre Sakız ve Vidin'deki eğitim kurumlarında görev yapar. Zigavinos, daha sonra HRO mütevelli heyeti tarafından öğrenim görmek üzere Kiev'deki Rus Teoloji Akademisine gönderilir. Burada kaldığı süre içerisinde (1869-1872) Slavca, Latince ve Fransızca öğrenir.

1872'de HRO'ya öğretmen olarak döner ve burada Pimantik, Kilise Hukuku, Omilitik ve Slavca dersleri okutur. Bulgar itizali ile ilgilil sinodda diyakoz olarak yer alır. Daha sonra Presbiter ve Arhimandrit olur. 1876-1877'de geçici olarak okul müdürlüğü görevinde bulunur. 1884'de aldığı bir davet üzerine okuldan ayrılır ve Massalian'daki Ortodoks cemaatin yanına gider, orada kilisenin ve cemaatin önderliğini yapar. 1910'da 75 yaşında Massalian'da ölür. Zigavinos teoloji öğretmenliği ve Massalian'daki din hizmetleri yanı sıra eğitim, tefsir ve reddiye türünde bir takım makaleler kaleme almıştır. Özellikle Massalian'da kaldığı sıralarda 1889-1896 yılları arasında değişik dergilerde Kitabı Mukaddes'le ilgili tefsir ve yorumları yayınlanmıştır. *Ekklesiastiki Alithia*'da da yayınlanmış bazı yazıları vardır. Eserlerinden bir kaç şunlardır: *Tis Orthodoxu Anatolikis tu Hristu Ekklesias Engolpion Presevhitarion.* (Doğu Ortodoks İsa Kilisesinin Dua Kitabı), Masalian, 1888; *İstoria Eklisiastiki* (Kilise Tarihi), II cilt, Masalian, 1894-1896.¹⁸⁵

4. Konstantinos Vafidis, Diyakoz (1872-1878)

Konstantinos Vafidis, 1848'de Kırklareli'de doğar, 1869'da HRO'dan mezun olur. Vafidis, 1869-1872 yıllarında Kiev'deki Rus Teoloji Akademisinde ihtisas yapar. 1872'de HRO'da öğretmenliğe başlar ve 1878'e kadar Dogmatik, Katihitik ve Slavca dersleri okutur. Bulgar itizali ile ilgili sinoda diyakoz olarak katılır. 1881'de presbiter ve ardından da arhimandrit olur. İstanbul'da Patrikhanenin denetimindeki Rum okullarında başmüfettiş olarak görev yapar. 1885'de Maronias / Gümölcine, daha sonra sırasıyla Serez, Nikopoleos, Preveze, Dimetoka Metropolitliği görevlerinde bulunur ve 1899'da ölür.

---

¹⁸⁴ Stavridu, *Halki*, s. 147-150.

¹⁸⁵ Stavridu, *Halki*, s. 153-156.

Bir teolog olarak kendi alanının iyi bir uzmanı olan Konstantinos Vafidis, dini konulara vakıf oluşu, geliştirdiği yorumları ve eserlerinin içeriği, onu çağdaşları arasında fark edilir bir konuma getirmiş ve çevresinde bu çalışmalarını ile takdir edilen bir isim olmuştur. Çalışmalarından bazıları *Ekklesiastiki Alithia*'da da yayımlanmıştır. Ayrıca Selanik'deki Ayia Vladaton Manastır kataloglarında değişik vesilelerle söylenmiş bir çok vaazları bulunmaktadır. Eserlerinden bazıları; *İera Katihisis* (Kutsal Öğreti/ İrşat), İst., 1904; "*Singrona Ekklesiastika Zitimata*" (Günümüz Kilise Sorunları), EA (1881-1883).¹⁸⁶

5. Vasilios Yeorgiadis (1872-1880) (Fener Rum Patriği, 1925-1928)

Geleceğin Fener Rum Patriği¹⁸⁷ olacak olan Vasilios Yeorgiadis, Üsküdar/Kadıköy'de 1840 yılında (veya 1846/1848) doğar. 1867-1871 yıllarında Atina Üniversitesinde teoloji ve filoloji eğitimi alır. 1872-1880 yılları arasında laik bir teolog olarak HRO'da öğretmenlik yapar, burada İbranice, Tefsir, Kitabı Mukaddes Yorumu, Yunanca, Latince ve Siyasi Coğrafya dersleri okutur. HRO'dan mezun olmadığı halde burada öğretmenlik yapan nadir hocalardan birisidir.

Okul tarafından öğretmen olarak çalışmalarını devam ettirmek üzere üç yıllığına Avrupa'ya gönderilir. Roma, Berlin, Laypzig, Londra ve Viyana kütüphanelerinde araştırmalar yapar. 1884'de Monako Üniversitesinden felsefe doktoru olarak mezun olur. İstanbul'a dönüşünce Fener'de idari görevlerde bulunur. 1884'de diyakoz, iki gün sonra da (25 Aralıkta) Presbiter olarak atanır, daha sonra da Arhimandrit olur. Yeorgiadis, görüldüğü üzere geç dönemlerde ruhani olup ardı ardına hemen makamlar verilmesiyle dikkat çeker. 1885-1887 yılları arasında *Ekklesiastiki Alithia* adlı derginin kurucuları arasında yer alır ve bir süre de derginin yayın kurulu üyeliğinde bulunur. Daha sonra Pelagonias ve İznik metropoliliği görevlerinde bulunur. 1913'ten 1924 yılına kadar kutsal sinod üyesidir. HRO mütevelli heyetinde, eğitim komisyonlarında, Zapion Kız Okulunda da çeşitli görevlerde bulunur, 1923 yılındaki Panortodoks Kongresine katılır ve burada papazların evliliği ile ilgili görüş ve düşüncelerini dile getirir.

Konstantinos VI'ün patrik seçilmesinin ardından, Türk hükümetinin onu, mübadele kapsamına girdiği gerekçesiyle sürgün etmesi Türk-Yunan ilişkilerinde sıkıntılara sebep olur. Uzun tartışmalar¹⁸⁸ neticesinde varılan anlaşma gereği Konstantinos VI'ün istifasıyla boşalan makama 85 yaşındaki Vasilios Yeorgiadis, "Vasilios III" adıyla Patrik seçilir(1925-1928). Patrik Vasilios III ile

¹⁸⁶ Miron Hrisostomu (Konstantinidu), "Ta programmata.."s. 89, 95; Stavridu, *Halki*,s. 157-161.

¹⁸⁷Vasilios Yeorgiadis, 1925-1928 yıllarında Fener Rum Patriği olarak görev yapar. HRO mezunu olan Patrikler tezimizin "Mezunlar" adlı bölümünde "Patrikler" alt başlığı altında zikredilecektir. Vasilios Yeorgiadis, her ne kadar Patrik olsa da HRO mezunu değildir. Onun okulla ilişkisi HRO'da belli bir süre öğretmenlik yapmış olmasından kaynaklanmaktadır. O nedenle onunla ilgili detaylı bilgileri bu kısımda vermeyi tercih ettik. Bkz. Stavridu, *Halki*,s. 163.

¹⁸⁸ Konuyla ilgili tartışmalar için bkz. Macar, *age*, 136 vd.

beraber 11 sinod üyesi metropolit ve piskopos mübadele dışında tutulur. Döneminde ABD Başpiskoposluk Kilisesinin tüzüğü hazırlanır (1928). İtalyan hükümeti ile 12 adanın ruhani yönetimini konusunda görüşmeler yapılır. (1929). Yunan Kilisesi ile “Geçici Yetki Devri Anlaşması”¹⁸⁹(4 Eylül 1928) imzalanır. Aynaroz tüzüğü hazırlanır (1924/1926) Onun döneminde diğer kiliselerle iyi ilişkiler kurulur, teoloji konuları ve kilise sorunları ile ilgili çeşitli toplantı ve organizasyonlar gerçekleştirilir. Vasilios III, 1929 yılında 90 yaşında iken ölür.¹⁹⁰

Onun en önemli özelliği iyi bir teolog olmasıdır. Kutsal Kitabın yorumu, Ortodoks kilise tarihi ve geleneği, dogmatik ve filoloji gibi alanlarda ciddi çalışmaları bulunmaktadır. Eserlerinin bir kısmı Patrikhane ve Aynaroz kütüphanelerinde yer almaktadır. *Ekklesiastiki Alithia*’da, kilise idarecilerine gönderilmiş mektupları, değişik vesilelerle yapılmış vaazları, kilise büyüklerinin tanıtıldığı biyografi türü eserleri ve teolojiye dair başka yazıları yayımlanmıştır.¹⁹¹

6. Filaretos Vafidis, (1875-1888), (Diyakoz, Arhimandrit)

“Hristos” adıyla da bilinen, Filaretos Vafidis, 1850’de İstanbul’da doğar. 1865’de HRO’ya girer, okulda iken diyakoz olur ve “Filaretos” adını alır. 1871’de okuldan mezun olur. Daha sonra Almanya’ya, Laypzig Üniversitesine gönderilir, burada Teoloji ve Felsefe eğitimi alır ve felsefe doktoru olarak mezun olur(1871-1875). 1875’de Bonn’da Katoliklerle iki kilisenin birleşmesi için yapılan kongreye Patrikhane temsilci olarak katılır.

1875’de HRO’da öğretmenliğe başlar, Kilise Tarihi ile beraber Hristiyan Ahlakı, Felsefe ve Latince dersleri okutur. (1875-1888) Öğretmenliği sırasında Presbiter ve Arhimandrit olur. Patrikhane Kilisesinde de vaazlar verir. 1888’de Trabzon, 1889’da Kastorias, 1899’da Dimetoka metropolitliğine atanır. Ayrıca Patrikhane Kutsal Sinodu ve Karma Meclis üyeliği, HRO ve Zappion Kız Lisesi mütevelli heyeti başkanlığı yapar, yetimhane, hastane ve *Ekklesiastiki Alithia*’ gibi kurumlarda da bir takım idari görevlerde bulunur. 1917-1919 yılları arasında Bulgarlar tarafından yakalanarak hapsedilir ve ancak 1919’da serbest bırakılır. 1920’de Lambet’te Anglikan temsilcileriyle birlikte yapılan kongreye Patrikhane temsilcisi olarak katılır. 1928’de İraklia / Girit metropolitliğine atanır. Daha sonra Selanik’e yerleşir, burada ilmi çalışmalarını devam ettirir.

---

¹⁸⁹ Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile birlikte Patrikhanenin bazı ruhani bölgeleri Yunanistan sınırları içerisinde kalır. Buraların artık doğrudan Patrikhane taafından idaresi pek mümkün olmaz ve sıkıntılar yaşanmaya başlanır. Bu nedenle 4 Eylül 1928’de Patrikhane ve Atina Başpiskoposluğu arasında imzalanan “Yetki Devri Anlaşması” ile buraların idaresi, her hangi bir süre tahdidinde bulunmaksızın geçici olarak Yunanistan Kilisesine bırakılır. Bu gün Patrikhane tarafından “Yeni Bölgeler” (Neon Horon) olarak tanımlanan bu yerlerle ilgili Atina ile İstanbuldaki Kilise arasında bazen tartışmalar yaşanmaktadır. Patrikhane anlaşmaya aykırı davrandığı gerekçesiyle zaman zaman Atina’yı uyarmaktadır. Anlaşmanın tüm metni için bkz. Benlisoy-Macar, *age.*, s.68-70.

¹⁹⁰ Filaretu Vafidu, *a.g.e.*, s.420; Stavridu, *Halki*,s. 163-166.

¹⁹¹ Eserlerinin bir listesi için bkz. Stavridu, *Halki*,s. 167-173.

1930'da Aynaroz'da toplanan Ortodoks Kiliseler Komisyonuna Patrikhane temsilcisi olarak katılır. 1933'de 85 yaşında Selanik'de ölür.¹⁹²

İlmi ve akademik yönü ile ön plana çıkan Vafidis geride çok sayıda eser bırakır. Bunların bir kısmı İstanbul'da çıkan *Ekklesiastiki Alithia*, *Ekklesiastiki Epitheorisis*, *Neos Pimin*, *Ortodoksia* ile, Selanik'te çıkan *GP (1917-)* gibi dergilerde yayımlanır.¹⁹³ Vafidis'in eserlerinden en önemlileri; *Ekklesiastiki İstoria*, I-III. (Kilise Tarihi), (I-II. cilt İst., 1884, 1886, III. cilt, İskenderiye,1928) Eser, Vafidis'in selefleri (Konstantinos Kallinikos ve diğerleri) tarafından HRO'daki Kilise Tarihi derslerinde kaynak kitap¹⁹⁴ olarak okutulmuştur.¹⁹⁵ Diğer çalışmaları, *İ İera İstoria tis Paleas ke tis Kenis Diathikisi* (Eski ve Yeni Ahit Tarihi),(İst. 1883); *Mathima İsaogikon is tin Ekklesiastikin İstorian Didahthen en ti kata Halki...*(HRO'da Kilise Tarihine Giriş Dersinin Öğretimi), *EA*, 4 (1883/1884), Ayrıca Selanik'deki "Ayia Vladaton Manastır" katalog zarflarında, onun adına tasnif edilmiş çok sayıda değişik konulara dair çalışmaları bulunmaktadır.¹⁹⁶

7. Efmenios Ksirudakis (1880-1886) (Diyakoz, Arhimandrit)

Efmenios Ksirudakis, 1850 İstanbul doğumludur. 1875'de HRO'dan mezun olur. Bir süre orta okullarda görev yaptıktan sonra 1880'de HRO'da öğretmenliğe başlar. Okulda Kitabı Mukaddes'e Giriş, İbrani Arkeolojisi, Kutsal Katihitik ve Felsefe dersleri okutur. Ayrıca çeşitli Kiliselerde vaazlar verir. Öğretmenliği sırasında Presbiter ve Arhimandrit olur, daha sonra Lambis ve Sfakion /Girit piskoposluğuna seçilir ve 12 yıl (1886-1898) bu görevi yapar. 1898'de Girit Metropolitliğine atanır. Döneminde Girit'de meydana siyasi ve idari değişikliklere yakından tanık olur ve burada kilisenin aktif bir üyesi olarak çalışır. 1916'da Yunanistan'daki Venizelos ve Kralcılar arasındaki siyasi mücadelede Venizelis taraftarı olduğu gerekçesiyle Sakız Adasına sürgüne gönderilir ve 1920'de burada ölür.¹⁹⁷

8. Filippos Papadopoulos (1881-1888).

Filippos Papadopoulos, 1852'de Varna'da doğar, 1876 Atina Üniv. Teoloji Okulundan mezun olur. Almanya'da, Laybzing, ve Berlin'deki Üniversitelerde yüksek öğrenim görür. HRO'da 1881'de öğretmenliğe başlar. O, HRO mezunu olmayıp okulda görev yapan sayılı teoloji

¹⁹² Stavridu, *Halki*,s. 175-178.

¹⁹³ Bkz. Stavridu, 178-186

¹⁹⁴ Eserle ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. Glavina, *Analekta*, 236-244; Stavridu, *Halki*,s. 176.

¹⁹⁵ Filaretos Vafidis, bu çalışmasında kiliseyi üç büyük döneme ayırır: İlk Dönem Kilise Tarihi (1-700), Orta Dönem Kilise Tarihi (700-1453) ve Yeni Dönem Kilise Tarihi (1453-1908). Yazar bu son dönemi daha sonra genişleterek iki ayrı ciltte ele inceler. İlki 1912'de (1453-1700), ikincisini de 1928'de (1700-1908) yayımlar.

¹⁹⁶ Eserlerinin tümünün bir listesi için bkz. Stavridu, *Halki*,s. 178-186.; *EA*, 4 (1883/1884), s. 17-21, 34-37.

¹⁹⁷ Stavridu, *Halki*,s. 187-189.

hocalarından biridir. Burada Hristiyan Arkeolojisi, Ansiklopedik Teoloji ve Sembolik dersleri okutur. Aynı zamanda Heybeli Ticaret Okulunda da öğretmenlik yapar.¹⁹⁸

O dönemde Patrik İoakim III, (1878-1884, 1901-1912), okuldaki yetenekli ve seçkin öğretmenleri destekler ve okulda bir takım yenilikler yapmak ister. Patrik, müdür Yermanu Grigora'nın ve diğer öğretmenlerin karşı çıkmasına rağmen okulun ders programlarını artırır ve bir sınıf ilaveyle okulu sekiz yıla çıkarır. Filippus Papadopoulos'da İoakim'in görüşünü benimseyen grup tarafında yer alır. Bu nedenle de Yermanu, ikinci kez okula müdür olunca, 1888'de Papadopoulos'un görevine son verir.¹⁹⁹ Filippus Papadopoulos, daha sonra Yunanistan'da Atina Üniversitesi de dahil çeşitli okullarda öğretmenlik yapar. Öğretmenliği yanı sıra da dini ritorik, litürji, katihitik, ansiklopedik teoloji, dogmatik, apoloji gibi teolojinin çeşitli dallarında yazılar kaleme alır. Filippus Papadopoulos, 1918'de Yunanistan'da ölür. Eserlerinden bazıları şunlardır: *Ekklesiastiki Ritoriki* (Dini Ritorik), İst., 1888; *Katihitiki* (Din Öğretimi/İlmihal Bilgileri), Atina, 1904; *Engiklopedia tis Theologias*, (Ansiklopedik Teoloji) Atina, 1909.²⁰⁰

9. Mihail Kleovulos (1883-1888, 1898), (Diyakoz, Arhimandrit).

Mihail Kleovulos, 1848'de Edirne'de doğar. 1867'de HRO'ya girer ve 1871'de diyakoz olarak mezun olur. Kionda (1871-1872) ve Heybeli Ticaret Okulunda (1872-1876) öğretmenlik yapar. Bir süre Atina'da bulunur. Daha sonra Massalian Rum Derneğinin desteğiyle Almanya'da (1876-1882) Münih, Laibzig, Tübingen üniversitelerinde eğitim alır. 1883'de Tübingen üniversitesinden felsefe doktoru olarak mezun olur. 1883'de HRO'da öğretmenliğe başlar, Kitabı Mukaddes'e Giriş, Tefsir ve Hristiyan Ahlakı derslerini okutur. Bir süre sonra Presbiter ve Arhimandrit oldu. 1888 yılı sonunda Mektebi Kebire idareci olarak tayin edilir ve 1918'de ölümüne kadar okul müdürü olarak görev yapar. 1901'de Patrik İoakim III döneminde Sardeon (Salihli) Metropolitliğine tayin edilir.

Aynı zamanda dönemindeki çeşitli Rum okullarında mütevellilik görevi, *Ekklesiastiki Alithia* üyeliği, İncil yayın kurulu üyeliği, HRO'nun yönetmeliğinin yeniden gözden geçirme komisyonu ile kilisenin çeşitli komisyonlarında değişik görevlerde bulunur. 1896'da Çar Nikola II'nin taç giyme töreni nedeniyle Patrikhane temsilcisi olarak Moskova'ya gider. Mihail Kleovulos 70 yaşında geçirdiği bir kalp krizi sonucu 1918'de ölür.²⁰¹

10. Fotios Aleksandridis, 1888-1891 (Başdiyakoz)

¹⁹⁸ Hrisostomu Konstantinidu (Miron), "Ta programmata.." s. 89.

¹⁹⁹ Yermanu Grigoria, s.110-119.

²⁰⁰ Stavridu, *Halki*,s. 191-194

²⁰¹ Stavridu, *Halki*,s. 195-198

1830'da Midilli'de doğan Fotios Aleksandridis, 1857'de HRO'dan mezun olur ve eğitimine Almanya'da devam eder. Fotios Aleksandridis ismi Kudüs'de bulunan ve Kudüs Patrikliğine bağlı olan "Teoloji Okulu"²⁰² ile özdeşleşmiştir. O, burada 1963 yılında öğretmenliğe başlar ve hayatının büyük bir kısmını bu okula adar. Okulda, aralıklarla 12 yıldan fazla da müdür olarak görev yapar. (a.1864-1872, b.1875-1876, c.1881-1884 d.1893) Burada, Kilise Tarihi, Genel Tarih, Filistin Coğrafyası, Felsefe Tarihi, Kutsal Katihitik, Kitabı Mukaddese Giriş ve Tefsir dersleri okutur. HRO'da ise 1888-1891 yılları arasında öğretmenlik yapar ve Kilise Tarihi, Omilitik, Ansiklopedik Teoloji ve İbrani Arkeoljisi okutur. 1893'de yukarıda bahsettiğimiz Kudüs'deki Teoloji Okulunda idareci olarak bulunduğu sırada ölür. Kendi alanında birikime ve yeterli donanıma sahip olmasına rağmen idari işlerinin yoğunluğu nedeniyle yazmaya pek zaman bulamamıştır.²⁰³

Kudüs Teoloji Okulunda öğretmen ve idareci olarak görev yapan bir başka isim de 1881 HRO mezunu diyakoz Yermanos Vasilakis'dir. 1892-1894 arası HRO'da öğretmenlik yapan Vasilakis,²⁰⁴ Fotios Aleksandridis'in halefi olarak 1894-1900 yılları arasında Kudüs Patrikhanesi baş diyakozu sıfatı ile Kudüs'deki Teoloji Okulunda idarecilik yapar.²⁰⁵

11. Yermanos Karavangelis (1891-1896) (Arhimandrit, Amasya Metrop.)

Bir süre HRO'da öğretmenlik yapan Yermanos Karavangelos'la ilgili detaylı bilgilere tezimizin Dördüncü Bölümündeki "Mezunlar" adlı bölümde, "HRO Mezunlarının Siyasi Faaliyetleri" adlı alt başlıkta yer verilecektir.

12. Hristos Andrutsos (1895- 1897, 1901-1905).

1869'da Sakız'da doğar. 1887'de girdiği HRO'dan 1892'de mezun olur. 1893-1895 yıllarında Alanya'nın Laibzig Üniversitesinde teoloji ve felsefe eğitimi alır ve felsefe doktoru olur. HRO'da öğretmenlik yaptığı yıllarda (1895- 1897 ve 1901-1905) Apoloji, Sembolik, Yunanca, Kitabı Mukaddes Tefsiri, Ansiklopedik Teoloji ve Felsefe okutur. Romanya ve Girit'de (1899-1901) öğretmenlik yapar. 1906-1911 yılları arasında Maraslian Akademisinde din dersleri hocası olarak görev yapar. 1912-1935 arasında aralıklarla Atina Üniv. İlahiyat Okulunda dogmatik ve Hıristiyan ahlakı dersleri verir. 1935'de ölür.

Öğretmenliğinin yanı sıra Felsefe ve teoloji alanındaki ilmi çalışmalarını da ara vermeksizin sürdürmüştür. Özellikle ortodoks dogmalarını sistematik hale getirme konusundaki çabaları ile bilinir. En önemli çalışmalarından biri de *Leksikon tis Filosofias*, (Felsefe Sözlüğü), (Atina 1929, II.

²⁰² Kudüs Teoloji Okulu için tezin "Giriş" bölümüne bakılabilir.

²⁰³ Stavridu, *Halki*, s. 199-201.

²⁰⁴ Miron Hrisostomu (Konstantinidu), "Ta programmata.." s. 89-90.

²⁰⁵ Stavridu, *Halki*, s. 206-208.

baskı, 1965. Selanik) adlı çalışmasıdır. Aynı zamanda doktora çalışması olan iki ciltlik “*To Kakon Para Platon*”, (Platon’a göre Kötülük) (Atina, 1896-1897) önemli bir eserdir. Dönemindeki ilmi dergilerde bir çok yazıları bulunmaktadır.²⁰⁶ Bu alanda yaptığı ilmi çalışmaları, ile halefleri tarafından hep saygıyla anılmıştır.²⁰⁷

13. İoannis Evstratiu (1896-1922) (Arhimandrit)

İoannis Evstratiu, 1860’da Cunta Adası’nda (şimdi Ali Bey olarak bilinir) dünyaya gelir. HRO’da öğrenciliği sırasında diyakoz olur, 1885’mezun olur. Daha sonraki eğitimini Friedrich Schiller Üniversitesinde teoloji ve felsefe okuyarak devam ettirir ve buradan monofizitler üzerine yaptığı tezle felsefe doktoru diploması alır. Presbiterlik ve ardından Arhimandritliğe atanan Evstratiu, 1896’da başladığı HRO öğretmenliği görevini tam 26 yıl, 1922’ye kadar devam ettirir. Bu süre içinde, Kitabı Mukaddes, Kutsal Katihitik, Orta ve Modern Dönemler Siyasi Tarih, Pimantik, Patroloji ve Kilise Tarihi okutur.

Evstratiu, 1897/1898 yılında okul müdürü Yermanu’ya karşı gelen sekiz öğretmen arasında yer almıştır. Bu nedenle de geçici bir süre okuldan ayrı kalır, kısa süre sonra tekrar okula devam eder. İki kez (1906 ve 1922) geçici olarak okul müdürlüğü görevlerinde de bulunur. 1922’de 62 yaşında iken ölür.²⁰⁸

14. Pantoleon Komninos (1896-1923)

Dindar ve soylu bir aileden gelen Padoleon Komninos 1867’de Varna’da dünyaya gelir. HRO’da tam 27 yıl öğretmen olarak görev yapacak olan Komninos önce İzmir’deki İncil Okulu’na²⁰⁹ devam eder. Daha sonra 1884’de Fenerdeki Papaz okulunda okur. Buradan mezun olduktan sonra İzmir metropoliti Vasilion tarafından teoloji öğrenimine devam etmesi için Rusya’ya, Petrupoleos Akademisine gönderilir. Rusya’daki eğitimini tamamladıktan sonra 1896’da İstanbul’a dönen Komninos, aynı yıl uzun yıllar görev yapacağı HRO’ya öğretmen olarak tayin edilir.

O, HRO ile birlikte aynı zamanda Heybeliada Ticaret okulunda da dersler verir. Komnino, kendisi gibi HRO’dan mezun olmadıkları halde bu okulda öğretmenlik yapan Vasilios Yeorgiadis (Patrik Vasilios III, 1925-1928) gibi sayılı birkaç öğretmenden birisidir. Ancak onlar da, bu okuldan mezun olup ta burada görev yapan diğer öğretmenler gibi öğrencilerin yetişmesi ve okulun gelişmesi için çok büyük gayret sarf eden isimler arasında yer alırlar. Komninos, Fransızca, Rusca,

²⁰⁶ Diğer çalışmaları için bkz., Stavridu, *Halki*, s. 215-216.

²⁰⁷ Zafiri, 274, 280-281; Grigora, 147, 161; Meksi, I, 141,145, 158, 224; Stavridu, *Halki* 207-214.

²⁰⁸ Grigora, 173; Meksi I, 155,159, 187-190, 217; *ØHE*, V/1102-1103; Stavridu, *Halki*, s. 217-218.

²⁰⁹ İzmir İncil Okulu için tezin “Giriş” bölümüne bakılabilir.

İngilizce ve Almanca bildiği içinde dışarıda yayınlanan teolojiye dair eserleri de yeterince takip etme imkanına sahip olur. HRO'da öğretmenlik yaptığı sürece çeşitli dönemlerde İbrani Arkeolojisi, İncil Tefsiri, Hristiyan Arkeolojisi, Apolojistik, Dogmatik, Yunanca, Rusca, Yunan ve Roma Tarihi dersleri okutur. Öğretmenliği sırasında derslerde öğretmen ve hocalara yardımcı olacak, kılavuz niteliğinde örnek metinler de hazırlar. Bu kılavuzlar daha çok İbrani Arkeolojisi, Hristiyan Arkeolojisi, Apolojistik ve İncil hakkında yazılmış bazı açıklama ve izahlardan oluşmaktadır. Çevresinde aristokrat biri olarak bilinen Komninon hayatı boyunca da bekar yaşar. Kendini daha çok okula öğrencilere, ilmi araştırma ve incelemelere adanmış, yerli ve yabancı eserlerden oluşan zengin bir kişisel kütüphanesi olur. Okul öğretmenler derneğinin bir üyesi olarak çeşitli konularla ilgili görüş ve düşüncelerini dile getirmiş ve etkili olmuştur. Yine kilise sorunları ile ilgili çeşitli komisyonlarda ve toplantılarda görevlerde bulunmuştur. Özellikle Anglikan kilisesi ile Ortodoks kilisesi arasındaki ilişkilerde etkin roller alıp, bizzat Patrikhane tarafından bu işle görevlendirilmiştir. (1920)

HRO, 1919'da tarihinin ikinci dönemini yaşar, orta kısmı lağvedilerek 1923'e kadar Teoloji Akademisi olarak eğitimine devam eder. Bu dönem Komninosun hayatında akademik açıdan olgunluk dönemine denk gelir. Temmuz 1922 - 19 Nisan 1923 arası geçici olarak okul müdürlüğü görevinde de bulunur. Bu arada aşırı yorgunluk nedeniyle sağlık sorunları başlar ve okuldan ayrılıp dinlenmek üzere Avrupa'ya seyahate çıkmayı düşünür. Ancak bu mümkün olmaz. Okulun bir akademiye dönüştürülmesi ile bir çok beklenti içine girildiği fakat harici şartlardan dolayı büyük hayal kırıklıklarının yaşandığı dönemde öğretmen olarak bulunmuştur. O dönem okulda kendisiyle beraber sadece birkaç hoca kalır, o zamanlar az sayıdaki meslektaşları ile birlikte okulun geleceği ile ilgili hiç de iyimser değildir. 1919'da okula yerleştirilen Rus göçmenler 1923'e kadar burada kalırlar. Bu dönemde geçici müdür olan Komninos tüm bunlarla uğraşmak zorunda kalır. Bu arada okulda bulaşıcı hastalıklar baş gösterir. Kendisi de burada hastalanır, bir süre Fransız Hastanesinde tedavi gören Komninos 19 Nisan 1923'de ölür. Özel kütüphanesi HRO'ya bırakılır. Komninon öğretmenliği yanında akademik çalışmalarını da devam ettirmiştir. Okul için hazırladığı küçük kitapçıkların dışında döneminde *Ekklesiastiki Alithia*, *Ekklesia*, *Neos Pimin*, *Anagennisis* gibi dergilerde çalışmaları yayımlanır. Bunlar genellikle tarih, tefsir, arkeoloji, kiliseler arası ilişkiler ve ortodoks teolojiye dair diğer konularla ilgilidir. ²¹⁰

15. Dimitrios Yeorgiadis (1899-1914) (Arhimandrit)

²¹⁰ Meksi I, 159; Nikolau Bukaçu, "Komninos Pantoleon", *ΘHE*, VII/ 774-776; Stavridu, *Halki*,s. 217-231.

Dimitrios Yeorgiadis'in doğum tarihi belli değildir. Memleketi Çanakkale'den eğitim için İstanbul'a gelir, önce Mektebi Kebir'e gider, sonra öğrenimine HRO'da devam eder. 1893'de HRO'dan mezun olur. Sonra yüksek eğitim için Sardeon Mihail Kleovulu'un yardımıyla İsviçre'ye gider. Diyakoz olarak İstanbul'a dönen Dimitrios 1899'da HRO'da öğretmenliğe başlar, Omilitik, Fransızca ve Kilise Hukuku okutur. Okulda iken Presbiter ve Arhimandrit olur ve 1914'e kadar öğretmenliğe devam eder.

Daha sonra Viyana Aziz Yeoryiu Kilisesine cemaat papazı olarak tayin olur ve 1944'de ölünceye kadar bu görevde kalır. HRO'da öğretmenliği yanı sıra bir takım aktivitelerde de bulunur. İstanbul'daki Rum cemaati tarafından kurulan "Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyesi"nin²¹¹ bir çok kez faaliyetlerine gerek yazılılarıyla ve gerekse dini konulardaki vaazlarıyla destek olur. Bunun dışında özellikle papazların evliliği konusunda *Ekklesiastiki Alithia*'da (24/1904) yazmış olduğu ve daha sonra kitap haline getirdiği "*Peri tu Gamu ton İdi Klirikon* (İstanbul, 1910) çalışması ve kilise hukuku alanındaki "*Kanonikon Dikeon, Lithografimene Simiosis*" (Heybeliada, 1910) adlı eseri önemlidir.²¹²

16. Vasilios Stefanidis (1912-1922) (Diyakoz, Arhimandrit)

Vasilios Stefanidis, 1878'de Midilli'de doğar. 1898-1903 arasında HRO'da eğitim görür. Beş yıl Edirne'de Kız Okulun'da görev yapar. Ardından da masrafları Zografion Vakfı tarafından karşılanmak üzere eğitim için Almanya'ya gider. (1908-1912) Burada Kilise Tarihi üzerinde çalışır. Friedrich Schiller, Berlin ve Hayderberg üniversitelerinde okur, Adolf von Harnak, Hans von Zumbert, Hans Litsman gibi hocalardan dersler alır. 1912'de Hayderberg üniversitesinden *Platon* hakkında hazırladığı tezle felsefe doktora olarak mezun olur. Aynı yıl HRO'ya öğretmen olarak döner burada; Kilise Tarihi, Hristiyan Arkeolojisi, İncil'e Giriş, Kültür Tarihi, İncil Tarihi, Bizans Tarihi, Kilise Hukuku ve Omilitik dersleri okutur.

1922 yılında geçici olarak Okul müdürlüğü görevi verilir ve bu arada kendisine kilise çevreleri tarafından kadrolu olarak okul müdürlüğüne atanacağı sözü verilir. Aynı yıl Presbiter ve arhimandritlik makamı verilir. Muhtemelen verilen söze sadık kalınmadığı için Vasilios Stefanidis Yunanistan'a gider. Yunanistan'da 1949'a kadar Atina Üniversitesi Teoloji okulunda dersler verir. 1946-1947 akademik eğitim döneminde Atina Üniversitesi Teoloji okulu dekanlığı (Kosmitor) yapar. Aynı zamanda kilise tarihi, kilise hukuku ile ilgili çalışmalarını devam ettirir. Yazarın "*Ekklesiastiki İstoria*" (Kilise Tarihi) adlı çalışması Atina'da, (1948) yayımlanır. (Eserin dördüncü baskısı, Atina'da 1978'de basılır) Yine çoğu kilise tarihi ve Patrikhane ağırlıklı olmak üzere

²¹¹ Bu cemiyetin faaliyetleri için bkz. Haris Eksertzoglou, *Osmanlı'da Cemiyetler*, İstanbul,1999.

²¹² Meksi I, 159, 225; S. G. Papadopulu "Yeorgiadis Dimitrios", *ΘHE*, IV/ 428; Stavridu, *Halki*,s. 232-233.

Ekklesiastiki Alithia, Neos Pimin, Anagennisis, Epetiris Eterias Vizantinon Spudon, (Bizans Araştırmaları Dergisi) *Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholi Panepistimiu Athinon* (Atina İlahiyat Dergisi) gibi dergilerde de bir çok makaleleri yayımlanır. Daha sonra *Neos Pimin*’ de kilise hukuku ve tarihine dair yayımlanan makalelerini “ *Simvole is tin Ekklesiastikin İstorian ke to Ekklesiastikon Dikeon*” (Kilise Tarihi ve Kilise Hukuku) (İstanbul, 1921) adıyla bir kitap halinde toplar. 1958’de Atina’da ölür. HRO ile ilgili eserinde Zafiri onun kilise ve teoloji ile ilgili çalışmalarından övgüyle söz ederken onun hakkında “Son dönem Yunanistan’ın en büyük ve önemli tarihçisi” ifadesini²¹³ kullanır.²¹⁴

3.1.2. İfigite (Asistan Öğretmenler)

Okul tarihinin ilk dönemlerinde “ifigitis” (doçent) denen bir tür yardımcı öğretmenlik veya stajerlik şeklinde bir uygulama vardır. Bu, 1844-1860 ve 1864-1869 yıllarında olmak üzere iki dönemi kapsamaktadır. Bu şekilde “ifigitis” (doçent) olarak çalıştırılanlar Mektebi Kebir ya da HRO’nun son sınıf öğrencileri ya da mezunları arasından seçilirlerdi.²¹⁵ Asistan öğretmenler çoğunlukla genel kültür ve dil derslerini okutmuşlardır. Bunlardan bazıları ileriki yıllarda HRO’da Teoloji öğretmeni olarak da görev yapmışlardır.

Aşağıda “İfigite” statüsünde okulda görev yapan kişilerin isimleri (okuttukları dersler ve tarihleri ile birlikte) zikredilecektir.

1. Diyakoz Nikiforos Glikas (1845-1848). Yunanca, Felsefe, Matematik, Cebir, Coğrafya, Fizik, Siyasi Coğrafya. (1849 HRO mez.)
2. Diyakoz İgnatios İoannidis (1845-1848). Yunanca ve Latince. (1848 HRO mez.)
3. Diyakoz Grigorios Vegleris(1847-1848). Din Dersi. (1848 HRO mez.)
4. Hristodulos Prodromitis (1847-1848). Tarih, Aritmetik. (1849 HRO mez.)
5. Diyakoz Stefanos Konstantinidis (1847/1848). Yunanca. (1848 HRO mez.)
6. Diyakoz Efthimos Papadopulos (1852/1853). Din Dersi. (1854 HRO mez.)
7. Fotios Stratton (1852-1853). Siyasi Coğrafya.
8. Konstantinos Valiadis (1853/1854). Kilise Musikisi. (1857 HRO mez.)
9. Diyakoz Nikodimos Konstantinidis (1853/1854). Latince (1855 HRO mez.)
10. Serafim Fotiadis (1853/1854). Kilise Musikisi.
11. A. Laskaris (1853/1854). Yunanca.
12. Theodosios Grigoriu (1854/1855). Siyasi Tarih.

²¹³ Zafiri, 281, 286-287.

²¹⁴ Meksi I, 172, 187-190; İoannu Konstantinidu “Stefanidis Vasilios”, *ΘHE*, XI/463-467; Zafiri, 286-287; Stavridu, *Halki*, s. 234-241.

²¹⁵ Stavridu, *Halki*, s. 247.

13. Filippos Aristovulos (1855/1856). Yunanca.
14. Theodoros (Filotheos) Vriennios (1855/1856). Yunanca. (1856 HRO mez.)
15. Fotios Aleksandridis (1856/1856). Latince. (1857 HRO mez.)
16. Keşiş Veniamin (1855/1856). Fransızca.
17. G. Paporusis (1857). Din Dersi
18. Vasilios Asteriu (1857). Yunanca, Latince. (1860 HRO mez.).
19. Nikolaos Filippidis (1857). Latince.
20. Fotios Manitis (1860-1864). Fransızca. (1864 HRO mez.)
21. Diyakoz Kirillos. (1860-1864).
22. Diyakoz Grigorios. (1860-1864). Yunanca.
23. Diyakoz Grigorios Lesvios. Geometri. (1866 HRO mez.)
24. Papaz İoannis Zitos (1865). Yunanca.
25. H. İoannu (1865). Türkçe.
26. H. İliadis (1865). Türkçe.
27. Diyakoz Anthimos Aleksiadis /Dristreos (1857/1858, 1865). Kilise Musikisi.
28. Diyakoz Kallinikos Arkadiotis (1865). Kilise Musikisi.
29. Diyakoz Parthenios (1866). Yunanca.
30. Diyakoz Kirillos (1866). Fransızca.
31. Diyakoz Kirillos Kris (1866). Matematik.
32. Diyakoz Konstantinos Vafidis (1866). Fransızca. (1869 HRO mez.)
33. Grigorios Drakopulos (1867). Yunanca.
34. Diyakoz İlarion Kanakis (1867). Latince. (1869 HRO mez.)
35. Diyakoz Athanasios İliu. Türkçe. (1868 HRO mez.)
36. Vasilios Kandis (1867). Matematik. (1869 HRO mez.)
37. Diyakoz Ambrosios Kesaras (1868). Kilise Musikisi. (1869 HRO mez.)
38. Athanasios Megaklis (1868). Kilise Musikisi. (1871 HRO mez.)²¹⁶

3.1.3. Diğer Öğretmenler

Okuldaki teoloji dersleri “*katgitis*” (Profesör) denilen bizzat teoloji hocaları tarafından verilirdi. Kathigitislerin dışında “*daskalos*”²¹⁷ (ilk ve ortaokul öğretmeni) denilen öğretmenler de bulunmaktaydı. Burada “Diğer Öğretmenler” başlığı ile verdiğimiz bu kişiler daha çok orta okul kısmının dersleri ile teoloji dışındaki diğer genel

²¹⁶ Stavridu, *Halki*, s. 247-248.

²¹⁷ “Katgitis ve “daskalos” kelimeleri için bu bölümün başındaki “Ortodokslukta Kullanılan Bazı Rütbelere ve Unvanlar” adlı alt başlığa bakınız.

kültür ve dil derslerini okuturlardı. Aşağıda bu öğretmenler okuttukları dersler ve yılları ile birlikte liste halinde isim olarak verilecektir. (Bunların çoğunluğu “*daskalos*” olarak bilinen öğretmenler olmakla birlikte aralarında “*Kathigitis*” olarak anılanlar da vardır.)

1. Ioannis Taksis.1844-1846 Yunanca ve Latince.
2. Keşiş Ioannis Dimitriadis Vulgarakis. 1846 ve sonrası Slavca.
3. İlias Tandalidis. 1847 Yunanca.²¹⁸
4. Keşiş Neofitos Rilliotis. 1848 ve sonrasında Slavca.
5. Efstratios (Efstathios) Kleovulos²¹⁹.1848-1850, Yunanca ve Latince.
6. Triantafillos. 1848/ 1849, Yunanca.
7. K. Zahariadis.1848/ 1849. Din Dersi.
8. K. Thomadis. 1848/ 1849, Yunanca.
9. Hıristos Kardellis. 1849 -1851, Fransızca.
10. Dimitrios Evelpidis. 1849/ 1850, Yunanca.
11. Keşiş Nikodimos. 1849/ 1850, Yunanca.
12. Stavros Nikolayidis. 1849/ 1850, Yunanca.
13. Agathangelos P. Yeoryiu. 1849/ 1850, Aritmetik.
14. Konstantinos Athanasiadis. 1849/ 1850, Siyasi Tarih.
15. Leandros Arvanitakis²²⁰. 1850-1857 ve 1876-1891 Yunanca, Latince ve Tarih.
16. Mihail Agathias. 1850/ 1851, Aritmetik.
17. Diyakoz Ierotheos. 1851/ 1852, Din Dersi.
18. Diyakoz Efthimios. 1851/ 1852, Matematik.
19. Dimitrios Pliziotis. 1851/ 1852, Coğrafya.
20. Papaz Amvrosios. 1851 ve sonrası, Kilise Musikisi.
21. Keşiş Parthenios. 1852/ 1853, Slavca.
22. G. Mitakidis. Cebir, Latince ve Fransızca.
23. A. Sirigos. 1852-1855, Aritmetik ve Yunanca.
24. Dimitrios Stavridis. 1852-1855, Türkçe ve Fransızca.
25. Theodoros Kiriakidis. 1855-1857, Matematik ve Coğrafya.
26. Ionnis Panturis. 1857’in sonuna kadar Yunanca ve Latince.

---

²¹⁸ 1844 Atina Üniversitesi Felsefe Okulu mezunu olan İlias Tantalidis 1847’de HRO’ya öğretmen olarak tayin edilir. 1860’da Patrikhanenin Megas Ritor’u (büyük hatibi) olur. 1876’da Heybeliada’da ölür.

²¹⁹ Efstratios (Efstathios) Kleovulos, 1824’de Bursa’da doğar. 1844’de Atina Üniversitesi Felsefe Bölümünden mezun olur, akabinde Laypzig, Berlin ve Paris üniversitelerinde öğrenim görür. 1848-1850 yılları arasında okulda Yunanca ve Latince okutur. 1864-1867 yılları arasında Mektebi Kebir’in müdürlüğünü yapar. 1867-1871 Patrikhane Protosingellosu’dur. Daha sonra Kayseri Metropolitisi olur (1871-1876) ve 1876’da ölür.

²²⁰ 1824 doğumlu Leandros Arvanitakis, HRO’dan başka 1857-1873 arası Kudüs’deki Stavru okulunda öğretmenlik yapar. 1893’de Heybeliadada ölür.

27. Hırıstodulos Hacı Kaloteos. 1857'in sonuna kadar Yunanca.
28. Hafız Mehmet Efendi. 1857'in sonuna kadar Türkçe.
29. Hırıstoforos Sofianopulos. 1860-1864 Yunanca, Latince ve Siyasi Tarih.
30. Ioannis Parapandopulos. 1864 ve 1868-1872, Slavca ve Fransızca.
31. Konstantinos Anthopulos.1864, Türkçe ve Fransızca.
32. Leonidas Fokaevs. 1864, Kilise Tarihi.
33. Hırıstos Papadopoulos.1864-1872, Felsefe ve Matematik.
34. Vasilios Grigoriadis. 1864-1877, Yunanca, Latince ve Siyasi Tarih.
35. Yeoryios Violakis.1866-1871 Kilise Musikisi. (1875-1905 Kilise baş ilahicisi)
36. Hırıstodulos Papadopoulos. 1868,Türkçe.
37. Ioannis Vasmacidis. 1868-1876.
38. Ioannis Lastik (Lastikos). 1869, Fransızca.
39. Kleanthis Haralambidis. 1869- 1894, Türkçe.
40. Ioannis Papadopoulos. 1870.
41. Th. Fardis. 1870 ve sonrasında Türkçe.
42. Konstantinos Kuzen²²¹. İbranice.
43. Ioannis Zoğrafidis. 1870/1871, Fransızca ve Aritmetik.
44. K. Saridakis. 1871-173, Fransızca ve Aritmetik.
- 45.Yeoryios Lianopulos²²².1872-1922, Matematik, Jeoloji Fizik, Coğrafya, Tarih.
46. İakovos Ioannidis. 1873-1877, Kilise musikisi.
47. Dimitrios Hanceris. 1873-1875, Tarih, Felsefe, Edebiyat.
48. Ernestos Nonotis. 1874-1879, Fransızca.
49. İordanis Karolidis. a) 1875-1876 b) 1879- 1895/1896, Felsefe ve Latince.
50. Vasilios Grigoriadis. 1877 ve sonrasında Yunanca, Latince ve Siyasi Tarih.
- 51.Evangelos Amaksopulos.1878-1879,Yunanca, Latince,Tarih.
52. Mihail Kefalas.²²³ 1879-1917, Yunanca ve Siyasi Tarih.
53. Papaz Theodoros Mancuranis. 1880-1882, Kilise Musikisi.
54. Emilios Yerardos. 1881-1884, Fransızca.
55. Vasilios Vafiadis. 1882-1884,Yunanca.

---

²²¹ İbranice hocası olan Konstantinos Kuzen 1870'de sınır dışı edilir.

²²² Yeoryios Lianopulos, 1847'de Eğriboz Adasında doğar. 1877'de Atina Üniversitesinin felsefe okulundan mezun olur HRO'da iki dönem (1872-1894 ve 1896-1922) olmak üzere uzun yıllar öğretmenlik yapan Lianopulos, 1919'dan itibaren fahri olarak bu görevi yürütür. 29 Kasım 1922'de Heybeliada da ölür ve okul mezarlığına gömülür.

²²³ Mihail Kefalas'ın okuldaki öğretmenliği aralıklarla üç dönemdir. Bu dönemler; a)1879-1882 b) 1902-1905 c) 1907-1917. 1919'da ölünce okul mezarlığına gömülür.

56. Konstantinos Fokaevs. 1882-1883 ve 1885-1888, Kilise Musikisi.
57. Spiridon Kipreos. 1884-1894, Yunanca, Latince ve Siyasi Coğrafya.
58. Evstratios Yeorgiadis.²²⁴ 1884-1891 ve 1906-1917, Siyasi Tarih ve Yunanca.
59. Nikolaos Efthimiadis. 1885 ve sonrası, Fransızca.
60. Aleksandros Vizantios. 1888-1898, Kilise musikisi.
61. Yeorgios Athanasakis. 1890-1894, Yunanca.
62. Matheos Paranikas.²²⁵ 1891-1904 Ritorik ve Edebiyat.
63. Aleksandros Delistovits. 1891 ve sonrası, Fransızca.
64. Diakoz Yerasimos Doritzas.²²⁶ 1892, Roma, Bizans ve Siyasi Hukuk, Fransızca.
65. Yeoryios Kaludis. 1895 ve sonrası, Felsefe, Yunanca ve Latince.
66. Arhim. Agathangelos Konstantinidis.²²⁷ 1896-1901. Hukuk, Coğrafya ve K. Yazılar.
67. Ksenofon Lambridis. 1896-1904, Yunanca ve Latince.
68. Avraam İliadis. 1896-1897, Türkçe.
69. Hıristoforos Samarcidis. 1896-1919, Pedagoji ve Yunanca.
70. Yeorgios Ferekidis. 1896-1897, Fransızca.
71. Apostolos Fotiadis. 1897-1901, Türkçe.
72. Nikolaos Fridas. 1897-1899, Fransızca.
73. Yeoryios Progakis. 1898-1928, Kilise Musikisi.
74. Anthimos Mazarakis. 1900-1903, Pedagoji ve Fransızca.
75. Aristidis Krimlis. 1901-1902, Türkçe
76. Thalıs Antoniadis. 1901-1917, Hukuk.
77. Theodoros A. Fotiadis. 1903-1904, Türkçe.
78. Stefanos Barkas. 1907-1923, Latince.
79. Avraam Polihroniadis. 1913 ve sonrası, Türkçe.
80. Dimitrios Aspropulos. 1913 ve sonrası, Beden Eğitimi.
81. İakovos Navpliotis. 1914 ve sonrası, Kilise musikisi ve baş ilahici (1911-1939).
82. Ayisilaos Akos. 1914 ve sonrası, Fransızca.

²²⁴ Evstratios Yeorgiadis, HRO'dan başka Kudüs'de ki Stavru (Kutsal Haç) okulunda öğretmenlik yapar. 1917'de öldüğünde HRO mezarlığına gömülür.

²²⁵ 1832'de Epir'de doğan Matheos Paranikas, Atina ve Moskova üniversitelerinde eğitim görür.

²²⁶ 10 Aralık 1851'de Mega Revma'da (Arnavutköy) doğar, Kefallinias soyundandır. 1873'de HRO'dan mezun olur. Pariste hukuk eğitimi alır. 1893-1901 yıllarında Kefallinias Metropolitliği yapar. Patrikhane hukuk müşavirliği, Patrikhane okulları müfettişliği ve Patrikhanenin yayın organı EA'nın (*Ekklesiastiki Alithia*) yazı işleri müdürlüğü gibi görevlerde bulunur.

²²⁷ Agathangelos Konstantinidis, 27 Aralık 1864'de Manisa'da doğar. 1886'da HRO'dan mezun olur. Berlin, Paris ve Londra üniversitelerinde hukuk eğitimi alır. Daha sonra sırasıyla Grevena /Yun. (1901), Drama / Yun. (1910), Niksar (1922), Adalar (1924), Kadıköy (1927), Efes (1932) metropolitliği yapar. 16 Ağustos 1935'de Heybeliada'da ölür.

83. Diyakoz Mihail Konstantinidis, 1914-1915, Katihitik.
84. Yeorgios Ksanthopoulos. 1917 ve sonrası, Hukuk.
85. A. Kardelis. 1919 ve sonrası, İngilizce.
86. Bristol, 1919 ve sonrası, İngilizce.
87. A. Mosse. 1919 ve sonrası, Fransızca.
88. Kostakis Stilianopoulos. Edebiyat, Tarih, Felsefe, Ahlak, Pedagoşi, Sosyoloji.
89. Theodoros Vasmacidis. Tarih.
90. G. Manopoulos.²²⁸

3.2. Cumhuriyet Dönemi Okul Öğretmenleri

Türkiye Cumhuriyeti döneminde okulda görev yapan öğretmenleri genel olarak teoloji öğretmenleri ve orta/lise bölümü öğretmenleri diye ikiye ayırmak mümkün. Ancak bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki uygulamadan farklı olarak okuldaki kültür dersleri için Türk öğretmenler atanması uygulaması başlatılmıştır. Biz de bu nedenle okuldaki Türk hocaları üçüncü bir grup olarak ayrı bir başlık altında vermeyi uygun gördük. Burada teoloji hocalarını oluşturan gruptan bazı önemli isimler hakkında biraz daha detaylı bilgiler vereceğiz. Teoloji hocaları arasında kısa süreli de olsa okul müdürlüğü yapmış olanlar bulunmaktadır. Ancak onlar idari görevden çok öğretmen kimlikleri ile ön plana çıktıkları için bunlara teoloji öğretmenleri grubu içerisinde yer verdik.

3.2.1. Teoloji Öğretmenleri

Okul Türkiye Cumhuriyeti döneminde eğitime başladığında az sayıda öğretmene sahiptir. İleriki yıllarda okula yeni öğretmenler alınmaya başlanır. Bu anlamda 1933 yılında okulda Nikolaos Papadopoulos ve Kritonos Melahrinos göreve başlarlar. HRO ve Laybzig Üniv. Felsefe Bölümü mezunu olan Nikolaos Papadopoulos okulda pek başarılı olamaz. Atina Üniv. Hukuk mezunu olan Kritonos Melahrinos da erken ölümü nedeniyle okuldaki eğitime her hangi bir katkısı olmaz.²²⁹

1940 yılına kadar okul eğitim işini, öğretmenlerden İoakim Pelekanos, İoannis Panagiotidis, Hrisostomos Koroneos, Emilianos Papadimitrios ve Apostolos Meksi yürütür. Daha sonra eğitimi kaliteli hale getirmek için Yeorgios Anastasiados, Emmanuil Fotiados, Aristidos Papadeos okula tayin edilirler. 1947'de okula HRO mezunu (1934) olup sonradan

---

²²⁸ Stavridu, *Halki*, s. 242-246.

²²⁹ *Orthodoksia*, 8 (1933), s. 289.

ABD Başpiskoposluğuna seçilecek olan Arhimandrit İakovos Kukuzis atanır. İakovos, HRO'dan sonra Harward Üniversitesini bitirmiştir.

Bizim içe kapanma ve toparlanma dönemi diye tabir ettiğimiz 1950 yılına kadarki eğitim kadrosuna baktığımızda, bunların yeni dönemin alt yapısını oluşturduklarını görürüz. 1950 sonrasında ise yeni ders programları ve yönetmeliklerle birlikte okula Vasilios Anagnostopulos, Vasilios Stavridis gibi öğretmenler alınarak eğitim kadrosu zenginleştirilir. Aşağıdaki listede zikredilecek teoloji öğretmenlerinin tamamı HRO mezunudur. Bunlardan Apostolos Meksi ve Pavlos Sideridos dışındakiler ABD ve Avrupa'daki Ortodoks, Katolik ve Protestan gibi değişik üniversitelerde ihtisas yapmış kişilerdir.²³⁰

Okul öğretmenleri Osmanlı'da olduğu gibi bu dönemde de öğretmenlik dışında çeşitli alanlarda ilmi inceleme ve araştırmalarına devam etmişler, uluslararası alanda öncekilere göre daha aktif olarak Patrikhane ve okul adına çeşitli görevler üstlenmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile başlayan yeni periyodun öncekinden önemli bir farkı da teoloji hocalarının yarısının ruhban sınıfından olmayan (laik) teologlardan meydana gelmiş olmasıdır. Türkiye Cumhuriyet dönemi teoloji hocaları şunlardır:

1. Vasilios Antoniais, 1890-1926.
2. Ioannis Panagiotidis, 1924-1962.
3. Apostolos Meksi, 1931-1935.
4. Yeorgios Anastasiadis.1939/1971.
5. Emmanuil Fotiadis.1939/1971.
6. Pavlos Sideridis 1940-1949.
7. Vasilios Anagnostopulos, 1950-1971.
8. Hrisostomos Konstantinidis (Demre Metrop.) 1951-1971.
9. Konstantinos Kallinikos, 1951-.1971.
10. Vasilios Stavridis, 1951-.1971.
11. Diyakoz²³¹ İakovos Tenedios, 1962-1964.
12. Diyakoz Athanasios Papas,1965.-1971.
13. Arhimandrit Konstantinos Harisiadis. 1966-1971²³².

1. Vasilios Antoniadis (1890-1926)

²³⁰ Stavridu, *Halki*, s. s. 335-336; *Halkis Simpliroma*, 84-85.

²³¹ Ruhban sınıfından olan öğretmenler görev yaptıkları zamanlarda diyakoz yada arhimandrit seviyesinde iken zamanla daha üst rütbe ve makamlara yükseleceklerdir.

²³² Stavridu, *Halki*, s. 335; Vasilii Anagnostopulu, *İ Tetarti Periodos...* s. 71

Vasilios Antonias, 1851 İncesu / Kayseri’de doğar. Önce Mektebi Kebir’de okur, daha sonra HRO’ya geçer ve 1874’de mezun olur. 1879’da Felsefe ve Teoloji eğitimi almak üzere Almanya’ya gönderilir. Haydelberg, Göttingen ve Laybzig üniversitelerinde okur.²³³ Thomas Akinos üzerine yoğunlaşır. Laybzig Üniversitesi’nden Felsefe doktoru olarak mezun olur ve 1884’de İstanbul’a döner. Bir yıl sonra, Kudüs’deki Teoloji Okulu’na tayin edilir ve burada kaldığı sürece (1885-1888) Teoloji, Filoloji ve Felsefe okutur. 1888’de çeşitli araştırmalar yapmak üzere Paris, Londra ve Moskova’ya gider.

Klasik dillerden Yunanca, Latince ve İbranice’nin yanı sıra, Fransızca, Almanca, İngilizce ve Rusça bilen Antoniadis, dönemin sayılı teoloji ve felsefe eğitimcilerinden birisidir. Ortodoksluk hakkında da derin bir bilgi birikimine sahiptir. 1890’da HRO’da öğretmenliğe başlar ve tam 36 yıl burada teoloji ve felsefe okutur. Okul hayatı yanında her zaman kilise sorunları ile de yakından ilgilenir. Görev yaptığı süre içerisinde, 1894 depremi, birinci dünya savaşı, okulun akademi ve sonrasındaki üçüncü dönemi olmak üzere okul tarihinin ilk üç safhahına şahit olur. 1923’de geçici okul müdürü olur ve aynı yıl (10 Mayıs – 8 Haziran 1923) İstanbul’da yapılan Panortodoks toplantılarına İstanbul Kilisesinin temsilci üyesi olarak katılır.²³⁴ HRO’da teoloji derslerinden Ermineftiki, Kitabı Mukaddes’e Giriş, Kitabı Mukaddes Okumaları ve Tefsiri, İbranice; felsefe grubu derslerinden ise, Felsefe Tarihi, Felsefi Ahlak, Psikoloji, Mantık ve Felsefeye giriş derslerini okutur. Derslerden de anlaşılacağı üzere hem felsefe hem de teoloji konularında yetkin bir isimdir.

Antoniadis, öğretmenliği yanında özellikle felsefi ve dini konularla ilgili makale ve telif eserler de kaleme alır. Vasilios Stavridis’in verdiği listeye göre makale ve teliflerden oluşan eserlerinin sayısı yüzü aşmaktadır.²³⁵ Bunlar; Kitabı Mukaddes, Genel Hristiyanlık, Hristiyan Ahlakı ve Felsefe alanında yaptığı çalışmalar olmak üzere dört ana gruba ayrılmaktadır. Bunlardan bazıları: “*Epitomos İera İstoria*” (Din Tarihi Özeti), 2 cilt, İst. 1897; “*İ Keni Diathiki Engrisi tis Megalis tu Hristu Ekklisias*” (Büyük İsa Kilisesinin Onaylı İncili), İst., 1904; *Engridion İsağogis is tas Ayias Grafas* (Kitabı Mukaddes’e Giriş Klavuzu), 2 cilt, Atina, 1936-1937; “*Gnomi...İkumeniku Patriarhiu...*” (...1923 İstanbul Panortodoks Kongresine dair Zabıtlar ve Görüşler), İst., 1923; “*Engridion kata Hriston İthikis*”, (Hristiyan Ahlakına Dair Klavuz), 2 cilt, İst. 1927; *Engridion tis İstorias tis Filosofias* (Felsefe Tarihi Klavuzu), 3 cilt, Atina - İst., 1909- 1930. Ayrıca bunların dışında *EA, NP, O, GP, EF* gibi

²³³ Vasilios Antoniadis, Göttingen’de birinci sınıf öğrencisi iken teoloji okulunun açmış olduğu yarışmada Latince olarak yazmış olduğu “*Peri tis Anthropologias İustinu tu Filoşofu ke Martiros*” adlı çalışmasıyla birincilik kazanır ve okul tarafından ödüllendirilir. Stavridu, *Halki*, s. 338.

²³⁴ Stavridu, *Halki*, s. 339.

²³⁵ Eserlerinin tümü için bkz. Stavridu, *Halki*, s. 343-348.

dönemin Ortodoks dergilerinde yayımlanmış sayısız makaleleri bulunmaktadır. Antoniadis, 1926'da kalp rahatsızlığı nedeniyle uzun yıllar emek verdiği okulu bırakmak zorunda kalır, 1927'de Atina'ya yerleşir. 1932'de 81 yaşında iken Atina'da ölür.²³⁶

2. Ioannis Panagiotidis (1924-1962)

1892'de İstanbul'da doğan İoannis Panagiotidis, 1906'da giridiği HRO'dan 1913'de mezun olur. Yüksek öğrenim için burslu olarak Rusya'ya Petropoleos Teoloji Akademisine gönderilir. Burada (1914-1918) özellikle Kilise Tarihi üzerine eğitim görür. Rusya'daki devrimin başladığı toplumsal ve siyasi kargaşa döneminde eğitimini tamamlayarak İstanbul'a döner. 1923'de Fener Rum Lisesinde ve Heybeliada Ticaret Okulunda din öğretmeni olarak görev yaptıktan sonra 1924'de HRO'da öğretmenliğe başlar. Ioannis Panagiotidis, 1962 yılına kadar 38 yıl boyunca HRO'da öğretmenlik yapar. Başlangıçta lise kısmında Yunanca ve Tarih dersleri okuturken daha sonra (1927'den itibaren) teoloji bölümünde Felsefe, Kilise Tarihi, Patroloji, Eski Ahid'e Giriş, Omilitik, Ahlak ve Kilise Hukuku dersleri verir.

1950 yılında geçici olarak üç ay kadar Okul Müdürlüğü görevinde bulunur. HRO'nun yanısıra aynı yıllarda Fener Rum Lisesinde (1926-1944) ve Zappion Kız Okulunda da (1933-1950) dersler verir. Bunların yanı sıra İstanbul'daki Rum cemaatine çeşitli organizasyonlarda dini ve kültürel konulara dair vaazlar ve konferanslar verir. Kilisenin düzenlediği yurt içi ve yurt dışındaki çeşitli toplantılara katılır. IV. Kadıköy Konsilinin 1500. yılı (451-1951) kutlamaları, Dünya Kiliseler Birliği (DKB) Birinci Genel Toplantısı (1948 Amsterdam) katıldığı etkinliklerden bazılarıdır.

1962'de Atina'ya yerleşen Panagiotidise, 1966'da Selanik İlahiyat'dan fahri teoloji doktoru unvanı verilir, bunun yanı sıra HRO'daki hizmetleri nedeniyle Yunanistan devlet hizmet ödülüne layık görülür. 1968'de Atina'da ölür. Eserlerinden bazıları: *Leksilogion tis Pros Evreus Epistolis* (İbranilere Mektub'un Kelime Hazinesi), Atina,1932; *Eklaikevmeni Apologitiki* (Basitleştirilmiş Apoloji), Atina, 1933-1940, 1951, 1970. Bunların yanında, AA, Θ, AT, O, GP gibi değişik dergilerde ve gazetelerde dini ve tarihi konulara dair çeşitli makaleleri ve telif eserleri bulunmaktadır.²³⁷

3. Apostolos Meksi (1931-1935)

²³⁶ *Ortodoksia*, 7(1932), 144-145, 214-221; Nikolau Miçopulu, "Antoniadis Vasiliu", *ΘHE*, II/955-956; .Stavridu, *Halki*, s. 337-348; Miron Hrisostomu (Konstantinidu), "Ta programmata.." s.79-99; Zafiri, *İ Theologiki Sholi...* s. 262, 271.

²³⁷ Vasiliu Stavridu "İoannis G. Panagiotidis", *ΘHE*, IX/1113-1115; .Stavridu, *Halki*, 349-355.Zafiri, 291-295.

1892’de Drinupoleos (Drina) / İpir’de doğar. Doktor ve arkeolog olan babası Dimitrios, aynı zamanda *İstanbul Rum Cemiyeti Edebiyesi’nin* üyesi ve *EA’nın* da başyazarıdır. Meksi 1911’de HRO’dan, mezun olur, okul mezunlarının geleneksel olarak söyledikleri “Tanrıya şükür ilahisi” ilk olarak onun mezun olduğu bu yılda, 1911’de söylenir ve bu gelenek daha sonra devam ettirilir.²³⁸

Evli ve bir kız çocuğu da olan Meksi çeşitli yerlerde öğretmen olarak görev yaptıktan sonra 1931-1935 arasında da HRO’da öğretmenlik yapar. Burada Yunanca, Katihitik, İbranice, Hristiyan Arkeolojisi, Omilitik, İncil Yorumu ve Ahlak dersleri okutur. HRO’dan sonra Fener Rum Lisesi, İoakim Kız Lisesi, Zoğrafyan Lisesinde de Yunanca ve din dersleri okutur.

Öğretmenliği yanı sıra değişik konularda gazete ve dergilerde yazılar yazar. Şüphesiz Meksi denilince akla gelen şey HRO tarihi hakkında yazmış olduğu, *İ en Halki İera Theologiki Sholi* (I-III, İst. 1933-1957) adlı üç ciltlik hacimli eseridir.²³⁹ Bunun dışında, *Gamos ke İkogonia* (Aile ve Evlilik), İst., 1945 adlı eseri ile *AA*’da yayımlanmış bazı makaleleri bulunmaktadır. 1968’de İstanbul’da Balıklı hastanesinde ölen Meksi buradaki mezarlığa defnedilir.²⁴⁰

4. Yeorgios Anastasiadis / Anastasios (1934/1940-)

1910 (veya 1907) yılında Kapadokya bölgesinde doğar. İstanbul’daki Adalar Rum Yetimhane okulunda öğrenim gördükten sonra(1916-1923) 1923’de girdiği HRO’yu 1930’da bitirir. Mezuniyetten sonra Patrik Fotios II tarafından Sırbistan’daki Belgrat Üniversitesi Teoloji Okuluna gönderilir. Burada (1930-1934) Sırçça’yı da öğenen Anastasiadis, Kilise Hukuku konusunda eğitim alır. Ayrıca aynı Üniversitenin hukuk bölümünde de hukuk (laik hukuk) okur. Evli ve iki çocuk babası olan Anastasiadis evlendikten bir ay sonra 1935’de diyakozluğa atanır, 1940’da Presbiter olarak takdis edilir. Sırasıyla Patrikhanenin Kütüphane idarecisi (1934-1940), Patrikhane muhasebecisi (1934-1942) ve Galatada kilise idarecisi (1940-1965) olarak görev yapar. Yukarıdaki görevleri ile birlikte HRO’da öğretmenlik de yapan (1934-1940) Anastasiadis, okulun lise kısmında Yunanca ve Din dersleri, Teoloji sınıflarında ise Ermineftik, İbranice, Hristiyan Arekeolojisi, Katihitik, Pimantik, Kilise Hukuku gibi dersleri okutur. Uzun süre (1944-1949 ve 1957-1965) Fener Rum Lisesinde de din dersi öğretmeni olarak çalışır, birkaç ay da geçici olarak HRO müdürlüğü görevinde bulunur. (1966)

²³⁸ Sözkonusu ilahiye dair anekdot için bkz. Apostolos Meksi, *İ en Hakli İera Theologiki Sholi II*, İstanbul, 1953, s. 8-9 (3 nolu dipnot) (Bundan sonra *Meksi II* şeklinde verilecektir)

²³⁹ Eserin tanıtımı için “Giriş”deki Kaynakların Değerlendirilmesi adlı başlığa bakılabilir.

²⁴⁰ Apastolos Meksi, *Orthodoksia*, 6(1931) s. 550; Stavridu, *Halki*,s. 356-359.

Anastasiadis'e iki kez (eski) Yugoslavya devleti tarafından *Aziz Savva* ödülü verilir. 1959'da Rodos'daki DKB kongresine, yine Rodos'ta 1961'deki Panortodoks Kongresine Patrikhane temsilcisi olarak, 1966'da Selanik'de (Ortodoks misyonerleri) Kirillos ve Metodios'u 1100. yılı anma törenlerine HRO temsilcisi olarak katılır. 1973'de Atina'ya yerleşir, 1974'de HRO'dan emekli olur ve 1977'de ölür. Anastasiadis'in *AA*'da yayınlanmış bazı makaleleri bulunmaktadır.²⁴¹

5. Emmanuil Fotiadis, (1934/1940-)

1910 yılında Kadıköy'de doğan Fotiadis. HRO'nun Cumhuriyet dönemi ilk mezunlarından(1923-1930). HRO'dan sonra yüksek öğrenim için Polonya'ya Varşova Üniversitesi Teoloji Okuluna gönderilir. Burada kaldığı süre içinde (1930-1934) teoloji eğitimi yanında Rusça'da öğrenir, Aleksandros Zoton gibi hocalardan ders alır. *Peri tu Arhiepiskopu Ahridos* (Ohri Başpiskoposluğu Üzerine) hazırladığı tezle okuldan teoloji doktoru olarak mezun olur.

1934'de Patrikhane sekreter yardımcılığına ve HRO öğretmenliğine tayin edilir. Patrik Veniamin tarafından Patrikhanenin Megas Protonotarios'u olarak atanır.(1943) Bu makamda kaldığı uzun yıllar boyunca hem Patrikhane hem de HRO ile ilgili önemli görevler üstlenir. HRO'da Sembolik, Apoloji, Otosefal (bağımsız) Kiliseler Tarihi, Yunanca dersleri okutan Fotiadis, Yunanca, Türkçe, Fransızca, Lehçe (Polonya dili) ve Rusça dillerini de bilirdi. Okulun 1950/1951 yılı yönetmeliğini hazırlamak için MEB ve Kutsal Sinod tarafından görevlendirilir ve aynı yıllarda HRO'nun müdürü olarak görev yapar.²⁴² Öğrencileri üzerinde büyük tesiri olan öğretmenlerden birisidir.

Fotiadis, Patrikhanenin, *Ortodokslararası Konular Komisyonu*, *Doğu Kiliseleri ile Diyalog Kom.*, *Roma Katolik Kilisesi ile Diyalog Kom.*, *Teolojik Araştırmalar Kom.* gibi değişik komisyonlarında da görevler alır. Yurt dışındaki değişik toplantılara da Patrikhane temsilcisi olarak katılır. Bunlardan bazıları; Rodos DKB Merkez Komisyonu toplantısı (1959), Rodos Birinci Panortodoks toplantısı (1961), Belgrat'da Panortodoks Komisyonunun Katoliklerle Diyalog toplantısı ((1966), Schambesy / İsviçrede 1968-1983 yılları arasında bir çok kez yapılan Ortodokslararası değişik toplantı ve kongreler, Aynaroz / Yunanistan'da yapılan Aynaroz'un kuruluşunun 1000. yılı toplantıları (1963), Patrik Athinagoras'la Papa VI. Pavlos'un Kudüs'deki buluşma törenleri (1964), Patrik Athinagoras'la Batı ve Balkan ülkeleri

²⁴¹ İoannu H. Konstantinidu, "Anastasiadis Georgios" *ΘHE*, II/567-568; Stavridu, *Halki*,s. 360-363; Zafiri, 296-299.

²⁴² Stavridu, *Halki*,s. 365-366.

gezileri (1967), yine Patrik Dimitrios'la beraber Gürcistan- Rusya ve Balkan ülkeleri seyahatleri (1987).

Evli ve iki çocuk babası olan Fotiadis 1 Mayıs 1988'de İstanbul'da ölür. Balıklı Manastırına defnedilir. *Ortodoksia* dergisinin değişik sayılarında özellikle Polonya Kilisesi, biyografiler ve Ortodoks Kiliselerarası toplantılar gibi konularda yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.²⁴³

6. Vasilios Anagnostopulos. (1950-)

1923'de Beyoğlu'nda doğar. 1939'da girdiği HRO'dan 1946'da mezun olur. Bu yıllarda Patrikhane-Anglikan kilisesi arasındaki ilişkiler oldukça gelişmiştir. Bunu pekiştirmek için HRO mezunlarından bir kısmı yüksek öğrenim için İngiltere'ye gönderilmeye başlanır. Anagnostopulos da, yüksek öğrenim için İngiltereye gider. Bu yakınlaşmanın bir sonucu olarak daha sonra Hrisostomos Konstantinidis ve Maksimos Repanallis gibi isimler de İngiltereye gönderilir. İngilterede Oxford Üniversitesin'de daha ziyade *Patroloji* (Kilise Babaları) üzerine eğitim gören (1947-1950) Anagnostopulos, burada *İoannu Damaskinu*'nun (Şamlı Yuhanna /Yuhanna Eddimeşki) eserleri ve hayatı üzerine yaptığı çalışmasıyla doktor unvanını alır. Öğrenciliği döneminde, Amsterdam'daki (1948) DKB Birinci Genel Kongresine, Fener Patrikhanesinin gençlik kolu temsilcisi olarak, ve yine DKB'nin İngiltere (1949), Lambeth (1948) vb değişik yerlerdeki toplantılarına aktif olarak katılır.

1950'de öğretmenliğe başladığı HRO'da *Patroloji*, *Omilitik*, *Katihitik*, *Eski Ahid'e Giriş* ve *K. Mukaddes Yorumu* okutur. Evli ve iki çocuk sahibi olan Anagnostopulos, 1954'de bir ay kadar geçici okul müdürlüğü yapar. Oxford'da belli aralıklarla yapılan *Patroloji* sempozyumlarına katılarak *İoannu Damaskinu* (Yuhanna Eddimeşki) ile ilgili tebliğler sunar (II. 1955, III. 1959, IV. 1963 ve VI. 1971). 1956'da Upsalis Üniv.'de ve Almanya'da²⁴⁴, 1957'de Fillandiya Kilisesinin davetiyle gittiği Fillandiya'da çeşitli konularda seminerler verir. 1959'da Rodos'daki DKB kongresine, yine Rodos'ta yapılan üç Panortodoks Kongrelerine (I.1961, II.1963 ve III. 1964) sekreter yardımcısı ve Patrikhane temsilcisi olarak, 1986'da Chambesi'deki kongreye de temsilci olarak katılır. İskenderiye Patriği Parthenios'un (1987-1996) davetiyle gittiği İskenderiye'de, Ortodoks Kilisesinin diğer kiliselerle ilişkileri hakkında konferanslar verir. Yukarıda ancak bir kısmından bahsettiğimiz DKB diğer toplantılarına, ekümenik toplantılara ve yine Avrupa'nın değişik yerlerindeki

²⁴³ Stavridu, "Fotiadis Amanuil" *ÖHE*, XII/18-20; *Halki*, 36-369; *Halkis Simpliroma*, 86-87; Zafiri, 300-303.

²⁴⁴ *Ortodoksia*, 1956, Sayı 3, Yıl 31, sh. 365.

(Yunanistan, Almanya, İsviçre, Fillandiya, İngiltere vb) Ortodoks Kiliselerin ve kurumlarının davetiyle çeşitli kongre, sempozyum ve konferanslara katılır.²⁴⁵

Vasilios Anagnostopulos, Fener Patrikhanesinin Diyalog, Panortodoks Kongreleri, Teolojik Çalışmalar Komisyonu gibi komisyonlarında da görev alır. 1976'da HRO'dan emekli olduktan sonra Yunanistan'da bulunduğu zamanlarda, burada yayın yapan ERT kanalında Fener Patrikhanesi ve HRO hakkında bir dizi konuşmalar yapar. Daha ziyade Patoloji, DKB toplantıları, Patrikhane ve diğer Ortodoks Kiliseler üzerinde yazdığı ilmi çalışmaları *AA*, *EEOX*, *O*, *GP* gibi dergilerde yayımlanır.

1982'den sonra Atina'da bulunan "HRO Mezunları Derneği"nin (*Estia Theologon Halki*) yönetim kurulu başkanlığına getirilir. Burada akademik ve dini çalışmaların yayınlanmasına öncülük eder. Bu arada değişik dergilerde yayımladığı yazıları ile ilmi çalışmalarını da devam ettirir. 30 Nisan-2 Mayıs 1995'de Londra'da yapılan Dünya İkinci Çevre Kongresine katılır. 2000 yılında Patrikhanedeki hizmetlerinin 50. yılını doldurması anısına bir kutlama yapılır.²⁴⁶

7. Hrisostomos Konstantinidis (1951-) (Demre /Miron Metrop.)

1921 Üsküdar/Kadıköy doğumlu. Önce Fener Rum Lisesine (1932-1935) sonra da HRO'ya devam eder. (1935-1941). 1940'da diyakoz olan Konstantinidis, 1941-1946'da İstanbul'da diyakoz olarak görev yapar ve aynı yıllarda (1942-1946) HRO kütüphanesinde kütüphane sekreteri olarak çalışır. Daha sonra Patrikhane bursiyeri olarak yüksek öğrenim için Avrupa'ya gönderilir. Roma Doğu Araştırmaları Enstitüsünde Hristiyan arkeolojisi üzerine çalışarak doktora eğitimini tamamlar (1947-1951). Aynı zamanda Strazburg Üniversitesinde de dogmatik teoloji üzerinde eğitim görüp bu konuda da doktora diplomasına sahip olur. Burada kaldığı sürece Rum Ortodoks cemaatin kiliselerinde ve haftalık radyo konuşmalarında dini konularla ilgili vaazlar verir.

HRO'da 1951'de öğretmenliğe başlar, Dogmatik, Dogmalar Tarihi, Hristiyan Arkeolojisi, Dinler Tarihi ile lise kısmında din dersleri okutur. Okuldaki dersler için Dogmatik Teolojiye Giriş adlı eserini hazırlar.²⁴⁷ 1961'de Demre Metropolitliğine atanır. Hrisostomos, akademik alanda çalışırken Metropolitliğe kadar yükselebilen okulun sayılı öğretmenlerinden biridir. Akademik yönü nedeniyle yurt içi ve yurt dışında bir çok toplantı, kongre, sempozyum vb. organizasyonlara katılır. Bu anlamda, IX., X. ve XI. Bizantologlar

²⁴⁵ Bu tür toplantılar hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Stavridu, *Halki*, s. 378-379.

²⁴⁶ Ioannu Konstantinidu, "Anagnostopulos Vasilios" *ØHE*, II/464-465; Stavridu, *Halki*, s. 376-381; *Halki Simpliroma*, 89-92; Zafiri, *age.* s. 309-317..

²⁴⁷ Eser hakkındaki değerlendirme için bkz. Miron Hrisostomos Konstantinidis, "Ta programmata.." s. 97.

Kongresinde (Selanik 1953, İstanbul 1955, Monako 1957), Almanya’da, İngiltere de²⁴⁸ (1955/56, 1963) Lübnan’da (1961), Finlandiyadaki Üniversitelerde çeşitli konferanslar verir. 1969’da Almanya’da Katolik Kiliseler Kongresine Patrikhane temsilcisi olarak katılır. Bunların dışında 1970-1980 arasında değişik yerlerde (Boston / ABD 1970, Selanik 1972, Atina 1976, İtalya 1979, Chambesy 1980/1981) Ortodoks Teoloji kongrelerine ve diğer Hristiyan Kiliselerle birlikte yapılan toplantılara katılarak buralarda Ortodoks teolojiye dair çeşitli tebliğler sunar. Yine zaman zaman Yunanistan’ın Atina (1979) ve Selanik (1980) Üniversitelerinde Ortodoks teoloji ve kiliseye dair konferanslar verir. Ayrıca İkinci İstanbul Konsilinin 1600. yılı (381-1981) nedeniyle İstanbul’da düzenlenen değişik etkinliklerde (5-8 Haziran 1981) konuyla ilgili konuşmalar yapar.

Fener Patrikhanesinin değişik komisyonlarında, HRO Mütevelli Heyeti, Doğu Kiliseleri ile Diyalog Komisyonu, Ortodokslararası Sorunlar, Katolik Kilisesi ile Diyalog Komisyonu, Teolojik Çalışmalar Komisyonunda görevler alır. Patrik Atinagoras’ın Kudüs’te Papa VI. Pavlos’la buluştuğu (1964) geziye de katılan Konstantinidis, sonraki Patriklerle de bir çok yurt dışı gezilerine (Roma 1967, Moskova 1987, İsviçre 1987 vb.) katılır. Rodos ve Cenevre’deki (1961-1968) Panortodoks toplantılarına ve Chambesy’deki (1971-1986) Ortodokslararası toplantılara da Patrikhane temsilcisi olarak iştirak eder. Değişik aralıklarla (1958-1978) Vatikan’la Patrikhane temsilcisi olarak çeşitli görüşmelerde bulunur.

1972’de Dimitrios’un Patrik olmasıyla Kutsal Sinod üyeliğine seçilen Hrisostomos Miron, aynı zamanda Bizans Araştırmaları Merkezi (1954), Atina Bilimsel Araştırmaları Merkezi (1959) ve Kudüs Araştırmaları Akademisine de üyedir. 1971’de HRO’nun teoloji bölümünün kapatılmasıyla birçok kez patrikhane temsilcileriyle birlikte Ankara’ya giden heyetin içinde yer alır. Anadili dışında Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Latince bilmekte, Rusça’ da okuyabilmektedir.

Hrisostomos Miron, akademik alandaki birikimiyle birçok değişik dergide ve ansiklopedide Kilise tarihi, dogmatik, arkeoloji, ekümenik hareketler, din bilimi, HRO, Fener Patrikhanesi vb. konularda makale ve maddeleri bulunmaktadır. Ayrıca verdiği bir çok konferans, vaaz, seminer vb. dergilerde yayınlanmıştır. Bu makaleler dönemin hemen hemen tüm Ortodoks dergilerinde ve yabancı dergilerde değişik dillerde yayınlanır. Stavridis, HRO ile ilgili kitabında onun makale, telif eser vb. oluşan 200’den fazla eserinin bir listesini verir.²⁴⁹

²⁴⁸ Ortodoksia, 1956, Sayı 3, Yıl 31, sh. 365.

²⁴⁹ Stavridu, “Hrisostomos Miron” *ÖHE*, XII/438-442 ; *Halki*, 389-397; *Halkis Simpliroma*, 92-104; Zafiri, 318-332.

8. Konstantinos Kallinikos, 1951-

1912 İstanbul'da doğar. HRO'dan mezun olduktan (1923-1931) sonra Selanik Aristoteles Üniversitesinin Felsefe Bölümünü bitirir. (1931-1936) Selanik'te Ayia Vladaton Manastırında ilahici ve vaiz olarak görev yapar. Ardından Almanya'da Berlin Üniversitesi İlahiyat Okulunda teoloji eğitimi alır. Burada (1937-1944) *Jeusen* (K. Mukaddes kritiği), *Rodenwald* (arkeoloji), *Weber* (İncil tarihi), *Deubner* (Dinler Tarihi), *Spranger* (pedagoji) gibi dönemin en önemli hocalardan ders alır. Çalışmalarını Patroloji, Litürji, Nümizmatik, Papirologia (papirüs bilimi) ve Tarih alanlarında yoğunlaştırır. İkinci Dünya savaşı ve savaş sonrası sıkıntılı dönemlerde kaldığı Almanya'da Berlindeki Rum cemaatinin dini hizmetlerinde bulunur.

1951'de Selanik Teoloji okulundan Büyük Vasilios'un mektuplarına dair hazırladığı tezle teoloji doktoru olur ve aynı yıl HRO'da öğretmenliğe başlar. HRO'da Kilise Tarihi, Tefsir, Kutsal Tenkid ve İbrani Arkeolojisi gibi dersleri okutur. Kilise Tarihi derslerinde; Flaretu Vafidi'nin *Kilise Tarihini*, İncil derslerinde; Sinoptikler, Yuhanna, Resüllerin İşleri ve Pavlos'un mektuplarını, Kutsal Tenkid ve Tefsir derslerinde ise Vasilios Antoniadis'in - konuyu Katolik ve Protestanlık açısından ele aldığı- çalışmalarından faydalanır.

Yurt dışında da bir çok kongre, toplantı ve konferanslara katılarak Ortodoks Teoloji konularında tebliğler sunar. Bunlardan bir kısmı; 1956'da Munster Üniversitesi Protestan Okulunda konferans, Rodos'da DKB toplantısı (1959), Bonn Üniversitesi Teoloji Okulunda konferans (1962), Aynaroz / Yunanistan'da toplantı (1963), Viyana (1965), Regensvurk sempozyumları (1969-1970-1971), Yunanistan'da değişik kurumlarda gerçekleştirilen toplantı ve konferanslar (1972, 1976, 1979), ayrıca Yunanistan ERT kanalında HRO ve Patrikhaneye dair yapılan konuşmalar. Kallinikos, bunların yanında Patrikhanenin bir çok komisyonlarında görevler alır. 1976'da emekli olan Kallinikos'un Kilise Tarihi, Fener patrikhanesi, HRO ve teolojiye dair çalışmaları, *O,GP, EEΘX, EΘ* gibi dergilerde yayımlanır.²⁵⁰

9. Vasilios Stavridis (1951-)

1925 Galata / İstanbul'da doğan Stavridis, Fener Rum Lisesinden sonra (1938-1941) girdiği HRO'dan 1947'de mezun olur. O zamanlar Amerika Başpiskoposu olan Athinagoras'ın desteğiyle ABD'ye gider, önce Andover Newton Teoloji okulunda (1948-1949), sonra Boston Üniversitesi Teoloji Okulunda okur (1949-1951). Burada çalışmalarını

²⁵⁰ Aristidu Panoti, "Kallinikos Konstantinos" *ΘHE*, VII/261-262; Stavridu, *Halki*, s. 398-405; *Halkis Simpliroma*, 104-105; Zafiri, s. 333-339.

daha ziyade Kilise Tarihi alanında yoğunlaştırır. *İthiki tu Klimentos Aleksandras* (İskenderiyeli Klement’de Ahlak) konusunu master tezi olarak hazırlar(1949). Boston İlahiyat Okulunda *Theologiki Ekpedevsis en ti Aleksandrini Sholi* (İskenderiye Okulunda Teoloji Eğitimi) adlı çalışmasıyla teoloji doktoru olur (1951).

Vasilios Stavridis’in, 1941’de öğrenciliği ile başlayan, 1951’de okula öğretmen olarak atanmasıyla devam eden ilişkisi yarım yüzyıldan fazla sürecek ve bu ilişki bu günde bir şekilde halen devam etmektedir.²⁵¹ Okulda, Bağımsız Ortodoks Kiliseler Tarihi, Batı Hıristiyanlık Tarihi, Ekümenik Hareketler Tarihi²⁵² derslerini okutur, ihtiyaca binaen zaman zaman Eski ve Yeni Ahid’e Giriş, Tefsir, Kutsal Tenkit ve lise kısmında da din dersleri okutur. 1951-1952 yılında okul idari memuru olarak görev yapar. 1951 ve sonrası okul kütüphane komisyonu üyelerinden birisi olarak HRO ve Aya Triada Manastırı kütüphanesi ile de ilgilenir. Stavridis, HRO’nun teoloji bölümünün kapatılmasından sonra 1974’de Lübnanda Antakya Patrikliğine bağlı olan “İoannu Damaskinu Teoloji Okulu”na²⁵³ (St. John of Damascus) gider, burada Kilise Tarihi ile ilgili dersler verir. 1985-1986 akademik eğitim döneminden sonra ise Selanik Üniv. İlahiyat Fakültesinde Ekümenik Hareketler Tarihi, Ortodoks Kilisesinin Diğer Hristiyan Kiliselerle Diyaloğu gibi dersler okutur. Ayrıca Yüksek Lisans ve Doktora öğrencilerine de Batı Hristiyanlık Tarihi dersleri verir. Evli ve iki çocuk babası olan Stavridis, Yunanca, Türkçe, Latince, İngilizce, Fransızca ve Almanca bilir.

Eğitim faaliyetleri yanısıra Patrikhanede de aktif görevler alır. 1951’den sonra Fener Patrikhanesinin değişik komisyonlarında görevler alır. Zaman zaman Patrikhane Sinodu tarafından bir teolog olarak teolojiye dair çeşitli konularda görüş ve düşüncelerine başvurulmaktadır. DKB’nin çeşitli komisyonlarında görevler alır, bir çok toplantı ve kongrelere üye veya Patrikhane temsilcisi olarak katılır.²⁵⁴ Bir süre Bossey Ekümenik Enstitünün mütevelli heyetinde de bulunur (1975-1983). Patrik Dimitrios’un kimi yurt dışı seyahatlerine katılır (1987 Roma, İngiltere) Bir kilise tarihçisi olarak Ortodoks Kiliselerin ve Kurumlarının davetlisi olarak Kilise Tarihi, Ekümenik Hareketler, HRO, Fener Patrikhanesi ve Fener Patrikleri, diğer kiliselerle diyaloglar konusunda çok sayıda konferans ve seminerler

---

²⁵¹ İlk kez 16 Şubat 2005’de HRO kütüphanesinde ziyaret ettiğimiz Stavridi, ilerlemiş yaşına rağmen halen (2007 Mayıs) ara sıra Heybeliada’daki okula gidip kütüphanede ve kendine tahsis edilen odada sağlık sorunları elverdiği ölçüde çalışmalarını sürdürmektedir.

²⁵² Kendi ifadesine göre, bir Ortodoks Teoloji okulunda ilk kez “Ekümenik Hareketler Tarihi” adında bir ders, okulun ders programları içinde yer alır. Stavridi, *Halki*, s 407-408.

²⁵³ Bu okulla ilgili olarak “Giriş Kısmında” *Osmanlı Dönemi, Fener Patrikhanesinden Bağımsız Diğer Ortodoks Teoloji Okulları* adlı alt başlığa bakınız.

²⁵⁴ Bunlar arasında Bossey (1956,1959), Danian (1958), Rodos (1959), Yeni Delhi (1961), Londra (1967), Upsala (1968), Nayrobi (1975) vb. sayılabilir.

verir.²⁵⁵ Ortodoks Hristiyanlık tarihi ile ilgili bir takım kutlama ve yıldönümü törenlerinde de ilgili konularda konferans ve tebliğler verir. Zaman zaman Patrikhaneye ve HRO'ya ziyarete gelenlere rehberlik etmekte ve bu konularda onlara bilgilendirici seminerler vermektedir.

Yazarın kitabında (Stavridu, *Halkis*, önsöz) kendisi hakkında verdiği biyografisine göre telif, tercüme, kitap tanıtımı /tenkitleri, basılmış konferans ve seminer metinleri, biyografi ve bibliyografya çalışmaları ve diğer eserlerinden oluşan yaklaşık 700 civarında inceleme ve araştırmaları vardır. Şüphesiz bunlar içinde HRO'ya dair olanlar da önemli bir yer tutar. 2002'de Kilise hizmetlerindeki 50. yılını²⁵⁶ dolduran Stavridis'in önemli eserlerinden bir kaçışunlardır:

İera Theologiki Sholi tis Halkis (HRO) I-III. cilt (Atina 1968,1970, Selanik 1973). Kitabın ikinci baskısı, üç cildi birleştirilmiş ve genişletilmiş olarak 1988'de Selanik'de yeniden basılır, bu esere, 2001'de "*İ İera Theologiki Sholi tis Halkis Simpliroma 1985-2000*" adıyla ilave bir cilt daha eklenir. Ayrıca kitabın 1988'deki baskısı, 1994'de okulun kuruluşunun 150. yılı anısına özetlenerek "*İ İera Theologikis Sholi tis Halkis Mia Sinoptiki Theorisis*" (HRO Kısa Bir Özet) adıyla Selanik'de yayımlanır.²⁵⁷

Yazarın diğer eserleri özellikle Kilise Tarihi, Ekümenik Hareketler, Panortodoks toplantılar, Fener Patrikhanesi ve Fener Patrikleri, Ortodoks Eğitim Öğretimi ve Kurumları, diğer kiliselerle diyaloglar vb alanlarla ilgilidir. Bu çalışmaları başta Yunanca olmak üzere, İngilizce, Fransızca, Almanca, İspanyolca ve İtalyanca, Türkçe (Meydan Laros, Patrikhane) gibi değişik dillerde yayımlanmıştır. Bunlar; *GOTR*, *O*, *GP*, *Θ*, *Klir.*, *EEΘX*, *EΘ*, *Eastern Orthodox Church*, *The Ecumenical Review*, *St. Vladimir's Theological Quaeterly* gibi ancak bir kısmını sayabildiğimiz çok değişik dergilerde yer almaktadır.

Ayrıca Atina'da 1962-1968'de 12 cilt halinde yayımlanan (*ΘHE*)*Thiriskeftiki ke İthiki Engklopedia* (Din ve Ahlak Ansiklopedisi) adlı ansiklopedinin bir çok cildinde Stavridis'in maddeleri de bulunmaktadır. Yine 1978'de Atina'da basılan *İdria-Engkikipedia* da (Ansiklopedi) içerisinde Türkiye sınırları dahilinde olup bir şekilde Hristiyanlıkla ilişkili görülen hemen hemen bütün yerleşim birimleri ile ilgili tanticı bilgilerin de yer aldığı çok sayıda maddeleri bulunmaktadır.²⁵⁸ Telif eserlerinden bazıları şunlardır:

²⁵⁵ Örnek olarak, Atina (1956, 1976,1980, 1987), Selanik Üniversitesi (1972, 1980), Girit Ortodoks Akademisi (1971, 1979, 1980), Serez / Yun. (1986), Kavala (1984), Roma (1967), Bari, Leçe, Otranto (İtalya) (1984), ABD (1972), Lübnan (1974) vb. saymak mümkündür.

²⁵⁶ Spiridon D. Kodogiannis, "Vasilu Th. Stavridu Vios-Ergon-Drasis", *Klironomia*, Selanik 34 (2002)161-165 (Kilise hizmetindeki 50. yılı anısına yayınlanmış bir makale)

²⁵⁷ Yazarın HRO ile ilgili kitapları için "Giriş"deki kaynakların değerlendirilmesi kısmına bakınız.

²⁵⁸ Sözkonusu madde başlıkları için bkz. Stavridu, *Halki*, 424-429

Episkopiki İstoria tu İkumeniku Patriarhiu, (Fener Patrikhane Piskoposluklarının Tarihi) (20.yy'da Türkiye İçindeki Metropolit Bölgeleri incelenmekte), Selanik, 1996; *İstoria tu İkumeniku Patriarhiu 1453-Simeron* (Fener Patrikhane Tarihi, 1453'den Günümüze), Selanik, 1987; *O Sinodikos Thesmos is tu İkumenikon Patriarhion* (Fener Patrikhanesinde Kutsal Sinod) Selanik, 1986; *İstoria tis İkumenikis Kiniseos*, (Ekümenik Hareketlerin Tarihi), (Evangelias L. Varella ile beraber), Selanik, 1996; *İ Mitropolis Halkidonos Derkon ke Pringiponnison...* (Kadıköy, Terkos ve Adalar Metropolitlikleri), Selanik, 1991; *O İkumenikos Patriarhis Dimitrios* (Patrik Dimitrios), Selanik, 2001....²⁵⁹

Stavridis, yukarıda sadece bir kısmını zikredebildiğimiz eserleri ile Patrikhanenin ve HRO'nun en önemli şahsiyetlerinden biri olmuş, Ortodoksluk açısından ele aldığı konular halefleri için birer kaynak niteliğindedir. O hem bir öğretmen, hem bir yazar, hem de kilisesinin laik bir üyesi olarak Manuel Gedeon'dan²⁶⁰ sonra Fener Patrikhane çevresince "II. Gedeon" olarak anılmayı hak etmiş bir isimdir.²⁶¹

10. Athanasios Papas (1965-) (Diyakoz)

1937 Kadıköy doğumlu olan Athanasios Papas, Fener Rum Lisesinden sonra (1949-1952) girdiği HRO'dan 1959'da mezun olur. 1957-1958 yıllarında kilise bursuyla Hıristiyan sanatı üzerine eğitim almak üzere Avrupa'ya gönderilir. Aynı zamanda Münih Üniv.'de felsefe ve teoloji de okur ve 1964'de Bizans sanatı üzerine hazırladığı çalışmasıyla doktora unvanını alır. (Bu çalışma, 1965'de Almanca olarak Münih'de basılır.) 1961'de Ahridos'da "XII. Bizantologlar Kongresine" de katılan Papas, ilgi alanı ile ilgili araştırma yapmak üzere Avrupa'nın değişik ülkelerinde bulunur. 1965'de İstanbul'a döner ve HRO'da öğretmenliğe başlar. Okulda İbrani Arkeolojisi, Hıristiyan Arkeolojisi ve Litürjisi, Sanat Tarihi ve din dersleri okutur. 1972'de Piresbiterliğe atanır. Piskopos olduktan sonra uzun bir süre Kadıköy Metrop. Melitonos'un yardımcılığını yapar. 1985'de Kutsal Sinod üyeliğine seçilir. Ayrıca yurt dışında da değişik toplantı, konferans, sempozyum vb katılır.²⁶²

Patrik Dimitrios'la birlikte 1987'de Moskova, Gürcistan, Yunanistan, Polonya kiliselerini ziyaret eder. Patrikhane ile Alman Kilisesi arasındaki diyalog çalışmalarına katkıda bulunur. 1990'da Aydın ve Thiron Metropolitleri olur. Patrikhanenin komisyonlarında

²⁵⁹ Tüm eserlerinin listesi için bkz. Stavridu, *Halki*, s. 416-433.

²⁶⁰ Gedeon'un biyografisi için bkz. "Birinci Bölüm"

²⁶¹ Vartholomeu Arhontoni Filadelfia, "Stavridu Vasiliu", *ΘHE*, XI/405-407; Stavridu, *Halki*, s. 406-433; *Halkis Simpliroma*, 105-121; Zafiri, *age*. s. 339-343; Spiridon D. Kodogiannis, "Stavridu...", *Klironomia*, 34 (2002)161-165.

²⁶² Örnek olarak; Chambesy/ İsviçre 1975, 1987, Selanik Üniv. 1982, Almanya 1985, Avusturya 1986, Boston /ABD 1987, vb.

üye ya da başkanı olarak yer alır. Yunanca, Türkçe, Fransızca ve Almanca bilen Athanasios Papas'ın bir kısmı Hristiyan sanatı ve resmi hakkında olmak üzere bir çok makale, monografi, biyografi, bibliyografya, ansiklopedi maddeleri, konferans, vaaz vb oluşan çalışmaları çeşitli sanat ve teoloji dergilerinde yayımlanmıştır. Papas, günümüze kadar İstanbul, Kudüs, Roma, Atina, Selanik gibi kentlerde, Rusya, Gürcistan, Romanya, Bulgaristan, Almanya gibi ülkelerde Ortodoks kilisesi, Patrikhane, diğer kiliselerle ilişkiler, Kilise sorunları ve HRO ile ilgili düzenlenen bir çok toplantı, sempozyum ve kongrelere katılmakta ve konuya dair çeşitli yazılar kaleme almaktadır.²⁶³

11. Konstantinos Harisiadis (1966-) (Arhimandrit)

Harisiadis, 1929'da Kadıköy'de doğar. Önce Fener Rum Lisesinde okur.(1941-1944) Daha sonra girdiği HRO'dan 1950'de diyakoz olarak mezun olur. Bir süre vaiz olarak kilisede hizmet eder. 1953-1955 arasında askerliğini Türk ordusunda yedek subay olarak yapar. 1956'da HRO Aya Triada Manastırında yapılan atama töreni ile Piresbiter, sonra da Arhimandrit olur.

Bir süre sonra yüksek öğrenim için Fransa'ya gönderilen Harisiadis, Paris Katolik Enstitüsünde okur (1962-1966). Çalışmalarını daha çok pratik teoloji alanında yoğunlaştırır. Ayrıca Sorbon'daki Dinler Enstitüsünde İslam Dini üzerine de dersler alır, burada Botte, Dalamaïas, Corbin gibi hocaların derslerine katılır. Fransa'da bulunduğu süre içerisinde Fransa Metropolitliğinde vaiz ve öğretmen olarak kilise hizmetlerine devam eder. 1966'da HRO'da öğretmenliğe başlar, Omilitik, Katihitik, Pimantik, Eski Ahid'e Giriş, Dinler Tarihi, lise kısmında ise Din Dersleri okutur. Konstantinos Harisiadis İngilizce, Fransızca, Yunanca ve Türkçe bilmektedir. 1972'de İstanbul Başpiskopos yardımcılığı makamı verilir, aynı yıl patrikhanenin Büyük Protosingelosu²⁶⁴ olur. 1974'de Patrikhane sinodunca Adalar Metropolitliğine seçilir, 1977'de ise Terkos Metropoliti olur ve Patrikhane komisyonlarında çeşitli görevler alır.

Patrikhanenin yurt dışındaki çalışmalarına da aktif olarak katılır. Patrik Dimitrios'un Kudüs ve Antakya Patriklikleri ile yaptığı görüşmelere ve Polonya, Yunanistan gezilerine katılır (1987). Paris'deki Aziz Sergius Enstitüsünde belli aralıklarla çeşitli konularda konferans ve vaazlarda verir (1982-1986). 17-19 Mart 1985 yılında Boston /ABD'deki Holy Cross Teoloji okulunda Ortodokslar ve Müslümanlar arasındaki ilişkilerin ele alındığı toplantıya Patrikhanenin *İslam'la Diyalog Komisyonu* başkanı olarak katılır ve burada

²⁶³ Stavridu, "Papas Athanasios", *ØHE*, X/1-2; *Halki*, 439-450; *Halkis Simpliroma*, 122-144;

²⁶⁴ "Protosingelos" için bu bölümün başındaki unvanlarla ilgili alt başlığa bakınız.

Ortodoks Hıristiyanlarla Müslümanlar Arasındaki Diyalogun Önemi adlı bir konuşma yapar.²⁶⁵ Bartholomeos'un Patrik seçilmesinden sonra onunla birlikte yurt içinde ve yurt dışında değişik gezilere, toplantı ve konferanslara katılır. *AA*, *GP*, *EΠEΘX*, *GOTR* gibi değişik Ortodoks dergilerinde yayınlanmış çeşitli yazıları bulunmaktadır.²⁶⁶

3.2.2. Orta/Lise Bölümü Öğretmenleri

Okul, 1923'den sonra azınlık okulları statüsünde bir orta öğrenim kurumu olarak tanınır. 1951 yılından itibaren ise okulda eğitim resmi makamların da onayı ile Teoloji ve Lise olmak üzere iki bölümden oluşur. Bu dönemde okulun orta/lise bölümünde görev yapan hocalar şu isimlerden oluşmaktadır:

1. Aristidis Pasadeos. Sanat Tarihçisi, 1947-²⁶⁷,
2. Evangelos Fundoulos. Okul Doktoru, 1923-1971,²⁶⁸
3. Fotios Pashalidis. Yunanca, Latince, Mantık, Psikoloji, 1923-1939. (Atina Üniv. mez),
4. Yeorgios Vrogakis. Bizans Musikisi, 1923-1928,
5. M. Adamantiadis. Fransızca, 1924-1925,
6. Zannis Papadopulos. Fransızca, 1925-1926,
7. Aleksandros İatropulos. Kimya, Matematik, 1925-1950 (Lozan Üniv. mezunu),
8. Dimitrios Aspropulos. Beden Eğitimi, 1913-1923 - 1925-1958,
9. Stilianos Stasinopulos. Fizik ve Matematik, 1926-1948 (Makine Mühendisi, Paris Ün. Mez),
10. Savvas Hacı Minas. Fransızca, 1926-1931,
11. Mihail Hacı Athanasiu. Bizans Musikisi, 1928-194,
12. Yeorgios Matakas. Fransızca, 1931,
13. İoannis Karagiannis. Felsefe ve Yunanca, 1937-1949. (Atina Üniv. Felsefe mez),
14. Yeorgios Diktabanis. Yunanca, 1939-1949 (Atina Üniv. Felsefe mez),

²⁶⁵ Konstantinos Harisiadis, "The importance of Orthodox Christian-Muslim Dialogue", *GOTR*, 31(1986) s.9-16.

²⁶⁶ Stavridu, "Harisiadis Konstantinos", *ΘHE*, XII/85-86; *Halki*, 451-457; *Halkis Simpliroma*, 144-152.

²⁶⁷ Okulun Sanat Tarihi hocasıdır. 1912'de Heybeliada doğumludur. 1927 HRO ve 1930 Zoğrafyan Lisesi mezunudur. 1936'da İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinden mezun olur. İstanbul Üniv.'de doktora yapar (1949-1953) 1947'de HRO'da *Hristiyanlık Mimarisi* üzerine dersler vermek üzere öğretmenliğe başlar, lise kısmında Hristiyan Sanatı ve Geometrisi okutur. 1976'da emekli olur. Bizans sanatı ve İstanbul'daki mimari eserler hakkında Zürich (1970), Atina (1976), Viyana (1981) gibi değişik Avrupa ülkelerinde konferanslar verir. Eserlerinden bazıları; *Fener Patrikhane Binası*, Selanik, 1976; *İstanbul'daki Bizans Yapılarının Dekorasyonu*, Atina, 1973; *Heybeliada Ruhban Okulu, Tarihi ve Mimarisi*, Atina, 1987, (Türkçe olarak kaleme alınan) *İstanbul Arkeolojisine Giriş*, İst., 1985. Bunların dışında çeşitli sanat dergilerinde ve dini dergilerde, gazetelerde yayımlanmış birçok makaleleri bulunmaktadır. Ayrıca Patrikhanenin Manastırlar Komisyonu ile Patrikhane Binası Restorasyon, Güzelleştirme ve Bakımı Komisyonlarında üye olarak bulunur. Kiliseye ait manastır, okul, , mezarlık gibi değişik binaların yapım ve onarımlarıyla ilgilenir. Zafiri, *age*. s. 306-308; Stavridu, *Halki*, s. 371-375; *Halkis Simpliroma*, 88.

²⁶⁸ Evangelos Fundoulos, Okulda 1923-1950 ve 1951-1971 yılı olmak üzere okulun her iki döneminde uzun yıllar doktorluk yapmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Stavridu, *Halki*, s. 434-436.

15. Hristodulos Konstantinidis. Yunanca ve Latince. 1939-1968, (Atina Üniv. Felsefe mez),
16. Henry Rumio. Fransızca, 1940-1950,
17. Konstantinos Priggos. Kilise Musikisi, 1948-1958,
18. Adovan Salaha. Fransızca, 1950-1963,
19. Vasilios Kasapidis. Kimya, 1948- , (İstanbul Üniv. mez),
20. Dimitrios Padelaras. Biyoloji, 1948/1952-1964, (İstanbul Üniv. mez),
21. Aleksandros Koçoğlu. Fizik, Cebir, Trigonometri, Kozmografya, 1951-, (İst. Üniv.),
22. Athanasios Çernoğlu. Yunan Edebiyatı, 1953-1955, (Atina Üniv. mez),
23. Dimitrios Frankopulos. Yunanca, 1957-1958, (Atina Üniv. Felsefe mez),
24. Konstantinos Çilimantos. Yunanca, 1958-1959, (Atina Üniv. mez),
25. Dimitrios Papakonstantinu. Yunanca, 1958-1965, (Atina Üniv. mez)
26. Pavlos Marinakis. Fizik, 1958-, (Ankara Gazi mez.)
27. Vasilios Nikolaidis. Kilise Musikisi, 1959-, (İstanbul Konservatuar mez.),
28. İoannis Apostolu. Din Dersleri, 1961-1962, (Atina Üniv. İlahiyat mez.),
29. Haralabos Hristoforidis. Din Dersleri, 1962-1964, (Selanik Üniv. İlahiyat mez.),
30. Konstantinos Mitrokolias. Yunanca, 1962-, (Atina Üniv. Felsefe mez.),
31. Konstantinos Vlahos. Fransızca, 1963-1967, 1968-, (İstanbul Üniv. Edebiyat mez.),
32. Menelaos Mavridis. Biyoloji, 1964-1965, (İstanbul Üniv. mez.),
33. Aleksandros Tahogiannis. Yunanca, 1966-1967, (Selanik Üniv. Felsefe mez.),
34. Aleksandros Bakaimis. Yunanca, 1968-1970, (Selanik Üniv. Felsefe mez.),
35. Theodoros Pelandakis. Yunanca, 1970-1971, (Atina Üniv. Felsefe mez.),
36. Panagiotis Liveriadis. Yunanca, 1971, (Selanik Üniv. Felsefe mez.),
37. Dimitrios Nikopolitidis. Yunanca.
38. Stavros Havtopulos. Din Dersleri, (Selanik Üniv. İlahiyat mez.),
39. Panagiotis Alefandis. Yunanca, (Atina Üniv. Felsefe mez.),
40. Stilianos Cambis. Fizik-Matematik, (Atina Üniv. Fizik-Matematik Bölümü mez.),
41. Emanuil Aggelopulos.
42. Yeorgios Çiupuridis.
43. (Makis) Dragaçis. (Atina Üniv. mez.),
44. Pandelis...²⁶⁹

---

²⁶⁹ *Ortodoksia*, (30)1955, sayı 1, s 118 – 123; Stavridu, *Halki*, s. 460-462; *Halkis Simpliroma*, 153-154.

3.2.3. Türk Öğretmenler

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte okulda Türk öğretmenler de ders vermeye başlar. Osmanlı döneminde Türk olarak sadece 1857 yılında (Türkçe dersi vermek üzere) Mekteb-i Tıbbiyenin Arapça hocası Hafız Mehmet Efendi'nin HRO'ya tayin edildiğini biliyoruz.²⁷⁰ Ancak Cumhuriyet dönemi ile birlikte okuldaki Türk hocaların sayısında bir artış olur. 1923-1951 yılları arasında okulun orta kısmı “dört sınıflı orta dereceli azınlık okulları”²⁷¹ statüsünde kabul edilir ve ona göre Türkçe ve kültür dersleri konur. 1951-1985 yıllarında ise okulun orta kısmı üç sınıflı azınlık liseleri statüsüne çıkarılır.²⁷² Dolayısıyla yeni düzenlemeye uygun olarak okulda Türkçe derslerinin yanısıra diğer kültür dersleri de Türk hocalar tarafından okutulur.²⁷³ Cumhuriyetle birlikte (tüm azınlık okullarında olduğu gibi) HRO'da bir Türk müdür yardımcısı bulundurma şartı getirilir. Aşağıda, önce okulda öğretmenlikle birlikte müdür yardımcılığı da yapan Türk hocalardan, sonra da değişik kaynaklardan ulaşılabildiğimiz kadarıyla kısaca diğer öğretmenlerden ve okuttukları derslerden bahsedeceğiz²⁷⁴.

a) Müdür Yardımcıları

1. Münip Akan, Sosyoloji dersleri okutur. (1937/1938). 1941'de ayrılır.
2. Fuat Öney, Sosyoloji dersleri (1942-1947).
3. Faik Türkmen, Coğrafya ve Tarih dersleri (1932-1962),
4. Recep Ülke, ölünceye kadar bu göreve devam eder. 1952'den itibaren de okulda tarih dersleri verir. Ülke, İstanbul Üniversitesi Dil Tarih Fakültesi mezunudur.
5. Halil Erdeveci, 1986'ya kadar müdür yardımcılığı yapar. 1952'den itibaren de Türk Edebiyatı Dersi okutur. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi mezunudur.
6. Necdet Yaşar, 1986- (muhtemelen 1990'a kadar)
7. Yaser Kayışoğlu, 1990 ve sonrası. Kayışoğlu, bu dönemde “Heybeliada Özel Rum Lisesi Müdür Başyardımcısı” sıfatıyla bu görevde bulunur.

b) Öğretmenler

1. Bekir Fahri, Türkçe Dersleri (1923-1934),

²⁷⁰ BOA. İ.HR. 140/7350, 3 Recep 1273 / 28 Şubat 1857; BOA. MKT.NZD. 218/14, 26 Recep 1273 / 23 Mart 1857; Stavridu, *Halki*, s. 243.

²⁷¹ *İstanbul Okulları Klavuzu*, 1936, s. 1-65; 1937, s. 74-76; 1938, s. 5-135.

²⁷² *HRO 1951 Yönetmeliği*.

²⁷³ Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki Türkçe dersleri ve Türkçe hocaları için bkz. II. Bölüm “Heybeliada Ruhban Okulundaki Dersler ve Eğitim Öğretim”

²⁷⁴ Müdür yardımcılarının bir kısmının tam olarak hangi tarihlerde bu görevi yürüttüklerini bilmiyoruz. Muhtemelen ders okuttukları yıllardaki her hangi bir dönemde bu vazifeyi yapmış olmaları

2. T. Zade İzzettin, Türkçe Dersleri (1923-1931),
3. İsmail Hakkı (1926-1928),
4. Ubeyt Bedrettin Öce , Türkçe Dersleri (1930-1963, aralıklarla),
5. Mustafa Hoca Kömürcüoğlu, Türkçe ve Coğrafya Dersleri (1938-1952),
6. Faik Işın, Tarih Dersleri (1940-1955),
7. Ahmet Nihat Akay, Türk Dili Edebiyatı Dersi (1950-1952),
8. İsfendiyar Erkut, Türkiye Coğrafyası, (1952 -), (İst. Edeb. Fak. Coğrafya mez.),
9. İhsan Balkır, Türk Dili Edebiyatı Dersi (1955-), (İst. Üniv. Türkdili Edeb. mez.)
10. Cabir Sarioğlu, Coğrafya (1962-1966), (İst. Edeb. Fak. Coğrafya Bölümü mez.)
11. Sadettin Yurtsever, Coğrafya (1966-1967), (İst. Üniv. Edeb. Fak. Coğrafya mez.),
12. Deniz Yüzbaşı Hidayet Öndün, Vatandaşlık, (Türk vatandaşı öğrencilere) (1944),
13. Yüzbaşı Hakkı Bozkaya, Vatandaşlık Dersleri, (1955).²⁷⁵
14. Kurmay Yüzbaşı Enver Özbakan, Vatandaşlık, (muhtemelen son dönemler).²⁷⁶

---

²⁷⁵ *Ortodoksia*, (19)1944, s. 361; (30)1955, s. 118 – 123; Stavridu, *Halki*, s. 458-459; *Halkis Simpliroma*, 153.

²⁷⁶ Özsoy, *a.g.e.*, 206.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
HEYBELİADA RUHBAN OKULUNDA EĞİTİM ÖĞRETİM VE DERSLER

1. Okuldaki Eğitimin Genel Özelliği

Heybeliada Ruhban Okulu, üst seviyede teoloji eğitimi veren bir meslek yüksek okuludur. O, belli kuralları dayalı bir manastır yaşam biçimi ve verilen güçlü teoloji eğitimi ile Ortodoks araştırmacılar tarafından İskenderiye, Antakya ve İstanbul gibi kadim doğu kiliselerindeki teoloji okulları geleneğinin bir devamı olarak görülür.¹ Ancak, okulun zikredilen ilk teoloji okulları gibi bütün bir Hıristiyanlık dünyasını etkilediğini söylemek çokda gerçekçi bir iddia değildir. Bununla birlikte kurulduğundan itibaren kendine özgü eğitim anlayışı ve uygulamalarıyla, Fener merkezli Ortodoks dini geleneğinin muhafazasında, geliştirilmesinde ve yirminci yüzyıla aktarılmasında önemli bir rol üstlendiğini de tarihi bir hakikattir. Bu bölümde okuldaki eğitimin ve öğrencilerin genel özellikleri ile okulda okutulan dersler ve mezuniyet sonrası öğrencilerin eğitimleri hakkında bilgi verilecektir. Yine, “Okul Yönetmelikleri”ne göre okuldaki derslerden bahsedilirken bu tür özel okulların Osmanlı Eğitim sistemindeki yerine de kısaca temas edilecektir.

1.1. Okulun Eğitim Seviyesi ve Genel Özelliği

Okul, doğrudan Fener Patrikhanesine bağlıdır ve yıllarca Patrikhanenin yüksek düzeyde teoloji eğitimi veren tek okulu olarak hizmet vermiştir. O, kendinden öncekiler gibi tipik bir manastır okulu olması nedeniyle, bir geleneğin devamı olan kurumdur. Ancak okul, bir yandan geleneksel ruhban hayatını devam ettirirken, öte yandan teolojiyi, dönemin ihtiyaçlarını göz önüne alarak modern bir eğitimin gereklerine göre tanzim etmeye çalışmıştır. Bu nedenle de, ilmi inceleme ve araştırmalarla daha derinlikli bir teoloji eğitimi verme, (belki o zamanlar için çok iddialı bir ifade olsa da buna, teolojiye bilimsellik katma çabası da diyebiliriz) ve ortodoks teolojiye itibar kazandırmak onun önemli bir iddiası ve amacıdır. Şüphesiz bundan kasıt bu gün anladığımız manada pedagojik formasyonu ile ideal bir eğitim ve öğretim değildir. Ancak o, bu konuda önemli bir önceliğe sahiptir, bu yönüyle de bu alanda daha sonra yapılacak olan çalışmalara ve açılacak kurumlara örnek olmuştur.²

HRO ile ilgili yapılan çalışmalarda okul, dönemin Ortodoks Teoloji Fakülteleri ile mukayese edilir. Okul müdürlerinden (1898- 1906), Apostolos Hristodulu, 1894 yılında yayımladığı eserinde HRO’dan bahsederken, onu Atina Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile karşılaştırır. Hristodulu, her ne kadar Üniversiteye bağlı Teoloji Fakülteleri ile Teoloji

¹ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 56.

² Okulun özellikleri için bkz. Yokarinis, 147, 152; Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 56.

Akademilerinde ve HRO’da istenilen manada ideal bir eğitim verilmesi de HRO’nun onlardan bir adım daha önde olduğunu vurgular, burada Ortodoksluğa özgü teoloji biliminin bütün alanlarıyla ilgili ilahiyat derslerinin verildiğini söyler.³ HRO dışından olan ve bir dönem (1988-1991) Selanik İlahiyat Fakültesi dekanlığını yapan Vasilios Yiultis de 1941-1975 arasındaki dönemlerde Ortodoks teoloji okulları ve mezunları ile ilgili yaptığı (sosyoloji ağırlıklı) çalışmada üç okulu, HRO, Selanik ve Atina İlahiyat Fakültelerini inceler.⁴ Dolayısıyla HRO’nun dönemin İlahiyat Fakülteleri ile birlikte ele alınması onun bunlara eş değerde olduğunu bir başka işaretidir. Zaten gerek HRO gerekse Patrikhaneye bağlı Amerika ve Avrupadaki diğer teoloji okullarının denkliği Yunanistan Eğitim Bakanlığınca tanınmaktadır. Ancak kimi zamanlar HRO’daki eğitimin kalitesi düşünce bu denklik iptal edilmiştir. Örneğin 1923’de Yunan hükümeti HRO’daki eğitimin zayıfladığı gerekçesiyle okulun denkliğini bir derece indirdiğini ilan eder. Bunun üzerine buradan mezun olanlara artık ilahiyat doktoru yerine öğretmen unvanı verilmeye başlanır.⁵ Ancak okul Cumhuriyetle beraber yeniden bir toparlanma sürecine girecek ve ileride hak ettiği yeri tekrar alacaktır. Nitekim 1971’de HRO’nun teoloji bölümü kapatılınca okulun ara sınıflarındaki 11 öğrenci Selanik İlahiyat Fakültesine yatay geçiş yaparlar.⁶ Dolayısıyla okul her ne kadar bir üniversiteye bağlı İlahiyat Fakültesi olmasa da verilen eğitimin kalitesi ve mahiyeti İlahiyat fakültelerine denktir. Buna ilaveten HRO’nun yatılı bir manastır okulu olması, öğrencilerin aynı zamanda birer keşiş olarak kabul edilmesi, Patrikhane merkezinde (İstanbul’da) bulunması gibi sebepler onu diğerlerine göre belki bir adım daha öne çıkarmaktadır.

Patrik Bartholomeos şu sözleri bir anlamda Okulun özelliğini özetlemektedir: “...Sadece akademik seviyede derin bilgi sahibi olmak, Hristiyan din adamı olmak için yeterli değildir. (Öğrencinin) Öğrendiklerini yaşamın her alanında uygulayabilmesi ve topluma örnek olması gerekir. Bunlar sırf ders saatlerinde edinilecek özellikler değildir. Bu nedenle sıradan bir eğitim kurumundan daha fazlası gerekmektedir. Hayatın gündelik kargaşasından ve kötülüklerinden, her türlü günaha davetten uzak, bunlarla mücadele edebilecek güçte nefisleri geliştirmek sırf kitaplardaki bilgileri edinmekle mümkün olamaz. Bu anlamda (okulun) manastır içinde bulunması, kökleşmiş geleneği ve yetiştirdiği örnek öğrencileri ile okulumuz, Ortodoks inancının ilahiyat merkezi kimliğini tamamiyle hak etmektedir...Okulumuzdaki öğrenciler, yatılı öğrenim

³ Apostolu Hristodulu, *Patrologia i Ekklesiastiki Filologia*, İstanbul, 1894, cilt I (giriş 0’, ve dipnot 5) (naklen Stavridu, *Halki*, s. 116)

⁴ Vasilios Tr. Yiultis, *Ellines Ptihiuhi Orthodoxeon Theologikon Sholon 1941-1975*, Selanik 1977.

⁵ Özyılmaz, *age*. 40. (Fotiyadisten)

⁶ Stavridu, *Halki*, s. 495-496; Ek I.

görmekteydiler. Edindikleri bilgilerin uygulamasını yapabilecekleri kiliseleri ve bir ruhban için önemli bir deneyim olan keşişliği yaşayabilecekleri manastır yaşantıları vardı...”⁷

Okula gelen öğrenciler, genellikle Avrupa ve Amerika Başpiskoposluğu gibi Patrikhanenin ruhani bölgeleri ile diğer Ortodoks kiliselerden oluşur. Bunlar; İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patrikliklerinden, Yunanistan, Kıbrıs gibi bağımsız kiliselerden, Etyopya/Habeşistan kilisesindedir. Sınırlı sayıda da olsa Sırp, Bulgar, Arnavut gibi Balkanlardaki diğer Ortodoks kiliselerinden de gelenler vardır.⁸

Okulda ilk dönemlerden itibaren teoloji derslerinin yanı sıra dil eğitimine de büyük önem verildiğini görüyoruz. Burada çağdaş batı dillerinin yanı sıra özellikle klasik dillerden Yunanca, İbranice ve Latinceye öğretilmesine büyük önem verilir. Okul müdürü Tipaldo'nun bizzat çabaları ve desteğiyle dilbilgisi derslerinin kalitesi artırılır. Zira İncilin öğrenilmesi, anlaşılması, korunması ve aktarılması öncelikle onun kaleme alındığı dilin iyi öğrenilmesine bağlıdır. Ancak bu yolla din diline etkili bir koruma sağlanacağı düşünüldüğü için dil derslerine özen gösterilir. Bu durum, ayrıca ortak bir din dilinin şekillenmesiyle, Ortodoks kiliseleri arasında yazılı bir iletişim aracının doğmasını sağlar.⁹

HRO ile ilgili eserinde Zafiri okuldan bahsederken zamanındaki bir kısım kurumlar gibi batıdaki diğer hristiyan akımlara, kültürel, dini ve sosyal içerikli çeşitli fikirlere sürüklenmediğini ve asimile olmadığını ifade eder. Aksine bütün bu akımlar karşısında titiz projeler ortaya koyduğunu, bunlara, karşı eleştirilerde bulunup kendine özgü görüşlerini açıklayarak dini ve teolojik özelliğini koruduğunu söyler.¹⁰ Bu bir ölçüde doğrudur, ancak dışardan gelen etkilere tamamen kapalı olduğunu söylemek zordur. Özellikle yüksek tahsil için Avrupada okuyup gelenlerle okulda zaman zaman fikir ayrılıkları olur. Patrikhanede oluşan “Gelenekçiler” ve “Yenilikçiler”; “İoakimciler” ve “Anti İoakimciler”; “Venizelistler” ve “Kralcılar” şeklindeki kamplaşmaların etkileri okulda da hissedilir.¹¹ Fakat okulun, kendine özgü yapısı, sürekli Patrikhanenin gözetimi ve korunması altında olması, bir nevi dışarıdan tecrit edilmiş manastır yaşam biçimi gibi nedenlerle zamanındaki diğer kurumlara nisbeten harici etkilerin en az hissedildiği bir kurum olduğunu söyleyebiliriz.

Okuldaki öğretmen ve öğrenci ilişkisi de klasik okullardakinden oldukça farklı olmuştur. Okulun hocaları derslerini öğrencilerin anlayabileceği açıklıkta ve onların seviyelerine inerek

⁷ Rıdvan Akar, “Kapımız Bizleri Tanımak İsteyen Herkese, Her Zaman Açık” *a.g.d.*, s. 46.

⁸ Öğrencilerin geldikleri ve mezuniyet sonrası görev yaptıkları kilise bölgeleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. “HRO Mezunları” Bölümü; Ayrıca bkz. Ek I.

⁹ Konstantinu N. Yiokarinis, “İ Didaktiki tis İeris Epistimis tis Theologias sti Theologiki Sholi tis Halkis” *EITEOX*, III, s. 148, Atina 1994.

¹⁰ Zafiri, *İ Thologiki Sholi tis Halkis*, s. 47

¹¹ Bkz. “Birinci Bölüm HRO'nun Tarihi”.

anlatırlardı. Öğrencilerin çok değişik yerlerden geldikleri ve farklı kültürlere sahip oldukları gözönüne alınırsa bunun ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılabilir. Öğretmen-öğrenci ilişkileri sadece teoloji çalışmalarına dair yapılan faaliyetlerle, ve sınıflarda verilen derslerle sınırlı değildi. Bunların dışında okulun yatılı bir manastır olmasının verdiği bir avantajla öğrenci-öğretmen birlikteliği gün boyu; okulun bahçesinde, manastırda, ders saatleri dışındaki diğer boş vakitlerde de devam ederdi. Buralarda öğrenciler, öğretmenleriyle görüşebilir ve çeşitli konularla ilgili sohbetler edebilirlerdi. Onların daha iyi gelişip yetişmeleri için karşılıklı özel hayatlarıyla ilgili konular da konuşulabilirdi. Öğretmenler onlara kendi yaşamlarıyla ilgili tecrübelerini aktarırlardı. Okul öğrencileri ve öğretmenleri İncilde geçen İsa'nın “*Siz Rabbi diye çağrılmayın, zira sizin mualliminiz birdir ve siz hep kardeşsiniz.*”¹² sözüne dayanarak birbirlerinin süt kardeşi sayılırlardı. Ayrıca Kutsal bir anne¹³ olarak kabul edilen Patrikhane Kilisesinin manevi çocukları olmaları anlayışı ise aralarındaki ilişkiyi bir kat daha artırırđı. Böylelikle aralarında manevi bir bağla kurulmuş olan bir duygu birlikteliği oluşurdu.¹⁴ Asistan öğrenci uygulaması ile de öğrenciler bir yandan hocalarına destek olurken diğer yandan da onlardan edindikleri tecrübe ile öğretmenliğe alışırldı. Okul hocaları günlük ibadete ve ayinlere öğrencilerle birlikte katılır ve geleneksel manastır yaşamının tipik bir özelliği olan komünyona / toplu ibadete birlikte iştirak ederlerdi.¹⁵

1.2. Okuldaki Bazı Özel Kurallar

Okul, belli aralıklarla çıkartılan yönetmeliklerle ve okulun kendi özelliğinden kaynaklanan bir takım geleneksel uygulamalarla idare edilirdi. En son uygulanmakta olan 1951 yönetmeliğine göre okulun teoloji bölümüne 17 yaşını bitirmiş ve 22 yaşını geçmemiş olan lise mezunları arasından rahiplik mesleğine intibak edebilecek olanlar sınavla alınırldı. Yabancı uyrukular için yaş sınırına bakılmazdı, ancak 22 yaşını geçenler ayrı sınıflara yerleştirilirdi. (1951 öncesinde ise okula 15 ile 18 yaş arasındaki öğrenciler alınırđı.) Öğrenciler, İstanbul'da ikamet eden, okul tarafından kabul edilecek vasıfları taşıyan ve öğrenci ile yakından ilgilenebilecek olan bir veli göstermeye mecburdular. İstanbul'da veli gösteremeyecek olanların velayetini ise Okul müdürü üstlenirdi.¹⁶

Öğrenci alımında yazılı olmayan başka kriterler de vardı ve öğrenci tercihi noktasında titiz davranılırdı. Eski okul müdürü Emilyanos (Papadimitriu), kendi döneminde iken (1940) bir

---

¹² Matta 23/ 8.

¹³ Ortodokslukta Fener Patrikhanesi “Kutsal Anne” olarak görülür ve onun bağılıları da kendi aralarında “Süt Kardeş” olarak telakki edilirler.

¹⁴ Okul öğrencilerinin aralarındaki bu ilişki ile ilgili olarak bkz. Zafiri, *İ Thologiki Sholi tis Halkis*, s. 19 vd.

¹⁵ Yıokarinis, 151- 152.

¹⁶ HRO Yönetmeliği 1951, 54-57. maddeler.

dergiye verdiği mülakatta ifade ettiğine göre, okul idaresi kendisine müracaat edenler hakkında geniş bir tahkikat yaptırırđı. Öğrencinin sigara, uyuşturu, alkol kullanıp kullanmadığı, kumar oynayıp oynamadığı araştırılırdı. Aynı şekilde kadınlara iptilası var mı, ailevi vaziyeti nasıldır? hukuki şartları taşımasının yanında tüm bu ve benzeri ahlaki özellikler de öğrenci alımında gözönünde bulundurulan kriterler arasında idi. Ancak öğrenimleri sırasında bir takım ahlaki zaafı tesbit edilen öğrencilerin hemen okulla ilişkisi kesilmez, fakat onların ileride papaz olmalarına müsaade edilmezdi. En büyük ceza suç ileyenleri yemekhaneye sokmamaktı. Bunlar, yemeklerini arkadaşlarından ayrı yemeye mecbur edilirdi, daha büyük suç işleyenlere ruhbanlıktan men cezası verilirdi.¹⁷ Ayrıca 1951 tarihli yönetmeliğin ilgili maddelerinde okulun işleyişine ve eğitime aykırı davranışlarda bulunanlara ne tür cezaların verileceği de yazılı olarak belirlenmişti. Buna göre en hafiften en ağıra doğru *ihzar* (uyarı), *tevbih* (kınama), *geçici okuldan uzaklaştırma* ve en son *kovma* şeklinde disiplin cezaları verilirdi.¹⁸

Okuldaki öğrencilerin erkek ve bekar olması, derslere devamlı olması şarttı. Son zamanlarda dinleyici olarak uzaktan belli bir süre için gelenlerden (misafir öğrenci) bazılarının içerisinde evli olanlarda bulunmaktaydı. Mezun olan öğrenci önce memleketine gider ve askerliğini yapardı. Rahiplik mesleğine girmeden önce isteyen öğrenciler evlenebilirdi, ancak rahip olarak takdis edilip ruhban sınıfına dahil olduktan sonra evlenmek kesinlikle yasaktı.¹⁹ Ancak ortodoksluktaki kilise hiyerarşisine göre evli olan rahipler daha üst makamlara çıkamazlardı.

Öğrenim boyunca aynı renkte siyah elbise giyilirdi. Dışarı çıkacakları zaman veya ihtiyaç duyulduğunda bunları çıkarmak için okul müdürleri tarafından izin verilirdi.²⁰ Osmanlı döneminde okulda papaz cübbesi (*Raso*) giyilirdi ve öğrenciler sakal bırakırlardı. Patrikhane yetkilileri Cumhuriyetle birlikte talebelerinin MEB'e bağlı diğer öğrenciler gibi giyindiklerini, ancak kilisedeki ayin sırasında sadece ruhani olanların papas cübbesi giyebildiklerini söylemektedirler.²¹

Okulda yemekler için de manastır yaşamına özel kurallar uygulanırdı. Bu nedenle Perhiz aylarına girildiğinde²² ona uygun yemekler yenilirdi. Perhiz günlerinde et ve yağ yasaktı. Bu

¹⁷Selahattin Güngör, "Bütün Dünyaya Papaz İhraç Eden Heybeliada Ruhanileri Arasında" *Yeni Mecmua*, İst. 1940, cilt 5, sayı 84, s. 11-12,

¹⁸ *HRO Yönetmeliği 1951*, 34-50. maddeler.

¹⁹ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 43; Güngör, *a.g.d.*, s. 11.

²⁰ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 43.

²¹ Güngör, *a.g.e.*, s. 12; Macar- Gökaçtı, *a.g.d.*, s. 39;

²² Ortodokslukta perhiz günleri ana hatlarıyla şu şekildedir: *Büyük Perhiz Dönemi*; Paskalya'dan yedi hafta önce başlar. *Havarilerin Perhizi*; Pentakost'tan sekiz gün sonraki Pazartesinden başlar ve 28 Haziran'da sona erer. *Dormition Perhizi*; 1-14 Ağustos arasındır. *Krismis Perhizi*; 15 Kasım – 24 Aralık arasındır. Ayrıca bu günlerin dışında kalan haftaların bütün *Çarşamba* ve *Cuma* günleri de haftalık oruç (perhiz) günleridir. Keşiş hayatı yaşayan bazı kiliselerde bu iki güne *Pazartesi* günü de ilave edilmektedir. Münir Yıldırım, *a.g.e.*, s. 126-127.

günlerde öğrencilere sadece zeytinyağlı yemekler, arasınıda tatlı verilirdi.²³ Perhiz bittikten sonra haftada dört gün et yemeği çıkardı. (Haftada dört gün et, 1940'ların Türkiyesi için oldukça zengin bir menü sayılabilir.) Osmanlı arşivinde yer alan bir belgede, okulun 1854 yılındaki et talebi, Kırım Savaşı'nın yol açtığı sıkıntılar nedeni ile karşılanamayacağı, bu nedenle ihtiyatla davranılması gerektiği ifade edilmiştir.²⁴ Öğrencilerin sabah kahvaltısı da genelde çay, peynir, reçel vb oluşurdu. Yemeklere öğrenciler tarafından sıra ile İnciller'den okunan okunan dualarla başlanır ve tanrıya şükredilirdi.²⁵

Okulda eğitim parasızdı, ancak mezun olduğunda bir göreve atanmayan öğrenciler okula borçlu sayılır ve bu borçlarını ödemek durumunda kalırlardı. Belli bir yaşa gelmiş olup gerekli şartlara ve niteliklere sahip olan öğrenciler isterlerse okulda henüz öğrenci iken, isterlerse mezuniyetten sonra ruhban sınıfına dahil olurlar ve yapılan bir atama töreni / ayin ile “*diyakoz*” rütbesini alırlardı. Mezunlardan (bir kiliseye, dini hizmete) atananların oranı oldukça yüksekti, bu sayı dönemlere göre farklılık arzetsede de genelde % 50'yi aşardı.²⁶ Okulda mezunlar için de özel mezuniyet törenleri düzenlenirdi.²⁷

1.3. Okulda Gündelik Yaşam ve Manastır Hayatı

Okul binası, derslik, yatakhane, mutfak, yemekhane, kütüphane, eğitim ve idari kadronun odaları, özel misafir hanesi (Patrik için) ve tören salonu ile yüzden fazla odadan oluşan modern bir manastır okuludur. Yetkililer, okulun en geniş odaların da bile genellikle altı kişiden fazla öğrencinin yatırılmadığını söylerler.²⁸ Bu gün Okulun bahçe kapısının bir tarafında “Heybeliada Özel Erkek Lisesi” yazarken diğer tarafında da “Aya Triada Manastırı” yazar. Dolayısıyla tüm bu bölümleri ile okul aynı zamanda bir manastırdır. Ancak bu manastır (Aya Triada Manastırı), şehir hayatından uzakta, yüksek tepelerde kurulmuş ve dünyevi ihtiyaçların asgariye indirilmiş olduğu geleneksel anlamda Yunanistandaki *Aynaroz Manastırları* ya da *Meteora Manastırları* ve benzerlerinden biraz farklıdır.²⁹ Zira aynı zamanda bir okul olan Heybeliadaki Aya Triada Manastırının öğretmen ve öğrencileri, modern hayatın bir çok nimetlerinden istifade

²³ Bu gün Selanik'de bulunan Selanik Aristoteles Üniversitesi ile Makedonya Üniversitesi'nin tüm fakülte öğrencilerinin yemeği Kilise tarafından ücretsiz olarak verilmektedir. “*Leski Fititis*” diye anılan bu büyük öğrenci yemekhanesinde de kısmen (özellikle haftalık perhiz günü olan Çarşamba ve Cumaları) perhize uygun yemekler çıkarılmaktadır. (S.İ.)

²⁴ BOA. HR. MKT. 95/92, 26 Rabiülevvel 1271 / 17 Aralık 1854.

²⁵ Güngör, a.g.d, s. 12.

²⁶ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 44.

²⁷ Bkz. “Mezunlar Bölümü”nün ilk sayfaları.

²⁸ Güngör, a.g.e, s. 11.

²⁹ Heybeliadadaki “Aya Triada Manastırı” da ilk kurulduğunda adadaki yerleşim yerlerin uzağında ve burada bulunan yüksek tepelerden birini üzerinde kurulmuştur. Ancak zamanla adanın yerleşime açılması sonucu Manastır ve Okul yakınlarında yeni binalar yapılmış ve bu günkü manzara ortaya çıkmıştır.

etmektedirler. Bu nedenle onların, klasik manastırlara göre biraz daha lüks bir yaşam sürdürdüklerini söyleyebiliriz.³⁰

Okul öğrencilerinin hayatları manastır ve okul şartlarına göre düzenlenmiş olup günlük yaşam, genelde okul ve kilise arasında geçmekteydi. Yatılı olan okulda dersler genellikle her gün öğleden önce dört, öğleden sonra da üç olmak üzere toplam yedi saatten oluşurdu. Ancak sadece Cumartesi günleri öğleden önce dört saat ders yapılırdı. Ders süreleri 45'er dakikadan ibaretti.³¹

Yatılı olan okulun günlük işleyiş programı aşağıdaki gibiydi;³²

Kalkış	06: 30
Sabah Duası (<i>Orthros/Ορθρος</i>)	07:00 – 07:30
Kahvaltı	07:30 – 08:00
Derse Hazırlık (Etüt)	08:00 – 09:00
Sabah Dersleri	09:00 – 12:30
Öğle Yemeği	12:30
Öğle Dersleri	13:30 – 16:00
İkinci Duası (<i>Esperinos/Εσπερινός</i>)	16:00 – 16:30
Serbest Saat	16:30 – 18:00
Derse Hazırlık (Etüt)	18:00 – 20:30
Akşam Yemeği	20:30
Serbest Saat	21:00 – 22:00
Yatış	22:00
İzne Bağlı Etüt	22:00 – 24:00

Ayrıca okulda öğrencilere yönelik bir takım kültürel etkinlikler de yapılırdı Okulda musiki hocalarının gözetiminde yetenekli öğrencilerden oluşturulan bir musikisi korusu da bulunmaktaydı. Öğrenciler boş zamanlarında eğitim amaçlı film izleme, açık ve kapalı alanlarda spor yapma imkanlarına da sahiptiler.³³ Özellikle Öğrenciler, yaz tatili dışında milli bayramlar ve genel tatiller yanında Ortodoksluğa dair dini bayramlarda ve yortu günlerinde de

³⁰ 18 Şubat 2006'daki Yunanistan'ın *Trikala* şehri yakınlarındaki "*Ayia Meteora*" manastırlarına yaptığımız geziden izlenimlerimiz. (S.İ.)

³¹ 1951 Yönetmeliği, 52.madde

³² Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 44

³³ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 45.

tatil yaparlardı.³⁴ Öğrencilerden İstanbul’da akrabası olanlar yalnız on beş günde bir gidip yakınlarının yanında kalabilirlerdi, ancak kimsesi olmayanlar büyük yortular ve dini bayramlar hariç dışarı çıkamazlardı.³⁵

Öğrenciler araştırma ve incelemelerini kendilerine özel tahsis edilmiş alanlarda okuma salonlarında ya da kendi sınıflarında yaparlardı ve zengin okul kütüphanesinden azami ölçüde istifade ederlerdi.³⁶

Okul bahçesindeki kilise de öğrencilerin kilise hizmetlerine başlamaları ve ruhbanlığa girişlerinin ilk ayağı olan “Diyakozluğa” atanma törenleri ve daha sonra Arhimandrit, Presbiter, Metropolit gibi üst makamlara çıkışları ile ilgili atama törenlerinin çoğu burada bulunan Kilise’de icra edilirdi. (Bu törenler bazen de Patrikhane avlusunda bulunan Kilise’de yapılırdı.) Kilisede düzenli olarak sabah ve ikindi olmak üzere günde iki kez dua edilirdi. Pazar ayinleri aynı şekilde yortu günleri³⁷ ve diğer atama ve mezuniyet törenleride de burada yapılırdı. Buradaki kilise hizmetlerinde öğrenciler en alt seviyedeki diyakozlardan en üst seviyedeki rahip öğrencilere kadar her kes sırayla aktif olarak bu hizmetlerde yer alırdı. Daha üst sınıflardaki öğrenciler hitabet derslerinde kilisede vaaz ve hatiplik egzersizleri yaparlardı ve böylelikle mesleğe alıştırılırlardı. 1846 yılından itibaren son sınıf öğrencileri, HRO’nun içindeki Aya Triada Manstırının yanısıra şehirdeki değişik kiliselerde vaz vermeye ve buralarda staj yapmaya başladılar, bu gelenek okulun son dönemlerine kadar devam etti.³⁸

2. Teoloji Dersleri

Teoloji dersleri, din adamı ve teolog yetiştirmeyi hedef alan HRO’nun en temel konusudur ve bir anlamda bu onun varlık nedenidir. Burada söz konusu derslere geçmeden önce genel anlamda teoloji, teolojinin alanları ve bölümleri hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Teolojinin Bölümleri

Teoloji, sözcük anlamı itibariyle “tanrıbilim”, “ ilahiyat”, anlamına gelen Yunanca “Theologia” (θεολογία)’dan gelmektedir.³⁹ Biz bu kelimeyi yaygın olarak bilinen haliyle “Teoloji” şeklinde kullanacağız. Teolojinin birçok tanımı olmakla birlikte onu, kısaca, “gücünü

³⁴ HRO Yönetmeliği 1951, 53. madde

³⁵ Güngör, a.g.d., s. 11.

³⁶ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 48.

³⁷ Önemli yortulardan bazıları; Fener Kilisesinin kurucusu kabul edilen *Aziz Andreas Yortusu* (30 Kasım), *Hristugennia* (İsa’nın doğumu / Noel) ve *Yılbaşı Kutlamaları* (23 Aralık-7 Ocak), *Aziz Fotios Yortusu* (6 Şubat), *Patriğin İsim Günü*, başka Azizlerin isim günleri ile Perhis ve Paskalya dönemlerinde çeşitli yortularda okul tatil edilirdi. HRO Yönetmeliği 1951, 53. madde.

³⁸ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 44-45.

³⁹ *Yunanca Türkçe Sözlük*, s. 433, 322, Atina, 1994; Dimitra A. Kukura, *İsagogi sti Theologia*, Selanik, 2004, s. 27; Kelime ile ilgili açıklama için bkz. “Birinci Bölüm”

kutsaldan alan Hıristiyanlığın, tarihi olaylarla birlikte bilinmesi ve öğrenilmesi” olarak tarif edebiliriz.⁴⁰

Günümüzde teoloji eğitim modellerinde ağırlıklı Katolik ve Protestan metotlar etkilidir. Ortodoks teoloji okulları da bir üniversite içinde yerleşerek teolojinin bilimsel disiplin olabileceği iddiası ile kurulmuş ve bu teoloji tarih, sistematik ve pratik gibi dallara ayrılmıştır. Bütün bu ayırımlarda öncelikli olarak Batı Avrupada ortaya çıkmıştır. Bu da Ortodoks teoloji eğitiminin Batı paradigmalarına bağlı olduğunu göstermektedir. Bunun bir kaç sebebi olabilir. Onlardan birisi, geçen yüz yıllar içinde dünyanın geri kalanları üzerinde batılı güçlerin büyük çaptaki entellektüel – kültürel baskınlığının kaçınılmaz bir neticesidir.⁴¹ Bir diğer sebep de özellikle Fenerin hakim olduğu Ortodoks çevrenin bir başka kültürün hakimiyeti altında (Osmanlı) bulunmuş olmasıdır. Bir başka unsur da, Ortodokslukta geleneğe bağlılığın, başka türlü düşünme ve açılımlara imkan vermemesidir. Son olarak da farklı bir coğrafi bölgede olması nedeniyle batıdan gelen yenilik hareketleri ile daha geç bir dönemde tanışmış olması gibi nedenler sayılabilir. Hıristiyan (Ortodoks) ilahiyatçılar da bir bilim olarak teolojiyi⁴² incelerken onu, ele aldığı konuların muhtevalarına göre belli bölümlere ayırmışlardır.⁴³ Bu tasniflerde zaman zaman farklılıklar ve değişiklikler olmuştur. Bu nedenle teolojiyi kimileri dörde, kimileri üçe⁴⁴, kimileri de iki bölüme ayırmışlardır. Ancak bu gün genel de teoloji bilimi dörtlü bir tasnifle incelenmektedir. Bu dörtlü tasnife göre teoloji;1. Tefsir Bilimi, 2. Kilise Tarihi, 3. Sistematik Teoloji, 4. Pratik Teoloji olmak üzere dört bölüme ayrılır⁴⁵

Teolojinin Bölümleri içerisinde teolojiye dair değişik dersler yer almaktadır. Bu dersler şüphesiz başlangıçta bu kadar net bir şekilde birbirinden ayrılmıyorlardı. Zamanla bu şekilde bir tasnife gidildi. Aşağıda önce HRO’da bölümlerine göre genel olarak HRO’da okutulan teoloji dersleri verilecek, daha sonra ise bunlar biraz daha detaylı incelenecektir. Bu bölümler altında zikredilen dersleri de kesin çizgilerle birbirlerinden ayırmak pek mümkün değildir. Zira değişik kaynaklar aynı dersi başka başka bölümler altında zikretmektedirler. Dolayısıyla

---

⁴⁰ Fanurgaki, *İsagogi sti Theologia*, Selanik 1984. s. 63.

⁴¹ K.M. George Kondothra, *Education Historical Perspective*, “Ortodox Theological Education in the Modern World, Vth. International Consultation of Orthodox Theological Schools”, Halki/ Istanbul 14-24 Ağustos 1994, s. 3; <http://www.syndesmos.org/en/texts/index.php?b=title&show=all>

⁴² Ortodoks teolojinin temel özellikleri ile ilgili bkz. Bkz. Fanurgaki, *a.g.e.*52-55

⁴³ Teolojinin bilimsel bir araştırma konusu olup olamayacağı da tartışma konusudur. Bazıları teolojinin bilimsel araştırmalara konu olacağını söylerken bir kısmı onun dogmatik özellikleri sebebiyle bilimsel olamayacağını iddia etmişlerdir, bu iki görüş arasında uzlaşmacı olan başka değişik görüşler de bulunmaktadır. İnceleme alanımızın dışında kalan bu konuya dair tartışmalar için bkz. Fanurgaki, *a.g.e.*36-40.

⁴⁴ Pan. K. Hristu, “Theologia” *ØHE*, 6/264; Kukura, *İsagogi*, 23.

⁴⁵ Fanurgaki, *a.g.e.*, 63.

bu ayrım mutlak ve kesin değildir. HRO'daki teoloji dersleri genel de aşağıdaki bölümlerden ve derslerden oluşmaktadır:⁴⁶

1. Tefsir Bölümü	(‘Ερμηνευτικός Κλάδος / Ermiveftikos Klados)⁴⁷
<i>Eski Ahide Giriş</i>	(Είσαγωγή τήν Παλαιάν Διαθήκην / Ísagogi tin Palean Diathikin) ⁴⁸
<i>Yeni Ahide Giriş</i>	(Είσαγωγή τήν Καινήν Διαθήκην / Ísagogi tin Kenin Diathikin)
<i>Eski Ahit Tefsiri</i>	(Εξηγητική τής Παλαιάς Διαθήκης / Eksigitiki tis Paleas Diathikis)
<i>Yeni Ahit Tefsiri</i>	(Εξηγητική τής Καινής Διαθήκης / Eksigitiki tis Kenis Diathikis)
<i>Tefsir Bilimi</i>	(Ιερά Ερμηνευτική / Íera Ermineftiki)
<i>K. Mukaddes Kritiği</i>	(Ιερά Κριτική / Íera Kritiki)
<i>İbrani Arkeolojisi</i>	(Εβραϊκή Αρχαιολογία / Evreiki Arheologia)
2. Tarih Bölümü	(Ιστορικός Κλάδος / Ístorikos Klados)
<i>Kilise Tarihi</i>	(Εκκλησιαστική Ιστορία / Kilise Tarihi)
<i>Bağımsız Ortodoks Kiliseler Tarihi</i>	(Ιστορία τών Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιών / Ístoria ton Orthodoxon Aftokefalon Ekklision)
<i>Patroloji</i>	(Πατρολογία / Patrologia)
<i>Hristiyan Arkeolojisi</i>	(Χριστιανική Ἀρχαιολογία / Hristianiki Arheologia)
<i>Hristiyan Mimarisi</i>	(Χριστιανική Ἀρχιτεκτονική / Hristianiki Arhitektoniki)
3. Sistemik Bölüm	(Συστηματικός Κλάδος / Sistematikos Klados)
<i>Dogmatik</i>	(Δογματική / Dogmatiki)
<i>Simbolik</i>	(Συμβολική / Simvoliki)
<i>Apoloji</i>	(Ἀπολογητική / Apologitiki)
<i>Dogmalar Tarihi</i>	(Ιστορία τών Δογμάτων / Ístoria ton Dogmaton)
<i>Hristiyan Ahlakı</i>	(Χριστιανική Ηθική / Hristianiki Íthiki)
4. Pratik Bölüm	(Πρακτικός Κλάδος / Praktikos Klados)
<i>Kilise Hukuku</i>	(Εκκλησιαστικόν Δίκαιον / Ekklesiastikon Dikeon)
<i>Liturji</i>	(Λειτουργική / Litürgiki)

⁴⁶ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 46-47.

⁴⁷ Şüphesiz HRO'daki derslerin adları ve çeşitleri ileride değineceğimiz gibi zaman zaman yayımlanan okul yönetmeliklerinde farklılıklar arz etmektedir. Ancak burada verdiklerimiz, bazen adları değişmekle birlikte genel olarak hemen her dönemde var olan temel dini derslerdir.

⁴⁸ Burada dersleri gösterirken başta verdiğimiz isim, bizim çalışmamızda tercih ettiğimiz kullanımdır. Parantezin içindeki ilk kısım, Yunanca'daki orijinal kullanımı, slaçla ayırdığımız ikinci kısım ise orijinal ifadenin Türkçe seslerle okunuşunu göstermektedir.

<i>Katihitik</i>	(Κατηχητική / Katihitiki)
<i>Pimantik</i>	(Ποιμαντική / Pimantiki)
<i>Omilitik</i>	(Ὁμιλητική / Omilitiki)
<i>Ansiklopedik Teoloji</i>	(Ἐγκυκλοπαιδεία τῆς Θεολογίας / Engiklopedia tis Theologias)

5. Diğer Dersler

<i>Felsefe Tarihi</i>	(Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας / İstoria tis Filosofias)
<i>Ahlak Felsefesi</i>	(Φιλοσοφική Ἠθική / Filosofiki İthiki)
<i>Bizans Musikisi</i>	(Βυζαντινή Μουσική / Vizantini Musiki)
<i>Sağlık Bilgisi</i>	(Υγιεινή / İgiini)
<i>Beden Eğitimi</i>	(Γυμναστική / Yimnastiki)

2.1.1. Tefsir Bölümü : (Ἑρμηνευτικός Κλάδος / Ermiveftikos Klados)

Yunanca'da açıklamak, yorumlamak anlamında “Erminevu” (Ερμηνεύω) fiilinden gelen “Ermineftiki” (Ερμηνευτική),⁴⁹ Türkçe'ye “yorumbilim” veya “tefsir bilimi” olarak çevrilebilir.⁵⁰ Biz bundan sonra bu kelimeyi orijinal adıyla “Ermineftiki” bazen de Türkçedeki yaygın ifadesiyle “Tefsir Bilimi” şeklinde kullanacağız⁵¹. Yunancada kimi zaman “ermineftiki” yerine onunla aynı anlama gelen “Eksigitikiki” (Ἐξηγητική) kelimesi de kullanılmaktadır⁵²

Ermineftiki'in amacını kısaca, Kutsal Metinlerde yer alan anlaşılması zor ve bir takım rumuzlu ifadeleri yorumlayarak onları anlaşılır kılmaktır diye tarif edebiliriz.⁵³ Yeni Ahitte, İsa'dan nakledilen sözlerde gerek o gün, gerekse eski dönemlerde yaşayan Yahudilere dair atıflar da bulunmaktadır.⁵⁴ Bu nedenle daha ilk dönemlerden itibaren Hıristiyanlar, yeni dini anlamak ve yorumlamak için Eski Ahid'de de başvurmak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla Kitabı Mukaddesin tamamı, (Eski ve Yeni Ahit) ermineftiki bölümünün inceleme ve araştırma alanına girmektedir.⁵⁵ Kitabı Mukaddes yorumcusu metni en iyi şekilde anlayabilmek için de bu metinlerin kaleme alındığı dönemin dilinden, inaçlarından ve geleneklerinden haberdar olmalıdır. Bunun için de İbrani Arkeolojisi, Yunan Tarihi, Kutsal Kitapların Tarihi, havarilerin geleneği ve

⁴⁹ *Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, İnstituto Neoellinikon Spudon Aristotelio Panapistimio Thessalonikis, Selanik, 2001, 528.

⁵⁰ *Yunanca Türkçe Sözlük*, s. 290-291.

⁵¹ Kökeni itibariyle Eski Yunana kadar dayanan, daha sonra Hıristiyanlığın ilk dönemlerinden itibaren K. Mukaddesin farklı şekillerde yorumlanması sonucu değişik düşünce ekollerinin ve önderlerinin (Antakya, İskenderiye vb) ortaya çıkmasına neden olan ermineftiki, bu günkü felsefe ve sosyal bilimlerde sık kullanılan bir terimdir. Bkz. *ΘHE*, 5/ 858-866, Atina 1962-1968.

⁵² Ermineftiki, *ΘHE*, 5/ 858.

⁵³ Fanurgaki, *a.g.e* 64.

⁵⁴ Bkz. İbranilere Mektup.

⁵⁵ Fanurgaki, *a.g.e.*, 66.

kilise babalarının (ilk dönem Hıristiyan din önderleri) eserlerinin bilinmesi gerekir. Ermineftiki, genel anlamda dinler tarihinin verilerinin yanında dil, etnografya, tarih, kültür ve semitik filolojiden de yararlanarak yukarıdaki konuları incelemeye çalışır.⁵⁶

Kitabı Mukaddes metinlerini tam olarak inceleme ve araştırma işi Ermineftiki Bölümü derslerinden en başta K. Mukaddes Kritiği, dersinin ana konusudur.⁵⁷ Ermineftiki Bölümü başlığı altında “Kitabı Mukaddes Kritiği”nin yanısıra, “Eski ve Yeni Ahide Giriş”, “Eski ve Yeni Ahit Tefsiri”, “İbrani Arkeolojisi” dersleri sayılmaktadır. HRO’da okutulan derslerde de bu dört dersten bahsedilmektedir.⁵⁸ Fanurgaki, bu dört derse ilave olarak “K. Mukaddes Tarihi”, “Teoloji Kitapları” derslerini sayarken⁵⁹, Kukura ise, dört temel ders üzerine “İncilin Kronolojik Tarihi”, “K. Mukaddes Arkeolojisi”, “İbranice”, “Arhaik Yunanca”, “Latince”, “Teoloji Kitapları” ve “Din Bilimi” gibi dersleri ilave etmektedir⁶⁰

Ermineftiki Bölümündeki dersler, HRO’da Teoloji hocaları tarafından okutulmuştur.⁶¹ Ortodoks dünyasında son dönemlerde özellikle HRO, Atina ve Selanik İlahiyat Fakültelerinde Ermineftiki Teoloji ve onun meselelerini konu alan birçok çalışma yapılmıştır.⁶² HRO’da konuya dair yapılan çalışmalar içerisinde şunlar zikredilebilir:

Flaretos Vafidis’in *İ İera İstoria tis Paleas ke tis Kenis Diathikisi* (Eski ve Yeni Ahit Tarihi),(İst. 1883) adlı eseri⁶³; Pantoleon Komninos’un, *Erminia is tas Paravolas tu Kiriu* (İsa’nın Kıssalarının Yorumu) (İst.1913)⁶⁴; Vasilios Antoniadis’in, *Engiridion İeras Ermineftikis* (Kutsal Tefsir Kılavuzu), (İst., 1921) ve *Engiridion İsagugis is tas Ayias Grafas* (Kitabı Mukaddese Giriş Kılavuzu) (Atina, 1936-1937)⁶⁵, Grigorios Zigavinov’un, *O Eksigitis ton Ayion Grafon* (Kitabı Mukaddes’in Tefsiri) (EA, İst.,1889-1896)⁶⁶ adlı çalışmasıdır.

---

⁵⁶ Fanurgaki, *a.g.e.*, 66-67.

⁵⁷ Erminia, *ØHE*, V/ 849-850;Fanurgaki, *a.g.e.*, 67.

⁵⁸ Vasilio Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 46.

⁵⁹ Fanurgaki, *a.g.e.*, 68.

⁶⁰ Dimitra A. Kukura, *İsagogi sti Theologia*, 42, Selanik, 2004.

⁶¹ Bkz. “İdari ve Eğitim Kadro”

⁶² Ortodoks teolojisine dair son yüzyıl (1860-1960) içerisinde yapılan çalışmalarla ilgili Selanik İlahiyat Fakültesi Dergisi tarafından özel bir sayı hazırlanmıştır. Bu sayıda –künüleri ile birlikte-Ermineftikle ilgili 733 eser (makele, kitap vb) ismi sayılmaktadır. Bkz. Panag. Papaevangelu – Harilau Cuka, “Elliniki Theologiki Vivliografia tis Telefteas Ekatonataetias, 1860-1960” *Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiu Thessalonikis, (EEØΣΠΠØ)*, Selanik 1963, c. 8, s.15-56.

⁶³ Stavridu, *Halki*,s. 179.

⁶⁴ *A.g.y.*,s. 227.

⁶⁵ *A.g.y.*, s. 343.

⁶⁶ *A.g.y.*,s. 156.

2.1.2. Tarih Bölümü (Ιστορικός Κλάδος / İstorikos Klados):

Hıristiyanlık tarihi, bir bakıma Kilisenin kendi tarihidir. Bu nedenle bir ruhban adayına bu tarihi bilgilerin verilmesi gerekir. Bu da teolojinin Tarih Bölümünün ilgi alanına girmektedir.⁶⁷

Kilise Tarihi ile amaç, Hıristiyanlığın tarihsel süreci içerisinde gelişimini, yayılmasını, iç ve dış mücadeleleri, teolojinin oluşumu sırasında geçirdiği evrimleri anlatmak ve öğretmektir.⁶⁸ Tarih bölümü, kuruluşundan günümüze kadar Hıristiyanlığın tarihsel sürecinin bütününcü inceler. Ermineftiki Bölümü tarihi incelerken, onu genelde K. Mukaddesin yazıldığı dönemle sınırlandırır. Tarih Bölümü ise böyle bir sınırlandırmaya gitmez. Zira kilise hayatı sürekli tarihin her döneminde ve yaşadığımız şu anda bile varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla Kilisede meydana gelen her yeni olay ve olaylar tarih alanının inceleme ve araştırma konusu içerisinde yer almaktadır.⁶⁹ Tarih Bölümü, Hıristiyanlık ve kilise hayatının bütün tarihi ilgili malzeme ve belgeler sunar, böylelikle bu tarihi delillerle diğer alanlara yardımcı olur ve bir anlamda o bölümlere temel oluşturacak olan malzemeyi temin eder.

HRO'da Kilise Tarih Bölümü adı altında; "Kilise Tarihi", "Bağımsız Ortodoks Kiliseler Tarihi", "Patroloji", "Hıristiyan Arkeolojisi" ve "Hıristiyan Mimarisi" dersleri⁷⁰ okutulmuştur.⁷¹ Hıristiyanlık tarih boyunca Hıristiyan olmayan dünyanın baskı ve zorlamaları yanında dahili sorunlar, kiliseler arası birlik, bağımsız kiliseler vb problemlerle karşılaşır. Bu tür sancılı dönemlerde (Ortodoks) Hıristiyanlık, resmi kilise tarafından oluşturulan öğretilerinin muhtevasını açıklamada bilhassa "Kilise Tarihi" ile "Bağımsız Kiliseler Tarihi" gibi derslerin verilerinden faydalanmıştır⁷² (Burada vurgulanması gereken bir nokta da HRO'daki Kilise Tarihi derslerinden bahsedildiğinde, bu derslerin muhtevaları içerisinde Fener Patrikhanesi, Patrikhane

⁶⁷ Fanurgaki, *a.g.e.s.* 68.

⁶⁸ *A.g.y.,s.* 64.

⁶⁹ *A.g.y.,s.*, 68.

⁷⁰ Kilise hayatında beş önemli unsur vardır. Bunlar; 1. İncili yayma misyonu/ misyonerlik (*İerapostoliki*), 2.Kilisenin idaresi (*politevmatos*), 3.İbadet (*latría*), 4.Kültür (*politismos*), 5.Öğreti (*didaskalias*). Başlangıçta bunların hepsi Kilise Tarihinin ilgi alanına girmekteyken zamanla ihtiyaca binaen teolojinin ilgi alanları genişleşmiş ve her bir bölüm kendi alanında çeşitli dallara ayrılmıştır. Böylece ortaya *misyonerlik / misyon tarihi, kilisenin idari ve yönetim tarihi, ibadet / litürji tarihi, kültür tarihi, dogmalar tarihi*, gibi alt alanlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan incili yayma/misyonerlik, Teolojinin Pratik Dalına dahil olmuştur. Kilisenin idaresi, zamanla Kilise Hukukuna dönüşürken, ibadet, Liturji olarak ortaya çıkmıştır. Daha önceden ibadet bölümü (*latría*) içinde yer alan kilise mimarisi ve sanatı, son dönemlerdeki büyük gelişmelerle birlikte Bizans ve Hıristiyan Arkeolojisi ve Sanatı adıyla yeni şeklini almıştır. Tarih içerisinde mütala edilen Dogmalar Tarihi ve Sembolik de, zamanla Tarih Dalından ayrılarak Sistematik Dalın oluşumuna yardımcı olmuştur. Dogmalar tarihi ile yakın ilişkisi olan Patroloji ise tarih karakterine bürünerek Tarih Dalının bir alt dalı olarak yerini almıştır. Patrolojinin yanında ayrı bir alan olan Ayiologia / Ayioloji da (Hıristiyan Azizlere dair) zamanla Pratik Dalın bir alt alanı haline gelmiştir. Fanurgaki, *a.g.e.*, , 69- 70.

⁷¹ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 46.

⁷² Fanurgaki, *a.g.e.*, , 69.

Tarihi, Patrikler vb. ile ilgili konuların en başta geldiğidir.) Bu alanın en önemli alt birimlerinden biri olan “Patroloji”nin, Hristiyan din adamları ve azizlerden alınan geleneğin sonraki dönemlere taşınmasında çok önemli roller oynayarak Hristiyanlığa katkısını unutmamak gerekir. “Hristiyan Mimarisi” ve “Sanatı”da, kilisenin kendine özgü mimari yapılarının, resim ve sanatının oluşmasında çok önemli katkıları olmuştur.⁷³

1951’de HRO’da öğretmenliğe başlayan Vasilios Stavridis, öğretmenlik yaptığı dönemde bu bölüm altında “*Ekümenik Hareketler Tarihi*” adlı bir dersi okutmaya başladığını ve Ortodoks Teoloji Okullarında ilk kez böyle bir dersin okutulduğundan bahseder.⁷⁴ Ancak o, hem bölüm dersleri hem de haftalık ders saatleri çizelgesinde böyle bir dersten söz etmez. Bir başka kaynak (Selanik İlahiyat için) Tarih Bölümü dersleri adı altında “Genel Kilise Tarihi”, “Yunan Kilisesi Tarihi”, “Slav Kiliseleri Tarihi”, “Ekklesiastiki Grammatologia” (Patroloji), “Hristiyan-Bizans Arkeolojisi ve Sanatı” derslerini sayar.⁷⁵

HRO’da Kilise Tarihi dersleri de Teoloji hocaları tarafından okutulmuştur. Kilise Tarihine dair çalışmalarda Diyakoz Arhimandrit Flaretu Vafidi, HRO’nun önde gelen isimlerinden biridir. HRO’da bulunduğu süre içerisinde (1875-1885) bu dersi okutan⁷⁶ Vafidi’nin konuya dair eserlerinden en önemlileri; *Ekklesiastiki İstoria*, I-III. (Kilise Tarihi), (I-II. cilt İst., 1884, 1886, III. cilt, İskenderiye, 1928)⁷⁷ ve *İ İera İstoria tis Paleas ke tis Kenis Diathikis*, (Eski ve Yeni Ahit Tarihi) İst., 1883. Vafidis’in selefleri de (Konstantinos Kallinikos ve diğerleri) Kilise Tarihini anlatırken onun eserlerini okutmuşlardır.⁷⁸ Patrikhane camiasında değişik konulardaki yazıları yanında Kilise ve Patrikhane Tarihi ile ilgili hatırlanması gereken bir başka isimse Manuel Gedeon’dur.⁷⁹ Gedeon’un konuya dair eserlerinden bazıları; *Patriarhiki Pinakes*, 36-1884, (Patrik Katalogları) (İst., 1885-1890); *İ Patriarhe tis Telefteas Ekatontaetias 1821-1921* (Son yüzyılda Patrikhane) (Atina, 1922); *Patriarhike Efimerides*, 1500-1912, (Patrikhane Gazeteleri) (Atina, 1936-1938)’dir.⁸⁰ Kilise Tarihi ile ilgili bir başka isim ise bir HRO uzmanı olan Vasilios Stavridis’dir. Gedeon’dan sonra Patrikhanenin ikinci Gedeon’u olarak tanımlanan⁸¹ Stavridis’in son dönem Kilise ve Patrikhane Tarihine dair eserleri arasında, *İstoria tu İkumeniku Patriarhiu 1453-Simeron*, (1453’den Günümüze Patrikhane Tarihi) (Selanik, 1987); *İstoria tis İkumenikis*

⁷³ Fanurgaki, *a.g.e.*, s., 70.

⁷⁴ Stavridu, *Halki*, s. 407-408.

⁷⁵ Kukura, *age.*, s. 42

⁷⁶ Vafidu, Filarethu “Mathima İsaagogikon is tin Ekklesiastikin İstorian Didahthen en ti kata Halkin İera Theologiki Sholi”, *EA*, 4 (1883-1884), 17-21, 34-37.

⁷⁷ Eserle ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. Glavina, *Analekta*, 236-244; Stavridu, *Halki*, s. 176.

⁷⁸ Stavridu, *Halki*, s. 176.

⁷⁹ Gedeon’un biyografisi için bkz. “Tarih Bölümü”.

⁸⁰ H.G. Patrinelis, “Manuel Gedeon”, *Thiriskeftiki ke İthiki Engiklopedia*, 4/ 241-243

⁸¹ Peristeriu Hrisosotomu (Zafiri), *İ Theologiki Sholi tis Halkis*, Atina, 1986. s. 340.

Kiniseos, (Ekümenik Hareketlerin Tarihi), (Selanik, 1984); *Episkopiki İstoria tu İkkumeniku Patriarhiu*, (Patrikhanenin Piskoposluk Tarihi), (Selanik, 1996) sayılabilir. Ayrıca HRO öğretmenlerinden Vasilios Stefanidis (1912-1922), Konstantinos Kallinikos (1951-)'un da konuya dair eserleri⁸² bulunmaktadır.⁸³ Son yüzyılda HRO, Atina ve Selanik İlahiyat Fakültelerinde Kilise Tarihi alanında birçok çalışma yapılmıştır.⁸⁴

İlk kez 1951 yılı yönetmeliği ile HRO'da Kilise Tarihi dersleri içerisinde yer alan Hristiyan Arkeolojisi ve Hristiyan Mimarisi dersleri okulun tek sanat tarihi hocası Aristidis Pasadeos (1947-) ile o zamanlar diyakoz olan Athanasios Papas (1965-) tarafından okutulmuştur.⁸⁵

2.1.3. Sistematik Teoloji Bölümü (Συστηματικός Κλάδος /Sistematikos Klados):

Hristiyanlıkta vahyin hakikati ancak iman ile bilinebilir. Bu nedenle Hristiyan teologlara göre, bir Hristiyanın öncelikle iman etmesi gerekir. Ancak dini dogmaların ve sırların, yine de insan aklı tarafından anlaşılabilmesi ve kavranabilmesi için bir takım akli delillere başvurulması gerekir. İşte “Sistematik Teoloji”nin amacını, Hristiyan inancını oluşturan dogmaların ve diğer unsurların akıl yoluyla incelenmesi, araştırılması ve sistematik bir düzen içerisinde sunulmasıdır, şeklinde tarif edebiliriz.⁸⁶ Bunun yaparken de hedef, onu bir takım ayrılıklara (heretizme) yol açacak her türlü yanlış yorum ve tahriflere, bir takım yıkıcı tesirlere karşı karşı korumaktır.⁸⁷

HRO'da “Sistematik Bölümü” başlığı altında; “Dogmatik”, “Simbolik”, “Apoloji”, “Dogmalar Tarihi”, “Hristiyan Ahlakı” dersleri okutulur.⁸⁸ Bir başka tasnifte ise (genelde Selanik İlahiyatta) “Sistematik Bölüm” altında; “Dogmatik”, “Simbolik”, “Ahlak”, “Dogmalar Tarihi”, “Ekümenik Hareketler”, “Hristiyanlık Sosyolojisi”, “Felsefe” ve “Sosyoloji” dersleri sayılmaktadır⁸⁹. Görüldüğü gibi ikinci tasnifte yer alan “Ekümenik Hareketler”, “Sosyoloji”, “Hristiyanlık Sosyolojisi” ve “Felsefe” gibi derslere HRO'da “Sistematik Bölüm” adı altında

⁸² Glavina, *Analekta*, 249-255.

⁸³ Biyografileri için bkz. “Eğitim ve İdari Kadro” bölümü.

⁸⁴ Teolojiye dair son yüzyıl (1860-1960) içerisinde yapılan çalışmalarla ilgili Selanik İlahiyat Fakültesi Dergisinde Kilise Tarihi ile ilgili - künyeleri ile birlikte- 3660 eser (makele, kitap vb) ismi sayılmaktadır. Bkz. Panag. Papaevangelu – Harilau Cuka, “Elliniki Theologiki Vivliografia tis Telefteas Ekatontaetias, 1860-1960” *Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiu Thessalonikis*, s. 57-275.

⁸⁵ Bkz. “Eğitim ve İdari Kadro” bölümü.

⁸⁶ Fanurgaki, *a.g.e.*, s. 64; Pan. K. Hristu, “Theologia” *ΘHE*, VI/264.

⁸⁷ Fanurgaki, *a.g.e.*, s. 71.

⁸⁸ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, s. 46.

⁸⁹ Kukura, *İsagogi sti Theologia*, s. 42

yer verilmemekte, bunlardan bazıları, “Diğer Dersler” adıyla ayrı bir başlık altında zikredilmektedir.⁹⁰

Bu alanın amacını en iyi açıklayan ders, Hıristiyan dogmalarını savunmayı esas edinen “Apoloji”dir. İlk dönemlerden itibaren Sistemantik Bölümün içinde yer alan ve Hıristiyanlığın savunmasını üstlenen “Apoloji”, kilisenin kurulması ve dogmaların inşasında temel bir düşüncedir. Hıristiyanlığın haklılığını gösterme ve onun savunulmasını gaye edinen Apoloji yazıları, teolojinin hemen hemen bütün alanlarıyla ilişkilidir. Bu yüzden Apoloji bütün teoloji eğitim ve öğretiminde sanki bir ön koşulu gibidir ve teoloji ile uğraşan, her kimse için bilinmesi gerekir.⁹¹ Apoloji, daha çok reddiye ve savunma anlayışına dayalı bir alan olduğu için, genelde subjektif değerlendirmeler daha ağır basar. Bu alanda “Ahlak” başlığı altında verilen dersler de Hıristiyan ahlakının ne denli önemli ve gerekli olduğu vurgulanır. “Dogmatikle” inancı oluşturan Hıristiyanlığın temel doktrinleri öğretilir. “Simbolik” de ise daha çok Hıristiyanlıktaki dini simgeler ve sembollere yer verilir.

Bu bölüme dair HRO mezunu öğretmenler tarafından yapılan çalışmalar arasında şunlar zikredilebilir: Filippus Papadopulos’un, *Logi Apologitiki* (Apologitik Vaazlar), (Atina, 1893); Yermanu Strinopulu’nun, *Orthodoksos Hristianiki Dogmatiki*, (Ortodoks Hıristiyan Dogmaları), (Heybeliada, 1910-1912); Hristos Andrutsos’un, *Leksikon tis Filosofias* (Felsefe Sözlüğü), (Atina 1929, II. baskı, 1965. Selanik), *Peri tis Ennias tu Kaku para Platoni*, (Platon’un Kötülük Düşüncesi Hakkında)(Atina, 1890); Vasilios Antoniadis’in, *Engiridion kata Hriston İthikis I-II*, (Hıristiyan Ahlakına Dair Kılavuz I-II), (İst., 1927), *Engiridion tis İstorias tis Filosofias, I-III*, (Felsefe Tarihi Kılavuzu), (Atina-İst., 1909-1930) adlı eserler.⁹²

2.1.4. Pratik Teoloji Bölümü (Πρακτικός Κλάδος / Praktikos Klados) :

Pratik teolojinin amacı kilise hayatını ve kilisedeki ibadetleri düzenleme, şekillendirme ve idare etmektir. Kısaca, inancın pratiğe dönüşümüne yardımcı olmaktır. Kilise bu amacını gerçekleştirmek için değişik alanlarda faaliyet gösterir. Bunlar, kiliseye yeni üyeler kazandırmak için yapılan misyon / misyonerlik faaliyetleri(*İerapostoliki*), üyelerine dönük yapılan bilgilendirme hizmetleri, cemaate yönelik ayinler, ibadet törenleri ve diğer mistik faaliyetler, hasta, yoksul ve muhtaçlara yardımda bulunmak olarak sıralanabilir. Bütün bu

⁹⁰ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 47.

⁹¹ Fanurgaki, *a.g.e.*, s. 72.

⁹² Bu alanda HRO- Atina- Selanik üçgeninde yapılan çalışmalarla ilgili yukarıdaki dipnotlarda adı geçen Selanik İlahiyat Fakültesi Dergisine bakılabilir. Bu dergide son yüzyılda “Sistemantik Alan”da yapılan çalışmalarla ilgili 1371 eser (makele, kitap vb) ismi sayılmaktadır. Bkz. Panag. Papaevangelu – Harilau Cuka, *agd.*, s. 285-366.

hizmetler sadece ruhaniler tarafından değil, ruhban olmayanlar (Teologlar ve halk) tarafından da desteklenir. Sonuçta bütün bunların hepsi Pratik Teolojinin ele aldığı konulardır.⁹³

Pratik Teoloji başlığı altında HRO'da, "Omilitik", "Liturji", "Katihitik", "Pimantik", "Kilise Hukuku" ve "Ansiklopedik Teoloji" gibi dersler okutulmuştur.⁹⁴ Kukura'nın benimsediği tasnifte ise bunlara ilaveten "Teolojiye Giriş", "Hıristiyanlık Eğitimi", "Didaktik ve Din Dersleri" ve "Ayiologia" zikredilir.⁹⁵

Alanın önemli derslerinden biri "Pimantik"dir. Pimantik, genel olarak cemaate ruhani önderlikte bulunacaklara verilecek olan manevi, ruhani formasyonu vermeyi esas alan bir derstir. Bununla papaz adaylarının cemaati nasıl eğiteceklerinin öğretilmesi amaçlanır. Papazlar bu alanda öğrendikleri ile cemaate rehberlik ederler, ihtiyacı olanlara dini moral desteğinde bulunurlar. Kiliseye yeni üyeler kazandırmak maksadıyla dışa yönelik misyon faaliyeti ve kilise üyelerine yönelik iç misyon faaliyetleri Pimantik alanı ile ilgilidir.⁹⁶ "Kathigitik" de bir nevi "ilmihal bilgisi" gibi kişiye öncelikle öğretilecek temel dini bilgileri vermeyi hedefleyen bir derstir.

Hatiplik, söz söyleme sanatı, belâğat gibi anlamlara gelen "Omilitik" veya "Ritorik" de bu alanın dersleri içerisine dahil edilmektedir. Kilisedeki ayin düzeni ve ayinlerle ilgili teferruatın anlatıldığı ders ise "Liturji" (Litürgiki)'dir. "Omilitik/Ritorik" ve "Liturji"le ilgili teorik bilgiler okullarda verilirken pratik olarak da bu iş kilisede icra edilir.⁹⁷ Gerek HRO'nun bahçesindeki Aya Triada Manastırı, gerekse Selanik İlahiyat Fakültesinin üst katındaki küçük kilisede (*Īeros Naos Ayias Triados*) olduğu gibi okulda okutulan teorik bilgiler buralarda pratikle desteklenir.

Teolojiye Giriş dersi ile aynı amacı taşıyan "Ansiklopedik Teoloji" dersinde de teolojiye dair genel bilgiler verilmektedir.⁹⁸ Bu ders bir anlamda giriş dersi olduğu için teolojinin ilk sınıflarında okutulmuştur. Teoloji derslerinin içerisinde çok önemli bir yere sahip olan Kilise Hukuku da alanın önemli dersidir. Kilise Hukuku, kilisedeki hiyerarji, kilisenin yönetimi, idaresi, papazlığın gerektirdiği kurallar gibi kilise işleyişi için önemli olan bir dizi düzenlemeyi konu edinir. Burada ayrıca miras (*Klironomikon Dikeon*), boşanma, papazların

---

⁹³ Fanurgaki, *a.g.e.,s.*, 73.

⁹⁴ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki...s.* 46-47.

⁹⁵ Kukura, *Īsagogi sti Theologia*, s. 42-43.

⁹⁶ Fanurgaki, *a.g.e.,s.*, 74-75.

⁹⁷ *A.g.y.,s.* 74.

⁹⁸ Kukura, *Īsagogi*, s. 20 -21.

evliliği gibi konular da işlenir. Kimi zaman bunun yanında Laik Hukuk (Roma hukuku) dersi de ayrıca okutulmuştur.⁹⁹

Bu bölüm derslerinde dikkatimizi çeken şey, birkaç ders hariç (Ansiklopedik Teoloji, Omilitik vb.) çoğunlukla bu derslerin daha üst sınıflarda, genelde son sınıflarda verilmiş olmasıdır. Bununla da, derslerin anlaşılabilmesi için öğrencilerin belli bir alt yapılarının oluşturulması amaçlanmış olabilir. Ayrıca, artık mezun olup papazlık mesleğine atılmak üzere olan öğrencilere, o güne kadar öğrendiklerinin okulda ve okul kilisesinde pratiğe geçirilmesi (mesleki tatbikat) hedeflenmiş olmalıdır.

Bu bölümdeki derslere dair HRO'da yapılan bazı çalışmalara örnek olarak; Apostolos Hristodulu, *Dokimion Ekklesiastiku Dikeu* (Kilise Hukuku Üzerine Deneme)¹⁰⁰, (İstanbul, 1896); Arhim Dimitrios Yeorgiadis, *Peri tu Gamu ton İdi Klirikon* (Papazların Evliliği Hakkında), (İst. 1910); Arhim Vasilios Stefanidis, *Simvole is tin Ekklesiastikin İstorian ke to Ekklesiastikon Dikeon*, (Kilise Hukuku ve Kilise Tarihi Üzerine) (İstanbul, 1921); Konstantinos Harisiadis Derkon, *Simiosis Pimantikis*, (Pimantik Notları), (Heybeliada, 1970) sayılabilir.¹⁰¹ Ayrıca başta Patrikhane kilisesi ve Heybeli Ada Aya Triada manastırı olmak üzere çeşitli kiliselerde ve HRO'da Patrikler ve diğer önemli piskoposlar tarafından yapılan takdis, açılış ve mezuniyet vb. törenlerdeki konuşmalar ve vaazlar da (bazıları dergilerde yayınlanmıştır) bu bölümle ilgili çalışmalar kategorisine dahil edilebilir.¹⁰²

Söz konusu bu dört alan birbiriyle yakından ilişkilidir, bir bütün olarak birbirlerini tamamlayan alanlardır. Örneğin Ermineftiki Bölümü, birçok dogmatik belgeleri ve pratik müşahedeleri içeren tarihi delilleri kullanmaya ihtiyacı hisseder. Dolayısıyla bu delilleri elde etmek için Tarih Bölümünün verilerine başvurmak zorundadır. Tarih Bölümü de ermineftikin ulaştığı sonuçlardan yararlanır. Tarih, Kutsal Kitabın metinlerinde anlatılan Hıristiyanlık tarihini, ilk dönem Kilise hayatını ve pratiklerini incelerken Ermineftikin yorumlarından istifade eder. Sistematik alan da, Hıristiyanlığı desteklemek ve kendi alanını oluşturmak için ilgili alanlar tarafından yorumlanmış ve oluşturulmuş olan Kutsal Kitabın metinlerini, yorumlarını ve tarihini kullanma ihtiyacı duyar. Aynı zamanda Pratik Teolojiden de faydalanır. Son olarak pratik teolojinin mevcut dini yaşamı şekillendirme ve düzenleme

---

⁹⁹ Fanurgaki, *a.g.e.s.*, 75.

¹⁰⁰ Kilise Hukuku alanında sistematik bir şekilde yayınlanan ilk eser olma özelliği taşır. Eserle ilgili olarak kendisi de aynı zamanda bir kilise hukuku uzmanı olan (Patrik) Bartholomeos'un bir değerlendirmesi için bkz. Stavridu, *Halki*, s. 115.

¹⁰¹ bkz. Eğitim ve İdari Kadro bölümü

¹⁰² Selanik İlahiyat Dergisinde son yüzyılda (1860-1960) Pratik alanda yapılan çalışmalarla ilgili 1262 eser (makele, kitap vb) ismi sayılmaktadır. Bkz. Panag. Papaevangelu – Harilau Cuka, *a.g.d.*, s. 367-443.

görevini başarılı bir şekilde yerine getirebilmek için Kutsal Kitabın yorumlarına, kilise tarihine ve dogmalarına ihtiyacı vardır. Dini hayatta görülen her yeniliği daha önceki Kilise hayatına dayandırmak ve onunla bir bağlantı kurmak mecburiyetindedir. Dolayısıyla pratik teolojinin geçmişi ve geçmişte yaşanmış tecrübeleri bilmesi için Tarihi alanla yakın ilişki içerisine girmesi gerekir.¹⁰³

Nitekim bu yakın ilişkiden dolayı yukarıda bahsettiğimiz gibi değişik alanlarda bazı dersler ortak olarak okutulmuş veya zamanla bir bölümün altındaki dersler başka bir bölümde okutulmaya başlanmıştır.

3. Yönetmeliklere Göre Okul Dersleri

Burada HRO ile ilgili derslere geçmeden evvel, konumuzla ilgili dönemlerde, Osmanlı İmparatorluğunda gayri müslimlerin eğitim kurumlarıyla ilgili yapılan yasal düzenlemelere kısaca göz atmak istiyoruz.

Osmanlı Hükümetince 1856 yılında Islahat Fermanı yayınlanana kadar, gayri müslim okulların denetimi ile ilgili yasal bir düzenlemeye gidilmediği bilinmektedir.¹⁰⁴ Osmanlı'da medreseler dışındaki okullar üzerinde de denetim kurma yönündeki ilk girişim 1845'de, devlet sınırları içerisindeki tüm eğitim kurumlarını bir düzene bağlamayı hedefleyen "Meclis-i Maarif-i Umumiye" adlı kurumun oluşturulmasıyla başlar ve aynı yıl "Mekatib-i Umumiye Nezareti" kurulur. Daha sonra 1856 Islahat Fermanında eğitimin devletin resmi metnine girmesiyle azınlıklar tarafından açılacak olan özel okullara ait bazı düzenlemeler yapılır. Islahat Fermanının ilgili metninde Osmanlı tebasındaki bütün unsurlardan (halkından) şartları taşıyan herkesin sivil ve askeri tüm okullara girebilecekleri belirtilerek devamında;

"...her bir cemaat maarif ve harf ve sanayie dair milletçe mektepler yapmaya izinlidir. Fakat bu çeşit mekatib-i umumiye'nin ders verme şeklini ve muallimlerini seçme işi, üyeleri Padişah tarafından seçilmiş Türk ve ekalliyet (azınlık) bilginlerinden karma bir "Meclis-i Maarifin" nezaret ve teftişi altında olacaktır" denilmektedir.¹⁰⁵

1857'de "Maarifi Umumiye Nezareti" nin kurulmasıyla eğitim sistemi içerisinde özel okulların da yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Bu "Nezaret" in görevlerine ait genelgenin birinci maddesinde bulunan "Mektebi muazzamadan olan Harbiye ve Bahriye ve Tibbiyeden maada (başka) bütün okullar Maarif Nezaretine bağlı olacaktır" ifadesi ile bir anlamda özel okulların bağlı olacağı kurum belirtilmiştir. Ancak 1869'da "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi"

¹⁰³ Fanurgaki, *a.g.e.* s. 65.

¹⁰⁴ *Azınlık ve Yabancı Okullarının Genel Denetimlerinde Göz Önünde Bulundurulacak Esaslar*, Türkiye Cumhuriyeti MEB. Teftiş Kurulu Başkanlığı, Yayın No : 33, MEB Basımevi, Ankara 1994, s. 5-6 (Naklen Büyükkaracı, *a.g.e.*, s. 25)

¹⁰⁵ Büyükkaracı, *a.g.e.* s. 26.

yayınlanıncaya kadar bu okullara dair her hangi bir denetim işlemi yapılamamıştır. 1869'daki yeni nizamname ile okullar “ Genel Okullar” (Mekatib-i Umumiye) ve “Özel Okullar” (Mekatibi Hususiye) diye ikiye ayrılmıştır. Nizamnamenin birinci maddesinde; “(Bu mekteplerden) Birincisi, Mekatib-i Umumiye'dir ki nezaret ve emr-i idaresi devlete aittir. İkincisi, Mekatib-i Hususiyedir ki, yalnız nezareti devlete, tesis ve idaresi efrad veyahut cemaate aittir.” denilerek özel okullarla ilgili genel ilkeler belirlenmiştir. 1869'da çıkarılan bu kanun 1914'e kadar tüm özel okulları bağlayıcı olmuştur. Yine de bu dönemlerde okulların pek de sağlıklı bir biçimde denetlendiğini söylemek zordur.¹⁰⁶

1869 tarihli Nizamnamenin 129. maddesinde belirtildiği üzere, ücretli veya ücretsiz özel okul açma izni yabancılara, cemaatlere (azınlıklara) ve Osmanlı girişimcilerine tanınmış bir haktır. Bu okulların öğretmenlerinin diplomalı olmaları ve bunların ilgili bakanlıkça onaylanmış olmaları gerekmekte, okutulacak kitapların Maarif Nezaretinin onayından geçmiş olması ve ayrıca okul için Bakanlıktan ruhsatname alınması şartı getirilmiştir.¹⁰⁷ 1876 tarihli Kanuni Esasi'nin 16.maddesinde de Osmanlıdaki bütün mekteplerin devletin gözetimi ve denetimi altında olduğu esas vurgulanmıştır. 1896'da yayımlanan bir talimatla da Maarif Müdürlerinin kendi bölgelerindeki azınlık ve yabancı okulları sıkı bir denetime tabi tutmaları istenmiştir.¹⁰⁸ Daha sonra 1915'de yayımlanan “Mekatib-i Hususiye Talimatnamesi” de azınlık ve yabancı okullar için oldukça önemli bir yönetmelik olarak görülmektedir. Bu talimatnamenin 6. maddesine göre “Türkçe'nin, Türkiye Tarihi ile Türkiye Coğrafyası'nın Türkçe olarak ve Türk öğretmenler tarafından okutulması” mecburiyeti getirilmiş ayrıca denetimlerin sıklaştırılacağı vurgulanmıştır.¹⁰⁹

Osmanlı döneminde özel okulların denetimi meselesi oldukça sorun olmuştur. Özellikle imparatorluğun sonlarına doğru çeşitli nedenlerle bir çok yabancı ve azınlık okullarının açılması denetimi güçleştirmiştir. Gayri müslimlerin okullarının denetimi meselesi devletle (dış destekli)

---

¹⁰⁶ *Azınlık ve Yabancı Okullarının Genel Denetimlerinde Göz Önünde Bulundurulacak Esaslar*, s. 6-7; Büyükkıracı, a.g.e. s. 26-27.

¹⁰⁷ Madedenin tam metni şöyledir: “Mekatib-i Hususiye bazı mahallerde cemaatler tarafından gerek tebaa-i aliyye ve gerek tebaa-i ecnebiyyeden olan efrad ve eşhastan biri canibinden ücretli veye ücretsiz olarak ihdas ve tessi olunan mekteplerdir ki bunların masarifat ve muhasssatı ya müessisleri tarafından veyahut bağlı oldukları vakıflar canibinden idare ve rüyet kılınır. Memmaliki şahanedeki bu nevi mekteplerin tesisine evvela muallimlerinin yedinde Maarif Nezareti canibinden veyahut mahalli Maarif İdaresinden şahadname bulunmak, ve saniyen bu mekteplerde adaba ve politikaya muğayyir ders okutturulmamak için talim olunacak derslerin cetveli ve kitapları Maarif Nezaretinden veyahut Mahalli Maarif İdaresinden tasdik edilmek üzere, taşrada ise Vilayet Maarif İdaresiyle Vilayet Valisi tarafından ve Dersaadette Maarif Nezareti canibinden ruhsat-ı resmiiye verilir. Bu üç şart kamilen mevcut olmadıkça mekatibi hususiye küşadına ve devamına ruhsat verilmez ve hilafında hareket vukuu bulunduğu takdirde men ve sed olunur. Mekatibi hususiye küşad edenlerin tayin edecekleri hocaların yedlerinde şahadname bulunduğu halde anı Maarif idaresine tasdik ettirmeleri lazım gelecektir.” Büyükkıracı, a.g.e. s. 28.

¹⁰⁸ *Azınlık ve Yabancı Okullarının Genel Denetimlerinde Göz Önünde Bulundurulacak Esaslar*, s. 6-7

¹⁰⁹ Büyükkıracı, a.g.e. s. 31-33.

cemaat liderleri arasında sürekli bir sürtüşme ve restleşme konusu olmuştur. Okulların denetimi meselesi ancak Türkiye Cumhuriyeti dönemi ile mümkün olabilmektedir.¹¹⁰

Heybeliada Ruhban Okulu’da yukarıda bahsettiğimiz “Özel Okullar” (Mekatib-i Hususiyye) grubuna dahil olup Patrikhaneye bağlı olarak eğitim öğretim vermiştir. Ancak onu diğerlerinden farklı kılan husus, okulun yüksek seviyede din eğitimi veren bir kurum olmasıdır. Okulda okutulacak olan dersler, (yukarıda özetlemeye çalıştığımız gibi) Osmanlı döneminde Hususi Mekteplere dair yapılan bazı değişikliklere paralel olarak, farklı zamanlarda çıkarılan okul yönetmelikleriyle belirlenmiştir. Aşağıda, okul yönetmeliklerine göre, HRO’nun orta / lise ve teoloji bölümünde okutulan dersler, liste halinde verilecektir.

3.1. Ortaokul / Lise Bölümü Dersleri¹¹¹

HRO ilk açıldığında orta kısmı yoktur. Ancak 1853 yönetmeliği ile yedi sınıfa çıkarılan okulun ilk dört sınıfı orta okuldur. 1919-1923 arasında okulun “Akademi” adıyla hizmet verdiği dönemde de orta kısım lağvedilir. 1923’ten 1951 yılına kadarki dönemde de okulun ilk dört sınıfı klasik ortaokul sınıfları seviyesinde eğitime devam eder. 1951 yönetmeliği ile dört sınıflı klasik ortaokul kısmı üç yıllık azınlık liseleri derecesine çıkarılır. Lise sınıflarının ders programları klasik okulların ders programlarıyla aynıdır. 1951 yılı yönetmeliğine göre lise kısmının eğitim öğretim ve disiplin işleri Rum Orta Okul ve Liselerinin müşterek yönetmelik hükümlerine göre yürütülür. Okulun lise kısmındaki ders saatleri, Rumca ve Din Dersleri hariç diğer tüm Rum Liselerinde uygulanan haftalık ders saatleri ile aynıdır.¹¹²

Başlangıçtan itibaren HRO’nun Orta okul / Lise kısmındaki dersleri şu şekildedir:

1. 1853 Yılı Yönetmeliğine Göre Ortaokul Dersleri

I. Sınıf ¹¹³	II. Sınıf	III. Sınıf
1. Kutsal Katihitik ¹¹⁴	1. Kutsal Metin Tahlilleri	1. Kilise Tarihi
2. Din Tarihi	2. Yunanca	2. Yunan Dili ve Edeb.
3. Yunanca	3. Latince	3. Latince
4. Fransızca	4. Fransızca	4. Fransız Dili ve Edeb.

¹¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Dönemindeki düzenlemeler için bkz. Büyükkıracı, *a.g.e.* s. 37-47.

¹¹¹ 1951’e kadar HRO’nun teolojiden önceki kısmı “Orta Okul” adıyla eğitim verir, bu tarihten sonra ise orta okulun yerini lise alır. Bundan dolayı bu bölümlerde okutulan dersleri gösterirken “Orta /Lise Bölümü” başlığını kullandık.

¹¹² *HRO 1951 Yönetmeliği*, V. madde.

¹¹³ Okul 1844’de ilk eğitime başladığında üç yıllık teoloji okulu olarak hizmet verir. Dolayısıyla 1845 yılı yönetmeliğinde orta kısım söz konusu değildir. Ancak 1853’de yönetmelikte yapılan değişiklikle okulun ilk dört sınıfı ortaokul olarak hizmet vermiş ve toplamda ise eğitim yedi yıla çıkarılmıştır. Aristidu Pasadeu, *Halki İstoria Arhitektoniki*, s.264-269

¹¹⁴ “İera Katihisis” adıyla verilen bu ders daha çok Pazar Ayinlerine yöneliktir.

5. Türkçe	5. Türkçe	5. Slavca
6. Aritmetik	6. Geometri	6. Türkçe
7. Kilise Musikisi	7. Coğrafya ve Kronoloji	7. Cebir
8. Siyasi Tarih	8. Siyasi Tarih (Orta –Yeni Dönem)	
9. Yunanca Edebi Metinler ¹¹⁵	9. Edebi Metinler	
10. Kilise Musikisi	10. Kilise Musikisi	

IV. Sınıf

1. Kilise Tarihi
2. Felsefe
3. Yunan Dili ve Ed.
4. Şiir ve Edebiyat¹¹⁶
5. Latin Dili ve Ed.
6. Slavca
7. Türkçe
8. İleri Fizik
9. Yunanca Edebi Metinler

2. 1857 Yılı Yönetmeliğine Göre Ortaokul Dersleri

Bu yönetmelikteki derslerin çoğu bir önceki ile aynıdır. Ortaokul derslerindeki farklılıklar; 1853’de ikinci sınıfta okutulan “Coğrafya ve Kronoloji” dersi yerine bu yönetmelikte “Matematik, Fiziki Coğrafya ve Kronoloji” dersi konulmuştur. Yine 1853’de ikinci sınıftaki “Yunanca Edebi Metinler” (Sintesis Ellinike) dersi, 1857’de “Basit Metinler” (Sinthesis Apla) şeklinde değiştirilmiştir.¹¹⁷

3. 1867 Yılı Yönetmeliğine Göre Ortaokul Dersleri

I. Sınıf¹¹⁸

1. Din Tarihi¹¹⁹

II. Sınıf

1. İera Katihisi

III. Sınıf

1. Kilise Tarihi (I-IX.yy)

¹¹⁵ Yunanca “Sintesis Ellinike” adıyla verilen bu derste, muhtemelen nazım ve nesir türünde Yunanca edebi metinler okutulmaktaydı.

¹¹⁶ Türkçede *aruz tekniği, ölçü* gibi anlamlara gelen bu dersin adı orijinal metinlerde “Metriki” şeklinde verilmektedir.

¹¹⁷ Bkz. Aristidu Pasadeu, *age.*, s.264-269

¹¹⁸ Aristidu Pasadeu, *Halki İstoria Arhitektoniki*, s.264-269.

¹¹⁹ “İera İstoria” adlı bu dersin açıklamasında parantez içinde “Dini Coğrafya ve İbrani Arkeolojisi” ibaresi yer almaktadır.

2. Yunanca	2. Yunanca	2. Yunan Dili ve Edeb.
3. Teorik Aritmetik	3. Latince	3. Latince
4. Fransızca	4. Geometri	4. Cebir
5. Siyasi Coğrafya	5. Fransızca	5. Siyasi Tarih
6. Kilise Musikisi	6. Siyasi Tarih	6. Coğrafya ve Kronoloji
	7. Edebi Metinler	7. Kompozisyon Yazma ¹²⁰
	8. Kilise Musikisi	8. Kilise Musikisi

IV. Sınıf

1. Kilise Tarihi
2. Teolojiye Giriş
3. Antropoloji
4. Yunan Dili ve Ed.
5. Latin Dili ve Ed.
6. Slavca
7. Türkçe
8. Ritorik
9. Edebi Metinler

4. 1903 Yılı Yönetmeliğine Göre Ortaokul Dersleri

I. Sınıf¹²¹

1. Din Tarihi	.	.	.	.	.	.	.	3 saat
2. Yunanca	.	.	.	.	.	.	.	9 “
3. Matematik	.	.	.	.	.	.	.	3 “
4. Eski / Antik Uluslar Tarihi	.	.	.	.	.	.	.	2 “
5. Siyasi Coğrafya.	.	.	.	.	.	.	.	2 “
6. Türkçe	.	.	.	.	.	.	.	4 “
7. Fransızca	.	.	.	.	.	.	.	4 “
8. Musiki	.	.	.	.	.	.	.	2 “
9. Latince	.	.	.	.	.	.	.	2 “
Toplam .	.	.	.	.	.	.	.	31 “

¹²⁰ Orijinalinde “Ektesis Epistolografia” şeklinde verilmektedir.

¹²¹ *Kanonismos tis en Halki İeras Patriarhikis Theologikis Sholis tis tu Hristu Megalis Ekklesias*, 1903, (HRO 1903 Yönetmeliği) 96.madde vd.; Stavridu, *Halki*, s. 582-585; Aristidu Pasadeu, *age.*, s.264-269

II. Sınıf

1. Katihitik	.	.	.	.	.	.	.	2 saat
2. Yunanca	.	.	.	.	.	.	.	9 “
3. Latince	.	.	.	.	.	.	.	3 “
4. Matematik	.	.	.	.	.	.	.	2 “
5. Yunan ve Roma Tarihi.	.	.	.	.	.	.	.	3 “
6. Hayat Bilgisi.	.	.	.	.	.	.	.	2 “
7. Türkçe	.	.	.	.	.	.	.	4 “
8. Fransızca	.	.	.	.	.	.	.	4 “
9. Musiki	.	.	.	.	.	.	.	2 “
Toplam	.	.	.	.	.	.	.	31 “

III. Sınıf

1. İbrani Arkeolojisi.	.	.	.	.	.	.	.	1 saat
2. Yunanca	.	.	.	.	.	.	.	8 “
3. Latince	.	.	.	.	.	.	.	3 “
4. Matematik	.	.	.	.	.	.	.	2 “
5. Fizik.	.	.	.	.	.	.	.	3 “
6. Mantık	.	.	.	.	.	.	.	1 “
7. Bizans Tarihi.	.	.	.	.	.	.	.	2 “
8. Türkçe	.	.	.	.	.	.	.	4 “
9. Rusça.	.	.	.	.	.	.	.	3 “
10. Fransızca	.	.	.	.	.	.	.	4 “
11. Musiki	.	.	.	.	.	.	.	1 “
Toplam	.	.	.	.	.	.	.	31 “

IV. Sınıf

1. Ansiklopedik Teoloji.	.	.	.	.	.	.	.	2 saat
2. Eski Ahid’e Giriş ve Tefsiri.	.	.	.	.	.	.	.	2 “
3. Yunanca	.	.	.	.	.	.	.	6 “
4. Latince	.	.	.	.	.	.	.	3 “
5. Matematik	.	.	.	.	.	.	.	2 “
6. Psikoloji	.	.	.	.	.	.	.	3 “

7. Fizik..	.	.	.	.	.	.	2	“
8. Son Dönem Siyasi Tarih.	.	.	.	.	.	.	3	“
9. Türkçe	.	.	.	.	.	.	3	“
10. Rusça	.	.	.	.	.	.	3	“
11. Fransızca	.	.	.	.	.	.	3	“
12. Musiki	.	.	.	.	.	.	1	“
Toplam .	.	.	.	.	.	.	32	“

5. 1923-1951 Arası Dönem¹²²

Dersler ¹²³	Sınıflar ve Ders Saatleri			
	I.	II.	III.	IV.
1. Türkçe	6	5	4	4
2. Edebiyat	5	5	5	5
3. Tarih	2	2	2	3
4. Coğrafya	2	2	2	2
5. Sosyoloji	-	-	-	2
6. Yurt Bilgisi	-	-	2	2
7. Askerlik	-	-	2	2

6. 1951 Yılı Yönetmeliğine Göre Lise Bölümü Dersleri

Dersler ¹²⁴	Sınıflar-Ders Saatleri		
	I.	II.	III.
1. Türkçe	3	5	6
2. Türk Tarihi	2	2	3
3. Türkiye Coğrafyası	2	2	1
4. Türkiye Sosyolojisi(Toplumbilim)..	-	-	2
5. Yunanca..	9	9	7
6. Matematik	4	4	2
7. Kosmoğrafya.	-	-	1
8. Fizik.	2	2	2

¹²² Bu yıllarda sadece HRO'ya has bir ders programına rastlamadık. Burada verdiğimiz dersler, dört sınıflı tüm azınlık ortaokulları içindir. HRO'da bu statüde görüldüğü için bu tabloyu verdik. Verilen listede sadece kültür dersleri gösterilmekte, diğer Fen Bilimlerine yer verilmemektedir.

¹²³ *Azınlık ve Yabancı Okullarda Kültür Dersleri, 1938*, s. 68,69 (Naklen Büyükkaracı, *a.g.e.*, s. 245-246.

¹²⁴ Stavridu, *Halki*, s. 614.

9. Kimya.	2	1	1
10. Hayat Bilgisi.	2	1	1
11. Din Dersi	2	2	2
12. Felsefe.	-	3	3
13. Latince.	2	1	1
14. Fransızca..	4	3	3
15. Sanat Tarihi.	1	1	-
16. Musiki	1	-	-
17. Beden Eğitimi.	1	1	1
18. Milli Savunma /Vatandaşlık.	1	1	1
Toplam :	38	38	37

3.2. Teoloji Dersleri

Okul kuruluşundan itibaren yayımlanan ve belli aralıklarla değiştirilen yönetmeliklerle idare edilmiştir. Bu yönetmelikler, 1845, 1853,1857, 1867, 1903 ve 1951 yıllarına aittir. Aşağıda bu yönetmeliklere göre okulda okutulan derslerden bahsedilecektir. Yukarıda, bölüm derslerinden bahsederken zaman zaman satır aralarında okulda okutulan derslere değindik. Ancak belli bir bütünlük sağlaması ve daha kolay anlaşılması için-bazıları tekrar gibi algınsa da - bu şekilde verilmesinin daha uygun olacağı kanaatindeyiz.

1. 1845 Yılı Yönetmeliğine Göre Teoloji Dersleri

I. Sınıf ¹²⁵

1. Yunanca
2. Latince
3. Matematik
4. Coğrafya
5. Genel Tarih
6. Felsefe
7. Din ve Kilise Tar.

II. Sınıf

1. Yunan Dili ve Edebiyatı
2. Latince
3. Matematik
4. Azizler Arkeolojisi ¹²⁶
5. Tefsir Bilimi
6. Dini Ahlak

7. Fizik

III. Sınıf

1. Kilise Hukuku
2. Teoloji ve Kilise Babaları Tar.
3. Pimantik Teoloji
4. Mesleki Tatbikat ¹²⁷

¹²⁵ Okulun 1845 tarihli ilk yönetmeliğine göre okul üç sınıftan oluşmaktadır. *Kanonismos Organikos tis en ti kata Halkin İera Moni tis Ayias Triados Theologikis Sholis tis tu Hristu Ekklesias, 1845, (HRO 1845 Yönetmeliği) IV. Bölüm, I. madde.*

¹²⁶“Ayiografiki Arheologia”adlı bu ders Aizlere ait ikonlarla ilgilidir. İkonların akeolojik yapısı, ne zaman, nasıl, hangi meddelerden yapıldığı öğretilir. Ancak bu taşınabilir ikonlar için değil sadece duvarlardaki ikonlar içindir.

¹²⁷ Bu ilk yönetmeliğin IV. Bölüm I. madde’ye düşülen dipnotta daha sonraları İbranice, Arapça, Ermenice, Slavca gibi yeni dillerden biri ve kilise musikisi derslerinin ilave edileceği söylenmektedir. Sonraki yönetmeliklerde Arapça ve Ermenice dersi dışındakilerin ders programlarına girdiklerini görüyoruz.

8. Dogmatik Teoloji

2. 1853 Yılı Yönetmeliğine Göre Teoloji Dersleri¹²⁸

V. Sınıf (Teoloji I) ¹²⁹	VI. Sınıf (Teoloji II)	VII. Sınıf (Teoloji III)
1. Dogmatik Teoloji	1. Dini Ahlak	1. Kilise Hukuku
2. Felsefe	2. Ermineftiki	2. Pimantik Teoloji
3. Yunan Dili ve Ed.	3. Tefsir Bilimi	3. Teoloji Konuları
4. Latin Dili ve Ed.	4. Patroloji	4. Omilitik Çalışmaları
5. Slav Dili ve Ed.	5. Din Tarihi	
6. Ritorik	6. Ritorik Çalışmaları ¹³⁰	
7. Azizler Arkeolojisi	7. Slav Dili ve Edebiyatı	
8. Edebi Metinler		
9. Ritorik Analizleri		

3. 1857 Yılı Yönetmeliğine Göre Teoloji Dersleri

Bu yıldaki yönetmelikte okutulması öngörülen derslerin birkaçı istisna diğerlerinin tamamı bir önceki ile aynıdır. Bunlar, 1853 beşinci sınıftaki (Teoloji I) “Ayiografiki Arheologia” dersi yerine 1857’de “Eski ve Yeni Ahid’e Giriş” dersi, 1853 altıncı (Teoloji II) sınıftaki “Slavca” dersi yerine de 1857’de “İbrani Arkeolojisi” dersi konulmuştur.¹³¹

4. 1867 Yılı Yönetmeliğine Göre Teoloji Dersleri¹³²

V. Sınıf (Teoloji I)	VI. Sınıf (Teoloji II)	VII. Sınıf (Teoloji III) ¹³³
1. Dogmatik Teoloji	1. Dini Ahlak	1. Pimantik, Katihitik
2. Tefsir Bilimi	2. Patroloji	2. Kilise Hukuku
3. Pratik Felsefe	3. K. Mukaddes Tefsiri	3. Teoloji Metinleri
4. Yunan Dili ve Ed.	4. Omilitik	4. Omilitik Çalışmaları
5. Latin Dili ve Ed.	5. Felsefe Tarihi	

¹²⁸ Aristidu Pasadeu, *Halki İstoria Arhitektoniki*, s.264-269.

¹²⁹ 1852-1873 arasında ortaokul bölümü dersleri beş yıl, teoloji ise üç yıl kabul edilirken, orta beşinci sınıfı aynı zamanda teolojinin birinci sınıfı olarak kabul edilmiştir. Manol Fotiyadis, *HRO Tarihçesi Notu*, İst. Milli Eğitim Müd. Ruhban Okulu Dosyası. (naklen Emre Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.33, 36, Ankara, 2000.)

¹³⁰ “Yimnasmata Ritorika”.

¹³¹ Bkz. Aristidu Pasadeu, age., s.264-269

¹³² Aristidu Pasadeu, *Halki İstoria Arhitektoniki*, s.264-269.

¹³³ 1873-1885 arası okul sekiz sınıflı olarak hizmet vermiş, 1885’de tekrar eski sisteme dönmüş, o yıl yedi ve sekizinci sınıflar birlikte mezun olmuşlardır. Stavridu, *Halki*, s. 264.

6. Slavca	6. Bulgarca ¹³⁴
7. Türkçe	7. Türkçe
8. Teoloji Çalışmaları	8. Teoloji Çalışmaları

5. 1903 Yılı Yönetmeliğine Göre Teoloji Dersleri ¹³⁵

V. Sınıf (Teoloji I)

1. Kilise Tarihi	3 saat
2. Patroloji	2 “
3. Tefsir Bilimi	3 “
4. Dogmatik	2 “
5. Yeni Ahid’e Giriş	2 “
6. Yunanca	5 “
7. Hukuk (Nomika).	2 “
8. Felsefe Tarihi	3 “
9. Rusça.	3 “
Toplam	25 “

VI. Sınıf (Teoloji II)

1. Kilise Tarihi	3 saat
2. Tefsir Bilimi	3 “
3. Dogmatik	2 “
4. Hıristiyan Ahlakı.	4 “
5. Omilitik.	3 “
6. Patroloji	2 “
5. Kilise Hukuku	3 “
7. Hukuk	2 “
8. Felsefe Tarihi	2 “
9. Felsefi Ahlak.	2 “
Toplam	26 “

VII. Sınıf (Teoloji III)

¹³⁴ “Bulgarca” ilk ve son kez okul dersleri içerisinde yer alır.

¹³⁵ *Kanonismos tis en Halki İeras Patriarhikis Theologikis Sholis tis tu Hristu Megalis Ekklesias*, 1903, (HRO 1903 Yönetmeliği) 96.madde vd.; Stavridu, *Halki*, s. 582-585; Aristidu Pasadeu, *age.*, s.264-269

1. Kilise Tarihi	3 saat
2. Pimantik	1 “
3. Hıristiyan Arkeolojisi.	1 “
5. Apoloji	2 “
6. Sembolik	2 “
5. Hukuk	2 “
8. Tefsir Kursları	1 “
Toplam	12 “

Ayrıca bu derslerin dışında öğrenciler tarafından hazırlanan Dini Vaazlar ve Bitirme Tezleri de Teoloji dersleri içinde mütalaa edilebilir.

6. 1919-1923 Okulun Akademi Dönemi Dersleri

HRO, Patrikhane tarafından yapılan bir değişiklikle 1919-1923 yılları arasında Akademi seviyesine yükseltilir.¹³⁶ Muhtemelen bununla amaçlanan şey, sıradan bir teoloji okulu gibi algılanan HRO’yu daha üst düzeyde eğitim veren bir akademi haline çıkarmak ve seviyeyi yükseltmektir. Bu nedenle de yeni yapılanmada okul derslerine bir takım ilavelerde bulunulur. Akademi önce beş yıl olarak eğitime başlar, sonra dört yıla düşürülür, okul açısından başarısız bir deneme olarak kabul ettiğimiz bu uygulama sırasında sınıflara göre hangi derslerin okutulduğuna dair bir belgeye ulaşamadık. Ancak “Ekklesiastiki Alithia” (EA) adlı Patrikhane dergisinde Akademideki dersler, bölümlere ve kürsülere göre ayrılarak iki ayrı biçimde ele alınmış. Bölümler içinde zikredilen dersler, ayrıca birden on ikiye kadar ayrı rakamlar (muhtemelen kürsüler) altında da gösterilmiş¹³⁷. Ders içerikleri aynı olduğu için biz burada sadece bölümler altında verilen dersleri bir liste halinde aşağıda göstereceğiz.

Akademide genel olarak şu bölümlere dair dersler okutulur / okutulması planlanır¹³⁸ :

Tefsir Bölümü

Tefsir Bilimi
İbranice
Eski Ahide Giriş
Eski Ahid Tefsiri

Kilise Tarihi Bölümü

Genel Kilise Tarihi
Kilise Literatürü (ilk-orta-yeni dö.)
Dogmalar Tarihi
Hıristiyan Arkeolojisi

¹³⁶ “To Neon Programa Tis Theologikis Akadimias Halkis”, *Ekklesiastiki Alithia*, 40/1920, sayı 14., sayfa 99-102

¹³⁷ Kürsüler içi bkz. “To Neon Programa Tis Theologikis Akadimias Halkis”, *Ekklesiastiki Alithia*, 40/1920, İst., sayı 14., sayfa 100-101.

¹³⁸ *A.g.d.*, s. 99-100.

Eski Ahid Tarihi
İbrani Arkeolojisi ve Tefsiri
Eski Ahid Kursu¹³⁹
Yeni Ahide Giriş
Yeni Ahid Tefsiri
Yeni Ahid Tarihi
Yeni Ahid Tefsir Kursu
Eski ve Yeni Ahid Okumaları

Hıristiyan Sanatı Tarihi
Tarih, Patroloji ve Arkeoloji Kursları

Sistematik Bölüm

Apoloji
Dogmatik
Hıristiyan Ahlakı
Simbolik
Dogmatik, Ahlak ve Sivolik Kursları

Felsefe Dersleri

Felsefeye Giriş
Psikoloji
Mantık
Metafizik
Felsefi Ahlak
Sosyoloji
Din Bilimi
Eğitim Tarihi
Eğitim
Felsefe Tarihi
Felsefe ve Eğitim Kursları

Pratik Bölüm

Litürji
Katihitik
Omilitik
Pimantik
Kilise Hukuku
Omilitik ve Kilise Hukuku Kursları

Tarih Bölümü

Kültür / Medeniyet Tarihi
İlk-Orta ve Yeni Dönem Edeb. Tarih.
Bizans Tarihi ve Edebiyatı
Son Dönem Tarih ve Filoloji Kursları

Hukuk Bölümü

Roma Huk. Tarihi ve Roma Huk. Giriş
İlk Dön. Genel Aile (Hukuku) Özeti
Miras Hukuku
Kilise Hukuku

---

¹³⁹ Bu dersin adı “Frontistirion tis Palia Diathiki” şeklinde geçmektedir. İleride başka dersler için de kullanılan “Frontistirion”, Türkçede “kurs, dersane” anlamına gelmektedir. Muhtemelen bununla da sözkonusu derse hazırlık, etüt ve dersle ilgili giriş bilgilerinin verildiği hazırlık kursları kastedilmiş olabilir. Biz bundan sonra bu kelimeyi “Kurs” olarak kullanacağız.

7. 1951 Yılı Yönetmeliğine Göre Teoloji Dersleri

DERSLER ¹⁴⁰	SINIFLAR-DERS SAATLERİ			
	I	II.	III.	IV
1. Türk Dili ve Edebiyatı.	2	2	2	2
2. Dogmatik	3	3	3	--
3. Sembolik	--	--	2	2
4. Kilise Tarihi	3	3	2	--
5. Otosefal Kiliseler Tarihi	--	--	--	2
6. Patroloji	2	3	--	--
7. Apoloji	--	--	2	2
8. Dogmalar Tarihi.	--	--	--	2
9. Kilise Hukuku.	--	3	2	--
10. Eski Ahid Tefsiri	1	1	1	1
11. Yeni Ahid Tefsiri.	2	2	2	2
12. Hıristiyan Ahlakı.	--	--	2	2
13. Felsefi Ahlak.	--	3	--	--
14. Litürji.	--	--	--	2
15. Katihitik	--	--	--	2
16. Pimantik	--	--	--	2
17. Omilitik	2	--	--	--
18. Eski Ahid'e Giriş.	2	--	--	--
19. Yeni Ahid'e Giriş	2	--	--	--
20. Felsefe Tarihi	3	3	--	--
21. Dinler Tarihi.	--	--	2	--
22. Tefsir Bilimi.	1	--	--	--
23. K. Mukaddes Kritiği.	1	--	--	--
24. Ansiklopedik Teoloji.	2	--	--	--
25. Hıristiyan Arkeolojisi.	--	1	--	--
26. İbrani Arkeolojisi.	1	--	--	--
27. Hıristiyan Mimarisi.	--	--	2	--
28. Sağlık	2	--	--	--
29. Beden Eğitimi	1	1	1	1
Toplam :	30	25	23	23

¹⁴⁰ *Kanonismos İeras Theologikis Sholis Halkis*, 1951, (HRO 1951 Yönetmeliği), Patrikhane Matbaası, İstanbul, 1953.; TCMEB Talim Terbiye Dairesi Arşivi, Kurul Karar Defteri, Karar No 151, Tarih: 25/09/1951; Stavridu, *Halki*, s. 615.

3.3. Türkçe Dersleri

Teoloji derslerinin yanısıra okuldaki Türkçe derslerini de ayrı bir başlık altında zikretmeyi uygun gördük. Zira okul, Osmanlı impartorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde, dönemin ilgili makamlarınca onaylanan yönetmeliklerle faaliyet göstermiştir. Bu nedenle okul öğrencilerinin yaşadıkları ülkenin dilini ve kültürünü bilmeleri gerekli görülmüş ve özellikle yurt dışından gelen öğrencilere yönelik Türkçe dersleri (Türk kültürüne ait diğer kültür dersleriyle birlikte) konmuştur.

Okulun ilk yıllarında (1844-1852) ders programları içerisinde Türkçe dersi bulunmamaktadır.

İlk olarak Türkçe dersleri 1853 yılı yönetmeliği ile okutulmaya başlanır.¹⁴¹ Yeni yönetmelikle Türkçe dersi okulun I., II., III. ve IV. sınıflarında (Orta okulda) okutulur. 1857 yönetmeliğinde Türkçe dersleri ile ilgili her hangi bir değişiklik yapılmaz.

1867 yönetmeliğinde Türkçe dersleri, önceki yönetmeliğin aksine daha ileriki sınıflara konularak IV., V. ve VI. sınıflarda (yani orta son sınıfla teolojinin I. ve II. sınıflarında) okutulur.

1903 yılı yönetmeliğinde tekrar 1853'de olduğu gibi Türkçe dersleri ilk sınıflardan itibaren okutulmaya başlanır. Buna göre bu ders I., II. ve III. sınıflarda haftada dörder saat, IV. Sınıfta ise üç saat olarak belirlenir.

1951 yılı yönetmeliği ile lise kısmında I. sınıfta haftada üç saat, II. sınıfta beş ve III. sınıfta ise haftada altı saat olarak okutulur. Lisede ayrıca Türk Tarihi, Türkiye Coğrafyası ve Türkiye Sosyolojisi gibi derslerde yer alır. 1951 tarihli yeni yönetmelikle Teoloji bölümünün her bir sınıfında (I.,II., III. ve IV.) haftada ikişer saat Türk Dili ve Edebiyatı dersi konur.

1952 yılında Okula dışarıdan gelen ve Türkçe bilmeyen öğrenciler için ek bir yönetmelik çıkarılır. Talim Terbiye kurulunun 29 Ağustos 1952 tarih ve 190 sayılı kararıyla kabul edilen ve İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünün 10.9.1952 tarih ve Özel Okullar Bölümü 3) 105830 sayılı yazısıyla okula gönderilen yönetmeliğin ilk maddesinde “yabancı öğrenciler, memleketlerindeki öğrenim durumlarına göre okulun muadil sınıfına kaydolacaklardır” ibaresi yer alır.¹⁴²

¹⁴¹ Bab-ı Asafi Amedi Kalemî (BOA. AMD.) 48/64, 17 Zilkade 1269 / 22 Ağustos 1853.

¹⁴² *Heybeliada Rum Rahipler Okulu Öğretim Yönetmeliği*, Vasil Vasilidis Matbaası, İstanbul, 1953.

Yabancı öğrenciler biraz önce bahsettiğimiz Türkçe, Türk Edebiyatı ve Türkçe kültür derslerinden muaf tutulacaklardır (2. mad.), bunun yerine okuldaki öğrenim müddetince A,B,C olarak üç kurdan oluşan Türkçe kurları bitireceklerdir. İlk iki kurun haftalık ders saati altışar saat olup, üçüncü kura ise, bir saat Sosyoloji ilave edilmiştir (madde III). Kurlardan herhangi birinden muvaffak olamamak sınıf geçmeyi etkilememektedir (mad. IV). Ancak Teoloji kısmı mezuniyet imtihanına girmek için bu üç kuru başarmış olma şartı getirilmiştir (mad. V) Üç kuru tamamlayan kişilerin geçtiği sınıftan itibaren Türk Dili ve Edebiyatı derslerine dinleyici olarak katılmaları şarttır(mad. VI). Tüm bunlarla yabancı öğrencilerin Türkçeyi ve buldukları ülkenin (Türk) kültürünü öğrenmeleri hedeflenmiştir.

Osmanlı Döneminde (1844-1919) Türkçe dersleri Türk olmayanlar (genelde Rumlar) tarafından okutulmuştur. Bunun tek istisnası Hafız Mehmet Efendi'dir. Mehmet Efendi 1857'nin sonuna kadar okulda Türkçe dersi okutur. O, Osmanlı Dönemi boyunca okuldaki tek Türk hoca olarak görülmektedir. Mehmet Efendi'nin dışında Osmanlı Döneminde okulda Türkçe dersi veren hocalar şunlardır: Dimitrios Stavridis, 1852/ 1855 yılları (aynı zamanda Fransızca dersleri de verir); Konstantinos Anthopoulos,1864.(Fransızca ile birlikte); H. İoannu, 1865; H. İliadis, 1865; Diyakoz Athanasios İliu, 1868; Hristodulos Papadopoulos, 1868; Kleantios Haralambidis, 1869- 1894; Th. Fardis, 1870 ve sonrası; Avraam İliadis, 1896-1897; Apostolos Fotiadis, 1897-1901; Aristidis Krimlis, 1901-1902; Theodoros A. Fotiadis, 1903-1904; Avraam Polihroniadis, 1913 ve sonrası.¹⁴³

Ancak okulda Osmanlı döneminde verilen Türkçe derslerin seviyesinin, öğrencilerin Türkçe konuşup anlayacakları bir noktada olduğunu söylemek biraz zordur. Zira 4 Haziran 1918'de Bahriye Nazırı Cemal Paşa, Patrikhane ile varılan anlaşma gereği HRO'nun geçici olarak istimlakı nedeni ile HRO'ya gelir ve büyük törenle karşılanır. Burada okul müdürü Yermanos Strinopoulos, manastırın ve kiliselerin Fatih'ten beri Sultanların himmeti ile nasıl yaşadıklarını Rumca anlatır, kapı kahyası söylenenleri Türkçeye çevirir.¹⁴⁴ Ayrıca okul öğrencileri ile yapılan bazı araştırmalar Türkçeye tercüme edilerek arşivlerde muhafaza edilmiştir.¹⁴⁵ Dolayısıyla bu örneklerden hareketle okuldaki öğrencilerin Türkçe seviyelerinin yeterli olmadığı kanaatindeyiz.

Türkiye Cumhuriyeti döneminde (1923-1971) okuldaki Türkçe dersi okutan hocalar şunlardır: Bekir Fahri, 1923-1934; T. Zade İzzeddin, 1923-1931; Ubeyt Bedrettin Öce 1930-

¹⁴³ Stavridu, *Halki*, s. 243-248.

¹⁴⁴ Gülen, *a.g.e.*, 139.

¹⁴⁵ *BOA. HR. MKT. 70/94*, 6 Camaziülevvel 1270 / 4 Şubat 1854.

1963. (aralıklarla); Mustafa Hoca Kömürcüoğlu,(Coğrafya Dersi ile birlikte) 1938-1952; Ahmet Nihat Akay,(Türk Dili Edeb.) 1950-1952; İhsan Balkır, (Türk Dili Edeb.) 1955-; Halil Erdeveci (1952'den itibaren Türk Edebiyatı hocası olarak, 1986'ya kadar da Okulun Türk Müdür Yardımcısı olarak görev yapar).¹⁴⁶

Yukarıdaki yönetmeliklere (bir çok açılardan farklı olmakla birlikte) Türkçe dersleri açısından baktığımızda 1951 tarihli yönetmeliğin öncekilerden oldukça farklı olduğunu görmekteyiz. Yeni yönetmelikle Türkçe derslerinin haftalık ders saatleri artmış, Türkçeye ilaveten bir de Türk Dili Edebiyatı dersi konulmuştur. Bunun yanında yabancılar için Türkçe kurlar düzenlenmiştir. Yine Türkçe derslerine de yardımcı olabilecek diğer Türkçe kültür dersleri ilave edilmiştir. Ayrıca Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi açısından baktığımızda Osmanlıda Türkçe dersleri bir kişi hariç tümüyle Türk olmayanlar (Rumlar) tarafından verilirken Türkiye Cumhuriyeti döneminde tamamı Türk hocalar tarafından verilmiş, ve böylelikle -diğer alanlardaki hocalarla birlikte¹⁴⁷ - okuldaki Türk hoca sayısı artmıştır.

Okul dersleri ile ilgili olarak bilinmesi gereken bir başka konuda son sınıf öğrencileri için getirilen bitirme tezi hazırlama şartıdır. 1868 yılından itibaren başlayan bu uygulama teolojinin kapanmasına kadar sürer. 1951 yönetmeliğiyle teoloji mezunlarının yanısıra lise mezunlarına da tez hazırlatılır.¹⁴⁸ Yapılan tezlerin bir kısmı dönemin değişik Ortodoks dergilerinde yayımlanır, bir kısmı da daha sonra kitap olarak basılır. Tezler çoğunlukla Ortodoks teolojiye dair konularla diğer kilise ve dinlere dair konulardan seçilmiştir.¹⁴⁹ Bunlar; Ortodokslukta Kilise idaresi, ayin yöntemleri, teslis ve teslisin unsurları, (Tanrı, İsa, Kutsal Ruh), Hz. Meryem, patrikler ve patrikhaneler, biyografiler, Kitabı Mukaddes ve İncil, polemikler, kutsal yağ, ikonlar, papaz atama prosedürleri, konsiller, kilise babaları, ahlak, evlilik, boşanma, manastır hayatı, havariler, ilk Hıristiyanlar, Bizans ve Ortodoksluk, diğer kiliselerle ilişkiler vb. bu konulardan oluşmaktadır. Özellikle 1951'den sonra yapılan tezlerin konuları kiliseler birliği, ekümenik hareketler gibi daha güncel konulardan oluşmaktadır.¹⁵⁰

4. Mezuniyet Sonrası Eğitim (Yurt Dışında)

Heybeliada Ruhban Okulun'dan başarıyla mezun olan öğrencilerin bir kısmı, alanlarında uzmanlaşmak üzere burslu olarak yurt dışına gönderilirlerdi. Bunlar genellikle Rusya'daki

¹⁴⁶ *Ortodoksia*, (30)1955, Sayı 1, s. 118 – 123; Stavridu, *Halki*,s. 458-459.

¹⁴⁷ Bkz. İdari ve Eğitim Kadrosu bölümü

¹⁴⁸ Stavridu, *Halki*,s. 256.

¹⁴⁹ *A.g.y.s.* 497-508.

¹⁵⁰ Stavridu, *Halki*,s. 497-508.

Ortodoks Teoloji Akademisine¹⁵¹ ya da batıdaki üniversitelere giderlerdi. Burslar, Patrikhane tarafından ya da *Zarifis ve Zografyan Aileleri*¹⁵² gibi İstanbul'daki zengin Rum tüccarları¹⁵³ tarafından verilirdi. Son dönemlerde ise burs verenler arasına Dünya Kiliseler Birliği de katılır.¹⁵⁴ Aşağıda Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde mezun olup yurt dışına gönderilen isimlerden bazıları zikredilecektir.

4.1. Osmanlı Dönemi

1. 1848 deki ilk mezunlardan Bulgar asıllı Anthimos Mihail 1852'de, Patrik Yermanos IV zamanında hem Patrikhane temsilcisi hem de eğitim için Moskova Teoloji Akademisine gönderilir.

2. 1856 mezunu Filotheos Vriennios, Yeorgiu Zafiri'nin bursu ile Almanya'ya gider. O, burada kaldığı sürece Laypzig, Berlin ve Münih Üniversitelerinde felsefe ve ilahiyat derslerine devam eder (1856-1861) ve bu alanda diploma sahibi olur.

3. Diyakoz Grigorios Gogos, 1851'de HRO'dan mezun olur, Strazburg da öğrenimine devam eder ve burada Teoloji doktoru olur.

4. 1859 HRO mezunu İoannis Anastasiadis, Atina Üniversitesi Felsefe okulunu (1864-1862) bitirtikten sonra, 1864-1867 yıllarında Strazburg ve Haydelberg Üniversitelerinde kilise tarihi üzerinde ihtisas yapar.

5. 1863 mezunu Grigorios Zigavinos, mütevelli heyeti tarafından Kiev'deki Rus Teoloji Akademisine gönderilir. Burada kaldığı süre içerisinde (1869-1872) Slavca, Latince ve Fransızca öğrenir.

6. 1869'da okulu birincilikle bitirenlerden Konstantinos Vafidis de aynı okula gider. Grigorios Zigavinos'la birlikte 1869-1872 yılları arasında Rusya'da kalır.

7. 1869'da meşhur okul müdürü Yermanu Grigora'da müdürlüğe ara vererek kiliseden aldığı izinle yurt dışına çıkar. İki yıl (1869-1871) Atina'da, beş yılda (İsviçre'nin başkenti) Cenevre'de (ve Paris'de) kalır. Burada kaldığı yıllarda (1871-1876) daha çok oralandaki kütüphane çalışmalarında bulunur ve kendini tamamen teoloji ve eğitim konularında inceleme ve araştırmalara adanır.

8. 1871 mezunu Filaretos Vafidis, Almanya'ya Laypzig Üniversitesine gönderilir ve burada Teoloji ve Felsefe eğitimi alır. (1871-1875) 1875 yılında felsefe doktoru olur.

¹⁵¹ Kiev'deki *Rus Ortodoks Teoloji Akademisi* için tezimizin "Giriş" kısmına bakılabilir.

¹⁵² 1820'de Epir'de dünyaya gelen Hristakis Zografis, İstanbul'daki iş hayatında başarılı olarak en önemli bankerler arasında yer alır. Devletin mali meselelerinde de sözü dinlenir bir kişi olur, aynı zamanda Rum cemaatinin eğitim ve hayır işleri ile yakından ilgilenir. HRO gibi dini kurumların ve diğer eğitim cemiyetlerinin faaliyetlerine büyük destek sağlar. Bu gün Beyoğlu'nda halen eğitime devam eden "Zografyan Okulu" da onun yaptırdığı okullardan birisidir.

¹⁵³ Dönemin İstanbul'daki zengin Rum tüccarları için bkz. Haris Eksertzoglu, *a.g.e.*, s. 27-31.

¹⁵⁴ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 31

9. 1874 mezunu Vasilios Antoniadis, İstanbul'da bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 1879'da felsefe ve teoloji eğitimi almak üzere Almanya'ya gönderilir. Haydelberg, Göttingen ve Laybzig üniversitelerinde çeşitli dersler alır. Laybzig üniversitesinden Felsefe doktoru olarak mezun olur. özellikle de Thomas Akinos üzerinde çalışır. 1884'de İstanbul'a döner. 1988'de çeşitli araştırmalar yapmak üzere tekrar Avrupa'ya, Paris, Londra ve Moskova'ya gider.

10. Yine bu dönemlerde (1880'lerde) Yerasimos Tandalidis Rusya'ya; Vasilios Yeorgiadis, Agathangelos Konstantinidis ve Yermanos Karavangelis gibiler öğrenim amacıyla Avrupa'ya gönderilen öğrenciler arasındadır.

11. 1872-1880 yılları arasında öğretmen olan (sonradan Patrik olacak olan 1925-1928) Vasilios Yeorgiadis, HRO tarafından öğretmen olarak çalışmalarını devam ettirmek üzere üç yıllığına Avrupa'da bulunur. Böylece Roma, Berlin, Laypzig, Londra ve Viyana kütüphanelerinde araştırma yapma imkanına kavuşur. 1884'de Monako Üniversitesinden felsefe doktoru olarak mezun olur.

12. 1881 mezunu olan Apostolos Hristodulu 1882 yılında (1882-1886 arası) burslu olarak yüksek öğrenime devam etmek üzere Kiev Teoloji Akademisine gider.

13. 1888 HRO'dan' mezun olan Yermanos Karavangelis, büyük hayırsever Pavlu Stefanovik bursuyla öğrenime devam etmek üzere Avrupa'ya gönderilir. Bonn ve Laybzig Üniversitelerinde okur.(1888-1891) 1891'de Laybzig Üniversitesinden felsefe doktoru olarak mezun olur.

14. 1890 mezunu İrineos Padoleodos, 1891 Ağustos'unda teoloji okulu öğretmenleri derneğinin oy birliğiyle aldıkları kararla (yüksek) öğrenime devam etmesi için Rus hükümetinin bursuyla, Kiev Teoloji Akademisine ihtisas eğitimi alır. Bu akademide bulunduğu sürece özellikle Kilise Hukuku alanına yoğunlaşır ve okuldan 1895 Haziran'ında mezun olur.

15. 1892'de mezunu Hristos Andrutsos 1893-1895 yıllarında Almanya'nın Laybzig Üniversitesinde teoloji ve felsefe eğitimi alır ve felsefe doktoru olur.

16. 1893 HRO mezunu Dimitrios Yeorgiadis, mezuniyetten sonra Sardeon Mihail Kleovulu'un yardımıyla eğitim için İsviçre'ye gider.

17. 1903 mezunu Vasilios Stefanidis, masrafları Zografion Vakfı tarafından karşılanmak üzere Almanya'ya gider. (1908-1912) Burada Kilise tarihi üzerinde çalışır. Berlin, Hayderberg gibi üniversitelerde Adolf von Harnak, Hans von Zumbert, Hans Litsman gibi hocalardan dersler alır. 1912'de Hayderberg üniversitesinden felsefe doktora olarak mezun olur.

18. 1896 mezunu Aleksandros Zutos, eğitim amacıyla Almanya'nın Berlin şehrinde bulunur ve felsefe doktoru olarak mezun olur.

19. 1897 mezunu Yermanos Srinopulos, Zoyrafion Vakfınının bursuyla Avrupa'ya gönderilir. 1900-1904 yıllarında Avrupa'da Laypzig, Strazburg ve Lozan Üniversitelerinde öğrenim görür. 1903'de Laypzig Üniversitesinin Felsefe bölümünde doktora çalışmasını hazırlar.

20. HRO mezunu olmayan nadir kişilerden biri olan Pandoleon Komminos,. Fenerdeki okuldan mezun olduktan sonra İzmirli Vasilion tarafından teoloji öğrenimine devam etmesi için Rusya'ya, Petrupoleos Akademisine gönderilir. Dönüşünde uzun yıllar (1896-1923) HRO'da öğretmenlik yapar.

21. 1913 yılı mezunu Ioannis Panagiotidis, burslu olarak Rusya'ya Petrupoleos Teoloji Akademisine gönderilir. Burada kaldığı sürece (1914-1918) özellikle Kilise tarihi üzerine eğitim görür. Rusya'daki devrimin başladığı toplumsal ve siyasi kargaşa döneminde eğitimini tamamlayarak İstanbul'a döner.

22. 1922 (Okulun akademi dönemi) Mezunu Hirisostomos Koroneos, bir süre HRO'da öğretmenlik yaptıktan sonra 1931-1933 yılları arasında Strazburg Üniversitesi Katolik İlahiyat okulunda teoloji tefsiri dalında eğitim alır, aynı zamanda kilise hukuku da okuyarak mezun olur.¹⁵⁵

4.2. Cumhuriyet Dönemi

Türkiye Cumhuriyeti dönemi ilk mezunlarını 1930 yılında verir. Bu dönem mezunları da öncekiler gibi eğitim amaçlı olarak yurt dışına gönderilirler. Aşağıda isimlerinden bahsettiklerimiz sadece sonradan okulda görev alacak olan bazı isimlerdir. Dolayısıyla eğitim amaçlı yurt dışına gidenler burada verdiğimiz isimlerle sınırlı değildir.

1. Türkiye Cumhuriyeti dönemi okulun ilk mezunlarından olan Yeorgios Anastasiadis / Anastasios 1930'da okuldan mezun olur. Patrik Fotios II tarafından şimdiki Sırbistan'daki Belgrat Üniversitesi Teoloji Okuluna gönderilir ve burada (1930-1934) Sırçanın yanı sıra Kilise Hukuku konusunda eğitim alır. Ayrıca aynı üniversitenin hukuk bölümünde de hukuk (laik hukuk) eğitimi alır.

2. 1930 Yeni dönem okulun ilk mezunlarından bir diğeri olan Emmanuil Fotiadis, aynı yıl yüksek öğrenim için Polonya'ya Varşova Üniversitesi Teoloji Okuluna gönderilir.

3. 1931 HRO mezunu Konstantinos Kallinikos, Selanik Aristoteles Üniversitesi Felsefe Bölümünü bitirdikten (1931-1936) sonra Almanya'da, Berlin Üniversitesi İlahiyat Okulunda teoloji eğitimi alır. 1951'de Selanik Teoloji okulunda doktorasını tamamlar.

4. 1941 mezunu Hrisostomos Konstantinidis, Patrikhane bursiyeri olarak Avrupa'ya gönderilir (1947-1951). Roma Doğu Araştırmaları Enstitüsünde Hristiyan arkeolojisi üzerine

¹⁵⁵ Stavridu, *Halki*,s. 70,76,93,115,121, 127, 142-159, 163, 174-175,202, 210, 220, 232,235, 303, 313-314,338.

çalışarak doktora eğitimini tamamlar. Aynı zamanda Strazburg Üniversitesinde de dogmatik teoloji üzerine doktora diplomasına sahip olur.

5. 1944 mezunu Maksimos Repanellis, 1948’de Kilise bursuyla Belçika’ya gönderilir ve (1948-1951) Luven Üniversitesi Felsefe okulunda eğitim görür.

6. 1946 mezunu olan Vasilios Anagnostopulos, İngiltere’de (1947-1950) Oxford Üniversitesi’nde *Patroloji* (Kilise Babaları) üzerine eğitim görür ve bu alanda ilahiyat doktoru olur.

7. 1947 mezunu olan Vasilios Stavridis, ABD’de Andover Newton Teoloji okulunda (1948-1949) ve Boston Üniversitesi Teoloji Okulunda okur, (1949-1951) çalışmalarını Kilise Tarihi alanında yoğunlaştırır ve teoloji doktoru olur.

8. 1950 mezunu Konstantinos Harisiadis, Paris Katolik Enstitüsünde okur. (1962-1966) Çalışmalarını daha çok pratik teoloji alanında yoğunlaştırır. Ayrıca Sorbon’daki Dinler Enstitüsünde İslam Dini üzerine dersler alır, burada Botte, Dalamaia, Corbin gibi hocaların derslerine katılır.

9. 1959 mezunu Athanasios Papas, 1957-1958 yıllarında kilise bursuyla Hıristiyan sanatı üzerine eğitim almak üzere Avrupa’ya gönderilir. Aynı zamanda Münih Üniv.’de felsefe ve teoloji okur. Bizans sanatı üzerine hazırladığı çalışmasıyla felsefe doktoru olur.

10. Okulda sanat tarihçisi olarak görev yapan Aristidis Pasadeos, HRO’nun orta kısmından 1927’de mezun olur. Yüksek öğrenimini Türkiye’de yapar, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde mimarlık eğitimi alır (1931-1936). Daha sonra İstanbul Üniv.’de kendi alanında doktora çalışmasını tamamlar (1949-1953) ve İstanbul’daki Bizans eserlerine dair çeşitli çalışmalar yapar.

11. 1961 mezunu Dimitrios Arhontonis (Şimdiki Patrik Bartholomeos I)¹⁵⁶, Patrikhane bursuyla Roma’daki Gregorian Üniversitesi Doğu Araştırmaları Enstitüsünde, Patrikhanenin İsviçredeki Bossey Enstitüsünde ve Almanya’da Münih Üniversitesinde bulunur (1963-1968) ve çalışmalarını daha ziyade “Kilise Hukuku” alanında yoğunlaştırır.¹⁵⁷

Listede görüldüğü gibi HRO mezunlarının ihtisas yapmaları için başlangıçta Rusya ve özellikle de Kiev’deki Teoloji okulu tercih edilirken daha sonraları Rusya’nın yerini batı ülkeleri almaya başlar. Cumhuriyet döneminde ise Rusya’ya hemen hiç öğrenci gönderilmez. Bunda muhtemelen yeni dönem Rusyasının dine menfi bakışı, bunun yanısıra iki kutuplu dünyada oluşan siyasi dengelere bağlı olarak Rus Kilisesi ile Patrikhanenin arasındaki rekabetin ve çekişmenin etkili olduğu söylenebilir. Bu dönem de mezunlar ihtisas yapmak için daha ziyade

¹⁵⁶ Bartholomeos’un biyografisi için Bkz. “Mezunlar Bölümü”.

¹⁵⁷ Stavridu, *Halki*,s. 327-328, 360-365, 371, 376-377, 384-399, 407-408, 439-440, 451-452.

Avrupa ve ABD'ye giderler. Yüksek öğrenimlerini tamamlayanlar İstanbul'a döndüklerinde bir kısmı HRO'ya öğretmen yada idareci olarak atanırlardı. Yukarıda isimlerini verdiklerimizin tamamı HRO'da görev almış kişilerdir. Bunların dışında da yurt dışında ihtisas yapanlar olmuştur. Onlardan bazıları Patrikhanenin İstanbul'daki diğer okullarına tayin edilirken, bir kısmı da Patrikhane bünyesinde üst düzeyde değişik hizmetlerle görevlendirilmişlerdir.¹⁵⁸

---

¹⁵⁸ Bkz. "Mezunlar Bölümü".

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HEYBELİADA RUHBAN OKULU MEZUNLARI

1. Mezuniyet Törenleri

Heybeliada Ruhban Okulunun Patrikhane açısından öneminin anlaşılması, okuldan mezun olanların Patrikhane ve ortodoksluk için ne tür hizmetler yaptıklarının bilinmesi ile mümkün olacaktır. Patrikhanenin ruhani bölgelerinden ve diğer kiliselerden gelen öğrenciler mezun olduktan sonra buldukları yerlerde çok önemli mevkilere gelmişlerdir. Bu da Patrikhanenin nüfuzunu artırmıştır. Bu nedenle Patrik Bartholomeos “Okulumuzun bizler için ifade ettiği önemi anlatmak kolay değil, öncelikle tarihi önemi dolayısıyla manevi olarak yeri doldurulamazdır. Bu gün (Ortodoks) dünya üzerinde görev yapan sayısız din adamı ve ilahiyatçı Heybeliada Ruhban Okulu mezunudur”¹ demektedir. Aşağıda önce kısaca okuldaki mezuniyet törenlerine değineceğiz, ardından da okul mezunlarını daha detaylı olarak ele almaya çalışacağız.

Okuldan mezun olan öğrenciler için görkemli mezuniyet törenleri yapılırdı. Okul, ilk mezunlarını 1848’de verir ve o yıl dört kişi okuldan mezun olur.² 4 Temmuz 1848 Pazar günü yapılan bu ilk mezuniyet törenine Patrik Anthimos VI’de katılır.³ Mezun olacak öğrenciler öncelikle Patrikhane avlusunda bulunan kiliseye giderler ve kilisenin kurucusu sayılan havari (Apostolos) Aziz Andreas’ı, Patriği ve diğer kutsal yerleri ziyaret ederlerdi (bir nevi veda ziyareti). Daha sonra Kutsal Sinod üyelerinin, metropolitlerin ve diğer davetlilerin katılımıyla törenlere devam edilirdi. Şüphesiz bu törenler içinde en önemlisi mezun öğrencilere idare tarafından verilen ve tüm öğretmenlerin de katıldığı akşam yemeği idi. Bu yemek incillerde anlatılan İsa’nın çarmıha gerilmeden evvel havarileri ile beraber yediği “Son Akşam Yemeği”ni (**Δείπνον**/Dipnon)⁴ simgelerdi.⁵ Bu bakımından da son derece sembolik ve ruhani bir değeri vardı. Törenlerde okul idarecileri ve diğer davetliler öğrencilere nasihat ederler, onlara görevlerini ve sorumluluklarını hatırlatan konuşmalar yaparlardı. Mezun öğrenciler, ilk kez 1911’de söylenmeye başlanan⁶ ve o günden sonra bir gelenek haline alan “Mezuniyet İlahisini” hep birlikte okurlardı. Bir nevi dua ve mezuniyet andı şeklinde olan bu ilahide Tanrıya şükredilir, Patrikhane kilisesinin kutsallığına vurgu

¹ Rıdvan Akar, “Kapımız Bizleri Tanımak İsteyen Herkese, Her Zaman Açık” *a.g.d.*, s. 45.

² Stavridu, *Halki*, s. 250.

³ Bu ilk mezuniyet töreni hakkında, okulun ikinci sınıf öğrencilerinden Nikiforas Glikas (1849 mezunu) kendi günlüğünde ayrıntılı bilgiler verir. Bkz. Nikiforu Glikas, *Viyografa ke İmerologion*, I, 14. (Naklen Stavridu, *Halki*, s. 81)

⁴ Ortodoks Kilisesinde “Son Akşam Yemeği” için “Dipnon”la birlikte, “Tanrıya Şükür” anlamında **Θεία Ευχαριστία** (Tia Efharistia) da denir

⁵ İncillere göre İsa çarmıha gerilmeden önce havarileri ile beraber yediği bu son yemekte elindeki ekmeği bölüp parçalar, “bu benim etimdir” diyerek havarilere verir. Sonra onlara bir kâse içinde şarap ikram eder ve “bu da benim kanımdır” diyerek onlara içirir. *Matta*, 26/ 20-30, *Luka*, 22/ 7-20. Bu gün “Efharistia”, ya da “Ekmek Şarap Ayini” olarak bilinen bu ayin tüm Hristiyanlarca kabul edilir Pazar günleri kiliselerde icra edilir. Tümer-Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 297.

⁶ Meksi II, s. 9 (3. dipnot)

yapılır, ona olan minnet ve şükran dile getirilirdi. Mezunlar bu dua ile her türlü şartlarda onun bu kutsal ışığını ve müjdeyi yaymak için çalışacaklarını ifade etmiş olurlardı.⁷

Mezun olan öğrenciler tıpkı İncillerde İsa'nın havarilerini görevlendirdiği gibi, İsa'yı temsil eden kilise tarafından Mesih'in müjdesini yaymak üzere değişik yerlere gönderilirdi. Ruhban sınıfına dahil olan mezunlar bağımsız veya otonom kiliselerde kilise hiyerarşisine uygun olarak papaz, diyakoz veya keşiş gibi sınıflarda görevler verilirdi, bu görevlerde yükselenler zamanla daha üst rütbelere kadar çıkarlardı.⁸ Ruhban sınıfı dışında kalanlar (laikler) ise ortaokul, lise gibi okullarda öğretmen olarak, bazıları da teoloji veya diğer üniversitelerde teolog ve öğretim üyesi olarak hizmet ederlerdi. Bu özelliklerden yoksun olup herhangi bir görev alamayanlar ise memleketlerine dönüp baba mesleğini sürdürmek durumunda kalırlardı.⁹

2. Mezun Sayıları Hakkında Genel Bilgiler

Okul mezunları ile ilgili ilk net rakamları ve isimleri, düzenli bir liste halinde Apostolos Meksi'nin eserinde görmek mümkündür. Meksi, 1933'de yayımladığı eserinin birinci cildinde, kuruluşundan kitabın yayımlandığı tarihe kadar toplam 583 kişiden bahseder.¹⁰ 1953'de yayımladığı ikinci ciltte ise bu sayı 696'dır.¹¹ Yazarın 1957'de yayımlanan eserinin son cildindeki rakam ise 726'dır.¹² Ancak sanırız ki baskı hatası nedeni ile bu rakam yanlış verilmiş, doğrusunun 753 olması gerektiğini düşünüyoruz.¹³ Biz, çalışmamızda okulun açılışından (1844-1971) kapanmasına kadarki dönemde teoloji bölümünden mezun olanların sayısını 938 olarak tesbit ettik.¹⁴ Bu sayıya 1971'de Teoloji bölümü kapatıldığında ara sınıflarda olup¹⁵ yatay geçişle öğrenimlerini Selanik İlahiyatta tamamlayan 11 kişi de dâhildir.¹⁶

⁷ Mezuniyet törenleri için bkz. *Ortodoksia*, 1956, sayı 3, yıl 31, s. 257- 260, 360-364; 1958, sayı 3, yıl 33, s. 336 – 337;

⁸ Bkz. "Mezunlar Bölümü".

⁹ Stavridu, *Halkis Mia Sinoptiki*, 48.

¹⁰ Meksi, I, 198 – 252.

¹¹ Meksi, II, 20 – 27, 49-52.

¹² Meksi, *İ en Halki İera Theologiki Sholi III*, İst., 1957, s. 81-85. (Bundan sonra Meksi III şeklinde verilecektir)

¹³ Zira Meksi'nin ikinci kitabında mezun sayısını gösteren rakam 696 ile bitiyor. Dolayısı ile üçüncü kitapdaki mezun sayısı 697 ile başlaması gerekirken 670 rakamı ile başlıyor. Bu nedenle eserin üçüncü cildinde 1957'deki mezun sayısını gösteren rakamın 726 yerine 753 olması gerektiğini düşünüyoruz.

¹⁴ 1848-1971 (123 yılda) arasında Okulun Teoloji Bölümünden mezun olan toplam 938 kişinin isim, memleket, mezuniyet yılı ve mezuniyet sonrası görevlerini de içeren detaylı bir liste için bkz EK I.

¹⁵ Teoloji kapandığında bu 11 kişiden ikisi birinci sınıf, üç tanesi ikinci sınıf ve altı tanesi de üçüncü sınıftadır. 1971 yılında dördüncü sınıf olarak okuldan sadece bir kişi, Mihail Balkis adlı öğrenci mezun olarak okulun en son mezun olan teoloji öğrencisi olarak okul tarihine geçer.

¹⁶ Meksi'nin eserlerinde mezunlarla ilgili verilen listede rakamlar telaffuz edilirken Stavridis'in eserinde mezunlarla ilgili bir rakam verilmemiş, sadece isimler ve mezuniyet tarihleri verilmiştir. Biz yukarıda bahsettiğimiz 938 rakamına, Meksi'nin verdiği 753 sayısına, Stavridis'de (Stavridu, *Halki*, 250-289, 465-508) ve Ortodoksia'nın bazı sayılarında zikredilen isimleri ilave ederek ulaştık. Bkz. *Ortodoksia*, (30) 1955, sayı 1, s. 118 - 123; (31) 1956, sayı 3, s. 362; (33) 1958, sayı 3, s. 336 – 337; (36)1961, sayı 3, s. 290.

1951 yılındaki yeni okul yönetmeliğine göre okul lise ve teoloji olmak üzere iki kısımdan oluşur. Dolayısı ile bu tarihten sonrakileri lise ve teoloji mezunları diye iki kısımda mütalaa etmek gerekir. Stavridis'in verdiği listeye göre okulun ilk lise mezunları 1953-1954 yılında mezun olan 14 kişidir.¹⁷ Bunlar, aynı zamanda teolojinin üçüncü sınıf öğrencileri olduğu için bir yıl sonra, 1955 yılında, biri hariç tamamı okulun teoloji bölümünden de mezun olurlar.¹⁸ Bunlar, lise ve teolojiden ayrı ayrı bitirme tezleri hazırlamışlardır. Bu listeye göre, 1953/1954 eğitim yılı ile 1970/1971 eğitim yılları arasında liseden toplam 260 kişi mezun olmuştur.¹⁹ Yukarıda teolojiden mezun olanların toplam 938 kişi olduğunu söylemiştik. Buradan hareketle, 938 üzerine lise mezunu 260 kişiyi de ilave ederek toplam mezun sayısına ulaşmak yanıltıcı olacaktır. Zira, lise mezunlarının çoğu aynı zamanda bir yıl sonra teolojiden de mezun olarak "Teoloji" diploması da almışlardır. Mesela şimdiki Patrik Bartholomeos, 1959/1960 yılında okulun lise kısmından, 1961'de ise teolojiden mezun olmuştur.²⁰ Dolayısı ile sayıları kesin olarak bilinmemekle beraber az da olsa okulun sadece lise kısmından mezun olanlar da bulunmaktadır.

1992'de Atina HRO Mezunları Derneği tarafından yayımlanan yıllıkta hayatta olan lise mezunu 36 kişiden bahsedilmektedir. Bunların altısı 1971 sonrası liseden mezun olan kişilerdir.²¹ Okulun sadece lise bölümünden mezun olanlara örnek olarak şimdiki HRO binası içerisinde bulunan Heybeli Ada Aya Triada Manastırı başrahibi (bu manastır başrahiplerinin 1971'den önce aynı zamanda HRO müdürü olduğunu hatırlayalım) Moshonision Metropolitisi Apostolos Danilidis'i zikredebiliriz. HRO'nun lise bölümünden 1971'de mezun olan Danilidis, 1975'de de Selanik İlahiyat Fakültesini bitirir.²² Lise mezunları ile ilgili bir başka konu da teoloji bölümü 1971'de kapanmasına rağmen, lise kısmı 1971/1972'den itibaren "Özel Heybeliada Rum Erkek Lisesi" adıyla 1984'e kadar eğitime devam etmiş ve bu süre içerisinde de mezun vermiştir. Ancak kullandığımız kaynaklarda 1971'den sonraki tüm lise mezunları hakkında birkaç kişi hariç²³ detaylı bir bilgiye rastlamadık.

Okul mezunlarının bir kısmı ruhban olarak görev yaparken bir kısmı da laik olarak gerek kilisede gerekse başka alanlarda hizmet vermişlerdir. Bu mezunlardan 12 tanesi İstanbul Rum Patrikliği²⁴ makamına kadar yükselmiştir. Bunların dışında iki İskenderiye

---

¹⁷ Stavridu, *Halki*, s. 497.

¹⁸ *A.g.y.* s. 477-478.

¹⁹ *A.g.y.*, s. 497-508.

²⁰ *A.g.y.*, s. 485, 502.

²¹ *Estia Theologon Halkis Epetiris Melon*, Atina, 1992, s. 187-204.

²² *İmerologion tu Patriarhiu* s. 602.

²³ 1971 sonrası lise mezunlarından bazıları şunlardır: Yeorgios Gugudis(1982), Evstratios Kantaras (1973), Vasilios Mavridis /Karabodos(1972), Kosmas Nakos(1972), Hristos Plekas(1974). Bkz. *Estia Theologon Halkis Epetiris Melon*, 189,192, 196-197, 200.

²⁴ Patriklerle ilgili ileride detaylı bilgi verilecektir.

Patriği, üç Antakya Patriği, dört Otosefal Atina Başpiskoposu ve bir de Otosefal Arnavutluk Başpiskoposluğu görevine seçilmiştir. Bunların dışında ABD, Avrupa, Girit, On İki Adalar gibi kiliselerde de Başpiskopos ya da Metropolit olarak görev yapanlar da vardır. Bunlarla ilgili deteylar daha sonra verilecektir. Yine bu mezunlardan 343' ü Ortodoksluktaki en üst ruhani derece olan Piskoposluğa kadar yükselirken, 318 tanesi de daha alt seviyedeki ruhani derecelerde (diyakoz, Presbiter gibi) hizmet vermişlerdir. Geriye kalanlar da laik olarak çeşitli kurum ve kuruluşlarda öğretmen ya da teolog sıfatı ile hizmet etmişlerdir.²⁵ Dolayısı ile mezunların üçte ikisinden fazlasının ruhani kimliği ile kilise hizmetlerinde görev aldıklarını söyleyebiliriz.

Aşağıda okul mezunları ile ilgili verilen birkaç istatistik konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. HRO'nun emekli öğretmeni ve HRO mezunları Derneği'nin (*Estias Theologon Halkis*) yönetim kurulu başkanı Vasilios N. Anagnostopulos'un dernek üyelerinin de katılmış olduğu 26 Ocak 1986 tarihli bir toplantıda verdiği rakamlara göre;

1986'da okul mezunlarından hayatta olanların sayısı 322'dir. Bunların 149'u ruhban ve 179'u da laiktir. Ruhbanların 69 tanesi kilise hizmetlerindeki en yüksek ruhani makamlarda, Başpiskopos, Metropolit ve Piskopos Yardımcısı, geri kalan 80 kişi de *Presbiter* olarak görev yapmaktadır.²⁶

Okul mezunlarına dair 1992'de yukarıda bahsedilen kurum tarafından yayımlanan yıllıkta ise, yaşayan mezunlarla ilgili olarak 297'si teoloji²⁷, 35'i de lise²⁸ olmak üzere toplam 332 kişi hakkında bilgi verilmekte, buna ilaveten aynı yıllıkta çeşitli nedenlerle okulu bitirmeden ayrılan 31'i teoloji, 10'u da lise olmak üzere 41 kişiden de bahsedilmektedir.²⁹

Biraz daha günümüze yakın, 1994'de okulun kuruluşunun 150. yılı nedeni ile yapılan bir çalışmada verilen bilgilere göre okulun sadece dördüncü döneminde (1951-1971) teolojiden mezun olanların sayısı 230'dur. Bunların 129'u ruhban, geri kalan 101'i ise laik sınıftandır. Rahiplik mesleğine girenlerden 50 tanesi piskoposluk makamına kadar yükselirken, 79 tanesi de Presbiter seviyesinde kilise hizmetlerine devam etmektedirler. Ruhbanlık mesleğine girmeyen, yani laik olan 101 kişi ise orta ve yüksek derecedeki teoloji okulları ile Yunanistan, Amerika ve Avrupada'ki değişik ortaokul, lise ve üniversitelerde öğretmen olarak görev yapmaktadırlar.³⁰

Yine 1994 yılı itibari ile okulun eski mezunlarından, yani okul tarihi içerisinde üçüncü dönem olarak nitelendirdiğimiz 1923-1951 mezunlarından hayatta kalan ruhban sayısı 25'dir.

²⁵ <http://www.ec-patr.gr/sxolixalkis/turkish.htm>.

²⁶ *Epistimoniki Prusa Estias Theologon Halkis I*, (ΕΠΕΘΧ) Atina 1987, s. 544; Stavridu, *Halki*, s. 55.

²⁷ *A.g.y.* s. 16-160.

²⁸ *A.g.y.* s. 185-204.

²⁹ *A.g.y.* s. 161-181, 207-211.

³⁰ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 62.

Bunların da 16'sı piskopos, 9'u da presbiter seviyesindedir.³¹ Aynı kaynağa göre, 1994'de tüm mezunlardan hayatta kalabilen ruhban sayısı 104'dür. Bunların 48'i piskopos, 56'sı ise presbiter seviyesindedir.³² (Burada laik olarak kaç kişinin hayatta olduğuna dair bir rakam verilmiyor.) Hayatta kalan ruhbanlarla ilgili yukarıdaki iki istatistiğe baktığımızda 1986'da yaşayan ruhban sayısı toplam 149 iken, sekiz yıl sonra, yani 1994'lerde bu rakamın 104'e indiğini görüyoruz. O günden bu güne okul mezunları ile ilgili yeni bir istatistik yapılmadığı için bu gün okul mezunu kaç kişinin hayatta olduğuna dair elimizde bir veri bulunmamaktadır.³³

Mezunların dışında ayrıca belli bir süreliğine okulda bulunan öğrencilerin de olduğunu belirtmek gerekir. Bunlar, okulda stajyer ya da dinleyici (misafir) olarak bulunanlarla, diploma alamadan okuldan ayrılanlardır. Örneğin 1952/1953 öğretim yılında okulda dinleyici olarak bulunan 10 öğrenciden bahsedilmekte, bunların biri ABD'li, biri Suriye'li, geri kalan sekizi de Etyopya'dandır.³⁴ Bunların içerisinde daha sonra öğrenimlerine devam ederek okuldan mezun olanlar da olmuştur. Mesela bunlardan biri olan Etyopyalı Aba Habte Mariam, "*I Isodos tu Hristianismu is tin Ethiopian*" (Etyopya'ya Hıristiyanlığın Girişi) adlı bitirme tezi ile 1956'da teoloji bölümünden mezun olmuştur.³⁵ Ayrıca, Apostolos Meksi, konuyla ilgili eserlerinde, mezunların dışında, okulda staj yapmış değişik mesleklere mensup, sayıları altmışın üzerinde bir çok kişiden isim olarak bahsetmektedir.³⁶ Yine 1992'de yayımlanan yıllıkta, diploma almadan okuldan ayrılan 21 teoloji ile 10 tane lise bölümü öğrenciden bahsedilmektedir.³⁷

3. Okul Mezunlarının Faaliyetleri Hakkında Genel Bilgiler

Burada HRO mezunlarının faaliyetleri; uluslararası toplantılar, üniversitelerde akademik alanda faaliyet gösterenler, Atina'daki HRO mezunları derneğinin faaliyetleri, siyasi faaliyetleri ile öne çıkan bazı ruhban okulu mezunları, başlıkları altında incelenecektir. Başta Patrikhane olmak üzere çeşitli Ortodoks kiliselerde kilise hizmetleri yürütenlere ise, ayrı bir başlık altında daha detaylı olarak yer verilecektir.

3.1..Uluslar Arası Toplantılar

Okul mezunları ve (çoğu bu okul mezunu olan) öğretmenler okulu ve patrikhaneyi yurt içi ve yurt dışındaki çeşitli uluslararası toplantılarda, öğretmen veya kilise mümessili olarak

---

³¹ A.g.y s. 76-77.

³² A.g.y s. 63.

³³ HRO Müdürü *Apostolos Danilidis*, 12 Mayıs 2007'deki görüşmemizde bize, Yunanistandaki HRO mezunları derneğinin hayatta kalan mezunlarla ilgili yeni bir çalışmasının gündemde olduğunu ancak böyle bir çalışmanın yapıldığına dair henüz kendilerine bir bilginin gelmediğini söylemiştir.

³⁴ Meksi, II, s. 54

³⁵ Stavridu, *Halki*, s. 478.

³⁶ Meksi II, 59, 62; Meksi III, 89, 91,93,94.

³⁷ *Estia Theologon Halkis Epetiris Melon*, s. 171-181, 207-211.

temsil etmişlerdir. Bu faaliyetler, 20.yy.'ın başlarında başlamış ve özellikle 1950'li yıllardan itibaren aratarak devam etmiştir. Burada, HRO'nun etkisinin daha iyi anlaşılması için, Patrik Athinagoras'ın (1948-1972) ifadesi ile “*Kilisenin Kurmayları*”³⁸ diye tanımladığı HRO'luların ve öğretmenlerin katıldığı son dönemlerdeki (1950 sonrası) bazı toplantıları hatırlatmakla yetineceğiz. Buralara katılan isimleri tek tek saymak yerine sadece sözkonusu olan faaliyetlere değineceğiz. Hangi ismin buralarda aktif olarak yer aldığını öğrenmek için geride müdür ve öğretmenlerle ilgili verdiğimiz biyografilere bakılabilir.

Zaman zaman çeşitli Hıristiyan mezhepleri ve tüm Hıristiyanları ilgilendiren konularla ilgili bir takım meseleleri görüşmek üzere “Ekümenik (Evrensel) Hareketler” adı altında değişik Hıristiyan mezheplerinin katılımı ile çeşitli toplantılar düzenlenir. Bunlar XVI. yy'dan itibaren başlayarak XX. yy'da yoğun bir biçimde artar.³⁹ Fener Patrikhanesi de yirminci yüzyılın başlarında gerek Ortodokslar ve gerekse diğer Hıristiyanlar arasındaki bu tür oluşumlara ve uluslar arası alanda yapılan toplantılara katılır.⁴⁰ Bunun yanında Patrikhane diğer ortodoks kiliseleri ile olan ilişkilerini de sürdürerek değişik zamanlarda “Panortodoks”⁴¹ toplantılar düzenlemeye devam eder.

1950'lerden sonra yukarıda bahsettiğimiz toplantılara aktif olarak katılanların başında doğal olarak ilk akla gelenler -üçü de- HRO mezunu olan dönemin patrikleridir. Bunlar; Patrik Athinagoras (1948-1972), Patrik Dimitrios Papadopulos (1972-1991) ve Patrik Bartholomeos (1991-)’dur.⁴² Patrikler, başta yurt dışındaki Patrikhanenin ruhani bölgeleri olmak üzere, gerek Ortodokslarla ilgili, gerekse diğer kiliselerle ilgili sayısız toplantılara katılırlar. Şüphesiz bunlardan en önemlisi 1964’de, Patrik Athinagoras’la Papa VI. Pavlos’un Kudüs’deki buluşma törenidir. Athinagoras dönemindeki bu yakınlaşmanın sonucunda Vatikan’la ilişkiler geliştirilerek iki kilise arasında yüzyıllardır süregelen “aforoz” karşılıklı olarak kaldırılır.⁴³

Patriklerin dışında HRO öğretmenleri de Patrikhane temsilcisi olarak sık sık değişik etkinlikler için yurt dışına giderler. Böylelikle HRO'lular Patrikhanenin uluslar arası

³⁸ Stavridu, *Halki*, s. 48.

³⁹ “Ekümenik Hareketlerle” ilgili detaylı bir çalışma için bkz. *A History of the Ecumenical Movement I-II, 1517-1968* (Edit. Ruth Rouse – Stephen C. Neill – Harold E. Fey) Fourth Edition, The Westminster Pres, Philadelphia, London, 1993; A. Hikmet Eroğlu, “Günümüzde Hıristiyan Ekümenizmi”, *Dinler Tarihi Araştırmaları III, Hıristiyanlık, Dünü, Bu günü ve Geleceği*, Ankara, 2002, s. 247-258.

⁴⁰ Nicolas Zernov, “The Eastern Churches and The Ecumenical Movement in The Twentieth Century” *A History of the Ecumenical Movement I*, 645-674; Vasilis Stavridu, “The Orthodox Churches in The Ecumenical Movement 1948-1968” *A History of the Ecumenical Movement - II*, 289-309; A Concise History of The Ecumenical Patriarchate, (Trans. from the Greek George Dion. Dragas, GOTR, 45 /1-4, 2000, s. 107-140)

⁴¹ Panortodoks Kongre: Tüm Ortodoksları ilgilendirilen konularla ilgili yapılan toplantılardır. Ortodokslar, özellikle XX. yy. başından itibaren kendi aralarındaki sorunları görüşmek üzere “Panortodoks Kongre” ler düzenlerler.

⁴² Patriklerin biyografileri için bkz. “Mezunlar” adlı bölüm.

⁴³ Evangelu Theodoru, “İ Simboli tu İkumeniku Patriarhu Athinagoru is tin Apokatastasin Adelfikon Sheseon Metaksi Orthodoxu ke Romeokatholikis Ekklisias” *Athinagoras A' İkumenikos Patriarhis o İpirotis*, (edit. İoan. E. Anastasiu) İoannina / Yunanistan, 1975, s. 308- 331.

toplantılarda da itici motor gücünü oluşturlar.⁴⁴ Bazıları halen hayatta olan bu isimler; Okul Müdürü Maksimos Repanallis, öğretmenlerden Ioannis Panagiotidis, Yeorgios Anastasiadis, Emmanuil Fotiadis, Hrisostomos (Miron) Konstantinidis, Vasilios Anagnostopulos, Konstantinos Kallinikos, Vasilios Stavridis, Athanasios Papas, Konstantinos Harisiadis'dir.⁴⁵ Şüphesiz bu faaliyetlerin tümünü ve bunların katılan bütün HRO'lularını tek tek ele almamız bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Biz burada bir fikir vermesi açısından HRO'luların katıldığı bazı toplantıları kısaca zikredeceğiz.⁴⁶ Bunlar;

DKB Birinci Genel Toplantısı (1948 Amsterdam),

III. Dünya İnanç ve Mezhep Konferansı Lund /İsveç 1952,

1954'de ABD' de düzenlenen Dünya Kiliseler Birliği II. Genel Kongresi,

1959'da Rodos / Yunanistan' da düzenlenen Dünya Kiliseler Birliğinin 25. Toplantısı,

1968'de Upsalas / İsveç'te düzenlenen Dünya Kiliseler Birliği IV. Toplantısı,

1963'de Patrik Athinagoras'la beraber Aynaroz'un kuruluşunun 1000. yılı etkinlikleri,

1959'da Rodos'daki DKB kongresi, yine Rodos'ta yapılan Panortodoks Kongreleri (I.1961, II.1963 ve III. 1964),

1966'da Selanik'de (Ortodoks misyonierleri olan) Kirillos ve Methodios'un 1100. yılı anma törenleri,

Belgrat'da Panortodoks Komisyonunun Katoliklerle Diyalog toplantısı ((1966),

Oxford'da belli aralıklarla yapılan *Patroloji* sempozyumları (II. 1955, III. 1959, IV. 1963 ve VI. 1971),

IX., X. ve XI. Bizantologlar Kongresi (Selanik 1953, İstanbul 1955, Monako 1957),

Aynaroz'un 1000. yılı kutlamaları da dahil Aynarozla ilgili çeşitli zamanlarda yapılan toplantılar (1973, 1979, 1984, 1986),

1986'da Atina'nın (1985) Avrupa'nın Kültür Başkenti seçilmesi nedeniyle Atina'da yapılan etkinlikleri ve Atina İlahiyatta verilen konferanslar ve Atina İlahiyatın 150. Kuruluş yıldönümü (1837-1987) törenleri sayılabilir.⁴⁷

⁴⁴ *Ortodoksia*, 1956, Sayı 3, Yıl 31, sh. 364-366

⁴⁵ Bu isimler için bkz. "Mezunlar" bölümü.

⁴⁶ *Ortodoksia*, 1956, Sayı 3, Yıl 31, sh. 364-366; Stavridu, *Halki*, s. 330-332, 351-352, 360-363, 367-368, 376-381, 380-397, 400-405, 408-411, 439-457; Stavridu, *Halkis Simpliroma*, 89-152, Peristeriu Hrisostomu (Zafiri), *age.* s. 309-317, 333-335, *Ortodoksia*, 1956, Sayı 3, Yıl 31, sh. 364-366.

⁴⁷ Bu toplantılara şunları da ilave etmek gerekir. :

1987'de Patrik Dimitrios'un Yunanistan ve Polonya Kiliselerine İskenderiye ve Kudüs Ortodoks Kilisesine yaptığı gezi, Girit Kilisesi ile ilgili yapılan toplantılar (1975, 1978, 1982), 1986'da Sidney'de Avustralya Başpiskoposluğuna bağlı Andreas Ortodoks Teoloji Okulunun açılış töreni, 1969'da "Pro Oriente" kurumu tarafından Viyana'da düzenlenen VI. Evrensel Konsil sempozyumu, Chambesy / İsviçre'de 1968-1983 yılları arasında bir çok kez yapılan Ortodokslararası değişik toplantı ve kongreler, Patrik Athinagoras'la Batı ve Balkan ülkelerine yapılan gezilere (1967) iştirak, Yine Patrik Dimitrios'la beraber Gürcistan- Rusya ve Balkan ülkeleri seyahatlerine (1987), HRO çevresinden katılımlar, DKB'nin İngiltere (1949), Lambeth (1948) vb değişik yerlerdeki toplantıları, 1976'da HRO'dan sonra emekli olan (Vasilios Anagnostopulos, Konstantinos Kallinikos gib) bazı hocaların Yunanistan'da yayın yapan çeşitli radyo ve TV.'lerde (mesela ERT kanalı vb.) Fener Patrikhanesi ve HRO hakkında yapılan konuşmalar, 1953'de Atina'da bulunan "HRO Mezunları Derneği"nin (*Estia Theologon Halki*) akademik ve dini yayın faaliyetleri, Değişik yerlerde Ortodoks Teolojiye dair verilen

Bunun dışında yurt içi ve yurt dışında Müslümanlarla ilgili çeşitli zamanlarda diyalog toplantıları vb. etkinlikler de yapılmıştır. Bu anlamda 17-19 Mart 1985 yılında Boston /ABD'deki Holy Cross Teoloji okulunda Ortodokslar ve Müslümanlar arasındaki ilişkilerin ele alındığı toplantıya Patrikhanenin *İslam'la Diyalog Komisyonu* başkanı olarak HRO öğretmenlerinden Konstantinos Harisiadis katılır ve burada *Ortodoks Hıristiyanlarla Müslümanlar Arasındaki Diyalogun Önemi* (The Importance of Orthodox Christian-Muslim Dialogue) adlı bir sunum yapar.⁴⁸ 2000'li yıllara gelindiğinde de HRO mezunlarının sayılarının giderek azalmasına rağmen hayatta olanlar değişik uluslar arası toplantılarda Patrikhaneye katkıda bulunmaya devam etmektedirler.

3.2. Üniversitelerde Akademik Alanda Faaliyet Gösterenler

Okul mezunlarından HRO'nun dışında başka eğitim kurumlarında öğretmen veya akademisyen olarak çalışanlar da olmuştur. İlk yıllarda başta Kudüs Patrikliğine bağlı Kudüs Teoloji Okulu, daha sonra ABD'deki Holy Cross Teoloji okulu ile başta Yunanistan olmak üzere Avrupanın başka yerlerindeki kilise veya devlet okullarında ya da kolejlerde eğitim faaliyetlerinde çalışanlar olur. Ayrıca Selanikteki Pateristik Araştırmalar Merkezi gibi yine değişik Avrupa ülkelerindeki araştırma merkezlerinde görev yapanlar vardır. Bunun dışında Batıda, özellikle Yunanistan'daki Atina ve Selanik Üniversitelerinin değişik fakültelerinde akademik çalışmalar yapanlar da bulunmaktadır. Bunlardan bazıları aynı anda buldukları yerlerdeki Patrikhanenin veya bağlı oldukları kiliselerin eğitim kurumlarına ve araştırma merkezlerine de çalışmaları ile destek vermektedirler. HRO'nun özellikle son döneminde (1951-1971) mezun olup çeşitli üniversitelerde çalışan bazı HRO mezunları içinde şunlar sayılabilir:

Vasilios Stavridis, Selanik Üniversitesinde misafir öğretim üyesi (1947 mez),

Stilianos Harkianakis, Selanik Üniversitesinde doçent (1958 mez.),⁴⁹

Konstantinu N. Yiokarinis Selanik Üniversitesinde öğretim üyesi (1959 mez.)

---

konferans ve kongreler (Boston / ABD 1970, Selanik 1972, 1980, Atina 1976, 1979, İtalya 1979, Chambesy 1980/1981), Ortodoks Kiliselerin ve Kurumlarının davetlisi olarak kilise tarihi, ekümenik hareketler, HRO, Fener Patrikhanesi ve Fener Patrikleri, diğer kiliselerle diyaloglar konusunda verilen çeşitli konferans ve seminerler (Atina 1956, 1976,1980, 1987, Selanik Üniversitesi 1972, 1980, Girit Ortodoks Akademisi 1971, 1979, 1980, Serez / Yun. 1986, Kavala 1984, Roma 1967, Bari, Leççe, Otranto (İtalya) 1984, ABD 1972, Lübnan 1974 vb.), Ortodoks Hristiyanlık tarihi ile ilgili bir takım kutlama ve yıldönümü törenlerinde verilen tebliğ ve konferanslar, 1990'lı yıllardan günümüze kadar İstanbul, Kudüs, Roma, Atina, Selanik gibi kentlerde, Rusya, Gürcistan, Romanya, Bulgaristan, Almanya gibi ülkelerde Ortodoks kilisesi, Patrikhane, diğer kiliselerle ilişkiler, Kilise sorunları ve HRO ile ilgili düzenlenen bir çok toplantı, sempozyum ve kongre, Paris'deki Aziz Sergius Enstitüsünde belli aralıklarla çeşitli konularda verilen konferans ve vaazlar (1982-1986), İstanbul'da IV. Kadıköy Konsilinin 1500. yılı (451-1951) kutlamaları, 5-8 Haziran 1981 tarihlerinde İkinci İstanbul Konsilinin 1600. yılı (381-1981), VII. Ekümenik Sinod'un 1200. yılı (787-1987) nedeniyle İstanbul'da yapılan değişik etkinlikler. Stavridu, *Halki*, s. 330-332, 351-352, 360-363, 367-368, 376-381, 380-397, 400-405, 408-411, 439-457; *Halki Simpliroma*, 89-152

⁴⁸ Konstantinos Harisiadis, "The Importance of Orthodox Christian-Muslim Dialogue", *GOTR*, 31(1986) s. 9-16.

⁴⁹ Avustralya'daki "Aziz Andreas Ortodoks Teoloji Okulu"nun dekanı ve Avustralya Başpiskoposu. Vasilii Stavridu, "İ Ekklesia Kritis ke i İera Theologiki Sholi tis Halkis", *Grigorios Palamas*,(GP) Selanik, 1997, sayı 80, s.1009.

Hrisostomos Maniudakis, Selanik Üniversitesi Teoloji Fakültesinde öğretim üyesi (1960 mez.)⁵⁰
Ioannis Panagopulos, Atina Üniversitesi Teoloji Fakültesinde öğretim üyesi (1961 mez.),
Apostolos Glavinias, Selanik Üniversitesi Teoloji Fakültesinde öğretim üyesi (1963 mez.),
Hristos Vantos, Selanik Üniversitesi Teoloji Fakültesinde öğretim üyesi (1963 mez.),
Sotirios Varnalidis, Selanik Üniversitesi Teoloji Fakültesinde öğretim üyesi (1964 mez.),
Theodoros Nikolaos, Münih Üniversitesi Ortodoks Teoloji Enstitüsünde öğr. üyesi (1965 mez.),
Grigorios Larencakis, Graz (Avusturya) Üniversitesi Teoloji Fakültesine öğ. üyesi (1965 mez.),
Evstratios Zenginias, Selanik Üniversitesinde öğretim üyesi vekili (1965 mez.),
Nikolaos Ksehakis, Atina Üniversitesi Teoloji Fakültesinde yardımcı doç. (1965 mez.),
Konstantinos Patelos, Pantios Üniversitesinde öğretim üyesi (1965 mez.),
Konstantinos Delikonstantin, Selanik Üniversitesinde öğretim üyesi vekili (1970 mez.)⁵¹
Aba Habte Mariam, Etiyopya Adis Ababa Üniversitesi Teoloji Okulunda idareci (1956 mez.)⁵²
Theodoros Kato, Uganda Üniversitesi'nde öğretim üyesi, (1965 mez.),
Athanasios Furlas, Münih Üniviveristesesi Ortodoks Teoloji Enstitüsünde idareci (1964 mez.)⁵³

3.3. Atinadaki Heybeliada Mezunları Derneği (Estia) ve Faaliyetleri

1953'de Atina'da Okul mezunları tarafından "HRO Mezunları Derneği" kurulur. Kurumun Yunanca adı "*Estia Theologon Halkis*" (*Εστια Θεολογων Χαλκης*) (*EΘX*) şeklindedir.

Dernek, özellikle okulun Teoloji bölümünün kapatılmasının ardından 1980'li yıllarda aktif olarak faaliyetlerine devam eder. Dünyanın değişik yerlerinde görev yapan HRO mezunları bu dernek aracılığıyla zaman zaman bir araya gelmekte karşılıklı fikir alışverişlerinde bulunmaktadır. En önemli faaliyetlerinden birisi de 1984'den sonra genel anlamda Ortodoksluk ve HRO ile ilgili yapılan yayınlardır. Bu yayınlarda okul mezunu bir çok kişinin (gerek okulla ilgili gerekse ortodokslukla ilgili genel konular hakkında) kaleme aldıkları makalelere yer verilmekte ve belli aralıklarla çıkartılan bu yayınlar, okulda görev yapan önemli kişilere ve bazı kurumlara ithaf edilmektedir. Bunlardan bazıları,

Epetiris Estias Theologon Halkis (Heybeliada Ruhbanlar Derneği Yıllığı) Atina, 1980.

Minimi Mitropolitou İkoniu İakovu, Atina, 1984. 527 sayfadan oluşan bu sayı, 1938 HRO mezunu Konya Metropolit ve HRO müdürü (1951-1955) İakovos Eleftherios Stefanidis /Lefter Yakovos'a ithaf edilir.

Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis I, Atina 1987. 568 sayfadan oluşan bu sayı ise 1934 HRO mezunu olan ABD Başpiskoposu İakovos (Dimitrios) Kukuzis adına yayımlanır.

⁵⁰ A.g.y., s.1009.

⁵¹ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s.75-76.

⁵² Stavridu, *Halkis Simpliroma*, s. 160.

⁵³ Stavridu, *Halki*, s. s. 490-491.

Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis II, Atina 1991. (515 sayfa). Bu sayı HRO'nun tüm mezunlarına ithaf edilir.

Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis III, Atina 1994. (845 sayfa) HRO'nun kuruluşunun 150. yılı adına yayımlanan bu özel sayıda, okula dair çok önemli makaleler, biyografik bilgiler ve okulla ilgili bir takım hatıratlara yer verilir.

Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis IV, Atina 1997. 715 sayfadan oluşan bu sayı, okulun 1944 yılı mezunu ve HRO'nun 1955-1971 arasındaki son müdürü Stavtupoleos Metropoliti Maksimos Repanallis anısına yayımlanır.

Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis V, Atina 2002. (725 sayfa) Kurum bu sayıyı kendi adına, HRO mezunları derneğinin kuruluşunun 50. yılına ithafen yayımlar.

Peşpeşe yayımlanan yukarıdaki seriden ayrı olarak aynı dernek 1992'de "*Estia Theologon Halkis Epetiris Melon*" (Heybeliada Mezunlar Derneği Yıllığı) adlı bir yıllık daha yayımlar. Küçük resimlerin, telefon, adres ve kısa kimlik bilgilerinin yer aldığı klasik okul yıllıkları tarzındaki eserde hayatta olan mezunlar, teoloji ve lise olmak üzere iki bölüm halinde verilir.

Tüm bunların yanında dernek, HRO okulu ve Patrikhane ile ilgili yapılan çalışmaların, ve diğer faaliyetlerinin tantıldığı bir de bülten yayımlamaktadır. Üyelerinin çoğu HRO mezunu olan bu dernek, halen HRO'nun yeniden açılması için çalışan faal oluşumların başında gelmekte, konuyla ilgili yapılan çalışmalara aktif olarak destek vermektedir.⁵⁴

3.4. Siyasi Faaliyetleri ile Öne Çıkan Bazı Okul Mezunları

Heybeli Ada Ruhban Okulu'nun tarihini incelerken işgal döneminde okulda okuyan öğrencilerin herhangi bir taşkınlıkta bulunmadıklarını ve dolayısı ile bu yıllarda doğrudan okulla ilgili herhangi bir menfi olaydan bahsetmenin mümkün olamayacağını söylemiştik. Ancak aynı şeyi okulun eski mezunlarından olup da o yıllarda değişik bölgelerde cemaat sorumlusu olarak papaz veya metropolit seviyesinde vazife yapan kişiler için söylenemeyeceğini ilave ederek bunlardan ileride bahsedeceğimizi ifade etmiştik. Burada özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra siyasi faaliyetleri ile ön plana çıkan bazı HRO mezunu metropolitlerden bahsedeceğiz. Ancak bu isimlere geçmeden evvel konuya dair birkaç noktaya temas etmek istiyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu içinde Patrik, kendisine bağlı Ortodoks halkın temsilcisidir ve devlet tarafından verilen bir takım imtiyazlarla cemaatini yönetir. Devirlere göre değişiklik arzeden imtiyazlarla (bunların bir kısmı dini, bir kısmı da dünyevidir) Patrik cemaatinin yönetiminden devlete karşı sorumludur.⁵⁵ Bu anlamda "siyaseti" halkın yönetilmesi ve idaresi

⁵⁴ Geniş bilgi için bkz. *Epistimoniki Parusia Estias Theologon Halkis V, 1952-2002, Peninta Hronia Zois Theologikis Parusias ke Martirias*, Atina, 2002.

⁵⁵ Konuyla ilgili olarak bkz. M. Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, İstanbul, 2004.

olarak kabul edersek bu, zaten Patriklere verilmiş kanuni bir haktır.⁵⁶ Patrikhane de bu hakkı taşrada genellikle Metropolitleri ve diğer papazları vesilesiyle kullanmaktadır. Bu anlamda Metropolitlik yerel ölçekte Patriğe denk bir etkinliğe sahiptir. Etnik-dini alanın düzenlenmesinden sorumludur ve bu haliyle temsil ettiği cemaatinin Osmanlı dünyasına katılmalarının da kefilidir. Dolayısıyla metropolit, yetki alanını düzenleme emrini Patrikten ve dolayısıyla Osmanlı iktidarından almaktadır.⁵⁷

Burada zikredeceğimiz metropolitler de yukarıda bahsettiğimiz çerçeve içerisinde buldukları bölgelerde faaliyet göstermişler, ancak son dönemlerde devlet açısından sıkıntı oluşturan eylemlere başladıklarında ise Babıali tarafından uyarılmışlardır. Bu menfi davranışlar, devletin zayıflamasıyla daha da artmış ve en nihayetinde Büyük Savaş'ın ardından Osmanlı siyasi idaresinin tanınmadığının ilanı ile doruk noktasına ulaşmıştır. (Bu konuya aşağıda Patrik vekili Dorothes'le ilgili bilgi verilirken değinilecektir)

Şüphesiz burada amacımız bu kişilerin faaliyetlerinden hareketle geride saydığımız tüm okul mezunlarıyla birlikte bu tarihi kurumu karalayıp onları zan altında bırakarak potansiyel birer suçlu gibi göstermek değildir. Tezimizin tamamı bir bütün olarak değerlendirilirse bunun böyle olmadığı anlaşılacaktır. Aksi durumda bu çalışmamızın bilimsel ve objektiflik iddiası da ortadan kalkacaktır. Şurası unutulmamalıdır ki HRO mezunu bu tür kişilerin faaliyetlerini çok yakından takip eden ve bunları bilen Türk Kurtuluş savaşının önderleri savaştan hemen sonra kendisine biçilen yeni statü ile okulun faaliyetlerine devam etmesine izin vermişler ve yine okul, ilk mezunlarını 1930'da vermiş ve zamanla mezun sayısı artarak devam etmiştir. Dolayısı ile Türk Tarihinin önemli bir bölümünü teşkil eden Milli Mücadele döneminde Patrikhanenin menfi bir rol üstlendiğinin bilinmesine rağmen okul, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de eğitim faaliyetini sürdürmüştür. Biz kendi konumuzla ilgisi olduğu için bu dönemlerdeki menfi olaylarda HRO mezunlarının payına düşen nedir, bu faaliyetlerde aktif olarak yer alanlar olmuş mudur, varsa kimlerdir? gibi akıllara takılan sorulara cevaplar aramaya çalışacağız. Zira bu gün Türk kamuoyunda Patrikhane ve kurumlarına, dolayısıyla HRO'ya karşı menfi bakışın tarihsel arka zemininde bu dönemlerden miras kalan toplumsal hafızanın önemli etkileri vardır. Ancak bunu, günahın teselsülü gibi, atalarının işlediği günahlardan oğulların da sorumlu olduğu şeklindeki bir yanlış değerlendirme ile bu günkü Patrikhane mensuplarını da yargılamanın da adil olmadığını belirtmek gerekir.

Aşağıda dönemin en aktif papazları olan Bursa Metropoliti ve Patrik Vekili Dorotheos, İzmir Metropoliti Hirisostomos, Trabzon Metropoliti Hrisanthos ve Amasya Metropoliti

---

⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti döneminde Patrikhanenin ruhani vazifeleri dışındaki tüm yetkileri elinden alınmıştır. Yeni dönemde de Patrik, cemaatinin dini temsilcisi olarak görüldüğünden zaman zaman cemaatinin sorunlarını dile getirmek ve bir takım taleplerde bulunmak için devlet yöneticileriyle görüşmeler yapmaktadır.

⁵⁷ Anagnostopulu, "Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi.." s. 29,33.

Yermanos Karavangelis hakkında biraz daha detaylı bilgiler verilecektir.⁵⁸ Aslında bu kişilerin belli bir ortak yanları olmakla birlikte Patrikhane içerisinde, *İoakimciler* ve *Antioakimciler* ya da *Kralcılar* ve *Venizelistler* gibi özellikleri ile farklı grupları temsil ettiklerini de söylemek gerekir.⁵⁹

3.4.1. Bursa Metropoliti (1908-1919) ve Patrik Vekili Dorotheos (1919-1921)

Dorotheos Mammelis, Bursa'nın Mudanya'ya bağlı Kumyaka⁶⁰ köyünde doğar (doğum tarihi bilinmiyor). 1884'de HRO'dan mezun olur. Bir süre İstanbul'daki Rum Okullarında eğitimci, Kadıköy Metropolitliğinde de başdiyakoz ve piskopos yardımcısı (protosingellos) olarak görev yapar. 1896'da Grevenon, 1901'de Nikopolis ve Preveze, 1908'de ise Bursa Metropoliti olur. 1912'de Sen Sinod'un yanında Patrikhane yönetiminde söz hakkı bulunan "Rum Karma Meclisi"nin başkanlığına seçilir.⁶¹

Birinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkmasıyla yeni dönemde konjektöre daha uygun, "Megali İdea"nın hayata geçirilmesini sağlayacak daha aktif bir patrik seçmeye karar veren Patrikhane, HRO mezunu ve ılımlı bir kişi olan Patrik Yermanos V'i istifa ettirir, yerine bir başka HRO'lu, ancak tam bir "Megali İdea" taraftarı olan Bursa Metropoliti Dorotheos'u, "Patrik Vekili" (*İocum Tenens*) olarak atar.⁶²

İstanbul'un zengin tüccarları ile de arası iyi olan Dorotheos'la birlikte Patrikhane "Venizelist Dönemi" başlar. "1862 Patriklik Nizamı"na göre 41 gün içinde yeni bir patriğin seçilmesi gerektiğinden hükümet bu süre içerisinde bir patrik seçmeyen Patrikhaneyi uyarır. Patrikhane bu uyarıyı hiç dikkate almaz, üstelik Dorotheos, 21 Ocak 1919'da Rum Okullarında Türkçe eğitimi yasaklar. Dorotheos'un Anadolu ve Rumelideki metropolitleri İstanbul'a çağırarak Patrikhaneyi adeta bir ihtilal merkezinin bürosu haline çevirdiği, döneminde Patrikhane kanalı ile Rumlara silah ve muhimmatın dağıtıldığı da söylenmektedir. İşgal kuvvetleri ile tam bir işbirliği içerisinde olan Dorotheos, 9 Mart 1919'da da Osmanlı Rumlarının vatandaşlık görevlerinden muaf olduklarını ve bundan böyle artık Patrikhane'nin

⁵⁸ HRO ile ilgili kullandığımız temel kaynaklarımızda, özellikle Stavridu, Zafiri, Pasadeu gibi Patrikhane ve HRO çevresindekiler tarafından yapılan çalışmalarda mümkün mertebe bu kişilerin siyasi faaliyetlerine değinilmemiştir. Bunda belkide o kişilerin siyasi olaylarla anılmasını istemememiş olmaları, ya da yaşanan bu menfi olayların unutulmasının istemiş olmalarından kaynaklanmış da olabilir. Bu kişiler daha ziyade Yunanistan Kilisesi ve orada yaşayan (Anadoludan göçmüş) Yunanlılar tarafından gündeme taşınmaktadır. Biz bu şahıslarla ilgili siyasi içerikli bilgileri bu bahsettiğimiz grupların yayınları ile konuya dair Türkçe yapılan bazı çalışmalardan aldık. Bizim geride bıraktığımız HRO'ya mensup diğer bir çok isim içerisinde de bu faaliyetlere karışmış olanlar belki olabilir, ancak biz ulaşabildiklerimizi aktardık. Ayrıca tezimiz "siyasi tarih" odaklı bir çalışma da olmadığı için bu konular doğrudan ilgi alanımıza da girmemektedir. Dolayısıyla burada örnek olması açısından birkaç isme değinmekle yetineceğiz.

⁵⁹ Bu dönemlerdeki Patrikhane içi mücadeleler için tezin Birinci Bölümündeki "HRO'nun Tarihi" adlı kısma bakınız.

⁶⁰ Mudanya ilçesine olan "Kumyaka"nın eski adı "Sigi" olarak bilinir.

⁶¹ Vasilii Stavridu, "Dorotheos O Prusis" *ØHE*, V/278.

⁶² Atalay, *a.g.e.*, s. 98; Stavridu, "Dorotheos...", 278.

Osmanlı resmi kurumları ile her türlü ilişkiyi kestiğini ilan eder. Ardından Patrikhane Yunan bayrağı çeken Patriklik Konseyi 16 Mart 1919'da Rum Kiliselerinde alınan "Yunanistan'la Birlik" kararını açıklar. Daha sonra aralarında Trabzon Metropoliti Hrisantos'un da bulunduğu bir heyetle Barış Konferansı'na katılmak için Paris'e giden Dorotheos 20 Martta Konferansa, Türklerin artık bittiğini, İstanbul'un Yunanistan'la birleşmesi gerektiğini talep eden bir muhtıra sunar.⁶³ Dorotheos'un başında bulunduğu Patrikhane 24 Mayıs'da İzmir'in işgalinden duyduğu memnuniyeti ifade eden bir bildiri yayımlar, İzmir Metrop. Hrisostomos'a tam destek verilir. Aynı şekilde Karadenizdeki Pontus faaliyetlerini organize eden Hrisantos ve Karavangelis de Patrikhaneden azami ölçüde destek alırlar.⁶⁴ Dorotheos, Barış şartlarının görüşüldüğü I. Londra Konferansına, Loyd George'a hitaben 14 Şubat 1920'de yazdığı bir mektupta da İstanbul'un tarihte hiç Türk şehri olmadığını, ama kendileri için çok önemli ve mukaddes bir şehir olduğunu o nedenle İstanbul'un Yunanistan'a verilmesi gerektiğini yineler.⁶⁵ Bu sırada Patrikhane müttefikleri etkilemek için kendilerine Türklerin yaptığı soykırımları anlatan "Kara Kitab" (*Mavri Vivlos*) adlı çalışmayı hazırlar ve bunu bir propaganda malzemesi olarak kullanır.⁶⁶

Bu arada Dorotheos Kiliselerin birleşmesi için de yoğun çaba sarfeder. Bu amaçla Anglikan Kilisesi ile çok yakın ilişki içerisine girilir. Patrikhane ileride bunun meyvelerini toplayacak, daha sonra yapılan uluslararası görüşmelerde Anglikan kilisesi, kendi hükümeti üzerinde Rumlar ve Patrikhane lehine lobi faaliyetlerinde bulunacaktır. Birleşme fikri Yunanistan tarafından da desteklenir. Bu konuda ne kadar ciddi olduklarını göstermek için Patrikhane, Sırp Kilisesi'nin bağımsızlığını da tanır.⁶⁷ Diplomatik faaliyetlerini sürdüren Dorotheos, Ankara'nın askeri başarıları nedeni ile 1921 başlarında toplanan Londra Konferansı'na da Patrikhaneyi temsilen bizzat kendisi katılır. Bu seferki toplantıda Yunanistanı Venizelos'un iktidardan düşmesi ile başa gelen "Kralcılar" temsil eder. Bu nedenle bu dönemde "Venizelist" çizgisini sürdüren Patrikhane ile Yunan temsilcilerinin araları pek de iyi değildir. Buna ilaveten İngiltere Başbakanı Loyd George'nun, Konferansta Patrikhaneyi resmi bir muhatap kabul etmemesi, Dorotheos ve ekibi üzerinde soğuk bir duş

⁶³Bu muhtıradan bazı pasajlar : "Türkiye hem askeri hem de mali açıdan tükenmiş durumdadır; kaderinin onu mahkum ettiği batısını hiçbir şey engelleyemeyecektir...Uğradığımız felaketler saymakla bitmez. Bunlar arasında zorla ve baskı ile din değiştirmek, dinini değiştirmeyenleri katletmek de vardır...(Yıllardır) Her sene binlerce erkek çocuğumuz yeniçeri yapılmak üzere elimizden alındı... Kurtarılmamış tüm Rumların avatanda bir araya gelmelerini arzu ediyoruz" Macar, a.g.e. s. 68.

⁶⁴ Atalay, a.g.e., s. 101-102, 146 vd., Macar, a.g.e. s. 66-69.

⁶⁵ Mektuptan bazı bölümler "İstanbul hiçbir vakit ne kültür, ne de nüfus olarak Türk olmamıştır. Müslümanlar için değil, fakat Yunanlılar için mukaddes bir şehirdir. (Müttefik) Kuvvetlerin Türkleri İstanbul'dan atmaması bir zaaf telakki edilecektir. Halbuki İstanbul Yunanistan'la kuvvetli bir bağla bağlanmazsa Yunanlıların arzuları hiçbir vakit yerine getirilmemiş olacaktır...Artık yeniden dünyaya gelen Yunanistan Türk mayasına tahammül edemez. İstanbul'dan Türk hükümeti ve Türk Sultanı atılmalıdır. Sulh konferansının en adil hareketi, doğudaki cinayetlerin yeniden tekrarına mani olmaktır, medeniyetin ve sulhun haklarını vermesidir." Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İst. 1967, s. 236. (Naklen Macar, a.g.e. s. 73)

⁶⁶ Kitabın baskıları için bkz. Macar, a.g.e. s. 78-79.

⁶⁷ Stavridu, "Dorotheos...", 279; Atalay, a.g.e., s. 125 vd.

etkisi yaratır. Böyle sıkıntılı bir anda kalp krizi geçiren Dorotheos İstanbul'a dönmeden 6 Mart 1921'de orada ölür.⁶⁸

Dönemindeki askeri, siyasi ve diplomatik olaylarda Patrik vekili sıfatı ile aktif roller üstlenen Dorotheos'un cenazesi İstanbul'a getirilir ve Balıklı Rum Mezarlığına defnedilir. Döneminde Patrikhane tarafından yayımlanan "EA"ya ilaveten "*Neos Pimin*" (1919-1923), "*Anagennisis*" (1919-1922) adlı iki Rumca dergi daha çıkarılmaya başlanmıştır.⁶⁹ 1962/1963 yılında HRO'nun lise bölümünden mezun olan Diyakoz Athanasios Arvanitis, Patrik vekili Dorotheos (ve halefi Kayseri Metrop. Nikolas) hakkında bir bitirme tezi hazırlamıştır.⁷⁰

3.4.2. İzmir Metropoliti Hrisostomos Kalafatis (1910-1922)

Hrisostomos, İzmir civarındaki faaliyetleri ve Yunan ordusu ile müşterek çalışmaları nedeni ile Yunanlılar tarafından Anadolu'daki "Megali İdea"nın en büyük temsilcilerinden sayılır. 1922'de İzmir'de linç edilerek ölümü ile Türk ve Yunan yakın tarihinin -"hain" veya "kahraman" bir ismi olarak- öne çıkan şahsiyetlerinden birisidir. Yunanistan'da "Din ve Vatan Şehidi" (*Ethnomartis*) olarak bilinen Hrisostomos'la ilgili Yunanca'da⁷¹ bir çok müstakil çalışma bulunurken Türkçedeki yazılanlar ise sadece dönemin olaylarını anlatan çalışmaların içerisinde, ikinci ağızlardan nakledilen hatırat türü eserlerin ilgili bölümlerinde⁷² oldukça sınırlı bir şekilde yer almaktadır.

Hrisostomos, 1867'de Bursa / Mudanya'ya bağlı bir belde olan Zeytinbağında⁷³ doğar. 1884'de girdiği HRO'dan 1891'de mezun olur.⁷⁴ Midilli ve (1893'den sonra) Efes Metropolitliği başdiyakozu olur. O yıllarda Katolikler tarafından "Meryem Ana"nın kabrinin Efes'de olduğu ileri sürülerek İzmir ve civarında yoğun bir Katolik propagandası (misyonerlik) yapılmaktadır. Hrisostomos, İzmir'deki Yunan gazetelerinde, bunun bir efsane olduğu, Meryem Ana'nın Efes'e hiç gelmediği şeklinde makaleler kaleme alır. Bu sıralarda bir yandan da "Büyük Yunanistan" hayaline de kapılan Hrisostomos, cemaatine bu yönde propaganda faaliyetlerinde bulunur. Dolayısı ile daha o zamandan Türk yetkililerce şüpheli biri olarak görülür. 1897'de prebiterliğe yükseltilir ve ardından da Patrikhanenin "Megas Protosingelosu"⁷⁵ tayin edilir.⁷⁶

⁶⁸Atalay, *a.g.e.*, s. 127-129; Patrik Vekili sıfatı ile yaptığı faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Dimitriu Mavropulu, *Patriarhike Selides...*s. 97-136.

⁶⁹Stavridu, "Dorotheos...", 279.

⁷⁰Stavridu, *Halki*, s. 505.

⁷¹Yunanca çalışmalar için bkz. K. Politi, *Hrisostomos O Smirnis*, Atina, 1934); Nik. L. Foropulos, "Hrisostomos O Kalafatis" *ÖHE*, XII/411-417, Atina 1968; Hristu Sokr. Solomonidi, *O Smirnis Hrisostomos*, I-II, Atina, 1971; İoannu D. Drulia, *O Ethnomartis Simirnis Hrisostomos ke I Enotita ton Ekklision*, Atina, 1988, (Ayrıca son kitabın tanıtımı için bkz. Athanasios An. Angelopulos, *Klirinomia*, 22/1990, Selanik, s. 357.)

⁷²Bkz. Bilge Umar, *İzmirde Yunanlıların Son Günleri*, Ankara, 1974, s. 308-320; Konuyla ilgili Osmanlı Arşivlerindeki bazı belgeler için bkz. Atalay, *a.g.e.*, s. 160-183.

⁷³Yunanca eserlerde "Triglia" veya "Trilya" olarak geçer.

⁷⁴Stavridu, *Halki*, 268.

⁷⁵Bu tür makamlar ve derceler için bkz. "II. Bölüm"ün başları.

Paskalya yortusu nedeni ile 1906'da Kudüs' giden Hrisostomos, dönüşünde Atina' ya uğrar, o yıl ilk olarak yapılan "Atina Olimpiyatları"nın izler. "Averof Stadyumunda" halk tarafından büyük sevgi gösterileri ile karşılanır.⁷⁷ Babıali tarafından izinsiz olarak gittiği gerekçesiyle azli istenir. Aynı zamanda Babıali'ye Atina'da Rum Komite mensupları ile görüşmeler yaptığına dair bilgiler ulaşır.⁷⁸ Patrikhane affını ister. 1897'de Lambette Anglikan Kilisesi ile yapılan kiliselerin birleşmesine yönelik toplantılara destek verir ve Patrikhane Komisyonunun başkanı sıfatı ile bu çalışmalara katılır. Sonraki yıllarda da bu çalışmalarını destekler.⁷⁹

Hrisostomos, 1902'de Drama Metropolitliğine atanır. O zamanlar Balkanların bu en sıcak ve hareketli bölgelerinden olan Drama, düşündüklerini hayata geçirmek için ona büyük bir imkan verir. Buradaki Yunan taraftarı faaliyetleri nedeni ile Türkler, Bulgarlar, Sırp, Rumenler ve Arnavutlar tarafından tehlikeli kişi olarak görülür. Rum çetelere yardım ve yataklık ettiği gerekçesi ile Patrikhane sık sık Babıali tarafından uyarılır ve gelen baskılar sonucunda 1907'de Drama metropolitliğinden azledilen Hrisostomos, bir yıl sonra tekrar görevine döner, ancak II. Meşrutiyetin ilanının akabinde 20 Haziran 1909'da Metropolitik beratı yenilenmez ve İstanbul'a döner. 1910'da Kutsal Sinod tarafından İzmir Metropoliti olarak atanır.⁸⁰ Bu atama Babıali tarafından sicili bozuk olduğu gerekçesi ile önce kabul edilmez, ancak daha sonra Patrik İoakim III'ün ısrarı üzerine Patrikhaneden teminat alınarak bu tayine izin verilir.⁸¹

İzmir Metropoliti olan Hrisostomos, bir nevi İzmirdeki Ruhban Okulu sayılan tarihi "İncil Okulu" binasını tamir ettirir, İzmir Metropoliti tarafından yayımlanan haftalık "*İeros Polikarpos*" adlı dergide çeşitli yazılar kaleme alır. Onun İzmir'deki ilk tepki çeken faaliyetlerinden birisi 28 Haziran 1910'da izinsiz olarak yerli Rumların katılımı ile gerçekleştirdiği mitingdir. Mitingde Makedonya mücadelesinde Osmanlı Devletinin oradaki Rumlara haklarını vermesi istenir, Bulgarların yaptığı zulümler telin edilir ve Babıali, Bulgarlara hoşgörülü davranmakla itham edilir.⁸²

11 Mayıs 1911'de Babıali patrikhaneye gönderdiği tezkerede Hrisostomos'un Rum Okullarındaki öğrencilere Yunan marşları okutmaya zorladığını, onların milli bayramlara katılmalarını engellediğini, okullara Yunanistan vatandaşı ve kendi yandaşlarını öğretmen

---

⁷⁶ Politi, a.g.e. s. 13-20; Foropulos, 411-412; Solomonidi, 16-26.

⁷⁷ Politi, a.g.e. s. 36.

⁷⁸ Atalay, a.g.e., s. 161

⁷⁹ Politi, a.g.e. s. 20; Foropulos, 412; Bu ilk toplantıdan on yıl kadar sonra iki kilisenin birleşmesi adına Canterbury Başpiskoposu'na yazdığı uzun mektubun tamamı için bkz. Politi, a.g.e. s. 65-72.

⁸⁰ Foropulos, 413-415. Drama Metropolitiği zamanındaki faaliyetleri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Politi, a.g.e. s. 21-78; Solomonidi, 46-65.

⁸¹ Atalay, a.g.e., s. 161 vd.

⁸² Yapılan konuşmadan bazı bölümler ve konu ile ilgili "*Neologos*", "*Salpigs*" gibi Rum gazetelerinden çıkan yazılar için bkz. Politi, a.g.e. s. 93-100.

olarak tayin ettiğini haber aldığını bildirir.⁸³ Birinci Dünya Savaşı öncesinde sahil şeridi bölgelerde yaşayan Rumların daha iç bölgelere nakli ve ardından da Yunanistan'la nüfus mübadelesine gidilmesi gündeme gelir. Hrisostomos, bunun engellenmesi için İstanbul hükümetine, Yunanistan Başbakanı Venizelos'a ve İstanbuldaki yabancı konsoloslara mektuplar gönderir.⁸⁴ Tüm bu olaylardaki faaliyetleri nedeni ile İzmir Valisi Rahmi Bey'in emriyle şehir halkını açıkca kin ve düşmanlığa teşvik ettiği, bu nedenle oluşacak muhtemel kargaşaların önüne geçmek için 20 Ağustos 1914'de polis kordonu altında metropolitlik binasından alınarak İzmir dışına çıkartılır, oradan da İstanbul'a gönderilir.⁸⁵

Savaşın Osmanlı devletinin yenik çıkması Hrisostomos için yıllardır hayalini kurduğu "Büyük Yunanistan" idealini gerçekleştirmek için adeta altın tepsi içinde önüne sunulmuş tarihi bir fırsattır. Dört yıl aradan sonra tekrar İzmir'e dönen Hrisostomos, kendisini bekleyen kalabalığa özgürlük nutukları içeren bir konuşma yapar.⁸⁶

Hrisostomos İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali edilmesi için yoğun çaba sarfeder ve işgali kolaylaştıracak ortamı hazırlamaya çalışır. O sıralarda İzmir valisi olan Nurettin Paşa'yı görevden aldırır ve yerine İzzet Bey'in getirilmesini sağlar. Ayrıca 25 Ocak 1919'da, Rumların belediye seçimlerine katılmasını engeller ve bir anlamda artık Türk idaresini tanımadığını ortaya koyar. Hrisostomos, bu tarihten sonra İzmir'in Yunanlılara verilmesi için büyük çaba sarfeder. İşgali meşrulaştırmak için Türklerin Hristiyanları katlettiklerine dair bir kitap yayımlar ve bunu, propaganda amacı ile Müttefik Devletlerin temsilcilerine gönderir.⁸⁷ Bu arada İzmir'in özgürlüğü için maddi yardımlar toplanır. Buna, ismi zikredilmeyen ama "güvenilir bir kişi olan bay...kanalı ile vatanın özgürlüğü için gönderilen 5000 drahminin (Yunan para birimi) kabulünü arzeden" bir mektubu örnek olarak zikredebiliriz.⁸⁸

Hrisostomos'a nihayet beklediği haber 1 Mayıs'ta ulaşır. İzmir'deki Yunan Albayı İlias Mavrudis, Paris'de bulunan Venizelos'dan, İzmir'in Yunanlılara verildiği haberini alır almaz bunu Metropolit'e iletir. Uğruna bütün bir ömrünü adadığı idealinin gerçekleşmesinin artık an meselesi olduğu haberini alan Hrisostomos'un tepkisi (Politis'in anlatımıyla) şöyle olur; "Hrisostomos, başlangıçta ne diyeceğini bilemez. Daha sonra diz çökerek telgrafı eline alır, dudaklarına götürür, ardından ellerini gökyüzüne kaldırarak Tanrıya şükreder..."⁸⁹ Hrisostomos, aynı gün bu haberi saat 16:00'da Rumlara bildirir ve yine özgürlük nutukları ile

---

⁸³ Politi, a.g.e. s. 68.

⁸⁴ Hrisostomos'un konu ile ilgili mektuplaşmaları ve aynı konu ile ilgili Meclisde Türk ve Rum milletvekilleri arasında yapılan tartışmalar için bkz. Politi, a.g.e. s. 129-155.

⁸⁵ Foropulos, 415; Politi, a.g.e. s. 156; Solomonidi I, 207

⁸⁶ Konuşma metninin tamamı için bkz. Solomonidi I, 223-226.

⁸⁷ Atalay, a.g.e., s. 164.

⁸⁸ Politi, a.g.e. s. 218.

⁸⁹ Politi, a.g.e. s. 186.

dolu heyecanlı bir konuşma yapar, toplanan kalabalıklar bu haberi “*Hristos Anesti*”⁹⁰ (İsa dirildi) diye sevinç çılgınlıkları atarak kutlarlar.⁹¹

İlk Yunan efsun askerleri 2 Mayıs’ta⁹² sevinç gösterileri içerisinde İzmir’e çıkar. Bu olaylar sırasında Türk karargahındaki (Yunan kaynaklarına göre bu Türklerin bir tuzağıdır) askerlerle çatışma çıkar ve çoğu Türk olmak üzere her iki taraftan sivil-asker ölenler olur.⁹³ İzmir’e ayak basan Yunan askerleri, Hrisostomos tarafından takdis edilirler ve kendilerine savaş madalyaları verilir. Kullandığımız kaynaklar o gün (2 Mayıs’da) yapılan takdisde Hrisostomos’un yaptığı konuşma ile ilgili metne yer vermemiştir. Ancak bir gün sonra (3 Mayıs’ta) ölen Yunan askerleri için “Aya Fotini” kilisesinde yapılan ayinde Hrisostomos’un yaptığı konuşmaya yer verilmekte, metinde Hrisostomos’un malum fikirleri yer almakta ve ölenler hakkında övücü ifadeler kullanılmaktadır.⁹⁴ Hrisostomos aynı gün Yunan, İngiltere, Fransa ve ABD yetkililerine İzmir’in işgalinden dolayı duyduğu minnet duygularını ifade eden mektuplar gönderir.⁹⁵

1919-1922 arasındaki Yunan işgali döneminde yerli Rumların lideri olarak işgalcilerle beraber çalışan Hrisostomos, bu faaliyetleri nedeni ile Türklerin düşmanlığını kazanır. İşgal boyunca yerli rumlardan gönüllü askerler toplamak ve onları eğitmek, İzmir’de kurulan Rum derneği kanalıyla içerden ve dışardan maddi yardımlar toplamak, İzmir’in tamamen Yunanistan’a ilhakı için çaba sarfetmek, Anadoludaki Rum nüfusunu koruma ve artırmaya gayret etmek, cephedeki Yunan askerlerine her türlü lojistik destek çabaları ve en sonunda da Yunan askerinin bozguna uğraması ile Müttefik devletlerle diplomasi trafiğini yürütmek gibi çok aktif faaliyetlerde bulunmuştur.⁹⁶ İşgal güçleri ile sürekli beraber olan Hrisostomos’un çeşitli vesilelerle komutanlar ve askerlerle birlikte çekilmiş bir çok fotoğrafı kitaplarda yer almaktadır.⁹⁷

25/26 Ağustos’da Türk ordusunun önünden kaçıp İzmir’e doğru gelen sivil-asker Rumların getirdiği havadisler, bir anlamda Hrisostomos’un da acı sonunun habercisidir. 25 Ağustos’da İzmir’deki (Ermeni) Katolik Başpiskopos’la görüşen Hrisostomos’a

---

⁹⁰ Ortodoks Yunanlılar bu ifadeyi, İsa’nın dirilişi adına Nisan ayı içerisinde kutlanan “Paskalya” da birbirlerinin bayramlarını kutlamak için kullanırlar. O günlerde sokakta karşılaşan insanların, ya da Radyo ve Televizyon programlarının sunucularının muhataplarına ilk sözü “*Hristos Anesti*” olur. Dolayısı ile Yunanlılar için İzmir’in işgali bir anlamda İsa’nın dirilişine benzetilmiştir. Ya da bunu, İsa’nın dirilişi kadar önemli bir olay olarak kabul edildiği şeklinde de yorumlamak mümkündür.

⁹¹ Konuşma metni için bkz. Politi, a.g.e. s. 187-188; Solomonidi I, 235-238.

⁹² Yunan kaynaklarında ilk Yunan askerlerinin 2 Mayıs 1919’da İzmir’e çıktığı aktarılır. Bu sırada yaşanan çatışmalar da o tarihte olmuştur. Aynı şekilde Hrisostomos’un askerleri takdis merasimini gösteren fotoğrafların üzerinde de bu tarih yazar. Fakat Türk kaynaklarında bu tarih 14/15 Mayıs’tır. İleride değineceğimiz gibi benzer bir tarih kargaşası Hrisostomos’un ölüm tarihinde de yaşanmaktadır.

⁹³ Yunan kaynaklarına göre Türklerden 2 asker ve 45 subay ölümlerine 116 kişide yaralanmıştır. Yunan tarafından ise 6 efsun askeri ölümlerine yaralıların sayısı ise 55’dir. Solomonidi I, 244-246. Şüphesiz daha sağlıklı bilgi için bu rakamların Türk kaynaklarındaki verilerle mukayese edilmesi gerekecektir.

⁹⁴ Solomonidi I, 246.

⁹⁵ Politi, a.g.e. s. 189-194.

⁹⁶ İşgal dönemindeki faaliyetleri için bkz. Atalay, a.g.e., s. 169-178.

⁹⁷ Bkz. Solomonidi I, 225,261,281, 299.

Başpiskopos: “*Türkler, sizin ve ulusunuzun kendilerine yaptıklarınızı asla bağışlamayacaklarını söylüyorlar. Korkarım ki eğer İzmir’de kalırsanız hayatınız tehlikededir. Gitmeniz (kaçmanız) gerekir*” der. Hrisostomos ise : “*Rum Papazlarının (cematine karşı) iyi bir çoban olma yükümlülükleri vardır. İyi bir çoban sürüsü ile birlikte kalır...*”cevabını verir. Gerçekten de askerlerin çekip gitmesi ile geride kadınlı, çocuklu siviller kalmıştır. Metropolit, bunların tahliyesi için Yunanistan ve Müttefiklerden yardım talep etmiş fakat bir cevap alamamıştır. O gün akşam Yunan savaş gemisi “Limnos” da askeri erkanı götürecektir ve Hrisostomosa da gitmesi için haber gönderir, o gitmeyi reddeder fakat yakın dostu Venizelos’a verilmek üzere bir mektup gönderir,⁹⁸ bu onun son mektubudur.⁹⁹

26 Ağustos’da Yunan Yüksek Komiseri Stergiadis de İzmir’i terkeder. Aynı gün (muhtemelen akşam) saat 4:30’ da hükümet binasındaki Yunan bayrağı indirilir. Kısa süre sonra Kör Pehlivan komutasındaki ilk Türk askerleri¹⁰⁰ şehre girer. 27 Ağustos’da Hrisostomos’u yeni İzmir valiliğine atanan Nurettin Paşa çağırır. Onunla beraber kilisenin iki kocabaşısı (*Yerontas*) Çurukçuoğlu ile Klimanoğlunu da getirilmesini ister. Paşa ile Metropolitin aralarında eskiden kalma bir husumet de vardır. Yunan kaynakların ifadesine göre, Paşa Metropolit’e “*senin hakkındaki kararı ben değil, halkım verecektir*” der ve bunları binanın alt katına hapsedirir. Hrisostomos, gözaltında iken kardeşi Evgenios’a, kendisinin “Küçük Asyalıların lideri” olarak bu gün tutuklandığını, merak etmemelerini, söyleyen bir mesaj gönderir. Olayın duyulması üzerine Türklerden oluşan kalabalık binanın etrafında toplanır, Nurettin Paşa onları selamlar, halk Hrisostomos’u kendilerine vermesini ister. Yunanlılara göre, Paşa bu çağrıya uyar ve kalabalığa teslim edilen Hrisostomos meydanda linç edilerek öldürülür.¹⁰¹ Türk kaynaklara göre ise, Hrisostomos doğrudan kalabalığa teslim edilmemiş, sorgulanmak üzere karkola götürülürken Hrisostomos’un ölümüne sebep olduğu kişilerin yakınları tarafından kolluk kuvvetlerinin elinden zorla alınarak linç edilmiştir.¹⁰² Ölüm tarihini bütün Türk kaynakları 9-10 Eylül olarak verirken, bu tarih Yunan kaynaklarında ise 27 Ağustostur.¹⁰³ Ölümü üzerine 25 Eylül 1922’de Patrikhanede düzenlenen bir ayinde Patrik Meletios, İstanbul’u terketmekte olan Rumlardan “Hrisostomos gibi cesur olmalarını, kaçışın çare olmadığını, gerekirse kalıp ölmelerini” isteyen bir konuşma yapar.¹⁰⁴

⁹⁸ Mektubun tamamı için bkz. Politi,a.g.e. s. 300-302.

⁹⁹ Politi,a.g.e. s. 299-300.

¹⁰⁰ Rum kaynak bunların 125 kişilik Türk çetesi olduğunu söyler, Politi,a.g.e. s. 303, Solomonidi II, s. 127.

¹⁰¹ Politi,a.g.e. s. 304, Solomonidi II, s. 131 vd. ; Foropulos, 416-417.

¹⁰² Bkz., Umar, 313. vd.; Atalay, a.g.e., s. 182.

¹⁰³ Yunan kaynaklarında şehre ilk giren Türk askerleri, Salih Zeki Bey ve Nurettin Paşa ile karşılaşmaları ve metropolitin ölümü dahil hepsi 27 Ağustos’ da meydana gelmiştir, bu tarih Türklerinkine göre en az 13-14 gün daha erkendir. Selanikte bulunduğumuz sırada gördüğümüz Hrisostomos’un heykeli üzerinde de 27 Ağustos tarihi yer almaktadır. Bu tarih kritiğini biz tarihçilere bırakıyoruz.

¹⁰⁴ Atalay, a.g.e., s. 140.

Yunanlıların Anadolu topraklarındaki sembol ismi olan Hrisostomos, özellikle Yunan Kilisesi tarafından hep yüceltilmiştir. Bu gün Hrisostomos'un Yunanistan'ın bir çok yerinde, (ilki 1924'te Drama'da olmak üzere daha sonra) Atina, Selanik, Patra, Midilli, Halkidiki gibi bir çok yerde heykeli bulunmaktadır.¹⁰⁵ Hrisostomos son olarak da 1992'de Atina Kilisesinin bir kararı ile Aziz olarak ilan edilmiştir.¹⁰⁶ Bütün bunlar onun faaliyetlerinin ve hizmetlerinin Yunan Kilisesi ve Yunanlılar tarafından unutulmadığını göstermektedir. Onun bir çoğu zikrettiğimiz kaynaklarda yer alan siyasi, dini ve diplomatik mektupları ve vaazlarının yanısıra, teolojiye dair yazıları (Bunlar arasında Hz. Meryem'in mezarının Efes'de olmadığına olanlar da bulunmaktadır) "EA" ile, İzmir'de çıkarılan "İeron Polikarpon" adlı dergilerde yayımlanmıştır.¹⁰⁷

3.4.3.Trabzon Metropoliti (Atina Başpiskoposu) (1913-1941) Hrisanthos Filippidis.

Hrisanthos, HRO'dan mezun olan ve Ortodoks kilisesinde gerek mücadelecı yönü ve gerekse entellektüel özelliğiyle önemli bir kişiliktir. Ama her şeyden önce onun adı Yunanistan'da "Pontus Mücadelesi" ile anılır. İmparatorluğun sonuna doğru devletin zayıflaması ve dış güçlerin desteği ile Karadeniz civarında yaşayan Rumlar, bağımsız bir Pontus devleti kurma hayaline kapılırlar. Bu bölgedeki Rumları teşkilatlandıran ve yönlendiren iki Metropolitten birisi Amasya Metropoliti Yermanos Karavangelis (bir sonraki başlıkta bahsedilecektir), diğeri ise Trabzon Metropoliti Hrisanthos Filippidis'dir. İkisi de Fenere bağı ve aynı zamanda HRO mezunudurlar. Ancak Yermanos, Fenerdeki "Büyük Yunanistan"ı kurmayı hedefleyen "Megalo İdeacı" grubun temsilcisi olup aynı zamanda bir Venizelistedir. Bu yönü ile İzmir Metropoliti Hrisostomos'la aynı kulvardadır. Trabzon Metropoliti Hrisantos ise Osmanlıyı içerden fethederek kilise hiyerarşisi içerisinde ve denetiminde Bizansı yeniden kurmayı hedefleyen ve diğeri gruba göre daha ılımlı gibi gözüken "İoakim taraftarı" çizgide yer alır.¹⁰⁸

Hrisanthos, 1881'de Gümölcine'de doğar. İlk eğitimini İskeçe'de alır. 1897'de HRO'ya girer, henüz daha okulda öğrenci iken, 1903 yılında diyakoz olarak takdis edilir ve "Hrisanthos" adını alır. Okuldan, 1904'de mezun olur. Öğrenimine devam etmek üzere 1907-1911 yılları arasında İsviçre ve Almanya'da bulunup Laypzig ve Lozan Üniversitelerinde okur. 1911'de İstanbul'a dönünce Patrik İoakim III tarafından Patrikhane kütüphanecisi ve Patrikhane yayın organı olan "Ekklessia Alithia"nın idareciliğine ve yazı işleri müdürlüğüne getirilir. 1912'de Patrikhane temsilcisi olarak Venedik'deki Rum cemaati ile ilgilenmek üzere

¹⁰⁵ Solomonidi II, s. 165-204.

¹⁰⁶ Macar, a.g.e. s. 83.

¹⁰⁷ Foropulos, 417.

¹⁰⁸ Stefanos Yerasimos, "Pontus Meselesi, 1912-1923", *Toplum ve Bilim*, sayı 43/44 Güz, 1988-Kış 1989 (İst.) s. 35.

buraya gönderilir ve kısa bir süre burada kalan Hrisostomos, 18 Mayıs 1913’de Trabzon Metropolitliğine atanır.¹⁰⁹

Hrisantos, Trabzon Metropolitliği adıyla kendisine bağlı Zonguldak, Sinop, Samsun, Trabzon, Gümüşhane, Çorum, Yozgat, Tokat ve Sivas illerini içine alan bölgelerdeki papazların lideri olarak görev yapar. Birinci Dünya Savaşı ve Rus işgali döneminde buralarda aktif olarak görev yapan Hrisostomos, Mondros Mütarekesinin akabinde 27 Mart 1919’da Paris Barış Görüşmelerine katılan Patrikhane heyeti içerisinde yer alır. Heyet Anadolu’daki Rumların çektikleri sıkıntıları anlatan ve bölgedeki (abartılı bir şekilde) Rum nüfusunu gösteren bir raporu ve İstanbul’un Yunanistan’la birleşmesini içeren bir muhtırayı komisyona sunar. Hrisanthos, tüm bu sancılı yıllarda bağımsız bir Pontus devletinin kurulması için çok yoğun çaba sarfeder. Konjektöre göre kimi zaman Ermenilerle, kimi zaman da (sona doğru) Türklerle ittifaklar önerir. Avrupa’da bir nevi mekik diplomasisi yürütür, Yunanistan ve Patrikhane ile yakın ilişki içerisindeydi. Bu dönemdeki yoğun faaliyetleri hakkında Türkçe kaynaklarda da yeterince bilgi olduğu için bu faaliyetlerinin detayına girmeyip, dipnottaki kaynaklara atıfta bulunmakla yetiniyoruz.¹¹⁰ Hrisanthos, bölücü faaliyetleri nedeni ile Türk Hükümeti tarafından gıyaben idama mahkum edildiğinden dolayı çıktığı bir Avrupa seyahatinden bir daha geri dönmesi mümkün olmaz.¹¹¹

Yunanlıların Anadolu ile ilgili hayallerinin suya düşüşü anlamına gelen ve kendileri tarafından “Küçük Asya felaketi” olarak adlandırılan 1922 yenilgisinin ardından Hrisanthos Atina’ya gider, orada Marunias (Bu gün Gümülcine yakınlarında bir yer) metropolitliğine seçilir ama gitmez. Burada kaldığı süre içerisinde değişik aralıklarla kilise tarafından Tiran, Aynaroz, Kıbrıs, Belgrat, Bükreş, Varşova, Suriye’ye kilise sorunları vb. meseleleri görüşmek üzere gönderilir. Bir süre İskenderiye ve Kudüs Patrikliklerinde bulunur. 1937’de Atina Üniversitesi’nden fahri doktora ünvanı alır. Atina Başpiskoposu Hrisostomos I Papadopulos’un ölümü ile 1938’de Atina başpiskoposluğuna seçilir ve 1941’e kadar bu görevde kalır. İkinci Dünya Savaşında Yunanistan’ın İtalyan ve Alman kuvvetlerince işgali sırasında milli direnişe katkı sağlar. Savaş sonrası Başpiskoposluğa tekrar geri dönmez, 1949’da ölene kadar “Atina Bilimler Akademisi” üyesi olarak çalışmalarını sürdürür.¹¹²

Hrisanthos’un *EA*, *Ortodoksia* (İst.), *İ Komninos*, *Lofos* (Trabzon), *Ekklesia* (Yunan Kilisesi yayını), *Arhion tu Pontu* (Atina) gibi gazete ve dergilerde yayımlanmış yazıları bulunmaktadır. Kilise sorunları ve diğer kiliselerle ilişkiler, Patrikhane Kanunnameleri, Bulgar itizali, Trabzon Kilisesi gibi konularda da eserler verir. 1930’lardan itibaren

¹⁰⁹ İoannu H. Konstantinidis, “Hrisanthos Filippidis” *ΘHE*, XII/397, Atina, 1968; Yeorgiu N. Tasudi, *Viografike Anamnis tu Arhiepiskopu Athinon Hrisanthu to Apo Trapezuntos*, Atina, 1970, s. 13-75.

¹¹⁰ Pontus Meselesi ile ilgili faaliyetleri hakkında detaylı bilgiler için bkz. Atalay, *a.g.e.*, s. s. 93-97, 146-151, Stefanos Yerasimos, *a.g.m.*, s. 33-76.

¹¹¹ İkdam, 16 Ocak 1338/1922.

¹¹² Konstantinidis, s. 398-400.

Atina'daki Pontuslular dergisinde Pontuslar hakkında da bir çok yazıları bulunan Hrisanthos, Yunanistan'daki Pontusluların doğal lideri olarak görülür.¹¹³ Bugün halen Yunanistan'da bulunan bir çok Pontus dernekleri ve onların yayın organları tarafından belirli günlerde onun adına toplantılar yapılmakta ve faaliyetlerinden övgü ile söz edilmektedir.¹¹⁴

3.4.4. Amasya Metropoliti Yermanos Karavangelos

Stilianos adıyla da bilinen Karavangelis,¹¹⁵ 1863'de Midilli'de doğar. 1882'de girdiği HRO'dan 1888'de mezun olur. Aynı yıl diyakoz olup "Yermanos" adını alır.

Mezuniyetten sonra Pavlos Stefanovik bursuyla Avrupa'ya gönderilir, Bonn ve Laibzig Üniversitelerinde (1888-1891) yüksek eğitim alır. 1891'de Laibzig Üniversitesinden felsefe doktoru olarak mezun olur. Aynı yıl HRO'da öğretmenliğe başlar ve 1896'ya kadar devam eder. Okulda Kilise Tarihi, Omilitik, Ansiklopedik Teoloji ve İbrani Arkeolojisi derslerini okutur. Okul müdürü Yermanos Grigoras zamanında müdür karşıtı olan sekiz muhalif öğretmene karşı Yermanos Grigoras'ın yanında yer alır.¹¹⁶ 1894'de Presbiter, daha sonra arhimandrit olur.

Papa 13. Leon'un genelgesine karşı patrikhane'nin cevabî taslağının hazırlanmasında HRO'da öğretmen Arhimandrit Yermanos Karavangelis görev alır. Karavangelos 1896'da Hariopoleos Piskoposu olur, daha sonra Beyoğlu'ndaki (Pera) cemaatin sorumlusu olarak oraya yerleşir. Sırasıyla Kostaria (1900), Amasya (1908), İoanninon(Yanya) (1922) ve Avusturya metropolitliklerine atanır. Ayrıca patrikhanede sinod üyeliğinde de bulunur.

Yermanos Karavangelos bir "Megali İdeacı"dır. Önce Makedonya mücadelesinde Bulgarlara karşı mücadele eder. Amasya Metropoliti olunca bölgedeki Merzifon Amerikan Kolejinin misyonerlik faaliyetlerine karşı okullar açmaya başlar. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Karadenizdeki Pontuslu Rumların örgütlenmesinde en önemli isimlerden biridir. Karadenizde bir Pontus devletinin kurulması için yoğun faaliyetlerde bulunur. Yapılan tahkikat neticesinde Samsun ve civarında 100 kadar esnaf ve tüccarı Pontus Cemiyetlerine üye olarak kaydettirdiği ve bu

¹¹³ Konstantinidis, s. 400-401.

¹¹⁴ Bu gün "Pontus meselesi", Yunanistan tarafından Türkiye aleyhine kullanılmaya çalışılmaktadır. Sivil toplum örgütleri, medya ile birlikte zaman zaman Karadenizde bir takım faaliyetler de bulunmakta ve bu bölgeden Yunanistan'a getirilen bazı insanlar da kullanılmaktadır. (19 Mayıs 2006 tarihinde Yunanistan'da "MEGA" adlı televizyon kanalında yayımlanan belgesel'den) Bu gün halen Yunanistan'da faal birçok Pontus dernekleri ve araştırma merkezleri, yayın organları ve konuya dair yazılmış bir çok eser bulunmaktadır. Bkz. Evstathios Evstathiou Pelagidis, *Mikrasiatikos ke Pontiakos Ellinismos*, Selanik 2004. Bu kurumlar, belirli günlerde yapılan toplantılarda ve mitinglerde Pontus mücadelesi ve önderlerini (içlerinde HRO mezunu olanlar da bulunmaktadır) anmaktadırlar. bkz. *Pontiaki Estia*, Selanik, Temmuz-Eylül 1999, s. 274-278; Nisan-Haziran 2004, s. 83-85; Özellikle "sözde soykırım" tarihi olarak da, Türk kurtuluş mücadelesinin başlatıldığı 19 Mayıs günü kabul edilmekte, bu toplantı ve mitinglerin Selanik'teki ayağı ise, HRO mezunu İzmir Metropoliti Hrisostomos'un da heykelinin bulunduğu Aya Sofia Kilisesi önünde yapılmaktadır. Bu etkinlikler devlet yetkilileri, siyasi parti, kilise temsilcileri tarafından da desteklenmekte ve konu uluslararası platforma çekilmek istenmektedir. (19 Mayıs 2006 yılında bizzat katıldığımız mitingten izlenimlerimiz) Bu tür dernek üyeleri zaman zaman Patriği'de ziyaret etmektedirler. Bkz. *Pontiaki Estia*, Selanik, Nisan-Haziran, 1999, s. 83-114.

¹¹⁵ Bizim tasnifimizde aslında Karavangelos, aynı zamanda HRO'da öğretmenlik de yaptığı için "Eğitim ve İdari Kadro" bölümünde yer vermemiz gerekecekti. Ancak onun Pontus meslesindeki özel konumu nedeni ile bu başlık altında zikredilmesinin daha uygun olacağını düşündük.

¹¹⁶ Yermanu Grigora, *İ en Halki Theologiki Sholi*, s. 148-149.

faaliyetlere aktif destek verdiği otaya çıkar. Pontus propagandasına destek için Atina'ya gider, burada İngiliz ve ABD elçileri ile görüşmelerde bulunur. Özellikle İngilizlerle yakın ilişki içerisindeydi. Dönemin Amerikan Konsolosu Chessbrough'a göre "Patrik olabilmek için her şeyi göze almış, hırslı, dalavereci ve gözükara birisidir."¹¹⁷ Milli mücadelenin başlangıç yıllarında Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkmasıyla onun faaliyetlerini adım adım takip edip bunları Patrikhane ve müttefiklere rapor eder. Samsun ve civarında yaşayan Rum köylülerini organize eder ve bölgede silah depoları oluşturur. İstiklal Savaşı sonrası TBMM'nin aldığı tedbirlerden dolayı Türkiye'de kalması mümkün olmaz ve yurt dışına gider, bir ara adı Atina Başpiskoposluğu adayları arasında geçer.¹¹⁸

Yermanos, 1924-1935 yıllarında da Avrupa'da Patrikhane temsilcisi olarak görev yapar. 1931'de Viyana'daki Katoliklerin kongresine İstanbul Kilisesi temsilcisi olarak katılır. 1935'de Viyana'da ölür. 20.yy.'da patrikhanenin en aktif elemanlarından biri olarak hatırlanır. Halen Yunanistandaki Pontuslu Rumlar için milli bir kahramandır ve Pontusçu dernekler tarafından düzenlenen çeşitli toplantı ve organizasyonlarda adı anılmadan geçilmez.¹¹⁹ Yermanos Karavangelos'un, dönemin dergilerinde yayımlanmış bir kaç yazısı bulunmaktadır.¹²⁰

3.4.5. Diğerleri

Bu yıllarda yukarıda saydığımız isimler dışında aktif olarak çalışan ve bu faaliyetlere destek veren başka isimler de vardır. Hrisanthos'la birlikte Pontus meselesine destek verenlerin anıldığı bir dergide¹²¹ HRO mezunu başka isimlere de yer verilmektedir. Bunlar; Tokat Metropoliti Yervasios Sümelidis(1905 mez.), yine Tokat Metropoliti Lavrentios Papadopulos(1894 mez.), Şebinkarahisar Metropoliti Sofronios Nistopulos (1878 mez.), Maçka Metropoliti Yervasios Sarasitis (1893 mez.), bir başka Maçka Metropoliti Leontios Huturiotis Papadopulos (1878 mez.), Niksar Metropoliti Polikarpos Psomiadis (1892 mez.)¹²² gibi isimlerdir.¹²³

Yukarıda ismi geçenlerden Tokat Metropliti Lavrentios Papadopulos, bu dönemde Giresun ve Gümüşane civarındaki Rumları organize ettiği gerekçesi ile yakın takibe alınır.

¹¹⁷ Stefanos Yerasimos *a.g.m.*, s. 47.

¹¹⁸ Atalay, *a.g.e.*, s. s. 151-153, 158, 160, Macar, *a.g.e.* s. 60-61; *Ortodoksia*, 10 / 1935, s. 107-108; Stefanos Yerasimos, *a.g.m.*, s. 38-43.

¹¹⁹ *Pontiaki Estia*, Selanik, Temmuz-Eylül 1999, s. 274-278; Nisan-Haziran 2004, s. 83-85.

¹²⁰ Yermanos Karavangelos hakkında daha geniş bilgi için bkz., Meksi, I, s. 107, 134, 141, 220; Tasu Griçopulu, "Yermanos Kravangelis", *ØHE*, IV/400-402. Stavridu, *Halki*, s. 203-205.

¹²¹ Pontus mücadelesine katılanların tanıtıldığı yazı derginin 2003 Temmuz –Eylül tarihli 138. sayıdan başlıyor, ancak biz sadece 139. sayısına bakabildik. Yazı derginin 140. sayısında da devam ediyor, ancak bu sayıları Selanik Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde bulamadık. Bizim baktığımız 139. sayıdaki isimlerin tamamı HRO mezunu papazlardır. Muhtemelen devam eden sayılarda da daha başka HRO mezunu kişilerin olması ihtimali yüksek bir olasılık gibi görünüyor. *Pontiaki Estia*, Selanik, Ekim-Aralık, 2003.

¹²² Bu isimlerin HRO mezunu olduklarına dair yukarıdaki saydığımız sıraya göre bkz. Stavridu, *Halki*, s. 277, 270, 269, 261, 260.

¹²³ Hristos G. Andreadis, "İ Simvoli tu Kliru Sti Diasosi tu Pontiaku Ellinismu", *Pontiaki Estia*, Ekim-Aralık, 2003, s. 245-248.

Aslında savaş öncesi dönemde devlete sadakati ile bilinen Lavrentios şartların değişmesi ile Patrikhane çevresinde oluşan yeni havaya uyum sağlamış bir isimdir. Yine de bu faaliyetleri sırasında Patrikhane ile araları pek de iyi olmamıştır. O, TBMM'nin kurduğu İstiklal Mahkemelerince gıyabında idama mahkum olanlardan biridir.¹²⁴ Yunanistan'a giden Lavrentios, daha sonra Drama'da görev yapar¹²⁵

Pontus mücadelesinde Yermanos Karavangelos'a bağlı olarak çalışan Zile Piskoposu Efthimios Agritelis' de HRO'lu (1907 mez.)¹²⁶ bir papazdır ve bölgedeki Rum çetecilerin bir araya gelmesi ve örgütlenme kararı almalarında etkili olmuştur. Yine aynı piskopos 1920'li yıllarda bölgede çetelerle birlikte açıktan silah ve cephane toplama faaliyetini yürütmüş, hatta bir keresinde şehrin valisini, valilikçe tutaklanmış olan bir çete reisini vermediği takdirde 5.000 silahlı adamını göndermekle tehdit etmiştir.¹²⁷ Efthimios'a, bu faaliyetlerinde yukarıda adı geçen HRO'lulardan, Niksar Metropolit Polikarpos Psomiadis destek olmuştur.¹²⁸

Batıdaki faaliyetlerde İzmir Metropoliti Hrisostomos'a yakından destek verenlerden birisi de o zamanki Konya Metropoliti Prokopios Lazaridis'dir. Lazaridis, Hrisostomos'un HRO'dan arkadaşıdır ve ondan iki yıl önce, 1889'da okuldan mezun olur ve 1923'de ölür.¹²⁹ İzmir'in işgalinin akabinde Hrisostomos'u ziyaret etmiş, 1921'de Yunan ordusunun yenilmesi ile başlayan süreçte Hrisostomos'la beraber Rumları teskin etmeye ve cesaretlendirmeye çalışmıştır.¹³⁰ Bu dönemlerde Edirne Metropoliti olarak görev yapan Polikarpos Varvakis, 1887'de HRO'dan mezun olmuş bir başka metropolitir.¹³¹ Polikarpos'un bir Venizelist taraftarı olmasına rağmen bu dönemde Edirne daha çok kralcılarının bir merkezi konumundadır.¹³² Polikarpos, Edirne'nin Yunanistan tarafından işgal edilmesi üzerine bir grup papazla birlikte Atina'ya gitmiş ve Venizelos'a teşekkürlerini ifade etmiştir.¹³³ Bursa Metropoliti Dorotheos'un Patrik vekili olarak tayin edilmesi ile Bursa'da Metropolit vekili olarak görev yapan Polikarpos Dimitriadis'de 1914 HRO mezunudur.¹³⁴ Onun da Bursa'nın işgali sırasında işgalcilerle birlikte hareket ettiği söylenir.¹³⁵

İşgal dönemi ile birlikte Patrikhane, kendi belgelerine dayalı olarak ve abartılı bir şekilde, temel hedefi dışarıda bir kamuoyu yaratarak Yunan işgallerini meşru göstermek olan propaganda amaçlı bir rapor hazırlatmıştır. *Kara Kitap* (Mavri Vivlio) adı altında İngilizce ve

¹²⁴ Atalay, *a.g.e.*, s. 154-155, 159.

¹²⁵ Stavridu, *Halki*, s. 270.

¹²⁶ Stavridu, *Halki*, s. 279.

¹²⁷ Yerasimos, *a.g.m.*, s. 44, 59-60, 65

¹²⁸ Atalay, *a.g.e.*, s. 153.

¹²⁹ Stavridu, *Halki*, s. 267.

¹³⁰ Atalay, *a.g.e.*, s. 176.

¹³¹ Stavridu, *Episkopiki İstoria tu İkumeniku Patriarhiu*, Selanik, 1996. s. 211.

¹³² Nitekim ileride Meletios'un Patriklik seçiminde onu istemeyen Yunanistan, "Venizelist" karşıtı, "Kralcı" taraftarı olan Metropolitleri Edirne'de toplantıya çağıracaktır.

¹³³ Atalay, *a.g.e.*, s. 15-146.

¹³⁴ Stavridu, *Episkopiki İstoria...* s. 244.

¹³⁵ Atalay, *a.g.e.*, s. 183-184.

Fransızca'ya da çevrilerek yayımlanan bu raporda Türklerin yıllardır Rumlara zulüm yaptıkları iddia edilmiştir. "Sürgün Rumlara Komitesi" tarafından kaleme alınan bu raporu hazırlayanlar arasında HRO mezunu olan Komite başkanı Enez Metropolitleri İoakim Yeorgiadis, Kutsal Sinod Başsekreteri Arhimandrit Dionisios Minas'la ikinci sekreter Yermanos Athanasiadis de vardır.¹³⁶ Enez Metropolitleri İoakim 1897'de, Arhimandrit Dionisios Minas 1904'de, Yermanos Athanasiadis de 1907'de HRO'dan mezun olmuş papazlardır.¹³⁷

İsmi sayılan bu kişilerden bazıları, TMBB tarafından suçlu bulunmuşlar ve haklarında alınan kararlar nedeni ile Türkiye'yi terketmek zorunda kalmışlardır. Bununla birlikte Edirne Metropolitleri Polikarpos Varvakis (mübadelede Yunanistan'a gidecektir), Bursa Metropolit vekili Polikarpos Dimitriadis gibileri ise Fenere bağlı olarak görevlerine Türkiye'de devam ettirmişlerdir.¹³⁸

4. Ruhban Okulu Mezunlarının Görev Aldıkları Kiliseler

Başlangıçtan 1971 yılına kadar mezun olan toplam 938 HRO mezunu içerisinde kaç tanesinin merkezde, kaç tanesinin merkeze bağlı Avrupa ve Amerika'daki kiliselerde ve kaçının otosefal ve otonom kiliselerde görev yaptığı ile ilgili (birkaç kilise hariç) elimizde net rakamlar yoktur. Belki bu rakama Stavridis'in eserinde verdiği listedeki tüm mezunları tek tek sayarak ulaşılabilir.¹³⁹ Bu da konuyla ilgili daha özel ve ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir. Bunu tesbit etmekteki en büyük güçlük, bir kişinin değişik zamanlarda birden fazla yerde görev yapmış olmasıdır. Mesela İstanbul'dan gelen bir öğrenci mezun olunca patrikhane merkezinde ya da merkeze bağlı bir yerde göreve başlayıp daha sonra otosefal (bağımsız) veya otonom kiliselerde göreve devam edebilmektedir. Yani bir kişi ömür boyu aynı kiliseye bağlı olarak görev yapmamaktadır. Ancak biz çalışmamızda bu kişileri mümkün olukça en son görev yaptıkları yere göre tasnif etmeye çalışacağız. Son dönemlere dair aşağıda verdiğimiz istatistik bize bu konuda bazı ipuçları verecektir.

Yukarıda HRO mezunları Derneği'nin yönetim kurulu başkanı Vasilios N. Anagnostopulos'un 1986 tarihli verilerine göre o tarihte okul mezunlarından hayatta olanların sayısının 322, bunların da 149'unun ruhban, 179'unun da laik sınıftan olduğunu söylemiştik. Bu istatistin devamında bunların hangi kiliselerden geldiklerine ve nerelerde hizmet ettiklerine dair bilgiler de verilmektedir. Bunlar içerisinde de en çok mezun 173 kişiyle Yunanistan'dan gelenler yer almakta, bunların da 55'i ruhban, geri kalan 118 kişi ise laik sınıfa mensup kişilerden oluşmaktadır. Laik olanların pek çoğu da orta okul ve liselere, bir kısmı da Selanik

¹³⁶ Macar, a.g.e. s. 78.

¹³⁷ Stavridu, *Halki*, s. 271, 275, 278.

¹³⁸ Türkiye Cumhuriyeti döneminde Patrikhane görev yapan Metropolitler için bkz. Stavridu, *Episkopiki İstoria*... s. 211, 245-246.

¹³⁹ Stavridu, *Halki*, s. 250-289, 465-496.

ve Atina Üniversitelerinin Teoloji Fakültelerine öğretmen olarak atanmışlardır. Yunanistan'ı 42 mezunla İstanbul'daki Patrikhane merkezi izlemektedir ki bunların 34 tanesi ruhban, 8'i ise laiktir. Avrupa'dan ise 37 mezun yer almakta, bunların da 27'si rahiptir ve daha çok Thiatiron Başpiskoposluğu (İngiltere'de) ve Patrikhaneye bağlı Metropolitliklerin kiliselerinde hizmet etmektedirler. Geri kalan 10 tanesi de laik sınıftandır ki onlar da yukarıda sayılan Metropolitliklerde teolog olarak hizmet vermektedirler. Listede Amerika Başpiskoposluğundan 31 mezun bulunmakta, bunlardan da başta Amerika Başpiskoposu İakovos (1996 emekli) olmak üzere 21 kişi ruhban, 10 kişi ise laik sınıftandır. Yine Bağımsız (*avtokefalon*) Kiliselerden olan Kıbrıs Kilisesinde bir tanesi Presbiter olarak hizmet sunarken, 9 tanesi de teoloji öğretmeni olarak görev yapmaktadırlar. Mezunlardan çok küçük bir kısmı ise başta Başpiskopos Stilianos olmak üzere Avustralya Başpiskoposluk Kilisesinde ve Yeni Zelanda Metropolit Dionisios da kendi kilisesinde hizmet etmektedirler. Aynı şekilde okuldan mezun papazlardan küçük bir bölümü de değişik rütbelerde İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patrikliklerinde hizmet etmektedirler.¹⁴⁰

Görüldüğü üzere mezunların çoğu Yunanistan Kilisesinde görev yapmaktadırlar. Mezunlardan ikinci sırayı Patrikhane merkezinde veya merkeze bağlı görev yapanlar almakta, üçüncü sırayı ise Patrikhanenin Avrupa ve Amerika'daki bölgeleri ile diğer bağımsız kiliselerde görev alanlar oluşturmaktadır. Aşağıda bunlar daha detaylı olarak incelenecektir.

5. Fener Patrikhanesine Bağlı Olarak Görev Yapanlar

Patrikhanenin yurt içinde ve yurt dışında kendisine bağlı piskoposluk ve metropolitlik bölgelerinde çeşitli derecelerde hizmet mensupları bulunmaktadır. Biz burada yurt içinde görev yapan HRO mezunlarını "Patrikhane Merkezinde Görev Yapanlar", diğerlerini ise "Diğer Ruhani Bölgelerde Görev Yapanlar" diye iki başlık altında ele alacağız.

5.1. Patrikhane Merkezinde Görev Alanlar

Patrikhanenin Türkiye sınırları içerisinde 42 metropolitlik bölgesi¹⁴¹ bulunmaktadır.¹⁴² Bunlar içerisinde bu gün sadece Kadıköy, Terkos (Tarabya), Adalar, Gökçeada ve Bozcaada da Patrikhaneye bağlı cemaat yaşamaktadır. Diğerleri ise tarihi birer makam olarak bulunmakta ve bazıları Patrikhanede ilgili metropolitler tarafından temsil edilmektedirler.¹⁴³

¹⁴⁰ *Epistimoniki Prusa Estias Theologon Halkis*, (EΠEΘX) 1(1987), 544-545; Stavridu, *Halki*, s. 55-56.

¹⁴¹ Türkiye'deki bu 42 metropolitlik bölgesi ile ilgili olarak HRO' mezunu ve hocası Vasiliu Stavridu tarafından yapılmış 719 sayfalık önemli ve detaylı bir çalışma 1996'da Selanik'de yayımlanmıştır. Bkz. Vasiliu Stavridu, *Episkopiki İstoria tu İkumeniku Patriarhiu*, Selanik, 1996.

¹⁴² Eski başbakanlardan Suat Hayri Ürgüplü'nün bir gazetede yer alan ifadesine göre "Atatürk, bir zamanlar kırk olan metropolit sayısını yediye indirmiş, ancak Athinagoras bu sayıyı tekrar yükselterek yirmiye çıkarmıştır" diyerek Patrik Athinagorası eleştirmiştir. *Hürriyet*, 19 Ekim, 1965.

¹⁴³ Bu gün Patrikhanede bulunan metropolitler tarafından temsil edilen bu yerler eski (Rumca) tarihi adları ile anılmaktadır. Patrikhane yetkilileri bu makamların ve bölgelerin dini açıdan Katoliklere, Protestanlara ya da İskenderiye Patrikliği gibi diğer hristiyanlara ait dini bölgeler olmadığını göstermek için kullanıldığını

Merkezde görev alan HRO'luların başında doğal olarak Patrikler ilk sırayı almaktadırlar. Aşağıda önce HRO mezunu Patriklerden, ardında da Patrik dışında merkezde çeşitli görevlerde bulunan mezunlardan bahsedilecektir.

5.1.1. Patrikler

HRO mezunlarından Ortodoksluktaki en büyük ruhani makam olan Patriklik seviyesine kadar yükselenler olmuştur. Bunlar; on ikisi Fener, üçü Antakya ve ikisi de İskenderiye Patriği olmak üzere toplam on yedi kişidir. Doğal olarak da bunlar içerisinde en önemlileri Fener patrikleridir. Burada HRO'lu Fener Patrikleri hakkında Patrikliğe çıkış sırasına göre detaylı bilgiler verilecektir. Bu bilgiler verilirken doğal olarak onların "Patrik" sıfatı ile yaptıkları faaliyetlere de değinilecek, böylelikle bir anlamda o dönemin Patrikhane fotoğrafı da çekilmiş olacaktır. Başlangıçtan günümüze kadar HRO'dan mezun olan Fener Patrikleri şunlardır:

1. Ioakim IV. Krusuludis, 1884 – 1886. (1860 mez.)
2. Neofitos VIII. Papakonstantinu, 1891 – 1894. (1858 mez.)
3. Anthimos VII. Çaços, 1895 – 1897. (1860/1861 mez.)
4. Konstantinos V. Valiadis, 1897 – 1901. (1857 mez.)
5. Yermanos V Kavakopulos, 1913 – 1918. (1863 mez.)
6. Grigorios VII. Zervudakis, 1923 – 1924. (1882 mez.)
7. Konstantinos VI. Arapoglus / Arapoğlu, 1924 – 1925. (1863 mez.)
8. Veniamin I. Kriakos, 1936 – 1946. (1896 mez.)
9. Maksimos V. Vaporcis, 1946 – 1948. (1919 mez.)
10. Athinagoras I. Spiru, 1948 – 1972. (1910 mez.)
11. Dimitrios Papadopoulos, 1972 – 1991. (1937 mez.)
12. Bartholomeos (Vartholomeos) I. Arhontonis, 1991 - . (1961 mez.)¹⁴⁴

Listede de görüldüğü gibi son yüz yirmi yıldaki on yedi Patriğin on ikisi HRO mezunudur. Bir başka ifade ile ilk HRO mezunu Patriğin bu makama gelmesi ile günümüze kadar geçen yüzyirmi yıllık süre (1884-2007) içerisinde görev yapan on yedi Patrikten sadece beşi HRO mezunu değildir. Bu oldukça önemli bir rakamdır. Bu on iki Patrikten sadece son ikisi Türkiye Cumhuriyeti döneminde, geri kalan on tanesi de Osmanlı Döneminde okuldan mezun olmuştur.

---

söylemektedirler. Ayrıca bu makamların Patrikhandeki ruhbanları taltif etmek, derecelerini yükseltmek, bir anlamda onları onurlandırmak için verildiğini de ifade etmektedirler. Yetkililer, bu maksatla resmi makamlardan alınan izinle İstanbul ve diğer yerlerden gelen küçük gruplarla birlikte buralarda yılda bir kez ayin yapmaya çalıştıklarını belirtmektedirler. *Apostolos Danilidis 'le yapılan görüşme* (12 Mayıs 2007).

¹⁴⁴ Stavridu, *Halki Mia Sinoptiki Theorisis*, s. 49.

Yine bu listeye baktığımızda Türkiye Cumhuriyeti Dönemindeki dokuz Patriğin yedisi HRO mezunudur. (1925-1929 arasında Patriklik yapan Vasilios III'le 1929-1935 arası bu makamda oturan Fotios II HRO mezunu değildirler) Şimdi kısaca HRO'lu Patrikleri tanıyalım:

1. İoakim IV. Krusuludis (1884 – 1886)

Asıl adı Nikolaos olan Krusulidis, 1837'de Sakız'da doğar. 1860'da HRO'dan mezun olur. Diyakoz olarak takdis edilip "İoakim" adını alır ve ilk olarak 1863'de Kutsal Sinod sekreteri olarak görev yapar. 1870'de Larisa, 1875'de ise Terkos Metropolitliğine ve Kutsal Sinod üyeliğine seçilir. Daha sonra Patrikhanenin Ruhani Eğitim Derneği'nin (*İeratiku Ekpedevtiku Sillogu*) başkanlığını, Mektebi Kebir ve HRO'nun mütevelli heyeti üyeliğini yapar. 1880-1884 yıllarında Patrikhane nizamnamesine göre yeni oluşturulan "Karma Meclis"de görev alır. Patrik İoakim III, hükümetin yeni nizamnameler doğrultusunda mektepler ve patrikhane ile ilgili aldığı bir takım kararları Patrikhanenin imtiyazlarının elinden alındığı iddiası ile istifa edince yerine İoakim Krusuludis, "İoakim IV" adıyla 1 Ekim 1884'de patrik seçilir. Bu HRO tarihi için anlamlı bir seçimdir. Zira, okulun kuruluşundan kırk yıl sonra ilk kez bir HRO mezunu, Patrik olarak seçilmiştir. Bu seçim dolayısı ile ilk kez bir Papa (Papa 13. Leon) bir temsilci göndererek Patriği kutlamıştır.¹⁴⁵

Patrik İoakim IV'ün eskiden beri süren sağlık sorunları vardır. Hastalığının iyice artması nedeni ile 16 Kasım 1886'da Karma ve Kutsal Sinod'a istifasını sunar. İki yıllık patriklik döneminin en önemli sorunu Patrikhanenin imtiyazları sorunudur. Bu konular selefi İoakim III'le¹⁴⁶ hükümet arasında büyük gerginliklere sebep olmuştur. İoakim IV ise bu sorunlarla baş edebilecek bir yapıda değildir. Onun döneminde ayrıca Patrikhane yirmi yıl önce kurulan Romanya Kilisesinin bağımsızlığını 1885'de kabul eder, ancak Bulgar Kilisesi ile ilgili sorunlar artarak devam etmektedir. İoakim IV, istifasından üç ay sonra 15 Şubat 1887'de elli yaşında iken ölür.¹⁴⁷

2. Neofitos VIII. Papakonstantinu (1891 – 1894).

Papakonstantinu, 1832'de Makedonya'nın Küpköyü'nde dünyaya gelir. İlk eğitimini memleketinde aldıktan sonra 1851'de Terkos Metropolit Neofitos'un himayesinde HRO'ya girer, burada diyakoz olarak takdis edilir ve "Neofitos" adını alır. 1858'de okuldan mezun

¹⁴⁵ Tasos Ath. Griçopolos "İoakim IV" *ÖHE*, VI/1104; Prokopiu Çimani (İpiretu), *Apo İpsili Skopia İ Patriarhe Konstantinupoleos*, (1775-1972) II. Cilt, Atina, 1981, s. 230-231 (Bundan sonra kısaca "Çimani" şeklinde verilecek); Dimitriu Mavropulu, *Patriarhike Selides To İkumenikon Patriarhion apo 1878-1949*, Atina, 1960. s. 12. (Bundan sonra kısaca "Mavropulu" şeklinde verilecektir)

¹⁴⁶ İoakim III, HRO mezunu bir patrik olmadığı için burada biyografisine yet verilmedi. Onun kısa biyografisi için bkz. "I. Bölüm, HRO'nun Tarihi" ("Patrikhanede Yaşanan İç Çekişmeler" adlı alt başlık)

¹⁴⁷ Griçopolos "İoakim IV", s. 1104; Çimani, s. 232-233.

olur, bir süre öğretmen ve diyakoz olarak hizmet ettikten sonra Almanya'ya gider ve iki yıl kadar Münih Üniversitesinde okur. Kendisi gibi bir ruhani olan kardeşinin ani ölümü ile eğitimini yarıda bırakır, başdiyakoz ünvanı ile Amasya Metropolit Sofronios'un sekreterliğini yapar ve yine aynı metropolit tarafından piresbiter, daha sonra da arhimandrit olarak takdis edilir. 1867'de Drama Metropolitliğine bağlı Eleftherupoleos piskoposluğuna, 1872'de Filibe Metropolitliğine tayin edilir. Bu yıllar, görev yaptığı bölgelerde Bulgar şiisması ve propagandası ile Balkanlar ve Makedonya'da nüfuz mücadelelerinin yaşandığı, zorlu ve sıkıntılı yıllardır. 1887'de Edirne, 1891'de Nikopoleos ve Preveze Metropolit olur. Patrik Dionisios V'in ölümü ile 27 Ekim 1891'de Kutsal Sinod tarafından Neofitos VIII. adıyla patrik seçilir.¹⁴⁸

Selefi Dionisios V zamanında hükümetle Patrikhane arasında okullar, kiliseler ve Patriğin imtiyazları gibi konularda sert tartışmalar yaşanmıştır. Neofitos döneminde de bu konularla ilgili sorunlar devam eder. Tüm Rum okullarında Rumca'nın yanısıra ikinci bir dil olarak Türkçe de okutulmaya başlanır. Patrikhanede özel bir komisyon tarafından oluşturulan "Patriklik Özel Sandığı"na cemaatten çeşitli bağışlar toplanarak Patrikhanenin gelirleri çoğaltılmaya çalışılır. Bunlar kilisenin, hastanelerin, depremde zarar gören HRO'nun tamiri ve diğer eğitim faaliyetleri için kullanılacaktır. Bu anlamda Aleksandros Fotiados adlı tüccar 1200 lira bağışta bulunur. Yine 1893'de Rus Çarı Aleksandır III. tarafından 174 bin Ruble bağışta bulunulur. Patrikhanenin bu tür bağışlar toplaması hükümetin dikkatinden kaçmaz ve hükümetçe oluşturulan bir komisyon para toplanmasını belli bir nizamaya koyan bir kanun hazırlar, bu da Patrikhane tarafından yine imtiyazlara müdahale olarak algılanır. Yine de Patrik Neofitos'un, Sultan II. Abdülhamit ile araları iyidir ve kişisel bir yakınlıkları vardır. Patrik Neofitos, Patrikhanede yaşanan iç çekişmeler neticesinde 20 Ekim 1894'de istifa etmek zorunda kalır. İstifasının ardından uzun süre Burgazada'da yaşayan Neofitos VIII., 5 Temmuz 1909'da ölür, mezarı sonradan HRO'nun dış avlusuna nakledilir.¹⁴⁹

3. Anthimos VII. Çaços (1895 – 1897).

Asıl adı Angelos olan Anthimos, 1832'de (veya 1827) İpiros'un Plesion (Pilisiviça) köyünde doğar. İlk eğitimini Yanya'da alan Angelos, "Anthimos" adını alarak diyakoz olur. 1856'da girdiği HRO'dan 1861'de mezun olur. Daha sonra Atina Üniversitesinde okur ve Yanya'da vaiz olarak göreve başlar, bu sırada "İ Theotis tu İsu Hristu" (İsa Tanrıdır) adlı İsa'nın tanrılığine dair eserini kaleme alır. Bu tezleri çürütmek için Renan (Ernest) da, İsa'nın Tanrı değil insani yönünü öne çıkaran meşhur "İsa'nın Hayatı" adlı eseri kaleme alır ve kitap

¹⁴⁸ Çimani, s. 239-244; Mavropulu, s. 23.

¹⁴⁹ Çimani, s. 246-249; Mavropulu, s. 24-26.

1865’de yayımlanır.¹⁵⁰ Anthimos, Yanya merkezdeki “Sosimean Okulu”na çağrılır ve burada din dersleri okutur. 1869’da Paramithias Piskoposluğuna seçilir. 1877’de Enez, 1888’de Ahyolu, 1893’de Koritsas ve 1894’de Kalimnos-Leros Metropolitliğine atanır. 1893’de İstanbul’da Patrikhane tarafından iki ciltlik “Odigos Evsevias” (Dindarlığın Yolu) adlı çalışması yayımlanır. Yine bir HRO mezunu (1858) olan selefi Neofitos VIII.’in istifası ile 20 Ocak 1895’de “Anthimos VII.” adıyla patrikliğe seçilir.¹⁵¹

1884’deki depremde tamamen yıkılan HRO’nun yeniden yapımına Anthimos VII’nin döneminde (22 Nisan 1895)’de başlanır ve yine onun Patrikliği döneminde bitirilir. Yeni okul binası 6 Ekim 1896’da Patriğin de hazır bulunduğu bir törenle açılır. Dolayısı ile şu anki mevcut binanın yapımı da HRO’lu bir Patriğe nasip olur. Patrik, 1896’da Rus Çarı’nın taç giyme törenine Patrikhane ve HRO’dan temsilciler gönderir. Anthimos’a, Sultan II. Abdülhamit tarafından elmas süslü bir Osmanlı nişanı da verilir. 1894’de Papa XIII.. Leon’un (1878-1903) doğu halkları için yayımladığı umumi genelgesine, Anthimos’un zamanında HRO’lu öğretmenler tarafından karşı bir cevap kaleme alınır ve bu Patrikhane tarafından Rusça ve İngilizceye de tercüme edilerek yayımlanır.¹⁵²

Anthimos, Babialinin Patrikhaneyi denetim istekleri ile Sinod üyelerinin talepleri arasında dengeleri korumaya özen gösteren bir siyaset izlemeye çalışır. Hatta bu nedenle muhalifleri tarafından sadece kendi makamını koruma gayreti içerisinde olmakla itham edilir. En sonunda baskılara dayanamayan Patrik, Ruhani ve Karma Meclis üyelerinden 14 kişinin yazılı talebi ile 29 Ocak 1897’de istifa etmek zorunda kalır. İstifadan sonra ölümüne kadar kendisini dini konularda kitap yazma ve okumaya verir. Daha çok kilise babaları üzerine yoğunlaşır. Anthimos, 5 Aralık 1913 yılında ömrünün son günlerini geçirdiği Şişli’de ölür.¹⁵³

4. Konstantinos V. Valiadis (1897 – 1901).

1833’de Sakız Adasında dünyaya gelen Konstantinos, küçük yaşlarda Manastıra gider ve kilise musikisi ile meşgul olur. Sakızdaki orta okuldan sonra HRO’ya giren Konstantinos 1857’de buradan mezun olur. 1864’de diyakoz olur, daha sonra eğitim amacı ile Atina, Paris, İsviçre ve Almanya’da bulunur. 1872’de Kutsal Sinod sekreteri olarak Bulgar itizali ile ilgili sinoda katılır. 1874’de Piresbiterliğe, iki yıl sonra da Piskoposluğa atanır ve yaklaşık 18 yıl görev yapacağı Midilli Metropolitliğine tayin edilir. 1893’de Efes Metropoliti olur ve 2 Nisan 1897’de Anthimos VII’nin istifası ile, “Konstantinos V.” adıyla Patriklik makamına seçilir.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Renan’ın bu kitabı Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçe’ye çevrilerek yayımlanmıştır. Bkz. Renan, *Dünya Edebiyatından Seçmeler İsa’nın Hayatı* (Çev. Ziya İhsan), MEB. Yay., İst. 1997.

¹⁵¹ Mihailos P. Grigoris, “Anthimos VII” *ÖHE*, II/766-767; Çimani, s. 254-255.

¹⁵² Çimani, s. 250-252.

¹⁵³ Grigoris, *a.g.e.*, 767; Çimani, 256.

¹⁵⁴ Tasos Ath. Griçopulos “Konstantinos V” *ÖHE*, VII/1246; Çimani, s. 258-259.

Kısa süre Patriklik yapan Konstantinos V döneminin başlıca konuları içerisinde Patrikhanenin imtiyazlarını koruma mücadelesi, gayri müslimleri bahane eden Avrupa devletlerinin Osmanlı hükümetinin iç işlerine müdahalesi ve 1897’de Osmanlı-Yunan savaşı sayılabilir. Savaşın Yunanistan’ın mağlup çıkması Patrikhanedeki “Megali İdea”cı çizginin darbe almasına, buna karşılık “İoakim” taraftarlarının güç kazanmasına sebep olur.¹⁵⁵

Konstantinos V, özel ilgisi nedeniyle kilise musikisi ile ilgili çalışmaları destekler. HRO öğretmenlerinden oluşturulan özel bir komisyonun çalışmaları neticesinde Yunanca İncil’in basımına ön ayak olur. Anglikan Kilisesi ile ilişkileri güçlendirmeye çalışırken Panislavist politikalara karşı mücadele eder. Patrikhanede güçlü bir taraftara sahip olan ve mücadelecî yönü ile ön plana çıkan İoakim III’ün yeniden Patrikliğe getirilecek olması nedeni ile Konstantinos V, Mart 1901’de istifa ettirilir. İstifasından sonra Heybeliada’ya yerleşir, 1914’de ölür ve HRO’daki Aya Triada Manastırı mezarlığına gömülür.¹⁵⁶

5. Yermanos V. Kavakopulos (1913 – 1918)

Asıl adı Yorgos Kavakopulos’tur. 1835’de Balat / Fener’de doğar. 1854’de Kudüs’e gider. Kudüs Patrikliğine bağlı Teoloji Okulu’nda ve Atina’da (ortaokul) okuduktan sonra girdiği HRO’dan 1863’de mezun olur, “Yermanos” adını alarak diyakozluğa atanır. 1864’de Baş diyakoz olur. Sırasıyla 1867’de Kos, 1876’da Rodos, 1888’de İraklia, 1897’de Kadıköy Metropolitliklerine atanır. Bu arada HRO ve Mektebi Kebir’in mütevelliliği görevinde bulunur ve Patrikhanenin değişik komisyonlarında görevler üstlenir. 1896 ve 1910 yıllarında Kutsal Sinod’a seçilir. Patrik İoakim III’ün ölümü ile, Yunanistan Megali İdeacı birinin Patrik seçilmesi için çaba sarfeder ve bu maksatla yine bir HRO mezunu (1887) Amasya Metropolitleri Yermanos Karavangelis’in patrik olmasını ister. Adayların aldıkları oy oranının¹⁵⁷ birbirine yakın olduğu göz önüne alınırsa seçimin ne kadar çekişmeli geçtiği daha iyi anlaşılır. Sonuçta en çok oyu alan Kadıköy Metropolitleri Yermanos Kavakopulos, 28 Ocak 1913’de “Yermanos V.” adıyla Patrikliğe seçilir.¹⁵⁸

Patrik Yermanos selefi İoakim III’den devraldığı bir çok sorunla uğraşmak zorunda kalır. Bunlar daha çok II. Meşrutiyetin ilanı ile gündeme gelen yeni düzenlemeler, Bulgarlar ve Yunanlılar arasındaki kilise ve mekteplerin paylaşılmasını düzenleyen Kilise ve Mektepler Kanunu ve bunların uygulamasında doğan sorunlar, devletin Rum okullarında Yunanistan lehine propagandaların yapıldığı gerekçesiyle okulları denetlemeye ve Patrikhanenin imtiyazlarını kısıtlamaya yönelik çabaları ve bu konuda Patrikhane ve devlet arasında yaşanan

¹⁵⁵ Bu iki çizginin mücadelesi için bkz. “HRO’nun Tarihi” adlı bölüm.

¹⁵⁶ Griçopulos “Konstantinos V” s.1246; Çimani, s. 262.

¹⁵⁷ 27 Ocaktaki oylamaya göre Kadıköy Metropolitleri Yermanos 47, Amasya Metropolitleri Yermanos 42, İraklia Metropolitleri Grigorios 38, Terkos Metropolitleri Kallinikos 38 ve Vize Metropolitleri Anthimos 34 oy alır.

¹⁵⁸ Griçopulos “Yermanos V” *ÖHE*, IV/399; Çimani, s. 264-266; Mavropulu, s. 67.

gerilimler, Patrikhanenin Batı kamuoyunu arkasına almak için sık sık okulları ve mektepleri kapatma tehdidi ve ardından başlayan Trablusgarp ve Balkan Savaşlarıdır.¹⁵⁹

Yermanos V, Patrik olmadan evvel de Metropolit sıfatı ile Balkanlardaki nüfuz mücadelesinde yer almış bir isimdir. Yukarıda bahsedilen olaylar nedeni ile Patrik İoakim III'le, hükümet arasında yaşanan gerilimler eskisi kadar sert olmasa da yeni Patrik Yermanos V'in döneminde de mevcut sorunlar nedeni ile gerilimler kısmen devam eder. Buna yeni dönemde patlak veren I. Dünya Savaşı ve savaşın beraberinde getirdiği zorluklar eklenir. Bu dönemde de Patrikhane hükümet tarafından, devletin savaş gücünü kırmak için Yunanistan ve itilaf devletleri lehine propaganda ve tahriklerde bulunmakla itham edilir. Patrik, kamuoyu oluşturmak maksadıyla Mayıs 1914'de (Yunanistan elçiliğinin isteği doğrultusunda) Rum mallarına yönelik boykot kararının kaldırılması ve daha o dönemlerde Yunanistan'la Osmanlı Devleti arasında gündeme gelen nüfus mübadelesine tepki için Rum Kilise ve okullarını kapatma kararı alır. Mübadele ile cemaatinin azalacağı endişesini taşıyan Patrikhane sözkonusu bölgelere görevli papazlar göndererek halkı bundan vazgeçirmeye çalışır. Savaş nedeniyle mübadele askıya alınır. Hükümetin 25 Ekim 1917'de çıkardığı "Hukuku Aile Kararnamesi" de Patriğin yargı yetkisini elinden aldığı için Patrikhane tarafından büyük itirazlara neden olur. Bu dönemde başını Trabzon Metropolitisi Hirisantos ve Amasya Metropolitisi Yermanos'un çektiği Pontus faaliyetleri de artmaya ve teşkilatlanmaya başlar.¹⁶⁰

Savaş nedeni ile hükümet geçici olarak HRO'ya el koyar, Patrikle yapılan anlaşma gereği öğrenciler Aya Yorgi Manastırına yerleştirilirler, okula daha sonra Alman askerleri ve Rus göçmenler de yerleştirilir.¹⁶¹ Osmanlı Devleti'nin savaştan yenik çıkmasıyla birlikte bu fırsattan azami derecede istifade etmek isteyen Patrikhane, yeni dönemde konjektöre daha uygun, "Megali İdea"nın hayata geçirilmesini sağlayacak daha aktif bir Patrik seçmeye karar verir. Venizelist karşıtı olan Patrik Yermanos V, geçmişte Jön Türklere taviz vermekle suçlanır, hatta Patrik, şahsı ile ilgili bir takım haksız suçlamalara da muhatap olur.¹⁶² Bu tür gerekçelerle Patrik, 12 Ekim 1918'de istifa ettirilerek yerine tam bir "Megali İdea" taraftarı olan Bursa Metropolitisi Dorotheos, "Patrik Vekili" sıfatı (*İocum Tenens*) ile seçilir. Yermanos V, selefi İoakim III kadar kadar hırçın ve saldırgan olmayıp daha mutedil bir portre çizmiştir. İstifa ettikten sonra iki yıl daha yaşayan Yermanos V, 1920'de ölür. O, Osmanlı Hükümetinden aldığı beratla Patriklik makamına çıkan en son patrik'tir.¹⁶³

6. Grigorios VII. Zervudakis (1923 – 1924)

¹⁵⁹ Atalay, *a.g.e.*, s. 35-80.

¹⁶⁰ Atalay, *a.g.e.*, s. 84 vd.; Macar, *a.g.e.* s. 62-63.

¹⁶¹ Bkz. "HRO'nun Tarihi" adlı bölüm.

¹⁶² Atalay, *a.g.e.*, s. 97-98.

¹⁶³ Griçopulos "Yermanos V" s. 399-400; Çimani, s. 269.

Grigorios Zervudakis, 1850’de bu günkü Yunanistan’da “Kiklat Adaları”¹⁶⁴ içerisinde yer alan “Sifnos” da doğar. İlk eğitimini memleketinde aldıktan sonra girdiği HRO’dan, 1882’de mezun olur.¹⁶⁵ Daha sonra eğitim için Avrupa’ya gönderilir. 1887’de Rodos, 1892’de Serez Metropolitliğine atanır. Balkanlardaki devletlerin nüfuz mücadelesinin sürdüğü yıllarda tam 17 yıl bu görevde kalır, Makedonya ve Trakya’daki Rumların durumu ile yakından ilgilenir. Bulunduğu bölgede “ulusunun düşmanları (Türkler-Bulgarlar) tarafından Yunan Megali ideasını besleyen ve halkı buna kıskırtan papaz ve rahiplerden olmakla” itham edilir.¹⁶⁶ O, bu mücadeleler sırasında yine de muhafazakâr ve uzlaşmacı özellikleri ile ön plana çıkar. Serez’de eğitim işleri ile de ilgilenen Grigorios, Türk hükümetinin isteği ile geri çağrılır. 1909’da Erdek, 1913’de ise Kadıköy Metropolitliğine atanır.¹⁶⁷

Grigorios’un Patrikliği çok gergin bir dönemin sonuna rastlar. Zira selefi olan Patrik Meletios IV Metaksis(1921-1923)¹⁶⁸, tam anlamıyla “Megali İdea”nın Anadolu’daki resmi temsilcisi gibi çalışmış, İstanbul’daki hükümeti tanımamış, Anadolu’daki Yunan kuvvetlerine İstanbul’dan alenen maddi ve manevi her türlü desteği vermekten kaçınmamıştır. Bu nedenle de Mustafa Kemal’in, Patrikhaneyi işgal ve kurtuluş savaşı yıllarındaki faaliyetleri nedeniyle “bir fesat ve hiyanet ocağı”¹⁶⁹ olarak nitelendirmesinin altında yatan sebepleri, dönemin Patriği Meletios Metaksis’in şahsında patrikhanenin oynadığı bu menfi tutumlarda aramak gerekir. Bunun için Lozan’da da İsmet İnönü, Patrikhanenin yurt dışına çıkarılması için çok uğraş vermiş, ancak sonunda Patrik Meletios’un gitmesi ve Patrikhanenin de önceki

¹⁶⁴ Yunanistan’ın Mora (Peleponisios) Yarımadası’nın doğusunda bulunan, Andros, Tinos, Siros, Mikanos, Maksos, Poros, Amorgos, Santorin, Anaafi, Milos ve Sifnos adaları “Kiklat Adalar” grubu olarak bilinir.

¹⁶⁵ Stavridu, *Halki*, s. 262.

¹⁶⁶ Balkanlar ve Makedonya’daki mücadelelerde Kilisenin ve Rum rahiplerin rolü için bkz. Evangelu Skorda, *İ Orthodoxos Ellinikos Kliros ston Agona Yia Tin Eleftheria Tis Makedonias*, Atina, 2001; I. Mitropoleos Filorinis, *İ Ekklesia ke o Makedonikos Agonas*, Atina, 1986. (Bu çalışma, “Salpiks Orthodoxias” adlı derginin 204-206 sayılarında konuyla ilgili yazıların ayrı basımından oluşmaktadır.)

¹⁶⁷ Griçopulos “Grigorios VII Zervudakis” *ΘHE*, IV/ 746; Çimani, s. 290-291.

¹⁶⁸ Fener Patriği (1921-1923) Meletios IV Metaksis, 1871’de Girit’te doğar. İlk ve ortaöğrenimini Giritte tamamlayan Meletios, 1892’de diyakoz olur. 1893’ de girdiği Kudüs’deki Teoloji Okulu’ndan 1900’de mezun olur. 1908’e kadar Arhimandrit olarak görev yaptığı Kudüsten, Kudüs Patriği Damianos (1897-1931) tarafından kovulur ve İstanbul’a gelir. Fener tarafından 1910’da Kıbrıs’daki Kitium Metropolitliğine atanır. Burada bir Kilise Okulu açar ve “Ekklistikos Kiriks” (Dergi, 1911-1917 Kıbrıs, 1918-1920 Atina ve 1919-1922’de New York’da çıkarılır) adlı dergiyi yayınlamaya başlar. Koyu bir “Venizelist” taraftarı olan Meletios, 1918-1920’de Atina Başpiskoposluğuna seçilir. Yunanistan’da Venizelos’un seçimi kaybetmesi ile “Kralcılar” iş başına gelince Atina’dan kovulan Meletios, ABD’ye gider ve bir sürede ABD Ortodoks Rum Kilisesi Başpiskoposu olarak görev yapar. Meletios 8 Aralık 1921’de Yunanistan’daki kralcılarının itirazlarına rağmen “Yaşasın Venizelos!” sesleri ile Fener Patrikliğine seçilir. Bu seçimde patrikhane zaten daha önce tüm ilişkilerini kestiğini ilan ettiği İstanbul Hükümetini tanımaz ve seçimi kendi kurallarına göre yapar. Döneminde kendini Megali İdea’ya kaptıran Meletios IV, kurtuluş savaşı sonrası Türkiye’yi terketmek zorunda kalır. Atina’ya dönen Meletios 1926’ya kadar Atina yakınlarındaki Kifissia’da yaşar. 20 Mayıs 1926’da ise Kudüs Patriği II. Meletios adıyla Kudüs Patrikliğine seçilir ve 1935’de ölünceye kadar bu görevde kalır. Hakkında geniş bilgi için bkz. İoannu. H. Konstantinidis, “Meletios IV Metaksis” *ΘHE*, VIII/966-969; Mavropulu, s. 154-198; Vasiliu Stavridu, “Dio İkumeniki Patriarhe apo tin Amerikan: Meletios IV Metaksis...” *Orthodoxia* (II. Dönem) 7/2000, s. 89- 96; Stavridu, “Two Ecumenical Patriarchs from America: Meletios IV Metaxakis...” *GOTR*, Vol. 44. Nos. 1-4, 1999, s. 55-62.

¹⁶⁹ Atatürk’ün *Söylev ve Demeçleri III (1918-1937)*, Ankara, 1961, s. 58.

imtiyazlarından arındırılmış, sadece ruhani bir kurum olarak hizmet vermesi şartıyla İstanbul'da kalmasına izin verilmiştir.¹⁷⁰

Bu uzun ve tartışmalı kaosu ardından istifa ettirilen Meletios'un yerine "anti Venizelist" çizgideki Kadıköy Metropoliti Grigorios Zervudakis, 6 Aralık 1923'de Türkiye Cumhuriyeti Döneminin ilk Patriği, Osmanlı Dönemindeki Rum Patrikliği Nizamına uygun olarak seçilir. Grigorios o dönemdeki diğer Patrikhanenin ileri gelenlerine kıyasla nispeten daha mutedil görünmektedir. Patrik, artık yeni dönemde, resmi makamlarca "Patrik" yerine "Baş Rahip" olarak adlandırılır. Seçilmesinin ardından başta Mustafa Kemal olmak üzere devletin ileri gelenlerine teşekkür ve iyi niyet telgrafları çeker.¹⁷¹ Doğrusu mevcut şartlarda Patrikhanenin uyumlu bir siyaset izlemekten başka seçeneği de yoktur. Yaklaşık 11 ay kadar Patriklik makamında oturan Grigorios, 17 Kasım 1924'de ölür.¹⁷² Döneminin en sıcak olaylarından biri Türk Ortodokslarının lideri Papa Eftim'le¹⁷³ Patrikhane'de yaşanan iş çekişmelerdir. İşgal dönemi ve Kurtuluş Savaşı sırasında Ankara hükümetinin ve Türk halkının yanında yer alan Eftim ve onun kurduğu Türk Ortodoks Cemaati ile Patrikhane arasında başlayan sorunlar, özellikle cemaat malları ve kiliseler konusunda Cumhuriyetin ilk dönemlerinden günümüze kadar devam edecektir.¹⁷⁴

7. Konstantinos VI. Arapoglus / Arapoğlu (1924 – 1925)

Konstantinos Arapoğlu, 1889'da Bursa yakınlarındaki Kumyaka'da doğar. 1877'de girdiği HRO'dan 1885'de mezun olur¹⁷⁵. Aynı yıl Kadıköy Metropolitliğine bağlı Çengelköy'de öğretmenlik yapar. 1886'dan itibaren Bursa Metropolitliği başdiyakozu olarak çalışan Konstantinos, 1896'da Kırklareli Piskoposu unvanı ile Edirne Metropolit yardımcılığına, daha sonraları sırasıyla 1899'da Vellas ve Koniçis, 1906'da Trabzon, 1913'de Erdek, 1922'de Bursa, ve 8 Mayıs 1924'de Terkos Metropolitliğine atanır.¹⁷⁶ Konstantinos,

¹⁷⁰ Bu dönem Patrikhanenin faaliyetleri ve Lozan'da yaşananlar için bkz. Atalay, *a.g.e.*, s. s.133-243; Macar, *a.g.e.* s. 65-126.

¹⁷¹ Atalay, *a.g.e.*, s. 252.

¹⁷² Çimani, s. 298.

¹⁷³ Asıl adı "Pavlos Karhisaridis" olan Papa Eftim, (1883-1968) Yozgat'a bağlı Akmedini'nde doğar. Ankara Ticaret Okulu'nda okur, 1911'de evlenir, üçü kız olmak üzere beş çocuk sahibi olur. 1912'de takdis edilerek "Eftimios" (Eftim) adını alır. Bir süre ticaretle uğraşır. Daha sonra "Keskin"de çalışmaya başlar. Dört kardeşinden üçü mübadele nedeni ile Yunanistan'a gider, yalnızca kızkardeşi Despina onunla kalır. Soyadı Kanunu çıkınca Atatürk'ün isteğiyle "Erenerol" soyadını alır. İşgal dönemlerinde Patrikhaneden ayrılarak "Türk Ortodoks Patrikhanesini" kurar (1921) ve Milli Mücadele sırasında TBMM'nin yanında yer alır. Türkiye Cumhuriyeti boyunca da Patrikhane'ye karşı olan muhalif tavrını sürdürür. Ölümünden sonra onun bu mücadelesi çocukları tarafından devam ettirilir.

¹⁷⁴ Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Türk Ortodoksları ile Patrikhane arasında yaşanan sorunlar ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu nedenle biyografilerinden bahsettiğimiz Türkiye Cumhuriyeti sonrası tüm HRO'lu Patrikler döneminde bu mücadele devam etmesine rağmen biz bu konuya değinmeyeceğiz. Konuyla ilgili şu kaynaklara bakılabilir; Erol Cihangir, *Papa Eftim'in Muhtıraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İst., 1996, Mavropulu, s. 265-294; Atalay, *a.g.e.*, s. 187-196, 224-225, 234-250; Macar, *a.g.e.* s. 84-94, 113-115, 156-164, 214-217, 236, 264-266.

¹⁷⁵ Stavridu, *Halki*, s. 264.

¹⁷⁶ Tasos Ath. Griçopulos "Konstantinos Arapoglu" *ÖHE*, VII/ 1246; Çimani, s. 300; Stavridu, *Halki*, s. 264.

Patrikhane içerisinde “Kralcı Grubun” lideridir. 1921’de “Venizelosçu” gurubun lideri olan Meletios IV’ün Patrik seçiminde seçime katılmayarak onu protesto eder, bu nedenle de 1922’de atandığı Bursa Metropolitliğine gitmez ve bu karara direnir. Ancak Patrik Meletios IV’ün 1923’de Türkiye’den ayrılması ile yeniden Kutsal Sinod’a döner.¹⁷⁷

16 Kasım 1924’de Patrik Grigorios ölür. Kutsal Sinod, İstanbul dışındakiler de dahil Patrikhanenin toplam 82 metropolitten 68 kişinin katılımı ile yaptığı oylama sonucu 17 Aralık 1924’de, Konstantinos Arapoğlunu patrik olarak seçer. Ancak seçimden bir gün önce vilayet onun mübadeleye dahil olduğunu ve sınır dışı edileceğini ve Patrikliğe seçilemeyeceğini bildirir. Buna rağmen Patrik olarak seçilir ve bu, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile Yunanistan arasında yaşanan ilk uluslar arası boyutta bir krize neden olur. Zira Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan mübadele anlaşmasına göre, Ekim 1918 tarihinden önce İstanbul’da ikamet eden İstanbullu Rumlar mübadelenin dışında bırakılırlar. Bundan hareketle İstanbul hükümeti Patrikhanedeki Metropolitlerden mübadeleye dahil olanları tespit için tüm Patrikhane çalışanlarını kayıt altına alır. Buna göre Fener’e bağlı 222 din adamından 152’si mübadeleye dahildir. Bunlar içinde Kutsal Sinod üyesi olanlar da vardır. Bunun uygulanması halinde ise 12 Metropolitte oluşan Kutsal Meclis’de sadece üç tane üye Metropolit kalabilecektir. Bunları mübadele haricinde tutmak isteyen Patrikhanenin imdadına Patrik Grigorios’un ölümü yetişir. Patrikhane hükümetin uyarılarına rağmen mübadeleye dahil bir metropolit olan Arapoğlunu Patrik seçerek olayı uluslararası bir boyuta taşır ve böylece Kutsal Meclis üyelerinin mübadele dışında tutulmasına ortam hazırlamaya çalışır. Zaten Yunan tarafı da, Patriğin mutlaka mübadeleye dahil metropolitler arasından seçilmesi yönünde Patrikhaneye talimatlar vermiştir.¹⁷⁸ Bunun üzerine hükümet harekete geçer, Patrik, seçimden 43 gün sonra, hükümetin emri ile 30 Ocak 1925 sabahı Sirkeci’den Selanik’e giden trene bindirilerek sınır dışı edilir. Bu olay Yunanistan tarafından protesto edilerek Milletler Cemiyetine başvurulur. Türk tarafı ise, bunun Türkiye’nin bir iç sorunu olduğunu söyler. Türk basınında ise “Halifeyi kolundan tutup trene bindiren bir hükümet, Rum patriğini sınır dışı etmekten elbette ki çekinmez”¹⁷⁹ şeklinde haberler çıkar. Bu arada oluşan boşlukta Patriklik görevi, Patrikhanedeki metropolitler tarafından vekâleten yürütülür.¹⁸⁰

Gelişen olayları Selanik’ten takip eden Patrik Arapoğlu istifa etmeyeceğini, gerekirse Patrikhanenin Yunanistan’a taşınabileceğini söyler. Ancak sonuçta Türk ve Yunan hükümetlerinin vardığı anlaşma sonucu sorun çözümlenir. Türkiye sınır dışı edilen Patriğin

¹⁷⁷ Macar, a.g.e. s. 128 (dipnot bilgi notundan)

¹⁷⁸ Alexsandris, *agm.* 335, 357; Macar, a.g.e. s. 128, 132,138.

¹⁷⁹ Tanin, 1 Şubat 1925.

¹⁸⁰ Mavropulu, s. 211; Çımani, s. 303-304; Konu ile ilgili tarafların görüşleri ve olaylarla ilgili dah geniş bilgi için bkz. Alexis Alexsandris, “The Expulsion of Konstantine VI: The Ecumenical Patriarchate and Greek Turkish Relations, 1924-1925”, *Balkan Studies*, 22/1981, s. 333-363, Selanik, 1981; Ramazan Tosun, “Patrik VI. Konstantin Arapoğlu’nun Mübadelesi”, *Askeri Tarih Bülteni*, sayı 46, Şubat 1999, s. 53-59, Macar, a.g.e. s. 129-138.

istifası ve yeni yapılacak Patriklik seçimine sadece Türkiye’de yaşayan metropolitlerin katılabileceğini kabul ettirir, buna karşılık olarak da Fenerdeki Metropolitlerin mübadelesinden feragat eder. Patrikhane ise bir Patriği feda ederek Metropolitlerini kurtarmış olur.¹⁸¹ Varılan anlaşma gereği (Yunanistan’ın da baskısı sonucu) Patrik Arapoğlu 22 Mayıs 1925’de istifa eder. Sadece 43 günü fiilen patrikhanede olmak üzere beş ay Patrik makamında bulunan Konstantinos VI Arapoğlu, 28 Kasım 1930’da ölünceye kadar Atina’da yaşar.¹⁸²

8. Veniamin I. Kriakos (1936 – 1946)

Veniamin I Kriakos, 1871’de Edremit’in Zeytinli Köyünde doğar. İlk tahsilini memleketinde yapan Veniamin 1888’de diyakoz olur. 1889’da girdiği HRO’dan 1896’da mezun olur.¹⁸³ Önce Manisa Metropolitliğinde vaiz ve öğretmen olarak görev yapar, daha sonra da İstanbul İoakim Kız Lisesinde din öğretmeni olarak çalışır. (1899) Patrik İoakim III döneminde Megas Arhidakonos ve Protosingellos olarak patrikhanede çalıştıktan sonra 1912’de Rodos, 1913’de Silivri, 1914’de Filibe Metropolitliklerine seçilir. Ancak Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yaşanan sıkıntılardan dolayı 1923’e kadar çoğunlukla İstanbul’da Patrikhane de bulunur. 1923’de Türk hükümetince, işgal güçleri ile birlikte çalıştığı gerekçesiyle beş metropolitte beraber soruşturma geçirir. 1925’de İznik 1933’de ise Ereğli Metropolitliğine seçilir.¹⁸⁴

1935’de Patrik II. Fotios ölür. Yeni seçimde patrikhanenin adayı Kadıköy Metropoliti Maksimos’tur, ancak vilayet bu seçimde Maksimos’un ve Terkos Metropolitinin adaylığını onaylamaz. Bunun üzerine Veniamin I, 18 Ocak 1936’da patrik seçilir. Bu patrikhane için beklenmedik bir seçimdir, zira yeni patrik yaşlı ve rahatsızdır, bu nedenle beklentileri karşılamaktan uzaktır. Hastalığı nedeniyle Kadıköy Metropoliti Maksimos, onun yardımcısı gibi çalışır ve bir anlamda fiilen patrikhaneyi o yönetir.¹⁸⁵

Veniamin I’in patrikliği döneminde 1937’de Arnavutluk Kilisesinin bağımsızlığı tanınırken, 1945 de de yaklaşık 75 yıldır süren Bulgar Kilisesi üzerindeki aforoz (şizma) kaldırılarak Kilisenin bağımsızlığı tanınır. Bunda amaç, Bulgaristan’ın Sovyet Blokuna dahil olmasını engellemektir. Yine bu dönemde HRO ile eski Rum Ticaret Okulunun istimlaki ve vakıf malları sorunu gündeme gelir. Varılan anlaşma sonucu HRO Patrikhanede kalırken, Ticaret Okulu istimlâk edilir. İkinci Dünya Savaşının yaşandığı bu sıkıntılı yıllarda Rumlar da Türkiye’deki diğer azınlıklar gibi geçici askere alınma, varlık vergisi verme gibi bir takım zorluklarla karşılaşır.¹⁸⁶ Ayrıca bu dönem, Türk- Yunan ilişkilerinde de bir yumuşama

¹⁸¹ Alexsandris, *agm.* 335, 357; Macar, *a.g.e.* s. 128, 132,138.

¹⁸² Çimani, s. 304.

¹⁸³ Stavridu, *Halki*,s. 271.

¹⁸⁴ Mavropulu, s. 243-244; Stilianos G. Papadopulos, , “Veniamin I” *ΘHE*, III/ 802-803; Çimani, s. 325-327.

¹⁸⁵ Mavropulu, s. 241-243; Çimani, s. 327.

¹⁸⁶ Macar, *a.g.e.* s. 174-180.

döneminin başladığı yıllardır. 17 Şubat 1946'da, 75 yaşında ölen Veniamin I Kriakos'un on yıllık Patrikliği genelde sakin olarak geçer.¹⁸⁷

9. Maksimos V. Vaporcis (1946 – 1948)

Maksimos Vaporcis 26 Ekim 1897'de Sinop'da doğar. İlk eğitimini memleketinde aldıktan sonra Amasya Metropolitleri Yermanu Karavangeli'nin himayesi altında 1912'de HRO'ya girer. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle okulda derslere ara verilir, askere gider, askerlik sonrası 16 Mayıs 1918'de diyakoz olur ve HRO'daki eğitimini tamamlayarak 1919'da okuldan mezun olur. Kısa bir süre öğretmenlik de yapan Maksimos, 1920'de Patrikhane diyakozu olarak HRO Mütevelli sekreterliğine getirilir. 1922'den sonra Patrikhane de ve Kutsal Sinodda sekreterlik görevlerinde bulunur. 1928'de Presbiterliğe yükselen Maksimos, 1930'da Alaşehir, 1932 ise Kadıköy metropolitliğine atanır ve patrik olana kadar (13 yıl) bu görevde kalır. 1934-1935 yıllarında patrikhane tarafından görevli olarak Yugoslavya ve Romanya'ya gönderilir. Patrik Fotios II'nin ölümü ile 1936'daki Patrik seçiminde Patrikhane'nin tercih ettiği aday Maksimos'dur, ancak ismi vilayet tarafından listeden çıkarılır. Bunda 1931'de Kıbrıs'da kaldığı sırada yapmış olduğu vaazların etkisi olduğu söylenir. Maksimos, selefi Veniamin I'in ölümü ile patrik adaylığının bu kez Valilikçe de onaylanmasıyla 20 Şubat 1946'da Patrik seçilir.¹⁸⁸

Patrik Maksimos V, Hirisostomos Konstantinidis, Maksimos Repanallis, Vasilios Anagnostopulos ve Vasilios Stavridis gibi HRO mezunlarının eğitim için Batıya gönderilmesini sağlar. Bu kişiler daha sonra Patrikhanenin ve HRO'nun en önemli şahsiyetleri arasında yer alacaklardır.¹⁸⁹ Yine onun zamanında 1947'de HRO'nun ders programlarında yenilikler yapılması için Ankara'dan bir takım taleplerde bulunulur, bu talep o zamanlar kabul edilmez. Ancak bununla 1951 yönetmeliği ile değiştirilecek olan okul ders programlarının alt yapısını oluşturan ön çalışmalar başlatılmış olur.¹⁹⁰

Kısa süreli Patriklik döneminde kişiliği ve düşünceleri hakkında değişik spekülasyonlar yapılmış bir isimdir. Bunlardan biri de onun "Sovyet yanlısı bir komünist" olduğu" iddiasıdır. Döneminde Yunanistan'da (1946-1949) Komünistlerle karşıtları arasında yaşanan iç savaşta komünistler kendilerine destek çıkan Moskova Patriği ile Maksimos'un fotoğraflarını birlikte taşıyarak gösteri yaparlar. Denizli (Laodikya), Salihli (Sardeon) ve Tokat (Haldia) Metropolitleri de Moskova yanlısıdır¹⁹¹. (Hatta Yunanistan Kilisesine bağlı bazı metropolitler komünistlerle birlikte dağa bile çıkarlar.) Şu anki patrik Bartholomeos, bu iddia

¹⁸⁷ Mavropulu, s. 244-246; Çımani, s. 328-332; Daha geniş bilgi için bkz. *Orthodoksia*, 21/ 1946, s. 35-63.

¹⁸⁸ Fil. A. Vitalis, "Maksimos V" *ΘHE*, VIII/636-638; ; Çımani, s. 333-334; Stavridu, *Halki*, s. 288.

¹⁸⁹ Çımani, s. 335

¹⁹⁰ Bu dönemde talep edilen değişiklikler ve yapılan çalışmalar için tezimizin "Heybeli Ada Ruhban Okulunun Tarihi" adlı birinci bölüme bakınız.

¹⁹¹ Çımani, s. 335.

ile ilgili olarak Maksimos'un, Patrik Veniamin'in cenazesinde o zamnaki Sovyetler Birliği (SSCB) Başkonselosu'nun arabasına bindiğini ve muhtemelen bu iddianın da Athinagoras'ın patrik seşilmesini isteyen Maksimos'un muhalifleri tarafından ortaya atıldığını söyler.¹⁹² Bir diğer iddia da onun psikolojik bir rahatsızlığı bulunduğu, dolayısı ile "ruh hastası" olup müşahede altında tutulduğudur. Nitekim 1947'de tedavi iēin İsviēre'ye gider ve yaklaşık  ay kadar orada terapi görür.¹⁹³

Onun Sovyet yanlısı tutumu ve Rus Kilisesinin faaliyetleri Patrikhane Kutsal Sinodunda rahatsızlık yaratır, hastalığı bahanesi ile de Sinod tarafından istifaya zorlanır. O da buna karşı iki şart ileri sürer: Biri Patrikhane hiyerarşisindeki en st onursal ruhani makam olan Efes Metroplitliğine tayini ve ömür boyu maaşa bağlanması talebi, diğerisi ise kendisinden sonra Patriklik makamına ABD'nin adayı Athinagoras'ın getirilmemesidir. İlk isteği kabul edilirken ikincisi Kutsal Meclise müdahale olarak kabul edilir ve reddedilir. Maksimos'un muhtemelen Yunanistan'daki komünistlerin iş başına gelmesini beklediği ve zaman kazanmaya çalıştığı söylenir. Bu arada Rus Patriği, Bulgar Eksarhı aracılığı ile gönderdiği mektupta istifa etmemesini ister.¹⁹⁴ Atina'da yeni seēilecek Patrik iēin eski Trabzon Metropoliti Hirisantos lehine lobi faaliyetinde bulunur.¹⁹⁵ Bu konuda aralarında Yunanlı diplomatlarında bulunduğu bir grupla Heybeliada Ruhban Okulu'nda uzun süren pazarlıklar ve görüşme trafikleri yaşanır.¹⁹⁶ Neticede Kutsal Meclisin baskılarına daha fazla dayanamayan Maksimos V, 18 Ekim 1948'de sağlık gerekēesi ile istifa eder. Patriklikten sonra yaklaşık 23 yıl Efes Metropoliti olarak yaşayan Patrik Maksimos, 1 Ocak 1972'de ölür.¹⁹⁷

Maksimos V, kısa bir süre Patriklik yapan, ancak istifa etmiş (sabık) bir patrik olarak da uzun yıllar yaşayan ve ideolojik yönü ile öne çıkan farklı bir kişiliğe sahiptir. şu an ki Patrik Bartholomeos, onu, "bir önceki seēimde adı listeden çıkarıldığı iēin Patrik olmayı çok arzulayan, seēildiđinde de, yıllarca arzu ettiği, yanıp tutuştuğu şeyi elde edince adeta "Patriklik bu muymuş" diyen ve kişiliği itibari ile de Patrikliğe uygun olmayan birisi idi", diye tarif eder.¹⁹⁸

10. Athinagoras I. (Aristoklis Spiros) (1949 – 1972)

Asıl adı Aristoklis Spiros olan Athinagoras, 25 Mart 1886'da Yunanistan'ın Epir bölgesinde bulunan İoannina'da (Yanya) dünyaya gelir. 1903 yılında girdiği HRO'dan 1910

¹⁹² Macar, a.g.e. s. 186.

¹⁹³ Mavropulu, s. 251; Çimani, s. 336.

¹⁹⁴ *Tasvir*, 4, 16 ve 29 Mart 1948 tarihli haberler.

¹⁹⁵ Mavropulu, s. 251-252.

¹⁹⁶ Mavropulu, s. 253-256.

¹⁹⁷ Çimani, s. 337.

¹⁹⁸ Macar, a.g.e. s. 185-186.

yılında mezun olur. Aynı yıl diyakozluğa atanarak “Athinagoras” adını alır.¹⁹⁹ 1910’dan 1918’e kadar o zamanlar Üsküp’de bulunan ve Osmanlı’ya dolayısı ile Patrikhaneye bağlı olan Pelagonia (Monaterion) Metropolitliğinde görev yapar. Bölgenin 1918’de Sırp Kilisesine bağlanması ile buradaki görevi sona erer. Athinagoras, selefleri Patrik İoakim III ve Meletios IV Metaksis (1921-1923) gibi bir yıl kadar Aynaroz’da keşişlerin yaşadığı Athos Dağın’da kalır ve ardından Atina Metropolitliğinden aldığı davetle Yunanistan’a gider ve iki yıl kadar burada diyakoz olarak hizmet eder. Aynı zamanda sonradan Patrik olacak olan Meletios Metaksis IV’ün sekreterliğini yapar ve üzerinde büyük etkisi olur.²⁰⁰

Athinagoras’ın, hayatı boyunca Patrik Meletios Metaksis’in dışında beğendiği ve etkisi altında kaldığı Patrikler arasında, Kirillos Lukaris (1612-1638), HRO’nun kurucusu Yermanos IV (1842-1845, 1852-1853) ve İoakim III (1878-1884, 1901-1912) de vardır. Atina’da kaldığı sürede çalışkanlığı ve gayreti sayesinde kilisenin işleyişi ve kilise diplomasisi hakkında iyi bir deneyim kazanan Athinagoras, 1922’de Presbiter olur ve yine aynı yıl Yunan Kilisesi Kutsal Sinodu tarafından 36 yaşında Kerkira (Korfu) Metropolitliğine seçilir. 1930 yılına kadar burada görev yapan Athinagoras, ilk dönemlerde mübadele sonrası Türkiye’den gelen göçmen nüfusun maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında büyük gayretler gösterir. Yine burada kutsal ayinlerin icrasında Yunan Kilisesinde alışılmamış bir takım yenilikler de bulunur ki bunları daha sonra ABD’de başpiskopos olduğunda daha rahat uygulama imkanı bulacaktır. Korfuda iken Roma Katolik Kilisesi, diğer Ortodoks Kiliselerle ilişkiler kurar. 1930’da Londra’daki VII. Lambeth Konferansına katılan Ortodoks delegasyonun içerisinde yer alır.²⁰¹

Ortodoks çevrelerce “Yeni Dünyanın Yeni Musa’sı” olarak isimlendirilen Athinagoras, 12 Ağustos 1930’da Patrikhane Kutsal Sinodunca, Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposluğuna seçilir. O çok yönlü, ileri görüşlü, kilise diplomasisini iyi bilen, gerçekçi, keskin zekası, bir çok dil bilmesi ve reformist özellikleri ile öne çıkan bir ruhanidir. Athinagoras, konuşma veya anlama düzeyinde Arnavutça, İngilizce, Fransızca, Yunanca, Romence, Rusça, İspanyolca ve Türkçe bilir. ABD’de başpiskopos seçilince, ABD’de Venizeloscu ve Kralcı olarak ikiye ayrılmış olan diaspora Rumları arasında birliği sağlamaya

¹⁹⁹ Athinagoras’ın HRO’daki eğitimi ve gençliği hakkında geniş bilgi için bkz. Konstantinu Dimitriu Frayku “Pediki İlikia – Morfosis- Katartisis tu İkumeniku Patriarhu Athinagoru (İpiros-Halki, 1886-1910)”, *Athinagoras I İkumenikos Patriarhis O İpirotis* (Editör İoannis E. Anastasiu), İoannina (Yanya), 1975, s. 69-98.

²⁰⁰ Athinagoras için şu kaynaklara bakılabilir: Dimitrios Gr. Cakonas, “Athinagoras I” *ΘHE*, I/602; Vasiliu Stavridu, “İsagogi is tin Singrafin Viografias” *Athinagoras I İkumenikos Patriarhis O İpirotis*, İoannina (Yanya), 1975, s. 31-32, 42-43; Prokopiu Çimani İpiretu, *Apo İpsili Skopia İ Patriarhe Konstantinupoleos*, Atina, 1981 (1775-1972) (II. Cilt), s. 339; Stavridu, “Dio İkumeniki Patriarhe apo tin Amerikan: Meletios IV Metaksis (1921-1923) ke Athinagoras Sipiru (1948-1972)”, *Orthodoksia* (II. Dönem) 7/2000, Selanik 2000, s. 97-98. (Makalenin İngilizcesi için bkz. “Two Ecumenical Patriarchs from America: Meletios IV Metaxakis (1921-1923) and Athenagoras I Spyru (1948-1972)” *The Greek Orthodox Theological Review*, Vol. 44. Nos. 1-4, 1999, s. 55-84) Ayrıca Athinagoras’la ilgili kaynaklar için bu son makalenin sonunda verilen geniş bibliyografyaya bakılabilir.

²⁰¹ Dimitrios Gr. Cakonas, “Athinagoras I”, *ΘHE*, I/602; Stavridu, “İsagogi is tin Singrafin Viografias”, s. 32; Stavridu, “Dio İkumeniki Patriarhe apo tin Amerikan...” s. 98-99; Çimani, s. 342-343.

çalışır. Kilise yönetimi ile ilgili olarak 1931’de yayımlanan sözleşme (Charter) 1977’ye kadar devam eder. Görevde kaldığı sürece (1930-1948) kilisedeki diaspora Rumlarına yönelik din, eğitim ve sosyal alanlarda bir takım yenilikler gerçekleştirir ve konuyla ilgili bazı kurumlar oluşturur. Bunlardan bazıları; *Yoksul Kadınlar Birliği* (1931), *Timiu Stavru / Holy Cross Ortodoks Teoloji Okulu* (1937), New York’da *Saint Vasil Akademisi* ve ABD Ortodoks Başpiskoposluğu tarafından 1934’de çıkarılmaya başlanan ve halen devam eden *Orthodox Observer* adlı yayın sayılabilir.²⁰²

1948’de Maksimos V’in istifasıyla boşalan Patriklik makamının adaylarından biri de Athinagoras’dır. Athinagoras’a kilisedeki modernleşme çabaları nedeniyle Yunan kilisesince pek sıcak bakılmaz, Yunanistan’ın adayı Kurtuluş Savaşı yıllarındaki meşhur Trabzon Metropoliti Hırisanthos’dur. Türkiye ise, bu isme karşıdır. Patrikhanenin gönlünde yatan isim ise Terkos Metropoliti İoakim’dır. Athinagoras ise ABD yönetiminin adaydır, Ortodoks Kilisesini bir dış politika malzemesi olarak kullanmak isteyen ABD Başkanı Truman’ın hedefi, komünizmle barışarak yükselişe geçen Rus Kilisesinin etkisini kırmaktır. (Nitekim Athinagoras’ın Patrik olunca yapacağı ilk işlerden biri de cemaatin içerisinde Yunanistan’da askerlik yapıp Yunan iç savaşında komünizme destek veren İstanbullu Rumların aforoz edileceği açıklamasıdır.) Bu dönemde Marshall Planı çerçevesinde ABD’den yardım alan Türkiye de, ABD’nin adayı Athinagoras’ın Patrikliğine yeşil ışık yakar. Patrik olacak kişinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması zorunluluğu nedeniyle Athinagoras, alalecele Türk vatandaşı yapılır.²⁰³ Bu seçim, Truman doktrininin dini yönünü oluşturan bir ABD operasyonudur. Sonuçta Kutsal Sinod’da yapılan oylamada 17 oyun 11’ini alan Athinagoras, gıyabi olarak Patrik seçilir.²⁰⁴ Yeni Patrik 26 Ocak 1949’da ABD başkanı Truman’ın özel uçağı ile Türkiye’ye gelir. İlk günlerde Ankara’ya gider ve Cumhurbaşkanı İnönü ile görüşür. Böylece Athinagoras, Türkiye Cumhuriyeti döneminde Ankara’yı ziyaret eden (1949, 1952) ilk patriktir. Yine o, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı (Adnan Menderes, 1952) tarafından Patrikhanede ziyaret edilen ilk ve son Patrik olacaktır.²⁰⁵

Konjektörün de etkisi ile dönemin siyasilerinin Patrikhane ile sıcak ilişkileri ve Patriğin de kişiliği sayesinde Athinagoras dönemi (özellikle ilk yılları), 6-7 Eylül 1955’deki olaylar hariç tutulursa Patrikhane için “Altın Yıllar”dır.²⁰⁶ Dönemin en önemli olaylarından biri HRO’nun Teoloji kısmının devletçe tanınması ve 1951 yılında yayımlanan okul yönetmeliği ile okul için yeni bir dönemin başlamasıdır. Bu dönemin ilk yarısı (1951-1965) okul tarihi

²⁰² Stavridu, “Dio İkumeniki Patriarhe apo tin Amerikan...” s. 99-100; Çimani, s. 343-345. ABD’deki faaliyetleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. George Papaioannou (Bishop of New Jersey), “The Diamond Jubilee Of The Grek Orthodox Archdiocese of America, 1922-1997” GOTR, Vol. 45, Nos.1-4, 2000, s. 232-258.

²⁰³ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yapılması ile ilgili ayrıntılara dönemin Emniyet Genel Müdürü Siyasi Daire Başkanı Çağlayangil anılarında yer verir. İhsan Sabri Çağlayangil, *Anılarım*, İstanbul, 1990, s. 340-341.

²⁰⁴ Macar, a.g.e. s. 188-189, 192.

²⁰⁵ Stavridu, “Dio İkumeniki Patriarhe..” s. 101.

²⁰⁶ Stavridu, “Dio İkumeniki Patriarhe..”s. 111.

içinde “Zirve” dönemdir. HRO mezun olan Patrik Athinagoras, okulla çok yakından ilgilenir.²⁰⁷ 1954’de Patrik Athinagoras’la Kutsal Meclis arasında gerilimler yaşanır. Athinagoras, Sinod’un kararlarını pek dikkate almaz. Örneğin gelirlerin nasıl harcanacağı vb. konularda kendi başına karar verir. İstanbul’da bulunan 16 Meropolit Patrik taraftarı ve muhalifi olarak ikiye bölünür. Patrik, muhalif iki Metropoliti Kutsal Meclis üyeliğinden azleder. Bunun üzerine diğer muhalifler kutsal meclis toplantılarına katılmazlar. Olaya Yunanistan Başbakanı Papagos müdahil olur. Patrikhanenin Türkler ve yabancılar nezdinde yıpranacağını söyleyerek olayları yatıştırır. Bu yıllarda Athinagoras’ın Ankara ile arası iyidir, çeşitli vesilelerle devlet yetkilileri ile karşılıklı yazışmalar yapılır. Patriğin isteğiyle bazı din adamlarına Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı verilir. Gümrük muafiyeti izniyle Patrikhanede bir matbaa kurulur. İstanbul’da Patrikhane tarafından 1954’de (1954-1961) *Apostolos Andreas (AA)* adlı yayın organı çıkarılmaya başlanır. Athinagoras, 1453’den sonra Ayasofya’yı ziyaret eden ilk Patrik olur.²⁰⁸

Bu dönemde Patrikhanenin yurt dışındaki faaliyetleri de hız kazanır. Yurt dışında Patrikhaneye bağlı üç akademik merkez açılır: Bunlar; Cenevre /İsviçre *Chambesy Patrikhane Ortodoksluk Merkezi*(1966), Selanik /Yunanistan *Pateristik Araştırmalar Merkezi* (1968) ve Girit/ Yunanistan *Ortodoks Akademisi* (1968)²⁰⁹. 1953’de Ortodokslar arası ilişkileri geliştirmek ve gençleri eğitmek amacıyla *Ortodoks Gençlik Hareketi* adlı uluslararası bir kurum oluşturulur. 1967’de Girit Kilisesi Başpiskoposluğa yükseltilir. Özellikle İkinci Dünya Savaşının akabinde dünyanın bir çok yerlerine göç eden Diaspora Rumlarının yaşadığı bölgelerde yeni Metropolitlikler kurulur. Bunlar; Fransa, Almanya, Avusturya (1963), İsveç, Belçika (1969) ve Yeni Zelanda (1970). Bu politika daha sonraları Patriğin halefleri tarafından da sürdürülür. Döneminde diğer Ortodoks Kiliseleri ile yakın ilişkiler kurulur, bu dönemde Pan-Ortodoks Kilise toplantıları (Rodos, 1961, 1963, 1964) ve Dünya Kiliseler Birliğinin Toplantıları hız kazanır, Fener bunları destekler.²¹⁰ Bu dönem Fener-Vatikan ilişkileri içinde tarihi bir dönüm noktasıdır. Patrik Athinagoras’la, Papa VI. Paulus Kudüs’de, buluşarak 900 küsur yıldır (1054’den beri) devam eden aforoz’un kaldırılmasında anlaşılır ve 7 Aralık 1965 yılında Vatikan ve Fener’de aynı anda yapılan törenle aforozun karşılıklı olarak kaldırıldığı ilan edilir, ardından karşılıklı ziyaretler başlatılır.²¹¹

²⁰⁷ Bu dönem için bkz. “HRO Tarihi” adlı bölüm.

²⁰⁸ Stavridu, *Halki*, s. 322; Macar, a.g.e. s. 193, 195; Stavridu, “Dio İkümeniki Patriarhe..” s. 66.

²⁰⁹ Bu kurumlarla ilgili geniş bilgi için Tezimizin “Giriş” kısmına bakınız.

²¹⁰ Döneminde Ortodoks Kiliseleri ile ilişkiler için bkz. Arhiepiskopu Avstralias Stilianu, “O Athinagoras ke E Diorthodoksi Shesiz” *Athinagoras I İkümenikos Patriarhis O İpirotis*, İoannina (Yanya), 1975, s. 213-238.

²¹¹ Dimitrios Gr. Cakonas, “Athinagoras I”, *ΘHE*, I/603-606; Stavridu, “Dio İkümeniki Patriarhe..” s. 66-68. Bu dönem Patrikhane- Vatikan ilişkileri hakkında geniş bilgi için bkz. Evangelu Theodoru, “İ Simvoli tu İkümeniki Patriarhu Athinagoru is tin Apokatastasin Adelfikon Sheseon Metaksi Orthodoxu ke Romeokatholikos Ekklesias” *Athinagoras I İkümenikos Patriarhis O İpirotis*, İoannina (Yanya), 1975, s. 307-332.

Patrikhanede Athinagoras'ın ilk yıllarında yaşanan parlak dönemler, 1964'lü yıllarda Kıbrıs'daki gelişmelere paralel olarak yerini sıkıntılı ve gergin yıllara bırakır. Kıbrıs Türklerine yönelik şiddet olaylarının baş mimarı olarak görülen Kıbrıs Kilisesi Başpiskoposu (1950-1977) ve Cumhurbaşkanı Makarios III'ün, din adamı kimliği taşıması, Türk kamuoyunda Patrikhane karşıtı kampanyaların başlamasına sebep olur. Daha önce İngilizlere karşı kurulan silahlı örgüt EOKA'nın devamı niteliğindeki EOKA-B'nin Türklere karşı başlattığı silahlı terör eylemleri ise olayları iyice tırmandırır.²¹² Bu olaylar neticesinde Türkiye de Patrikhane ve cemaatine karşı bazı kısıtlamalara gider. İlk olarak 1963-64 eğitim öğretim yılında HRO'ya alınan yabancı öğrenci konusunda kısıtlamaya gidilerek okula başvuran öğrencilerden soruşturma yapmaksızın vize uygulaması kaldırılır. Bundan böyle ancak soruşturma yapıp müracaatları uygun görülenlere vize verilir. Alınan bu önlemler, öğrencilerinin yüzde seksen beşini dışarıdan gelenlerin oluşturduğu bu okul için büyük bir darbe olur.²¹³ HRO ve Yunan Okullarından mezun olanların İstanbul'daki azınlık okullarında öğretmenlik yapmaları engellenir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan Yunan uyrukluların oturma izinlerinin yenilenmemesi nedeniyle bir çoğu yurt dışına göçer ve Patrikhane cemaati iyice azalır. Patrikhane matbaası ile *Apostolos Andreas (AA)* ve *Ortodoksia* adlı dergiler kapatılır. 1965'de Patrikhanenin Türk hükümeti tarafından teftiş edilmesi kararı alınır, Patrik Athinagoras hükümetin buna hakkı olmadığını söyler ve karşılıklı söz düellosu yaşanır, başlatılan teftiştten ABD'nin girişimi ile vazgeçilir. Tüm bu yaşananlar Yunanistan ve ABD'deki Rumlar tarafından çeşitli uluslararası platformlara taşınır.²¹⁴

Athinagorasın vefatından bir yıl önce, onun döneminde en parlak yıllarını yaşayan HRO'nun teoloji bölümü kapatılır. HRO'nun merdivenlerinden düşerek geçirdiği bir kaza sonucu felç olan Athinagoras 1972'de 85 yaşında ölür. Patriklik döneminde bir çok ilke imza atan Athinagoras, 23 yıllık görevi ile Cumhuriyet döneminde en uzun süre Patriklik yapan kişi unvanına da sahip olur. Balıklı Rum Mezarlığına defnedilen Athinagoras'ın değişik vesilelerle verdiği çeşitli vaazları ve konuşmaları yayımlanmıştır.²¹⁵

11. Dimitrios Papadopoulos (1972-1991)

Dimitrios Papadopoulos 8 Eylül 1914'de İstanbul'da doğar. Galata'daki Fransız-Rum Lisesinde okur. 1931'de girdiği HRO'dan 1937'de mezun olan Dimitrios, aynı yıl içerisinde diyakoz olur (25 Nisan 1937). Mezuniyetten sonra iki yıl kadar Edesse (Yunanistan)

²¹²EOKA üyesi olup Atina İlahiyat Fakültesinden mezun olan kişilerin fotoğrafları bu gün halen İlahiyat Fakültesinin şeref tablosu olarak okul koridorlarında sergilenmektedir. Olayların baş aktörü olarak görülen Makarios'da Atina İlahiyat Fakültesi mezunudur. (2006 Paska'da Okul ziyaretinden)

²¹³ Özyılmaz, *a.g.e.*, 89-91; Anagnostopoulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 55-56, 66.

²¹⁴ Macar, *a.g.e.* s. s. 200 vd.

²¹⁵ Bazı vaaz ve konuşmaları için bkz. "Athinagoru I Kimena", *Athinagoras I İkumenikos Patriarhis O İpirotis*, İoannina (Yanya), 1975, s. 483-540; Stavridu, "Dio İkumeniki Patriarhe.." s. 111.

Metropolitliğinde kâtip ve vaiz olarak görev yapar. 1939-1945 arası İstanbul/ Feriköy’de diyakoz ve papaz olarak vazife yapar, bu arada (29 Mart 1942) Presbiterliğe yükselir. 1945-1950 yıllarında Tahran’daki Rum Ortodoks cemaatin sorumlusu olarak İran’da kalır, bu arada da Tahran Üniversitesinde Arkaik Yunanca dersleri verir. 1950-1964 arasında Feriköy’deki Rum Cemaatinin sorumluluğunu üstlenir, aynı yıllarda buradaki Rum okulunda din dersleri öğretmenliği yapar. 1964’de piskoposluğa atanan Dimitrios, Kurtuluş-Hasköy bölgesi piskoposu olarak görevlendirilir. 15 Şubat 1972’de Gökçeada ve Bozcaada metropolitliğine seçilir ve aynı zamanda Kutsal Meclis üyesi olur.²¹⁶

Patrik Athinagoras’ın ölümü ile yeni patriğin seçiminde sıkıntılar yaşanır. Fener de Patrikliğe en yakın görülen isim Kadıköy Metropolit Meliton’dur. 1 Temmuz’da aday listesi Valiliğe bildirilir, 12 Temmuz da ise Patrikhaneden bir komisyon İstanbul Valisi Vefa Poyraz’ı ziyaret eder. 15 Temmuz’da Valilik onaylanmak üzere kendisine verilen listedeki adaylardan Patrikhanenin en güçlü adayı Kadıköy Metropolit Melition ve HRO müdürü, aynı zamanda Stavrupoli Metropolit Maksimos Repanallis’le birlikte toplam dört adayın²¹⁷ ismini listeden çıkarır, diğerlerini onaylayarak Patrikhaneye bildirir.²¹⁸ Özellikle Kadıköy Metropolit Melition’un listeden çıkarılması nedeniyle Yunanistan devreye girer, ayrıca Vilayetin yeni patrik seçiminde noter bulundurulması isteğine de karşı çıkar, ancak bir sonuç alamaz.²¹⁹ Gelişmeler üzerine Patrikhanede durum değerlendirmesi yapılır ve Melition taraftarı grup yeni patrik adayı olarak henüz 6 ay önce metropolit olmuş olan Gökçeada ve Bozcaada Metropolit Dimitrios üzerinde karar kılar. Onunla birlikte Şebinkarahisar Metropolit Kolonias Gavriil ve Metropolit Aneon Nikolaon da aday olurlar. Yapılan oylamada Metropolit Aneon Nikolaon’un üç oyuna karşı, on iki oy alan Dimitrios, 16 Temmuz 1972’de Patrik olarak seçilir.²²⁰

Patrikliğinin ilk yılları, 1974 Kıbrıs Müdahalesi nedeniyle Patrikhanede sessizliğin hakim olduğu bir dönemdir. Bu dönemde Rumların bir kısmının daha göç etmesiyle Patrikhanenin İstanbul’daki cemaati iyice azalır. 1974-1978 arasında, emniyet bir sonraki dönemde Patrik seçilecek olan Alaşehir Metropolit Bartholomeos’un da aralarında bulunduğu beş metropolite²²¹ pasaport vermez. 1977’de hükümetle yumuşama dönemine girilir, önce yurt dışına çıkışla ilgili engeller kaldırılır, sonraki süreçte Patrikhane binası için onarım izni çıkar, bütün masrafları Yunanlı sanayici Panagiotidis Angelopulos tarafından karşılanan yeni

²¹⁶ Vasiliu Stavridu, *O İkumenikos Patriarhis Dimitrios (Papadopulos) (1972-1991)*, Selanik, 2001, s. 29-30; “Viografikon Simioma İkumeniku Patriarhu Dimitriu tu I (1972-1991)” *Klironomia*, 21/1989, s. 9.

²¹⁷ Adaylığı Valilikçe onaylanmayan diğer iki isim, Tokat Metropolit Kirillos ve Terkos Metropolit İakovos’dur.

²¹⁸ Stavridu, *O İkumenikos Patriarhis Dimitrios I*, s. 30-31.

²¹⁹ Macar, a.g.e. s. 225-226.

²²⁰ Stavridu, *O İkumenikos Patriarhis Dimitrios I*, s. 31; *Klironomia*, 21/1989, s. 9.

²²¹ Bunlar: Kadıköy Metrop. Meliton, Stavrupolis Metrop. Maksimos, Haldia Metrop. Kirillos, Alaşehir Metrop. Bartholomeos, Melitini Metrop. İoakim’dur. İlk üç isim aynı zamanda Patrik seçiminde adaylık listesinden çıkartılan kişilerdir.

bina 1989'da büyük bir törenle açılır.²²² 1979'da Papa II. Johannes Paulus Patrikhaneyi ziyaret eder ve iki kilise arasında diyalog devam ettirilir. Aynı şekilde diğer Ortodoks kiliseleri ile de ilişkiler karşılıklı ziyaretlerle sürdürülür.²²³ Hükümetle yakınlaşmanın neticesinde Başbakan Bülent Ecevit, Patrik Dimitrios'a, ABD ambargosunun kaldırılması yönünde çaba göstermesi için 3 Nisan 1978 tarihli bir mektup gönderir. Patrik olduktan sonra hiç yurt dışına çıkmayan Dimitrios, 1984'de Romanya ve İngiltere'ye gider. SSCB'nin dağılması ile Patrikhane, ABD'nin de desteğiyle bu bölgelerle ilgilenmeye başlar.²²⁴ Dimitrios, 1987'de Moskova'yı ziyaret eder, böylelikle 1589'dan beri, yaklaşık 400 yıl sonra ilk kez bir Fener Patriği Rus Kilisesini ziyaret etmiş olur. 1990'da ise Patrik bu sefer ABD'ye gider ve böylece tarihte ilk kez bir Fener Rum Patriği ABD'yi ziyaret eder. Bu ziyaretle ABD tarafından Patrikhaneye yeni biçilen rol, Doğu Blokunda oluşan boşluğu ABD'nin çıkarları ve politikaları doğrultusunda doldurmak ve yeni nüfuz alanları oluşturmaktır. Bu nedenle Patrik başta başkan Bush olmak üzere üst düzeyde kabul görür. Ayrıca bu ziyarette buradaki cemaatin, sorunları masaya yatırılır ve kilisenin güçlendirilmesi için yapılması gerekenler ele alınır.²²⁵

Dimitrios'un Patrikliğe seçilmesinden bir yıl önce kapanan HRO'nun lise kısmı 1984'e kadar açıktır, ancak 1984'de okuldaki öğrenci sayısının azalması ve diğer sorunlar nedeniyle okulun lise kısmı Patrikhane tarafından kapatılır, halen lise kısmı hukuken açık olmasına rağmen fiilen 1984'den beri eğitim yapılmamaktadır.²²⁶ Bu dönemde okulun teoloji bölümünün yeniden açılması yönündeki çabalar da devam eder.²²⁷ Patrik Dimitrios 2 Ekim 1991'de ölür ve Patrikhaneye başta ABD başkanı Bush ve Türk yetkililer olmak üzere bir çok ülkeden başsağlığı mesajları gelir.²²⁸ Dimitrios'un yaklaşık 20 yıllık Patriklik döneminin ilk yarısı oldukça sönük geçer, ikinci yarısı ise konjektörün de etkisiyle daha hareketlidir. Belki de onun talihsizliği sıkıntılı bir dönemde bu işi üstlenmiş olmasının yanı sıra, Athinagoras'dan sonra bu makama gelmiş olmasıdır. Zira bir önceki dönemle mukayese edildiğinde Dimitrios, selefi Athinagoras'ın gölgesinde kalmış bir isimdir.

12. Dimitrios Arhontonis (Bartholomeos I.) (1991-)

---

²²² Aynı zamanda bir HRO mezunu olan Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposu İakovos, Patrikhanenin yeniden inşası karşılığında ABD'deki Ermeni Soykırımı iddiaları ile ilgili tasarımı önlemeye çalışacağını söyler. (Cumhuriyet, 1 Kasım 1987.) Ayrıca ABD eski başkanı Carter, 1984'de bu onarım için Türkiye'ye gelir, Carter, Patrikhane binasının onarımında gösterdiği çabalar nedeniyle, Yunanlı bir armatör tarafından kurulmuş olan, Onasis Vakfı tarafından ödüllendirilir. Macar, a.g.e. s. 231.

²²³ *Klironomia*, 21/1989, s. 10.

²²⁴ Çelik Gülersoy, "Vahiy ve Çevre" *Cumhuriyet*, 22 Ekim 1995

²²⁵ Macar, a.g.e. s. 226-227, 231-235.

²²⁶ Stavridu, *O İkumenikos Patriarhis Dimitrios I*, s. 73.

²²⁷ *Klironomia*, 26 (1994), s.71. vd.

²²⁸ Stavridu, *O İkumenikos Patriarhis Dimitrios I*, s. 161-171; *Klironomia*, 21/1989, s. 11.

Asıl adı Dimitrios Arhontonis'dir. 29 Şubat 1940 yılında Gökçeada'da doğan Dimitrios, ilk eğitimini Gökçeada da alır, ortaokulu ise İstanbul'daki Zoğrafyan Okulunda okur..²²⁹ Daha sonra HRO'ya geçen Dimitrios, 1959/1960 eğitim yılında, okulun lise kısmından bir yıl sonra da, (1961'de) okulun teoloji bölümünden mezun olur.²³⁰ 13 Ağustos 1961'de diyakozluğa atanma merasimi yapılır ve "Bartholomeos" adını alır. 1961-1963 yıllarında askerliğini Türk ordusunda yapar.²³¹

1963-1968 yılları arasında ihtisas yapmak üzere Patrikhane bursuyla Roma Doğu Araştırmaları Enstitüsünde, Patrikhanenin İsviçre'deki Bossey Enstitüsünde ve Almanya'da Münih Üniversitesinde bulunur ve çalışmalarını daha ziyade "Kilise Hukuku" alanında yoğunlaştırır. Roma'daki Gregorian Üniversitesi Doğu Araştırmaları Enstitüsünden "*Peri tin Kodikopiisin ton İeron Kanonon ke ton Kanonikon Diatakseon en ti Orthodoxo Ekklisia*" (Kutsal Kanunların Kodifikasyonu ve Ortodoks Kilisesinde Kanonik Düzenlemeler Üzerine" adlı teziyle doktora unvanı alır. 1968'de İstanbul'a döner ve HRO'ya müdür yardımcısı olarak atanır. Bir yıl sonra, 19 Ekim 1969'da Kadıköy Metropolit (Yerondas) Melitona'nın yönettiği bir ayinle Presbiterliğe atanır. Bundan bir ay kadar sonra da Patrik Athinagoras tarafından Arhimandrit olarak takdis edilir. 1972'de Dimitrios I'in Patrikliğe seçilmesiyle kurulan Patrikhane Özel Kalem Bürosuna müdür olarak tayin edilir. Bartholomeos, 1973'te Alaşehir metropoliti olur, 1974'te Kutsal Sinod'a seçilir ve Patrik seçilene kadar da Sinod üyeliğini devam ettirir. 14 Ocak 1990'da da Kadıköy Metropolitliğine atanır. Bartholomeos, 22 Ekim 1991'de, 270. İstanbul Başpiskoposu ve Fener Patriği olarak seçilir ve 2 Kasım 1991'de yapılan törenle resmen Patriklik makamına oturur.²³²

Bartholomeos'un Patrik olarak seçilmesi, Özal zamanında onaylanmak üzere vilayete gönderilen aday listeden hiçbir ismin çıkarılmaması ile mümkün olur. Seleflerine göre genç yaşta (51) Patrik seçilen Bartholomeos dönemi, Patrikhanenin hızla dışa açıldığı ve küreselleşme çabalarının arttığı bir dönemdir. Bunda uluslararası konjoktürün de etkisi büyüktür. Dini kimliği ve kişiliği ile kendi cemaati arasında da farklı olarak algılanan birisidir. ABD'deki cemaati Patriği fazla tutucu olarak görürken, Aynarozdaki kimi manastır keşişleri ise onu fazla dünyevi bulurlar.²³³

Bartholomeos, 1975'den beri Dünya Kiliseler Birliğinin "İnanç ve Düzen" adlı Komisyonun üyesidir ve bu birliğin VI. Upsala (1968), VI. Vancouver (1983), VII. Canberra (1991) daki toplantılarına katılır, 1992'den beri de Komisyon başkanıdır. Patrik olduktan sonra da yurt içi ve yurt dışında bir çok toplantı ve değişik organizasyonlara katılır. Başta Avrupa, ABD (Kuzey-Güney), Avustralya, Rusya olmak üzere bir çok Afrika ülkesine, Uzak

²²⁹ Konstantinos N. Yiokarinis, "Vartholemeos I" *Orthodoksia ke İkumeni*, Atina, 2000, s. x (önsözden)

²³⁰ Stavridu, *Halki*, s. 485.

²³¹ "Viografikon Simioma tis A. Th. Panagiotitos"... xa (önsöz); <http://www.ec-patr.eu.>; <http://www.ec-patr.org>.

²³² Yiokarinis, xa-xy.

²³³ Macar, a.g.e. s. 240.

Doğu ülkelerine İran, Katar gibi Müslüman ülkeler dahil dünyanın bir çok ülkesine sayısız seyahatler yapar.²³⁴ Buralarda devlet başkanı ve din adamı düzeyinde bir çok kimse ile görüşür. Bu seyahatlerde kendisine Atina, Selanik, Moskova, Edinburgh, Georgetown, Yale Üniversitesi gibi yurt dışındaki bir çok üniversite ile St. Vladimir Orthodox Theological Seminary (New York), The Orthodox Theological Institute of Saint Sergius (Paris) Holy Cross Greek Orthodox School of Theology (Boston) gibi Ortodoks teoloji okulları ve kurumları tarafından fahri doktora unvanları ve övünç madalyaları verilir.²³⁵

Burada, Bartholomeos döneminde Patrikhane ile ilgili bazı önemli olayları kısaca hatırlatmak, onun etkisinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Patrik, gerek İstanbul'da gerekse yurt dışında bir çok uluslararası organizasyonlara katılır. 1994'de İstanbul'da Müslüman-Hıristiyan ve Yahudi temsilcilerinin katıldığı "Diyalog ve Barış" konulu bir toplantı yapılır. Uluslar arası alandaki toplantıların en önemlisi "Çevre" toplantıdır. Patrik, kilise takviminin yılbaşı olarak kabul ettiği 1 Eylül tarihini "çevre günü" ilan eder ve kendisi "Yeşil Patrik" olarak bilinir. Bu maksatla Dünya Doğal Yaşamı Koruma Örgütü'nün başı olan Yunan kökenli Edinburgh Dükü Prens Philip, 31 Mayıs 1992'de Patriği ziyaret eder. Ardından neredeyse hemen hemen her yıl HRO'da çevre konulu toplantılar yapılır. Bunların bazıları ise geniş katılımlı olarak gemilerle yapılır. İlki 22-26 Eylül 1995'de Prens Philip'in himayesinde Ege'de yapılır, Pire'den başlayıp İstanbul ve Kuşadası ile devam eden ve Patmos'da (Yunanistan) sona eren bu organizasyona ABD eski Başkan Yardımcısı Al Gore'un yanı sıra Türkiye'den de tanınmış bazı kişiler katılır. İkincisi Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Santer'in öncülüğünde 20-28 Eylül 1997'de Karadeniz'de yapılır ve gemi kıyı şeridindeki limanlara uğrar. Üçüncüsü 1999'da Tuna Nehri üzerinde, dördüncüsü 6-11 Haziran 2002'de Adriyatik Denizinde, beşinci ise 2003'te Baltık Denizinde yapılır. Sayılan denizlere kıyısı olan ülkelerin çoğu Ortodoks'tur. Patrikhane ve Yunanistan Kültür Bakanlığı arasında imzalanan bir protokolle de bakanlığın resmen bu konferansa desteği sağlanmış olur. Patriğe, niçin çevre sorunları ile ilgilendiği sorulunca "çevre sorununun aynı zamanda teolojik bir sorun olduğunu" söyler.²³⁶

Aslında Patriğin niçin bunlarla ilgilendiği anlamlı bir sorudur. Zira geleneğin çok önemli olduğu Ortodoks Kilisesine ve Patriğin seleflerine bakıldığında çevre konusunda böylesi bir hassasiyetin varlığından bahsetmek mümkün değildir. En azından tezimize konu olan HRO mezunu patrikler de dahil, biyografilerini incelediğimiz bir çok din adamı ve teoloğun bu konuyla hiç ilgilenmediklerini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu organizasyonları, Bartholomeos'un Patrikhaneyi gündemde tutarak onun uluslararası konumunu güçlendirmek,

²³⁴ *Orthodoksia* (II. dönem), 2002, s. 21-38, 691-696; <http://www.ec-patr.eu>; <http://www.ec-patr.org>.

²³⁵ Sözkonusu Üniversite ve enstitülerin bir listesi ile alınan madalyalar için bkz. <http://www.ec-patr.eu>; Yiokarinis, xd-xz

²³⁶ <http://www.ec-patr.eu>; Macar, a.g.e. s. 244-246.

kendisinin Ortodoks dünyasının temsilcisi olarak dünya kamuoyunca nasıl desteklendiğini göstermek, kendi sorunlarına dikkat çekmek için bir fırsat olarak gördüğü uluslara arası platformlar ve Bartholomeos'la başlayan, patrikhanenin dışa açılma ve küreselleşme stratejisinin bir parçası olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim konuya Türkiye'deki bir kısım bilim çevrelerinden tepkiler gecikmemiştir.²³⁷ Patrik, yukarıda bahsedilen faaliyetlerinin yanı sıra, insan hakları, dini özgürlükler, dünya barışına katkı konularındaki faaliyetleri nedeniyle Birleşmiş Milletler tarafından "Kongre Altın Madalyası" ile ödüllendirilir.²³⁸

Bartholomeos, 1992'den bu yana kilise tarafından yılbaşı olarak kabul edilen 1 Eylül tarihinde iki yılda bir olmak üzere, kilise sorunlarını görüşmek için dünya üzerinde kendine bağlı tüm metropolitleri Fenerde toplama geleneğini başlatır.²³⁹ Döneminde ABD başkanları ile de yakın ilişkiler kurulur, ABD'den Patrikhane sorunları için Türk hükümeti nezdinde aracı ve yardımcı olması talep edilir. Aynı günlerde Yunanistan ise Patrikhane için "özel statü" talebini gündeme getirir.²⁴⁰ Patrikhane, AB komisyonunun da teşvikiyle, birliğin fonlarından yararlanma, kendine bağlı kiliselerin Avrupadaki ruhani merkezi ve muhatabı olma gibi sebeplerle AB nezdinde bir büro açar.²⁴¹ Buna Türk kamuoyundan ve dışişlerinden tepki gelir.²⁴² Varholomeos AB nezdinde faaliyetlerini sürdürür ve AB Parlamentosunda da konuşmalar yapar.²⁴³ Patrikhane, benzer uluslar arası toplantılarda HRO ve Patrikhanenin diğer talepleri için lobi faaliyetlerini sürdürür. Bu dönemde başta ABD başkanı Clinton olmak üzere Avrupa'dan bir çok devlet adamı Patrikhaneyi ziyaret eder. Patrikhane uzak doğuya da uzanır ve buradaki küçük cemaatleri koordine için 1996'da Hong Kongda bir metropolitlik açar, ABD Ortodoks kilisesi üzerinde de etkinliğini hissettirir. 1999'da Fener Patrikhanesi Kutsal Meclisi, yeni ABD başpiskoposu olarak Dimitrios'u seçer. Bu dönemde 1998'de yeni seçilen Yunanistan Kilisesi Başpiskoposu Hıristodulos'la Patrikhane arasında "Yeni Bölgeler", AB'de de açılacak büro, Patrikhanenin Vatikan'la yürüttüğü diyalog gibi konularda tartışmalar yaşanır. Patriğin "çevre" toplantıları ile iyice artan uluslararası faaliyetlerine Türkiye'den tepkiler yükselir. Meclis de konuya dair soru önermeleri verilir. Olaylar Patrikhaneye karşı fiili saldırı boyutuna ulaşır, 1994 ve 1997'de iki bombalama eylemi gerçekleştirilir, ikinci eylemde bir kişi yaralanır.²⁴⁴

Patrikhane ile organik ilişkisi olan Yunanistan, Türkiye'nin gümrük birliğine ve AB'ye girmesini destekler, bu geleneksel Yunan politikasına aykırı olsa da Türkiye'nin birliğe

²³⁷ Çelik, *Fener Patrikhanesi'nin Ökumeniklik İddiasının Tarihi Seyri*, s. 136-141.

²³⁸ <http://www.ec-patr.eu>.

²³⁹ Macar, a.g.e. s. 241.

²⁴⁰ *Hürriyet*, 24 Nisan 1994; *Cumhuriyet*, 11 Haziran 1994

²⁴¹ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz. Athanasios Papa, "İ Simvoli tu İkumeniku Patriarhiu stin Evropaiki Enosi", *Ortodoksia* (II. Dönem), 4/ 1997, s.437-450.

²⁴² Konuyla ilgili Türk basınındaki tepkiler için bkz. Athanasios Papa, a.g.m., s. 449 (27 nolu dipnot)

²⁴³ *Ortodoksia* (II. Dönem), 1/ 1994, s. 489-499.

²⁴⁴ Macar, a.g.e. s. 241-244, 247-248, 280-287.

alınmasıyla Patrikhane ve İstanbul'daki Rumların konumlarının daha iyi olacağı beklentisi içerisinde. Aynı kanaati taşıyan Bartholomeos ve diğer Patrikhane yetkilileri²⁴⁵ Türkiye'nin AB'ye üyeliğine destek verirler.²⁴⁶ Yine dönemin bir başka olayı dağılan Sovyetler Birliği'nden kalan bölgelerde, özellikle Ukrayna ve Estonya Kiliseleri üzerinde Moskova ile yaşanan nüfuz mücadelesidir. Sonuçta Estonya Kilisesi özerk bir kilise olarak Patrikhaneye bağlanır. Söz konusu bölgelerde Fener ve Vatikan arasında da çekişmeler yaşanır ve 1990 yılında Vatikan'la ilişkiler askıya alınır. 1995'de Bartholomeos'un Papayı ziyaret ile ilişkiler tekrar başlatılır. Dönemin bir diğer önemli olayı bir zamanlar İstanbul'da çıkarılan (1926-1963) Patrikhanenin resmi yayın organı "Ortodoksia" adlı dergi 1994'den itibaren Selanikte bulunan ve Patrikhaneye bağlı *Selanik Pateristik Aaştırmalar Merkezi (To Patriarhikon Idrima ton Paterikon Meleton)* tarafından yeniden çıkarılmasıdır.²⁴⁷

Bartholomeos'a göre bu gün Patrikhanenin en temel iki acil sorunu vardır, bunlardan ilki HRO'nun yeniden açılması ve böylelikle İstanbul'da cemaati azalan Patrikhanenin yok olmaktan kurtarılması, ikincisi ise Patrik adaylarının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma zorunluluğunun kaldırılmasıdır.²⁴⁸ Yukarıda önemli gördüklerimizden bir kısmını özetlemeye çalıştığımız bu faaliyetler de, şüphesiz Bartholomeos ve onun kişiliğinin çok önemli bir etkisi vardır.

2001 yılında Patrikliğinin 10. yılını kutlayan²⁴⁹ Varholomeos, Türkçe ve Yunanca'nın yanısıra Latince, İtalyanca, Fransızca, Almanca ve İngilizce bilmektedir.²⁵⁰ Daha çok Kilise Hukuku alanında uzman olan Bartholomeos'un patriklik döneminde çeşitli vesilelerle yaptığı vaaz ve konuşmaları değişik Ortodoks dergilerinde yer almaktadır. Bu anlamda 2002 yılındaki tüm konuşmalarının toplandığı (453 sayfalık) *İ. Patriarhu Vartholomeu Logi*, (Patrik Bartholomeos'un Vaazları) adlı çalışmanın yirminci cildi, 2005'de Atina'da yayımlanır. Yukarıda bahsettiğimiz "Kilise Kanunlarının Kodifikasyonu" dair doktora çalışması da 1970'de Selanik'te yayımlanmıştır. Atina'daki HRO mezunların derneğince yayımlanan serinin çeşitli sayılarında da yazıları bulunmaktadır.²⁵¹

5.1.2. Fenerde Heybeliada Ruhban Okulu Mezunu Diğer Görevliler

Patrikhane merkezinde yukarıda bahsettiğimiz Patrikliklerin yanında gerek ruhani ve gerekse laik olarak kilise hizmetlerinde bulunanların çoğu HRO mezunu kişilerdir. Ancak

²⁴⁵ Cumhuriyet 3 Ekim 1995.

²⁴⁶ Macar, a.g.e. s. 248-249.

²⁴⁷ Derginin tanıtımı için geniş çaplı bir çalışma için bkz. Adamantiu St. Anestidi, *Orthodoksia İthikothiriskeftikon Periodikon tu İkumeniku Patriarhiu (1926-1963)*, Atina, 1984.

²⁴⁸ Macar, a.g.e. s. 260-261.

²⁴⁹ Mitropolitu Sevastias Dimitriu "O Patriarhis Dimitrios Opos ton Ezisa" *Orthodoksia* (II. Dönem), 8 / 2001, s. 485-494.

²⁵⁰ Yiokarinis, a.g.m., xa.

²⁵¹ *Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis I*, Atina, 1987, s. 163-169, 233-241; *Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis II*, Atina, 1991, s. 105-114; Yayın listesi için bkz. Konstantinos N. Yiokarinis, "Dimosievmeta tu İkumeniku Patriarhu Vartholomeu" *Orthodoksia ke İkumeni*, Atina, 2000, s. m (önsözden)

geriden öğrenci gelmemesi nedeni ile bunların sayıları da artık azalmaya başlamış ve onların yerini başka okullardan, özellikle Selanik ve Atina İlahiyat mezunları almaya başlamıştır. HRO'dan mezun olanlar, merkeze bağlı değişik piskoposluk ve metropolitlik bölgelerinde kiliselerde, manastırlarda ve eğitim kurumlarında hizmet vermişlerdir. Bunların sayısı oldukça fazladır ve tamamını burada zikretmek mümkün değildir²⁵². Ancak yukarıdaki bölümlerde bahsettiğimiz gibi HRO müdürlerinin, öğretmenlerinin ve görevli personelin nerdeyse tamamı HRO mezunu olup merkeze bağlı olarak hizmet veren kişiler içerisinde önemli bir yere sahiptirler. Bunlar içinde laik olanlar da vardır. Bütün HRO mezunlarına baktığımızda merkezde görev yapanların sayısı Yunanistan Kilisesinden sonra ikinci sırayı almaktadır.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi başlangıçtan 1971 yılına kadar mezun olan toplam 938 HRO mezunu içerisinde kaç tanesinin merkezde veya Avrupa ve Amerika'daki otosefal ve otonom kiliselerde görev yaptığı ile ilgili elimizde net rakamların olmadığını ve bu konu ile ilgili bazı güçlüklerin bulunduğunu, ancak bazı çalışmaların bize yardımcı olacağından bahsetmiştik. Bu çalışmalardan birisi de Meksi'nin, HRO ile ilgili eseridir. Meksi, eserinin sonunda değişik kiliselerde görev yapan bazı önemli HRO mezunlarına yer vermektedir²⁵³. Sözkonusu bu isimlere bakarak en azından o dönemlerde hangi kiliselerde ne kadar HRO mezunu öğrencinin görev yapmış olduğu konusunda bir fikir sahibi olabiliyoruz. Ayrıca Anagnostopulos'un son dönemlere dair makalesinde verdiği bazı rakamlar da bize bu konuda bir takım ip uçları vermektedir.

Meksi 1953'de yayımlanan eserinde, değişik kiliselerde görev yapan ve mezuniyet tarihlerini de gösteren toplam 270 civarı bir isimden bahseder.²⁵⁴ Bu rakam 1957'deki eserinde ise 223'e inmektedir.²⁵⁵ Bu kişiler birkaç isim hariç, genelde 1950 öncesi mezun olanlardır, dolayısı ile son yıllarda mezun olanlar bu listede yer almamaktadır. Yine bu rakamlara misafir öğrenci ya da stajyer olarak belli bir süre okulda kalanlar da dahil değildir. Buna göre 1953'de Patrikhane merkezinde görev yapan HRO mezunu ruhban sayısı yaklaşık olarak 97'yi bulmakta²⁵⁶, bu sayı 1957'de 82 olarak görünmektedir.²⁵⁷ Bu kişiler Piskopos, Metropolit, diyakoz, öğretmen, idareci, sekreter olarak değişik yerlerde Patrikhaneye bağlı olarak görev yapmışlardır. Ayrıca, aynı kaynakta okulda staj yapmış bir grup öğrencinin ismi de zikredilmektedir.²⁵⁸ Anagnostopulos'un verdiği istatistiğe göre ise 1986'da hayatta olan

---

²⁵² Bkz. Ek I.

²⁵³ Meksi, eserinin II. ve III. ciltlerinin sonunda konuyla ilgili isimleri saymakta, ancak her iki ciltte de küçük bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Verilen listedeki isimlerden en eskisi 1901, en yenisi de 1954 yılı mezunudur. Dolayısı ile mezun tarihlerinden hareketle bu listedeki isimlerin, o tarihte hayatta olan kişilerden oluşturulmuş bir liste olabileceğini tahmin ediyoruz. Meksi II, 56-69; Meksi III, 85-99.

²⁵⁴ Meksi II, 56-69.

²⁵⁵ Meksi III, 85-99.

²⁵⁶ Meksi II, 56-60.

²⁵⁷ Bu farklılığın nedeni aradan geçen kısa süre içerisinde ölen kişilerin bulunması mı yoksa önceki ciltte yanlış olan rakamın ikinci cildinde yapılan düzeltmeden mi kaynaklandığı konusunda bir fikir sahibi değiliz.

²⁵⁸ Meksi III, 85-90.

322 okul mezunu içerisinde Patrikhane merkezinde görev yapanların sayısı 34’ü ruhban, 8’i de laik olmak üzere sadece 42’dir.²⁵⁹ (Bu sayıya Patrikhanenin ruhani bölgeleri olan Amerika ve Avrupada görev yapan mezunlar dahil değildir) Yine Anagnostopulos’un daha yakın bir tarihte (1994’de) verdiği listede yaklaşık 153 kişi bulunmaktadır. Burada HRO mezunlarından Patrikhane merkezinde görev yapmış olup hayatta olanlara dair -net rakam telaffuz edilmemekle beraber- yaklaşık 30’a yakın bir isimden bahsedilmektedir. Bunların çoğu metropolit, bir kaç laik HRO öğretmeni, diğer bir kaç da Presbiter olarak görünmektedir.²⁶⁰ Bu gün artık bu isimlerden de bazıları hayatta değildir.²⁶¹ Hayatta olanların bir kısmı emekli olup Türkiye’de veya Yunanistan’da yaşamakta, bazıları ise başta patrik Bartholomeos olmak üzere faal olarak Patrikhanede hizmete devam etmektedirler. Patrikhanenin 2001 yılına ait yıllığına baktığımızda da Patrikhanede görevli 32 Metropolitten 23’ü (Patrik Bartholomeos’la birlikte toplam 24 kişi) HRO mezunudur.²⁶² Geriye kalanlardan 5’i Atina, 2’si Selanik, 2’si de ABD’den mezunudur.²⁶³ Bunların dışında Fener muhitinde, Vasilios Anagnostopulos (Estia başkanı), Vasilios Stavridis gibi laik teolog olarak hayatta olan bazı isimler de bulunmaktadır.

Patrikhane’nin Türkiyede’ki faal Metropolitlik bölgeleri arasında yer alan Gökçeada’nın (İmroz), HRO mezunları arasında ayrı bir yeri vardır. Zira buradan HRO’ya, özellikle Türkiye Cumhuriyeti döneminde çok sayıda öğrenci gelmiştir. HRO’nun teoloji ve lise kısmından toplam 56 Gökçeadalı öğrenci mezun olmuştur.²⁶⁴ Bunlardan 3’ü HRO müdürü olmuş, 10 tanesi daha sonra doktora (7’si teoloji) seviyesinde eğitim almıştır. Şimdiki Patrik Bartholomeos ve (eski) ABD Başpiskoposu İakovos (1958-1996) HRO’dan mezun olan Gökçeadalılar arasında önemli iki isimdir.²⁶⁵

5.2. Diğer Ruhani Bölgelerde Görev Yapan Okul Mezunları

5.2.1. Amerika Başpiskoposluğu

ABD’de ilk Rum kilisesi, bu ülkeye göç eden Rumlardan olan Nicholas Benakis ve beş tüccarın katkıları ile 1864’de New Orleans’ta kurulur. 1908’de Yunanistan Kilisesine bağlanan bu kilise, Yunanistan’daki iç siyasi çekişmelerin etkisi ile “Kralcı” ve “Venizelisci” olmak üzere ikiye ayrılır. Daha sonra 1922’de İstanbul Patrikhanesine bağlanır.²⁶⁶ Özellikle Patrik Bartholomeos, ABD kilisesinde yaptığı değişikliklerle bazı önemli Metropolitleri (Toronto, Bounes Aires, Meksiko gibi) doğrudan kendisine bağlamıştır. Bununla hem ABD

²⁵⁹ ΕΠΕΘΧ, 1/1987, 544- 545 (Naklen Stavridu, *Halki*, s. 55.)

²⁶⁰ Anagnostopulos, “İ Tetarti Periodos...”, s. 69,72,75-77.

²⁶¹ Örneğin bu isimlerden Arhim. Konstantinos Plakotaris (ö.1995), Filippos Kapetanidis (ö. 1997), Vasilios (Emilios) Papadopulas . (ö 1994), Filaretos (İoannis) Papaharalambus (ö. 1997), Pavlos Sideridis (ö.1999)

²⁶² Bu sayıya yatay geçişle Selanik İlahiyat’a geçenler de dahildir.

²⁶³ *İmerologion tu Patriarhiu*, s. 579-607.

²⁶⁴ Bunlardan sekiz tanesi çeşitli nedenlerle okula ara vermek durumunda kalmıştır.

²⁶⁵ Hristu Vançu, “İmrii Apofiti tis Theologikis Sholis Halkis”, *ΕΠΕΘΧ III*, 1994, s. 89-101.

²⁶⁶ George Papaioannou (Bishop of New Jersey), “The Diamond Jubilee Of The Grek Orthodox Archdiocese Of Amerika, 1922-1997” GOTR, Vol. 45, Nos.1-4, 2000, s.220,223, 226

Rum Ortodoks Kilisesini kendisine daha bağımlı hale getirmeye çalışmış, hem de bu bölgelerden toplanan bağışların doğrudan Patrikhanenin kontrolüne girmesini sağlamıştır. Bu gün ABD’de bulunan altı milyon Ortodoksun yaklaşık iki milyonu Rum’dur ve bu kiliseye bağlıdır.²⁶⁷

Ancak bu gün ABD’de kendi kiliselerinin Fenerden bağımsız olması yönünde fikir beyan edenler zaman zaman bu görüşlerini yüksek sesle dile getirmektedirler. Bağımsızlık taleplerine karşı Patrikhane yanlısı olan Bones Aires Metropoliti Trasios şunları söyler; “ABD Kilisesi otosefal olabilmek için hem çok genç hem de fazla bölünmüş. Patrikhaneye bağlı oluşu ise otantikliğini, tarihle bağını ve sürekliliğini sağlıyor. İstanbul bağlantısı bir “çapa”, bu çapa olmaksızın asimile olur gider.” Buna bağımsızlık yanlıları ise; “Anne kızını büyütür, yetiştirir, ancak kız ergeç evden ayrılır.” şeklinde cevap vermektedirler.²⁶⁸

Başpiskoposluğun Fenere bağlı olması nedeni ile HRO’dan mezun olan bir çok kişi burada görev almıştır. Kilisenin Patrikhaneye bağlanmasından bu güne (1922-2007) görev yapan, kilise ve cemaatin başı sayılan 6 Başpiskopos’un 4’ü HRO mezunudur. HRO mezunu olmayan iki kişi, kilisenin (Fenere bağlanmasından sonraki) ilk Başpiskoposu Alexander (Demoğlu) (1922-1930)²⁶⁹ ile 1950 Atina İlahiyat mezunu olan şimdiki Başpiskopos Demetrios²⁷⁰ (1999-)’dur. Dolayısı ile kilise, 85 yıllık tarihinin yaklaşık 70 yılında HRO’lu piskoposlar tarafından idare edilmiştir. HRO mezunu olan ABD Rum Ortodoks Kilisesi Başpiskoposları şunlardır:

1) Başpiskopos Athinagoras (1930-1949): 1910’ da HRO mezunu olan Athinagoras 1949-1972 yıllarında Fener Patriği olarak görev yapar. Gerek ABD’de Başpiskopos,²⁷¹ ve gerekse Fenerde Patrik olarak görev yaptığı yıllar Ortodoksluk ve HRO için bir anlamda “zirve” dönemlerdir.²⁷²

2) Başpiskopos Mihail Konstantinidis (Michael Constantinides) (1949-1958): Batı Trakya’lı olan Mihail Konstantinidis, ilk öğrenimini İskeçe’de (Xanthi) yaptıktan sonra HRO’ya girer ve 1914’de mezun olur. Daha sonra Rusya’da Kiev Akademisi’ni bitirir. Bir süre Batıda kilise görevlerinde bulunur, Batı Trakya’da da hizmet eder. 1939’da Korint Metroplitliğine seçilir. 1949’da da ABD başpiskoposu olur ve 1958’de ölünceye kadar bu görevde kalır.²⁷³

3) Başpiskopos İakovos (1958-1996) : Gökçeada doğumlu olan İakovos Dimitrios Kukuzis (Demetrios Coucouzes), 1934 HRO mezunudur. 1939’da Amerika’ya giden İakovos,

²⁶⁷ George Papaioannou, “The Diamond Jubilee...” s. 298; Macar, a.g.e. s. 234, 285.

²⁶⁸ Macar, a.g.e. s. s. 287.

²⁶⁹ George Papaioannou, “The Diamond Jubilee...” 227-232,

²⁷⁰ *İmerologion tu Patriarhiu*, s. 731-732.

²⁷¹ George Papaioannou, “The Diamond Jubilee...” s. 232-258.

²⁷² Biyografisi için yukarıda bahsettiğimiz “patrikler” adlı alt başlığa bakınız.

²⁷³ Daha geniş bilgi için bkz. George Papaioannou, “The Diamond Jubilee...” s. 259-264.

1955’de Piskopos olur. 1958’de Başpiskopos olan İakovos, 1996’ya kadar tam 38 yıl bu görevi sürdürür.²⁷⁴ HRO’nun yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olan İakovos, dini kimliğinin yanısıra politik ve siyasi kimliği ile de öne çıkmış bir isimdir.

İakovos’un Başpiskoposluğa seçildiği günlerde Kıbrıs olayları nedeni ile Patrikhane zor günler geçirmektedir. Bu dönemlerde ABD’li, Yunanlı yetkililer ve diğer önemli kişilerle görüşen İakovos, Türkiye karşıtı bir kamuoyu oluşturmaya çalışır²⁷⁵ ve konuyla ilgili olarak ABD başkanları ile yazışır.²⁷⁶ Türkiye’de katıldığı bir ayini yönetmeye izin verilmeyince apar topar ABD’ye dönen Başpiskopos, 10 Nisan 1966’da New York Times’ta Türkiye karşıtı bir bildiri hazırlar ve bunu ABD’deki önemli dini liderlere imzalatır. Bunun üzerine Türkiye tarafından “istenmeyen adam” (*person non grata*) olarak ilan edilir ve Türk vatandaşlığından çıkarılır. Ancak 1985’de Özal tarafından sağlanan özel izinle Türkiye’ye girebilir.²⁷⁷ Bu yıllarda İakovos’un -Menderes döneminde yaptığı gibi- Özal döneminde de Türk-Yunan ilişkilerinde arabulucu rolü üstlenebileceğini söylediği ifade edilir.²⁷⁸ Ayrıca Türk medyasında, İakovos’un, 1987’de Türk hükümetinin Patrikhane binasının yeniden inşasına izin vermesi karşılığında ABD’deki Emeni soykırımı tasarısını önlemeye çalışacağını söylediği yazılır.²⁷⁹ Bartholomeos’un Patrik seçilmesinin arafesinde Patrik seçilmeyi umut eden ve bu nedenle Türk kamuoyuna ve Ankara’ya sıcak mesajlar yollamaya başlayan İakovos’un bu hayali gerçekleşmeyince ABD Kilisesini Fener’den koparmayı düşünür. Bu nedenle Fener’le arası açılan İakovos 1996’da emekliye ayrılmak zorunda kalır.²⁸⁰

4) Başpiskopos Spiridon (1996-1999): Yeorgios Spiridon Papageorgios, 1966 HRO mezunudur. 1996’da Başpiskoposluğa seçilen Spiridon’un görevi, döneminde Kilise içindeki muhalefet ve yaşanan başka huzursuzluklar nedeni ile kısa sürer. ABD’deki baskıların artması nedeni ile Fener tarafından istifası istenir ve 19 Ağustos 1999’da Kutsal Sinod’a istifasını sunar.²⁸¹

Başpiskoposluk dışında HRO mezunu bir çok kişi bu kilisede diyakoz, presbiter, piskopos sıfatı ile kilisede hizmet verirken, laik olanlar da değişik şekillerde kiliseye destek vermişlerdir. Meksi’nin (içeriğinden ve özelliğinden yukarıda bahsettiğimiz) çalışmasında 1953’de verdiği toplam 270 civarı ismin içerisinde ABD’de görev yapan ruhbanların sayısı 31 kişidir. Bunlara ilaveten okulda staj yapmış 12 kişinin ismi de zikredilmektedir.²⁸² Bu sayı 1957’de ise toplam 223 kişinin içerisinde 22 olarak görünmektedir. Burada da yine on kadar

²⁷⁴ George Papaioannou, “The Diamond Jubilee...” s. 264 vd.

²⁷⁵ İakovos’un tüm önemli yazışmalarını ve kendisi ile yapılan röportajları içeren bir çalışma için bkz. Yeorgios P. Maluhos, *Ego O İakovos*, Atina, 2002.

²⁷⁶ Bu yazışmalardan bazı örnekler için bkz. Yeorgios P. Maluhos, *Ego O İakovos*, 322-332.

²⁷⁷ Macar, a.g.e. s. 212, 229-230.

²⁷⁸ Yeorgios P. Maluhos, *Ego O İakovos*, 282-286

²⁷⁹ *Cumhuriyet*, 27 Kasım 1989.

²⁸⁰ Macar, a.g.e. s. 284.

²⁸¹ George Papaioannou, “The Diamond Jubilee...” s. 282 vd.; Macar, a.g.e. s. 286-287.

²⁸² Meksi II, 61-62.

okulda staj yapmış isimden bahsedilmektedir.²⁸³ Stavridis eserinde, Dimitrios Fraykos'dan verdiği bir alıntı ile o güne kadar (1980) ABD kilisesinde görev yapmış olan HRO mezunlarının toplamının yaklaşık 70 kişi civarında olduğunu söyler.²⁸⁴ Anagnostopulos'un verdiği istatistiğe göre ise 1986'da hayatta olan 322 okul mezunu içerisinde Amerika Başpiskoposluğunda görev yapan 31 mezun bulunmakta, bunların da başta eski Başpiskopos İakovos olmak üzere 21'i ruhban, geriye kalan 10'u da laiktir²⁸⁵. Yine Anagnostopulos'un daha yakın bir tarihte (1994'de) bahsettiği toplam 153 kişinin içerisinde ABD'de görevli olan ya da görev yapmış ve hayatta olanların sayısı 15 ila 18 civarındır.²⁸⁶ Sonraki yıllarda bu sayı daha da azalmıştır. 2001'li yıllara gelindiğinde, Aiyu Fransisku Piskoposu aynı zamanda Çanakkale Metropoliti Antonios Yergiannakis (1960 mez.), Pitsburg Piskoposu ve Enez Metropoliti Maksimos Ayiorgusis (1957 mez.) gibi halen faal olarak kilisede üst düzeylerde görev yapan bazı HRO mezunu kişilerin bulunduğunu görüyoruz.²⁸⁷ ABD kilisesi bu gün din adamı ihtiyacını öncelikle kendisine bağlı bir teoloji okulu olarak 1937'de kurulan *Holy Cross Greek Orthodox School of Theology*' ile Atina-Selanik ilahiyat fakülteleri ve diğer kilise okulları ve üniversitelerde yetişen papazlar kanalıyla karşılamaktadır.

Bu gün, Fener Patrikhanesine bağlı en büyük Başpiskoposluk olan ABD Rum Ortodoks Kilisesi, bir çok Piskoposu, 2 milyonluk nüfusu, kilise okulları, kütüphaneleri, dergi ve gazeteleri (*The Greek Orthodox Theological Review, Orthodox Observer* vb.) araştırma merkezleri, yardım kuruluşları, gençlik kurumları ve diğer sivil toplum örgütlerinin yanında ekonomik ve politik gücü ile Patrikhanenin arkasındaki en büyük gücü oluşturmaktadır. Bunlara örnek olarak da AHEPA (*The American Hellenic Educational Progressive Association*) adlı bir eğitim kuruluşu zikredilebilir.²⁸⁸ Bütün bunlar göz önüne alınınca, HRO'nun yeniden açılmasına destek veren başta ABD başkanları olmak üzere ABD'nin diğer önemli kişilerinin çabalarının ardında kiliseye bağlı olan bu örgütlü diaspora Rumlarının etkisi ve lobi faaliyetlerinin olduğu görülecektir.

5.2.2. Girit Başpiskoposluğu

Miladi 33'de Aziz Pavlos'un Girit'i ziyareti ile burada ilk Hristiyan cemaatin oluştuğu kabul edilir. Ada uzun bir Bizans döneminin (kısa süreli Arap hakimiyeti ile birlikte) ardından 1645/1669-1898 yıllarında Osmanlı'ya bağlı kalır. 1898'den sonra özel muhtariyetle yönetilen ada Balkan Savaşları sırasında Yunanistan'a bağlanır. Ancak adanın siyasi idaresi Yunanistan'a geçmekle birlikte Kilise ruhani bakımdan Fener Patrikhaesine bağlı kalır. Girit

²⁸³ Meksi III, 90-91.

²⁸⁴ Stavridu, *Halki*, s. 28.

²⁸⁵ ΕΠΕΘΧ, 1/1987, 544- 545 (Naklen Stavridu, *Halki*, s. 55-56.)

²⁸⁶ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 70, 73, 77.

²⁸⁷ İmerologion tu Patriarhiu, s. 743, 749.

²⁸⁸ <http://www.ahepa.org/ahepa>

Metropolitliği, Patrikhanenin 25 Eylül 1969'da aldığı bir kararla Başpiskoposluk seviyesine yükseltilir.²⁸⁹ Girit Kilisesi bu gün, yedi metropolitlik bölgesi ile Fener Patrikhanesine bağlı yarı otonom (özerk) bir Başpiskoposluktur. Kilisenin Başpiskoposu 1978'den beri, Atina İlahiyat mezunu olan Timotheos Papucakis'dir.²⁹⁰

1897-1898 yılları arasında adanın Osmanlıya karşı ayaklanması (epanastasi) sırasında bu ayaklanmayı yönlendiren ve organize edenlerin arasında Kilise ve din adamları önemli bir yer tutmuştur.²⁹¹ Nanakis, konuyla ilgili eserinde Girit ve Makedonya mücadelesinde HRO mezunlarının önemine dikkat çekmekte ve eserinde "Apo tin Ethnarhikis stin Ethniki Sinidisi Apo Ti Halki stin Kritik e Ti Makedonia" (*Milletbaşından Milli Bilince, Heybeliada'dan Girit ve Makedonya'ya*) adlı bir bölümü buna ayırmaktadır. Burada uluslaşma mücadelesinde HRO'nun ve Patrikhanenin yerine dikkat çekmekte, bu dönemde aktif olarak mücadele eden HRO mezunu papazlardan isim isim bahsetmektedir.²⁹² Bunlardan 1869 HRO mezunu Arkadias ve Kidonias (Ayvalık) Metropoliti Nikiforos Zahariadis'in o günlerdeki yazışmalarına ve mücadelesine özel olarak yer vermektedir.²⁹³ Girit'in 1913'de Yunanistan'a bağlanmasına kadar geçen sürede HRO'dan mezun Giritli öğrenci sayısı 29'dur. Ayrıca 1882'den sonra kilisenin başı konumundaki Girit Metropolitlerinin tamamının HRO mezunu oldukları da bilirse HRO'luların Girit Kilisesindeki konumları ve mücadeleleri daha iyi anlaşılacaktır.²⁹⁴

Girit Kilisesinden gelip HRO'dan mezun olanlarla ilgili elimizde daha net rakamlar ve isimler bulunmaktadır. Buna göre HRO'dan mezun olan ilk Giritli öğrenci 1854 yılı mezunu Kirillos Pigas'dır. İkinci öğrenci ise 1858 mezunu İoakim Makrakis'dir. İlki diyakoz, ikincisi ise vaiz olarak kilisede hizmet eder. HRO'dan en son mezun olan Giritliler ise 1966'da mezun olan Konstantinos Drakonakis ile Mihail Kanisdakis'dir.²⁹⁵ Her ikisi de Girit'te öğretmenlik ve kilise kurumlarında idarecilik yapmıştır.²⁹⁶ Tüm HRO mezunları içerisinde Giritten mezun olanların toplam sayısı 75'dir. Bunların 32'si Osmanlı Döneminde, geriye kalan 43 kişi ise Cumhuriyet döneminde mezun olmuştur. Okulun son dönemi (1951-1971 yılı) Giritliler için adeta bir altın yıldır. Zira Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki toplam 43 kişinin 37 tanesi son

²⁸⁹ Kilise için bkz. Andreas Nanakis, *Ekklisiastika Giritis 19.-20. Eonas*, Selanik, 1997; Vasiliu Stavridu, "İ Ekklisia tis Giritis", *Nea Hristianiki Giriti*, Yıl 3, Sayı 5-6, Rethimnon /Girit, 1991, s. 89-108;

²⁹⁰ İmerologion tu Patriarhiu, s. 611.

²⁹¹ Andreas Nanakis, *Ekklisia tis Giritis stin Epanastasi tu 1897-1898 Apo tin Ethnarhikis stin Ethniki Sinidisi*, Selanik, 1998.

²⁹² Nanakis, *Ekklisia tis Giritis stin Epanastasi...* s. 17-38.

²⁹³ Nanakis, *Ekklisia tis Giritis stin Epanastasi...* s. 39-51.

²⁹⁴ Vasiliu Stavridu, "İ Ekklisia Kritis..." s. 984-991, 1008.

²⁹⁵ Girit'le ilgili verdiğimiz isimlere dikkat edilirse isimlerin (özellikle soy isim) sonu genelde -os veya -is'le bitmektedir. Yunanistan'da bu durum Giritlilere has bir şeydir ve Giritliler bu yönü ile tanınırlar.

²⁹⁶ Vasiliu Stavridu, "İ Ekklisia Kritis...", s. 984, 1005-1006.

on beş yıl (1951-1966) içerisinde okuldan mezun olmuştur. Bu da tüm Girit mezunlarının yarısı demektir.²⁹⁷

Mezunlardan yaklaşık 10 kişi daha sonra felsefe veya teoloji alanında master ya da doktora seviyesinde eğitim almışlardır. Ruhban olarak kilisede hizmet edenlerin yanında laik olan ve çeşitli okullarda görev yapanlar da vardır. 1864 mezunu Timotheos Kastrinogiannakis, 1882-1897 yıllarında metropolit seviyesindeki kilisenin başı olarak Girit Metropolitisi olmuştur. Timotheostan (1882-1897) Evyenos Psallidakis'e (ö.1978) kadar Girit Metropolitlerinin/Başpiskoposlarının tamamı HRO mezunlardır. Mezunlar sadece Girit Kilisesinde değil Patrikhane merkezi ve diğer bölgelerde de kilise hizmetlerinde bulunmuşlardır. Hatta Girit Kilisesinden gelen ve 1882'de HRO'dan mezun olan Zervudakis, "Grigorios IV"²⁹⁸ adıyla Fener Patrikliğine (1923-1924) kadar yükselmiştir. Ayrıca İskenderiye ve Kudüs Patrikliğine bağlı olarak kilise hizmetlerinde bulunanlar da vardır. Yine Giritlilerden, Kanakin İlariona gibi HRO'da öğretmenlik yapanlar da olmuş, bunun dışında değişik üniversitelerde öğretim görevlisi olarak hizmet edenler de bulunmaktadır.²⁹⁹ 1994'de hayat olup Girit Kilisesinde hizmet eden 10 kadar ruhbandan bahsedilmektedir.³⁰⁰ 2001 yılında Başpiskoposluğa bağlı olarak görev yapan Gortinos ve Arkadias Metropolitisi Kirillos Kipriotakis (1961 mez.) ile Kidonias ve Apokoronos Metropolitisi İrineos (1957 mez.) HRO mezunlardır.³⁰¹

Bu gün Giritte 1968'de kurulmuş ve Patrikhaneye bağlı olan Girit Ortodoks Akademisi bulunmakta ve burada yüksek din eğitimi verilmektedir.³⁰² Akademi, Giritte bulunan Gonia, Kissamos ve Hanya gibi yerlere de hitap etmektedir. Ayrıca bunun yanında Giritte başka değişik seviyede Kilise okulları da bulunmaktadır. Girit Başpiskoposluğu, ruhban ihtiyacını bu okullarla birlikte diğer Ortodoks dünyasındaki eğitim kurumlarında yetişen elemanları vasıtasıyla karşılamaktadır.

5.2.3. Oniki Adalar Metropolitliği

Batı Anadolu'nun güney ucunda yer alan adalar topluluğu bu gün "Oniki Adalar" (Dodekanisi) olarak bilinmektedir. Bizans'ın ardından bir süre Venedikler'in elinde bulunan bu Adalar grubu 1522-1912 arası Osmanlı hakimiyeti altında kalır. İkinci Dünya savaşı sonuna kadar da İtalyan ve Almanların elinde bulunan adalar 1945'de Yunanistan'a verilir. Oniki Adalar kilisesi bu gün Metropolitlik seviyesinde bir kilise olup ruhani idare bakımından

²⁹⁷ A.g.y., 984, 992, 995.

²⁹⁸ Bkz. "Patrikler"

²⁹⁹ Stavridu, "İ Ekklisia Kritis..", s. 1008-1010.

³⁰⁰ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 69, 72.

³⁰¹ *İmerologion tu Patriarhiu*, s. 627, 649.

³⁰² Akademi, 12 Kasım 1995'de Patrik Bartholomeos'un yaptığı bir açılış konuşmasının metni için bkz. *Grigorios O Palamas*, Yıl, 79, Sayı 762, s. 173-174, Selanik, 1996.

Patrikhaneye bağlıdır ve dört metropolitlikten oluşmaktadır. Bunlar; Rodos, Kos, Leros (Kalimnos ve Astipaleas'la birlikte) ve Karpat (Kasos'la birlikte)'dir.³⁰³

Bu adalardan ilk HRO mezunu öğrenci, 1848 mezunu İgnatios İoannidis, son mezun ise 1966 mezunu Yeorgios Spiridon Papayeorgiu'dur. Toplam HRO'dan mezun adalı öğrenci sayısı 61'dir. Bunların 32'si Onikiadalar doğumludur.³⁰⁴ Bu mezunlar sadece Oniki Adalar metropolitlik bölgelerinde değil, bunun dışında diğer kiliselerde de diyakoz, metropolit ve başpiskopos olarak görev almışlardır.³⁰⁵

1994'de hayatta olup Oniki Adalar'da hizmet eden 6 kadar HRO mezunu ruhbandan bahsedilmektedir.³⁰⁶ Oniki Adalar kilisesinde görev yapan (2001 yılı) Rodos Metropoliti *Apostolos Dimelis* (1956 mez.), Kos Metropoliti *Emilianos Zaharopulos* (1936 mez.) ve Karpat-Kasos Metropoliti *Amvrosios Lavriotis* (1962 mez.) HRO mezunlardır.³⁰⁷

5.2.4. Avrupa'daki Başpiskoposluk ve Metropolitlikler

Bu gün ayrıca Avrupa'da Patrikhaneye bağlı Başpiskoposluklar ve metropolitlikler bulunmakta ve buralarda belli bir oranda diaspora Rumlarından oluşan Ortodoks Rum Cemaati yaşamaktadır.³⁰⁸ Patrikhane tarafından buralardaki kilise ve eğitim hizmetleri için gönderilen görevliler arasında HRO mezunları da vardır.

Meksi'nin 1953'de verdiği rakamlarda, Avrupa ve Avustralya'da görev yapan 10 civarı bir isimden bahseder.³⁰⁹ Bu sayı 1957'de ise 14'dür.³¹⁰ 1994'de ise hayatta olan ve Avrupa'daki başpiskoposluklarda ve metropolitliklerde hizmet eden 25 civarı HRO mezunundan bahsedilir. Bunlarla ilgili veriler biraz daha detaylıdır. Buna göre;

Avustralya Başpiskoposluğunda biri Başpiskopos Stilianos Harkianakis(1958 mez.) olmak üzere 2,

Thiatiron (İngiltere) Başpiskoposluğunda ikisi piskopos toplam 4,

Fransa Metropolitliğinde, Metropolit İeremias Kalligiorgis (1959 mez.),

Almanya Metropolitliğinde başta metropolit Agustinos Lambardakis (1960 mez.) olmak üzere toplam 7,

Belçika Metropolitliğinde, Metropolit Panteleimon Kontogiannis'le (1957 mez.) birlikte 3,

İsveç Metropolitliğinde, Metropolit Pavlos Menevisoglu (1958 mez.),

İsviçre Metropolitliğinde, Metropolit Damaskinos Papandreu'nun (1959 mez.) yanısıra toplam 5,

³⁰³ *İmerologion tu Patriarhiu*, s. 687-711.

³⁰⁴ Vasiliu Stavridu, "İ Ekklisia Dodekanisu Ke İ İera Theologiki Sholi tis Halkis", *Orthodoksia* (II. Dönem), sayı, 3, sayfa 399, Selanik 1996.

³⁰⁵ Vasiliu Stavridu, a.g.m., s. 376.

³⁰⁶ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 70, 73.

³⁰⁷ *İmerologion tu Patriarhiu*, s. 687, 698, 708

³⁰⁸ *İmerologion tu Patriarhiu*, s. 798-931.

³⁰⁹ Meksi II, 61.

³¹⁰ Meksi III, 90.

İtalya Metropolitliğinde, Metropolit Spiridon Papageorgiu(1966 mez.) ile birlikte 2 ruhban bulunmaktadır.³¹¹

5.2.5. Aynaroz Adası (Ayion Oros)

Tarihi Aynaroz Manastırlar (*Ayion Oros*) topluluğu ile aynı kuruma (Patrikhaneye) bağlı olan HRO arasında da bir ilişki söz konusudur. Bu ilişkiden bahsetmeden evvel kısaca Aynaroz hakkında bilgi vermek gerekecektir. Ada, bu gün Selanik yakınlarındaki “Halkidiki” bölgesinde bulunan üç paralel yarımadaının en kuzeyde olanıdır. Bu yönü ile Çanakkale ve Gökçeada’nın tam karşı hizasına denk gelmekte ve Ege’nin öte yakasında yer almaktadır. IX. ve X. yy.’da kurulan ve bin yıllık bir geçmişi olan ada, 20 manastırdan oluşmakta ve özel bir yönetime sahip bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu da (1430-1912) Ada’nın tarihten gelen özel statüsünü devam ettirmiştir. Ada, 1912’den sonra siyasi idare açısından Yunanistan’a bağlı olmasına rağmen ruhani bakımdan doğrudan Patrikhanenin yetki alanı içerisinde ve bugün Patrikhanede “Anaroz Manastırları” ile ilgili bir komiyon bulunmaktadır. Aynaroz’un bu özel statüsü 1926 Yunanistan Anayasası ile de teyit edilmiştir. Ada’da 1912’lerde 10.000 olan ruhban sayısı şu anda 2.000 civarındadır.³¹²

Bu gün bir “Zahitler Cumhuriyeti” olarak bilinen adaya, bin yıldır süren bir gelenekle kadınların ayak basması yasaktır.³¹³ Ortodoks dünyasında biri 1300, diğeri 1800’lü yıllarda olmak üzere Ortodoks Kilisesini kurtaran iki yenilik hareketi de “Athosçulardan çıkmıştır. İlk yenilik hareketinin mimarlarından biri olan Aziz Grigorios Palamas’da (1296-1359) burada yirmi beş yıl kalmıştır. XX. yy.’daki ihtillaller nedeni ile adadaki Yunan mensubu dışındaki nüfus erimiştir. Modern dönemlerle birlikte Adadaki keşişler arasında artan uyumsuzluklar, psiko-sosyolojik olaylar sıkıntı yaratmaktadır.³¹⁴ Bunun en yakın örneği 2002’den beri devam eden ve 2006’da yaşanan şiddet olayları ile doruğa ulaşan Aynaroz’daki bazı papazların Patrikhaneye isyan bayrağı çekerek başkaldırması olayıdır.³¹⁵

Patrikhaneye bağlı olması sebebi ile Patrikhane tarafından bir çok ruhani, münzevi bir hayatı tatması amacı ile öğrenci, keşiş veya öğretmen olarak buraya gönderilmişlerdir. HRO mezunlarından da aynı şekilde HRO’ya gelmeden önce ya da okuldan mezun olduktan sonra keşiş, öğretmen veya idareci olarak burada görev yapanlar olmuştur. Elimizde bunların sayısı ile ilgili kesin bir veri yok. Bu nedenle sadece örnek olması için birkaç isimden bahsetmekle

³¹¹ Anagnostopulos, “İ Tetarti Periodos...”, s. 70- 71, 73-74

³¹² Aynaroz Manastırları hakkında daha geniş bilgi için bkz. Athanasiu An. Angelopulu, *Ekklesiastiki İstoria İ Monahiki Politia tu Ayiu Orus –İstoria, Tipika, Zoi-*, Selanik, 1987, s. 80; Son dönemlerde Selanik Belediyesince yapılan sempozyum metinlerinden oluşan bir çalışma için bkz. *Ayion Oros, Fisi, Latria, Tehni*, Selanik, 2001.

³¹³ Bu yasağın menşei Hz. Meryem’e kadar uzanan bir hikaye dayandığı söylenir. Hikayeye göre Meryem tekneyle adaya gelmiş ve “Oğlum ve Tanrımdan bir dileğim var, bu bahçe benim olsun” diye dilekte bulunmuş (Athos dağına Meryem Bahçesi de denir). İsa’da annesinin dileğini yerine getirmiş ve “Senin olsun ve senden başka hiçbir kadın buraya girmesin” demiştir. Münir Yıldırım, *a.g.e.*, s. 149.

³¹⁴ Aydın, *Din Fenomeni*, s. 236-237.

³¹⁵ Milliyet 26 Kasım 2005.

yetineceğiz.. Bunlar; Evgenios Hacı Misailof (1864 mez, öğretmen olarak), Anthimos Mihail (1848 öğrenci olarak), Nikiforas Glikas (1849 mez., okul idarecisi olarak), Arhimandrit İoannis Anastasiadis (1959 mez., staj için) burada bulunur. Ayrıca HRO öğretmen ve idarecilerinden Maksimos Repanallis, Emmanuil Fotiadis, Konstantinos Kallinikos gibi HRO'daki bir çok öğretmen ve idareci Aynarozda çeşitli konferans ve seminerler verir. Yine bir çok HRO'lu, Patrikhane bünyesindeki Aynaroz Manastırları Komisyonunda çeşitli görevler almıştır.³¹⁶ Burada görev alanların ya da keşiş olarak bulunan HRO'luların sayısı şüphesiz bu sayılan isimlerle sınırlı değildir.

6. Bağımsız Ortodoks Kiliselerde Görev Yapan Ruhban Okulu Mezunları

Osmanlı döneminde Rumeli, Balkanlar, Anadolu, Mısır, Suriye, Filistin, daha sonra imparatorluğun sınırlarının genişlemesine paralel olarak Kıbrıs, Mora, Girit gibi bölgelerdeki Ortodoksların yönetimi İstanbul Rum patrikhanesine verilir.³¹⁷ 19. yüzyılda milliyetçilik hareketleri ile birlikte ulus devletlerin ortaya çıkmaya başladığı dönemlerde Osmanlı İmparatorluğunun idaresinde yaşayan Balkan ulusları peşpeşe bağımsızlıklarını kazanırlar. Böylelikle Osmanlının bu bölgelerden çekilmesi ile yeni oluşan devletler, Fenerin politik vesayetinden kurtulur, siyasi özgürlükleriyle birlikte dinsel bağımsızlıklarını da ilan ederler ve Patrikhaneden ayrılırlar.³¹⁸ Böylece otosefal (bağımsız) Ortodoks kiliseler ortaya çıkar. Bu kiliselerden bazıları, özellikle Yunanistan ve Kıbrıs Kilisesi HRO'nun açılmasından sonra buraya öğrenci göndermişlerdir. Aşağıda bu kiliselerden gelen ve daha sonra orada görev yapan bazı HRO'lulardan bahsedeceğiz. Bu iki kilisenin dışındaki bağımsız kiliselerden gelen öğrencilere ise “Diğerleri” adıyla kısaca değineceğiz.

6.1. Yunanistan Kilisesi

Aziz Pavlos tarafından M.50'de kurulan Yunanistan Kilisesi 451'de İstanbul Kilisesinin yönetimi altına girer. Osmanlı İmparatorluğu döneminde diğer bütün Ortodoks kiliseler gibi Yunanistan Kilisesi de doğrudan Fener Patrikhanesine bağlıdır. Ancak Yunanistan'ın 1830 Londra Konferansı ile Osmanlı'dan ayrılıp bağımsız bir krallık haline gelmesi ile yeni kurulan devletin kilisesinin de Fenerden bağımsız olması gündeme gelir. 1833'de Yunan Kilisesi, Fenerden ayrılarak bağımsız bir kilise olduğunu ilan eder. Böylelikle Yunanistan Kilisesi, Patrikhaneden ayrılan ilk kilise olur. Bunun kendisini zayıflatacak bir girişim olduğunun farkına varan Patrikhane kilisenin bağımsızlığını uzun süre tanımaz. Dolayısı ile HRO'nun açıldığı ilk yıllarda (1844) Fenerle Yunanistan Kilisesinin araları açıktır ve yaklaşık otuz

316 Bkz. “İdari ve Eğitim Kadrosu” Bölümü.

³¹⁷ Şahin, 51-52; Yavuz Ercan, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, 104.

³¹⁸ İlk olarak 1833'de Yunan Kilisesi bağımsızlığını ilan eder, Patrikhane bu kiliseyi 1850'de tanır. 1879'da Sırp Kilisesi ve 1865-1885 yıllarında ise Romanya Kilisesi bağımsız olur. Bulgar Kilisesi de 1872'de ayrılır, ancak patrikhane tarafından 1945'de tanınır.

yıldır ilişkiler kesiktir. Ancak 1850’de, Rus Kilisesi’nin teşviki ile Patrikhane Yunan Kilisesinin bağımsızlığını tanır. Türkiye Cumhuriyeti dönemine gelindiğinde, İmparatorluğunun bakiyesi olan toprakların Yunanistan’ın sınırları içerisinde kalmasıyla kilise yönetimi açısından Fenere bağlı olan bölgelerle Yunanistan Kilisesi arasında sorunlar yaşanır. Bu gün, “Neon Horon” (Yeni Bölgeler) olarak bilinen ve 36 metropolitliği bulunan bu yerler, 1928’de Fener ve Yunan Kiliseleri arasında şartlı olarak imzalanan “Yetki Devri Anlaşması” ile Yunanistan Kilisesine bırakılır. Bu gün Yunanistan Kilisesi, 48 metropolitlik bölgesi ile 10 milyonluk bir Ortodoks cemaatin ruhani başıdır.³¹⁹

Yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı HRO’nun açıldığı ilk yıllarda okula Yunanistan’dan gelen öğrenci yoktur. Ancak zamanla iki kilise arasındaki ilişkiler düzelir ve birazdan vereceğimiz sayısal rakamlarda da görüleceği üzere HRO’ya Yunanistan’dan çok sayıda öğrenci gelmeye başlar. Öyleki HRO mezunu olup da Yunanistan Kilisesinde görev yapanlar, tüm HRO mezunları içerisinde ilk sırayı alırlar. Yani, HRO mezunlarının, Patrikhane merkezi de dahil olmak üzere en çok görev aldıkları kilise Yunanistan Kilisesi olur. HRO’dan mezunlarından 4 kişi Yunanistan Klisesindeki en üst makam olan Başpiskoposluğa kadar yükselmiştir. Bunlar;

- 1) *Yermanos II Kalligas*, 1889 – 1896 (1874 mez.).
- 2) (Eski Trabzon Metropolit) *Hrisanthos Filippidis*, 1938-1941 (1904 mez.).³²⁰
- 3) *Spiridon Vlahos*, 1949-1956 (1899 mez.).
- 4) *Hrisostomos II. Hacıstavru*, 1962-1967 (1902 mez.).³²¹

HRO’dan mezun olup Yunanistan’da görev yapanlarla ilgili sayısal değerler şöyledir: Meksi’de geçen 1953’deki toplam 270 ismin içerisinde Yunanistan Kilisesinde görev yapanların sayısı 86’dır. Bunların dışında aynı yerde Yunanistan’ın başta Atina ve Selanik gibi şehirlerinde çeşitli görevler yapan ve aynı zamanda HRO’da staj yapmış olan 30’un üzerinde isimden bahsedilmektedir.³²² Bu sayı, 1957’de toplam 223 kişinin içerisinde 73 olarak görünmektedir. Burada da yine okulda staj yapmış isimler tekrar sayılır.³²³ 1986’da ise hayatta olan 322 okul mezunu içerisinde Yunanistan Kilisesinde görev yapanların sayısı 173’dür. Bunların da 55’i ruhbandır. Geri kalan 118 kişi ise laik sınıfa mensup olup başta Atina ve Selanik İlahiyat fakülteleri olmak üzere Yunanıstandaki değişik üniversitelerle kilise veya devlet okullarında öğretmenlik yapmaktadırlar.³²⁴ 1994’deki bir makalede ise toplam 153 civarındaki bir ismin içerisinde Yunanistan’dan yaklaşık 40 civarı bir isimden

³¹⁹ Yunanistan Kilisesi için bkz. Münir Yıldırım, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, s.72-76.

³²⁰ Biyografisi için bkz. “Heybeliada Ruhban Okulu Mezunlarının Faaliyetleri” adlı alt başlık.

³²¹ Athanasıu Gr. Yeromihalu, *Ekklesiastiki İstoria tis Ellados*, I. Cilt, Yunanistan, 1973. s. 241, 345-346, 350-351; Stavridu, *Halkis Mia Sinoptikis*, s. 49-50.

³²² Meksi II, 66-69.

³²³ Meksi III, 91-93.

³²⁴ ΕΠΕΘΧ, 1/1987, 544- 545 (Naklen Stavridu, *Halki*,s. 55.)

bahsedilmekte, bunların 10'unu Atina ve Selanik Üniversitelerindeki öğretim görevlileri oluşturmaktadır.³²⁵

Bu gün Yunanistan'da görev alan papazlar öncelikle kiliseye bağlı okullarda öğrenim görmekte, daha sonra eğitimlerini sürdürmek isteyenler de Atina İlahiyat Fakültesi (1837'de kurulur) ile Selanik İlahiyat Fakültesine (1925) devam etmektedirler. Eğitimlerini tamamlayan papazlar, Yunanistan Kilisesinin yanısıra Fener Patrikhanesi ve onun ruhani bölgeleri ile Kıbrıs Kilisesi gibi diğer otosefal Ortodoks kiliselerde hizmet etmektedirler.

6.2. Kıbrıs Kilisesi

Miladi 46'da Aziz Barnabas (Varnavas)³²⁶ tarafından kurulduğuna inanılan kilise 413'de bağımsız olur. 1191'e kadar Bizans'a, dolayısı ile Patrikhaneye bağlı olan kilise 1571'e kadar Katolik egemenliğinde kalır. Bu tarihten sonra adanın Osmanlıların eline geçmesi ile Ortodokslar kendi dini liderlerini rahatça seçebilirler. Osmanlıdaki düzenleme ile Kilisenin Başpiskoposu Kıbrıstaki Ortodoks halkın "ulusal lideri" konumuna gelir ve "Demosgerendos" adı verilen halk şurasının da başakanıdır. Bu statü 1878'den sonra adanın İngiliz hakimiyetinde olduğu yıllarda ve sonrasında da devam eder. Bu nedenle Kilise ve kilisenin başı olan Başpiskopos çeşitli dönemlerde adada meydana gelen siyasi olaylarda aktif olarak rol oynar.³²⁷ Nitekim yakın dönemlerde Kıbrıs Kilisesi Başpiskoposu Makaryos III'ün³²⁸, Cumhurbaşkanlığına kadar yükselmiş olması da Osmanlıdan beri devam eden dini liderin bu konumu ile izah edilebilir.³²⁹ Kilisenin bu gün 600 bin Rum cemaati ve altı metropolitlik bölgesi³³⁰ bulunmaktadır.³³¹ Şu anda kilisenin başında yakın zamanlarda medyada Türkiye karşıtı söylemleri ile gündeme gelen Başpiskopos Hrisostomos II bulunmaktadır.³³² Kıbrıs Kilisesinin, kilisenin kurucusu kabul edilen havari Barnabas'dan adını alan "Apostolos Varnavas İeratiki Sholi" (Havari Barnabas Papaz Okulu) adlı bir okulu

³²⁵ Anagnostopoulos, "İ Tetarti Periodos...", s. 72, 74 - 77.

³²⁶ Türkçedeki "B" harfi Yunanca daki "Vita"ya karşılık gelmekte ve "ve" sesini vermektedir. Dolayısı ile Türkçedeki "Barnabas" Yunanca'da "Varnavas" olarak telaffuz edilir. Aynı şekilde Türkçe'de "Bartholomeos" olarak söylenen isim, Yunanca'da "Vartholomeos" şeklinde telaffuz edilir.

³²⁷ Türk kamuoyunda sürekli menfi olarak algılanan Kıbrıs Kilisenin bu faaliyetleri konumuzla doğrudan ilgili olamayıp ayrı bir çalışmayı gerektirdiğine inandığımız için burada bunlara değinilmeyecektir. Ancak konuyla ilgili şu kaynaklara bakılabilir. Bkz. H. Fikret Alaysa, "Kıbrıs Ortodoks Başpiskoposluğu'nun İliyası ve Kilisenin Tertipleri" *İslam Medeniyeti Mecmuası*, cilt. V, sayı 4, sayfa 59-66; Ekim 1982, İstanbul, 1982; Beria Remzi Özorun, "Kıbrıs Türklüğü ve Ortodoks Kilisesi", *Türk Kültürü*, sayı 158, sayfa 84-87, Ankara, 1975.

³²⁸ Makarios III ile ilgili olarak onun adına kurulmuş bir kurum tarafından yayımlanan bir çalışma için bkz. *Apanta Arhiepiskopu Kıpru Makariu III, (1955-1957)*, Lefkoşe, 1992.

³²⁹ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim-Makaleler 1*, s. 278, Niyazi Berkes, *Patrikhane ve Ekiümeniklik*, İst. 2002, s.12-13.

³³⁰ Yorgo Benlisoy – Elçin Macar, a.g.e. s. s. 15-16.

³³¹ Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs Kilisesi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Sır George Hill, *A History of Cyprus I-IV*, (1948'e kadar) Cambridge at The University Press, London, 1972. (First published, 1952)

³³² *Radikal*, 20 Kasım 2006; <http://www.haberturk.com/haber.2007/01/07>.

ile yine adını Barnabas'dan alan ve 1918'den beri çıkan “*Apostolos Varnavas*” adlı yarı akademik dergi – bülten formatında bir yayını bulunmaktadır.³³³

HRO'nun kurulduğu yıllarda Kıbrıs Kilisesi ile Patrikhane ilişkileri oldukça iyidir. Okulun kuruluşu sırasında Kıbrıs Kilisesi Başpiskoposu İoannikion (1840-1849), okul yapımında kullanılmak üzere Patrikhaneye 5.000 kuruş gönderir. Buna karşılık Patrik Yermanos IV (1842-1845 ve 1852-1853) Kıbrıs Kilisesine, 8 Temmuz 1844 tarihli bir teşekkür mektubu yazar. 1894 depreminde yıkılan okulun yeniden yapılması sırasında da dönemin Patriği Neofitos VIII, Kıbrıs Kilisesinden yine yardım talebinde bulunur. HRO'dan ilk Kıbrıslı öğrenci, 1860'da mezun olan Epifanios Matteos'tur. Matteos, Kudüs Patrikliğine bağlı Teoloji Okulu'nda öğretmenlik ve idarecilik yapar ve aynı zamanda Ürdün Metropolitidir. HRO'dan mezun olan ikinci Kıbrıslı ise 1887 mezunu Yerasimos Kikotis'dir.³³⁴

HRO mezunu Kıbrıs Kilisesi mensupları ile ilgili sayısal değerler de şöyledir: 1953'deki toplam 270 HRO mezunu ismin içerisinde Kıbrıs Kilisesinde görev yapanların sayısı 17'dir.³³⁵ Bu sayı, 1957'de toplam 223 kişinin içerisinde sadece 8 kişi olarak görünmektedir.³³⁶ 1986'da hayatta olan 322 okul mezunu içerisinde Kıbrıs Kilisesinde görev yapanların sayısı 10'dur. Bunlardan bir tanesi Presbiter olarak hizmet ederken, 9 tanesi de laik olup teoloji öğretmeni olarak görev yapmaktadırlar.³³⁷ Bu tarihlerde Thiatiron Piskoposluğunda ruhban olarak görev yapan 1964 mezunu Sofronios Haralambus da (ö. 1993) Kıbrıs'tandır.³³⁸ 1994'de ise halen Kıbrıs Kilisesinde görev yapan Arhimandrit Dionisios Papahristoforos 1965 HRO mezunudur.³³⁹ Diğer birkaç mezun ise laik olarak çeşitli okullarda görev yapmaktadırlar.

Kıbrıs Kilisesi ile ilgili olarak hatırlatmamız gereken bir husus da, muhtemelen Makarios II ile Makarios III'ün karıştırılmasından kaynaklanan Türk kamuoyundaki yanlış bir bilgidir. 1947-1950 arasında Kıbrıs Kilisesi Başpiskopusu olan Makarios II (asıl adı Marathasis Makarios Mirianthevs) 1895'de diyakoz olarak İstanbul'a gelir ve 1895-1900 yılları arasında Mektebi Kebir'de ve HRO'da eğitim alır. Daha sonra Atina İlahiyatı bitirir ve 1917-1947 yıllarında Kirinias Metropoliti olarak görev yapar, 1947'de Başpiskopos olur ve 1950'de ölünceye kadar bu görevi yürütür.³⁴⁰ Onun ölümünden sonra Kıbrıs Kilisesi Başpiskoposluğuna seçilen ve aynı zamanda 1959'da Cumhurbaşkanı da olan (Mihail) Makarios III'ün (1950-1977) ise HRO ile bir ilgisi yoktur. O, orta öğrenimini Kıbrısta yapar,

³³³ “İeratiki Sholi” *Apostolos Varnavas*, 2003/ 6, s.236-247; 2003/ 7-8, s.286-254; 2004/ 6, s. 255-269.

³³⁴ Andreu Miçidi, “İ Theologiki Sholi tis Halkis Ke İ Ekklesia tis Kipru”, *EΠEΘX III*, 1994, s. 413-416.

³³⁵ Meksi II, 65-66.

³³⁶ Meksi III, 94,99.

³³⁷ EΠEΘX, 1/1987, 544- 545 (Naklen Stavridu, *Halki*,s. 56.)

³³⁸ Andreu Miçidi, “İ Theologiki Sholi tis Halkis...” s. 419; Stavridu, *Halki*,s. 491.

³³⁹ Anagnostopulos, “İ Tetarti Periodos...” s.74.

³⁴⁰ Andreu Miçidi, “Makarios II” *ΘHE*, VIII/490-491; “İ Theologiki Sholi tis Halkis...” s. 417.

diyakoz olarak takdis edildikten sonra 1938’de Atina’ya gönderilir, burada İlahiyat ve hukuk tahsili alır. 1946’da Presbiter ve Arhimandrit olur, daha sonra ABD’deki Boston Üniversitesinde Din Sosyolojisi üzerine eğitim alır, 1948’de Kitios Metropoliti olur. 20 Ekim 1950’de Kıbrıs Kilisesi Başpiskoposluğuna seçilir.³⁴¹

Fener Patriği Athinagoras, henüz yeni Başpiskoposluğa seçilmiş olan Makarios III’e hitaben 18 Mayıs 1951 tarihli bir mektup gönderir ve mektupta Türkiye Cumhuriyeti’nin HRO ile ilgili yeni düzenlemelere izin verdiğinden ve yapılan değişikliklerden bahseder ve dışarıdan öğrenci alabileceklerini ifade eder.³⁴² Makarios III, 7 Temmuz 1951 tarihli cevabında bundan duyduğu memnuniyeti ifade eder ve HRO’ya 9 tane öğrenci gönderebileceklerini söyler. Patrik Athinagoras, 13 Aralık 1951 tarihinde Başpiskopos’a yazdığı ikinci mektupla Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı’nın verdiği izinle dışardan ancak 25 öğrenci alabileceklerini, bu şartlar altında kendilerinin gönderecekleri 9 öğrenciden ancak beş tanesini kabul edebileceklerini söyler. Bunun üzerine Kıbrıs Kilisesi’nden gelen beş öğrenci HRO’dan mezun olduktan sonra Kıbrıs’a döner ve çeşitli görevler alırlar. Bu beş kişiden biri de Arhimandrit Dionisios Papahristoforos’tur. 1965 de mezun olan Pahrifoforos, aynı zamnada HRO’dan mezun olan son Kıbrıs’lıdır.³⁴³ Bu tarihten sonra Kıbrıs Kilisesinden HRO’ya bir daha öğrenci gelmez. İncelediğimiz kaynaklardan hareketle toplam HRO’dan mezun olan tüm Kıbrıslı öğrenci sayısının aşağı yukarı 20- 25 civarında olduğunu söyleyebiliriz.³⁴⁴

Kıbrıs Kilise kendi papazlarını yukarıda bahsettiğimiz Makarios II (1947-1950) tarafından kurulan “Apostolos Varnavas Papaz Okulun”da yetiştirmekte, daha yüksek din eğitimi alacak olanlar ise genellikle Atina ve Selanik İlahiyat Fakültelerine gönderilmektedirler.

6.3. Diğer Kiliseler

Sayıları oldukça az olmakla birlikte (yukarıda saydığımız kiliseler dışında) başka kiliselerden de HRO’ya gönderilen ve daha sonra buralarda görev alan HRO mezunları da vardır. Bu kiliseler, tarihi birer Patriklik olan İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patriklileri ile (Eski) Yugoslavya Kilisesi, Arnavut Kilisesi, Sina Dağı Başpiskoposluğu ve Etyopya Kilisesidir. Ayrıca okulun ilk açıldığı yıllarda Bulgaristan Kilisesinden, 1900’lerin başında da Anglikan Kilisesinden okula gelen birkaç öğrenci olmuştur.

1953’deki verilere göre bu Kiliselerde görev yapanların sayısı (staj görenler de dahil) şu şekildedir; İskenderiye Patrikhanesinden 10, Antakya Patrikhanesinden 12 (genelde Suriye ve

³⁴¹ Andreu Miçidi, “Makarios III” *ÖHE*, VII/491-492.

³⁴² Mektup metni için bkz. Andreu Miçidi, “İ Theologiki Sholi tis Halkis...” s. 417-418.

³⁴³ Andreu Miçidi, “İ Theologiki Sholi tis Halkis...” s. 418- 419.

³⁴⁴ Bu isimler için bkz. Andreu Miçidi, “İ Theologiki Sholi tis Halkis...” s. 414, 416-419, Meksi II, 65.

Lübnan'dan), Sina Dağı Başpiskoposluğundan 1, (Eski) Yugoslavya Kilisesinden 4, Arnavut Kilisesinden 2, Kudüs Patrikhanesinde ise 2 kişidir.³⁴⁵ Bu sayı, 1957'de şöyledir: İskenderiye Patrikhanesinden yine 10, Antakya Patrikhanesinden 6, Sina Dağı Başpiskoposluğundan 1, (Eski) Yugoslavya Kilisesinden 6 kişidir.³⁴⁶ 1994'de hayatta olan HRO mezunları içerisinde bu kiliselerde görev yapanların sayısı ise İskenderiye Patrikhanesinde 3, Antakya Patrikhanesinde 3, Kudüs Patrikhanesinde ise 2 kişi olarak gözükmektedir.³⁴⁷ Okulun son döneminde Etyopya'dan da öğrencilerin gelmeye başladığını görüyoruz. Etiyopya'dan gelip HRO'dan mezun olan öğrenci sayısı 1956'da 3, 1957'de 4 ve 1967'de 1 kişidir.³⁴⁸ Okula ilk defa Ortodoks olmayan öğrenci 1907'de Anglikan Kilisesinden alınır.³⁴⁹ (Bu öğrencilerin mezun olup olmadıkları ya da kaç kişi oldukları ile ilgili elimizde bir bilgi yok)

1872'de Bulgar Kilisesinin, Patrikhane tarafından itizalci (ayrılıkçı), olarak ilanından evvel HRO'da eğitim gören Bulgar asıllı öğrenciler de vardır. HRO'nun 1848'deki ilk dört mezunundan ikisi, Anthimos Mihail ve İgnatios İoannidis Bulgar kökenlidir. Okulun son Bulgar öğrencileri 1864'de mezun olan Evgenios Hacı Misailof ile Hristos Mihailiof adlı öğrencilerdir.³⁵⁰ HRO mezunlarından yukarıdaki kiliselerde görev alıp Patriklik veya Başpiskoposluk makamına kadar yükselenler de olmuştur. Bunlar;

İskenderiye Patrikleri:

1. Nikolaos VI. Varelopulos, 1968 – 1986, (1938 mez.).
2. Parthenios III. Kinidis, 1987 – 1996, (1939 mez.).

Antakya Patrikleri:

1. Aleksandros III. Mihailidis Tarhan, 1931 – 1958, (1894 mez.)
2. Theodosios VI., 1958 – 1970, (mezuniyet tarihi bilinmiyor).
3. Ilias IV. Muavat, 1970 – 1979, (1939 mez.).³⁵¹

Bunlardan başka Arnavut Kilisesinde, 1937 – 1958 arasında başpiskoposluk yapan Hristoforos Kissis, 1906 HRO mezunudur. Ayrıca HRO'nun ilk mezunlarından (1848) olan Anthimos Mihailof, 1872 – 1877 yıllarında Bulgar Eksarhı olarak görev yapmıştır.³⁵²

Burada hatırlamamız gereken bir başka kilise de Moskova Kilisesidir. Bilindiği üzere İstanbul'un fethi ile Osmanlı hakimiyetine giren İstanbul Patrikhanesini tanımadığını deklare

³⁴⁵ Meksi II, 63-64, 65, 69.

³⁴⁶ Meksi III, 93-94.

³⁴⁷ Anagnostopulos, "İ Tetarti Periodos...", s.71.

³⁴⁸ Stavridu, *Halki*, s. 478-480, 494.

³⁴⁹ Stavridu, *Halki*, s. 50.

³⁵⁰ Stavridu, *Halki*, s. 250, 255.

³⁵¹ Bu gün Antakya Patrikliği Balabandaki Şamlı Aziz Yuhanna teoloji okulunda Arap Ortodoks öğrencilerini yetiştirmektedir. Bkz. "Giriş" (Osmanlı Dönemi, Fener Patrikhanesinden Bağımsız Diğer Ortodoks Teoloji Okulları)

³⁵² Stavridu, *Halkis Mia Sinoptikis*, s. 49-50.

eden Moskova, kendisini “Üçüncü Roma” olarak ilan eder.³⁵³ İncelediğimiz kadarı ile HRO’ya bu kiliseden herhangi bir öğrenci gelmez. Bunun aksine 1900’lü yılların başına kadar HRO mezunlarından bir çok isim³⁵⁴ Patrikhane bursu ile yüksek eğitime devam etmek üzere, tarihi 17.yy’a kadar dayanan Kiev’deki *Ortodoks Teoloji Akademisi*’ne³⁵⁵ gönderilir. Ancak 1900’lerden sonra ise HRO mezunu öğrenciler, Batıdaki üniversite ve akademilere giderler.

---

³⁵³ Rus Kilisesi ile ilgili yakın dönemde Türkçe yapılan bir doktora çalışması için bkz. Sevinç Aslanova, *Kutsal Sinod’tan Rus Ortodoks Kilisesi’ne*, İst. 2006.

³⁵⁴ Bkz. “HRO’da Eğitim Öğretim ve Dersler” adlı bölüm.

³⁵⁵ Akademi için tezimizin “Giriş” bölümüne bakılabilir.

SONUÇ

Heybeliada Ruhban Okulu, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından (1844), yirminci yüzyılın son çeyreğine (1971) kadar, hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde Patrikhane'ye bağlı olarak eğitim öğretim faaliyeti yürütmüş olan bir dini eğitim kurumudur. Okul, Patrikhane'ye bağlı olarak değişik yerlerde faaliyet gösteren küçük papaz okullarının ardından, daha üst düzeyde bir teoloji eğitimi vermek üzere açılır. Heybeliada Ruhban Okulu, Patrikhane'nin dini ve dünyevi ilimleri tahsil maksadıyla açılmış olan İstanbul'daki "Mektebi Kebir" in (şimdiki adıyla Fener Rum Lisesi'nin), 1861'den sonra, klasik liseye dönüşmesiyle birlikte, kendi alanında türünün tek örneği olan bir okul haline gelir.

Ondokuzuncu yüzyıl, geniş coğrafyaların, ulusçuluk akımlarının etkisiyle çalkalandığı bir dönem olarak öne çıkar. Osmanlı ve Osmanlı bünyesindeki Ortodoks dünyası bu çalkantıyı en ağır bir şekilde yaşayan coğrafyalardan birisidir. Bu dönemde, Ortodoksların dini merkezi olan Fener Patrikhanesinden ayrılan bağımsız kiliselerin ortaya çıkışı, Patrikhane için büyük bir darbe oluşturmuştur. Zira cemaati her geçen gün biraz daha azalan Patrikhane nüfuzunu kaybetmeye başlar. Ayrıca bu dönemlerde Katolik ve Protestan misyonerlerin Ortodoks cemaate yönelik artan dini propaganda faaliyetleri de ayrı bir sorun olmaya başlar. Tüm bu sorunlar arasında Patrikhane, farklı uluslardan oluşan Ortodokslar arasında dini birliği muhafaza etmek, yeni kopmaların önüne geçmek, bu mümkün değilse bile en azından Ortodoks teolojiye dair konularda "otorite" konumunu sürdürmek ve Ortodoksluk karşıtı propagandaların önüne geçmek için Ruhban Okulunu açar. Aslında bu durumu, tüm bu sayılan gerekçelerin yanısıra bir bakıma Patrikhanenin zayıflamaya başlayan gücünü, teolojik konulardaki önceliği ve yetkinliği ile yeniden ele geçirme çabası olarak da algılamak mümkündür.

Okul, bağımsızlık düşüncesindeki Balkan kiliseleri nazarında, bazı istisnalar hariç, pek itibar görmez ve Patrikhaneden kopuşları engelleyemez. Ancak, kuruluşundan itibaren, kendine özgü eğitim anlayışı ve uygulamalarıyla, Fener merkezli (yazılı ve sözlü) Ortodoks dini geleneğinin muhafazasında, geliştirilmesinde ve yirminci yüzyıla aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Selefleri gibi HRO da, tipik bir manastır okulu olarak, bir yandan geleneksel ruhban hayatını devam ettirir, öte yandan da Ortodoks teolojisi, dönemin ihtiyaçları ve imkanları ölçüsünde yeniden tanzim etmeye çalışır. (Bunu, geleneğin belirleyici olduğu ortodokslukta, mümkün olabildiği ölçüde modern eğitimin gereklerine uygun bir eğitim vermek olarak da okumak mümkündür) Bu nedenle de, daha derinlikli bir teoloji eğitimi vermek ve ortodoks teolojiye itibar kazandırmak, onun önemli bir iddiası olur. Okul,

gerek teoloji anlayışı ve gerekse yetişmiş beyin gücü ile daha sonra diasporada kurulacak diğer Ortodoks teoloji kurumlarına da büyük ölçüde kaynaklık eder.

HRO'nun Ortodoks cemaatler üzerindeki etkisi, Fener Patrikhanesi'nin, Ortodoks dünyasındaki nüfuz ve etkisiyle paralellik arzeder. Bu anlamda HRO'nun açıldığı yıllardan itibaren bağımsız Ortodoks Kiliselerin yavaş yavaş Fenerden ayrılmasıyla birlikte, Patrikhanenin nüfuzu Osmanlı coğrafyasındaki Rum cemaatle sınırlı hale gelmeye başlar. Bu bakımdan HRO'ya Yunanistan Kilisesi hariç, Balkanlar'daki ayrılıkçı kiliselerin (sınırlı sayıda gelen öğrenciler dışında) pek fazla itibar etmedikleri görülür. Bu konuda okul öğrencilerinin geldikleri kilise bölgeleri bize belli bir değerlendirme yapma imkanı vermektedir. Buna göre, okul mezunu öğrenciler arasında ilk sırayı Bağımsız Yunanistan Kilisesinden gelenler alırken ikinci sırayı Patrikhane merkezine bağlı ruhani bölgelerden gelen öğrenciler alır. Türkiye Cumhuriyeti döneminde yeni siyasi sınırların ortaya çıkışı ve nüfus mübadelesi gibi göç hareketleriyle birlikte Patrikhanenin merkeze bağlı bölgelerdeki cemaati azalınca Patrikhanenin öğrenci kitlesini Yunanistan'la birlikte ABD'de ve Avrupa'daki diasporada yaşayan Rum cemaatinden gelenler oluşturmaya başlar. Bunlara, Girit ve Oniki Adalar Kilisesi ile Bağımsız Kıbrıs Kilisesini de ilave etmek gerekir. Bunların dışında sayıları oldukça az olmakla birlikte, zaman zaman diğer Ortodoks ve Doğu Kiliselerinden de öğrenci gelmiştir.

Çalışmamızda okula Ortodoks Rus Kilisesinden gelen öğrencilere dair bir kayda rastlamadık. Ancak burada tersine bir etkileşimin olduğunu söyleyebiliriz. Zira okulun eğitim ve idari kadrosunu oluşturanların çoğu, mezun olduktan sonra ihtisas yapmak için Rusya'da bulunan Ortodoks Akademilere gitmişlerdir. (1900'lerden sonra ise batı ülkeleri tercih edilmiştir.) Bu da bize, o dönemlerdeki Rus Ortodoks Teoloji Akademilerindeki eğitimin HRO'dan daha üstün olduğu, bir başka deyişle Rus Ortodoks Teolojisinin, Fener'e göre daha etkin ve belirleyici olduğu konusunda bir ip ucu vermektedir. (Bununla birlikte, Rusya tercihinin, Panislavist politikalarıyla Ortodoksların hamiliğine soyunan Moskova'nın siyasi bir cazibe merkezine dönüşmüş olmasının da etkisi olabilir.)

Patrikhane çevresine önemli bir teolojik hareketlilik getiren okulda, teoloji alanında yapılan çalışmalar ve ortaya çıkan eserler, ortak bir din dilinin şekillenmesini sağlamış ve en azından aynı dili kullanan Ortodoks Kiliseler arasında yazılı bir iletişim aracının gelişmesine de katkı sağlamıştır. Ayrıca okul, özellikle Anadolu'da ve Balkanlardaki Ortodoks Rum cemaate karşı Katolik ve Protestanlarca yürütülen misyonerlik hareketlerinin ve Batı'da ortaya çıkıp cemaati etkileyen din karşıtı fikirlerin etkisini de en aza indirmeye çalışmış ve yetiştirdiği din adamları vasıtasıyla bu menfi propagandaların önüne geçmeye çalışmıştır. Okulun eğitim kadrosunu oluşturan öğretmenler de değişik zamanlarda Ortodokslar ve

Hristiyanlar arasında yapılan çeşitli uluslararası platformlarda Patrikhane'yi temsil ederek HRO mezunları ve mensupları olarak önemli görevler üstlenmişlerdir.

Diğer yandan, 19. yy.'da ulusalcılık hareketlerinin hız kazanmasıyla Ortodokslukta din ve ulusalcılık iç içe geçmiş ve adeta birbirini tamamlayan iki unsur haline dönüşmüştür. Patrikhane de bu dönemde, cemaatine dini ve ulusal kimliğin kazandırılması amacıyla çeşitli eğitim kurumları açarak bu tür faaliyetleri desteklemiştir. Bu noktada, Patrikhane'nin en üst din eğitim kurumu olan HRO'nun hem dini hem de ulusal kimliğin oluşmasında etkili olduğu söylenebilir. Özellikle okuldan yetişmiş olan bazı din adamları Balkanlar, Makedonya' ve Anadolu'daki ulusçuluk hareketlerinde, Rum cemaati yönlendirme konusunda etkin roller almışlardır.

Okulun dışardan, özellikle Batı dünyası tarafından algılanışı bağlamında şu hususa işaret etmemiz gerekir ki; Kanaatimizce okulun Batı dünyasında tanınması ve gündeme gelmesi daha çok okulun kapanmasından sonra, diaporadaki cemaatin lobi faaliyetleri ile biraz da politik nedenlerle (Türkiye'nin AB süreci) olmuştur. Zira bu gün Fener ve Atina merkezli teologlar dışında, Batı'da, doğrudan okulun Ortodoks teoloji eğitimindeki yeri ve konumuna ilişkin herhangi bir çalışmanın bulunmayışı, bu tezimizi destekler niteliktedir. Ayrıca, bu tür çalışmaların yokluğu, hem okulun dışarıdan nasıl görüldüğü hususunda bir görüş bildirmeyi zorlaştırmakta, hem de okulla ilgili daha objektif şeyler söylenmesini güçleştirmektedir. Zira okulla ilgili yapılacak değerlendirmeler, sadece okul mensupları tarafından kaleme alınan çalışmalarla sınırlı kalmaktadır.

Okulu, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemindeki eğitim kalitesi ve anlayışı açısından bir mukayese ve değerlendirme yapacak olursak, Cumhuriyet döneminin daha başarılı ve daha üretken olduğunu söyleyebiliriz. Zira Osmanlı idaresinin son zamanlarına rastlayan dönemde Patrikhanenin ve dolaylı olarak da okulun ulusçuluk eksenli bir dizi gelişme ve mücadelelerin arasında kaldığı göze çarpar. Bu kaos ortamının ardından gelen Cumhuriyet yıllarındaki sakinlikle birlikte Patrikhane, tüm enerjisini okuldaki eğitim ve öğretimin daha kaliteli hale getirilmesi için sarfetmiştir.

Ancak 1965'li yıllardan itibaren Yunanistan'la Kıbrıs meselesi yüzünden yaşanan siyasi gerginlik okula da yansımış ve dışarıdan öğrenci alımı durdurulmuştur. 1971'de de öncelikle Türkiye'nin kendi eğitim kurumlarına yönelik yaptığı bir kanuni düzenlemenin HRO'yu da içine alması, okulun teoloji kısmının kapanmasına neden olmuş, 1985'de ise öğrenci yokluğu sebebi ile Patrikhanenin kendisi okulun lise kısmını da kapatmak durumunda kalmıştır. Bu gün Patrikhane açısından en öncelikli ve hayati sorun, HRO'nun yeniden açılması konusudur. Bu nedenle de Patrikhane her türlü platformlarda okulun tekrar açılması için uğraş vermektedir. Bu gün gelinen noktada konunun ilgili muhatapları ve tarafları ilke olarak

okulun açılması konusunda mutabık kalmakla birlikte, hangi statüde açılacağı tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Ana hedefi, Heybeliada Ruhban Okulu hakkında gerçek ve objektif bilgiler vermek olan bu çalışmanın, konuyla ilgilenen Türk Akademisyenlerine ve kamuoyuna bir ölçüde katkı sağlaması en büyük temennimizdir.

Ek I**HEYBELİADA RUHBAN OKULU MEZUNLARI (1848-1971)³⁵⁶
A-OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ (1844-1922)**

YIL	SIR	ADI SOYADI	GELDİĞİ YER ³⁵⁷	VAZİFESİ ³⁵⁸
1848	1.	Anthimos Mihail (ö.1888)	Kırklareli	Vidin, Preslava Metropolit, Bulgar Eksarhı
	2.	Ignatios İoanidis	Edirne	Rodos, Kestendilos Metrop.
	3.	Grigorios F. Vegleris (ö. 1886)	İstanbul	Arhimandrit, Odisse'den geri çevrilir.
	4.	Stefanos Konstantinidis	Çanakalede	İskenderiye'de diyakoz
1849	5.	Dionisios Yeoryiadis	Girit	Diyakoz, Trakya'da görevli
	6.	İlarion Karakalas	Filibe	Diyakoz
	7.	İoakim Margaritis	Litiçis	Keşiş
	8.	Kalinikos Fomadis (ö.1889)		Kadıköy'de ölür.
	9.	Konstantinos Zahariadis	Oniki Adalar	Diyakoz
	10.	Meletios Spandonidis (ö. 1867)	Serez	
	11.	Neofitos Drimadis	Drina / İpir	Sakız , Terkos ve Kassandra Metropolit
	12.	Nikiforos Glikas (ö.1896)	Gökçeada	HRO öğretim. müdür, Gökçeada, Midilli Metrop.
	13.	Sofronios Hristidis	Marmara Adası	Veria, Selanik, Yanya ve İznik Metrop.
	14.	Hristoforos Prodromitis,	Serez	HRO öğretmeni, Serezde manastır başrahibi
1851	15.	Agathangelos Vlastaris	Tokat	Diyakoz
	16.	Agathangelos Aristeas	İzmit	Diyakoz
	17.	Grigorios Gogos (ö. 1898)	Midilli	Keşiş, HRO öğret., Budapeşte cemaat sorumlusu.
	18.	Dorotheos Evelpidis	Risios	Korit Metropolit
	19.	Evyenios Hrisoheris	Üsküdar	Kumkapı Piskoposu
	20.	İseas Dimitriadis		İpir'de Keşiş
	21.	İgnatios Vasiliadis	Midilli	Lernis, Rodos ve Kestentilos'ta görevli
	22.	Kirillos Athanasiadis	Pazarsancağı/ Filibe	Kudüs Teoloji Okulu'nda idareci 1861-1863.
	23.	Nikodimos Konstantinidis	Bozcaada	Vodin / Selanik ve Bursa metropolit
1852	24.	Dionisios Stamatiadis	Sisam	Keşiş
	25.	Mihail Yatropulos	İzmit	Keşiş
	26.	Nektarios Mandalas	Delvinakios	Keşiş
	27.	Parthenios Prodromidis (ö. 1886)	Kayseri	Nemrik Metropolit
	28.	Timotheos Lampridis	Serez	Aydın, Gaziköy-Şarköy/ Tekirdağ'da görevli
1853	29.	Venediktos Efthifronos	Bursa	Ahyolu, Nemrik ve Marmara Adası'nda görevli
	30.	Konstantinos Pliziotis	Andros Adası / Yunan.	Diyakoz, HRO öğretmeni., Stavrupoli Piskoposu
	31.	Paisios Panagiotidis	Üsküp	Gökçeada, Mithimnis Metrop.
1854	32.	Yennadios S. Sholarios	İstanbul	Hayrabolu Piskoposu
	33.	Dorotheos Straton	Karşıyaka /Erdek	Heybeliada'da diyakoz
	34.	Efthimios Papadopulos	Sisam Adası	Diyakoz.
	35.	İerotheos Fintias	Kastamonu	Halep, Niksar Metrop., HTO'da İdareci
	36.	Kirillos Pigas	Girit	Diyakoz

³⁵⁶ Bu listenin hazırlanmasında şu kaynaklardan faydalanılmıştır: Vasiliu Stavridu, *Halki*, s. 250 – 289, 465 – 508; Stavridu, *Halki Simpliroma*, s. 68-72, 154-167; Apostolos Meksi, *Halki İera Theologiki Sholi I*, s. 198 – 252; Meksi II, s. 20 – 27, 49-52; Meksi III, s. 81-85; *Estia Theologon Halkis Epetiris Melon*, s. 187-204; Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti dönemine ait listedeki isimlerin bir kısmı “Ortodoksia”nın değişik sayılarında yayımlanmıştır. Bkz. *Ortodoksia*, (30) 1955, sayı 1, s. 118 - 123; (31) 1956, sayı 3, s. 362; (33) 1958, sayı 3, s. 336 – 337; (36)1961, sayı 3, s. 290.

³⁵⁷ Mezunların geldikleri, ve görev yaptıkları kilise bölgeleri ile memleketlerini tesbit etmekte bir takım zorluklarla karşılaştık. Bunlardan biri, mezun olan kişinin değişik zamanlarda birden fazla yerde görev yapmış olmasıdır. Mesela İstanbul'dan gelen bir öğrenci mezun olunca patrikhane merkezinde ya da merkeze bağlı bir yerde göreve başlayıp daha sonra otosefal (bağımsız) veya otonom kiliselerde göreve devam edebilmektedir. Dolayısıyla bir kişi ömür boyu aynı kiliseye bağlı olarak görev yapmamaktadır. Bir diğer zorluk da o dönemde değişen siyasi coğrafya'ya paralel olarak dini bölgelerinde el değiştirmiş olmasıdır. Yani siyasi idare açısından Osmanlı'dan ayrılan bölgelerin bir kısmı, aynı şekilde dini bakımdan da Fener'den ayrılarak farklı bir dini, siyasi ve coğrafi merkeze bağımlı hale gelmektedirler. Bir başka sıkıntıda, yapılan çalışmalarda gerek Osmanlı ve gerekse Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan bölgeler de dahil çoğu yer isimleri “Yunanca” olarak verilmektedir. Biz, Türkçe'de karşılıkları bilinen yerleri Türkçe de söylendikleri şekliyle vermeye çalıştık. (örneğin, Yanya, Selanik, Filibe vb.) Türkiyede pek bilinmeyen ve Türkiye sınırları dışında bulunan yerleri ise metinde geçen şekliyle verdik.

³⁵⁸ Burada geçen ve mezunların görevlerini belirten kilise hiyerarşisine ait unvan ve dereceler için tezimizin “İkinci Bölümü”nün başlarına bakılabilir.

1855	37.	Agathangelos Riliotis	Makedonya	Keşiş ve Rillas Manastırı Başrahibi
	38.	Aleksandros Laskaris	İstanbul	Mektebi Kebir Müdürü., Kutsal .Sinod Başkatibi
	39.	Yermanos Grigoras. (ö.1904)	Kayseri	Kudüs Teoloji Okulu ve HRO Öğret. ve Müdürü
	40.	Yermanos Hrisoloras	İstanbul	Diyakoz
	41.	Damaskinos Riliotis	Filibe	Filibe'de öğretmen, Velissu Metropoliti
	42.	Evgenios Paraskevas	Midilli	Kudüs Teoloji Okulu Öğretmen ve İdarecisi
	43.	Kallinikos Esfigmenitis	Kapadokya	Keşiş
1856	44.	Nikodimos Konstantinidis	İstanbul	Kudüs Teoloji Okulu İdarecisi, Serez, Erdek Metrop.
	45.	Amprosios Hristidis (Kondos)	İzmit	Demre (Kale) / Antalya ve Sakız'da görevli
	46.	Vasilios Mihailidis	Midilli	
	47.	Yeorgios Vasiliadis	Amasya	
	48.	Grigorios Kiriakidis - Palladas	Antalya	
	49.	Dorotheos Evdoksiadis	Kırklareli	Keşiş
	50.	Theoklitos Theodosiadis	Bandırma	Maronia / Gümölcine'de Başdiyakoz,
	51.	Kornilios Polihroniu	İzmir	Lavras'da Keşiş
	52.	Konstantinos Stavridis	İzmit	Vize /Kırklareli'de görevli
1857	53.	Konstantinos Zahariadis- Gazis	Sinop	Kasandra, Silivri,Maronia/Gümölcine'de görevli
	54.	Filippos Aristovulos	Nevşehir	Nevşehir'de Okul İdarecisi
	55.	Filotheos Vriennios (1833-1917)	Kurtuluş (Tatavla)	HRO öğretmen ve idarecisi, Patrikhane Mektebi Kebir Okulu müdürü, Serez ve İzmit metropol.
	56.	Veniamin Ayiotafitis İoannidis	İstanbul	Diyakoz, Kudüs Teoloji Okulu'nda Öğretmen
	57.	Evstratios Giasimidis	Çanakkale	
1858	58.	Konstantinos Valiadis (ö. 1914)	Sakız	Konstantinos V Fener Patriği (1897-1901)
	59.	Fotios Aleksandridis	Midilli	HRO ve Kudüs Teoloji Okulu Öğretmeni, Kudüs Kilisesi Başdiyakozu
	60.	Vasilios Filippidis	İncesu /Kayseri	Diyakoz
	61.	Yervasios Sumeliotis	Tokat	Cibali'de idareci
	62.	Yennadios Peristeriotis	Aydın	Nikopoleos / Yunanistan .Piskoposu
1859	63.	İerotheos Rilliotis	Vraçis	Rillis Manastırı Başkeşişi
	64.	İoakim Makrakis	Sifnos Adası /Yunan.	Girit'te Vaiz
	65.	Neofitos Papakonstantinu (1909)	Makedonya	Fener Patriği Neofitos VIII (1891 – 1894)
	66.	Yeorgios Papparusis	Yanya /Yunanistan	Grevenon / Yunanistan Başdiyakozu
	67.	Dionisios Krustallis	Marmara Adası	Diyakoz
	68.	İoannis Anastasiadis (ö. 1902)	İncesu / Kayseri	HRO öğretmeni, Patrikhane Mektebi Kebir Okulu idarecisi, Kayseri Metropol.
	69.	Filaretos Papafotiadis	Varna	Diyakoz, Varna'daki Rus cemaatin temsilcisi
	70.	Athanasios Nikolaidis	Andros Adası / Yunan	Gümüşhane, Çatalca ve Kos'da görevli
1860 ³⁵⁹	71.	Athanasios Savva	Gaziköy / Tekirdağ	Diyakoz
	72.	Vasilios Asteriu (ö. 1910)	Kastoria/Yun.	Ahyolu metrop. ve HRO müdürü
	73.	Polikarpos Konstantinidis	Gaziköy / Tekirdağ	Tekirdağ ve Varna'da görevli
	74.	Trasios Vasiliu	İstanbul	Aydın'da görevli.
	75.	Anthimos Çaços	İpir / Yanya	Fener Patriği Anthimos VII (1895 – 1897)
	76.	Grigorios Palamas	Selanik	Kudüs Teoloji Okulu Öğretmeni ve Patrikhane Mektebi Kebir Okulu müdürü
	77.	Epifanios Mattheos (ö. 1908)	Kıbrıs	Kudüs Teoloji Okulu Öğretmeni ve idarecisi, Ürdün metropolitliği
	78.	İoakim Krusuludis (ö. 1887)	Sakız	Fener Patriği İoakim IV (1884 – 1886)
	79.	İoannikios Grammatidis	Triglia / Yunanistan	Başdiyakoz.
	80.	Pavlos Simeonidis	Kastoria / Yunanistan	Nevrokopi, Kos/Yunansitan, Kırklareli'de görev
1862	81.	Yerasimos Pigas	Girit	Karpat
	82.	Leontios Petridis	Andros Adası / Yunan	
	83.	Dositheos Stilof	Sofya	Samakoviu / Selanik'de görevli
	84.	Markos Valavanof	Filibe	Gazeteci, Bulgar ekarsahlığı komisyonu sekreteri, Sofyada hariciye vekilliği.
1863	85.	Yermanos Kavakopoulos (ö 1920)	İst.	Patrik Yermanos V (1913 – 1918)
	86.	Grigorios Zigavinos /Stavrinos	Eğriboz Adası	HRO öğretmeni, Marsilya'da idareci.
	87.	Grigorios Hiliandarinos	Tirnova / Bulgaristan	Balat Bulgar Okulu müdürü
	88.	Evgenios Nikiforidis	Kapadokya	Melitupoleos (Bu gün Ukrayna'da) Piskoposu
	89.	İgnatios Papaioannu (İkonomidis)	Midilli	Eski Zağra / Bulgaristan'da görevli
	90.	Kallinikos Nikolaidis	Midilli	Ellı yıl Kilise hizmetinde bulunmuştur.

³⁵⁹ Stavridisin 1860 yılına dair verdiği listedeki son altı kişi, Pasadeos'a göre 1861 mezunlardır. Ayrıca Stavridis'in listesindeki bu altı kişi içerisinde, İoakim Krusuludis ve Pavlos Simeonidis isimleri yer alırken Pasadeos'da bunların yerine İoakim Kokkodis ve Yeorgios Simeon isimleri görülmektedir. Karşılaştırma için bkz. Stavridis, *Halki*, 253-254; Aristidu Pasadeu, *İera Theologiki Sholi*, s. 179.

	91.	Kallinikos Kritovulos	Teselya / Yunanistan	Diyakoz
	92.	Kallinikos Fotiadis	Çanakkale	Selanik, Terkos, Efes'de Piskopos yardımcısı
	93.	Kirillos Mihailidis	Sisam Adası / Yunan.	Kudüs Patriği Kirillos'un yanında hizmet eder
	94.	Odisseis - Simeon Papadopulos	Ahyolu	İst.'da öğretmen, Vidin Piskoposu Anthimos'un yardımcısı, 1872 Varna ve Preslava Metrop.
1864	95.	Ambrosios Profititis İ Rafilidis	Korit	1875'e kadar rahip
	96.	Ambrosios Konstantinidis	İstanbul	Sisam, Sakız, ve Preveze'de görevli
	97.	Grigorios Furtuniadis	Fener	
	98.	Evgenios Hacı Misailof	Vitolion / Yunanistan	Piskopos yardımcısı, Balat Bulgar Okulu'nda öğretmen.
	99.	Meletios İkonomidis	Marmara Adası	Selevkia'da görevli.
	100.	Andreas Aristovulos	Rodolivos /Yunanistan	Diyakoz, Kahire'de okul idarecisi
	101.	Stefanos Papadopulos	Dimetoka / Yunan.	
	102.	Timotheos Kastriogiannakis	Girit	Girit-Herronisu Piskoposu
	103.	Fotios Maniatis	Büyükada	Piskopos yardımcısı, Girit'de vaiz, Atina metroplitliğinde arhimandrit.
	104.	Hristoforos İglesis	Kefallinias /Yun.	
105.	Hristos Mihailiof	Sofya	Samakoviu / Selanik Metropoliti	
1866 ³⁶⁰	106.	Grigorios Yiannaros (ö. 1926)	Midilli	Filiba, Trabzon, Rodos, Kozan'da başdiyakoz,
	107.	Dorotheos Hristidis	İstanbul	Konya, Belgrat, Vize /Kırklareli'de görevli.
	108.	Theoklitos Papaioannu	Naovsis	Aynaros, Petra ve Kitrus'da rahip
	109.	Dionisios Kokolis	Sisam	Sisam'da başrahip
	110.	Anthimos Aleksiadis	Distras	Diyakoz
	111.	Grigorios	Psaron / Yunanistan	Diayakoz
	112.	İgnatios Sakellaridis	Mora Yarımadası	Keşiş
	113.	İoannis Zitru	Çariçanis	Rahip, Patrikhane muhasebecisi
1867	114.	Damaskinos Spiropulos	Mora Yarımadası	
	115.	Kallinikos Arkadiotis	Girit	Diyakoz
	116.	Kirillos Dimitriadis	İstanbul	Varna, Kastoria, Edirne'de görevli
	117.	Parthenios Daniilidis	Çanakkale	
868	118.	Averkios	Taşöz / Ege Adaları	Lefke ve Gelibolu'da keşiş.
	119.	Agathangelos Kastoriadis	Heybeliada	Efesde Papaz
	120.	Athanasios İliadis	Kayseri	Papaz okulu öğretmeni
	121.	Anthimos Peltekis	Kırklareli	Terkos'da görevli
	122.	Neofitos Kalokeridis (ö. 1898)	Sakız	Sakızda görevli
1869	123.	Ambrosios Kessarar (ö. 1918)	Kilimli / On iki adalar	Aynaroz, ve Larissa'da papaz (1910'da rütbesi alınır, 1917'de iade edilir.)
	124.	Vasilios Kandis		Laik
	125.	Grigorios Drakopulos	Mesimvrias / Yunan.	Varna piskoposu
	126.	İlarion Kanakis	Girit	HRO ve HTO öğretmeni. Manchester'da idareci
	127.	Konstantinos Vafidis (1899)	Kırklareli	HRO öğretmeni, Gümülcine, Serez, Preveze ve Dimoteka'da görevli
	128.	Konstantinos Deligiannis	Sakız	Sakız'da Başdiyakoz
	129.	Nikiforos Zahariadis	Girit	Mora ve Ayvalık'da görevli
	130.	Sofronios Argiropulos	Marmara adası	Ahyolu, Kaş, Karpat, Alasonya'da görevli
	131.	Filotheos Konstantinidis	Kurtuluş	İskeçe, Dimoteka, Drama ve Gökçeada'da görev
	132.	Hristos İeroklis	Trabzon	Selanik'de okul idarecisi
	1871 ³⁶¹	133.	Athanasios Megaklis	Edirne
134.		Kirilos Stekas	Gökçeada	Efes Başdiyakozu, Balıklı cemaati papazı.
135.		Konstantinos I. Paricis	Çanakkale	Patrikhane'de din öğretmeni
136.		Mihail Kleovulos (ö. 1918)	Edirne	HRO öğretmeni ve müdürü, Sardeon Metropol.
137.		Filaretos Vafidis (ö. 1933)	İstanbul	HRO öğretmeni, Trabzon, Kastoria, Dimoteka'da görevli.
1872	138.	Theoklitos Eleftheriu	Cunda/Alı Bey Adası	Erithron Piskoposu ve Çeşme Metropoliti
	139.	Stefanos Sulidis	Korit	İzmir, Alaşehir, ve Midilli'de başdiyakoz
	140.	Athanasios Anastasiadis		Laik sınıftan
	141.	Vasilios Mihailof	İstanbul	Bulgar çarının lalası, Ruscuk Metropoliti.
1873	142.	Aleksandros Rilopulos	Edirne	Varna, Niksar, Selanik, İzmit piskoposu
	143.	Yerasimos Doricas (ö. 1901)	Kefallinias / Yunan.	Patrikhane hukuk danışmanı ve müfettişi. HRO

³⁶⁰ 1865 yılında okulun işleyişi ile ilgili meydana gelen bir takım aksaklıklar nedeniyle okul mezun vermez. Bitirme sınavları da yapılamadığı için diplomalar bir sonraki yılda verilir. Stavridu, *Halki*, 255.

³⁶¹ Okul 1870 yılında okul mezun vermez.

				öğretmeni. Kefallinas Metropolit.
	144.	Dimitrios İoanidis	Olimpos	Yunanistan'da öğretmen
	145.	Kalinikos Paleokrasas	Andros (Y. Adası)	Gümüşhane, Varna, İstanköy Piskoposu.
	146.	Lazaros Simeonidis	Ermenistan	
	147.	Nikiforos Asteriadis	Drama (Yun.)	Efes Başdiyakozu
	148.	Panaretos Moshidis	Gaziköy / Tekirdağ	Sina piskoposu
	149.	Konstantinos Hacopulos	Edirne	Laik
	150.	Nikolaos Stavridis	Zağra / Bulgaristan	
1874	151.	Yermanos Kalligas (ö. 1896)	Kefallinas/ Yunan.	Marsilya'da idareci, Kefallinas, Atina Metropol.
	152.	Vasilios Antoniadis (ö. 1932)	Kayseri	Stavru (Kudüs) Okulu ve HRO Öğretmeni
	153.	Apostolos Haralambus	Çanakkale	Laik
	154.	Yeorgios Karakacanis	Ayvalık	Laik
1875	155.	Gavriil İatrudakis	Leros / Oniki Adalar	Varna, Trabzon, Maronia / Gümülcine ve Preveze Piskopos yardımcısı
	156.	Efmenios Ksirudakis (ö. 1920)	Girit	HRO öğretmeni ve Girit piskoposu.
	157.	İlias Nikolau	Kırklareli	Varna'da Piskopos yardımcı
	158.	Nikolaos Papadimitriu	Volos (Yun.)	
1876	159.	Agathangelos H. Nikolau (ö. 1924)	Ayvalık	Oniki Adalarda görevli
	160.	Arsenios Fraggulis	Patmos	Diyakoz
	161.	Grigorios Konstantinidis	Gaziköy / Tekirdağ	"Ekklesiastiki Alithia" nın yazı işleri müdürü ve Patrikhane vaizi
	162.	İerotheos Dimitriu - Adis	Oniki Adalar	Kudüs teoloji Okulu idarecisi, Vize /Kırklareli ve Rodos Piskopos yardımcısı
	163.	İoannis H. Apostolu	Gökçeada	Oniki Adalar ve Kassandria'da başdiyakoz
	164.	İoannikios Margaritiadis	İst.	Kitros/Katerini (Yun)
	165.	Konstantinos H. Apostolu		Tekirdağ, Ahyolu ve Demirhisar da görevli.
	166.	Nikiforos Zervos	Oniki Adalar	Livurpolda idareci
1877	167.	Anthimos Amilidis		Diyakoz
	168.	İoakim Papanastasiu		Aynaroz'da kilise idarecisi.
	169.	İoannis Papafotiu	Gökçeada	Laik
	170.	Miltiadis Papadopoulos	Trikala /Yunanistan	Laik
	171.	Nikodimos Angelidis	Çanakkale	Marmara Adası, Alasonya'da görevli
1878 ³⁶²	172.	Anthimos Himonios	İzmir	Efes Piskoposu yardımcısı, Lüleburgaz ve Söke'de görevli.
	173.	Grigorios Nestoridis	Çarıçanis	Galatada Kilise İdarecisi ve cemaat sorumlusu
	174.	İoakim Eftivulıs (ö. 1920)	İst.	Kadıköy, Efes'de başdiyakoz, Piskopos yardım
	175.	Leontios Huturiotis		Alaşehir ve Maçka'da Piskopos.
	176.	Lukas Petridis	Çanakkale	Enez, Serez, Veria, Alaşehir, Filibe'de görevli
	177.	Anastasios Hacıpanagiotu		Laik
	178.	İosif Thoma Terzis		
	179.	Meletios Yeorgiadis	Yanya	Yanya'da papaz okulu idarecisi.
	180.	Sofronios Nistopulos		Amasya, Ankara, Kayseri'de görevli
	181.	Venediktos Nutsu	Grammenon / Yun.	1898'e kadar kilise görevlisi
	182.	Yennadios Diamantidis	Erdek	Lapseki / Çanakkale piskoposu
	183.	Yerasimos Tandalidis	İst.	Papaz okulu öğretmeni, Kozan, Yanya ve Nemrik'de görevli
	184.	Daniil Anastasiadis	Messinia / Yunanistan	Yunanistan'da manastır başrahibi
	185.	Dionisios Avramidis Vatopedinos	Makedonya	Vatopedi / Aynaroz manastırında görevli
	186.	İakovos (Panagiotis) Dimopoulos	Lokridos / Yunanistan	Moskova Patrikliği A.Sergiu Manastır başrahibi
	187.	Methodios (Papa) Manuli	Serez	Üsküp'de piskopos
	188.	İoannis Kaloyiannidis	Teselya / Yun.	Laik
	189.	Nikolaos İoannu	Limni /Yun.	Laik
1880	190.	İoakim Foropulos (ö. 1909)	Sakız	Papaz okulu idarecisi, Patrikhane arşiv memuru.
	191.	Nilos Smirniopulos	İzmir	Oniki Adalarada piskopos, Moskova Patrikliği Manastırında idareci başrahip.
	192.	Serafim Skarulis	Oniki Adalar	Gaziköy ve Şarköy/ Tekirdağ'da görevli
	193.	Theodoros Mashas	Sakız	Limni başdiyakozu
1881	194.	Anthimos Anastasiadis	Tekirdağ	Kırklareli ve İskeçe'de piskopos.
	195.	Apostolos Hristodulu (ö. 1917)	Gökçeada	HRO öğretmeni, Veri ve Serez'de görevli
	196.	Yermanos Vasilakis	Alasonya	HRO öğretmeni, Kudüs Teoloji Okulu idarecisi. Kudüs başdiyakozu, Paris'de yönetici.
	197.	Dorotheos Klonarakis	Girit	Girit'de Piskopos

³⁶² Stavridisin 1878 yılına dair verdiği listedeki son sekiz kişi, Pasadeos'da 1879 yılı mezunu olarak gözükmektedir. Stavridu, *Halki*, 260-261; Pasadeu, *İera Theologiki Sholi*, s. 179.

	198.	İoannis Diakumakis	İzmir	İskeçe, Varna'da Piskopos.
	199.	Nikiforos Levanteridis	Çanakkale	Nevrokopi / Drama (Yunanistan)da görevli
1882	200.	Vasilios Papahristu	Lampovos	Belgrad'da Piskopos yardımcısı
	201.	Yennadios Kmnicos	Midilli	Kadıköyde idareci, Galata'da piskopos.
	202.	Yerasimos Masaras		Viritos Metropoliti
	203.	Grigorios Zervudakis (ö 1924)	Girit	Fener Patriği Grigorios VII (1923 – 1924)
	204.	Nikodimos Papageorgiu	Edirne	Litiçis 'de Arhimandrit
	205.	Kosmas Efmorfopulos	Çanakkale	Drina / İpir, Verria ve Preveze'de Piskopos yardımcısı
	206.	Nikodimos Andreu (Komninos) (ö. 1935)	Bozcaada	Vodenon, Varna, Bursa'da piskopos.
	207.	Panagiotis Dimitriu	Sisan	Beyoğlu'nda Papaz
	208.	Porfirios Sinaitis (ö.1926)	Adalar	Paris Ortodoks Cemaat Sorumlusu
	1884 ³⁶³	209.	Akakios Hristidis	Heybeliada
210.		Ambrosios Stavrinos	Sakız	Üsküp, Nıksar, Terkos'da cemaat sorumlusu
211.		Dorotheos Mammelis (ö.1921)	Kumyaka Köy. / Bursa	Gelibolu, Nikopoleos, Preveze Piskoposu, Bursa Metropoliti ve Patrik Vekili (1919-1921)
212.		Dionisios Heretis	Girit	Laik ve Girit'te din öğretmeni.
213.		Theologos Vasiliu	Midilli	
214.		Theofanis Papadapolos	Kumyaka Köy. / Bursa	Kudüs ve Nazaret piskoposu
215.		Theofilos Pashalidis	Kayseri	Kiev'de öğretmen
216.		Konstantinos Voncalidis	Sisam	Patrikhanenin hukuk danışmanı.
217.		Konstantinos Hacimarku		Rodos ve Erdek'de görevli
218.		Filippos Themeli	Çariçanis	Laik
219.		Antonios Parleas	Sakız	Kudüs Teoloji Okulu'nda öğretmen
1885	220.	Athanasios Nikolaidis	Trakya	Vatopedi / Aynaroz manastırı idarecisi
	221.	Damaskinos Stergiadis	Trakya	İzmir'de mahalle papazı ve ilkokul öğretmeni. Sofya'da Yunan elçiliği papazı
	222.	İeronimos Gorgias	Sakız	Gelibolu piskoposu, Gelibolu ve Sakız metrop.
	223.	İoanis Evstratiu (ö. 1922)	Cunda/Alı Bey Adası	HRO öğretmeni
	224.	İoakim Valasiadis	Antigonis	Kutsal sinodun ikinci sekreteri, Rodos, Nikipoleos ve Preveze'de başdiyakoz
	225.	Viktor Adamantidis	Kastorias/Yun.	Patrikhane bölgesinde görevli
	226.	Konstantinos Hurmuziadis	Bursa	Laik
	227.	Paraskevas Papadimu	İzmir	Kırağaçta vaiz
	228.	Konstantinos Aleksandridis	Edirne	Kutsal sinod başsekreteri, Rodos, Kizikos'da görevli
	229.	Konstantinos Arapoğlu(ö. 1930)	Kumyaka Köy. / Bursa	Fener Patriği Konstantinos VI. (1924-1925)
	230.	Konstantinos Mikrulis	İpir / Yunanistan	Gaziköy ve Şarköy/ Tekirdağ'da başdiyakoz.
	231.	Nestor Suslidis	Sinop	İstanbul'da ve ABD'de papaz.
	232.	Fotios Vogiuakas	Çanakkale	Gelibolu'da piskopos.
	233.	Titos Zografidis (ö. 1933)	Girit	Petras ve Girit'de piskopos
	234.	Hrisostomos Lavriotis	Çanakkale	Lavras manastırının İdarecisi
	1886	235.	Agathangelos Konstantinids (ö 1935)	Manisa
236.		Anthimos Vatopedinos	Afşa	Vatopedi / Aynaroz Manstırı İdarecisi
237.		İoakim Vimpos	Spetson	Manisa'da başdiyakoz
238.		Konstantios İ İos Karacapullos	Konya	Trabzon'da başdiyakoz ve piskopos yardımcısı
239.		Nikolaos Sakkopulos	Sinop	Ankara, Kayseri ve Kadıköy'de görevli
240.		Vasilios İoannidis		Laik
241.		Spiridon Celebis		Laik
242.		Rafail Mihailidis (ö. 1915)	Şam	Broklin/ADB piskopos ve değişik kilise görevler
1887	243.	Yerasimos Kikkotis	Kıbrıs	Kikku manastırının İgumenisi
	244.	İason Logothetidis	İzmir	Vatopedi Manastırı / Aynaroz İdarecisi
	245.	İoakim Sguros	Sakız	Preveze, İskeçe ve Selanik'de piskopos yardm.
	246.	Konstantinos Apostolu	Üsküp	Gaziköy ve Şarköy/ Tekirdağ'da piskopos
	247.	Neofitos Kocamanidis	Alaca / Çorum	Cunda Adası, Varna piskoposu
	248.	Panaretos Petridis	Gaziköy / Tekirdağ	Nazianzus, Gökçeada Piskoposu
	249.	Polikarpos Varvakis	Alasonya	Patrikhane Arhimandriti, Edirne ve Sakız piskopos
	250.	İoakim Vaksevanidis (ö. 1911)	Heybeliada / İst	Melitupoleos, Kostaria piskoposu
	251.	Ambrosios Galanakis	Girit	Sfakion piskoposu

³⁶³ Okulda eğitim sekiz yıla çıkarıldığı için okul, 1883 yılında mezun vermez.. Ancak bu uygulama uzun sürmez ve 1885 yılında sekizinci sınıf lağvedilerek tekrar eski sisteme dönülür. 1885 yılında sekizinci sınıfın lağvedilmesiyle birlikte 1885'de yedinci ve sekizinci sınıflar birlikte mezun olurlar.

	252.	Yervasios Orogas	Gümüşhane	Kayseri, Yanya'da piskopos yardımcısı
	253.	Theofanis Papadopulos	Teselya	Kutsal Olimpiotissis manastırının İdarecisi
	254.	Kallinikos Georgiadis	Çanakkale	Edirne, Gelibolu'da piskopos yardımcısı
	255.	Konstantinos Pagonis		Londra'da cemaat idarecisi
	256.	Prokopios Ioannidis, İviritis	Ayvalık	Moskova'da görevli, İskenderiye Patrik vekili
	257.	Yermanos Karavangelis (ö. 1935)	Midilli	HRO öğretmeni, Amasya Metropliti, Yanya ve Avrupa'da görevli
	258.	Hrisanthos / Haralabos Çepetakis	Girit	Rethimnos piskoposu
	259.	Vasilios Çiparas	Şam	Suriye'de papaz
1889	260.	Konstantinos Papadopulos ³⁶⁴	Sakız	
	261.	Grigorios Orogas	Manisa	Ayvalıkta ikamet eder.
	262.	Kirillos Mumcis	Sinpis	Kutsal sinod Başsekreteri, Midilli ve Alaşehir'de görevli.
	263.	Mihail Konstantinidis	Manisa	Efes bölgesinde öğretmen.
	264.	Pavlos Agapiu	Şam	
	265.	Porfirios Dimitriadis	Alasonya	
	266.	Prokopios Lazaridis (1923)		Konya bölgesi Piskoposu
	267.	Fotios Kalpidos	Giresun	Kutsal sinod başsekreteri, Korit'de görevli
1890	268.	İlias Papakonstantinu	Logothetos	Kahirede öğretmen
	269.	Yermanos Apostolakis	Girit	Girit'te öğretmen
	270.	Dorotheos Moshidis	Gaziköy / Tekirdağ	Ardamar Piskoposu
	271.	İrineos Pandoleodos (ö. 1945)	Heybeliada	HRO öğretmeni ve müdürü, Demirhisar ve Kasandriada görevli
	272.	İoannis İoakimidis	Ankara	Papaz olarak ölür
	273.	Mihail Triandafillidis	Girit	Arnavutköy cemaat sorumlusu, İskenderiye Metropliti.
	274.	Nikodimos Leontiadis	Tianon	Eskişehir 'de cemaat sorumlusu.
	275.	Vasilios Lampridis	Varna	Nausi'de vaiz, ABD'de ölür.
	276.	Sokratis İkonomidis	Lakonias	Yunanistan'da vaiz, Aynaroz'da papaz
	277.	Hrisostomos Danili	Varna	Aynaroz cemaatinin başsekreteri
	278.	Themistoklis Pasiadis		
1891	279.	Stafros Nikolaidis		Öğretmen ve Vaiz
	280.	İerotheos Teknopulos	Kayseri	Öğretmen ve Vaiz
	281.	Kallinikos Dilveis	Alaca / Çorum	Massalian'da cemaat papazı
	282.	Polikarpos Theoloyidis	Makedonya	Cibali, Terkos cemaat sorumlusu
	283.	Hrisostomos Kalafatis (ö. 1922)	Zeytinbağı/ Mudanya	İzmir, Drama Metropliti
1892	284.	Yermanos Anastasiadis	Terkos	Edirne'de öğretmen ve vaiz, Lefke, Korit, Langa (Yenikapı) Piskopsu.
	285.	Polikarpos Sinodinos		Gortinos ve Megalipolis'de vaiz.
	286.	Grigorios P. Athanasiu	Kumbas	Çatalca'da okul müfettişi.
	287.	Damaskinos Moshopulos	Serez	Galata cemaati sorumlusu.
	288.	Theoklitos Papadopulos	Fertek	Patrikhane memuru
	289.	Polikarpos Psomiadis (ö. 1935)	Şebinkarahisar	Kadıköy cemaati sorumlusu, Şebinkarahisar, Niksar, İskeçe Piskoposu.
	290.	Smaragdos H. Evstathiü	Alaca / Çorum	Galata cemaati sorumlusu, Aydın'da görevli
	291.	Stefanos Yiauzis	Girit	Girit'de öğretmen
	292.	Fotios Marinakis	Alaca / Çorum	Cunda Adasında görevli
	293.	Serafim P. Peisiu		Nissis, Vellas Piskoposu
1893	294.	Hristos Andrutso (ö.1935)	Sakız	HRO'da ve Atina Üniv.'de öğretmen
	295.	Fotios Yeoryiadis	Gökçeada	Kadıköyde Vaiz, Romanya'da papaz
	296.	Theodoros Efstratiadis	Gökçeada	Pire'de cemaat sorumlusu
	297.	Anthimos Tumpalidis	Lüleburgaz	Sevastias, Prespon, Ahridon piskoposu
	298.	Yennadios Aleksiadis	Ortaköy	Kutsal Sinod Başsekreteri , Limni ve Selanik'de görevli
	299.	Yervasios Sarasitis	Gümüşhane	Rodop, Korit ve Dedeğaç'da görevli
	300.	Yermanos Troianos (ö. 1935)	Kefallinia / Yunan	Budapeşte, Monemvasias, Lakedemonias, Spartis'de görevli.
	301.	Dimitrios Yeoryiadis (ö. 1944)	Çanakkale	HRO öğretmeni, Kilisesi papazı
1894	302.	Athinagoras Eleftheriu	Alaca / Çorum	Trabzon başdiyakozu, Paramithia piskopos yardımcısı
	303.	Aleksandros Mihailidis (ö. 1958)	Şam	Antakya Patriği Aleksandros III. (1931-1958)

³⁶⁴ Konstantinos Papadopulos, Stavridu'nun listesinde yer almazken, Pasadeu'da 1888 mezunu olarak gösterilir. Bkz. Pasadeu, *İera Theologiki Sholi* s. 179-180.

	304.	Arsenios Afentulis	Miriofitos	Eski Zağra , Stromnitçis, Larissa piskoposu	
	305.	Lavrentios Papadopulos		Tokat, Drama'da başdiyakoz.	
	306.	Stefanos Danilidis	Limni	Edirne, Limni piskopos yardımcısı	
	307.	Filotheos Mihailidis	İst.	Hayrabolu, Mürefte piskoposu	
1896 ³⁶⁵	308.	Athanasios Paskaris	Çanakkale	Langa (Yenikapı) cemaat sorumlusu, Demre piskoposu	
	309.	Anthimos Saridis	İst.	Amasya cemaat sorumlusu, Rodos, Vize, Maronia / Gümülcine piskoposu	
	310.	Alexandros Zotos (ö.1933)	Edirne	Patrikhane arşivcisi, Berlin Ortodoks cemaatinin sorumlusu, Fener ve HRO okulu müdürü	
	311.	Neofitos Evangelidis	Kumyaka/Mudanya	Kodoskalios cemaat sorumlusu, lasonya'da görevli.	
	312.	Vasilios Markakis (ö. 1950)	Girit	Pire'de vaiz, Girit'te papaz okulu idarecisi	
	313.	Veniamin Kriakos (ö. 1946)	Zeytinli, Edremit	Fener Patriği Venyamin I. (1936 – 1946)	
	314.	Konstantinos Kallinikos (ö.1940)	Alaca / Çorum	Vaiz, Manchester Ortodoks cemaati sorumlusu	
	315.	Timotheos Lamnis	Midilli	Gaziköy ve Şarköy/ Tekirdağ'da görevli	
	316.	Anthimos Orfanidis		Budapeşte'de idareci.	
	1897	317.	Yermanos Politis	Midilli	Gümüşhane piskoposu
318.		Kirillos İoannu	Alaşam	Midilli piskopos yardımcısı, Maltepe ve Maçka'da cemaat sorumlusu.	
319.		Yermanos Strinopulos (ö. 1951)	Dellionon / Doğu Trakya	HRO öğretmeni ve müdürü, Batı Avrupa Eksarhı	
320.		Yennadios Yenaykas	Aşağı Panagia	Afrika'daki cemaate papaz olarak hizmet eder.	
321.		Theodoros Vasmacidis	Serez	Nevrokopi /Drama'da görevli	
322.		İakovos Arhacikakis (ö.1922)	Girit	İzmir / Foça'da cemaat lideri	
323.		İoakim Yeorgiadis	Adalar	Hayrabolu piskoposu, Enez, Kadıköy metropoliti	
324.		İoakim İviritis	Adalar	Aynaroz cemaatinin başsekreteri ve Aynaroz müdürü, Vladaton manastırı rahibi	
325.		Fotios Pagiotas	Madita	Cunda Adası (Alibey) piskoposu	
326.		Hrisostomos Papahristu	Terkos	Maronia / Gümülcines okullarının idarecisi, Fotikis, Trolois piskoposu	
327.		Meletios Lukakis (ö. 1946)	Rodos	HRO müdürü, Patrikhane arşiv görevlisi, Hristopolis piskoposu ve metropoliti.	
328.		Savvas Papagrigoriadis	Urla	İzmir vaizi, Efes Diyakozu, daha sonra Laik	
1898		329.	Yermanos Sakellaridis	İzmit	
		330.	Pangratis Paradisis Vatopedinos (ö. 1952)	Kassandra / Halkidiki / Selanik	Başdiyakoz, Beyoğlu papazı, Balıklı'da idareci (1926-1928), Patrikhane arşivcisi (1938-1943), Gaziköy ve Şarköy/ Tekirdağ'da görevli
	331.	Spiridon Ginekas	Preveze		
	332.	Sofronios Evstratiadis	Kumyaka/Mudanya	Leondopoleos'da görevli	
	333.	Hristoforos Knitis (ö. 1958)	Sisam	Serez, Avustralya, Vize /Kırklareli piskoposu.	
	334.	Apostolos Hrisafidis	Çanakkale	Beyoğlu ve Yunanistan'da papaz	
	335.	İoakim Marticis (ö. 1953)	Moshopolis	Beyoğlu'nda öğretmen, Belgrat, Paramithias ve İskeçe'de görevli	
1899	336.	Hrisostomos Papatheodoru	Nemrik	Kumkapı'da cemaat sorumlusu	
	337.	Emilianos Daggulas	Beyoğlu	Galata, Demirhisar, Grevenon' (Yun.)'da cemaat sorumlusu	
	338.	Theodosios İviritis	Amorgos		
	339.	Spiridon Vlahos (ö. 1956)	Hilis / Vidin	Kavala, Vellas, Konitsis'da papaz, 1949-1956 Atina Kilisesi Başpiskoposu	
	340.	Timotheos Beneris (ö.1941)	Girit	Rethimni, Girit piskoposu	
1901 ³⁶⁶	341.	İerotheos Anthulidisi	Kadıköy	Paramithias, Sisanos'da ve Patrikhanede görevli	
	342.	Apostolos Trifonos (ö.1957)	Gelibolu	Kutsal sinod başsekreteri. Rodos, Amasya'da görevli	
	343.	Yerasimos Theologidis	Serez	Patrikhane'nin Megas Arhimandriti, Rum cemaati sorumlusu olarak Bolu'da ölür.	
	344.	İoannis Papadimitriu	Sisam	Maramara'da Cemaat sorumlusu	
	345.	Konstantinos Koidakis	Çeşme	Dafnusias, Gelibolu, Palomario, Kitrus piskoposu	
	346.	Polikarpos Zahos	Volos	Yunanistan'da vaiz	
	347.	Hrisostomos Kavuridis	Çanakkale	Patrikhane'de Gökçeada, Demirhisar'da görevli,	

³⁶⁵ 1894 yılındaki büyük depremden dolayı okul, 1895'de mezun veremez.

³⁶⁶ Okul 1900 yılında mezun vermez.

				Florini/Yun.'da cemaat sorumlusu olarak ölür.
	348.	Kostas H. Dimitriu	Sisam	ABD'de papaz
	349.	Leontios Liverios	Tekirdağ	Balıklı manastırı idarecisi
	350.	İoannis Leptidis	Konya	Erithron piskoposu, Kesriye /Yun.'da ölür.
1902	351.	Agathangelos Ninolakis	Hanya / Girit	Girit'te öğretmen, Ayvalık piskoposu
	352.	Aleksandros Dimoglu	Kadıköy	Rodos piskoposu. ABD, Kerkira'da görevli.
	353.	Hrisostomos II. Hacıstavru (ö. 1968)	Aydın	Alaşehir, Efes, Veria, Filibe Metrop., 1962-1967 Atina Başpiskoposu
	354.	Konstantinos Asimiadis	Gelibolu	Hayrabolu piskoposu, Demirhisar metrop.
	355.	Markos Daskalakis	Rethimnon / Girit	Hanya'da öğretmen
	356.	Sevastianos Divelkoviç	Raskopresreni	Üsküp'de görevli
	357.	Emilianos Lazaridis	Konya	Petra piskoposu, Grevenon metrop.
	358.	Aleksandros P. Dimitriu	Pergama	Vaiz.
1903	359.	Vasilios Mangriotis	Trakya	Adalaradaki yetimhanenin sorumlusu ve idarecisi, Amasya piskoposu
	360.	Vasilios Stefanidis (ö. 1958)	Midilli	Edirne, HRO ve Atina'da öğretmen
	361.	İoannis Vasilikos	Tinos	Galatada ve Kurtuluş'da cemaat sorumlusu, Megas Arhimandrit, Gökçeada metrop.
	362.	Haralambos Donatos	İpir	Beyoğlu ve Yunanistan'da öğretmen
1904 ³⁶⁷	363.	Periklis Papadopulos	Kumyaka/Mudanya	Laik
	364.	Yennadios Zisiadis	İstanbul	Kurtuluş Hayrabolu piskoposu, Patrikhane arşivcisi
	365.	Haralambos Gunaris		Efes Başdiyakozu
	366.	Dionisios Minas (ö. 1951)	Niseros (İncirli)/Rodos	Panormo okulu idarecisi, Kutsal sinod başsekreteri, Mithimni metrop.
	367.	Konstantios Hionis	Trabzon	Pire'de papaz
	368.	İoannis Cenetis	Kandiye / Girit	Nazianzus piskoposu
	369.	İoakim Strumbis	Sakız	Beyoğlunda öğretmen. Ardamar piskoposu, Korit, Sakız metrop.
	370.	Konstantinos Valiadis	Sakız	Lozanda Ortodoks Rum cemaat önderi
	371.	Mihail Karakacanis	Simi / Rodos	Simi'de öğretmen
	372.	Nikolaos Nikolaidis	Vize /Kırkırelili	Kisnovion Rum cemaati sorumlusu
	373.	Sinesios Petrakoglu	Zeytinbağı/Mudanya	Papaz, sonradan Avrupada görev yapar.
	374.	Haralambos Haralambakis	Girit	Girit'de öğretmen
	375.	Yeorgios İkonomidis	Drinopolis	Beyoğlunda öğretmen ve papaz, daha sonra ABD de görev yapar (1929-1952)
	376.	Ambrosios Nikolaidis	Bursa	Hristopolis (Kavala) piskoposu, Navpaktias, Fthiotitos metrop.
	377.	İoakim Sigalas	Ayvalık	Apolloniados piskoposu, Dimoteka metrop.
	378.	Meletios Hristidis	Nemrik	Pataron piskoposu ve metrop., Pire'de cemaat sorumlusu
	379.	İakovos Nikolau (ö. 1958)	Cunda Adası (Ali Bey)	İzmir Başdiyakozu, Hristupolis (Kavala) piskoposu, Korit ve Midilli'de görevli
	380.	Porfirios Pavlinos (ö. 1968)	Kimi / Efvias	Sineos'da ölür.
	381.	Filotheos Lukidis	İstanbul	Demre piskoposu, Nevrokopi / Drama metrop.
	382.	Hrisanthos Filippidis (ö. 1949)	Maronia / Gümülcine	Tranzon'da öğretmen ve Metropolit, Patrikhane arşivcisi, Atina başpiskoposu. (1938-1941)
1905	383.	Aristandros Kalafatis	Nemrik	Cemaat sorumlusu
	384.	Vasilios Misirlis	Çeşme	Laik
	385.	Yeorgios Mattheudakis	Girit	Laik
	386.	Yeorgios Pshalis	İskeçe	Yunanistan'da papaz
	387.	Dimitrios Marinakis	Alaca / Çorum	Mısır'da papaz
	388.	Protheos Stavru	Mecovon	Mecovon eksarhı, ABD'de papaz
	389.	Yervasios Sumelidis	Tokat	Sevastia ve Grevenon piskoposu
	390.	İrineos Papadopulos (ö. 1963)	Katırlı / İzmit	Patrikhane'nin (Megas) Başdiyakozu, Çanakkale, Sisam metropoliti
	391.	Yennadios Arabacıoğlu (ö. 1956)	Kırkırelili	Limni ve Edirne'de başdiyakoz, öğretmen. Aydın ve Thiron metropoliti
	392.	Diotoros Karacis	Zeytinbağı /Mudanya	Cunda Adası ve Sisam metropoliti
	393.	Papagiotis Cakloğlu	B. Çekmece	Laik
1906	394.	Athanasios Yeorgiadis	Gelibolu	Laik
	395.	Aleksandros Papadopulos	Kartal	Laik

³⁶⁷ Yeni yapılan düzenlemeye göre okul yedi olarak kabul edildi, dolayısıyla 1904 yılında hem eski yönetmeliğe göre mezun olanlar hem de o yıl yedinci sınıfta olan öğrenciler birlikte mezun oldular. Stavridu, *Halki*, s. 276.

	396.	Vasilios Efthimiu (ö. 1953)	Kırkağaç / Efes	Efes bölgesi vaizi, ABD. presbiter.
	397.	Vasilios Papadimitriou	Efes	Drama'da öğretmen, İzmir, Selefkia, Florini'de başdiyakoz.
	398.	Yeorgios Papayeorgiadis	Gelibolu	Bursa'da başrahp vekili, Atina'da papaz, Nevrekopios Metropoliti
	399.	Dimitrios Veinikos	Drinupoleos	Beyoğlu ve ABD (1919-1966) papaz
	400.	İsidoros Ksanthopoulos	Sakız	Sakız'da diyakoz.
	401.	İoakim Apostolidis	İzmir	Mekteb kebir'de idareci, Kozan ve Çatalca Metrop.
	402.	Evgenios Theologu	Efes	Alaşehir, Ayvalık , Nevrokopios metrop.
	403.	Kallinikos Lambrinidis	İstanbul	Başdiyakoz ve piskopos yardımcısı, Çeşme ve Alasonya metrop.
	404.	Konstantinos Friliggos (ö. 1950)	İzmir	Laik, Bergama'da okul idarecisi, tıp doktoru ve yazar.
	405.	Konstantinos Konstantinidis	İstanbul	Önceden papaz, daha sonra Beyoğlunda Laik öğretmen olarak görev yapar..
	406.	Hristoforos Kissis (ö. 1958)	Belgrat	Beyoğlunda papaz ve öğretmen, Bakırköyde cemaat sorumlusu, Sina piskoposu.
1907	407.	Asterios Papaasteriu	Manastır	Selanikte diyakoz, ABD'de papaz (1923-1937)
	408.	Yermanos Papadimitriou – Athanasiadis (ö. 1945)	Kadıköy	Dimetoka ve Edirne'de vaiz ve öğretmen, kutsal sinod sekreteri, Nemrik metrop.
	409.	Dimitrios H. Efthimiu	Yanya /Yun.	Dodonis, Lefkados, Konitsis ve Yanya /Yun. piskoposu
	410.	Evangelos Antoniadis (ö.1962)	Çernovista / Vellas	Trabzon'da arhimandrit, Rizarios Okul idarecisi ve Atina Üniv. Teoloji okulunda öğretmen.
	411.	Efthimios Agritelis	Limni	Zile piskoposu
	412.	Keşiş İerotheos	Korit	Melitupoleos piskoposu, Korit'de Patrikhane kurulu üyesi, Aynaroz'da keşiş.
	413.	Konstantinos Konstantinidis	Varna	Atina kutsal sinodu başsekreteri
	414.	Savvas İoakimidis	Konya	Odisse, ABD ve Yunanistan'da arhimandrit
	415.	İoannis Zosimadis	Konya	Vellas okulu idrecisi
	416.	Miltiadis Hiotopoulos	Bursa	Laik
	417.	Panagiotis Dimitriadis	Gökçeada	Laik
	418.	Prokopios Papadopoulos	Paramithias	Korit'de öğretmen
	419.	Konstantinos Ruisis	Kozan	Kozan'da papaz, Muglenon ve Edesse metrop.
1908	420.	Yermanos Liamadis (ö. 1965)	Sisam	İskeçe Başdiyakozu, ABD'de piskopos yardımcısı, A. Vasiliu Akademi'sinin idarecisi
	421.	Dimitrios Mavropoulos (ö. 1925)	Maltepe / Kadıköy	Kilise idarecisi, sonradan laik
	422.	Dimitrios P. Konstantinu	Gökçeada	Laik
	423.	Nikolaos Hardalupas	Gelibolu	Laik
	424.	İoannis Zaharas	Kırk Kilise	Laik
	425.	Kleopas Kikkotis	Kıbrıs	Kıbrısta Kikku kilisesi idarecisi
	426.	Konstantinos Miggrelis	Sinop / Amasya	Lefke ve Serez metrop.
	427.	Polikarpos Theodoru	Tekirdağ	Vellas papaz okulu idarecisi
	428.	Neofitos Apostolidis	Çanakkale	Başdiyakoz
	429.	Nikolaos Makris	On iki adalar / Leros	Uzunköprü'de rahip
	430.	Petros Kacmavakis	İzmir	İzmir'de vaiz, Yunanistan'da öğretmen.
	431.	Stefanos Fekas	Alasonya	Çaritsan okulu idarecisi
	432.	Filotheos P. Konstantinu	Katırlı / İzmit	Ruhani mahkeme başsekreteri, Nazianzus piskoposu ve vaiz.
1909	433.	Vasilios P. Theofanus	Konya	Yunanistan'da öğretmen
	434.	Yeorgios H. Apostolu	Bozcaada	Theupoleos piskoposu
	435.	Yeorgios Misailidis	Sinop / Amasya	Adalar metrop. vekili, Thasos ve Paramithias metrop.
	436.	İoakim Zagorianos (ö. 1928)	Rodos	Başdiyakoz, Nikopoleos/ Yunan. ve Preveze piskopos yardımcısı, Fotikis piskoposu.
	437.	Agathangelos Papatheodoru (ö. 1960)	Lüleburgaz	Kadıköyde diyakoz ve vaiz, Beyoğlunda öğretmen, Ayvalık metrop.
	438.	Nikolaos Sumelidis	Tokat	Yunanistan'da öğretmen
	439.	Sokratis Ganniaris	Sakız	Laik
1910	440.	Athinagoras Spiru (ö. 1972)	Vellas	Kerkira, ABD Başpiskoposu, İstanbul Fener Rum Patriği (1948-1972)
	441.	Emmanuil Dimitriadis	İstanbul	Laik
	442.	İoannis Krusuludis (ö.1916)	Sakız	Selanik Metrop. diyakozu ve piskopos yardımcısı
	443.	Krillos Afentulidis	Sinop / Amasya	Çanakkale metropoliti
	444.	Kriakos Margaritis	İraklion / Girit	Selanikte öğretmen

	445.	Lazaros Psaltopoulos	Kastamonu / Niksar	HRO müdürü, Selanikte lise öğretmeni
	446.	Modestos Percalis	Mecovon	Yunanistan'da öğretmen
	447.	Nikandros Pinacis	Sakız	İznik başdiyakozu, Romanya'da cemaat önderi
	448.	Nikolaos Vafidis	İstanbul	Yunanistan'da Arhimandrit – Öğretmen
	449.	Emilianos Piperkoviç	Liplian /Raskopresreni	Üsküp'de öğretmen, Timok piskoposu
	450.	Polikarpos Sakellaropoulos		Petra piskoposu, Muglenon, Verria metrop.
1911	451.	Anthimos Amiras	Amasya	Hadramut'da görevli, Efes'de ölür.
	452.	Athinodoros Paradisis	Sakız	Kefallinia'da vaiz, Paris'de Ortodoks cemaate papaz olarak hizmet eder.
	453.	Apostolos Meksi (ö. 1968)	Drina / İpir	HRO ve diğer okullarda öğretmen, İoakim Ortaokulu müdürü
	454.	Dorotheos Burazanis (ö. 1940)	Preveze	Okul idarecisi ve Amerika'da (1919-1940) rahip.
	455.	İoakim Malahias	İkaria	Terkos başdiyakozu, Yunan deniz kuvvetlerinde ve Amerika'da (1919-1945) papaz
	456.	İlias Georgiadis	Korit	Balıklı hastanesinde öğretmen / vaiz
	457.	Theologos Panagiotidis	Tokat	Laik
	458.	Kiriakos Malathuras	Kıbrıs	Yunanistan'da öğretmen
1912	459.	Yermanos Hristu	Kastoria/Yun.	Florini'de öğretmen
	460.	İoannis Kokkinakis	Limniski / Miriofiton	Heybeliada'da idareci
	461.	İoakim Anagnostopoulos	Sakız	Edirne'de başdiyakoz
	462.	Kirillos Lamprinidis	Cibali / İst.	Adis Ababa'da ve Galazios'da cemaat sorumlusu, Ayias Anastasias Okulunda idareci
	463.	Efmenios Fanurakis (ö. 1956)	İraklion / Girit	Girit'de öğretmen ve vaiz, Lambis ve Sfakion piskoposu
	464.	Menelaos Yeorgulis	İskeçe	Yanya'da öğretmen, ABD'de papaz
	465.	Serafim Karamallis	Çanakkale / Gelibolu	Sonradan laik
	466.	Apostolos Kavakopoulos (1898 – 1927)	Metre	Kadıköy Başdiyakozu, Olimpos, Leros ve Oniki Adalar piskoposu.
	467.	Stefanos Athanasiadis		Beyoğlunda papaz ve öğretmen. Yunanistan'da vaiz ve papaz
1913	468.	Yeorgios Burlakis	Girit	Laik
	469.	Dimitrios Karagiannidis	Çanakkale	Laik
	470.	Efthimios Kavakopoulos	Eleftherupoleos	Kütüphaneye arşivcisi, Kutsal Sinod ikinci sekreteri ve başdiyakoz.
	471.	Emmanuil Petrakis (ö. 1975)	Girit	İraklion'da Lise müdürü, ve müfettiş
	472.	Efstathios Hondropulos	Çanakkale	Laik
	473.	Evstratios Eksarhos	Drina / İpir	Korint'deki papaz okulunda öğretmen
	474.	Thomas Savvopoulos (ö.1966)	Kayseri	İznik ve Kadıköy başdiyakozu, Adalar ve Kadıköy metrop.
	475.	İoannis Panagiotidis (ö.1968)	İstanbul	HRO ve şehirdeki diğer okullarda öğretmen
	476.	Konstantinos Kacarakis	Girit	İskenderiye Patrikhanesi Başsekreteri. Karthagenis ve Leontopoleos metrop.
	477.	Pandeleimon Kotokos (ö. 1970)	Korit	Argirokastro piskoposu
1914	478.	Stavros Nikolaidis (ö. 1967)	Nikopoleos / Yun.	Yunanistan'da yazar ve Politikacı
	479.	Yennadios Kikkotis	Kıbrıs	Kikkos kilisesinde görevli
	480.	Emmanuil Karpathios (ö. 1972)	Rodos	Yunanistan'da papaz ve din öğretmeni. Kos, ve Mesimbrias metrop.
	481.	İoannis Yerakaris	Kadıköy	Papaz, daha sonra Yunanistan'da laik öğretmen
	482.	Mihail Konstantinidis (ö. 1958) (ABD Başpiskoposu 1949-1958)	Maronia / Gümülcine	HRO ve Ticaret okulunda öğretmen, Maronia / Gümülcines Metrop., Londra cemaati sorumlusu ve Amerika Başpiskoposu 1949-1958
	483.	Konstantinos Kelekis		Yunanistan'da öğretmen.
	484.	Polikarpos Dimitriadis (ö.1953)	Bursa	Bursa başdiyakozu ve piskopos yatrđımcısı, ruhani mahkeme başsekreteri.
	485.	Nikolaos Theodulu (ö. 1967)	Nazaret / Filistin	İskenderiye'de Arhimandrit, Aksomis metrop.
	486.	Panteleimon Valiulis	Üsküp	Laik
	487.	Savvas İoakimidis	Şebinkarahisar	Yunanistan'da öğretmen
	488.	Timotheos Evangelinidis (ö. 1949)	Midilli	Romanya'da temsilci, Rodos, Avustralya ve Amerika'da metropolit.
1915	489.	İoakim Papadopoulos, Papahristu	Kumyaka/Mudanya	ABD'de papaz (1922-1955)
	490.	Angelos Vuduris	Gelibolu	Taşrada öğretmen.
	491.	Athanasios Papadopoulos	İncesu-Kayseri	
	492.	Yeorgios Yeorgiadis	Silivri	Yunanistan'da politikacı
	493.	Dimitrios Banes	İstanbul	Mısır'da papaz
	494.	Konstantinos Alatopoulos	Kayseri	Okul idarecisi, Adalarda cemaat sorumlusu, Eski Zağra / Bulgaristan piskoposu ve metrop.

1916	495.	Konstantinos Emilianos, Papadimitriu (ö. 1946)	Erdek	Kutsal sinod başsekreteri, HRO öğretmeni ve müdürü, Alaşehir metrop.
	496.	Konstantinos Boraitakis (ö. 1964)	Sisam	Bükreş, Beyrut Yunanistanda cemaat sorumlusu, Amerika'da papaz (1959-1964)
	497.	Nikolaos Karavellas	Gökçeada	Yunanistan'da öğretmen
	498.	Nikolaos Pariçis	Çanakkale / Gelibolu	Alaşehir başdiyakozu
	499.	Panayiotis P. Ioannu	Katırlı / İzmit	Öğretmen
	500.	Panagiotis Eleftheriadis	İzmit	Heybeliada'daki okullarda idareci
	501.	Filimon Vlahopoulos (ö. 1955)	Kurtuluş / İst.	Amerika'da papaz (1931/1938 – 1955)
	502.	Athinagoras İatropulos	İzmir	İzmir'de vaiz
	503.	Yeorgios P. Dimitriu		Yunanistan'da öğretmen
	504.	Grigorios İviritis	Mora	Sonradan laik
	1917	505.	İrineos Kasimatis (ö. 1961)	Kefallinia / Yunan
506.		İakovos P. Paisiu (ö. 1980)	Kayseri	Kutsal Sinod başsekreteri, arşivci, Gökçeada, Terkos piskoposu
507.		Konstantinos Statheros	Geibolu	Amerika'da papaz (1922-1977)
508.		Polikarpos Kinigopoulos	Şebinkarahisar	Kavala'da Başrahipler üyesi
509.		Nikiforos Zevordinos	Kastoria/Yun.	Zavordos manastırında idareci, Kastoria metrop.
510.		Nikolaos Manusis	İzmit	Yunanistan'da politikacı
511.		Fotios Huris	Antakya	Palmira, Bağdat'da görevli
512.		Haralambos Marifoğlu	Sakız	Laik
513.		Athanasios P. Athanasiu	Çatalca	
514.		Aristotelis Konstantinidis (ö.1993)	İraklia	Laik, Yunanistan'da avukat.
515.		Yermanos Garofalidis (ö. 1962)	Çanakkale	Heybeliada okullarında idareci, Balıklıda piskopos, Enes başpiskoposluğu kilise müfettişi
1918	516.	İoakim Pelekanos (ö. 1950)	Sakız	Adalar yetimhaneinin idarecisi, HRO müdürü, Stavropoleos ve Terkos metropoliti
	517.	Nikandros Kikkotis	Kıbrıs	Sonradan laik
	518.	Dorotheos Yeorgiadis (ö. 1974)	Kadıköy	Mektebi Kebr'de öğretmen. Kutsal sinod başsekreteri, Laodikya, Adalar Metropoliti
	519.	Kallinikos Haralambakis	Yenişehir / İst.	İzmit başdiyakozu, Hamburg'da öğretmen, Selanik Metropolitliği başdiyakozu, Olimpos piskoposu, Kassandra, Veria ve Nausis metrop.
	520.	Evangelos Papas	Yanya	Laik
	521.	Amfilohios Sarantidis (ö. 1958)	Midilli	Trakya'da okul idarecisi, ABD'de papaz.
	522.	Andreas Yeorgeviç	Piriştine	Sırbistan'da papaz
	523.	Yermanos (İppokratıs) Polizoıdis (ö. 1993)	İraklia	Amerika Başpiskoposluğu başdiyakozu, piskopos yardımcısı ve İerapolis merop.
	524.	Konstantinos Luizidis	Kıbrıs	Laik
	525.	Pandeleimon Rokkos	Limni	Selanikte lise öğretmeni. "Grigorios Palamas" dergisinin yöneticisi
	1919	526.	Haralambis Çiços	Drina / İpir
527.		Agathangelos Çausis	Tokat	Yenikapı'da diyakoz. Drama'da Arhimandrit-öğretmen ve vaiz, Nevrokopiu, Zihnon metrop.
528.		İordanis H. Hristu		Yunanistan'da öğretmen
529.		Agathangelos Agathangelidis		Yunanistan'da vaiz ve öğretmen
530.		Athanasios Deveçakis (ö. 1976)	Trakya	Sparti'de öğretmen. 1946-1975'de Amerika'da görev yapar.
531.		Vasilios İoannidis (ö. 1963)	Korit	Yunanistan Selanik ve Atina Üniversiteleri İlahiyat Fakültelerinde öğretim görevlisi
532.		Vasilios Konstantinidis	Kıbrıs	Laik
533.		İoakim Smirniotis	Mora	Kifisia'da papaz, Kilkisiu, İskeçe metrop.
534.		İoannis Terpsidis		Yunanistan'da öğretmen
535.		Nikolaos Papadopoulos		Yunanistan'da öğretmen, Vellas Okulu idarecisi
536.		Maksimos Vaporçis	Sinop / Pontus	Fener Rum Patriği Maksimos V (1946-1948)
1922 ³⁶⁸	537.	Emilianos Pashalakis (ö. 1952)	Trakya	Terkos piskopos yardımcısı, Amerika'da papaz (1925-1952)
	538.	Yerasimos Kalokerinos (ö. 1972)	Girit	İstanbul ve Kadıköyde çeşitli kiliselerde idareci Pamfilo piskoposu
	539.	Hrisostomos Koroneos (ö. 1976)	Eski Foça / İzmir	HRO'da öğretmen ve müdür, Niksar, Leros ve Kalimni metrop.,
	540.	Meletios Torakis	Girit	Girit'de vaiz

³⁶⁸ Okul 1919-1922 arası "Okulun İkinci Dönemi" olarak bilinir ve okul bu dönemde "Akademi" statüsünde eğitim verir, akdemi mezunları 1922'de mezun olurlar.

541.	Evdokimos Sinkelakis (ö.1956)	Girit	Yunanistan'da papaz. Kisamos, Selinos Metrop.
542.	Grigorios Markopulos (ö. 1979)	Yanya	Terkos başdiyakozu, Yanya ve Galata'da vaiz, Dafnusia piskoposu
543.	Hrisostomos P. Lambrou		Sakız'da öğretmen, Amerika'da papaz. Mirinis piskoposu
544.	Kallinikos Zelis (ö. 1985)		Gümüşhane piskoposu
545.	Vasilios P. Sotiriu		Selanik Üniversitesi sekreteri

B-TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ (1923-1971)
OKULUN ÜÇÜNCÜ DÖNEMİ (1923-1951)

YIL	SIR	ADI SOYADI	GELDİĞİ YER	VAZİFESİ
1930	546.	Yeorgios Anastasiadis (ö. 1977)	Konya	HRO öğretmeni ve Büyük (Megas) İkonomos
	547.	Konstantinos Glinos (ö. 1995)	İst.	1933-1955 arası Amerika'da papaz, sonradan laik, eğitimci.
	548.	Adamantios Kasapidis (ö. 1958)	İst.	Bergama metropoliti
	549.	Theofanis Kiakidis	İst.	
	550.	Grigorios (Aleksandros) Stratidis		Selanik'de öğretmen.
	551.	Emmanuil Fotiadis (ö. 1988)	Kadıköy	Patrikhane bürosu yöneticisi, Heybeli'de emekli öğretmen
1931	552.	Evsevios (Nikolaos) Boskopulos	Adalar	İstanbul'da papaz, Yunanistan'da ölür.
	553.	Maksimios Yeorgiadis (ö. 1979)	İst.	Loadikya Metrop.
	554.	Konstantinos Kallinikos	İst.	Emekli HRO öğretmeni
	555.	Mitrofanis Nikolaïdis	İst.	Laik olarak Avustralya'da hukukla meşgul olur.
	556.	Scilianos (İoakim) Pelekanidis	Sakız	Papaz, sonradan laik olarak Selanik Aristoteles Üniv.'de arkeoloji hocası olarak görev yapar.
1932	557.	Kirillos Aksiotis (ö. 1991)		Kutsal Sinod başsekreteri, Tokat metrop.
	558.	Konstantinos Kardamenis (ö. 1984)	Yunanistan ³⁶⁹	Serez ve Nigritis metrop.
	559.	Meletios Krithiotis	İst.	Büyük (Megas) başdiyakoz
	560.	İordanis Mucakis		Yunanistan'da laik
	561.	Pavlos Sideridis (ö.1999)	Kadıköy	İstanbul'da Yunanca öğretmeni.
	562.	Theodoros Tanudis		Yunanistan'da dış doktoru
1933	563.	İsidoros Aidonopulos (ö. 983)	İst.	Leros ve Oniki Adalar Metrop.
	564.	Grigorios Karfopulos	İst.	Amerika'da papaz (1939-1955) Sonradan laik
	565.	Andreas Laguros	İst.	İstanbul, Thiatiron Başpiskopos yardımcısı, Malta da görevli.
	566.	Porfirios Marinakis (ö. 1995)	İst.	İskenderiye Patrikhanesi'nde papaz.
	567.	Andreas Pantaleontas (ö. 1978)	İst.	Klavdiupoleos piskoposu, Patrikhanede yönetici, HRO lise bölümü öğretmeni ve idarecisi.
	568.	Nikodimos Harvalias (ö. 1972)	İst.	Efmenias piskoposu, İstanbul Başpiskoposluğu piskopos yardımcısı
1934	569.	Prodromos Adam	İst.	Laik, Yunanistan'da görev alır..
	570.	İrineos Angelidis	Heybeliada	Amerik'da papaz (1938-1950)
	571.	Athinagoras Kokkinakis (ö. 1979)	Patmos	Thiatiron başpiskoposu
	572.	Fotios (Friksos) Kumidis	Kıbrıs	Pafos metropoliti.
	573.	İakovos (Dimitrios) Kukuzis		Melitis Piskopos ve Metropoliti, Amerika Başpiskoposu
	574.	İoakim (Harisios) Liulias	Kozani	Kozan Metropolitliği piskopos yardımcısı
	575.	Timotheos Pazaridis (ö. 1993)	İst.	Trakya piskoposu, İst. Başpiskopos yardımcısı, Balıklı manastırı idarecisi, Titularios metrop.
	576.	Meliton (Sotirios) Hacı (ö. 1989)	İst.	Gökçeada, Bozcaada, Aydın, Kadıköy'de görevli
577.	Poliegtos Finfinis (ö. 1988)	İst.	Almanya, Aydın, ve İsveç'de görevli, Tropeos piskoposu.	
1935	578.	Hrisostomos Karapiperis (ö. 1990)	Karpenision	Yunanistan'da politikacı
	579.	İoannis Kovaseviç	Sırbistan	Sırbistan'da evli papaz
	580.	Polikarpos (Evangelos) Konstantinidis (ö. 1990)	Heybeliada	Sonradan Laik, Yunanistan'da öğretmen
	581.	Yeorgios Buhalis (ö. 1990)	Gökçeada	Laik. Gökçeada'da eğitimci. HRO'da rehber.

³⁶⁹ Yukarıdaki listenin devamında da görüleceği gibi Cumhuriyet döneminin ilk mezunları arasında yabancı öğrencilerin de olduğu görülmektedir. Buradan hareketle yaygın olarak bilinenin aksine okula yabancı öğrenci 1951 yönetmeliğindeki değişikliklerle değil, bu tarihten çok daha önce alınmaya başlandığını söyleyebiliriz. Bunun için yukarıdaki listeden 1932-1951 arası mezunların geldikleri yerlere bakılabilir.

	582.	Dionisios Nestoridis	ABD	ABD’de arhimandrit (1935-1966)
	583.	Konstantinos Plakotaris (ö.1995)	İst.	Arhimandrit, Adalarda idareci, Adalar Metropolitliği başrahipler kurulunda görevli
1936 ³⁷⁰	584.	Emilianos Puleropulos	İst.	Amerika’da papaz (1940-1946), sonradan laik
	585.	Emilianos Zaharopulos	Heybeliada	Selefkia Metropoliti, Belçika’da görevli
	586.	Apostolos Papaioannu. (ö. 1977)	Rodos	Karpat ve kaş metropoliti, Vladaton manastırı idarecisi.
	587.	Vasilios Vasiliadis (ö. 2000)	Gökçeada	Laik, Amerika Başpiskoposluğu yazı işleri müdürü.
	588.	Dimitrios Kotakis.	Miriofiton	Yunanistan’da kimyager
	589.	Dimitrios Fraykos (ö. 1994)	Gökçeada	Amerika’da evli Papaz, Ayiu Vasiliu Akademi idarecisi. ABD Başpiskoposluğu yazı işleri müd.
	590.	Dorotheos Naskaris.	Preveze	Trikgis ve Stagon Metropoliti
	591.	Evvenios Psallidakis. (ö. 1978)	Girit	Arkadias Piskoposu. Girit Metropoliti ve Başpiskoposu
	592.	İoakim İsidoridis.	Sakız	Papaz, Amerikada
	593.	Sinesios (Konstantinos) Visvinis (ö. 2000)	Vathi Aflidos	Kassandria metrop.
	594.	Nikolaos Kutrumbis (ö. 1972)	İst.	Bozcada ve Gökçeada Metrop.
	595.	Hristos Mavrofridis.	Kadıköy	Yetimhaneler Müdürü
	596.	Hrisosotomos Çokonas.	İpir	Papaz, İkinci Dünya savaşında Yanya’da öldürüldü
		597.	Hrisosotomos Apostolidis.	Kadıköy
1937	598.	Athanasios Naçis	Yanya	Yanya metrop. piskopos yard., Vellas piskoposu.
	599.	Aleksandros Kadonis (ö. 1978)	İst.	Filibe ve Neapoleos Metrop.
	600.	Anastasios Mavrofridis (ö. 2000)	Kadıköy	Laik, muhasebeci, Cenevre /İsviçre Chambesy Ortodoksluk Merkezinin mali-personel idarecisi
	601.	Dimitrios Papadopulos (ö. 1991)	İst.	Fener Rum Patriği (1972 – 1991)
	602.	İoakim Lukas	İst	Yunanistan’da papaz
	603.	İoannis Vasilas (Psomas)	Gökçeada	Gökçeada ve Yunanistan’da doktor.
	604.	Spiridon (Konstantinos) Damdas	Gökçeada	Gökçeada ve Kadıköy bölgesinde başpapaz.
	605.	Konstantinos Paçogiannis	İst	Avustralya’da papaz, sonradan laik
	606.	Lazaros Lazaridis	Gökçeada	Gökçeada’da eğitimci.
	607.	Maksimios Cambazoğlu (Dimitriadis)	İst.	Amerika’da papaz (1939), daha sonra laik.
	608.	Maksimios Hristopulos. (ö. 1986)	İstanbul	Sardeon Metropoliti.
	609.	Damaskinos Papahristu (ö. 1996)	Korintos	Fthiotidos Metropoliti
1938	610.	Emilianos Çakopulos (ö. 1985)	İst.	Milton Metrop.
	611.	Anthimos Papadopulos	Kıbrıs	Laik. Kıbrıs’ta öğretmen.
	612.	Yeorgios Çumas. (ö. 1978)	Amerika	Başpapaz, ABD’deki Holy Cross’da öğretmen.
	613.	Iakovos Stefanidis (ö. 1965)	İst.	Konya Metropoliti, HRO Müdürü.
	614.	Nikolaos Varelopulos (ö. 1986)	İst.	Eski Zağra Metropoliti, İskenderiye Patriği
	615.	Panagiotis Papageorgiu. (ö. 1984)	Amerika	Amerika’da Papaz
	616.	Polikarpos Reçelis	İst.	Patrikhane diyakozu
	617.	Haralambos Harisiadis (ö. 1985)	Kadıköy	“Apostolos Andreas” dergisinin yöneticisi. Patrikhane yazı işleri birinci sekreteri.
1939	618.	Athanasios Anastasiadis	İst	Diyakoz olarak ölür.
	619.	Aristidis Karacas.	Fener / İst.	Patrikhane diyakozu, sonradan laik, Selanik’de öğretmen.
	620.	İeronimos Konstantinidis.	İst.	İstanbul Başpiskoposu piskopos yardımcısı, Rodop Metropoliti.
	621.	Yeorgios Orfanidis (ö.1991)	İst.	Büyük (Megas) başdiyakoz. Halkidiki Anastasias Farmakolitrans (okul) idarecisi
	622.	İgnatios Forslei (ö.1998)	Lübnan	Sao Paulo / Brezilya Metropoliti
	623.	Rafail Samige	Lübnan	Sen Paolo’da Arhimandrit, sonradan laik.
	624.	İlias Muavvat (ö. 1979)	Lübnan	Halep Metropoliti, Antakya Patriği
	625.	Parthenios Kinidis (ö.1996)	Port Sait / Mısır	Karthagenis Metropoliti, İskenderiye Patriği
	626.	Kirillos Papadopulos (ö. 1986)	Kahire / Mısır	Yuhannesburg’da Arhimandrit, Rodesia Metrop.
1940	627.	Dionisios Haralambus.		Trikkis ve Stagon Metropoliti.
	628.	Sinesios Filotheitis (ö.1993)	Aynaroz	Yunanistan’da Arhimandrit.
	629.	Aleksandros Karakasis (ö. 1980)	İst.	Üsküp piskoposu, İst. Başpiskop. piskopos yard.
	630.	Stefanos Stefanovik.	Yugoslavya	II. Dünya Savaşı’nda Yugoslavya’da öldürülür.
	631.	Avraam Avramidis	İst.	Laik.
	632.	Simeon Amarillios	Adalar	Eski Zağra / Bulgaristan Metrop.

³⁷⁰ Listedeki farklılıklar için bkz. Meksi II, s. 20-27.

1941	633.	İlias Perlepes	İpati	Laik, Yunanistan'da öğretmen
	634.	Angelos Rafailidis.	Heybeliada	Zoğrafyan'da öğretmen, İskenderiye'de papaz, kilise takvimcisi, Fthiotidos Metrop.'de papaz.
	635.	Emilianos Timiadis.	Atina	Melois piskoposu, Kalavria, Silivri Metrop. Dünya Kiliseler Birliği'nde Patrikhane temsilcisi
	636.	Gavriil Premetidis.	İst.	Şebinkarahisar Metrop. Fener Patrikhanesi Kutsal sinodu başsekreteri, teoloji doktoru.
	637.	Yeorgios Narlis.	Heybeliada	Zoğrafyan Lisesinde öğretmen.
	638.	Theodoros Theodoridis	Kadıköy	Mezuniyetten kısa bir süre sonra öldü.
	639.	İoannis Alatopulos. (ö. 1989 /1990)	İst.	Laik, Kitapevi sahibi, Muganni (ilahici)
	640.	İoannis Revithis.	Girit	Korintos/ Yunanistan'da öğretmen.
	641.	Konstantinos Andreu	Preveze	Amerika'da (1956-) ve Kanada'da (1964) papaz
	642.	Pandelis Moisakis (ö. 1992)	Heybeliada	Laik, Amerika'da
	643.	Dionisios Psiahas	Kadıköy	Nazianzo piskoposu. Avustralya piskopos yardımcısı. Yeni Zelanda Metrop.
644.	Hrisostomos Konstantinidis	Kadıköy	HRO'da öğretmen, Efes Metropoliti, Atina Akademi üyesi.	
1942	645.	Emilianos Eftimiopulos (ö. 1991)	Yunanistan	Yunanistan'da Papaz ve eğitimci
	646.	Yeorgios (Maksimos) Kursumpidis.	Kıbrıs	Kıbrısta papaz.
	647.	Diomidis Thomareîz. (ö. 1994)	İst.	Eğitimci
	648.	Theodoros Politis (ö. 1995)	Heybeliada	Laik, Yunanistan'da öğretmen
	649.	Theoklitos Kantaris		Yunanistan'da papaz, Kilise takvimcisi.
	650.	İakovos Papaioannu Canavaris	Karistos	Alaşehir, Almanya Metrop.
	651.	İoannis Gaços	Heybeliada	Laik. Eğitimci.
	652.	İoannis Porfiros	İst.	Laik, İsviçre ve Yunanistan'da muhasebeci
	653.	İoakim (Konst.) Yialuris. (ö. 1995)	Sakız	Amerika'da Papaz (1949-)
	654.	Nikolaos Peças.	Marathon	Kıbrıs'ta Öğretmen.
	655.	Hrisanthos Markopulos	Yanya	Diyakoz.
656.	Hrisostomos Triandafillidis. (ö. 1990)	İst.	Papaz, sonradan Yunanistan'da laik olur.	
1943	657.	Eleftherios (Aristarhos) İoannidis	İst.	Laik, Yunanistan'da öğretmen, Fahri eğitim müfettişi, Kudüs Patrikliğinde keşiş.
	658.	Emmanuil Sfakianakis.	Girit	Girit'de Öğretm. ve Girit Kilise okulu yöneticisi.
	659.	İraklis Kriçotakis	Girit	Girit'de "Özel Apollo Lisesi" idarecisi.
	660.	Nikolaos Karmiris	Lamia	Korintos Papaz Okulunda öğretmen ve eğitimci
1944	661.	Vasilios Çumbis	İst.	Atina'da doktor
	662.	Dimitrios Vurlakis. (ö. 1990)	Girit	Petra Metrop.
	663.	Dimitrios Milonas. (ö. 1992)	İst.	Amerika'da papaz. (1967-)
	664.	Kallistos Vafias.	Sakız	Fransa'da papaz.
	665.	Nikolaos Nasis.	Premeti	Amerika'da laik.
	666.	Maksimos Repanellis (ö. 1991)	Midilli	Stavropoleos Metrop. HRO öğretmen ve müdür.
1945 ³⁷¹	667.	Theofanis Markulakis.	Atina	Yunanistan'da papaz
	668.	Aleksandros Stefanidis.	Heybeliada	Laik, fabrikatör
	669.	Fotios Savvaidis.	Kadıköy	Kadıköy'de piskopos yardımcısı, Bozcaada ve Gökçeada Metrop.
	670.	Dimitrios Skuroliakos	Yunanistan	Diplomat
1946	671.	Vasilios Anagnostopulos	İst.	Yunanistan'da emekli HRO öğretmeni, Atina'daki HRO mezunları Derneğinin başkanı.
	672.	Dimitrios Zaharopulos. (ö. 1997)	Heybeliada	Amerika'da Boston Holy Cross Teoloji Okulunda öğretmen
	673.	Theodoros Mancirakis (ö. 1998)	İst.	Laik, Yunanistan'da görevli
	674.	Panagiotis Stavridis	İst.	Papaz, sonradan laik, Yunanistan'da görevli
	675.	Stavros Vatikiotis.	Atina	Laik, Yunanistan'da bankacı.
1947	676.	Vasilios Stavridis.	İst.	HRO, Balabant, Tripolis, Aziz Andreas, Lübnan ve Selanik Aristoteles Üniv.'de öğretmen.
	677.	Dimitrios Dimitriadis.	İst.	Amerika'da papaz (1957-)
	678.	Nikolaos İosifidis	İst.	Filibe ve Neapoleos Metropoliti piskopos yardımcısı, Selanik'de papaz.
	679.	Agapios İoannidis (ö. 1979)	İst.	Patrikhane'de piskopos yard., Adalar Metrop.
680.	Serafim Nikolaidis.	İst.	İsveç, Neapoleos ve Filibe Metropolitliklerinde papaz., sonradan laik.	
1948	681.	Filaretos (İoannis) Papaharalambus (ö. 1997)	Karpenision	Patrikhane'de Megas Arhimandrit, sonradan laik, Balıklı hastnesi mütevelli heyeti başkanı
	682.	Vasilios Kiriakidis (ö. 1995)	İst.	Galata'da diyakoz, vaiz, sonradan laik,

³⁷¹ İkinci Dünya Savaşı yıllarında ve hemen sonrasında okul mezunlarının sayılarında bir düşüş olduğu görülüyor.

				Amerika'da görevli.
	683.	Yeorgios Oktapodas (ö. 1999)	Gökçeada	Eğitimci.
	684.	Theoharis Anestidis.	İst.	Muğanni. Fener'deki Mektebi Kebir'de ve Yunanistan'da din dersleri öğretmeni.
1949	685.	Meletios Sakulidis	Kadıköy	Megas ikonomos, Kumkapı cemaat sorumlusu
	686.	Kallinikos Aleksandridis	İst.	Patrikhane piskopos yard., Adalar Metrop.
	687.	Takis Hristoforu	Kıbrıs	Kıbrıs'ta vaiz ve öğretmen.
	688.	İrineos Vasiliu.	Kıbrıs	Pataros Piskoposu, Thiatiron başpiskoposu piskopos yardımcısı.
1950	689.	Anthimos Anastasiu	Kıbrıs	Kıbrıs'ta papaz.
	690.	Aleksios Yeorgiadis	Kıbrıs	Kıbrıs'ta kilise idarecisi, hayatta.
	691.	Konstantinos Harisiadis	Kadıköy	HRO öğretm., Apolloniados piskoposu, Patrikhane piskopos yard., Terkos ve Adalar Metrop.
	692.	Vasilios Kiprianidis. (ö. 1995)	Kıbrıs	Kıbrıs'da vaiz ve öğretmen.
	693.	Iuannis Gunaris	İst.	Laik, Kanada'da görevli.
	694.	Anastasios Asimakidis.	İst.	Patrikhane muhasebecisi.
	695.	Vasilios Zamboğlu.	İst.	Laik, Yunanistan'da bulundu.
1951	696.	Filotheos Vuzunerakis (ö. 1993)	Girit	İerapitnis ve Sitas Metrop.
	697.	Panagiotis Theodoridis	Kadıköy	Büyük muallim (Megas Katihitis), Patrikhane Kütüphanecisi.

OKULUN DÖRDÜNCÜ DÖNEMİ (1952- 1971)
A- Teoloji Bölümü Öğrencileri

YIL	SIR	ADI SOYADI	GELDİĞİ YER	VAZİFESİ	
1953 ³⁷²	698.	Evangelos Galanis	İst.	Patrikhane Mega başdiyakozu. Perge Metrop. , teoloji doktoru	
	699.	Nikolaos Kladopulos	Kadıköy	ABD Başpiskoposluğunda sekreter, Yunanista'da Eğitimci.	
1954	700.	Yermanos (İoannis) Athanasiadis.	Bakırköy / İst.	Terkos Metropoliti piskopos yardımcısı, Aya Triada manstırı idarecisi	
	701.	Athanasios Murukis	İst.	Yunanistan'da laik.	
	702.	Kiriakos Papazoglu.	İst.	Yunanistan'da öğretmen.	
	703.	Nikolaos Petropellis.	Gökçeada	İkonomos, Patrikhane arşivcisi, Kuzguncuk ve Cibali cemaati sorumlusu	
	704.	Yermanos (Panagiotis) Haviaropulos.	İst.	İstanbul kilisesi piskopos yardımcısı. Tranupoleos Metrop., İstanbul'da Rum cemaat sorumlusu	
1955	705.	Dionisios Hacivasiliu.	İskenderiye	Memfidis , Nuvias Metrop.	
	706.	Timotheos Kontomerkos.	Karpenision	Afrika'da Metrop.	
	707.	Aristarhos Mavrakis.	İskenderiye	İskenderiye Patrikliği, Avustralya ve Thiatiron Başpiskoposluğu piskoposu, teoloji doktoru	
	708.	Iakovos (İgnatios) Hacıgnatiu	Midilli	Avrupa'da papaz, sonradan laik, Mimar.	
	709.	Athanasios Papanikolau.	Kadıköy	Kavala ve Selanik'de öğretmen	
	710.	Anastasios Parapitis	Kadıköy	Fransa'da laik , Yunanistan'da bulundu.	
	711.	Andreas Micidis	Kıbrıs	"Apostolos Barnabas" yazı işleri müdürü, Kıbrıs Akademisi öğretmeni ve müfettiş.	
	712.	Antonios M. Yeorgiadis	Kıbrıs	Kıbrıs'da laik	
	713.	Konstantinos Halkias	Karpat	Amerika'da başpapaz, Kanada'da görevli	
	714.	Nikodimos (Nikolaos) Anagnostu	Midilli	Aynaroz ve İerissos Metropoliti. .	
	715.	Hristos Hristoforu	Kıbrıs	Laik öğretmen.	
	716.	Fidias Kargolemos	Kıbrıs	Laik öğretmen.	
	1956	717.	Apostolos Dimelis	Rodos	"Halkidiki Aziz Anastasias Manastırı" idarecisi, İliupeleos, Thireon, Rodos Metrop.
		718.	Aba Habte Mariam.	Etiyopya	Avissinias Teoloji Okulunda öğrt., Etiyopya Adis Ababa Üniv. Teoloji Okulunda İdareci
719.		Anthimos Drakonakis.	Girit	Almanya ve Amerika'da papaz. Hristupoleos piskoposu. Boston, Denver'de görevli	
720.		Athanasios Theoharis	Siatista	Öğretmen, Selanik Yüksek Kilise Eğitim Akademisi idarecisi, teoloji doktoru	
721.		Venediktos Nikitas.	Korintos	Avusturya ve Yunanistan'da papaz.	

³⁷² 1952'de okul mezun vermez. Zira yeni yönetmelikle okul, dört sınıflı yüksek teoloji eğitimi veren bir Teoloji okuluna dönüşür, bu yıl mezun olması gerekenler de bir yıl sonra mezun olurlar.

1957	722.	Yeorgios Papadakis.	Girit	Laik, Yunanistan'da öğretmen
	723.	Yiemane Gabre Mariam.	Etiyopya	Etiyopya'da öğretmen
	724.	Emanuil Zervos	Girit	Girit'de öğretmen ve ortaokul müdürü.
	725.	Moshos Ksakustos	Eleftherupolis	Laik, Yunanistan'da öğretmen
	726.	Sergios Abat.	Suriye	Suriye'de Malabant Papaz Okulunda idareci, Brezilya'da papaz, Salamias Piskoposu.
	727.	Spiridon Cicogiannis	Lamia	Laik, Lamian'da öğretmen
	728.	Tesfagie Alemu	Etiyopya	Laik
	729.	İlias Saliba.	Lübnan	Salamias psikoposu, Şam'da Patrikhane kayyumu (vekili), Epifanias Metropoliti.
	730.	Konstantinos (Emilianos) Çirpanlis.	Kos	ABD Başpiskoposluğunda papaz. (1958-1974) Sonradan laik, Üniversite hocası
	731.	Theofilaktos Marinakis.	Girit	Presbiter, Girit'de öğretmen, piskopos yardımcısı, Papaz Okulu idarecisi, Kassandria Metropolitiğinde papaz ve öğretmen
	732.	İakovos Tenedios.	Gökçeada	HRO öğretmeni, diyakoz, sonradan laik
	733.	Emanuil Kobis.	Kiter (Çerigo adası)	ABD Başpiskoposluğunda (1962-1967), Pire'de ve Avustralaya'da papaz.
	734.	Padeleimon Kodogiannis.	Sakız Adası	Fransa'da papaz, Belçika Başrahipler vekili, Apolloniados Piskoposu, Belçika Metropoliti
	1958	735.	İrineos Athanasiadis	Rethimni / Girit
736.		Maksimios Ayiorgusis	Sakız	Roma'da papaz, ABD / Boston Teoloji Okulunda öğretmen, Pitsburgos Metropoliti
737.		Antonios Kukunaris.	Sakız	Sakız'da öğretmen.
738.		Yeorgios Dimopulos	Kozan	Beyoğlu, Selanik, Kanada ve ABD (1958-)'de Rusça seminerler verdi.
739.		Yeorgios Papaioannu. (ö 1999)	Thive	ABD'de papaz (1958), Komanon Piskoposu
740.		Dimitiros Yiorgas. . (ö 1992)	Mikine / Argolidos	Argos'da lise müdürü
741.		Yohanes Lisan Gurok	Etiyopya	Laik
742.		Efstratios (Hrisostomos) Vasiliu	Midilli	Düsseldorf / Almanya'da papaz.
743.		İoannis Vardavulias.	Thasos –Kavala.	Yunanistan'da öğretmen.
744.		Kassa Gabre Giorgis.	Etiyopya	Laik
745.		Konstantinos Ksiruhakis	Hanya / Girit	Avustralya, Yunanistan ve ABD'de papaz
746.		Lule Melaku.	Etiyopya	Laik
747.		Mogas Zaunge.	Etiyopya	Laik
748.		Nikolaos Boyacuglu	Antigoni / Adalar	Yunanistan'da laik
749.		Nikolaos Papastergiu	Kozan	Yunanistan'da öğretmen
750.		Nikolaos Papacanakis.	Hanya / Girit	Yunanistan'da öğretmen.
751.		Ninos Lambrou	Kıbrıs.	Ortodokslukla ilgili konularda yazar. Avustralya Kilisesi temsilcisi
752.		Haralabos Hacıharalabus.	Kıbrıs	Laik . öğretmen
753.		İoannis Halkidis	Oniki Adalar	Başpapaz, Kalimnon'da öğretmen, teoloji doktoru ve lise müdürü
754.		Hristos Andritsos	Halkidiki/ Yunanistan	Halkidiki'de lise müdürü.
755.	Pavlos Balester	İspanya	Önce Katolik keşiş, sonra ABD başpiskoposluğunda papaz. Nazianzo piskoposu ve başpiskopos yardımcısı, Meksika'da görev yapar.	
756.	Emanuil Alefrofias	Oniki Adalar	Leros ve Oniki Adalar metropolitliği piskopos yardımcısı	
757.	Timotheos (Yeorgios) Mavias	Sakız	Avrupanın değişik metropolitliklerinde papaz, sonradan laik, kilise takvimi ile ilgilenir.	
758.	Hrisostomos Maragudakis	Girit	Papaz, Girit'de öğretmen ve manastırı idarecisi.	
759.	İlias Nazm	Suriye	Amasya piskoposu, Lübnan Dağı metropoliti piskopos yardımcısı, manastır idarecisi.	
760.	Konstantinos Papadakis	Girit	Girtte papaz ve öğretmen, Atina'da papaz ve Atina Yüksek Kilise Okulu Müdürü.	
761.	Pavlos Menevisoglu	İst.	Kutsal Sinod başsekreteri. İsveç Metrop. Teoloji Doktoru.	
762.	Pandeleimon Kuluris	Kefalinia/ Yunanistan	İngiltere'de papaz	
763.	Serafim Kandilis	Midilli	Fransa ve Midilli'de papaz, Patrikhanede görevli	
764.	Stilianos Harkianakis	Girit	Selanik Üniv. Doçent, Avustralya Başpiskoposu ve Aziz Andreas Teoloji Okulu dekanı.	
765.	Hrisanthos Zuis	Yanya	Almanya Metropolitiği ve ABD Başpiskoposluğunda papaz	

	766.	Vasilios (Emilios) Papadopulas . (ö 1994)	İst.	Kadıköy cemaat sorumlusu, Patrikhane arşivcisi, Amasya piskop. ve Balıklı Manastırı idarecisi.	
	767.	Vasilios Çakmakis	Selanik	Selanik’de öğretmen.	
	768.	Yeorgios Kaludis	Sakız	ABD’de papaz	
	769.	Theologos Çatalbasis	İst	İstanbul Üniversitesi Hukuk mezunu, Avukat ve Patrikhane hukuki konular sorumlusu.	
	770.	Ipokratis Findanis	Kavala	Laik, Kavala’da öğretmen.	
	771.	Maksimios (Ioannis) Macikis	Lamia	Belçika Metrop. papazı, Evmenias Metropoliti piskopos yardımcısı.	
	772.	Ioannis Papadimitrakis	Girit	Girit’de görevli	
	773.	Konstantinos Kocabasakis	Girit	Girit’de öğretmen	
	774.	Panagiotis Fuyias	Korint/ Yunanistan	Adis Abeba Üniv.’de öğretmen ve Yunan büyükelçiliği eğitim temsilcisi, Eğitim ve din işleri bakanlığında idareci ve lise müdürü.	
	775.	Pavlos Kumercis	Girit	Girit’de papaz ve öğretmen	
	1959	776.	Serafim Pacios	Sparti	Fransa Metropolitliğinde papaz.
		777.	Hrisosotomos Zafropulos	Arkadia	Sisianos ve Siatistis Metropolitliğinde papaz ve kilise sorumlusu.
		778.	Athanasios Papas	Kadıköy	HRO öğretmeni, Kadıköy Metrop. piskopos yardımcısı, Elenupoleos, Aydın ve Thiron Metrop.
		779.	Damaskinos Papandreu	Etoloakarnania	İsviçre Metropoliti, Cenevre’deki Chambesy Ortodoksluk Araştırma Merkezi idarecisi, Kutsal Sinodu Başsekreteri, Üniv.’de öğretim görevlisi.
		780.	İakovos Panusis	Sparti	Katerinis ve Atina’da papaz. Öldü
781.		Nagratis Culkanakis	Didimotihon	Papaz, Yunanistan Kilisesi Kutsal Sinod Başsekreteri, Selanik Ayio Vladaton manastırında kütüphaneci.	
782.		Timotheos (Konstantinos) Yiokarinis	Atina	Sonradan laik, teoloji doktoru, Selanik Teoloji Okulunda eğitimci	
783.		İoannis Valtinos	Thive	Laik, Yunanistan’da öğretmen.	
784.		Kiriakos Spanudakis . (ö 1992)	Girit	Laik, Girit’de öğretmen.	
785.		Kiriakos Papakiriaku	Serez	Laik, Serez ‘de öğretmen, lise müdürü.	
786.		Nikolaos Aggelidis	Kavala / Yunanistan	Laik, Yunanistan’da öğretmen.	
787.		İeremias Kalligiorgis	Kos	Sasimon piskoposu ve Metropolit yardımcısı, Fransa Metropoliti piskopos yardımcısı.	
788.		Panagiotis Kizeridis	Selanik	Roma’da öğretmen, İtalya’da eğitim danışmanı	
789.		Polizos – Poliefktos Seliahas	Halkidiki/ Yunanistan	Almanya Metrop. papaz, Peristerios Metrop. piskopos üyesi.	
790.		Stilianos Zografakis	Girit	Laik, Yunanistan’da öğretmen.	
791.	Haralambos Kamaras	Drimea / Lokris	Laik, Lamia’da öğretmen		
792.	İoannis Repanis	Drama / Yunanistan	Laik, Yunanistan’da öğretmen.		
793.	Panteleimon Sklavos	Selanik	Avustralya Başpiskoposluğunda papaz ve piskopos yardımcısı, Yunanistan’da eğitimci		
1960	794.	Yeorgios Çeçis	İst.	Dünya Kiliseler Birliğinde sekreter ve Ortodoks komisyonu başkanı, patrikhane temsilcisi.	
	795.	İoakim Limniudis	Sakız	Belçika Metropolitliğinde papaz ve eğitimci	
	796.	Hrisostomos (Yerasimos) Zafiris	Arta	Üniv. Öğretim görevlisi, Peristerio metropoliti.	
	797.	Avgustinos Lampardakis	Girit	Eleas piskoposu, Almanya metropoliti	
	798.	Yeorgios Somarakis	Girit	Girit’de çıkan “Apostolos Titos” adlı derginin yazarlarından. Girit’te papaz ve öğretmen	
	799.	Antonios Yergiannakis	Girit	ABD ve Kanada’da papaz, Aziz Fransiskos piskoposu. Çanakkale Metropoliti.	
	800.	Hrisostomos Maniudakis	Girit	ABD ve Yunanistan’da papaz, öğretmen. Selanik Üniv. Öğretim üyesi, teoloji doktoru.	
	801.	(Evstrarios) İakovos Klimis	Midilli	Arhimandrit, ABD Başpiskoposluğuna bağlı Kuzey Amerika’da görevli, Assos piskoposu.	
1961	802.	Bartholomeos(Dimitrios) Arhontonis	Gökçeada	(Şimdiki) Fener Rum Patriği (1991-)	
	803.	Damianos Protopapadakis	Girit	Atina İlahiyat Okulunda öğretmen, Hukukçu	
	804.	Nikolaos Kaculis	Girit	ABD’de papaz (1963-)	
	805.	İoannis Panagopoulos . (ö 1997)	Megalupoleos	Atina Üniv. İlahiyat Doçent, Cenevre’deki Patrikhane Enst.’de görevli, Atina Ortodoksluk merkezi genel sekreteri, Atina Üniv. öğretmen	
	806.	Theofanis Nakopulos	Kardica	ABD’de papaz (1962-)	
	807.	Emmanuil Gigurtakis . (ö 1989)	Girit	Girit’de papaz ve öğretmen.	
	808.	Yennadios Zervos	Rodos	İtalyada’da Avusturya Metropolitiği başrahipler	

			kurulunda görevli, teoloji doktoru, Avusturya metrop. piskopos yardımcısı.		
	809.	Aristidis Halkitis	Oniki Adalar	Laik, On iki adada öğretmen.	
	810.	Sotirios Vallas	Patmos	Laik, Yunanistan'da öğretmen.	
	811.	Yeorgios Belesiotis	Argus.	Laik, Yunanistan'da öğretmen.	
	812.	Kirillos Kipriotakis.	Girit	Girit Başpiskopos yardım., Kisamos ve Selinos Metrop., Gortinis ve Arkadias'da görevli.	
	813.	Athanasios Stergiopulos	Kozanis.	Laik, Yunanistan'da öğretmen.	
	814.	Vasilios Zagas . (ö 1996)	Halkidiki / Yunanistan	Almanya Metropolitliğinde papaz.	
1962	815.	Hristos Çuvalis	İstanbul	Patra'da lise müdürü.	
	816.	Sistathios Yiannis	Arta	Laik, Yunanistan'da öğretmen.	
	817.	Aleksandros İosifidis	İst.	İsviçre Metropolitliğine bağlı olarak Lozan'da papaz.	
	818.	Thomas Çevas	Atikti	ABD ve İngiltere'de papaz.	
	819.	Dorotheos Lavriotis (Evangelos Pulis)	Aynaroz	Aynarozda keşiş, sonradan laik.	
	820.	İoakim (Athanasios) Karahiristos	Yunanistan	Yunanistan'da askeri papaz, manastır idarecisi, kilise okulunda öğretmen	
	821.	Evstathios Milonas	Selanik	ABD'de papaz (1965-) Teoloji doktoru	
	822.	Hrisostomos Lavriotis (Panagiotis Anagnostopoulos)	Serez	Arhimandrit, Rodostolos piskoposu, Athos okulu idarecisi.	
	823.	Evsevios İviritis (Yeorgios Kontulis)	Arta	Aynarozda diyakoz, sonradan Almanya'da laik	
	824.	İezekili (Hristos) Kefalas	Akritas	Avustralya'da papaz, Dervis piskoposu. Avustralya başpiskoposluğu piskopos yardımcısı	
	825.	Ambrosis Lavriotis (Yeorgios Panagiotidis)	İskeçe	İstanköy, Oniki adalar, Karpat metropoliti ve piskopos yardımcısı	
	826.	Vasilios Dimos	Arta	Yunanistan'da öğretmen	
	827.	Eleftherios Lavriotis (Kaçaidis)	Patra	Yunanistan'da papaz, Nissis piskoposu, Thiatiron başpiskoposluğu piskopos yardımcısı	
	828.	Apostolos Pavlos Laïos	Arta	Yunanistan'da manastır idarecisi, Avustralya'da piskopos yardım., (Rütbesi gei alındı).	
	829.	İoannis Mavros	Oniki Adalar	Laik, Yunanistan'da öğretmen	
	830.	Argiros Çakalias	İkaria	Papaz, sonradan laik.	
	831.	Yeorgios Mavrudakis	Rodos	Laik, Yunanistan'da öğretmen	
	832.	Konstantinos Thermos	Lefkadi	Yunanistan ve Avustralya'da papaz. sonradan laik	
	833.	Dimitrios Pilatis	Efvia	Yunanistan'da papaz	
	834.	İgnatios Papadelis	Midilli	İsviçre Merop.'de papaz	
	835.	Stavros Kalaycakis	Girit	Laik, Yunanistan'da öğretmen	
	836.	Yeorgios Çardulias	Midilli	Laik, Yunanistan'da öğretmen	
	837.	Antonios Papadimitriu	Girit	Girit'de öğretmen ve papaz, lise ve ortaokul müdürü.	
	838.	Yeorgios Mentidakis	Girit	Girit'de öğretmen ve papaz	
	839.	Vasilios Stavronikitianos (Panagiotidis)	Serez	Aynaroz'da diyakoz, sonradan laik	
	840.	Sotirios Karanikolos	Pirgos / Yunanistan	Laik, Yunanistan'da öğretmen	
	1963	841.	Hristos Vadsos	Gökçeada	Lamian'da öğretm. Selanik Üniv. İlahiyat okulunda öğretmen ve teoloji doktoru.
		842.	Emanuil Simandirakis	Girit	Girit'te ve İsviçre Metrop.'de papaz, teoloji doktoru
		843.	Konstantinos Manavas (ö. 2000)	Halkidiki / Yunanistan	Laik, Yunanistan'da öğretmen ve lise müdürü.
		844.	Andreas Aksiotakis	Sakız	Laik, Yunanistan'da öğretmen ve Lise müdürü
		845.	İoannis Patrikios Kaleodis	Tinos	Atina Başpiskoposluğunda papaz ve idareci
		846.	İoannis Kolliarios	Sakız	Laik, Yunanistan'da öğretmen, Sakızda lise idarecisi.
		847.	Sotirios Panagiotopoulos	Thive	İngilterede papaz.
		848.	Nikiforos Psillakis		Laik, Girit'de öğretmen ve lise müdürü
849.		Makarios Pavlidis	Pella	İngiltere, Fransa, Almanya'da papaz. Lampsakos piskoposu. İsviçre metrop., piskopos yard.	
850.		Yeorgios Kimelis	Seres	Laik, kilise koro üyesi, Yunanistan'da öğretmen, Neapoleos ve Stavropoleos metrop. sekreter	
851.		Yeorgios Çakiridis	Kilkision	Papaz, Girit'de öğretmen ve manastır idarecisi	
852.		Adamantios Amfilohios Çukos	Rodos	Patmiada okulunda papaz ve öğretmen	
853.		Apostolos Glavinas	Selanik	Selanik Aristoteles Üniv. Öğretim görev. Aynarozda idareci.	
854.		Kiriakos Çuros	Sakız	Neapolin ve Yunanistan'da papaz, Yunanistan Kilise komisyonlarında idareci	
855.		Vasilios Çopanas	Mesologgion	Roma'da papaz, Aristis piskoposu, Almanya	

				Metropolitliğinde piskopos yardımcısı
	856.	Kornilios Rodusakis	Kudüs ve Girit	Kudüsde papaz, Sevastias Başpiskoposu, Petra metrop., Kudüs Patrikliği vekili
	857.	Andreas Pulis	Pirevs	ABD’de papaz, sonradan laik, kütüphaneci
	858.	İoannis Ciciridis	Girit	Girit’de öğretmen ve papaz.
	859.	Stefanos Sahpelidis	Selanik	Askeri papaz., Selanik Metropolitliği başrahipler genel kurulu üyesi
1964	860.	Anestis Briggos	Gökçeada	Laik, Yunanistan’da öğretmen
	861.	Panagiotis Kalaicis	Gökçeada	Beyoğlu cemaati genel sekreteri, Gökçeada konusunda araştırmacı ve yazar.
	862.	Sotirios Vernalidis	İst.	Bizans Araştırmaları Merkezinde ve Selanik Üniv.’de öğretim görevlisi, teoloji doktoru
	863.	Filippos Kapetanidis (ö. 1997)	İst.	Kutsal Sinod Başsekreteri, Tianon metropoliti, Boğaziçi bölgesi başrahipler yöneticisi, Patrikhane piskopos yardımcısı
	864.	Theoklitos Rokkas	Heybeliada	Patrikhane başdiyakozu, Sevastias piskoposu, Kurtuluş bölgesi başrahipler yöneticisi, Çatalca ve Athiron Metrop.
	865.	Nikolaos Krusuludis	Sakız	Laik, Selanik İlahiyat Kütüphanesi müdürü, okutman ve teoloji doktoru.
	866.	Yeorgios Vergis	Drama / Yunanistan	Laik, Yunanistan’da öğretmen
	867.	Sofronios Haralambus (ö. 1993)	Kıbrıs	Kudüs Patrikhanesinde ve Thiatiron (Manchester) Başpiskoposluğunda papaz
	868.	Kallinikos Batopedinos (Kiriakos Pipas)	Megara	Grevena’da papaz, Peristerios metropolitliğinde vaiz, İskenderiye Patrikliğinde papaz, Mareotidos Piskoposu.
	869.	Palladios Antoniu	Amalias	“Nea Sion” dergisinin yayıncılarından, Ürdün Başpiskoposu ve Ürdün Ptolemaidos metropoliti
	870.	Yeorgios Maksimos Ksidias	Adalar	Pireos metrop.’de papaz, Atina Başpiskoposluğu piskopos yardımcısı, Seres Metrop.
	871.	Vasilios Mallios	Fthiotis	Laik, Yunanistan’da öğretmen
	872.	Miltiadis Karavelis	Halkidiki Yunanistan	Laik, Selanik’de öğretmen
	873.	Emmanuil Daskalakis	Girit	Papaz ve öğretmen, Girit Başpiskoposluğu sekreteri
	874.	Yeorgios Liadis	Sakız	Sakızda papaz
	875.	Dimitrios Miçis	Tanagra	Yunanistan ve Almanya’da papaz
	876.	Athanasios Furlas	Fthiotis	Münih Üniversitesi Ortodoks Teoloji Enstitüsünde görevli, ABD başpiskoposluğu özel bürosunda idareci.
	877.	Gavriil Çizmecuglu	Serez	Yunanistan’da öğretmen ve papaz
878.	Athanasios Skaf	Lübnan	Larisis piskoposu, Bones Aires Metropoliti piskopos yardımcısı, Epifanias Metropoliti.	
1965	879.	Ambrosios Hilandarinos (Yeorgios Pasvuris) (ö. 1995)	Midilli	Papaz, Athos’da öğretmen, Atina’da kilise lisesi müdürü
	880.	Athanasios Arvanitis	Yiannica	Sonradan laik,. Yunanistanda lise müdürü
	881.	Evstratios Zenginis	Gökçeada	Makedonya Araştırmaları Merkezi kütüphane müdürü, Selanik Pedagoji Akademisinde, Selanik İlahiyatta ve Kıbrıs Üniv.’de öğretmen
	882.	Panagiotis Hiotos	Gökçeada	Laik, Yunanistan’da öğretmen
	883.	Theodoros Kato	Uganda	Uganda Üniversitesinde öğretmen, ABD’de görevli.
	884.	Sim sim Vasvas	Afrika	Osavtos’da görevli
	885.	Dionisios Ladopulos	Girit	Kitros Metropolitliğinde papaz, Neapoleos ve Stavropoleos Metropoliti.
	886.	Athanasios Basdekis	Kozan	Laik, öğretmen, teoloji doktoru, Alman Kilisesinde idareci.
	887.	Grigorios Larencakis	Girit	Avusturya’da Grats Üniv.’de öğretmen, Avusturya Metropoliti vekili.
	888.	Dionisios Papahristoforu	Kıbrıs	Kıbrısta Rahip ve manastır idarecisi.
	889.	Theodoros Nikolau	Fthiotis	Bonn Üniversitesi Katolik Seminerinde asistan, öğretmen, Münih Üniversitesi Ortodoks Teoloji Enstitüsünde idareci. (1985-)
	890.	İoannis Çevelekis	Rodos	Laik, Halkidiki de öğretmen.
	891.	Konstantinos Patelos	İskenderiye	Dünya Kiliseler Birliğinde sekreter, Atina Üniv. Yard. Doç.
	892.	Vasilios Papahristu	Volos / Yunanistan	Laik, Volon / Yunanistan’da öğretmen

	893.	Mihail Sarris	Oniki Adalar	Almanya Metropolitliğinde papaz, öğretmen
	894.	Theofilos Muzurakis	Kos	Laik, Yunanistan'da öğretmen
	895.	Antonios Farah	Halep / Suriye	Halep Metropolitliğinde papaz.
	896.	Nikolaos Ksekakis	Girit	Atina Üniversitesinde Yard. Doç.
	897.	Aleksandros Cacanis	Girit	Almanya Metropolitliğinde papaz, ve başpapaz.
	898.	Pavlos Bogos Dikran (ö. 1995)	Mansura / Mısır	İskenderiye'de papaz., Ermupoleos Metropoliti
1966 ³⁷³	899.	Andreas Milonopulos	İst.	Papaz, HRO kütüphanecisi, sonradan laik ve Yunanistanda öğretmen
	900.	İlias İoakim Neranculis	İst.	Melitinis piskoposu, Fener Patriği Dimitrios'un kayyumu, Kadıköy Metropoliti.
	901.	Yeorgios Fanariotis	Gökçeada	Almanya Metropolitliğinde papaz, öğretmen
	902.	Evstratios Nikodimos Kucabasis	Midilli	Patmos'da rahip, Mithimnis Metropolitliği piskopos yardımcısı
	903.	Konstantinos Drakonakis	Girit	Girit'de ve Almanya Metropolitliğinde papaz, sonradan başpapaz ve öğretmen
	904.	İakovos Francis	Midilli	Midilli Metropolitliğinde keşiş, papaz ve piskopos yardımcısı, Midilli Metropoliti.
	905.	Mihail Kaniadakis	Girit	Girit'de papaz ve öğretmen
	906.	Hrisostomos Ksinos	Atina	Yunan Kilisesi Kutsal Sinodu - Atina Başpiskoposluğunda sekreter ve papaz.
1967	907.	Yeorgios Spiridon Papageorgiu	Rodos	Cenevre Dünya Kiliseler Konseyinde Patrikhane temsilcisi, İtalya, ABD ve Tokat Metropoliti.
	908.	Kirillos Dragunis	Gökçeada	Patrikhane başdiyakozu, Selefkia Metropoliti.
	909.	Stilianos Nuis	Heybeliada	Patrikhane diyakozu
1968 ³⁷⁴	910.	Afeverk Alemu	Etiyopya	Etiyopya'da laik.
	911.	Anastasios İordanoglu	Heybeliada	İstanbul Edeb. Fakült. mez., Selanik Balkan Araştırmaları Merkezinde (IMXA) araştırmacı. Kilisede muganni, teoloji doktoru, okutman.
	912.	Yergios Lambridis	Heybeliada	Laik, tüccar, ithalatçı.
	913.	Kiriakos Kuçuballis	Gökçeada	Laik, sivil toplum kuruluşunda idareci
1969	914.	Hristoforos Papakonstantinu	Gökçeada	Almanya Metropolitliğinde görevli. Vestefalan'da bir eğitim enstitüsünde bilim üyesi ve öğretmen
	915.	Yeorgios Damancis	Gökçeada	Laik, Almanya'da dış doktoru ve bizantolog.
	916.	Dimitrios Marinis	Gökçeada	İdari sekreter
	917.	Mihail Sevastopulos	İst.	Yunanistan'da papaz, sonradan başpapaz ve din öğretmeni.
	918.	Panagiotis Digonis	İst.	Diplomatik görevli, birinci dairede
1970	919.	İakovos Sofroniadis	İst.	Fener patrikhanesi Kutsal Sinod Başsekreteri, Laodikya Metrop.
	920.	Argirios Pontikakis	Bozcaada	Laik, Yunanistan'da öğretmen.
	921.	Vasilios Peltekoglu	Kadıköy	Yunanistan'da öğretmen ve Yunan Milli Kütüphanesinde görevli.
	922.	Dimitrios Demircis	Gökçeada	Laik, Yunanistan'da öğretmen ve filolog.
	923.	Dimitrios Zorlos	Gökçeada	Laik, öğretmen Atina'da yaşıyor.
	924.	Dimitrios Mandalis	Gökçeada	Laik, Yunanistan'da öğretmen.
	925.	Dimitrios Rafaletos	İst.	Laik, Yunanistan'da denizcilik şirketinde elektrik teknisyeni.
	926.	Konstantinos Delikonstantis		Laik, Yunanistanda öğretmen, Felsefe doktoru, Selanik Üniv. Öğretmen.
1971 ³⁷⁵	927.	Mihail Balkis	İst.	Kadıköy Metropolitliği Başdiyakozu, sonradan Yunanistan'da laik öğretmen
	928.	Vasilios İrineos İoannidis	Heybeliada	Patrikhane Başdiyakozu, Miriofitos Metrop. Boğaziçi bölgesinden sorumlu başrahip.
	929.	Dimitrios Meliton Karas	Gökçeada	Fener Patrikhanesi Kutsal Sinod Başsekreteri., teoloji doktoru, Alaşehir Metrop.
	930.	Yeorgios Hazudis	Gökçeada	Laik, Yunanistan'da öğretmen.
	931.	Eleftherios Kersenoglu	Heybeliada	Laik, Yunanistan'da öğretmen, özel memur

³⁷³ 1964'den sonra okula alınan öğrencilerde kısıtlamaya gidilmeye başlanmasıyla birlikte mezun öğrenci sayılarında önemli bir düşüş yaşanır.

³⁷⁴ 1968'den sonraki mezunlar, Türkiye sınırları dahilinde olan yerlerden gelen öğrencilerden oluşmaktadır.

³⁷⁵ 1971'de okulun Teoloji Bölümü kapatıldığında o yıl son sınıfın tek öğrencisi olan "Mihail Balkis" adlı öğrenci mezun olur, geri kalan okulun teoloji kısmında okuyan 11 öğrenci teoloji eğitimlerinin geri kalan kısmını Selanik İlahiyat Fakültesinde tamamlarlar. Okuldan mezun olmamakla birlikte okul öğrencisi oldukları için onlar da bu listeye dahil edilmişlerdir.

932.	Yeorgios Lemopulos	Adalar	Dünya Kiliseler Birliğinde sekreter yardımcısı, Chambesy Ortodoksluk Merkezinde görevli.
933.	İoannis Alacas	Gökçeada	İsviçre Metropolitliği teoloji danışmanı, Yunanistan'da öğretmen, Laik.
934.	İoannis Hacudis	Gökçeada	Laik, Yunanistan'da öğretmen
935.	Nikolaos Karagiannidis	Heybeliada	Laik, Yunanistan'da öğretmen.
936.	Paraskevas Grasis	Gökçeada	Laik, Yunanistan'da devlet memuru.
937.	Haralambos Dionisios Sakatis	Adalar	Adalar Metropolitliği başdiyakozu. Megas arhimandrit. Sina piskoposu
938.	Hrisostomos Kalaicis	Gökçeada	Patrikhane başdiyakozu, Miron Metrop., teoloji doktoru.

B- Okulun Dördüncü Döneminde Lise Bölümü Mezunları (1952-1971/1984) ³⁷⁶

Yıl	Sıra	ADI – SOYADI ³⁷⁷
1953 / 1954 ³⁷⁸	1.	Arhimidis Vertolis (mezun olmadı)
	2.	Diyakoz Aristarhos Mavrakis
	3.	Hristos Hristoforu
	4.	Fidias Kariolemos
	5.	Athanasios Papanikolau
	6.	Diyakoz İakovos Hacıgnatiu
	7.	Anastasios Parapitis
	8.	Diyakoz Timotheos Kodomerkos
	9.	Konstantinos Halkias
	10.	Diyakoz Dionisios Hacıvasiliu
	11.	Andreas Miçidis
	12.	Nikolaos Anagnostu
	13.	Antonios Yeorgiadis
	14.	Yeorgios Mamakakis (mezun olmadı)
1954 / 1955 ³⁷⁹	15.	Athanasios Theoharis
	16.	Anthimos Drakonakis
	17.	Apostolos Dimelis
	18.	Vasilios Nikitas
	19.	Yiemane Gabre Mariam
	20.	Yeorgios Diamantopulos (mezun olmadı)
	21.	Yeorgios Papadakis
	22.	Dimitrios Piniros (mezun olmadı)
	23.	Emanuil Zervos
	24.	Moshos Ksakustos
	25.	Sergios Abant
	26.	Spiridon Çiçogiannis
	27.	Aba Habte Mariam
	28.	Nikolaos Athanasiadis
	29.	Diyakoz Theofilaktos Marinakis
	30.	Lule Melaku
	31.	Sistratios Vasiliu (Hrisostomos)
32.	Nikolaos Papacanakis	
33.	Ninos Labru	
34.	İoannis Vardavulias	
35.	Diyakoz İakovos Tenedios	

³⁷⁶ Yeni çıkarılan yönetmelikle (1951) lise kısmı üç, teoloji kısmı ise dört yıl (lise üzerine bir yıl yüksek eğitim veren okullar statüsünde) olarak düzenlendi. Bu listede verilen **lise mezunlarının bir çoğu, bir yıl sonra da okulun teoloji bölümünden mezun olurlar.**

³⁷⁷ Bunların bir çoğu bir yıl sonra aynı zamanda teolojiden de mezun oldukları için geldikleri yerler ve görevleri ile ilgili bilgiler orada verilmişti. Dolayısıyla burada bunlar tekrarlanmayacak, lise mezunları sadece isim olarak zikredileceklerdir.

³⁷⁸ Bu öğrenciler aynı zamanda teoloji üçüncü sınıf öğrencileri olarak gözükümlerdir.

³⁷⁹ 1954/1955 ve 1955/1956 eğitim yıllarındaki lise mezunları ile ilgili verilen listede bir takım kapalı taraflar var. Örneğin listede, 28.-51. sıradaki öğrenciler, teolojinin ikinci sınıfındadırlar bu yıl liseden mezun olarak gösterilmektedirler. Ayrıca aynı öğrenciler, 1954/1955 ve 1955/1956 yılı lise mezunları aynı kişilerden oluşmakta, ancak bu kişilerin tez konularında farklılıklar bulunmaktadır. Karşılaştırma için bkz. Stavridu, *Halki*, s. 497-499.

	36.	Konstantinos Ksiruhakis	
	37.	Nikolaos Papastergiu	
	38.	Hristos Andriços	
	39.	Nikolaos Boyiacoğlu	
	40.	Haralambos Hacıharalabus	
	41.	İoannis Halkidis	
	42.	Yeorgios Papaioannu	
	43.	Diyakoz Emanuil Kobis	
	44.	Yeorgios Dimopulos	
	45.	Antonios Kukunaris	
	46.	Yohanes Lisan Guork	
	47.	Yeorgios Çeçis	
	48.	Diyakoz Padeleimon Kotogiannis	
	49.	Dimitrios Ayiorgusis	
	50.	Kassa Gabre Giorgis	
	51.	Dimitrios Yiorgas	
	1955 / 1956 ³⁸⁰	52.	Nikolaos Athanasiadis
		53.	Diyakoz Theofilaktos Marinakis,
		54.	Lule Melaku,
		55.	Evstratios Vasiliu
		56.	Nikolaos Papacanakis
57.		Ninos Labru	
58.		İoannis Vardavulias	
59.		Diyakoz İakovos Tenedios	
60.		Konstantinos Ksiruhakis	
61.		Nikolaos Papastergiu	
62.		Hristos Andriços,	
63.		Nikolaos Boyacıoğlu	
64.		Haralabos Hacıharalabus.	
65.		İoannis Halkidis	
66.		Yeorgios Papaioannu	
67.		Diyakoz Emmanuil Kobis	
68.		Yeorgios Dimopulos	
69.	Antonios Kukunaris		
70.	Yohanes Lisan Guork		
71.	Yeorgios Çeçis		
72.	Diyakoz Padeleimon Kotogiannis		
73.	Dimitrios Ayiorgusis		
74.	Kassa Gabre Giorgis,		
75.	Dimitrios Yiorgas		
76.	Diyakoz (Konstantinos) Emilianos Çirpanlis		
77.	Presviteros İlias Saliba		
78.	Bokas Zauge		
1956/ 1957	79.	Emilios Papadopoulos	
	80.	Vasilios Çakmakis	
	81.	Yeorgios Kaludis	
	82.	Emmanuil Alefropas	
	83.	Theologos Çatalbasis	
	84.	İlias Nazm,	
	85.	İppokratis Findanis,	
	86.	(Maksimós) İoannis Mastihis	
	87.	İoannis Papadimitrakis	
	88.	Konstantinos Kocabasakis	
89.	Konstantinos Papadakis		
90.	Mihail Zois		
91.	Panagiotis Fugias		
92.	Hrisostomos Papadopoulos		
93.	Panagiotis Kuluris		
94.	Pavlos Kumercis		
95.	Pavlos Menevisoğlu		
96.	Pavlos Balester		
97.	Serafim Kandilis		
98.	Stilianos Harkianakis		

³⁸⁰ Bu yılki mezunlardan son üç kişi hariç tümü, bir önceki yıl, 1954/1955 mezunları ile aynı kişiler.

	99.	Timotheos Mavias
	100.	Hrisostomos Maragudakis
1957/ 1958	101.	Athanasios Papas
	102.	Vasilios Papandreu
	103.	Yeorgios Sklavos
	104.	Ioannis Valtinos
	105.	Ioannis Repanis
	106.	Ioannis Çulkankis
	107.	Kiriakos Papakiriaku
	108.	Kiriakos Spanudakis
	109.	Konstantinos Yiokarinis
	110.	Nikolaos Aggelidis
	111.	Nikolaos Panusis
	112.	Panagiotis Kizeridis
	113.	Parashos Kalligiorgis
	114.	Polizos – Poliefktos Seliahas
	115.	Porfirios Karabinis (mezun olamadi)
	116.	Serafim Pacios
	117.	Stilianos Zografakis
	118.	Haralambos Kamaras
1958/ 1959	119.	(Evstratios) İakovos Klimis
	120.	İoakim Limniudis
	121.	Yeorgios Somarakis
	122.	Antonios Yergianakis
	123.	Yeorgios Labardakis
	124.	Hrisostomos Maniudakis
	125.	Hrisostomos (Yerasimos) Zafiris
1959/ 1960	126.	Athanasios Stergiopulos
	127.	Aristidis Halkitis
	128.	Damianos Protopapadakis
	129.	Vasilios Zagas
	130.	Emmanuil Gigurtakis
	131.	Yeorgios Belesiotis
	132.	Dimitrios Arhontonis (Patrik Bartholemeos)
	133.	Theofanis Nakopulos
	134.	Ioannis Panagopulos
	135.	Diyakoz Kirillos Kipriotakis.
	136.	Sotirios Vallas
	137.	Çabikos Zervos
1960/ 1961	138.	Hristos Çuvalis
	139.	Sistathios Yiannis
	140.	Aleksandros İosifidis
	141.	Thomas Çevas
	142.	Diyakoz Dorotheos Lavriotis (Evangelos Pulis)
	143.	Athanasios Karahiristos
	144.	Evstathios Milonas
	145.	Diyakoz Hrisostomos Lavriotis (Panagiotis Anagnostopulos)
	146.	Monahos Evsevios İviritis (Yeorgios Kontulis)
	147.	(İezekili) Hristos Kefalas
	148.	Diyakoz Ambrosis Lavriotis (Yeorgios Panagiotidis)
	149.	Vasilios Dimos
	150.	Presviteros Eleftherios Lavriotis (Kaçaidis)
	151.	Apostolos (Pavlos) Laios
	152.	Ioannis Mavros
	153.	Argiros Çakalias
	154.	Yeorgios Mavrudakis
	155.	Konstantinos Thermos
	156.	Dimitrios Pilatis
	157.	İgnatios Papadelis
158.	Stavros Kalaycakis	
159.	Yeorgios Çardulias	
160.	Antonios Papadimitriu	
161.	Yeorgios Mentidakis	
162.	Diyakoz Vasilios Panagiotidis (Stavronikitianos)	
163.	Sotirios Karanikolos	

1961/1962	164.	Adamantios Çukos (Amfilohios)
	165.	Andreas Aksiotakis
	166.	Andreas Pulis
	167.	Apostolos Glavinas
	168.	Basilios Ciopanas
	169.	Yeorgios Kirmelis
	170.	Yeorgios Çakiridis
	171.	Emanuil Simandirakis
	172.	İoannis Kaleodis (Patrikios)
	173.	İoannis Kolliaros
	174.	İoannis Ciciridis
	175.	Kornilios Rodusakis
	176.	Kiriakos Çuros
	177.	Konstantinos Manavas
	178.	Makarios Pavlidis
179.	Nikiforos Psillakis	
180.	Padeleimon Psiliagos (mezun olamadı)	
181.	Stefanos Sahpelidis	
182.	Sotirios Panagiotopoulos	
183.	Hristos Vadsos	
1962/1963	184.	Diyakoz Athanasios Arvanitis
	185.	Presviteros Athanasios Skaf
	186.	Athanasios Furlas
	187.	Diyakoz Ambrosios Hilandarinos (Yeorgios Pasvuris)
	188.	Anestis Briggos
	189.	Vasilios Mallios
	190.	Gavriil Çizmecuglu
	191.	Yeorgios Vergis
	192.	Yeorgios Liadis
	193.	Yeorgios Ksidis
	194.	Dimitrios Miçis
	195.	Emmanuil Daskalakis
	196.	Diyakoz Theoklitos Rokas
	197.	Monahos Kallinikos Batopedinos (Kiriakos Pipas)
	198.	Miltiadis Karavelis
	199.	Nikolaos Krusuludis
	200.	Diyakoz Palladios Antoniu
201.	Panagiotis Kalaicis (Kalaycı)	
202.	İeromonahos Sofronios Haralambus	
203.	Sotirios Varnalidis	
204.	Diyakoz Filippas Kapetanidis	
1963/1964	205.	Athanasios Basdekis
	206.	Aleksandros Cacanis
	207.	Antonios Farah
	208.	Vasilios Papahristu
	209.	Grigorios Larencakis
	210.	Dionisios Ladopoulos
	211.	Dionisios Papahristoforu
	212.	Evstratios Zenginisi
	213.	Theodoros Kato
	214.	Theodoros Nikolau
	215.	Theofilos Muzurakis
	216.	İoannis Çevelekis
	217.	Konstantinos Patelos
	218.	Mihail Sarris
219.	Nikolaos Ksekakis	
220.	Panagiotis Hiotos	
221.	Pavlos Bogos Dikran	
222.	Sim sim Vasvas	
1964/1965	223.	Andreas Milonopoulos
	224.	Yeorgios (Spiridon) Papageorgiu
	225.	Yeorgios Fanariotis
	226.	Evstratios (Nikodimos) Kucabasis
	227.	İlias (İoakim) Neranculis
	228.	Konstantinos Drakonakis

	229.	Konstantinos (İakovos) Francis
	230.	Mihail Kaniadakis
	231.	Nikolaos (Hrisostomos) Ksinos
1965/ 1966	232.	Afeverk Alemu
	233.	Yeorgios (Kirillos) Dragunis
	234.	Stilianos Nusis
1966/ 1967	235.	Anastasios İordanoglu
	236.	Yergios Lambridis
	237.	Kiriakos Kuçuballis
	238.	Hristoforos Papakonstantinu
1967/ 1968	239.	Yeorgios Damancis
	240.	Dimitrios Marinis
	241.	Mihail Sevastopulos
	242.	Panagiotis Digonis
1968/1969	243.	Haralabos Sofroniadis (İakovos)
	244.	Dimitrios Zorlos
	245.	Dimitrios Mandalis
	246.	Konstantinos Delikonstantis
	247.	Argirios Pontikakis
	248.	Vasilios Peltekoglu
	249.	Dimitrios Rafaletos
	250.	Dimitrios Demircis
	251.	Mihail Balkis(1969/ 1970 lise mezunu)
1970/1971 ³⁸¹	252.	İoannis Alacas
	253.	İoannis Hacudis
	254.	Nikolaos Karagiannidis
	255.	Paraskevas Grasis
	256.	Haralambos Sakatis (Dionisios)
	257.	Hrisostomos Kalaicis
	258.	Yeorgios Hazudis
	259.	Eleftherios Kersenoglu
	260.	Yeorgios Lemopulos

³⁸¹ 1971’de okulun teoloji bölümü kapatılınca okul, “Heybeliada Özel Rum Erkek Lisesi” adıyla 1984’e kadar eğitime devam eder. Dolayısıyla okulun lise kısmı, sayıları sınırlı da olsa, 1984’e kadar mezun vermeye devam eder. Ancak kullandığımız kaynaklarda, 1970-1984 arası lise mezunlarının (bir kaç hariç) isimleri ve sayıları ile ilgili toplu bir listeye rastlamadık. Bu isimlerin listesinin İl veya İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerinde olabileceğini düşünüyoruz. Biz, konuya dair ilgili makamlara yaptığımız müracattan olumlu bir cevap alamadık. Bunun yanında çalışmamızda, daha çok okulun Teoloji Bölümünü esas aldığımız için de, 1970-1984 arasındaki lise kısmı ile ilgili detaylı bir araştırmaya da girmedik.

BİBLİYOGRAFYA

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (B.O.A):

Bab-1 Asafi Amedi Kalemi (BOA. AMD.) 48/64,17 Zilkade 1269.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalem Evrakı (BOA. HR. MKT.) 70/94, 6 Camaziülevvel 1270.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalem Evrakı (BOA. HR. MKT.) 95/92, 26 Rabiülevvel 1271.

Hariciye Nezareti Mektubi Kalem Evrakı (BOA. HR. MKT.) 85/37,20 Zilhicce 1270.

İrade Adliye ve Mezahip (BOA. İ.AZN.) 16/1313.R-O2, 4 Rabiülahir 1313.

İrade Dahiliye (BOA. İ.DH.) 1138/ 88817. 10 Şevval 1306.

İrade Dahiliye (BOA. İ.DH.) 1185/92724, 25 Zilkade 1307.

İrade Dahiliye (BOA. İ.DH.) 1279/ 100655, 22 Zilkade 1309.

İrade Hariciye (BOA. İ.HR.) 140/7350, 3 Recep 1273.

İrade Hariciye (BOA. İ.HR.) 356/1315 R-18, 28 Rabiülevvel 1315.

İrade Şurayı Devlet (BOA. İ.ŞD.) 109/6525, 17 Muharrem 1309.

Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (BOA. MKT.NZD.)218/14, 26 Recep 1273.

Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (BOA.YA.HUS.) 163/130, 25 R.Evvel 1297.

2. Kitap ve Makaleler

Adivar, A. Adnan, “Bizans’da Yüksek Mektepler”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Cilt V, Sayı 8, İst. 1953.

Akar, Rıdvan “Kapımız Bizleri Tanımak İsteyen Herkese, Her Zaman Açık” *GÖRÜŞ*, (TÜSİAD Yay.), Eylül-Ekim 2002, Sayı 52.

Alexsandris, Alexis, “The Expulsion of Konstantine VI: The Ecumenical Patriarchate and Greek Turkish Relations, 1924-1925”, *Balkan Studies*, 22/1981, Selanik 1981.

Anagnostopulu, N. Vasiliu, “İ Tetarti Periodos Liturgias Tis İera Theologikis Sholis Halkis”, *EΠEΘX,1884- 1994*, Atina, 1994.

Anagnostopulu, Athanasios, “Tanzimat ve Rum Milletinin Kurumsal Çerçevesi, Patrikhane, Cemaat Kurumları, Eğitim”, 19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayri Müslimler (editör. Pinelopi Stathis), (çev. Foti ve Stefo Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yay., İst. 2003 (II. Bas)

Andreadis, Hristos G., “İ Simvoli tu Kliru Sti Diasosi tu Pontiaku Ellinismu”, *Pontiaki Estia*, Ekim-Aralık, 2003. Selanik, 2003.

Anestidi, St. Adamantiu, *Ortodoksia İthikothriskeftikon Periodikon tu İkumeniku Patriarhiu (1926-1963)*, İkumeniki Patriarhion, Atina, 1984.

Angelopulu, Athanasiu An., *Ekklesiastiki İstoria İ Monahiki Politia tu Ayiu Orus –İstoria, Tipika, Zoi-*, Ekdotikos İkos Afon Kiriakidi, Selanik, 1987.

_____, *Klirinomia*, 22/1990, Selanik, 1990.

- Apanta Arhiepiskopu Kipru Makariu III, (1955-1957)*, ikinci cilt, İdrima Arhiepiskopu Makariu III, Lefkoşe, 1992.
- A Patristic Greek Lexicon*, (editör.G.W.H. Lampe) Oxford University Press, 1972. (First Publish 1961)
- Arhontoni, Filadelfia Vartholomeu, “Stavridu Vasilios”, *ΘHE*, Atina, 1967, c. 11.
- Artun, Serap, *Heybeliada Rum Rahipler Okulu Kütüphanesindeki Osmanlı Tarihi İle İlgili Eserler*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (Bitirme Tezi), İst. 1974.
- Aslanova, Sevinç, *Kutsal Sinod'tan Rus Ortodoks Kilisesi'ne*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri III (1918-1937)*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yay., İkinci Baskı, Ankara, 1961.
- Athinagoras A' İkumenikos Patriarhis o İpirotis*, (edit. İoan. E. Anastasiu), Ekdosis Eterias İpirotikon Meleton, İoannina (Yanya) / Yunanistan, 1975.
- Atalay, Bülent, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, Tarih ve Tabiat Vakfı, İst. 2001.
- Ayion Oros, Fisi, Latria, Tehni*, Ekdosis Dimos Thessalonikis, Selanik, 2001.
- Aydın, Mehmet, *Hristiyan Genel Konsilleri II. Vatikan Konsili*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1991.
- _____, “Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış” Ankara Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XXXVII, Ankara, 1985.
- _____, “Bizans Kilisesinde İkonoklast Hareketin Kökenleri”, *Selçuk Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2002, Sayı 13, 2002/ Bahar.
- _____, “Hristiyanlık”, *DİA*, İst., 1998, c. 17.
- Aykıt, Dursun Ali, *Misyon ve İnciller: Misyonerliğin Tarihsel Kökenleri*, Kesit Yay., İst., 2006.
- Baloğlu, Zekai; *Grek Devleti, Patrikhane ve Rahipler Okulu*, Harp Akademileri Komutanlığı Yay., ikinci baskı, İst., 2000. (Naklen Emre Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, Ankara, 2000.)
- Belezu, Konstantinu I., “İ Didaktores tis Theologikis Sholis tu Panepistimiu Athinon”, *ΕΕΘΣΙΑ*, cilt 35, Aina, 2000.
- Benlisoy, Yorgo – Macar, Elçin, *Fener Patrikhanesi*, Ayraç Yay., Ankara, 1996.
- Bukaçu, Nikolau, “Komninos Pantoleon”, *ΘHE*, Atina, 1965, c.7.
- Büyükkarcı, Süleyman, *Türkiye'de Rum Okulları*, Yelken Basım Yayım Dağıtım, Konya, 2003.

- Cakonas, Dimitrios Gr., “Athinagoras I” *Thiriskeftiki ke İthiki Engiklopedia (ΘHE)* 1/1962, Atina.
- Clement, Olivier, “Ortodoks Mezhebi”, *Din Fenomeni*, (çev. Mehmet Aydın), Din Bilimleri Yayınları (2. Baskı), Konya, 1995.
- Cotsonis, Joachim (John), “The Archbishop İakovos Library and Learning Resource Center” *GOTR*, Brookline, Vol. 45, Nos. 1-4, 2000.
- Cuka, Harilau (Papaevangelu, Panagiu ile birlikte) “Elliniki Theologiki Vivliografia tis Telefteas Ekatontaetias, 1860-1960” *Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiu Thessalonikis* (Selanik İlahiyat Dergisi), 8/1963.
- Cuvali, Hristu “İ Titulari tis Patriarhias tu apo İmru ke Tenedu Dimitriu tu A” *EİIEΘX III*, Atina, 1994.
- Çabiras, Pan.A., “Stavru Timiu Theologiki Sholi en Ameriki” *ΘHE*, Atina, 1967, c. 11.
- Çelik, Mehmet, Fener Patrikhanesi’nin Ökumeniklik İddiasının Tarihi Seyri, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.
- Çimani, Prokopiu (İpirotu), *Apo İpsili Skopia I Patriarhe Konstantinupoleos, II. Cilt (1775-1972)*, Atina, 1981.
- Çuma, Yeorgio, “İ Theologiki Sholi tu Timiu Stavru...”, *EEΘX*, Atina, 1980.
- Damaskinu, Tranupoleos, “To Orthodoxu Kentron tu İkumeniku Patriarhiu is Sambesi Yenevis” *EEΘX*, Atina, 1980.
- Danilidu, Apostolu (Moshonision), “İ İera Moni Tis Ayias Triados Halkis”, *Ekklesia ke Theologia*, Londra, II/ 1981.
- Demirci, Kürşat, *Bir Hristiyan Mezhebi Olarak Ortodoksluğun Teolojisi*, Ayışığı Kitapları, İst. 2005.
- _____, “Hıristiyanlık”, *DİA*, İst., 1998, c. 17.
- Dimitriu, B. Dimitraku, *Orthografikon Ermineftikon Leksikon*, Ekdotos Xr. Giovanis, Atina, 1969.
- Drosu, Vasiliu, “İ Patriarhiki Vivliothiki Tis İeras Monis Ayias Triados Halkis”, *Theologia*, Atina, 66/ 1995.
- Eksertzoglou, Haris, *Osmanlı’da Cemiyetler ve Rum Cemaati Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyyesi, 1861-1912*, (çev. Foti Benlisoy-Stefo Benlisoy), Tarih Vakfı Yurt Yay. İst., 1999.
- Ellino Turkiko Leksiko / Yunanca Türkçe Sözlük*, Ekdosis Rodamos, Atina, 1994.
- Emilianu, Filadelfias, “Sintomos İstoriki Episkopisis (1844-1944)”, *Orthodoksia*, 19/1944. İst
- Epetiris Estias Theologon Halkis*, Ekdosi Estias Theologon Halkis, Atina, 1980.
- Ercan, Yavuz, *Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2001.

- Erdenen, Orhan, *İstanbul Adaları*, İstanbul Belediye Matbaası, İst. 1962.
- Ergin, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, Eser Matbaası, İst. 1977, cilt 1-5.
- Hikmet Eroğlu, “Günümüzde Hristiyan Ekümenizmi”, *Dinler Tarihi Araştırmaları III, Hristiyanlık, Dünü, Bu günü ve Geleceği*, Ankara, 2002, s. 247-258.
- Eryılmaz, Bilal, *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi*, Ağaç Yay., İstanbul, 1992.
- Estia Theologon Halkis Epetiris Melon*, Atina, 1992.
- Evgenidis, Hr., “Theologiki Sholi Thessalonikis”, *ΘHE*, Atina, 1965, c. 6.
- Fanurgaki, Vasiliu D., *İsagogi sti Theologia*, Ekdoti İpriesia Dimosievmaton, Selanik, 1984.
- Farganis, N. Mihail, “İ Andistasi tu Ellinismu tis Pelagonias stis Ksenes Propagandes kata ta eti 1880-1913 epi ti Vasi tu Periodiku ‘Ekklisiastiki Alithia’” *Hristianiki Makedonia*, University Studio Pres, Selanik, 2004.
- Foropulos, Nik. L., “Patmos” *ΘHE*, Atina, 1966, c.10.
- Fotiyadis, Manol. *HRO Tarihçesi Notu*, İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü Ruhban Okulu Dosyası. (Naklen Emre Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, Ankara, 2000.)
- Frayku, Konstantinu Dimitriu “Pediki İlikia – Morfosis- Katartisis tu İ.Patriarhu Athinagoru (İpiros-Halki, 1886-1910)”, *Athinagoras I İkumenikos Patriarhis Oİpirotis* (Editör İoannis E. Anastasiu), Ekdotis Eterias İpirotikon Meleton İoannina 1975.
- Glavina, Apostolu Ath., “İ Ekklisiastiki İstoria stin iera Theologiki Sholi tis Halkis” *Patriarhia Analekta*, Selanik, 2002.
- _____, *İ İeratiki Sholi Ayias Anastasias tis Farmakolitrias (1918-1971)*, Aristotelio Panepistimiu Thessalonikis, Selanik, 1991.
- Griçopulos, Tasos Ath., “Grigorios VII Zervudakis” *ΘHE*, Atina, 1964, c. 4.
- _____, “Yermanos V ” *ΘHE*, Atina, 1964, c. 4.
- _____, “Yermanos Kravangelis”, *ΘHE* Atina, 1964, c. 4.
- _____, “Konstantinos V ” *ΘHE*, Atina, 1965, c.7.
- _____, “Konstantinos Arapoglu” *ΘHE*, Atina, 1965, c.7.
- _____, “İoakim IV ” *ΘHE*, Atina, 1965, c.7.
- _____, “Rigas” *ΘHE*, Atina, 1966, c.10.
- _____, “Evangeliki Sholi” *ΘHE*, Atina, 1967, c.11.
- Grigora, (Arhimandrit) Yermanu, *İ En Halki Theologiki Sholi (1844-1898)*, Tipografion

- K.A.Faku, İskenderiye, 1907.
- Grigoris, Mihailos P., “Anthimos VII ” *ΘHE*, 2/1963. Atina, 1963.
- Gülen, Nejat, *Heybeliada Tarihi Coğrafyası, Yaşamı*, Tekin Yayınevi, İst, 1985. (II. Baskı)
- Güngör, Selahattin, “Bütün Dünyaya Papaz İhraç Eden Heybeliada Ruhaneleri Arasında” *Yeni Mecmua*, cilt 5, sayı 84, İst. 1940.
- Harisiadis, Konstantinos, “The importance of Ortodox Christian-Muslim Dialogue”, *GOTR*, 31(1986) s.9-16.
- Heybeliada Rum Rahipler Okulu Yönetmeliği*, Türkiye Cumhuriyeti MEB Talim Terbiye Dairesi, Arşivi, Kurul Karar Defteri, Karar No 151, Tarih: 25/09/1951.
- Hill, Sır George, *A History of Cyprus I-IV*, Cambridge at The University Press, London, 1972 (First published, 1952.)
- Hristodulu, Apostolu (Serron), *Patrologia i Ekklesiastiki Filologia, Prologos*, İst., 1894 (Naklen Stavridu, *Halki*, 1998)
- _____, *Dokimion Ekklesiastiku Dikeu Pros tus Entihanontas*. İst., 1896. (Naklen Stavridu, *Halki*, 1998)
- İdiki Timitiki Ekdilosu tu Aristoteliu Panepistimiu Tessalonikis Yia Tin A. Th. P. ton İkumeniko Patriarhi Vartholomeo (Aristotle University of Thessaloniki Special Ceremony in Honour of the Ecumenical Patriarki Bartholomeo)*,1 Ekim 1997, Selanik, 1997.
- İera Mitropoleos Filorinis, *İ Ekklesia ke o Makedonikos Agonas*, Atina, 1986.
- İkumeniku Patriarhu Vartholemeu Logi*, 20. cilt, Ekdosis Fanarion, Atina, 2005.
- İmerologion tu İkumeniku Patriarhiu Etus 2001*, Ekdosis İkumeniku Patriarhiu, Selanik, 2001.
- İnci, Salih, “Papa’nın Türkiye Ziyareti Üzerine: Vatikan-Fener İlişkilerinin Tarihi Seyri” *Bülten İlam*, Ocak-Mart 2007, Yıl 1, Sayı 1. İst., 2007.
- _____, “Milliyetçiliğin Osmanlıda Gayri Müslimler Üzerindeki Etkisi (Patrikhane Örneği)”, *Bülten İlam*, Nisan-Haziran 2007, Yıl 1, sayı 2.
- İstanbul Okulları Klavuzu 1936-1938*, T.C. Maarif Vekaleti Derleme Müdürlüğü, İstanbul Kültür Direktörlüğü Neşriyatı, Devlet Basımevi İstanbul, 1936-1938.
- Kalliniku, Konstantinu, “İ Pedia ke İ Morfosi Sto Vizantio ke Kirios Stin Konstantinupoli Kata ton Tetarto M. H. Eona”, *EΠEΘX III*, Atina, 1994.
- Kanonismos Organikos tis en ti kata Halkin İera Moni tis Ayias Triados Theologikis Sholis tis Hristu Ekklesias, 1845 (HRO 1845 Yönetmeliği)*, Patrikhane Matbaası, İst., 1845.
- Kanonismos tis en Halki İeras Patriarhikis Theologikis Sholis tis tu Hristu Megalis Ekklesias, 1903, (HRO 1903 Yönetmeliği)*, Patrikhane Matbaası, İst., 1903.

- Kanonismos Íeras Theologikis Sholis Halkis*, 1951, (*HRO 1951 Yönetmeliği*), Patrikhane Matbaası, İst., 1953.
- Karastergiu- S. Ziogu, *To Íkumeniko Patriarhio i Othomaniki Diikisi ke i Ekpedevsi tu Genus, Kimena-Piges: 1830-1914*, Ekdotikos Íkos Adelfon Kiriakidi, Selanik, 1998.
- Kenanoğlu, M. Macit, *Osmanlı Millet Sistemi Mit ve Gerçek*, Klasik Yay., İstanbul, 2004.
- Kitabı Mukaddes*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İst., 1997.
- Kiutuçkas, Yeorgios, “1878’e Kadar İstanbul’daki Bulgar Cemaati”, 19. Yüzyıl İstanbul’unda Gayri Müslimler (editör Pinelopi Stathis), (çev. Foti ve Stefo Benlisoy), İst.: Tarih Vakfı Yurt Yay. 2003 (II. Baskı)
- Kodogiannis, D. Spiridon, “Vasilios Th. Stavridu Vios-Ergon-Drasis”, *Klironomia*, 34/ 2002 Selanik, 2002.
- Konothra, K.M. George, *Education Historical Perspective*, “Ortodox Theological Education in the Modern World, Vth. International Consultation of Ortodox Theological Schools”, Halki/ Istanbul 14-24 Ağustos 1994.
- Konstantinidis, Emanuil I. “Antioheia”, (Theologiki Sholi), *ΘHE*, Atina, 1963, c. 2.
- Konstantinidu, Hrisostomu (Miron), “Í is tin Diathesin tis Íeras Theologikis Sholi Bibliothiki tis Megalis Ekklesias, en ti kata Halkin İera Patriarhikin ke Stavropiyiaki Moni tis Ayias Triados”, *Orthodoksia*, İst., 19 (1944).
- Konstantinidu, İoannu X., “Anastasiadis Georgios” *ΘHE*, Atina, 1963, c. 2.
- _____, “Anagnostopulos Vasilios” *ΘHE*, Atina, 1963, c. 2.
- _____, “Hrisanthos Filippidis” *ΘHE*, Atina, 1968, c. 12.
- _____, “Meletios IV Metaksis” *ΘHE*, Atina, 1966, c. 8..
- _____, “Stavru Timiu Theologiki Sholi” *ΘHE*, Atina, 1967, c.11.
- Krikoni, Th. Hristu, “Ís tin Epanekdosin tu Periodiku ‘Ekklesiastiki Alithia’ Konstantinupoleos 1880-1923 ke tu Parartimatos Aftis ‘O Neos Pimin 1919-1923’ *Klironomia*, 16/B, 1984, Selanik,
- _____, “Ístoria tis Theologikis Sholis Thessalonikis”, *Orthodoksia*, 70/1995.
- Kukura, Dimitra A., *Ísagogi sti Theologia*, Ekdosi Kornilia Sfakianaki, Selanik, 2004.
- Leksiko tis Kinis Neoellinikis*, İnstituto Neoellinikon Spudon Aristotelio Panapistimio Thessalonikis, Selanik, 2001.
- Makris, Spir. G., “Riazarios Ekklesiastiki Sholi ”, *ΘHE*, Atina, 1966, c.10.
- Malandraki, M. H., *Í Patmias Sholi*, Ek tu Tipografıu Paraskeva Leoni, Atina, 1911.
- Maluhos, Yeorgios P., *Ego O Íakovos*, Ekdotikos Organismos Livani, Atina, 2002.

- Mamoni, Kiriaki, “Agones tu İkumeniku Patriarhiu kata ton Missionarion”, *Minimosini*, 1980-1981, Atina, 1981.
- Macar, Elçin - Gökaçtı, M. Ali, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler*, Tesev Yay., İst., 2005.
- Macar, Elçin, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim Yayınları, İst., 2003.
- Mavropulu, Dimitriu, *Patriarhike Selides, To İkumenikon Patriarhion apo 1878-1949*, Atina, 1960.
- Meksi, Apostolu, *İ en Halki İera Theologiki Sholi, I-III*, İst., 1933-1957.
- Metallinu, Georgiu D. – Metallinu, Varvaras G. *Arhion tis Theologikis Sholis tis Megalis tu Hristu Ekklisias, -İeras Theolohikis Sholis Halkis-, Sholarhia Mitropolitu Stavropoleos Konstantinu (Tipaldu-İoakovatu), 1844-1864, I-III*, Atina, 1985-2001.
- Miçidu, Andreu, “İ Theologiki Sholi Tis Halkis Ke İ Ekklisia Tis Kipru”, *EΠEΘX III*, Atina, 1994.
- _____, “İ en Halki Theologiki Sholi”, *Apostolos Varnavas*, Kıbrıs, 2005/ 1.
- _____, “Makarios II” *ΘHE*, Atina, 1966, c. 8.
- _____, “Makarios III” *ΘHE*, Atina, 1966, c. 8.
- Milas, Herkül, *Geçmişten Bu Güne Yunanlılar Dil, Din ve Kimlikleri*, İletişim Yay. İst. 2003.
- Minimi Ayion Grigoriu tu Theologu ke Magalu Fotiu Arhiepiskopon Konstantinupoleos*, Selanik 1994.
- Minimi Mitropolitu İkoniu İakovu*, Ekdosis Estia Theologon Halkis, Atina, 1984.
- Mitropolitu Sevastias Dimitriu “O Patriarhis Dimitrios Opos ton Ezisa” *Ortodoksia* (II.Dönem), 8 / 2001. Selanik, 2001.
- Nanakis, Andreas, *Ekklisiastika Giritis 19.-20. Eonas*, Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi, Selanik, 1997.
- _____, *Ekklisia tis Giritis stin Epanastasi tu 1897-1898 Apo tin Ethnarhikis stin Ethniki Sinidisi*, Ekdosis P.S. Purnara, Selanik, 1998.
- Necipoğlu, Nevra, “Eğitim (Bizans Dönemi)”, *DBİA*, cilt 3, İst. 1994.
- Noraitis, Dim. N., “Theologiki Sholi Panapistimiu Athinon”, *ΘHE*, Atina, 1965, c. 6.
- Odabaşı, Harun “Patrikhane Rehin Değil”, *Aksiyon*, sayı: 459, 22.09.2003.
- Ostrogorsky, George, *Bizans Devleti Tarihi*, (Çev. Fikret İşıltan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999 (Beşinci baskı)
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim-Makaleler I*, Turhan

- Kitabevi, Ankara, 2000
- Özel, Sibel, *Heybeliada Ruhban Okulu ve Patrikhane*, İstanbul Barosu Yay., İst., 2007.
- Özyılmaz, Emre, *Heybeliada Ruhban Okulu*, Tamga Yay., Ankara, 2000.
- _____, “Fener Rum Patrikhanesi ve Heybeliada Ruhban Okulu Meselesi”, *KÖK Araştırmalar* II/2 (Güz 2000)
- Panoti, Aristidu, “Kallinikos Konstantinos” *ΘHE*, Atina, 1965, c. 7.
- Papa, Athanasios, “İ İkona tu ieru Fotiu sto Naidrio tis Ayias Triados ke İ Parusia tis İeras Theologikis Sholis Halkis Simera” *Klironomia*, 26 (1994), Selanik, 1996.
- _____, “İ Simvoli tu İkumeniku Patriarhiu stin Evropaiki Enosi”, *Ortodoksia* (II. Dönem), Selanik, 4/1997.
- Papadopulos, Hrisostomos, *İ İera Moni tu Stavru ke İ en Afti Theologiki Sholi*, Tipografıu tu İeru Kinu tu Panagiu Tafu, Kudüs, 1905.
- Papadopulu, Stilianu. G., “Yeorgiadis Dimitrios”, Atina, 1964, c. 4.
- _____, “Veniamin I” *ΘHE*, Atina, 1963, c. 3.
- Papaevangelu, Panag. (Cuka, Harilau) “Elliniki Theologiki Vivliografia tis Telefteas Ekatontaetias, 1860-1960” *Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiou Thessalonikis* (Selanik İlahiyat Dergisi), 8/1963.
- Papaoannou, George (Bishop of New Jersey), “The Diamond Jubilee Of The Grek Orthodox Archdiocese Of Amerika, 1922-1997” *GOTR*, Vol. 45, Nos.1-4, 2000. Brookline / ABD.
- Papulidis, Konstantinos, “To Orthodoxon Theologikon İnituton Ton Parision O Ayios Sergios”, *Ekklesia*, 43/ 1966, Atina.
- Pasadeu, Aristidi, *İera Theologiki Sholi Halkis İstoria, Arhitektoniki*, Ekdosi İeras Mitropoleos Elvetias, Atina, 1987.
- Patrinelis, H.G., “Manuel Gedeon”, *Thiriskeftiki ke İthiki Engiklopedia*, 4 Atina, 1964.
- Perseli, Emanuil P., “İstorikes Ptihes tis Ellinikis Panepistimiakis Theologikis Pedias”, *Theologia*, 63/1992. Atina, 1992.
- Politi, K., *Hrisostomos O Smirnis*, Ekdosis tis Efimeridos “Patris”, Atina, 1934.
- Runciman, Steven, *The Great Church in Captivity*, Cambridge at The University Press, New York, 1968.
- Sazak, Derya “Heybeliada'da Meslek Yüksekokulu Açılsın”, *Milliyet*, 2 Aralık 2005
- Skorda, Evangelu, *İ Orthodoxos Ellinikos Kliros Ston Agona Yia Tin Eleftheria Tis Makedonias*, Ekdosi Estias Neas Smirnis, Atina, 2001.
- Solomonidi, Hristu Sokr., *O Smirnis Hrisostomos, I-II*, Ekdosis Ethnikis Minimosinis, Atina,

1971.

Söylemez, Haşim, "Papaz Okuluna Formül Arayışı" *Aksiyon*, Sayı: 501, Temmuz 2004.

Starokantovski, M. A., "Kievu, Theologiki Akadimia", Atina, 1968, c. 12.

Stavridis, Aristotelus, *Simirnaïke Selides*, Atina, 1947.

Stavridu Vasiliu Th., *İ İera Theologiki Sholi tis Halkis*, Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi, Selanik, 1988.

_____, *İ İera Theologikis Sholi tis Halkis Simpliroma, 1985-2000*, Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi, Selanik, 2001.

_____, *İ İera Theologikis Sholi tis Halkis Mia Sinoptiki Theorisis*, Patrikhane Yay. Selanik, 1994.

_____, *Episkopiki İstoria tu İkumeniku Patriarhiu*, Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi Selanik, 1996.

_____, *İstoria tu İkumeniku Patriarhiu 1453-Simeron*, Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi, Selanik, 1987.

_____, *İstoria tis İkumenikis Kiniseos*, Patriarhikon İdrima Paterikon Meleton, II. Baskı Selanik, 1984.

_____, *O İkumenikos Patriarhis Dimitrios (Papadopulos) (1972-1991)*, Ekdotikos İkos Adelfon Kiriakidi, Selanik, 2001.

_____, "İsagogi is tin Singrafin Viografias" *Athinagoras I İkumenikos Patriarhis O İpirotis* (Editör İoannis E. Anastasiu), Ekdotikos Eterias İpirotikon Meleton, İoannina, 1975.

_____, "Orthodoks Theologiki Ekpedevsis Dia tin Zoin ke Martirian tis Ekklisias" *Theologia*, 51/1980, Atina.

_____, "İ Theologia is tu İkumenikon Patriarhion", *Theologia*, 53/ 1982, Atina.

_____, "To İkumenikon İnstituton tu Bossey Plision tis Yenevis en Elvetia" *Ekklisia ke Theologia*, III/ 1982, Londra.

_____, "İ Ekklisia tis Giritis", *Nea Hristianiki Giriti*, Yıl 3, c. 5-6, Ekdotikos Rethimni ke Avlopotamos, Rethimnon /Girit, 1991.

_____, "O İeros Fotios ke İ İera Theologiki Sholi Tis Halkis", *Klironomia*, 26 /1994, Selanik, 1994

_____, "İ Theologi Sholi tu Ayiu İoannu tu Damaskinu", *EİIEΘX III*, Atina, 1994.

_____, "O İeros Fotios ke İ İera Theologiki Sholi Tis Halkis", *Minimi Ayion Grigoriu tu Theologu ke Magalu Fotiu Arhiepiskopon Konstantinupoleos*, Selanik 1994.

_____, "İ Theologiki Ekpedevsis is tin Orthodoxon Ekklisian Parelthon ke Paron- To İkumenikon Patriarhion-" *Klironomia*, Selanik, 1995, c. XXVII, sayı 1-2.

- ____ “İ Theologiki Sholi tu Apostolu Andreu”, *ΕΕΘΣΠΘ*, c. 4, Selanik, 1995.
- ____ “İ Ekklesia Dodekanisu Ke İ İera Theologiki Sholi tis Halkis”, *Orthodoksia* (Periodos II), c. III, Selanik 1996.
- ____, “İ Theologiki Sholi tu Aristotelii Panepistimiu Thessalonikis ke to İkumenikon Patriarhion” *Orthodoksia*, (II. Period), yıl 4, sayı 4, Selanik, 1997.
- ____, “İ Ekklesia Kritis ke i İera Theologiki Sholi tis Halkis”, *Grigorios Palamas*, 80 / 1997, Selanik, 1997.
- ____ “Dio İkumeniki Patriarhe apo tin Amerikan: Meletios IV Metaksis (1921-1923) ke Athinagoras Sipiru (1948-1972)”, *Orthodoksia* (II. Dönem) 7/2000, Selanik 2000.
- ____ *Thiriskeftiki ke İthiki Engiklopedia(ΘHE)* Atina, c.1-12, 1962-1968. (Muhtelif maddeler)
- ____ “A Concise History of The Ecumenical Patriarchate”(Trans. from the Greek George Dion. Dragas), GOTR, Brookline, 2000, c. 45, sayı 1-4,.
- ____ “The Orthodox Churches in The Ecumenical Movement 1948-1968” *A History of the Ecumenical Movement - II*, 1948-1968, s. 289-309 (Edit. Harold E. Fey) Fourth Edition, The Westminster Pres, Philadelphia, London, 1993.
- ____ “Two Ecumenical Patriarchs from America: Meletios IV Metaxakis (1921-1923) and Athenagoras I Spyru (1948-1972)” *The Greek Orthodox Theological Review*, Vol. 44. Nos. 1-4, 1999. Brookline, 1999.
- Stavritis, Aristotelus, *Simirnaïke Selides*, (Yayınevi tespit edilemedi) Atina, 1947.
- Stilianu, Arhiepiskopu Avstralias, “O Athinagoras ke E Diorthodoksi Shesiz” *Athinagoras I İkumenikos Patriarhis O İpirotis* (Editör İoannis E. Anastasiu), Ekdosis Eterias İpirotikon Meleton, İoannina, 1975.
- Şahin, M. Süreyya, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yay., İst. 1980.
- Tasudi, Yeorgiu N. *Viografıke Anamnisıs tu Arhiepiskopu Athinon Hrisanthu to Apo Trapezuntos*, Atina, 1970.(Yayınevi bulunamadı)
- Taşpınar, İsmail, “Katolik Assomptionistler Tarikatı ve Türkiye”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/2004.
- Tekeli, İlhan – İlkin, Selim, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, (II. Baskı), Ankara, 1999.
- Thiriskeftiki ke İthiki Engiklopedia*, 1-12, Atina 1962-1968.
- Theodoru, Evangelu “İ Simvoli tu İkumeniku Patriarhu Athinagoru is tin Apokatastasin Adelfikon Sheseon Metaksi Orthodoksu ke Romeokatholikos Ekklesias” *Athinagoras A’ İkumenikos Patriarhis o İpirotis* Ekdosis Eterias İpirotikon Meleton İoannina, 1975.
- Tilliridi, Makariu “Apo tin İstoria tu Ellinismu tis Amerikanis”, *Theologia*, 68/1997, Atina.
- Tosun, Ramazan, “Patrik VI. Konstantin Arapoğlu’nun Mübadelesi”, *Askeri Tarih Bülteni*, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., 46/ Şubat 1999.

- Tsakopulu, (Arhimandritu) Emilianu, “Perigrafikos Katalogos ton Hierografon tis Vivliothiki tu İkumeniku Patriarhiu” *Ortodoksia*, İst., 1953-1963..
- Turkiko Elliniko Leksiko / Türkçe Yunanca Sözlük*, Doğu Dil ve Kùltürleri Merkezi Yay. Atina, 2000.
- Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay. Ankara, 1997 (III. baskı)
- Umar, Bilge, *İzmirde Yunanlıların Son Günleri*, Bilgi Yay., Ankara, 1974.
- Vafidu, Filarethu “Mathima İsaogikon is tin Ekklesiastikin İstorian Didahthen en ti kata Halkin İera Theologiki Sholi”, *EA*, 4 (1883-1884).
- Vançu, Hristu, “İmrii Apofiti tis Theologikis Sholis Halkis”, *EΠEΘX III*, 1994. Atina, 1994.
- Varnalidi, L., Sotiriu, “Anekdotu Simioma Yia Tin İkodomisi Tis Petrinis Vivliothikis Tis I. Theologikis Sholis Halkis Kata To Etos 1853”, *EΠEΘX III*, Ekdoti Estia Theologon Halkis Atina 1994.
- _____, “Ena Anekdoton “Katastihon” Ton Etision İsforon Tis Olomelias Ton Arhieron Tu İkumeniku Patriarhiu Yia Tin Sintirisi Tis I. Theologikis Sholis Halkis Tu Etos 1854”, *EΠEΘX IV*, Ekdoti Estia Theologon Halkis Atina, 1997.
- Vasiliadu, Apostolu M., *İstoria tis Prinkipu*, Nur Basımevi, İst., 1963.
- Vitalis, Fil. A. “Maksimós V” *ΘHE*, 8/1966. Atina, 1966.
- Yaşar, Necdet “Heybeliada Ruhban Mektebi”, *Dünden Bu Güne İstanbul Ansiklopedisi*, c. 4 İst., 1994.
- Yedeon, Manuil, *Hronika Tis Patriarhikis Akadimias*, Patriarhiku Tipografıu, İst., 1883.
- Yerasimos, Stefanos, “Pontus Meselesi, 1912-1923”, *Toplum ve Bilim*, sayı 43/44 Güz, 1988-Kış 1989 İst., 1989.
- Yeromihalu, Athanasıu Gr., *Ekklesiastiki İstoria tis Ellados*, c.1, 1973. (Yayınevi tesbit edilemedi).
- Yıldırım, Münir, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yay., Ankara, 2005.
- Yıldırım Uğur, *Dünden Bu Güne Patrikhane*, Kaynak Yay. İst. 2004.
- Yiokarinis, Konstantinos N., “Vartholemeos I” *Orthodoksia ke İkumeni*, Ekdoti Armos, Atina, 2000,
- _____, “Dimosievmeta tu İkumeniku Patriarhu Vartholomeu” *Orthodoksia ke İkumeni*, Atina, 2000. (Yayınevi tesbit edilemedi).
- Yiultis, Vasiliu Tr., *Ellines Ptihıhi Orthodoxeon Theologikon Sholon 1941-1975*, Ekdotikos Afon Kiriakidi, Selanik 1977.
- Zafiri, S.Hrisostomu (Yerasımu) *İ Theologiki Sholi tis Halkis (Anamnisıs-Viomata-Oramatismi)* (Yayınevi adı yok) Atina, 1984.

Zernov, Nicolas, "The Eastern Churches and The Ecumenical Movement in The Twentieth Century" *A History of the Ecumenical Movement I, 1517-1948*, (Edit. Ruth Rouse - Stephen C. Neill) Fourth Edition, The Westminster Press, Philadelphia, London, 1993.

3. Süreli Yayınlar :

a. Gazeteler:

Akşam, 4 Mart 2004.

Cumhuriyet, 1 Kasım 1987, 27 Kasım 1989, 11 Haziran 1994, 3 Ekim, 22 Ekim 1995.

Hürriyet, 19 Ekim 1965, 24 Nisan 1994, 6 Nisan 2007.

İkdam, 16 Ocak 1338/1922.

Milliyet, 13 Nisan 1964, 2 Ekim 2003, 2 Aralık/23 Eylül/26 Kasım 2005, 31 Mart 2007.

Radikal, 4 Haziran 2005, 20 Kasım 2006.

Tasvir, 4, 16 ve 29 Mart 1948.

b. Dergiler :

Apostolos Andreas, (AA) İst., 1(1951)-13(1964)

Apostolos Titos (AT) İraklion / Girit 1(1951-)

Apostolos Varnavas, (AV) Lefkoşe, 1(1918-)

Balkan Studies (BS), Selanik, 1(1960-)

Ekklisia, (E) Atina, 1(1923-)

Ekklisiastiki Alithia, (EA) İst., 1(1880)-43(1923)

Ekklisiastiki Alithia, Atina 1(1977-)

Epsitimoniki Parusia Estias Theologon Halkis (ΕΠΙΕΘΧ) I-V, Atina, 1987-2002. (HRO mez. derneği)

Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiu Athinon, Atina, (ΕΕΘΣΠΙΑ)1(1924) - (Atina İlahiyat Fakültesi Dergisi)

Epistimoniki Epetiris Theologikis Sholis Panepistimiu Thessalonikis, (ΕΕΘΣΠΙΘ) Selanik, 1 (1953-) (Selanik İlahiyat Fakültesi Dergisi)

Greek Orthodox Theological Review (GOTR), Brookline, Mass., 1(1954-)

Grigorios Palamas (GP), Selanik, 1(1917-)

Klironomia (Klr.), Selanik, 1(1969-)

Orthodoksia, (O) İst., 1(1926)-38(1963); Selânik, (II. Dönem, 1994-)

Theologia (Θ), Atina, 1(1923-)

4. İnternet Adresleri:

<http://www.compassdirect.org>.

<http://www.ec-patr.gr/mones/chalki>
<http://www.ec-patr.org>.
<http://www.ec-patr.eu>
<http://www.eubusiness.com>.
<http://www.europa.eu.int>.
<http://www.patriarchate.org/visit/html/environment.html>.
http://www.religioscope.info/article_215.shtml.
<http://www.saint-serge.net/> (Paris'deki okul)
<http://holycross.hchc.edu/pages/programs/mdiv.asp>
<http://www.hellenic.hchc.edu/pages/programs/programs.asp>.
<http://www.sagotc.edu.au/home.html> (Avustralyadaki okul)
<http://www.institutorthodoxe.org>. (İsviçredeki Enstitü)
<http://sites.silaspartners.com/orthodoxinstitute>. (Berkeley Enst.)
<http://web.auth.gr/theosch/dptms.htm> (Selanik İlahiyat)
<http://www.internethaber.com>.
<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/disbasinbaslik/2005/01/24x01x05.htm>
http://www.religioscope.info/article_215.shtml
<http://www.xanthi.ilsp.gr/thraki/history/his.asp?grammaid=1>